

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

ΕΠΕΤΗΡΙΣ ΤΟΥ ΛΑΟΓΡΑΦΙΚΟΥ ΑΡΧΕΙΟΥ

ΕΚΔΙΔΟΜΕΝΗ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ:
ΤΟΥ ΔΙΕΥΘΥΝΤΟΥ ΤΟΥ ΑΡΧΕΙΟΥ

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΤΟΜΟΣ ΙΖ'

(ΕΤΟΣ 1964)

ΑΘΗΝΩΝ

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

1965

ANNUAIRE DES ARCHIVES DE FOLKLORE
DE L'ACADÉMIE D'ATHÈNES

DIRECTEUR: PROF. DR GEORGES SPYRIDAKIS

VOL. XVII (1964)

ATHÈNES 1965

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΘΗΝΩΝ

Adresse!

Archives de Folklore de l'Académie d'Athènes,
rue Eleuth. Benizelos 18, Athènes 143

Η ΓΡΑΙΑ ΩΣ ΠΡΟΔΟΤΙΣ ΕΙΣ ΔΗΜΩΔΕΙΣ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΑΣ ΠΑΡΑΔΟΣΕΙΣ

ΥΠΟ

ΓΕΩΡΓ. Κ. ΣΠΥΡΙΔΑΚΗ *

Πολλαχού του Ἑλληνικοῦ χώρου, ἰδίᾳ εἰς τὸν νησιωτικὸν καὶ ἐκ τοῦ ἡπειρωτικοῦ εἰς τὴν Θεσσαλίαν, τὴν Θράκην κ. ἄ., ἀπαντοῦν δημῶδεις παραδόσεις εἰς τὰς ὁποίας ἀναφέρεται περὶ καταλήψεως ὀχυρῶν θέσεων (κάστρων κ. ἄ.) διὰ τῆς βοηθείας ἐντοπίου γραιάς, ἡ ὁποία ὑπέδειξεν εἰς τὸν ἐχθρὸν τὸ ἀσθενὲς σημεῖον τῆς ὀχυρώσεως ἀπὸ τὸ ὁποῖον θὰ ἠδύνατο οὗτος νὰ καταλάβῃ τὸ φρούριον.

Μὲ τὸ περιεχόμενον τοῦτο εἶναι γνωστὰ ὡς τὸν τοῦδε παραδόσεις εἰδικῶς ἐκ τῶν νήσων Κύπρου, Νάξου, Κέας, Ἀμοργοῦ, Χίου καὶ Κυθήρων, ἐκ Δυτ. Θεσσαλίας (Θραψίμι Καρδίτσης), ἐξ Ἡπείρου, πρὸς δὲ καὶ ἀπὸ τὴν Ἀνατ. Ρωμυλίαν καὶ Ἀνατολικὴν Θράκην ἐκ τῶν ἐκεῖ Ἑλλήνων πρὸ τοῦ 1923.

Εἰς παραδόσιν τὴν ὁποίαν καταγράψατο τὸ 1960 εἰς Ἄνω Λεύκαρα Κύπρου λέγεται, ὅτι ἐκ τῆς ἐκεῖ πλησίον πηγῆς τῆς καλουμένης τῆς Ἀγίας Μαρίνας, ἐπορίζετο ὕδωρ τὸ κάστρο τῆς Ρήγαινας, τὸ ὁποῖον εὐρίσκειτο ἔξωθι τοῦ χωρίου εἰς ἀπόστασιν δύο ὥρων, διοχετευομένου τοῦ ὕδατος εἰς τὴν θέσιν ταύτην διὰ σωλῆνων.

Ὅτε οἱ Ἑνετοὶ ἐπολιόρκουν ἄνευ ἀποτελέσματος τὸ κάστρον τοῦτο, τὸ ὁποῖον υπερέσπιζεν ἡ Ρήγαινα, ἐσκέφθησαν οὗτοι νὰ στερήσουν τοῦτο τοῦ ὕδατος, ἵνα ἀναγκασθῶν οἱ πολιορκούμενοι πρὸς παράδοσιν. Γραιᾶ τις συλληφθεῖσα, ἐξηναγκάσθη ὑπὸ τῶν πολιορκητῶν νὰ ὑποδείξῃ εἰς αὐτοὺς τὸν τρόπον μὲ τὸν ὁποῖον θὰ εὕρισκον τὴν σωλῆνωσιν τοῦ ὕδατος. Οἱ ἀμυνόμενοι στερηθέντες οὕτω τοῦ ὕδατος, ὑπεχρεώθησαν ἐκ τῆς δίψης νὰ ἐξέλθουν τοῦ φρουρίου, οὕτω δὲ ὁ ἐχθρὸς ἐγένετο κύριος αὐτοῦ¹.

* Ἀνεκινώθη εἰς τὸ Δ' Διεθνὲς Συνέδριον διὰ τὴν ἔρευναν τῶν λαϊκῶν διηγήσεων, συγκροτηθὲν ἐν Ἀθήναις ἀπὸ 1 - 6 Σεπτεμβ. 1964.

1. Βλ. Λαογρ. Ἀρχ., χειρ. ἀρ. 2351, σ. 370-371. «Κοντὰ στὸ χωρὸκ μας τὰ Λεύκαρα εἶναι τὸ νερὸ τῆς Ἀγίας Μαρίνας. Αὐτὸ τὸ νερὸ ἐπαίρναν τὸ μὲ κυβέρκα (=κυψέλαι, σωλῆνες εὐρεῖς ἐκ κεράμιου) στὸ Κάστρο, ποὺ βρίσκεται πίσω ἀπὸ τὸ χωρὸκ μας δυνὸ ὄρες μὲ τὰ πόδια.

Ἐτσεὶ πάνω ἑκατοῖκα ἡ Ρήγαινα. Ἦσαν οἱ Ἑνετοὶ νὰ πολεμήσουν τὸ μέρος κ' ἐτσεὶ πάνω, ἔν μποροῦσαν νὰ βκοῦσιν.

Ἐσκέφτηκα νὰ τοὺς κόφουν τὸ νερὸ ποὺ πάει ἔτσεὶ πάνω. Λαλοῦσιν πὼς ἦσαν μιὰν κοτζιά-

Εἰς τὴν νῆσον Κέα φέρονται περὶ τοῦ πύργου εἰς Ἀγίαν Μαρίναν¹ καὶ τῆς τοποθεσίας Σπόλες² (ἐνθα τὰ ἑρείπια τῆς ἀρχαίας Καρθαίας) δημῳδαίς παραδόσεις, ὅτι κατελήφθησαν αἱ θέσεις αὗται ὑπὸ ἐχθρῶν (ὑπὸ Τούρκων ὁ πύργος τῆς Ἀγίας Μαρίας) διὰ τῆς ὑποδείξεως εἰς αὐτούς, ὥς καὶ εἰς τὴν ἀνωτέρω ἐκ Κύπρου διήγησιν, ὑπὸ γραίας τοῦ ὑδρεύματος τοῦ τόπου, τὸ ὁποῖον οὗτοι κατέστρεψαν, οὕτω δὲ ἐξηναγκάσθησαν οἱ ὑπερασπισταὶ πρὸς παραδόσιν ἕνεκα τῆς στερήσεως τοῦ ὕδατος.

Παράδοσις ἐκ Νάξου (Γαλανάδες) λέγει ὅτι Τοῦρκοι, ἀποβιβασθέντες εἰς Νάξον, ἀνεζήτην τοὺς κατοίκους τοῦ χωρίου Φιλωτίου, οἱ ὅποιοι, ἐγκαταλείψαντες τοῦτο, εἶχον κρυβῆ. Ἐνῶ δὲ βοσκὸς τις, συλληφθεὶς, δὲν ἐμαρτύρησεν εἰς αὐτοὺς τὴν κρύπτην, γραία, εἰς ἣν οἱ ἐχθροὶ ὑπεσχέθησαν νὰ χαρίσουν τὴν ζωὴν, ὠδήγησεν αὐτοὺς εἰς σπήλαιον ὅπου ἦσαν οὗτοι κρυμμένοι³.

Εἰς τὴν νῆσον Ἀμοργὸν ὑπάρχουν τὰ τοπωνύμια: «Τοῦ Μαρκουλή» καὶ «τῆς Γριᾶς τὸ γκρέμισμα», τὰ ὁποῖα συνδέονται μὲ παραδόσιν καθ' ἣν πειραταὶ ἀνεζήτην τὸν ἥρωα Μαρκουλήν, ὅστις ἦτο κρημνιστὸς εἰς τὸ σπήλαιον ὅπου ἡ ὁμῶνυμος σήμερον θέσις. Τὸ κρημνίσμα καὶ ἀνεκάλυψαν οὗτοι ὑπὸ τὰς ὁδηγίας γραίας, τὴν ὁποίαν κατόπιν κατεκρήμνισαν ἐπὶ τὴν ἀποτομὴν θέσιν ἔξωθεν τοῦ σπηλαίου πρὸς τὴν θάλασσαν. Ἐκ τοῦ γεγονότος δὲ τούτου ὠνομάσθη ἡ θέσις σήμερον «τῆς Γριᾶς τὸ γκρέμισμα»⁴.

Εἰς Κύθηρα λέγεται ἀπλῶς περὶ γυναικός, ἡ ὁποία, συλληφθεῖσα ἔξω τοῦ πο-

καρῆ (=γραία) καὶ ἐβίασαν τὴν νὰ τοὺς πῇ πόθεν πίνουν νερὸ ἴζει πάνω.

Λέει τους: Νὰ πάρετε μιὰ φοράδα νὰ τὴ φήσετε νὰ διψάσῃ πέντε μέρες καὶ νὰ τὴν ξαπολύσετε ἔκειχαμαι πὺν θὰ σκαλίσῃ νὰ θειάψετε (=σκάψετε) καὶ νὰ βρῆτε τὸ νερό.

Ἐπῆεν ἡ φοράδα καὶ ἤθραν το κ' ἔκοψάν το. "Ὅταν ἔκοψαν τὸ νερὸ αὐτοὶ πού 'σαν μέσ' στο κάστρο ἐκατέβηκαν μέσ' στο κάμπο κ' ἐπολέμησαν. Ἐγινε μεγάλη σφαγή. Τὸ μέρος αὐτὸ ὅσμι σήμερο ὀνομάζεται Σφαίρα, καὶ ἀπὸ τῆ σφαῆ τὴν πολλὴ ἡ γῆ ἐχόρτασε γαῖμα...». Παραλλαγὰς τῆς παραδόσεως ταύτης βλ. εἰς τὸ περ. «Μαθητικὴ Ἑστία», ἔτ. Δ' (1953) ἀρ. 10, σ. 39, ἔτ. Ε' (1955) ἀρ. 15, σ. 158.

1. «Ἡ Ἀγία Μαρίνα ἦταν παλαιὰ μοναστήρι... Τότες πὺν ἤρθαν οἱ Τοῦρκοι ἐπήγανε στο μοναστήρι οἱ Χριστιανοὶ κ' ἐκλειστήκανε... Μιὰ γριὰ ἐμαρτύρησε ἀπὸ πὺν παίρνουνε νερὸ κ' ἐπῖνανε καὶ οἱ Τοῦρκοι ἐκόψανε τὸ νερὸ καὶ οἱ Χριστιανοὶ ἀναγκαστήκανε νὰ παραδοθοῦνε» (Λ.Α. χειρ., ἀρ. 2340, σ. 186, συλλ. Γ. Κ. Σπυριδάκη, Κέα, 1960).

2. Ἐνθ' ἀν., σ. 364.

3. Βλ. Λ.Α. χειρ., ἀρ. 1466, σ. 342 (συλλ. Δ. Κορακίτου, Γαλανάδες Νάξου, 1920). Τὴν παράδοσιν ταύτην ὡς καὶ τὴν ἐπομένην ὀφείλω εἰς τὸν συνάδελφον κ. Στ. Ἡμελλον, τὸν ὁποῖον καὶ εὐχαριστῶ ἐντεῦθεν.

4. Λ.Α. χειρ., ἀρ. 2764, σ. 55 (συλλ. Στ. Ἡμέλλου, Λαγκάδα Ἀμοργοῦ, 1963).

λιορκουμένου φρουρίου τοῦ Ἀγ. Δημητρίου, ἐπειθαναγκάσθη ὑπὸ τῶν πολιορκητῶν νὰ παραδώσῃ εἰς αὐτοὺς τὰ κλειδιά τῆς πόλεως ¹.

Ἐκ προσφύγων ἀπὸ τὸν Στενίμαχον τῆς Ἀνατ. Ρωμυλίας προέρχεται ἡ παράδοσις καθ' ἣν ἡ λιθίνη προεσχὴ, καλουμένη Ἀναθεματίστρα, ἐπὶ τῆς κορυφῆς ὀνόματι «Κούτρα» τοῦ ὄρους Ροδόπη, θεωρεῖται ὡς μορφὴ ἀπολιθωμένης γυναικός. Παραδίδεται δὲ σχετικῶς ὅτι, ὅτε οἱ Τούρκοι ἐπολιόρκουν ἄνευ ἀποτελέσματος τὸ φρούριον τοῦ Στενιμάχου, γυνὴ τις, ἱσταμένη ἐκεῖ ἐπὶ τῆς κορυφῆς τῆς Ροδόπης καὶ νήθουσα, ἔδειξεν εἰς τὸν ἐχθρὸν δίοδον δι' ἧς ἐπέτυχεν οὗτος νὰ εἰσχωρήσῃ καὶ καταλάβῃ τὸ φρούριον. Ὁ προδοθεὶς βασιλεὺς «κατηράσθη τότε τὴν προδότριαν ἣτις μετεβλήθη ὡς εἶχεν εἰς λίθον» ².

Τὸ θέμα τοῦτο τῆς προδοσίας γενικῶς ὑπὸ γραίας ἀπαντᾷ καὶ εἰς ἄλλας λαϊκὰς παραδόσεις. Οὕτως εἰς τὸ Θρακίμι, εἰς τὴν περιφέρειαν Καρδίτσης, ὑπάρχει ἡ παράδοσις περὶ ἀνακαλύψεως τοῦ ὑδρεύματος πλησιοχώρου φρουρίου εἰς τὴν τοποθεσίαν «Κολοκριά» ³ καθ' ὅμοιον τρόπον, ὡς εἰς τὴν ἀνωτέρω ἐκ Κύπρου, εἰς δὲ Ἡπειρωτικὴν λέγεται περὶ ὑποδείξεως ὑπὸ γραίας εἰς τὸν ἐχθρὸν, τοὺς Τούρκους, τοῦ τόπου εἰς Σωφράτικα ὅπου εἶχε καταφύγει ὁ βασιλεὺς τοῦ Ἀργυροκάστρου ⁴.

Εἰς ἄλλας παραδόσεις τέλος ἀναφέρεται ἡ γραία ὡς ἡ αἰτία τῆς καταλύσεως τοῦ ὑποδείξεως ὑπὸ γραίας εἰς τὸν ἐχθρὸν, οὐκ ἀπὸ ἐκείνης ἀλλ' ἐνεκα γεγονότων σχετικῶν, ἥτοι συλλήψεως γραίας ὑπὸ Τούρκων ἐξώδε τῆς κρύπτης τῶν ὁμοχωρίων της (Μεστὰ Χίου) ⁵, ἐγκαταλείψεως ὑπ' αὐτῆς τοῦ τόπου εἰς τὴν βρύσιν, τὸ ὅποιον, ἐκτυλισσόμενον πρὸς τὸν κρυψῶνα, ὠδήγησεν οὕτως τὸν ἐχθρὸν πρὸς ἀνακάλυψίν του (Ὁριον Εὐβοίας) ⁶, εἶτα ἐκ τῆς ἐξόδου καὶ εἰσόδου διὰ θυρίδος τοῦ κάστρου ποντιοῦ, ἀνήκοντος εἰς γραίαν (Σαμόκοβον Ἀνατ. Θράκης) ⁷ κλπ.

Σημειοῦμεν ἔτι ὅτι ἡ γραία, ὡς γνωστόν, ἀποτελεῖ, θέμα πολὺ κοινὸν εἰς τὴν

1. Βλ. Ἰωάνν. Π. Κασμάτη, Ἀπὸ τὴν παλαιὰ καὶ σύγχρονη Κυθηραϊκὴ ζωὴ. Μέρ. Α'. Ἀθῆναι 1957, σ. 77-78.

2. Λ.Α. χειρ. ἀρ. 896, σ. 68. (συλλ. Βλ. Σκορδέλη. Φιλιππούπολις, 1873). Ἡ παράδοσις αὕτη ἐδημοσιεύθη ἀργότερον ὑπὸ τοῦ Σκορδέλη εἰς τὴν Ἑστίαν, ἔτ. ΚΔ' (1887) σ. 438. Βλ. ἔτι περὶ τῆς διηγέσεως ταύτης καὶ εἰς Κοσμᾶ Μυρτίλου Ἀποστολίδου, Ὁ Στενίμαχος, ἐν Ἀθῆναις 1962, σ. 67, 140-141, ἔνθα ἡ τοποθεσία «Ἀναθεματίστρα» ἀναφέρεται μὲ τὸ ὄνομα «Ἀναθεματισμένη».

3. ΛΑ χειρ., ἀρ. 2301, σ. 481, συλλ. Δ. Λουκάτου, 1959.

4. Βλ. Κώστα Κρυστάλλη, Τὰ ἅπαντα, Ἀθῆναι 1948, σ. 148-152.

5. Λ.Α. χειρ., ἀρ. 692, σ. 61, συλλ. Στ. Βίου.

6. Λ.Α. χειρ., ἀρ. 1608, σ. 85-86, συλλ. Ν. Δαλλιάνη, Ὁριον Εὐβοίας 1930.

7. Βλ. Δημ. Πετροπούλου, Λαογραφικὰ Σαμοκοβίου Ἀνατολ. Θράκης, Ἀρχ. Θράκ. Λαογρ. καὶ γλωσσ. Θησ., 7 (1940-41) σ. 147, 148.

δημώδη παραδόσιν τοῦ Ἑλληνικοῦ καὶ ἄλλων λαῶν. Οὕτως ἀναφέρεται αὕτη εὐρύτατα εἰς παροιμίας καὶ γνώμας¹ ἐπίσης ἀπαντᾷ αὕτη εἰς μαγικάς ἐνεργείας καὶ πράξεις ὡς τὸ κύριον πρόσωπον, πρὸς δὲ καὶ εἰς παραμύθια ἑλληνικά καὶ ἄλλων λαῶν², εἰς τὰ ὁποῖα αὕτη συμβουλεύει ἢ συνεργεῖ εἰς τὴν ἐκτέλεσιν δυσκόλων πράξεων. Αὕτη ἀπαντᾷ προσέτι καὶ εἰς παραδόσεις τοῦ λαοῦ, εἰδικῶς εἰς τὸν κύκλον τῶν περὶ τῆς ἀπολιθώσεως ὑπὸ τοῦ Μάρτη γραιῆς βοσκοῦ μαζί μὲ τὰ πρόβατά της, διότι τὸν περιεφρόνησεν³.

Ἡ διήγησις αὕτη περὶ τῆς ἀπολιθώσεως τῆς γραιῆς μὲ τὰ πρόβατα ἢ τὰ τυριά της ὑπὸ τοῦ Μάρτη συνεχίζει ἀσφαλῶς παλαιὰν παράδοσιν, ὡς περὶ τούτου συνάγεται καὶ ἐκ τῆς πλατείας διαδόσεώς της εἰς πλείστας περιοχάς ἀλλὰ καὶ ἐκ τοῦ πλήθους τῶν τοπωνυμίων μὲ τὰ ὀνόματα: τῆς Γραιῆς ὁ σωρός, τῆς Γραιῆς τὸ πῆδημα, τῆς Γραιῆς τὸ μνήμα κ.ἄ.⁴ Ὑπεστηρίχθη μάλιστα ἡ γνώμη, ὅτι ὑπὸ τὸ ὄνομα ἐνταῦθα Γραιᾶ διασώζεται ἀρχαία λέξις ἢ ὁποῖα ἐσήμαινε Γαῖα⁵.

Ἐκ τῶν παραδόσεων τούτων περὶ τῆς ἀπολιθώσεως τῆς γραιῆς ὡς καὶ τῶν παραμυθιακῶν διηγήσεων περὶ παροχῆς βοηθείας ὑπ' αὐτῆς εἰς ἐκτέλεσιν δυσκόλων πράξεων, δύνανται νὰ διακριθῶν εἰς ἰδιαίτερον κύκλον αἱ ὡς ἀνωτέρω δημώδεις παραδόσεις ἐκ Κύπρου, Νάξου, Ἀμοργου, Ἀσπ. Ρωμυλίας καὶ ἄλλα περὶ τῆς γραιῆς, διὰ προδοσίας τῆς ὁποίας ἐγένετο κατεφθιτὴ ἢ ἄλλως τοξευομένων θέσεων (πύργων, πόλεων κ. ἄ.).

Τοῦ τύπου τούτου τῶν διηγήσεων, διὰ τὰς περὶ τῆς προδοτικῆς γραιῆς, παλαιότεραν παραλλαγὴν γνωρίζω τὴν ἀναφερομένην ὑπὸ τοῦ Ἰω. Τζέτζου (12 αἰ.) εἰς τὰ σχόλιά του εἰς τὴν Λυκόφρονος Ἀλεξάνδρου, στίχ. 826: καὶ πέμπελον γραῦν μαρμαρουμένην δέμας (=τὴν φλύαρον γραιᾶν τῆς ὁποίας τὸ σῶμα ἀπελιθώθη). Ὁ

1. Βλ. Νικ. Ἀνδριώτου, Δοκίμιον γὰρ λαογραφικὴ σύνθεσις, Νέα Ἑστία, 24 (1938) σ. 1373 κέξ.

2. Βλ. προχείρως α) περὶ τῶν ἑλληνικῶν: περ. Παρνασσός 9 (1885) σ. 360-61. Δελτ. Ἰστ. Ἑθν. Ἑταιρ., Α' (1883-84) σ. 694. Κρητ. Λαός, Α' (1909) σ. 78. Βλ. καὶ Γ: Μέγαν εἰς Λαογρ. τόμ. 15, 1953, σ. 9 ἀρ. 3, σ. 9-10 ἀρ. 4, σ. 20 καὶ εἰς Mélanges Octaveet Melpo Merlier, tome II, 1956, σ. 153, 160, 163-166, 169. Στίλπ. II. Κυριακίδου, Αἱ γυναῖκες εἰς τὴν λαογραφίαν, ἐν Ἀθήναις [1920], σ. 142 κ.έξ. β) περὶ τῶν ξένων: J. Bolte und G. Polívka, Anmerkungen zu den Kindern- u. Hausmärchen der Brüder Grimm, Bd. I, ἀρ. 14, Bd. II, ἀρ. 122, 125, 133. Stith Thompson, Motif-Index of Folk-Literature, H. 971, K. 2293.

3. Βλ. Ν. Γ. Πολίτου, Παραδόσεις, Α', 1904, σ. 166, ἀρ. 303 (Ἰμβρου). Πρβλ. καὶ Κ. Α. Ρωμαίου, Ἡ Γριά, μυθικὴ μορφή ἀρχαία. Προσφορά εἰς Στίλπωνα II. Κυριακίδην, Θεσσαλονίκη 1953, σ. 564.

4. Βλ. Κ. Ἀ. Ρωμαίου, ἐνθ' ἀν., σ. 566 κ. έξ.

5. ἐνθ' ἀν., σ. 578.

Τζέτζης συνδέει τὸν στίχον τοῦτον πρὸς τὴν διήγησιν εἰς τὴν Ὀδύσσ. θ, 226-366 ἔνθα λέγεται, ὅτι ἡ Ἀφροδίτη, ὀργισθεῖσα μετὰ τὸν χλευασμὸν τῆς ὑπὸ τῶν ἄλλων Ὀλυμπίων θεῶν, ὅτε κατελήφθη μοιχευομένη μετὰ τὸν Ἄρην, ἀπῆλθεν εἰς Κύπρον ὅπου καὶ ἐκρύβη· προσθέτει δὲ ὁ Τζέτζης, ὅτι «οἱ Θεοὶ ἐρευνῶντες ἐκεῖσε εὔρον αὐτήν, γράος ὑποδειξάσης τὸν τόπον ἔνθα ἦν κεκρυμμένη, ἐρωτηθείσης παρὰ τῶν Θεῶν, εἰ οἶδε ποῦ ἐστὶν Ἀφροδίτη. Ἦν ἡ Ἀφροδίτη ὀργισθεῖσα ἐμαρμάρωσε καὶ μέχρι τοῦ νῦν ἴσταιται ἡ στήλη αὐτῆς ἐκεῖσε»¹.

Σημειωτέον ὅτι περὶ ἀπολιθώσεως γυναικὸς ὑπὸ τῆς Ἀφροδίτης ὑπῆρχε καὶ ἕτερος ἀρχαῖος μῦθος εἰς Κύπρον. Κατὰ τοῦτον ἡ νεᾶνις Ἀναξαρέτη ἀπελιθώθη ὑπὸ τῆς Θεᾶς, διότι περιεφρόνησεν, ἀκόμη καὶ νεκρόν, τὸν Ἴφιν, ὁ ὁποῖος ἡτοκτόνησε διὰ τὸν ἔρωτα πρὸς αὐτήν². Κατ' ἄλλην παραλλαγὴν, ἀναφερομένην ὑπὸ τοῦ Ἑρμῆσιάνακτος (Ἀντωνίου Λιβεράλις, Μεταμορφ. συναγ. λθ' (ἐκδ. G.A. Koch), ἡ ἀπολιθωθείσα ἐκαλεῖτο Ἀρσινόη, ὁ δὲ ἀποβιώσας ἐραστὴς Ἀρκεοφῶν³.

Ἐκ τῶν κυπριακῶν μύθων τούτων ἀποκύλλεται νὰ θεωρήσωμεν παλαιότερον τὸν περὶ τῆς ἀπολιθώσεως τῆς γραίας, ἡ ὁποία ὑπέδραξεν εἰς τοὺς Ὀλυμπίους τὴν κρύπτην ὅπου εἶχε καταφύγει ἡ Ἀφροδίτη.

Αἱ νεοῦληνικαὶ, ὡς ἄνω, παραδόσεις μετὰ τὸ αὐτὸ θέμα, δηλ. τῆς γραίας ποιοῦσας, ἐκ τῶν ὁποίων μόνον εἰς τὴν ἐκ Στεφανίου ἀναφέρεται περὶ τῆς ἀπολιθώσεως αὐτῆς κατόπιν κατάρας, ὡς καὶ εἰς τὸν ἀρχαῖον μῦθον, εἰς δὲ τὴν ἐκ Ἀμοργοῦ περὶ κατακρημνισεώς της ὑπὸ ἐχθρῶν, ἔχω τὴν ἐντύπωσιν ὅτι ἀποτελοῦν ὡς θέμα ἐπιβίωσιν εἰς τὸν λαὸν ἀρχαίων μύθων τοῦ τύπου ὡς ἄνωτέρω, περὶ τῆς ἀπολιθώσεως ὑπὸ τῆς Ἀφροδίτης τῆς προδοτίδος γραίας.

Ὁ μῦθος οὗτος μετὰ θέμα γενικῶς τὴν γραϊὰν ὡς προδοτὶν θὰ ἦτο καὶ τότε νομίζω εὐρὲως διαδεδομένος εἰς τὸν λαόν, θὰ ἀνῆκε δ' ἴσως εἰς κύκλον παραδόσεων, σχετικῶν πρὸς τὴν ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων καὶ τῶν βαρβάρων κατὰ τοὺς πρωίμους χρόνους τῆς Ἀρχαιότητος ἀσκουμένην συστηματικῶς πειρατείαν καὶ ληστείαν ὡς μέσον βιοπορισμοῦ. Περὶ τοῦ τρόπου τούτου τοῦ βίου ἀναφέρεται χαρακτηριστικῶς εἰς τὴν Ὀδύσσ. θ 158-164, μαρτυρεῖ δὲ σαφῶς ἀργότερον ὁ Θουκυδίδης (Α' 5, 7, 8).

1. Ἰω. Τζέτζης, Σχόλια εἰς Λυκόφρ. Ἀλεξ. στ. 826 (ἐκδ. Chr. Gott. Müller, vol. II, 1811, σ. 812). Τὴν παράδοσιν ταύτην παραθέτει ὡς βυζαντινὴν ὁ Φαῖδ. Κουκουλές, εἰς συλλογὴν τοῦ βυζαντινῶν παραδόσεων. Βλ. εἰς Ἑπετ. Ἑτ. Βυζ. Σπ., 22 (1952), σ. 16 (=Βυζαντινὸν βίος καὶ πολιτισμός, ΣΤ', σ. 309).

2. Ovid. Μεταμ. IV, 760.

3. Ὁ Πλούταρχος. (Ἑρωτικ. Δ) καλεῖ τὸν νέον τοῦτον Εὐξύνθετον, τὴν δὲ σκληρόκαρδον νέαν Λευκομάντιν. Βλ. πλήρη βιβλιογραφίαν εἰς τὴν ἐκδοσιν τῆς Ἀλεξάνδρου τοῦ Λυκόφρονος ὑπὸ Carl von Holzinger, Leipzig 1895, σ. 290 (στ. 826).

R É S U M É

La vieille femme comme traîtresse dans les légendes populaires grecques.

par G. Spyridakis

Dans maints districts du territoire hellénique tout particulièrement dans les îles et dans certaines régions de Thrace, de Roumélie, de Thessalie etc. on trouve des légendes dans lesquelles une vieille femme du pays joue le rôle de traîtresse pendant le siège des fortifications. Elle désigne à l'assiégeant d'un château fort le point faible de la fortification, ce qui permet à l'ennemi de s'en emparer facilement etc.

Dans une légende que l'auteur a enregistrée en 1960, à Ano Lefkara (Chypre), il est dit qu'une source nommée Aghia Marina approvisionnait en eau le château-fort, situé à deux heures de distance du village. L'eau y parvenait par des canalisations.

Lorsque les Vénitiens assiégèrent ce château-fort, qui était défendu par la Reine (Πήγαινα) et dont ils ne parvenaient pas à s'emparer, ils décidèrent de détruire le système d'adduction d'eau, afin de contraindre les assiégés à se rendre. Une vieille femme, arrêtée par les assiégeants, fut forcée de leur désigner l'emplacement des tuyaux. Les défenseurs privés d'eau durent sortir du fort, et c'est ainsi que l'ennemi parvint à s'en emparer.

Il existe dans l'île de Kéa des légendes analogues, relatives au château-fort de Pyrgos à Aghia Marina, et à celui qui est situé au lieu-dit Spolès (où se trouvent les ruines de l'antique Karthaia). Ces forts furent occupés par l'ennemi à la suite d'indications fournies par une vieille sur le système d'approvisionnement en eau. En détruisant la canalisation l'ennemi força les défenseurs à se rendre.

Une autre légende populaire de Galanades (à l'île Naxos) rapporte que les Turcs, après avoir débarqué à Naxos se mirent à la recherche des habitants qui se cachaient après avoir abandonné leur village. Tandis qu'un berger qu'ils avaient arrêté refusait de leur dévoiler l'emplacement de la cachette, une vieille femme, à laquelle ils avaient promis la vie sauve, les conduisit jusqu'à la grotte où les villageois s'étaient réfugiés.

Dans l'île d'Amorgos il existe deux emplacements, l'un nommé «Mar-

couli», l'autre «Précipice de la vieille femme». Ils sont liés tous deux à la légende suivante. Des pirates partis à la recherche du héros Marcoulis, caché dans la grotte de même nom, parvinrent à découvrir sa retraite grâce aux indications d'une vieille femme, que par la suite ils la précipitèrent dans la mer du haut de la dite grotte.

A Cythère (Cérigo) il est également question d'une femme qui, arrêtée par les assiégeants devant le fort de St Démétrius, fut contrainte par eux de leur livrer les clefs de la ville.

Des réfugiés de Sténimachos, en Roumélie Orientale, connaissent une légende selon laquelle une saillie rocheuse, dénommée Koutra et située au sommet du mont Rhodope, représente une femme pétrifiée. Au moment où les Turcs assiégeaient la ville, une femme se trouvant au haut de la montagne indiqua à l'ennemi un passage par où celui-ci parvint à se faufiler et à occuper la forteresse. Le roi, trahi, maudit la traîtresse qui fut changée en pierre.

Ce thème de la vieille traîtresse se trouve encore dans des légendes de Thessalie Occidentale et d'Épire du Nord.

La vieille femme, considérée comme conseillère et complice pour la réussite d'un projet constitue, comme on le sait, un thème commun dans la tradition populaire et en particulier dans les contes, non seulement dans ceux du peuple grec mais aussi dans ceux d'autres peuples.

Déjà dans l'antiquité la vieille femme apparaît comme le personnage principal dans les activités magiques. Dans les contes même elle assiste, comme aide ou conseillère, à l'exécution d'opérations difficiles. Elle apparaît de même dans les légendes populaires, comme dans le cycle de la vieille bergère pétrifiée par le froid du mois de mars en punition de son dédain envers ce mois.

Le conte de la vieille bergère pétrifiée avec ses moutons ou ses fromages appartient à une légende déjà très ancienne. Sa diffusion ainsi qu'un grand nombre de toponymies comme celles du «Cadavre de la Vieille», du «Saut de la Vieille», du «Tombeau de la Vieille» et d'autres semblables le prouvent.

On a même soutenu que dans ces cas le nom de Γραία (vieille) provient du mot antique Γραία (terre).

On doit distinguer ces dernières légendes de celles connues à Chypre, Naxos, Amorgos et en Roumélie Orientale, qui traitent de l'assistance

donnée par une vieille femme durant l'assaut d'une place forte, légendes qui appartiennent à un cycle spécial.

La plus ancienne variante appartenant à ce cycle est celle citée par Jean Tzetzés (12ème siècle) dans ses Commentaires sur l'«Alexandra» de Lycophron, vers 826. Il est dit dans ce poème et ces commentaires qu'Aphrodite tournée en dérision par les Dieux de l'Olympe à cause de son adultère avec Arès, s'irrita et se cacha à Chypre. L'ayant recherchée en vain, les Dieux finirent par la retrouver grâce aux indications d'une vieille femme qu'Aphrodite furieuse métamorphosa en pierre. Tzetzés rapporte également qu'«une stèle s'élève encore de nos jours sur cet emplacement».

Il existe aussi à Chypre une autre légende antique ayant pour thème la pétrification d'une fille par Aphrodite. Cette fille nommée Anaxarète ayant méprisé un amoureux du nom d'Iphis, même après qu'il se fût suicidé par amour pour elle, fut pétrifiée par la Déesse.

Parmi ces mythes Chypriotes celui de la traîtresse pétrifiée doit être considéré comme étant le plus ancien.

Comme dans le mythe antique, parmi les légendes populaires néohelléniques, seule la légende de Stepmachos fait allusion à la pétrification de la traîtresse, survenue à la suite d'une malédiction.

L'auteur estime que ces légendes doivent constituer une survivance populaire du mythe antique de la vieille traîtresse changée en pierre par Aphrodite. Cette dernière forme devait également être populaire dans l'antiquité.

Le mythe de la vieille traîtresse en général, croit l'auteur, devait être alors aussi répandu, et appartenait peut-être à un cycle de légendes relatives à la piraterie et au pillage, exercés systématiquement comme moyen d'approvisionnement à une époque reculée, par les Grecs et par les Barbares; le fait est attesté explicitement dans l'Odyssée VIII, 158-164, et plus tard dans Thucydide (I 5, 7, 8).

ΑΝΕΚΔΟΤΟΙ ΔΥΤΙΣΤΙΚΑΙ ΠΑΡΑΔΟΣΕΙΣ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΛΑΟΥ

ΥΠΟ

ΔΗΜ. Β. ΟΙΚΟΝΟΜΙΔΟΥ

Εἰς τὰς δημόδεις «κοσμογονικὰς παραδόσεις» δύνανται νὰ περιληφθοῦν καὶ αἱ διηγήσεις τοῦ καθ' ἡμᾶς λαοῦ αἱ σχετικαὶ πρὸς τὴν δημιουργίαν τοῦ ἀνθρώπου, τινῶν ἐκ τῶν ζώων καὶ φυτῶν, τῆς κατασκευῆς οἰκοδομημάτων καὶ ἐκτελέσεως ἄλλων πραγμάτων ἄλλ' ἐπροτίμησα νὰ περιλάβω αὐτὰς ὑπὸ τὸν ὡς ἄνω τίτλον, διότι αὗται κυρίως συνδέονται πρὸς δοξαστὰς προλήθουσας ἐκ τῶν δυϊστικῶν ἰδεῶν καὶ ἀντιλήψεων τῶν αἰρετικῶν κατὰ τὸν μεσαίωνα Γνωστικῶν, Πανλικιανῶν καὶ Βογομύλων.

Ἐν τῇ παρούσῃ μελέτῃ δημοσιεύω ἀνεκδοτὰ κείμενα τῶν δημοδῶν διηγήσεων ταύτων ἐκ διαφόρων περιοχῶν τῆς Ἑλλάδος καὶ μετὰ συγκρίσιν πρὸς ὁμοίας ἢ ἀναλόγους τῆς ρουμανικῆς προφορικῆς παραδόσεως, κάμνω σύντομον λόγον περὶ τῆς προελεύσεως αὐτῶν.

Α'. ΚΕΙΜΕΝΑ

1. Ἡ δημιουργία τοῦ ἀνθρώπου.

Ὁ Θεὸς πρῶτον ἐφτείασε τὸν Ἀδὰμ καὶ τὸν ἔβαλε στὴν Παράδεισο καὶ ἐκαθόντανε μαζὶ μὲ τὰ ἄλλα ζῷα, ποὺ εἶχε φτειάσει πρωτότερα, καὶ ἐζοῦσε μὲ ἀμβροσίαν (ὅπως κατόπιν ἐζοῦσαν καὶ οἱ Θεοὶ τῶν Ἑλλήνων) ¹, καὶ δὲν εἶχε καμμιὰ σκοτούρα ἐνῶ ὁ Θεὸς εἶχε τὴν ἐγνοια νὰ μὴ χτυπήσουν τ' ἀστέργια τὸ ἕνα μὲ τὸ ἄλλο καὶ ἐβάσταγε τὶς κλωνές, ποὺ τὰ εἶχε δεμένα, ἐφρόντιζε νὰν τὰ ἀνάβῃ τὸ βράδυ, γιὰ νὰ φωτίξῃ τὴ γῆ, καὶ νὰν τὰ σβένῃ τὴν αὐγὴ καὶ ν' ἀνάβῃ τὸν ἥλιο, γιὰ νὰ φωτίξῃ τὴ γῆ.

Βλέποντας τὸν Ἀδὰμ νὰ κάθεται καὶ νὰ παίξῃ μὲ τὰ ζῷα, ποὺ ἦσαν ἡμερα, χωρὶς καμμιὰ σκοτούρα, εἶπε μέσα του : «Μωρ' ἐγὼ εἶμαι Θεὸς ἢ ἐκεῖνος ὁ γερατᾶς, ποὺ κάθεται ξαπλωμένος καὶ δὲν τοῦ καίγεται καρφὶ γιὰ τίποτα !...». Ὁ Διάβολος

1. Ἐνταῦθα προφανῶς ὁ συλλογεὺς Χ. Κορύλλος παρεμβάλλει εἰς τὴν λαϊκὴν διήγησιν φράσεις ἰδικὰς του. Τὸ ἴδιον κάμνει καὶ κατωτέρω.

λος, πού κατάλαβε τί συλλογᾶται ὁ Θεός, γιατί ἦτανε πρῶτα ἄγγελος, πάει στοῦ Θεοῦ καὶ τοῦ λέει: — «Δίκιο ἔχεις γιὰ ὅτι σκέπτεσαι. Μοῦ δίνεις τὴν ἄδεια νὰν τοῦ δώσω ἡ γὼ δουλειά, γιὰ νὰ μὴν κἀθεται ἔτσι ἑξένοιαστος;». — «Σοῦ δίνω, τοῦ λέει ὁ Θεός, γιὰ νὰ ἰδῶ τί θὰ κάμῃς!». Ὁ Διάβολος ἐπῆγε στοῦ ἀργαστήρι τοῦ κ' ἔφτιασε τὴν Εὐα, ὅσο ἐμποροῦσε ὁμορφη, καὶ τὴν ἐπαρουσίασε τοῦ Θεοῦ καὶ τοῦ εἶπε νὰν τῆς φωνήσῃ προὐν ζωῆς, γιατί ἦτανε ψόφια. Ὁ Θεός, ἀφοῦ τὴν περιεργάστη καὶ τὴν ἐθαύμασε, ἐπαίνεψε τὸ Διάβολο γιὰ τὴν τέχνην του καὶ τὴν ἐζωνιάνειψε τὴν Εὐα. Τότες τὴν ἐπῆρ' ὁ Διάβολος κατὰ μέρος καὶ τῆς εἶπε κάτ' ἰσχυρία σ' αὐτὴ καὶ τὴν ἔστειλε νὰ πάῃ στὸν Ἀδὰμ γιὰ συντροφιά του, πού τοῦ στέλνει ὁ Θεός. Ὁ Ἀδὰμ, σὰν τὴν εἶδε καὶ ἔμαθε πὼς τὴν ἔστειλε ὁ Θεός, εἰπὼν «οὐ καλὸν εἶναι τὸν ἄνθρωπον μόνον· ποιήσωμεν αὐτῷ βοηθόν», ἐχάρηκε πολὺ καὶ τῆς ἔστρωσε μερικὰ συνόφ' ἄλλα κ' ἐκάθησε κοντά του. Ἀφοῦ ἐγνωριστήκανε καλὰ καὶ εἶδανε τί εἶχε ὁ ἕνας παραπάνου καὶ τί ἔλλειπε τοῦ ἄλλου, ἀπ' τὴν χαρὰ τοῦ ὁ Ἀδὰμ ἐλησμόνησε τὴν ἐντολὴν τοῦ Θεοῦ νὰ μὴ φάγῃ τὸ ξύλον τῆς γένεως, τοῦ γινώσκον καλὸν καὶ πονηρὸν καὶ κατὰ παρακίνησιν τῆς Εὐας, τοῦ εἶπε διαταχθῆ ἀπὸ τὸ Διάβολο, τὸ ἔφαγε μαζί μὲ τὴν Εὐα. Ἐπράξαν τὸ πονηρὸν!

Τότες τὰ θηρία ἀνοίξανε καὶ τοὺς ἔφαγαν ἀπ' αὐτὸν καὶ τὰ κτεῖνα καὶ οἱ σὴοι καὶ οἱ ἄλλα κακοποιήσαντα καὶ ὁ Παράδεισος ἐρηκώθη καὶ τὸ νὰ πόει. Ἐξέποντας ὁ Θεός ἕνα τέτοιο πρᾶγμα, ἔστειλε τὸν ἄγγελο μὲ τὴν πυρρίνην ρομφαίαν καὶ τοὺς ἔβγαλε ὅξω ἀπὸ τὸν Παράδεισο καὶ τοὺς εἶπε: «Ἐν ἰδρῶτι τοῦ προσώπου των φαγεῖν τὸν ἄρτον των». Γιὰ τοῦτο ὁ Θεός ἐδόσε ἐντολὴν νὰ μὴν ἔμπη ποτὲ γυναῖκα στὸν Παράδεισο, ἀφοῦ μιὰ ὥρα ἐκάθησε ἡ Εὐα μέσα καὶ δὲν ἄφησε παλούκι στοῦ φράχτη. Λέγε πὼς ἡ Ἁγία Αἰκατερίνη ἐφόρεσε φουστανέλλες κ' ἐμπῆκε γιὰ σπανὸς καί, ὅταν τὴν ἀνακαλύψανε, τὴν ἔβγαλαν ὅξω καὶ τὴν ἔβαλαν νὰ σιγυράῃ τὸ κοττέ-τζι τοῦ Παραδείσου. Ὡστε ἄδικα νηστεύουνε οἱ γυναῖκες!

(Πελοπόννησος. — Λαογρ. Ἀρχ., χειρ. ἀρ. 2268, σ. 1218-19, συλλογὴ Χ. Κορύλλου, Ἀχαΐα-Ἥλις, 1926;). [Ἐφεξῆς: Λαογρ. Ἀρχ. = Λ.Α.]

2. Περί τοῦ ἀρνησαμένου τὸν Χριστὸν ἐγγράφως.

Ὅταν ὁ Ἀδὰμ καὶ ἡ Εὐα διώχτηκαν ἀπὸ τὸν Παράδεισο, ἤκλιγαν καὶ θρηνοῦσαν γιὰ τὰ καλὰ πού ἔχασαν. Μιὰ μέρα, καὶ πού γκιζερούσαν¹ κοντά σ' ἕνα ποντάμ., βλέπ' ἕναν ἄνθρωπο νὰ τς πλησιάζ'. Ἦταν ὁ Τρισκατάρατος καὶ ὁ πονταμὸς ἦταν ὁ Ἰορδάνης. Λέει στὸν Ἀδὰμ ὁ Τρισκατάρατος: «Ἐ, Ἀδὰμ, μὴ στενοχωριέσαι ἰγὼ θὰ σ' δώκω οὐλα τὰ καλὰ, πού ν' σ' γῆς, ὅταν θὰ μοῦ υπογράψ' ἰδῶ (καὶ τοῦ

1. ἐπλανῶντο.

δείχν' μιὰ πλάκα) ὅτι θὰ εἶσι πάντοτε δικός μ'». Ὁ καημένος ὁ Ἀδάμ ἔβαλε τ'ν ἐπογραφή τ' καὶ ὁ Τρισκατάρατος πῆρε τ'ν πλάκα καὶ πῆγε καὶ τ'ν ἔκρυψε σ' ἓνα βιὸν σὺν ποτιάμ'. Ἡ πλάκα ἔμειν' ἐκεῖ ὥς ὅτου ὁ Χριστὸς βαπτίστηκε στὸν Ἰορδάν' καὶ διαλύθηκε τ' ὁμολόγῳ τ' τοῦ Ἀδάμ μὴ τὸ Σαῖτάν.

(Λυτικὸν Ζαγόριον Ἡπείρου. — Δ. Α. χειρ., ἀρ. 2453, σ. 77, συλλ. Δ.Β. Οἰκονομίδου, 1962).

3. Ἡ δημιουργία τοῦ λύκου.

Α'.

Τὸν παλιὸ καιρὸ ὁ Θεὸς ἔχτισε ὅλο τὸν κόσμον, ὁ Διάβολος ἔπλασε τὸ λύκο, μὰ ψυχὴ δὲ μπόρεσε νὰ τόνε δώσ'. Πῆγε καὶ εἶπε στὸ Θεό, γὼν αὐτὸ τὸ ζῷον τὸ ἄκαμα, τί νὰ τὸ κάμω νὰ περπατήσ'; Εἶπε καὶ ὁ Θεός, πᾶνε μέσα στὸ βουνό, κάνε ἓνα μαντρί, ἔμπα μέσα, βγάνε τὸ πόδι σ' ἔξω καὶ πές, «σῆκω, λύκο, φάγε με» καὶ θὰ περπατήσ'. Πῆγ' ὁ Διάβολος, ἔκαμε τὸ μαντρί, μπῆκε μέσα, ἔβγαλε τὸ πόδι τ' ἔξω καὶ εἶπε, «σῆκω, λύκο, φάγε με». Ὁ λύκος σηκώθηκε καὶ ἔφαγε τὸ πόδι τ'. Ἀπὸ τότες ὁ Διάβολος ἀπόμ'νε μ' ἓνα ποδάρι καὶ εἶναι κοντοποδάρας.

(Ἀνατολικὴ Θράκη. — Κατ' ἀνακοίνωσιν τῆς καὶ Θερινῆς Στασιούλη Σαραντῆ.

Τὸ λύκο τὸν ἔφκειασε ὁ Διάβολος μὲ τέσσαρα ξύλα. Ἀμα τὸν ἐτελείωσε, πῆγε στὸ Θεὸ καὶ τοῦ πε: — «Κύριε, ἔφκειασα ἓνα ζῷον, πές μου, πῶς νὰ τὸ ζωντανέψω». — «Μάλιστα, τοῦ πε ὁ Θεός, πῆγαινε καὶ πές του: «Σῆκω ἀπάνω περπάτα καὶ νὰ φῶς τὸ πόδι τοῦ ἀφέντη σου». Ὁ Διάβολος γύρισε πάλι καὶ πῆγε ἐκεῖ, πού εἶχε φκειασμένον τὸ λύκο, ἀλλὰ τοῦ πε μονάχα: «Σῆκω, λύκε, καὶ περπάτα». Ὁ λύκος δὲ ζωντάνεψε. Ὁ Θεὸς κατάλαβε τί ἔγινε καὶ τοῦ λέει: «Πῆγαινε νὰ τοῦ πῆς ὅλα τὰ λόγια ὅσα σοῦ εἶπα». Ὁ Διάβολος τότε πῆγε καὶ τοῦ εἶπε ἔτσι. Ὁ λύκος ἐζωντάνεψε καὶ ἔφαγε καὶ τὸ πόδι τοῦ Διαβόλου. Ἀπὸ τότε καὶ ὕστερα ὁ Διάβολος εἶναι κοντοσός. Ἀλλὰ καὶ ὁ λύκος, ἐπειδὴ τὸν ἔφκειασε ὁ Διάβολος μὲ ξύλα, ἔχει λαίμω ξυλιασμένο, δὲ μπορεῖ νὰ τὸν γυρίσῃ, ἂν δὲν γυρίσῃ καὶ ὅλο τὸ κορμί του. Εἶναι καὶ μονάντερος. Ἐχει ἓνα μονάχα ἄντερο, ἀλλὰ χωνεύει καὶ τὴν πέτρα ἀκόμα. Γι' αὐτὸ καὶ γιὰ ἄνθρωπο, πού χωνεύει, λένε πῶς εἶναι μονάντερος σὰ λύκος.

(Αἰτωλία. — Δ. Α. χειρ., ἀρ. 148, σ. 1, συλλ. Δ. Λονκοπούλου, 1919).

Γ'.

Ἀφοῦ ὁ Χριστὸς φύλαγε τὰ πρόβατα, εἶχε καὶ μαζί του τὰ σκῆλιά. Καὶ παρουσιάζεται ὁ δαίμονας στὸ Χριστὸ καὶ τ' λέει: «Τ' εἶν' αὐτά;» — «Αὐτὰ εἶναι σκῆλιά»,

τοῦ λέει ὁ Χριστός, «καὶ φυλᾷν τὰ πρόβατα». Λέει: «πρέπει νὰ ᾿χω καὶ ἐγὼ ἕνα τέτοιο νὰ μοῦ φυλᾷν τὰ γίδια», ἐπειδὴς εἶναι τὰ γίδια τοῦ Διαβόλου. Τοῦ λέει ὁ Χριστός: «Θὰ σὲ ὀρμηνέψω ὁδῶ νὰ φκειάσῃς καὶ σὺ ἕνα σκ᾿λί. Θὰ πᾶς, ἴλέει, νὰ κόψῃς ἕνα κούτσουρο ἀπὸ μιὰ ἀγραπιδιά, γκορτζιά, καὶ θὰ τὴ κοντοκοριάσῃς, καὶ ἀφοῦ θὰ εἶναι ἴσο τὸ κούτσουρο, ἀπὸ ὁδὸ κομμένο καὶ ἀπὸ κεῖ κομμένο, θὰ τὸ κλωτσήσῃς μὲ τὸ ποδάρι καὶ θὰ τ᾿ πῇς: «Σήκ᾿ ἀπάνω νὰ φᾶς τὸν ἀφέντη σ᾿». Ὁ Διάβολος ἔφυγε καὶ ἔκοψε τὸ κούτσουρ ἀπὸ τὴν ἀγραπιδιά καί, ἀφοῦ τὸ κοντοκούριασε, πονηρεύτηκε ὁμῶς μήπως σηκωθῇ καὶ τὸν φάῃ καὶ ἔφκειασε ἕνα λάκκο καὶ μπῆκε μέσα ὁ Διάβολος στὸ λάκκο καὶ ἔβγαλε τὸ ποδάρι τ᾿ ὄξω. Καὶ τὸ κλωτσάει τὸ κούτσουρο μὲ τὸ ποδάρι. Καὶ τ᾿ λέει: «Σήκω νὰ φᾶς τὸν ἀφέντη σου!» Κ᾿ ἔτσι τὸ κούτσουρο ἔγινε λύκος καὶ τοῦ τρώει τὸ ποδάρι. Καὶ γι αὐτὸ εἶναι κοντοσοδαίμονας καὶ ὁ λύκος εἶναι ἀλύγιστος, κούτσουρο¹.

(Πράγματα Ἠλείου. — Λ.Α. χειρ., ἀρ. 2302, σ. 580-81, συλλ. Δ. Β. Οἰκονομίδου, 1959).

Πίσ' ἀπ' τὴν Ἀστράκα, πού' νὰ τὸ βουτᾷ τὸ Λειβαδάκι τοῦ Ρομπόζ', ἰκεῖ πέρα κοινοῖται ὁ Χριστὸς μὲ τὸ Σαῖτάνη το μάλω. Ὁ Χριστὸς εἶχε πρόβατα καὶ ὁ Σαῖτάνης εἶχε γίδια. Φθονοῦσαν ἕνας τὸν ἄλλο. Ὁ Χριστὸς ἔκανε καλὰ ἔργα, ὁ Σαῖτάνης κακά. Ὅτι ἔργα ἔκανε ὁ Σαῖτάνης, ὁ Χριστὸς τὶς ἔδωκε ἀναπνοὴ καὶ πνεῦμα. Ὁ Χριστὸς εἶχε τὰ πρόβατα. Ὁ Σαῖτάνης φκειάσει τὸ λύκο, γιὰ νὰ φάῃ τὰ πρόβατα τ᾿ Χριστοῦ.

Γιὰ νὰ τὸν φκειάσ', ἐπελέκῃς ἕνα κούτσουρ ἀπὸ γκορτζιά (ἀγριαγλαδιά), γι αὐτὸ καὶ ὁ λύκος δὲν μπορεῖ νὰ στρέψ', γυρίζ' μονοκόμματος. Κι ὅταν τὸν τελείωσῃ «τί νὰ τοῦ πῶ τώρα Χρῆστο;». — «Νὰ τ᾿ πῇς τρεῖς φορὲς «σήκω νὰ φᾶς τὸν ἀφέντη σ᾿». Κι σηκώθ' καὶ ὁ λύκος καὶ τό' φρε τοῦ Σαῖτάνη τὸ ἕνα τ᾿ πόδ'.

Ὑστερα πάει ὁ λύκος νὰ φάῃ τὰ πρόβατα τοῦ Χριστοῦ. Ὁ Χριστὸς ἀπόλυνε τὴ γκλίτσα τ᾿ καὶ ἔγινε σκύλος καὶ ἐκυνήγησε τὸ λύκο.

Ἐβαλαν τὰ γίδια νὰ τ᾿ ἀρμέξουν ὁ Χριστὸς ἄρμιγι καὶ ὁ Σαῖτάνης τὰ βάριγε, γιὰ νὰ περνᾷν μὲ τὴν ἀράδα μέσα στὴ στρουγγα καὶ νὰ τ᾿ ἀρμέγ' ὁ Χριστὸς. Ἀλλὰ ὁ Χριστὸς μὲ τὸ τσιμπούν' πού' εἶχε τὰ καιγε στὸ γόνα, τὰ βούλλωνε, γι' αὐτὸ δὲν ἔχουν μαλλιά στὸ γόνα, ἔχουν τὴ βούλλα του καὶ εἶναι σημαδεμένα. Ὅσα σημάδερε, ἡμέρεψαν. Ὅταν κατάλαβε ὁ Σαῖτάνης ὅτι ἡμέρεψαν τὰ γίδια, ἀπέταξε τὴ σκούφια

1. Σημειωτέον ὅτι ὁ διηγηθεὶς εἰς ἐμὲ τὴν παράδοσιν ταύτην Δ. Γ. Τσιλιγιάννης, ἐτῶν 37, κτηνοτρόφος, προσέθεσεν: «Ὁ λύκος δὲν μυρίζεται» (=δὲν ἔχει ὄσφρησιν), γιὰ τὸν ἔχει ὁ διάβολος φκειαγμένο ἀπὸ ἀγριογκορτζιά.

ὁ ἐκεῖνα πού' χε μέσ' στή στρούγγα, πού' ταν ἀνάρμεγα, καὶ τὰ λάκισε κ' ἔφ'γαν, καὶ αὐτὰ εἶναι τ' ἀγριόγριδα, πού' δὲν ἔχουν βούλλα καὶ τὰ κατέχ' ὁ Σαῖτάν'ς σήμερ¹,

(Σαρακατσάνοι Πατίγγου Ζαγορίου Ἡπείρου.—Λ.Α. χειρ., ἀρ. 2453, σ. 195-97, συλλ. Δ. Β. Οἰκονομίδου, 1962).

4. Ἡ δημιουργία τῆς γίδας.

Α'.

Τῇ γίδα τὴν ἔφτειας² ὁ Διάβολος καὶ οὐλα τὰ γίδια, ἀλλὰ δὲν ἐμπόρεσε νὰν τὰ κάμῃ νὰ κἀθουνται, γιατί δὲν ἐλυγάγανε τὰ γόνατά τους καὶ ἔτσι ἐστεκόσαντε πάντα ὀλόρθα κ' ἐποφάγανε. Ὅταν συναπαντήθηκε μὲ τὸ Χριστό, τοῦ εἶπε ὅτι «ἔφτειασα ἓνα ζῶο, ἀλλὰ δὲν μπορῶ νὰν τὸ κάμω νὰ κάτση χάμου καὶ μοῦ ψοφάει» καὶ τοῦ ἔδειξε τὰ γίδια. Τότες ὁ Χριστὸς ἔβγαλε τὴ βούλλα του καὶ ἐβούλλωσε τὰ γίδια στὰ γόνατα τῶν μπροστινῶν ποδιῶν καὶ ἁμέσως ἐκαθίσανε. Γιὰ τοῦτο τὰ γίδια ἔχουνε στὰ μπροστινὰ πόδια ἀπὸ μίαν βούλλα στὰ κάθε γόνατο, τὴ βούλλα τοῦ Χριστοῦ.

Ὅτι ἡ γίδα εἶναι πλάσμα τοῦ Διαβόλου φαίνεται ἀπὸ τὴν φτεισιὰς της, διότι ἔχει κέρατα καὶ γένηα, ἐνῶ ἡ πρόβατα δὲν ἔχει οὐδὲ θύσκει χάμου στὴ γῆ, παρὼς τὸ πρόβατο, ἀλλὰ σκαλώνει στὰ κλασσά καὶ τρώει τὰ λουφερά βλαστάρια καὶ ἔτσι καταστρέφει τὰ δάση. Τὸ χειρότερο αὐτὸ οὐκ εἶναι καὶ ξετσιπίωτη³, διότι ἐνῶ τὸ πρόβατο καὶ τὰ ἄλλα ζῶα ἔχουν κρεμασμένη τὴ νουρά τους καὶ σκεπάζουν (τὰ θηλυκά) τὰ κορφία μέλη τους, ἡ γίδα ἔχει σηκωμένη τὴ νουρά της καὶ φαίνονται οὐλα της.

(Ἀχαῖα - Ἡλις.—Λ.Α. χειρ., ἀρ. 2268, σ. 1222-23, συλλ. Χ. Κορύλλου, 1926;).

Β'.

Μία φορά, πού' βγῆκε ὁ Διάβολος, βαλθῆκαν μὲ τὸ Χριστὸ νὰ κάμουν δυὸ πράματα. Ὁ Διάβολος ἔφκειαζε τὰ γίδια καὶ δὲ μποροῦσαν νὰ γονατίσουν, διὰ κοιμῶνταν, καθόλου. Ὁ Χριστὸς ἔφκειαζε τὰ πρόβατα καὶ μποροῦσαν νὰ γονατίσουν καὶ κοιμῶνταν ὅλο τὸ μεσημέρι. Τὰ γίδια, πού' δὲν μποροῦσαν νὰ γονατίσουν, ἔφενγαν, ὅλο ἔφενγαν καὶ ὁ Διάβολος, πού' πάγαινε κοντά, ἀνάπαιψη δὲν εὔρισκε. Ἀπόστιασε. Τότε ὁ Διάβολος ρώτησε τὸ Χριστό, πῶς τὰ κατάρφε νὰ κοιμῶνται τὰ πρόβατά του. Ὁ Χριστὸς δὲν τοῦ εἶπε τίποτα.

1. Διήγησις ὑπὸ Θ. Τσουμάνη, ἐτῶν 47, σκηνίτου Σαρακατσάνου.

2. ἀναιδής.

Τότε καὶ ὁ Διάβολος σοφίστηκε μὲ τὰ κέρατά του καὶ ἔκοψε μιὰ πέτσα ἀπ' τὰ γόνατα τῶν γιδιῶν καὶ τὰ κατάρφερε νὰ γονατίζουν καὶ νὰ κοιμοῦνται. Ἀπὸ τότε καὶ ὅσπερα μποροῦν τὰ γίδια νὰ γονατῶν καὶ νὰ κοιμοῦνται τὸ μεσημέρι.

Γιὰ νὰ ἐκδικηθῇ τὸ Χριστὸ ὁ Διάβολος ἔφκειασε τὴν ἀλεποῦ καὶ τὸ λύκο καὶ ἐπῆγαιναν καὶ ἔτρωγαν τὰ πρόβατα ἄρνια καὶ πρόβατα τὰ σακάτευαν. Ὁ Ἰησοῦς Χριστός, γιὰ νὰ τὸν ἐκδικηθῇ τὸ Διάβολο, ἔφκειασε τὸ μαντρόσκυλο καὶ αὐτὸς κυνηγᾷ τὰ γίδια καὶ φεύγουν ἀπ' τὸ μπουλούκι.

Πάλε ὁ Διάβολος ἔφκειασε τὸ λαγὸ νὰ τρέχῃ πολὺ. Κι ὁ Χριστὸς ἔκαμε τὸ λαγωνικὸ νὰ κυνηγᾷ τὸ λαγόν.

(Αἰτωλία.—Λ.Α. χειρ., ἀρ. 868, σ. 22, συλλ. Νικολ. Ραμαντιάνη, 1927).

Γ'.

Τὰ γίδια ἦταν ὅλα ἄγρια ἦταν τοῦ Σατανᾶ. Κι ἀφοῦ ὁ Χριστὸς εἶδε ὅτι τὰ γίδια αὐτὰ ἦταν ὅλα ἄγρια, σκέφτηκε, πῶς νὰ τὰ γλύψῃ ἡμερᾶ. Καὶ λέει στὸ προσωπικόν τ'. «Μαζέψετε αὐτὰ τὰ γίδια μὲ τὴν βοήθειαν τῆς δικῆς μου, ὥς εἶναι ἄγρια, καὶ θὰ τὰ βάλωμε μέσ' ὃ ἓνα μαντρί».

Ἀφοῦ τὰ μαζέψαν τὰ γίδια καὶ τὰ βάλαν μέσα σ' ἓνα μαντρί, τότε ὁ Χριστὸς λέει: «Καθίστε νὰ εἶ ἀρμέξωμα». Ἀπὸ τὴν ἀρμέξωμα, συνεχούσαν, παίρνει ὁ Χριστὸς τὸ γάλα πὸ πεφτε στὸ καρδάρ καὶ τὰ σφραγίζει τὰ γίδια στὰ γόνατα καὶ, ἀφοῦ τὰ σφραγίζε, τὰ γίδια ἡμέρευαν, ἡμεροῦσαν καὶ κοιμοῦνταν ἐκεῖ.

Ὁ Σατανᾶς παρουσιάζει στὴ στρουγγά. Κι ἀφοῦ τελείωσαν τὰ γίδια καὶ ἦταν λίγα μέσα, βλέπει μπροστὰ στὸ καρδάρνι ἄσπρο γάλα καὶ τὰ γίδια νὰ κοιμοῦνται μπροστὰ ὅλα, ἡμερᾶ, γιὰ τὸν Σατανᾶ τὸ γάλα ἦταν κόκκινο. Κι ἀπὸ τὴν τρέλλα τ' ὁ Σατανᾶς βγάζει τὴ σκούφια τ' καὶ προγγάει τὰ γίδια, πού 'ταν στὴν στρουγγά, καὶ ἔφυγαν καὶ ἔγιναν ἄγρια. Γι' αὐτὸ εἶναι καὶ ἀσφραγίστα, ἀγριόγιντα, πὺν κοιμοῦνται μὲ τὰ πόδια τεντωμένα¹.

(Ποιήματα Ἡλείου.—Λ.Α. χειρ., ἀρ. 2302, σ. 577-78, συλλ. Α. Β. Οἰκονομίδου 1959).

1. Ἡ διήγησις ἀνήκει εἰς τὸν Δημ. Γ. Τσιλιγιάννην, ἐτῶν 37 ποιμένα, ἐκ Πραμάντων, γραμμ. γνώσεις τοῦ δημοτικοῦ. Κατὰ τὸν Παναγ. Τσιλιγιάννην, ἐτῶν 33, ποιμένα, μὲ γραμματικὰς γνώσεις τοῦ δημοτικοῦ, «ὁ Διάβολος, μόλις εἶδε τὸ Χριστὸν καὶ τὴν ἀρμέξωμα τὰ γίδια καὶ νὰ τὰ σφραγίζῃ ὅτ' αὐτὰ γόνατα μὲ τὸ ἀφρί, ἀμέσως πετάει τὴν σκούφιαν στὰ ὑπόλοιπα, πὺν ἦταν μέσα στὴν στρουγγά, καὶ ἀμέσως ἔφυγαν, ἐνῶ τὰ σφραγισμένα ἔμειναν ἡμερᾶ». Λ.Α. χειρ., ἀρ. 2302, σ. 578, συλλ. Α. Β. Οἰκονομίδου, 1959.

Δ'

Ὁ Χριστὸς εἶχε τὰ πρόβατα καὶ τ' ἄρμεγε καὶ ἤβγαζε γάλα ἄσπρο. Ὁ Διάβολος εἶχε τὰ (γ)ίδια καὶ ἄρμεόντας ἔβγαζε γάλα κόκκινο σὰ γαῖμα. Γι' αὐτὸ παρακάλεσε τὸ Χριστὸ νὰ πάῃ στὴ στρούγγα του νὰ τ' ἄρμέξῃ μὴ βολὰ καὶ αὐτός. Πῆγε καὶ ὁ Χριστὸς καὶ ἄρμεγε γάλα ἄσπρο, ἀλλὰ ἅμα τ' ἀπάρμεγε, τὰ βούλωνε καὶ ὅλας μὲ τὴ φλόερα του στὸ ποδάρι. Γι' αὐτὸ τὰ (γ)ίδια καὶ ἔχουν τὴ βούλλα τοῦ Χριστοῦ στὰ ποδάρια. Ὁ Διάβολος, ὄντας εἶδε τὸ Χριστό, πὺν τὰ βούλωνε, γιὰτὶ ὅσα βουλλώνονταν γένονταν αὐτιονοῦ, τὰ χούγιαζε καὶ ἐφύβγαν ἀπὸ τὴ στρούγγα. Καὶ σήμερα αὐτὰ εἶναι τ' ἀγριόῖδα.

(Παραμυθιά Ἡπειρου.—Λ.Α. χειρ., ἀρ. 1365, σ. 381, συλλ. Σπ. Μονσελίμη, Παραμυθιά, 1938).

Ε'

Τὰ γίδια, διὰν βρέχη, κατεβάζουν τὴν ἄντλησιν καὶ διὰν εἶναι ἥλιος, τὴ σηκώνουν ἀπάνω. Λένε πὺς τὰ ἴφκειαξε ὁ Διάβολος καὶ τὸν ἀκοῦνε νὰ τὴν κατιβάξῃ, διὰν βρέχη καὶ νὰ τὴν ἀνιβάξῃ, ὅταν εἶναι ἥλιος.

(Μηλοποταμὸς Σοφίου.—Λ.Α. χειρ., ἀρ. 2270 Β, σ. 481, συλλ. Ζ. Β. Θιανοπούλου, 1952).

5. Ἡ δημιουργία τοῦ λαγοῦ.

Ἐναγ καιρὸ ὁ Χριστὸς καὶ ὁ Διάβολος ἀνταμωθήκανε. Μία ἡμέρα λέει ὁ Διάβολος στὸ Χριστὸ ὅτι ἔφτιασε ἕνα ζῶο πὺν κανένα ἄλλο δὲν τὸ πιάνει στήμ πηλάλα καὶ ἀμέσως βγάνει ἀπὸ κάτω ἀπὸ τὴν καπὸτα του ἕνα λαγὸ καὶ τὸν ἀπόλυνε καὶ ἔτρεχε πάρα πολὺ. Τὴν ἄλλ' ἡμέρα, πὺν ἀνταμωθήκανε πάλι, λέει ὁ Χριστὸς τοῦ Διαβόλου. — «Γιὰ ἀπόλυνε πάλι ἐκεῖνο τὸ ζῶο, πὺν ἔφτιασες». Ὁ Διάβολος ἀπόλυνε τὸ λαγὸ χαρούμενος καὶ ἀμέσως ὁ Χριστὸς ἀπόλυνε τὸ λαγωνικό, πὺν εἶχε φτιάσει ἐπίτηδες, καὶ τὸν ἔπιασε τὸ λαγὸ. Ὁ Διάβολος ἐλυπήθηκε γιὰτὶ τὸν ἐνίκησε ὁ Χριστὸς καὶ ἀμέσως ἐμάζωξε οὐλὸν τοὺς λαγὸν καὶ τοὺς ἐπρόσταξε κάθε νύχτα νὰ βγαίνουνε καὶ νὰν τοῦ ὀργώνουν τὰ χωράφια του, καὶ ἐκεῖνους πὺν δὲ θὰ πᾶνε θὰν τοὺς ἀφήνῃ νὰν τοὺς πιάνουν τὰ λαγωνικά καὶ τὴν ἡμέρα ἀκόμη, ἀφοῦ τοὺς ξετρομπώνουνε. Γιὰ τοῦτο καὶ οἱ στρατολάτες (ὁδοιπόροι), ἅμα ἀπαντήσουνε στὸ δρόμο τοὺς λαγὸ τὴν ἡμέρα, γυρίζουνε πίσω, γιὰτὶ εἶναι ἔργο τοῦ Διαβόλου καὶ ἡ δουλειὰ τοὺς δὲ θὰ πάῃ καλά.

(Ἀχαΐα - Ἡλιδ.—Λ.Α. χειρ., ἀρ. 2268, σ. 1221-22, συλλ. Χ. Κορούλλον, 1926;).

6. Ἡ δημιουργία τοῦ βουβαλιού.

Μιὰν ἄλλη φορὰ πάλε ἐξήτησε ὁ Διάβολος τὴν ἄδεια ἀπὸ τὸ Θεὸ νὰ φτειάσῃ ἓνα ζῷο καλύτερο ἀπὸ τὸ βόιδι καί, ἅμα ἔλαβε τὴν ἄδεια, ἔφτειασε τὸ βουβάλι, δυνατώτερο ἀπ' τὸ βόιδι καὶ μὲ πλέον δυνατὴ φωνή, ποὺ νὰ τρέμῃ ὁ τόπος, ὅταν φωνάζῃ, καὶ μὲ δλόρθα κέρατα καὶ γυρισμένα μπροστά, γιὰ νὰ νικάῃ τὰ ἄλλα ζῷα. Ὅμως τὸ εἶδε ὁ Θεὸς καὶ τὸ ἐξωντάνεψε, τοῦ εἶπε: — «Ἐλα καὶ σύ, μωρὲ βουβέ, ἀλαφροπάτη καὶ πισωκέρη». Καὶ γιὰ τοῦτο τὸ βουβάλι εἶναι βουβό, ὥστε μόλις ἀκουγεται, ὅταν φωνάζῃ πατάει ἀλαφρὰ καὶ ἔχει τὰ κέρατα ἀπάνου ἀπὸ τὸ σβέρκο του, γιὰ νὰ μὴ μπορῇ νὰ κερατίσῃ κανένα ζῷο ἢ ἄνθρωπο.

(*Αἰχάια* - Ἡλίας. Λ.Α. χειρ., ἀρ. 2268, σ. 1221, συλλ. Χ. Κορύλλου, 1926;).

7. Ἡ δημιουργία τῆς γκαμήλας.

Ὅταν ὁ Θεὸς ἔφτειασε τὸν κόσμον, ἐκίνησε ὁ Διάβολος καὶ τὸν ἐπαρακάλεσε νὰ τὸν ἀφήσῃ νὰ φτειάσῃ καὶ αὐτὸς ἓνα ζῷον. Ὅμως ἔλαβε τὴν ἄδεια, ἔφτειασε τὴν γκαμήλα, ἓνα ζῷο μεγαλύτερο ἀπὸ ἕκαστα πλάσμα. ὁ Θεὸς καὶ τὸν ἐπαρακάλεσε νὰ τὴν ζωντανέψῃ, γιὰτὶ ὁ Διάβολος δὲν εἶχε τέτοια ἀνάγκη. Ὁ Θεὸς, ἅμα τὴν εἶδε, τὴν ἐξωντάνεψε καὶ τῆς εἶπε: — «Ἐλα καὶ σύ, λατοκόπτης, ἀργοκίνητη, μακροκέφαλη, στραβολαίμα, καμπούρα». Καὶ ἀπὸ τότε ἡ γκαμήλα περπατᾷ ἀργά, ἔχει στραβὸ λαιμὸ καὶ εἶναι καὶ καμπούρα.

(*Αἰχάια* - Ἡλίας. — Λ.Α. χειρ., ἀρ. 2268, σ. 1221, συλλ. Χ. Κορύλλου, 1926;).

8. Ἡ δημιουργία τῆς ψαρόμυγας.

Τὶς ψαρόμυγες (ἀλογόμυγες), ποὺ κολλᾶνε στὰ ζῷα καὶ τῶνε τραυᾶνε τὸ αἷμα, τίς ἔστειλε ὁ Διάβολος, γιὰ νὰ βλαστημᾶνε οἱ ἀγωγιάντες. Τότες κι ὁ Θεὸς ἔστειλε κατὰ ἄλλες μυῖγες, ποὺ τοσοῦτο λέμε κυνηγοί, καὶ τρῶνε τοσοῦτο ἀλογόμυγες καὶ ἡσυχάζουνε τὰ ζῷα. Οἱ κυνηγοὶ βγαίνουνε ἐπὶ Πνεύματος τὴν ἡμέρα.

(*Μήλος*. — Λ.Α. χειρ. ἀρ. 2304, σ. 152, συλλ. Γ. Κ. Σπυριδάκη, 1959).

9. Ἡ δημιουργία τοῦ μύλου.

Α'.

Οἱ παλαιοὶ ἐφκειασαν τὸ μύλο, τὴν κάτω καὶ τὴν ἀπάνω μυλόπετρα. Ἐβαλαν καὶ τὸ νερό. Ἐφερναν οἱ πέτρες γύρω κ' ἔπεφτε τὸ σ'τάρ' ἀπὸ τὸ κοφίν' στὸ κορτοέλι. Τὸ κορτοέλι τὸ κουνουῖσαν μὲ τὸ χέρ', γιὰ νὰ πέσ' τὸ σ'τάρ' μέσα στὴ μυλόπε-

τρα. Κουράζονταν πολὺν κι ἀναγκάστ'καν νὰ ρωτήσουν τὸ Σαῦτάν¹ τί νὰ κάνουν, γιὰ νὰ μὴ κουράζωνται. Κεῖνος τς εἶπε· αὐριο πρῶι θὰ ῥθῶ καὶ θὰ σᾶς ᾠῶ, ἀλλὰ δὲν θὰ γελᾶς² κανένας τὴν ὥρα πού θὰ παρουσιαστῶ ἐκεῖ. Τὸ πρῶι ἄραξε καβάλλα σ' ἓνα λαγό. Οἱ ἄνθρωποι, ἅμα τὸν εἶδαν, γέλασαν. Αὐτὸς θύμωσε καὶ ἔστριψε νὰ φύβγη. Στὸ φεύγα εἶπε: «Δὲν τοὺς κόβ' τὸ κεφάλ' νὰ βάλουν ἓνα τόντζι¹ νὰ χτυπή στὴν πέτρα, γιὰ νὰ πέφτ' τὸ σ'τάθ'». Ἀκ'σαν, τς ἔκοψ' τὸ κεφάλ' καὶ τὸ φκειάξανε².

(Πετροβούνη Ἰωαννίνων. — Λ. Α. χειρ., ἀρ. 2302, σ. 397-98, συλλ. Α. Β. Οἰκονομίδου, 1959).

Β.

Μιά φορὰ οἱ ἄνθρωποι δὲν ἤξεραν πῶς νὰ φκειάσουν μύλο, γιὰ νὰ ἀλέθουν. Ἀρμάθιαζαν κάτω πέτρες καὶ αὐτὲς πάλι ξερμαδιάζονταν. Τί νὰ κάμουν καὶ αὐτοί. Πῆγαν καὶ τρυπώσανε σὲ μέρος, πού περνοῦσαν δαιμόνοι, γιὰ ν' ἀκούσουν τί θὰ εἰποῦνε. Σὲ λίγη ὥρα πέρασαν καὶ λέγαν: «Ὅτι οἱ χαμένοι νὰ μὴ μποροῦν νὰ στεριώσουν τὸ μύλο! σφήνα καὶ λιθάρι, σφήνα καὶ λιθάρι, νὰ πῶς γίνεται ὁ μύλος».

Τὴν ἄλλη μέρα οἱ ἄνθρωποι ἀνέβησαν πάλι πρὸς τὸν μύλο κατὰ πού ἤκουσαν τοὺς δαιμόνους. Ὑπῆρξα ἀπὸ κάπουσον καὶ οἱ δαιμόνοι πέρασαν ἀπὸ καὶ καὶ παραξένετηκαν πού εἶδαν τὸ μύλο ἑτοιμο καὶ εἶπαν: «Τοῖς νὰ μᾶς προδώκε τὴν τέχνη μας!». Καὶ γι' αὐτὸ οἱ δαιμόνοι ἔχουν νὰ κάμουν πρὸς τοὺς μύλους¹ ἐπίσης καὶ οἱ βρικολάκοι. Οἱ λεχώνες ποτὲ δὲν πατᾶνε σὲ μύλο. Εἶναι φόβος ἀπὸ τοὺς δαιμόνους.

(Αἰτωλία. — Λ. Α. χειρ., ἀρ. 148, σ. 15. Α. Λουκοπούλου, Αἰτωλία, 1919).

Γ.

Κατὰ τὰ Δωδεκαήμερα δὲν πρέπει νὰ μπαίνουν στοὺς μύλους οἱ σεληνιαζόμενοι, οἱ ὑστερικές γυναῖκες, πού πάσχουν δηλαδὴ ἀπὸ μητρικά, ἀπὸ συχνὸν πονοκέφαλο καὶ ἀπὸ ἄλλα νοσήματα νευρικά, γιατί ὁ Διάβολος κάθεται μέσα ὡς νοικοκύρης, ἐπειδὴ αὐτὸς ἐκίνησε πρῶτος τὸ μύλο καὶ τὸν κάνει πολλές φορὲς καὶ ἀλέθει μόνος του χωρὶς τὸ μυλωνᾶ. Κατὰ τὸν λαϊκὸν μῦθον ὁ Διάβολος ἐκίνησε πρῶτος τὸ μύλο ὡς ἐξῆς: «Όταν ὁ ἄνθρωπος ἔφτιασε τὸ μύλο, δὲν εἰμπόρειγε νὰ τὸν βάλῃ σὲ κίνηση, γιατί τὸν ἐγύριζε δεξιά. Γιὰ νὰ μπορέσῃ νὰ τὸν κουνήσῃ, ἐπροσκάλεσε τὸ Διάβολο νὰν τὸν

1. «τόντζι, μυτερό σίδερο, πού γυρίζει ἐπάνω σὲ ἄλλο, πού ἔχει μιὰ τρυπίτσα, γιὰ νὰ μὴ φεύγῃ. Τὰ πάνω τόντζι ἀρσενικό, τὸ κάτω θηλυκό».

2 Ἀνεκοίνωσεν ὁ Χρ. Παπᾶς, ἐτῶν 60.

διατάξη πῶς νὰ κάμῃ, γιὰ νὰ τὸν βάλῃ σὲ κίνηση ν' ἀλέθῃ. Ὡς τὸν εἶδε ὁ μυλωνᾶς καὶ ὅσοι ἄλλοι ἦσαν ἐκεῖ, ἐσκάσανε στὰ γέλοια. Τοῦ Διαβόλου τοῦ κακοφάνηκε καὶ ἐγύρισε νὰ φύγῃ λέγοντας: «Οἱ κερατάδες, ποτέ, δὲν θὰ τὸν κονήσουνε, ἂν δὲν τὸν γυρίσουνε ἀριστερά». Ὁ μυλωνᾶς καὶ οἱ ἄλλοι τ' ἀκούσανε καὶ ἀμέσως ἐγυρίσανε ἀριστερά κ' εἶτοι ἀρχίνησε ὁ μύλος ν' ἀλέθῃ καὶ γιὰ τοῦτο οὔλοι οἱ μύλοι γυρίζουνε ἀριστερά.

(Ἀχαΐα - Ἡλ. — Λ.Α. χειρ., ἀρ. 2268, σ. 949-50, συλλ. Χ. Κορύλλου 1926;).

10. Τζουρλᾶς-τζαμάρα.

Α'.

Τὸν τζουρλᾶ (=ποιμενικὸν αὐλὸν) τὸν ἐφτειασε ὁ Διάβολος, γιὰ νὰ διασκεδάξῃ, ἀπὸ καλάμι καὶ δὲν πρέπει γι' αὐτὸ νὰ τὸν βαροῦν τὰ μεσάνυχτα, γιατί μαζώνουντ' οἱ Διαβόλοι καὶ χορεύουν.

Ὁ Χριστὸς τότε, γιὰ νὰ ταπεινώσῃ τὸν Διάβολο, ἐφτειασε τὴ τζαμάρα (εἶδος φλογέρας μῆκους μέτρου περίπου, ἐν ᾗ τὸν ἀριστοῦ κουμαριᾶς, ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ) μὲ πολὺ δυνατώτερη φωνὴ ἀπὸ τὸν τζουρλᾶ. Ὁ Διάβολος ἐφτόνευε καὶ, γιὰ νὰ τῆς χαλάσῃ τὴ φωνή, ἔκαμε κανεὶν τζαμάρα σὴν κάτω μεριά, τὸ πῦρ μὲ ῥος, ἀλλὰ τότες ἡ τζαμάρα ἐβγαλε καλύτερη φωνή καὶ εἶτοι ἔσκασ' ὁ Διάβολος ἀπ' τὸ κακό του.

Τὴ τζαμάρα, ὅ,τι ὦρα κι ἂν τὴ βαρῶναι φοβάσαι.

(Ἀχαΐα - Ἡλ. — Λ.Α. χειρ., ἀρ. 2268, σ. 795, συλλ. Χ. Κορύλλου, 1926;).

Β'.

Μιά τρύπα χαμ'πλά (=χαμηλά) στ' τζαμάρα τὴ λὲν τρύπα τοῦ Σαϊτάν, γιατί αὐτὸς τ' ἐφκειαξί. Ὁ Χριστὸς, σὰν ἐφκειαξί τ' τζαμάρα, ζήλεψ' ὁ Σαϊτάν κ' ἐφκειαξί κι αὐτὸς τ' ἐν κάτω τρύπα.

(Δυτ. Ζαγόριον Ἡπείρου. — Λ.Α. χειρ., ἀρ. 2453, σ. 197, συλλ. Α. Β. Οἰκονομίδου, 1962;).

Γ'.

Ἡ τζαμάρα ἔχει μιὰ τρύπα χαμηλὰ στὸ σωλῆνα. Ῥώτησαν ἓνα, γιατί ἔχει τὴν τρύπα αὐτὴ καὶ εἶπε: «Ἐπαιξε κάποιος πολὺ καλὰ τὴ τζαμάρα καὶ ὁ Διάβολος, γιὰ νὰ μὴν παίξῃ τόσο καλὰ, πῆγε καὶ τὴν τρύπησε γι' αὐτὸ τὴ λένε τρύπα τοῦ Διαβόλου».

Ἀνακοίνωσις ὑπὸ Ν. Γαλάνη (ὅπως τὴν εἶχε ἀκούσει στὸ Καρπενήσι, ὅπου ὑπηρέτει ὡς χωροφύλαξ). Ἀθῆναι 9 Μαρτ. 1953.

Β'. ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

Τὰ λεγόμενα ἐν ἀρχῇ τῆς ὥς ἄνω ὑπ' αἰριθμ. 1 Πελοποννησιακῆς παραδόσεως, καθ' ἣ «ὁ Θεός... ἐφρόντιζε ν' ἀνάβῃ τὸ βράδυ τ' ἀστέρια, γὰρ νὰ φωτίσῃ τὴν γῆν καὶ νὰ τὰ σβένῃ τὴν αὐγή», ἐνθυμίζουσιν βυζαντινὴν δοξασίαν, ἀπαντῶσαν παρὰ Μιχ. Γλυκᾶ οὕτω : «Τὸ γὰρ φῶς ἐκείνο..., λαβὼν ὁ Θεὸς καὶ διανείμας αὐτὸ τοῖς φωσιῖσι πάνσιν..., καθάπερ λύχνους, ἐνέθηκεν, ὥστε φαίνειν ἐπὶ τῆς γῆς»¹. Ἡ αὐτὴ περίπου δοξασία ὑπάρχει καὶ εἰς δύο δημοσιευθείσας ὑπ' ἑμοῦ δημώδεις παραδόσεις ἐκ Νάξου².

Κατωτέρω εἰς τὴν ἐν λόγῳ Πελοποννησιακῇ διήγησιν λέγεται ὅτι, ἀφοῦ «ὁ Θεὸς ἔφτιασε πρῶτον τὸν Ἀδάμ», κατόπιν ὁ Διάβολος, «γὰρ νὰ μὴ κάθεται ξένοιαστος» ὁ πρωτόπλαστος, «ἐπῆγε στὸ ἀργαστήριον τοῦ κ' ἔφτιασε τὴν Εὕα..., τὴν ἐπαρουσίασε τοῦ Θεοῦ καὶ τοῦ εἶπε νὰν τῆς φουσήσῃ πνοὴν ζωῆς, γιατί ἦτανε ψόφια».

Ἐν Ρουμανίᾳ ἀπαντᾷ ἡ κατωτέρω δημώδης διήγησις, καθ' ἣν ὁ ἄνθρωπος ἐπλάσθη, κατὰ μὲν τὸ σῶμα ὑπὸ τοῦ Διαβόλου, κατὰ δὲ τὸ πνεῦμα ὑπὸ τοῦ Θεοῦ. «Ὁ Διάβολος, σὰν εἶδε πὼς μὲ τὸν πλάσας δεῖ ἡμπορεῖ νὰ γλυτώσῃ ἀπὸ τοῦ Θεοῦ καὶ πὼς ἡ γῆ ἐξαπλώθηκε σὰν τέσσαρα σήμερα, ἵστων ὁ Θεὸς τὸν εἶχε ρίξει, σκέφτηκε νὰ πλάσῃ ἕνα ἄνθρωπον, πιστεύοντας ὅτι ἐν τῷ εἶναι σύνταγμα αὐτοῦ καὶ ἐπαρκατικὸν τοῦ, θὰ ἡμπορέσῃ εἰς τὸ μέλλον νὰ ἐκπληρῇ τοὺς σκοποὺς του. Πῆρε λοιπὸν λάσπην κ' ἔκαμε τὸ σῶμα τοῦ ἀνθρώπου. Ἐπειτα τοῦ ἔβαλε στὸ στόμα ἕνα καλάμι καὶ ἄρχισε νὰ φουσᾷ μ' ὅλην τὴν δύναμιν, γὰρ νὰ τοῦ δώσῃ πνοήν. Ἀλλὰ ὅλη ἡ προσπάθεια πῆγε σὶν χαμένα, γιατί τὸ πνεῦμα τοῦ Διαβόλου ἔβγαινε ἀπὸ τὴν ἄλλην μερίαν τοῦ ἀνθρώπου. Βλέποντας ὁ Διάβολος πὼς δὲν ἡμπορεῖ νὰ δώσῃ ζωὴν στὸν ἄνθρωπον, πηγαίνει στὸ Θεὸν καὶ τὸν παρακαλεῖ νὰ δώσῃ ζωὴν σ' ἐκεῖνο τὸ κορμί, ποὺ ἔκαμε ἀπὸ λάσπην. Ὁ Θεὸς ἐμφυσᾷ ἅγιον πνεῦμα στὸν ἄνθρωπον καὶ ὁ ἄνθρωπος παίρνει τὴν ζωὴν μέσα στὴν ψυχὴν του. Γι' αὐτὸ καὶ μέχρι σήμερον ὁ Διάβολος κυριαρχεῖ στὸ σῶμα τοῦ ἀνθρώπου, τὸν βασανίζει, ὅσο ὁ ἄνθρωπος ζῇ, τοῦ στέλνει ἀρρώστειες, διάφορες πληγὰς καὶ ἀνικανότητες, κ' ἔπειτα ξεχωρίζει τὸ πνεῦμα ἀπὸ τὸ σῶμα, ποὺ τὸ ἀφήνει νὰ σαπίσῃ στὴν γῆν καὶ νὰ τὸ φᾶν τὰ σκουλήκια. Ἡ ψυχὴ ὅμως, ποὺ εἶναι ψίχαλο ἀπὸ τὸ θεϊκὸν πνεῦμα, μόλις τὸ ἁμαρτωλὸν σῶμα πεθάνῃ, ὑψώνεται πρὸς τὸ Θεόν, ἀπὸ τὸν ὁποῖον προέρχεται»³.

1. Μιχ. Γλυκᾶ, Βίβλος Χρον., μέρ. I, (ἐκδ. Βόνν., σ. 35).

2. Βλ. Δ. Β. Οἰκονομίδου, «Χρονογράφου» τοῦ Δωροθέου τὰ λαογραφικά, Λαογρ., τόμ. 18, 1959, σ. 168-169.

3. Tudor Pamfile, Povestea lumii de demult, București 1913, σ. 54. N. Cartoian, Cărțile populare în literatura Românească, vol. I. Epoca influenței Sud-Slave, București 1929, σ. 36.

Ὅμοιως βουλγαρική δημόδης παράδοσις ἀναφέρει ὅτι ἡ Εὐὰ ἐδημιουργήθη ἐκ τῆς οὐρᾶς τοῦ Διαβόλου¹.

Τὸν πυρῆνα τῶν διηγήσεων τούτων ἀπαντῶμεν εἰς τὸ 27^{ον} κεφάλαιον τοῦ ἔργου τοῦ βυζαντινοῦ μοναχοῦ *Εὐθυμίου Ζιγαβηροῦ* «Πανοπλία Δογματικῆς»², ἐν ᾧ γίνεται λόγος περὶ τῶν βογομλικῶν θεωριῶν. Κατ' αὐτὰς ὁ Διάβολος, ἀμιλλώμενος πρὸς τὸν Θεὸν ἐπὶ τὸ ἔργον τῆς δημιουργίας, ἐπλασεν ὡς δευτέρος Θεὸς «τὸ σῶμα τοῦ Ἀδάμ ἀπὸ γῆς ὕδατι φυραθείσης», ἀλλὰ, μὴ δυνάμενος νὰ προσδώσῃ εἰς αὐτὸ ζωὴν, «διεπρεσβεύσατο πρὸς τὸν ἀγαθὸν Πατέρα καὶ παρεκάλει πεμφθῆναι παρ' αὐτοῦ προήν.... Τὸν δὲ Θεὸν ὡς ἀγαθὸν ἐπινεῦσαι καὶ ἐμψυῆσαι τῷ παρὰ τοῦ Σαταναῆλ πλασθέντι πνεῦμα ζωῆς καὶ γενέσθαι παρὰ τὸν ἄνθρωπον εἰς ψυχὴν ζῶσαν»³. Ὁ αὐτὸς μοναχὸς διηγεῖται κατόπιν περὶ τῆς ὑπὸ τοῦ Σαταναῆλ δημιουργίας τῆς Εὐας⁴.

Ἡ Πελοποννησιακὴ διήγησις συμφωνεῖ μερικῶς πρὸς τὴν βογομλικὴν δοξασίαν, ἀναφέρονσα ὅτι μόνον ἡ Εὐὰ εἶναι δημιούργημα τοῦ Διαβόλου κατὰ τὸ σῶμα. Ἀντιθέτως, ἡ ρουμανικὴ ἔχει ἀμεσώτατον ἀναφορὰν πρὸς τὰς βογομλικὰς θεωρίας, ἐφ' ὅσον κατ' αὐτὴν ὁ ἄνθρωπος ἐν τῇ ἐδημιουργίᾳ κατὰ μὲν τὸ σῶμα ὑπὸ τοῦ Διαβόλου, κατὰ δὲ τὸ πνεῦμα ὑπὸ τοῦ Θεοῦ⁵.

1. Βλ. *O. Dănhard, Watarsagen, tom. I, Leipzig - Berlin 1907, σ. 122 - 124. Γ. Ἀ Μεγα, Ἀδάμ καὶ Χριστὸς εἰς τὰς παραδόσεις τοῦ λαοῦ, Πανεστ. τῆς Μεγ. Ἑλλάδ., ἔτ. 1929, σ. 397 - 398. Σημειωτέον δ' ὅτι τὰς βουλγαρικὰς καὶ ρουμανικὰς παραδόσεις ἐδημοσίευσεν ὁ καθηγητὴς *Jordan Ivanov* ἐν τῷ ἔργῳ τοῦ Βογομλικά βιβλία καὶ παραδόσεις, βουλγαριστί, Sofia 1925, σελ. 327 - 336. (Ἐκδοσις Βουλγαρικῆς Ἀκαδημίας). Ὑπάρχει καὶ γαλλικὴ μετάφρασις βουλγαρικῶν βογομλικῶν παραδόσεων ὑπὸ τῆς Lydia Dragomanov, ἐν *Mé-lusine*, τόμ. IV (1888/1889) στ. 194 - 195, 217 - 220, 263 - 267.*

2. Τὸ ἔργον τοῦτο ἐξετυπώθη διὰ πρώτην φορὰν ἐν Τεργκοβίστη τῆς Βλαχίας κατὰ τὸ 1710. Περιγραφὴν τούτου βλ. ἐν *I. Bianu - N. Hodos, Bibliografia Românească Veche*, τόμ. I, București 1903, σ. 482 - 83, ἀρ. 160. Εἰς λατινικὴν μετάφρασιν αὐτοῦ, δημοσιευθεῖσαν ἐν Ἑνετίᾳ τῷ 1555, παρελείφθησαν τὰ ὑπ' ἀρ. 12 καὶ 13 κεφάλαια τοῦ ἔργου τὰ κατὰ τῶν Λατίνων στρεφόμενα, ὅπως καὶ ἐν τῇ ἐκδόσει τῆς Τεργκοβίστης παρελείφθη τὸ ὑπ' ἀρ. 28 κεφάλαιον, τὸ ὁποῖον ἐστρέφετο κατὰ τῶν Σαρακηνῶν. Τὸ ἑλληνικὸν κείμενον ὁλόκληρον ἐπὶ τῇ βάσει τῆς ἐν Τεργκοβίστη ἐκδόσεως ἀνεδημοσιεύθη ἐν τῇ Ἑλλήν. Πατρολ. τοῦ *Migne*, τόμ. CXXX. Τὸ δὲ ἀπόσπασμα τὸ ἀφορῶν εἰς τοὺς Βογομίλους ἐδημοσιεύθη καὶ εἰς μίαν νεωτέραν ἑκδοσιν, συμφώνως πρὸς παραλλαγὴν χειρογράφου τῆς Βιβλιοθήκης τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Utrecht, ὁμοῦ μετὰ μίαν ἀνέκδοτον ἐπιστολὴν τοῦ Πατριάρχου Γερμανοῦ Β' κατὰ τῶν Βογομύλων ὑπὸ *G. Ficker, Die Phundagiagiten, Leipzig, 1908, σ. 89 - 111.*

3. *Migne, P.G.*, 130, 3, στ. 1297.

4. Ἐνθ' ἄν., στ. 1297.

5. Βλ. καὶ *Elena Niculita Voronca, Datinele și credințele poporului român, I, Cernăuți, 1903, σ. 8-9. T. Pamfile, ἔνθ' ἄν., σ. 54 - 55.*

Ἡ θεωρία, καθ' ἣν τῆς δημιουργίας μετέσχον ἐκτὸς τοῦ κυρίως δημιουργοῦ καὶ ἄλλα ὄντα κατώτερα τούτου ἦτο καὶ πρὸ τῶν Βογομίλων γνωστή. «Ἐξ αὐτοῦ τοῦ Πλάτωνος¹, λέγει ὁ Ν. Γ. Πολίτης, διδασκόμεθα ὅτι ὁ τῶν Θεῶν δημιουργὸς ἐκέλευσεν εἰς τοὺς ὑπ' αὐτοῦ πλασθέντας θεοὺς νὰ τραπῶσιν εἰς τὴν τῶν ζώων δημιουργίαν, πλάττοντες τὸ θνητὸν μέρος τῶν ὄντων, ὅπερ ἔμελλε νὰ συνυφανθῇ μετὰ τοῦ ἀθανάτου.... Ἐπόμενοι τῷ Πλάτῳ παραδέχονται συνεργοὺς τῆς δημιουργίας Φύλων ὁ Ἰουδαῖος καὶ ὁ ὑπομνηματιστὴς τοῦ Πλατωνικοῦ Τιμαίου νεοπλατωνικὸς Χαλκίδιος². Καὶ κατὰ τὴν Αἰγυπτιακὴν μυθολογίαν, «ἐκτὸς τοῦ δημιουργοῦ Ρᾶ, καὶ οἱ ἄλλοι θεοὶ εἶχον τὴν δύναμιν τῆς δημιουργίας διὰ τῶν δακρύων των καὶ οἱ ἀγαθοὶ καὶ οἱ κακοὶ οἱ πρῶτοι παρῆγον τ' ἀγαθὰ ὄντα καὶ τὰ χρήσιμα πράγματα, οἱ δὲ κακοὶ τὰ κακὰ ὄντα καὶ τὰ ἐπιβλαβῆ πράγματα τοιουτοτρόπως οἱ ὄφεις, οἱ σκορπιοὶ, τὰ δηλητηριώδη φυτὰ ἐγεννήθησαν ἐκ τῶν δακρύων τοῦ Σήτ καὶ τῶν περὶ αὐτὸν δαιμόνων»³. Τὰς αὐτὰς περίπου δοξασίας ἀπαντῶμεν καὶ εἰς τοὺς αἰρετικοὺς χριστιανούς, τινὲς τῶν ὁποίων «ἐπέστησαν ὅτι ὁ κόσμος εἶναι δημιούργημα τῶν ἀγγέλων ἢ ὅτι ὑπουργοῦν ἀγγελοὶ τοῦ Θεοῦ κατὰ τὴν δημιουργίαν»⁴. Τὰ δόγματα τούτων μετὰ τῶν αἰγυπτιακῶν συνεκράσαντο ἢ τῶν Βογομίλων αἵρεσις ἢ ἐν Βουλγαρίᾳ διαδοθεῖσα ἐπὶ τοῦ Τσάρου Πέτρου διαδόχου τοῦ Συμεὸν. Αἰτίαι τῆς αἵρεσεως ταύτης ποιεῖται ἡ ἀντιπαρῶν ἐν Μισρὰ Αἰγύπτῳ ἀπὸ τῶν πρώτων αἰώνων ὁ Χριστιανισμὸς συνητήθη μὲ τὸν Περσικὸν δυϊσμόν, καὶ ὅπου εὐρίσκοντο εἰς ἄνθησιν αἱ δοξασταὶ τῶν Γνωστικῶν, Παυλικιανῶν, Μεσσαλιανῶν καὶ Εὐχιτῶν. Ἐξ Ἀσίας τὰ δόγματα τῶν αἰρετικῶν τούτων ὑπεισῆλθον εἰς τὴν Εὐρώπην κατὰ μέγα μέρος διὰ τῶν Ἑλλήνων καὶ Ἀρμενίων ἀποίκων, τῶν ἐγκατασταθέντων ὑπὸ τῶν βυζαντινῶν αυτοκρατόρων εἰς τὰ βόρεια σύνορα τῆς βυζαντινῆς αυτοκρατορίας περὶ τὴν Φιλιππούπολιν⁵ καὶ Ἀδριανούπολιν⁶.

1. Τιμ. 41 c «Τρέπεσθε κατὰ φύσιν ὑμεῖς ἐπὶ τὴν τῶν ζώων δημιουργίαν, μιμούμενοι τὴν ἐμὴν δύναμιν περὶ τὴν ὑμετέραν γένεσιν».

2. Βλ. Ν. Γ. Πολίτην, Λαογραφικὰ Σύμμεικτα, τόμ. Β', 1921, σ. 108.

3. Ἐνθ' ἄν., σ. 108.

4. Αὐτόθι, σ. 108.

5. «Περὶ τὴν Φιλιππούπολιν ὁ Ἀλέξιος σκηνοσάμενος, ἐκεῖ τὸν ἑαρινόν τε καιρὸν καὶ τὸν θέρεον, ἤδη δὲ καὶ πολλὴ τοῦ μετοπώρου διέτριβε. Καὶ ἦν ἔργον αὐτῷ τῆς ἐκεῖσε διατριβῆς ἢ μετὰ τῶν Μανιχαίων διάλεξις, οὗς Πανλικιάνους ἢ δημώδης ὀνομάζει φωνή (πολὴν γὰρ τοῦτο τὸ γένος ἐν τῇ χώρᾳ ταύτῃ κατέκειται, τοῦ βασιλέως Ἰωάννου τοῦ Τσιμισκῆ μεταγαγόντος ἐκ τῆς ἐφῆς αὐτοῦ κᾶν ταύτῃ ἐγκατοικίσαντος)· οἷς διαλεγόμενος πολλοὺς πρὸς τὴν ὀρθόδοξον πίστιν μετήνεγκεν». Ζωγράφου, Χρον., ΙΗ', σ. 316 (Βόννη). Ν. Καλογερά, Ἀλέξιος Α' ὁ Κομνηνός, Εὐθύμιος ὁ Ζιγαβηνός καὶ οἱ αἰρετικοὶ Βογομίλοι. Ἀθήναιον, τόμ. 9, Ἀθήνησιν 1880, σ. 257.

6. Οἱ αυτοκράτορες Κωνσταντῖνος ὁ Κοπρώνυμος (741 - 775) καὶ Ἰωάννης ὁ Τσιμισκῆς

Ἐν Βουλγαρίᾳ αἱ διδασκαλῖαι τοῦ Ἱερεμῖα Βογομίλου εὗρον ἰσχυρὰν ἀπήχυσιν καὶ ἤνθησαν ἀπὸ τοῦ 10^{ου} αἰ. ἰδίᾳ εἰς τὰ κατώτερα στρώματα τοῦ λαοῦ, καθ' ἣν ἐποχὴν οἱ Βούλγαροι εὗρισκοντο εἰς τὰς ἀρχὰς τοῦ ἐκχριστιανισμοῦ των.

Ἐκ Βουλγαρίας ἡ αἵρεσις κατέκλυσε τὴν Βλαχίαν, Σερβίαν, Βοσνίαν καὶ Ἑρζεγοβίνην, ἐκεῖθεν δὲ τὴν Δύσιν ὑπὸ διάφορα ὀνόματα¹.

Τὸ μέρος τῆς παραδόσεως περὶ τῆς συμπεριφορᾶς τῶν θηρίων ἔναντι τῶν πρωτοπλάστων μετὰ τὴν ἁμαρτίαν συμφωνεῖ πρὸς ἀνάλογον διήγησιν, περιλαμβανομένην εἰς τὸ «Περὶ Ἀδὰμ» βιβλίον βαβυλωνιακῆς τινος αἰρέσεως, ἐν τῷ ὁποίῳ λέγεται ὅτι, ἀφοῦ ὁ Ἀδὰμ καὶ ἡ Εὐὰ ἠπατήθησαν ὑπὸ τοῦ Διαβόλου, τὰ ζῶα ἔγιναν ἐχθροὶ αὐτῶν². Κατόπιν τὰ εἰς τὸ τέλος τῆς διηγέσεως ἀναφερόμενα, ὅτι ὁ Θεὸς ἔδωκεν ἐντολὴν νὰ μὴ εἰσέλθῃ πλέον γυναῖκα εἰς τὸν Παράδεισον, «ἀφοῦ μὴ ὥρα ἐκάθησε ἡ Εὐὰ μέσα καὶ δὲν ἄφησε παλούκι στὸ φράχτη» καὶ τὰ εἰς τὸ τέλος περὶ τῆς Ἀγίας Αἰκατερίνης, καθ' ἣ αὕτη «ἐφόρεσε φουστανέλλες καὶ ἐμπῆκε γὰρ σπανὸς καὶ ὅταν τὴν ἀνακαλύψανε τὴν ἐργασίαν αὐτῆς καὶ τὴν ἔβαλαν νὰ σιγυρᾷ τὸ κοιτέτι τοῦ Παραδείσου», μεταβάλλει τὴν ἐπίστασιν περὶ τῆς δημιουργίας τῶν πρώτων ἀνθρώπων παράδοσιν εἰς σύγχρονον διήγησιν.

Ἡ ὑπ' ἀριθ. 2 ἱερωτικὴ παραβολὴ ἐκτείνεται πρὸς τὸ ἔργο τοῦ ἁμαρτολόγου Ἀδὰμ καὶ Διαβόλου μετὰ τὴν ἐκ τοῦ Παραδείσου ἔξοδον τῶν πρωτοπλάστων. Κατ' αὐτὴν ὁ Ἀδὰμ εἶχεν ἀπολέσει πάντα τὰ ἀγαθὰ του καὶ ὁ Διαβόλος τοῦ

(969-976) μετέφερον πολλοὺς Παυλικιανούς καὶ Μεσσαλιανούς εἰς τὴν Θράκην... «Κατὰ τὴν ἐπομένην περίοδον συνέχισαν τῶν μὲν Μεσσαλιανῶν ἀποτελοῦσιν οἱ Εὐγῆται, οἱ ὁποῖοι ἀπέκτησαν δυναλιστικὰς ἰδέας, τῶν δὲ Παυλικιανῶν οἱ Βογόμιλοι». Βλ. Βασ. Στεφανίδου, Ἑκκλησιαστικὴ Ἱστορία, Ἀθῆναι 1948, σ. 232.

1. Βλ. *N. Cartoian*, ἔνθ' ἄν., σ. 24-34, ὅπου καὶ βιβλιογραφία περὶ τῶν Βογομίλων, τὴν ὁποίαν ἄς μοῦ ἐπιτραπῇ νὰ συμπληρώσω ἐνταῦθα διὰ τῶν ἐξῆς: *H. Grégoire*, Les sources de l'histoire des Pauliciens. Bulletin Cl. d. Lettr. Acad. R. de Belgique, A 22 (1936), σ. 95-114. *H. - C. Puech et Vaillant*, Le traité contre les Bogomiles de Cosmas le prêtre, Paris 1945. *Steven Runciman*, The medieval Manichee, Cambridge 1947. *D. Obolensky*, The Bogomils. A study in Balkan Neo-Manichaeism. Cambridge 1948. *Alex. V. Soloviev*, Le problème du bogomilisme en Bosnie médiévale, Περσραγμένα τοῦ Θ' Διεθνoῦς Βυζαντινολογικοῦ Συνεδρίου, τόμ. Β', Ἀθῆναι 1956, σ. 238-257. *M. Loos*, Deux contributions à l'histoire des Pauliciens, Byzantinoslavica XVII (1956), σ. 19-57. *Τοῦ αὐτοῦ*, Le mouvement Paulicien à Byzance, Αὐτόθι, τόμ. XXV, 1 (1964), σ. 52-68. *D. Angelov*, Zur Geschichte des Bogomilismus in Thrakien in der I. Hälfte des 14. Jahrhunderts, Byzant. Zeitschr., τόμ. 51 (1959), σ. 374-378. *Ἐ. Ἀναστασίου*, Οἱ Παυλικιανοί. Ἡ ἱστορία καὶ ἡ διδασκαλία των ἀπὸ τῆς ἐμφανίσεως μέχρι τῶν νεωτέρων χρόνων, Ἀθῆναι 1959.

2. Βλ. *D. Albert Hauck* ἐν Realencyklopädie für protest. Theol. und Kirche, Bd. XII, 1903, σ. 155 κ.ἐξ.

ὑπεσχέθη «γὰ τοῦ τὰ δώκη οὐλα ξανά», ὅταν θὰ τοῦ ὑπέγραφε συμφωνίαν ὅτι θὰ ἐγίνετο ἰδιώκος του.

Συμφώνως πρὸς ἄλλας ἐκ Θοράκης (Κορουτζὶ Διδυμοτείχου)¹ καὶ Κωνσταντινουπόλεως² διηγήσεις, ἡ συμφωνία συνάπτεται μὲ τὴν ὑπόσχεσιν τοῦ Διαβόλου ὅτι θὰ φωτίσῃ τὸν Ἀδὰμ ἐν τῇ σκοτίᾳ. «Τὸ φῶς κατὰ τοὺς μύθους ὄλων τῶν λαῶν ἦτο κάποτε ἀποκλειστικὸν κτῆμα τῶν θεῶν καὶ εἴτε διὰ κλοπῆς εἴτε δι' εὐεργεσίας θεοῦ τινος ἐκομίσθη εἰς τοὺς ἀνθρώπους»³.

Εἰς ἄλλην παραλλαγὴν ἐκ Βασαρά τῆς Λακεδαιμόνος⁴ λέγεται ὅτι ὁ Διάβολος ὑπεσχέθη γὰ βοηθήσῃ τὸν Ἀδὰμ, διότι ἐκεῖνος «δὲν ἤξερε ποῦ γὰ πάη καὶ τί γὰ κάνη». Ἐπίσης, συμφώνως πρὸς ἄλλην πελοποννησιακὴν διήγησιν⁵, ὁ Ἀδὰμ ὑπέκυψεν εἰς τὸν Διάβολον ἐκ πείνης. Τέλος δ' εἰς ἄλλην διήγησιν ἐκ Κρήτης νέος παραδίδεται εἰς τὸν Διάβολον καὶ ὑπόσχεται εἰς αὐτὸν νὰ μὴ ἐκκλησιασθῇ πλέον, ἐφ' ὅσον ἐκεῖνος θὰ τὸν ἐβοήθει νὰ κατακτήσῃ τὴν καρδίαν τῆς ὑπ' αὐτοῦ ἀγαπωμένης «κυραδοπούλας»⁶.

Ἡ τελευταία αὕτη παράδοσις παραλαμβάνεται ἐκ τοῦ «Βίου τοῦ Μεγάλου Βασιλείου», εἰς τὸν ὁποῖον μετ' ἄλλων θαυμάτων εἶναι προσηγορημένη καὶ ἡ «περὶ τοῦ ἀσκησαμένου τὸν Χριστὸν παραστὰς» διήγησις⁷.

Καὶ ἄλλην ἀνεκδοτὴν ἐκ Πατρῶν παραδίδει νέος ἐτοιμοθάνατος βοσκὸς παραδίδει τὴν ψυχὴν του εἰς τὸν Διάβολον μὲ τὴν προαίτησιν, ὅπως ἐκεῖνος τὸν ἐνισχύσῃ καὶ ἐκδικηθῇ καὶ πεθαμένος τὴν μητέρα του καὶ τὸν μητριὸν του διὰ τὴν κακίην των πρὸς αὐτὸν συμπεριφορὰν. Ἡ ἐπιθυμία του ἐπραγματοποιήθη. Ἐγένετο βορκόλακας καὶ τοὺς ἐκακοποιεῖ⁸.

Συναφὴς εἶναι καὶ ἡ ὑπὸ Ν. Γ. Πολίτου δημοσιευθεῖσα ἐκ Χαλαζόνης Ἑράνης Τριφυλίας παράδοσις ὑπὸ τὸν τίτλον «οἱ Χαλαζονίτικοι μύλοι», καθ' ἣν ὁ Διάβολος ὑπεσχέθη «ἀχτίμητο πλοῦτος» εἰς μυλωνᾶν, εἰς ἣν περιπτώσιν ἐκεῖνος δὲν θὰ μετέβαινεν εἰς τὴν ἐκκλησίαν καὶ δὲν θὰ ἔκαμνε τὸν σταυρόν του⁹. Συγγενὴς εἶναι

1. Γ. Ἀ. Μέγα, ἐνθ' ἄν., σ. 388-391, ἰδίᾳ σ. 390.

2. Ἀσμηίνας Μπούρα, Περί τῆς ἐξορίας τοῦ Ἀδὰμ καὶ τοῦ ἔξουλου τῆς γνώσεως», Λαογρ., τόμ. σ. 20, (1962), σ. 567.

3. Γ. Ἀ. Μέγα, ἐνθ' ἄν., σ. 409.

4. Ἀντ. Μιχαλακία, Ἀδὰμ καὶ Χριστὸς, Λαογρ., τόμ. 20 (1962), σ. 569.

5. Ν. Λάσκαρη (Λασταίου), Τὸ ὁμόλογο τοῦ Ἀδὰμ καὶ τῆς Εὔας' ἐφημ. «Μορέας τῆς Τριπόλεως», 6 Ἰαν. 1929. Ἀνεδημοσιεύθη εἰς Λαογρ., τόμ. 20, (1962), σ. 569-70.

6. Βλ. Μαρίαν Λιουνδάκη, ἐν Λαογρ., τόμ. 20 (1962), σ. 570-572.

7. Γ. Ἀ. Μέγα, ἐνθ' ἄν., σ. 414-16.

8. Α. Α. ἀρ. 2250, σ. 16-17, συλλ. Α. Λουκάτου, Παξοί, 1957.

9. Ν. Γ. Πολίτου, Παραδόσεις, τόμ. Α', 1904, σ. 519, ἀρ. 850.

πρὸς τούτοις καὶ ἡ περὶ τοῦ Ἀντιχρίστου πελοποννησιακὴ παράδοσις, καθ' ἣν ὁ Διάβολος θὰ ἐδέχετο «*νά δὴν στοὺς διψασμένους νερὸ νὰ πιοῦν*», ἐὰν θὰ ἐδέχοντο «*νά τοὺς βουλλώσῃ μετὰ τὴν κολοκύθα*». Ὅσοι δεχτοῦν, θὰ τοὺς βουλλώσῃ καὶ θὰ εἶναι βουλλωμένοι, ἄνθρωποι τοῦ Διαβόλου, πὺν δὲν θὰ βροῦν ποτὲ συχώρεση ἀπὸ τὸ Θεό»¹.

Τὸ βούλλωμα ἢ σφράγισις ὑπὸ τοῦ Διαβόλου γίνεται συνήθως ἐπὶ τοῦ μετώπου τοῦ ἀνθρώπου. Τοῦτο ἐπισημοποιεῖ τὴν ἐξαγορὰν. Διὰ τοῦτο τὸ βάπτισμα ὁρίζεται ὡς «*σφραγὶς δωρεᾶς πνεύματος Ἁγίου*», ἵνα πιστοποιηθῇ ὅτι ὁ βαπτισθεὶς εἰς Χριστὸν ἐγένετο κτῆμα τοῦ Θεοῦ καὶ ἔχει ἤδη τὴν προστασίαν του κατὰ τῶν προσβολῶν τοῦ Διαβόλου².

Εἰς ἄλλην παράδοσιν ἐκ Τροιζηνίας τεχνίτης ἀναλαβὼν νὰ κατασκευάσῃ γέφυραν εἰς τὸ Κρεμαστὸ τοῦ Λαμαλά ἀποτυγχάνει, ὁ δὲ παστᾶς κατὰ συμφωνίαν πρόκειται «*νά τοῦ πάρῃ τὸ κεφάλι*». Ὁ Διάβολος, παρουσιασθεὶς εἰς τὸν τεχνίτην, τοῦ ὑπόσχεται νὰ κατασκευάσῃ αὐτὸς τὴν γέφυραν καὶ νὰ τοῦ προσφέρῃ ὅτι ἄλλο τοῦ ζητήσῃ, ἀρκεῖ ἐκεῖνος νὰ τοῦ παραστήσῃ τὴν ψυχὴν του³.

Εἰς ἑτέραν παράδοσιν πτωχὸς πωλεῖ τὴν ψυχὴν του εἰς τὸν Διάβολον καὶ συνάπτει συμβῆλλον μετ' αὐτοῦ⁴.

Καὶ εἰς πολυπληθεῖς μεσαιωνικὰς παραδόσεις, λέγει ὁ Ν. Γ. Πολίτης, πολλοὶ ἀρχιτέκτονες παραδίδουσι τὴν ψυχὴν αὐτῶν εἰς τὸν Διάβολον, ὥπως ἀναδεχθῇ οὗτος τὴν συντέλεσιν οἰκοδομημάτων, ἐπισκευῶν ἀπαιτούντων ἱκανότητα⁵.

Πρὸς ἀπόκτησιν ἰδίᾳ ψυχῶν ὁ Διάβολος παρέχει τὰ μέσα εἰς τοὺς ἐπιθυμοῦντας τὴν ἀπόλαυσιν ἡδονῶν. Πρέπει ὅμως ὁ ἄνθρωπος νὰ υπογράψῃ διὰ τοῦ αἵματος αὐτοῦ συμφωνίαν μετ' αὐτοῦ. Ἡ πρόληψις αὕτη εἶναι γνωστὴ εἰς ὅλην τὴν Εὐρώπην ἀπὸ τῆς δωδεκάτης ἑκατονταετηρίδος, διεδόθη δὲ περισσότερον κατὰ τὴν δεκάτην πέμπτην καὶ τὴν δεκάτην ἑκτην. Ὁ ἐκ Κρήτης μοναχὸς Ἀγάπιος Λάν-

1. Ν. Γ. Πολίτου, ἔνθ' ἄν., σ. 542, ἀρ. 886.

2. Γ. Ἀ. Μέγα, ἔνθ' ἄν., σ. 427.

3. Ν. Γ. Πολίτου, ἔνθ' ἄν. σ. 520-522, ἀρ. 852. Βλ. τὴν αὐτὴν παράδοσιν καὶ ἐν Λ. Α. χειρ., ἀρ. 2268, σ. 950-951, συλλ. Χ. Κορύλλου, Ἀχαΐα-Ἥλις, 1926; «Τὴν παράδοσιν ταύτην λογοτεχνικῶς διεσκεύασεν ὁ Ἀλ. Ρ. Παγκαβῆς εἰς διήγημα». Βλ. εἰς Ν. Γ. Πολίτου, Νεοελληνικὴ Μυθολογία, μέρ. Β', ἐν Ἀθήναις 1874, σ. 452-457.

4. Βλ. Δημ. Λουκάτου, Νεοελληνικὰ λαογραφικὰ κείμενα, Ἀθήναι 1957, σ. 242-43. Πρβλ. παραλλαγὴν ἐκ Κρήτης ὑπὸ Ἰω. Ἐλευθεράκη, περ. «Μύσων», τόμ. 7 (1938), σ. 157· ἐκ Πόντου ὑπὸ Ξ. Ἀκρογλου, Λαογραφικὰ Κοιτιῶρων, Ἀθήνα 1939, σ. 436-37, ἀρ. 39. Βλ. καὶ Ν. Γ. Πολίτου, Παροιμίαι, τόμ. Δ', ἐν Ἀθήναις 1902, σ. 367, ἀρ. 6, καὶ R. M. Dawkins, Modern Greek Folktales, Oxford, 1953, σ. 374-375, ἀρ. 59.

5. Ν. Γ. Πολίτου, Νεοελληνικὴ Μυθολογία, μέρ. Β', ἐν Ἀθήναις 1874, σ. 451.

δος ἐν τῇ «Ἀμαρτωλῶν Σωτηρίᾳ» (μέρ. Α', κεφ. 6, σ. 21. μέρ. Γ', 23, σ. 341-42 καὶ 344) ἀναφέρει σχετικὰς πρὸς τὴν ἐν λόγῳ πρόληψιν διηγήσεις¹.

Τὸ μεταξὺ Ἀδὰμ καὶ Διαβόλου συμβόλαιον εἰς ὅλας τὰς ἐν λόγῳ διηγήσεις διελύθη, ὅταν ὁ Χριστὸς ἐβαπτίσθῃ εἰς τὸν Ἰορδάνην.

Ἡ ἔγγραφος συμφωνία μεταξὺ Ἀδὰμ καὶ Διαβόλου εἶναι κοινὴ καὶ εἰς βουλγαρικὰς² καὶ ρωσικὰς παραδόσεις, αἱ ὁποῖαι ἐπήγασαν ἀπὸ σλαβικά ἀπόκρυφα Καὶ ἐν Ρουμανίᾳ ἀπαντῶσιν ἀνάλογοι παραδόσεις. Οὕτως ἐν Μπουκοβίνη διηγοῦνται ὅτι ὁ Ἀδὰμ, θέλων νὰ ὀργώσῃ τὴν γῆν, ἠμποδοῖζετο ὑπὸ τοῦ Διαβόλου μὲ τὴν αἰτίαν ὅτι τὸ ἔδαφος εἶναι ἰδικόν του, διότι, πρὶν γίνῃ τοῦτο ὅτι εἶναι, αὐτὸς «τὸ ἔβγαλεν ἀπὸ τὰ βάθη τῶν νερῶν». Ὁ Ἀδὰμ, βλέπων ὅτι δὲν ὑπάρχει ἄλλος τρόπος σωτηρίας, συνεφώνησε νὰ παραδώσῃ εἰς αὐτὸν τὴν ψυχὴν ἑαυτοῦ καὶ τῶν ἀπογόνων του. Ὁ Διάβολος τότε ἔλαβε «μερικὲς φουχιᾶς στάχτη, τὴν ἀνεκάτωσε καλὰ, ἔκαμε μ' αὐτὴν ἕνα κεραμίδι καὶ τὸ ἔδωσε στὸν Ἀδὰμ, νὰ τὸ ὑπογράψῃ. Ἐκεῖνος ἔβαλε τὸ δάχτυλόν σ' αὐτό... καὶ τὸ συμβόλαιον ἔκρινε. Τότε ὁ Διάβολος τὸ ἔφησε καλὰ στὴ φωτιὰ ὥς ὅτου ἔγινε στερεὸν καὶ πῆγε καὶ τὸ ἔκρυψε σὺν τῷ βάθος τοῦ Ἰορδάνη ποταμοῦ κάτω ἀπὸ ἕνα βράχιον. Ὅταν ὁ Χριστὸς ἐβαπτίσθῃ, τὸ συμβόλαιον διελύθη»³.

Ὡς προσέφησεν ὁ Θ. Dähnert⁴, ὁ συμβόλαιον πρὸς τὴν ἀποστράσεως τῆς γῆς ὑπὸ τοῦ Ἀδὰμ εἶναι ἀπλὴ ἐπέκτασις, ἢ ὅπως ἔσται τὰς συνεπειὰς ἄλλης συνθήκης, τὴν ὁποίαν Θεὸς καὶ Σαταναὴλ συνήκαν πρὸς διανομὴν οὐρανοῦ καὶ γῆς, ζώντων καὶ νεκρῶν. Ἀποτέλεσμα τῆς διανομῆς ταύτης εἶναι ἡ συνθήκη, διὰ τῆς ὁποίας ὁ πρῶτος ἄνθρωπος, ἀναγνωρίζων τὴν ἐξουσίαν τοῦ Διαβόλου ἐπὶ τῆς γῆς, λαμβάνει παρ' αὐτοῦ τὸ δικαίωμα νὰ κατοικήσῃ καὶ ζήσῃ ἐπ' αὐτῆς. Ὅθεν καὶ αὕτη προέρχεται ἀπὸ βογομιλικὰς διδασκαλίας καὶ ἀνάγεται ἀρχικῶς εἰς τὴν μεταξὺ Ὁρμουζδ καὶ Ἀριμὰν συνθήκην τῆς Ἰουδαϊκῆς θρησκείας... Ἀλλ' εἰς δημώδεις ἐλληνικὰς παραδόσεις δὲν ἔχομεν ἐνδειξιν περὶ τῆς πρώτης ἐκείνης μεταξὺ Θεοῦ καὶ Σαταναὴλ συνθήκης⁵.

Τῆς ἀνωτέρω ρουμανικῆς διηγήσεως ὑπάρχουν καὶ ἄλλαι παραλλαγαί, προερ-

1. Ν. Γ. Πολίτου, ἐνθ' ἀν., σ. 448-450.

2. Α. Strausz, Die Bulgaren, Leipzig 1898, σ. 79. Γ. Ἀ. Μέγα, ἐνθ' ἀν., σελ. 408-409.

3. S. F. Marian, Sărbătorile la Români, τόμ. I. Cârniligile, București 1898, σ. 217-20.

4. Ἐνθ' ἀν., τόμ. I, σ. 238.

5. Γ. Ἀ. Μέγα, ἐνθ' ἀν., σ. 409.

χόμενοι ἐκ Τρανσυλβανίας, Μπανάτου καὶ Μολδαβίας, ἐδημοσιεύθησαν δ' εἰς διάφορους ἐν Ρουμανίᾳ συλλογὰς λαογραφικοῦ ὕλικου¹.

Εἷς τινὰς ἄλλας ρουμανικὰς παραδόσεις λέγεται ὅτι αἰτία τῆς συμφωνίας δὲν ὑπῆρξεν ἡ γῆ, ἀλλ' ἡ ἐλπίς τοῦ πρωτοπλάστου πρὸς ἀπόκτησιν τῆς εὐτυχίας², καὶ εἰς ἄλλας ἡ προσπάθεια αὐτοῦ, ὅπως διακόνῃ τὰς ἐρωτικὰς σχέσεις Διαβόλου καὶ Εὔας³.

Ὅτι δ' ὁ Διάβολος εἶχε συνάψει ἐρωτικὰς σχέσεις μετὰ τῆς Εὔας ἀναφέρεται εἰς δημώδη ἐκ Μπουκοβίνης παράδοσιν, ἔχουσαν οὕτως: «*Ἀμέσως, ὅταν ὁ Ἄδὰμ καὶ ἡ Εὐὰ ἐδιώχτηκαν ἀπὸ τὸν Παράδεισο στὸν ἐπίγειο Ἄδη πρὸς τιμωρίαν, ὁ Διάβολος εὗρέθηκε μὲ τὴν Εὐὰ καὶ ἡ Εὐὰ μὲ μακριὰ μαλλιά καὶ λίγη γνώση ἔπασσε στὴν ἀγκαλιά τοῦ Διαβόλου καὶ ἀπ' αὐτὸ τὸ ἀμάρτημα ἐγεννήθη ἓνα παιδί μὲ ἐπτά κεφάλια*»⁴.

Εἰς ἄλλας παραλλαγὰς τῆς παραδόσεως ταύτης προστίθεται ὅτι ὁ Ἄδὰμ, πληροφορηθεὶς τ' ἀνωτέρω, ἐσκέφθη νὰ κατασκευάσῃ πλοῖον μὲ σανίδας, νὰ περάσῃ θάλασσαν καὶ νὰ σωθῇ ἀπὸ τὸν Σατανᾶν. Ἐκεῖνος, μαθὼν, τῇ βοηθείᾳ τῆς Εὔας, τὰς σκέψεις τοῦ Ἄδὰμ, μεταμορφώσεται εἰς ὄφιν καὶ συμβουλεύει τὴν ἀγαπημένην του, νὰ μὴ εἰσέλθῃ ἄνευ αὐτοῦ εἰς τὸ πλοῖον. Κατὰ τὸ ταξίδιον ὁ ὄφιν βαρύνει, διὰ νὰ ναναγῇ τὸ πλοῖον τοῦ Ἄδὰμ, καὶ συλλαμβάνει αὐτοῦ. Ὁ Ἄδὰμ θέλει νὰ σκοτώσῃ τὸν ὄφιν, ἀλλ' οὗτος μεταμορφώσεται εἰς ποντίκιον καὶ ἀποτρεῖ νὰ κατατρώγῃ τὰς σανίδας τοῦ πλοίου. Ὁ Ἄδὰμ τὸν πιπρὶ μὲ τὸ γάντι, πού μεταμορφώνεται εἰς γάταν, ἡ ὁποία συλλαμβάνει τὸν ποντικόν. Ὁ Σατανᾶς ἐξέρχεται ἀπὸ τὰς τρίχας τῆς γάτας ὑπὸ μορφήν σπίδας⁵.

Εἰς ἄλλας παραλλαγὰς ἡ παράδοσις συνεχίζεται μὲ τὸ θέμα τοῦ κατακλυσμοῦ, ἀντὶ δὲ τοῦ Ἄδὰμ καὶ τῆς Εὔας, παρυσιάζονται ἐπὶ σκηνῆς ὁ Νῶε μετὰ τῆς συζύγου του.

Ἡ ἐν λόγῳ ρουμανικὴ παράδοσις ἀπηχεῖ προφανῶς τὰς βογομιλικὰς διδάσκαλίας περὶ τῆς ὑπὸ τοῦ Διαβόλου ἐξαπατήσεως τῆς Εὔας, συνοψιζομένης εἰς τὸ

1. T. Pamfile, ἔνθ' ἀν., σ. 95-98. *Pop Reteganul*, Povoști din popor, Sibiu 18-5, σ. 19. Elena Niculita Voronca, Datinele și credințele poporului român. tom I, Cernăuți 1903, σ. 17-18, S. F. Marian, Legendele Maicii Domnului. București, 1904, σ. 4-6. P. Henry, Bibliothèque de l' Institut Français des Hautes Études en Roumanie. Mélanges, 1927, București 1928, σ. 86-92.

2. T. Pamfile, ἔνθ' ἀν., σ. 100.

3. T. Pamfile, ἔνθ' ἀν., σ. 93.

4. Eleona Niculita Voronca, ἔνθ' ἀν., σ. 18.

5. N. Cartoian, ἔνθ' ἀν., σ. 37. Βλ. τοῦ αὐτοῦ, Zapișul lui Adam, ἐν Artă și tehnică grafică, Buletinul Imprimeriilor Statului. Caietul nr. 3. București, Martie 1938, σ. 9-11.

ἐξῆς χωρίον Εὐθυμίου τοῦ Ζιγαβηνοῦ: «Εἶτα τῆς Εὐας ὁμοίως ἐκεῖθεν ποιηθείσης, καὶ ταῖς ἴσας ἀσαστραψάσης λαμπρότησι, φθονῆσαι τὸν Σαταναήλ καὶ μεταμεληθῆναι, καὶ κωηθῆναι πρὸς ἐπιβουλήν τοῦ πλάσματος τοῦ ἰδίου, καὶ εἰσρῆναι τοῖς ἐγκάτοις τοῦ ὄφεως, καὶ ἐξαπατῆσαι τὴν Εὐαν, καὶ συγγενέσθαι αὐτῇ, καὶ ποιῆσαι ἔγκνον, ἵνα τὸ σπέρμα τούτου προλαβὼν κατακυριεύσῃ τοῦ ἀδαμαιοῦ σπέρματος, καὶ ὡς οἷόν τε διαφθείρῃ, καὶ μὴ συγχωρῇ αὐξάνεσθαι καὶ πληθύνεσθαι. Τὴν δὲ ταχέως ὠδινύσασαν ἀπογεννῆσαι τὸν Κάιν ἐκ τῆς συνοουσίας τοῦ Σαταναήλ, καὶ ἀδελφὴν δίδυμον ὁμοιότροπον, ὄνομα αὐτῇ Καλωμενά ζηλοτυπήσαντα δὲ τὸν Ἀδὰμ συνελθεῖν καὶ αὐτὸν τῇ Εὐᾷ, καὶ γεννῆσαι τὸν Ἀβελ, ὃν ἀνελὼν εὐθὺς ὁ Κάιν, τὸν φόνον εἰς τὸν βίον εἰσήγαγε»¹.

Εἰς ἕτερον κύκλον ρουμανικῶν παραδόσεων ἢ διήλυσις τοῦ συμβολαίου Ἀδὰμ καὶ Διαβόλου ὀφείλεται οὐχὶ εἰς τὸν Σωτῆρα, ἀλλ' εἰς τὸν Ἅγιον Ἡλίαν².

Ὅλαι αἱ ὡς ἄνω παραδόσεις προέρχονται ἐκ χειρογράφων καλογηρικῶν διηγέσεων, ἥτοι ἐκ τῆς γραπτῆς φιλολογίας καὶ οὐκ ἐκ τῶν κειμένων: *Λιγήσεις καὶ πολιτεία Ἀδὰμ καὶ Εὐας τῶν πρωτοπλάστων*³. Ἡ διαθήκη περὶ Ἀδὰμ καὶ Εὐας⁴ καὶ τῶν ἐν τῇ ρουμανικῇ γλώσσῃ «*Inceputa dela Adam*» ἢ «*Cuvânt pentru Adam si Eva*»⁵. Ἀρχὴ ἀπὸ τοῦ Ἀδὰμ ἢ Ἀρχὴς περὶ Ἀδὰμ καὶ Εὐας.

Τὸ παλαιότερον τῶν ρουμανικῶν χειρογράφων «*Adam si Eva*» τοποθετοῦμενον ὑπὸ *M. Gaster* εἰς τὰ ἔτη 1600-1625⁶ προέρχεται ἐκ σλαβικῶν παραλλαγῶν, αἱ ὅποια ἐμελετήθησαν καὶ ἐδημοσιεύθησαν ὑπὸ τοῦ *Jordan Ivanov*⁷. Αὗται ἀπέρρευσαν ἀπὸ ἑλληνικὰ πρότυπα⁸, λατινιστὶ μεταφρασθέντα καὶ διαδοθέντα εἰς τὴν Δύσιν. Ἡ πρώτη εἰς τὴν σλαβικὴν μετάφρασιν κατὰ τὸν *V. Jagic* συνετε-

1. *Migne*, P. G., 130, 53, στ. 1297.

2. *Ion Creangă*, τόμ. III, σ. 39-40, τόμ. VIII, σ. 14.

3 *Σπ. Λάμπρου*, Κατάλογος τῶν ἐν ταῖς Βιβλιοθήκαις τοῦ Ἁγίου Ὁρους ἑλληνικῶν κωδίκων, τόμ. Α', Cambridge 1895, σ. 37, ἀρ. χ/φ 450, 10.

4 *Σπ. Λάμπρου*, ἐνθ' ἄν., σ. 249, ἀρ. χ/φ 2788: 11.

5 *Βλ.* τὸ ὑπ' ἀριθ. 3813 χ/φον (ἀρχῶν 10ου αἰ.), φ. 91-101, τῆς ἐν Βουκουρεστίῳ Βιβλιοθήκης τῆς Ρουμανικῆς Ἀκαδημίας καὶ τὸ ὑπ' ἀριθ. 2158 χ/φον, φ. 9-12, ἀποκείμενον ἐν τῇ αὐτῇ Βιβλιοθήκῃ.

6 Προέκειται περὶ τοῦ ὑπ' ἀριθ. 469 χ/φου τῆς ἐν Βουκουρεστίῳ Βιβλιοθήκης τῆς Ρουμανικῆς Ἀκαδημίας. *Βλ.* *M. Gaster*, ἐν *Revista pentru istorie, arheologie si filologie* τ. I (1883), σ. 74. Ἀπόσπασμα ἐκ τοῦ χ/φου τούτου ἐδημοσιεύθη ὑπ' αὐτοῦ, αὐτόθι, σ. 78-80, ἀνεδημοσιεύθη δὲ τοῦτο καὶ ἐν τῷ ἔργῳ του *Chrestomatie română* τόμ. I, București 1891, σ. 63-65.

7 *Ior. Ivanov*, Βογομυλικά βιβλία καὶ παραδόσεις, Sofia 1925, σ. 207-227.

8 *Βλ.* περὶ τῶν ἑλληνικῶν τούτων προτύπων *Γ. Ἀ. Μέγαν*, ἐνθ' ἄν., σ. 412-13.

λέσθη παρὰ τοῖς Νοτίοις Σλάβοις, Βουλγάροις ἢ Σέρβοις, κατὰ τὸν 14^{ον} αἰ.¹.

Ἐκτὸς τούτων εἶναι γνωστὴ ἐπίσης καὶ ἀρμενικὴ μεταφράσις τῆς διηγήσεως «Ἀδὰμ καὶ Εὐα», γενομένη δι' ἑνὸς συριακοῦ ἢ ἀραβικοῦ ἐνδιαμέσου².

Διὰ τῶν λατινικῶν μεταφράσεων ἡ περὶ τοῦ Ἀδὰμ καὶ τῆς Εὐας διήγησις εἰσῆλθεν εἰς τὰς ρωμανικὰς καὶ γερμανικὰς φιλολογίας, συχνὰ δὲ παρενεβλήθη καὶ μεταξὺ ἄλλων συγγραφῶν, διασκευασθεισῶν ἑμμέτρως ἤδη ἀπὸ τοῦ 15^{ου} αἰ.³. Συνέβη δηλαδὴ εἰς τὴν Δύσιν ὅτι ἐγένετο καὶ μὲ τὸν ἰδικὸν μας Κρητὰ ποιητὴν Γεώργιον Χοῦμνον, ὁ ὁποῖος, ἀντλήσας ἐκ διαφόρων ἀποκρύφων πηγῶν, συνέθεσε περὶ τὸ 1500 ἑμμετρον «Ἐπιτομὴν τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης»⁴.

Ἡ ὥς ἄνω λογία περὶ τῶν πρωτοπλάστων ρουμανικὴ διήγησις, μὲ τὸ ἐπεισόδιον τῆς συμφωνίας Ἀδὰμ καὶ Διαβόλου, ἐπέδρασεν ἤδη ἀπὸ τοῦ 16^{ου} αἰ. καὶ ἐπὶ τὴν ἐκκλησιαστικὴν ἐν Ρουμανίᾳ ζωγραφικὴν. Ὁ *P. Henry* ἐπεσήμανε τὴν εἰκόνα τῆς ὑπογραφῆς τοῦ πολυθρῦλτου συμβολαίου μεταξὺ τῶν σχετικῶν μὲ τὴν Γένεσιν τοιχογραφιῶν, αἱ ὁποῖαι διακοσμοῦν τὰς ζωοτερικοὺς τοίχους τῶν παλαιῶν μοναστηρίων τῆς Μπουκοβίνης⁵. Ἡ εἰκὼν παρῶν τὸν Ἀδὰμ νὰ κρατῇ ἕνα ξετυλιγμένον χαρτὶ καὶ νὰ ὑπογράψῃ τὴν συμφωνίαν. Ἐμπρὸς του ὁ Διάβολος, γεγενηφόρος καὶ μὲ οὐρανὸν κρατεῖ μὲ τὴν δεξιὰν χειρὰ μαγικὴν ράβδον, συμβολίζουσαν

1. *V. Jagie*, Slavische Beiträge zu den bibl. Apocryphen, ἐν Denkschriften der Akademie, Wien 1893, σ. 15, 33, 42. Βλ. παρὰ Γ. *A. Μέγα*, ἔνθ' ἄν., σ. 409.

2. *E. Kautzsch*, Die Apokryphen und Pseudepigraphen des Alten Testaments, τόμ. II, Tübingen 1900, σ. 507-510. Περὶ τῆς προέλευσος τῆς παραδόσεως ταύτης διάφοροι ἀπόψεις διευτυπώθησαν ὑπὸ τῶν ἐρευνητῶν. Οὕτως ὁ *E. Schürer* (Geschichte des jüdischen Volkes, IV. Aufl. III Band., σ. 396) νομίζει ὅτι αὕτη, ἐὰν κρίνῃ κανεῖς ἐκ τῆς μορφῆς τῆς, εἶναι ἔργον χριστιανοῦ τινος συγγραφέως ἢ τὸ ὀλιγώτερον ὅτι διεσκευάσθη ὑπὸ χριστιανικῆς χειρὸς καὶ δέχεται ὅτι ὥς βάσις αὐτῆς ὑπόκειται ἐδῶ καὶ ἐκεῖ ἰουδαϊκὸν ὕλικόν. Δὲν ἀποκλείει δὲ τὴν πιθανότητα ὅτι ἐκ τῆς ἰουδαϊκῆς φιλολογίας ἔχομεν μίαν συγγραφὴν περὶ τῆς ζωῆς τοῦ Ἀδὰμ. Ἄλλοι ἐπιστήμονες, ὥς ὁ *Harnack*, ὁ *Ginzberg*, ὁ *Kautzsch* καὶ ὁ *James*, βασιζόμενοι α) εἰς τὸ περιεχόμενον τῆς παραδόσεως, ἢ ὁποία ἀπηχεῖ εἰς τινα σημεῖα ἰουδαϊκᾶς ἀντιλήψεως ὑπὸ διηγηματικὴν μορφήν, αἱ ὁποῖαι ἔχουν φανεράν σχέσιν μὲ τὸν μιθραϊσμόν καὶ τὴν διαθήκην τῶν 12 Πατριαρχῶν καὶ β) εἰς τινὰς γλωσσικὰς ἰδιομορφίας τοῦ ἑλληνικοῦ κειμένου, ὑποπτεύουν ὅτι τὸ πρότυπον αὐτῆς ἦτο ἐβραϊκόν. *E. Kautzsch*, ἔνθ' ἄν., σ. 510-512.

3. *Wilhelm Meyer*, Vita Adam et Evae, ἐν Abhandlungen der philosophisch-philologischen klasse der königl. Bayerischen Akademie der Wissenschaften, XIV Band. I. Abth., München, 1877.

4. Γ. *A. Μέγα*, ἔνθ' ἄν., σ. 411-412. Βλ. τοῦ ἰδίου, Περὶ τῶν χειρογράφων τοῦ ποιήματος τοῦ Κρητῶς Γεωργίου Χοῦμνου, Κρητικὰ Χρονικά, τόμ. ΙΕ'-ΙΣΤ', τεύχ. II, 1963, σ. 408-420.

5. *P. Henry*, ἔνθ' ἄν., σ. 82-92.

τὴν δύναμιν του, καὶ μὲ τὴν ἀριστεράν, τεταμένην, ὑπαγορεύει εἰς τὸν πρωτόπλατον τοὺς ὅρους τοῦ συμβολαίου.

Ἐπίσης ἡ αὕτη ἀγιολογικὴ παράδοσις διεσκευάσθη ἐν Ρουμανίᾳ εἰς στιχοῦργημα, φέρον εἰς τὰ χειρόγραφα τὸν τίτλον: «Τὸ ᾄσμα τοῦ Ἀδάμ» ἢ «Τὸ στιχοῦργημα τοῦ Ἀδάμ». Παράλλαγαί τινες αὐτοῦ τῶν ἀρχῶν τοῦ 19ου αἰ. ἐδημοσιεύθησαν ὑπὸ Μ. Gaster¹. ἄλλα τὸ ᾄσμα εἶναι παλαιότερον, διότι ἐν τῇ Βιβλιοθήκῃ τῆς ἐν Βουκουρεστίῳ Ρουμανικῆς Ἀκαδημίας ἀπόκειται παράλλαγὴ τοῦ ἔτους 1760². Πλὴν δὲ τῆς παραδόσεως περὶ ὑπογραφῆς συμβολαίου μεταξὺ Ἀδάμ καὶ Διαβόλου ἐν αὐτῷ παρεμβάλλονται καὶ τινες διηγήσεις ἐκ τῆς Βίβλου, ὡς ὁ κατακλυσμὸς τοῦ Νῶε, ἡ κακία τοῦ ἀνθρώπου καὶ ἡ γέννησις τοῦ Χριστοῦ, διὰ τοῦ ὁποίου τὸ συμβόλαιον διαλύεται. Χαρακτηριστικὴ ὡσαύτως ἐν τῷ στιχοῦργήματι τούτῳ εἶναι ἡ σκηνὴ τοῦ ὑπὸ τοῦ Διαβόλου πειρασμοῦ τοῦ Κυρίου, ὡς αὕτη ἀναφέρεται ὑπὸ τῶν Εὐαγγελιστῶν Ματθαίου³, Λουκᾶ⁴ καὶ Μάρκου⁵.

Τὸ δὲ θέμα τῆς ἐκ τοῦ Παραδείσου ἐκπτώσεως τῶν πρωτοπλάστων καὶ τοῦ θρήνου τοῦ Ἀδάμ διὰ τὴν ἀπολεσθεῖσαν ἐλπίδα ἀπαντᾷ καὶ εἰς τὸ ὑπ' ἀριθ. 18 Χριστουγεννιάτικον ᾄσμα τῆς Συλβανίᾳ τοῦ Ἀρωνίου Πάνν, καθὼς καὶ εἰς δημοῶν συμφορὰ καλῶν τῆς παλαιότητος καὶ Χριστουγέννων. Ταῦτα ἔχοντες ὡς πρωταρχικὴν πηγὴν τὸ παλαιὸν περὶ Ἀδάμ καὶ Ἐβας στιχοῦργημα. Πρέπει ὡσαύτως νὰ σημειώσω ὅτι εἰς ταῦτα συνυποκρίνανται καὶ στίχοι καὶ ἐξ ἄλλων θρησκευτικῶν κειμένων, κυκλοφορουμένων ἐν Τρανσυλβανίᾳ κατὰ τὸν 17ον αἰ. Τὰ δὲ σλαβικὰ παράλληλα τῶν ἐν λόγῳ ᾠμάτων γνωρίζομεν ἐκ τῶν δημοσιευμάτων τοῦ Μ. Gaster¹ καὶ τοῦ Ν. Draganu².

Ἀρκεταὶ ἄλλαι δημοῶδες Νεοελληνικαὶ παραδόσεις ἀναφέρουν, ὅτι ὁ Διάβολος, ἀμιλλώμενος πρὸς τὸν Θεὸν ἐπὶ τὸ ἔργον τῆς δημιουργίας, ἐπλασεν ὁμοίως ζῶα ἄλλα τὸ ἔργον αὐτοῦ ἦτο ἀτελὲς καὶ ὁ Θεὸς ἢ ὁ Χριστὸς συνεπλήρωσεν αὐτὸ πρὸς βλάβην τοῦ Διαβόλου ἢ πρὸς ὠφέλειαν τοῦ ἀνθρώπου.

1. Βλ. Μ. Gaster ἐν Revista pentru istorie, arheologie și filologie, τ. I (1883), σ. 80-83. Τοῦ αὐτοῦ, Literatura populară română, București, 1883, σ. 276, κ. ἐξ., ἐνθα προσιθεται καὶ ἑτέρα παράλλαγὴ κατὰ χειρόγραφον τοῦ Aron Densusianu.

2 Βλ. τὸ ὑπ' ἀριθ. 4278 χ/φον, φ. 23^v-35^r, ὑπὸ τὸν τίτλον «Versul lui Adam de umilinta» ἐν τῇ Βιβλιοθήκῃ τῆς ἐν Βουκουρεστίῳ Ρουμανικῆς Ἀκαδημίας.

3 Κεφ. 4, 1-12. 4. Κεφ. 4, 1-14. 5. Κεφ. 1, 12-14.

1 Βλ. Μ. Gaster ἐν Revista pentru istorie, arheologie și filologie, τόμ. II (1883), σελ. 321-322, ἀρ. XV, σελ. 323-24, ἀρ. XVI, τόμ. III (1884), σελ. 107-108, ἀρ. XIX καὶ XX. Βλ. τοῦ ἰδίου, Literatura populară română, Bucur. 1883, σελ. 284 κ. ἐξ.

2 Βλ. Ν. Draganu, ἐν Dacoromania, τόμ. V (1928), σελ. 505 κ. ἐξ.

Οὕτως ἐν τῇ ὥς ἄνω ὑπ' ἀριθ. 3 θρακικῇ παραδόσει λέγεται ὅτι, ὅταν ὁ Θεὸς «ἔχτισε ὅλο τὸν κόσμον», ἠθέλησε καὶ ὁ Διάβολος νὰ πλάσῃ τὸν λύκον, ἀλλὰ «*ψυχὴ δὲν μπόρεσε νὰ τότε δώσ᾽*». Ὁ Διάβολος τότε ἐπεξήτησε τὴν συμβουλὴν τοῦ Θεοῦ «*πῶς νὰ κάμῃ τὸν λύκο νὰ περπατήσῃ*» καὶ ὁ Κύριος, πρὸς τιμωρίαν τοῦ Διαβόλου, διέταξε τὸν λύκον, διὰ στόματος τοῦ ἰδίου τοῦ πλάστου του, νὰ ζωντανεύσῃ καὶ νὰ τὸν φάγῃ· ἀλλὰ μόνον τὸ ἓνα πόδι αὐτοῦ ἐπρόλαβε νὰ φάγῃ ὁ λύκος καὶ δι' αὐτὸ ὁ Διάβολος εἶναι «*κουτσὸς*» καὶ «*μονοπόδαρος*» ἢ «*λυκοφαγωμένος*». Τὸ κωμικὸν τοῦτο περὶ τοῦ χλωῦ Διαβόλου στοιχεῖον, ὡς γνωστόν, συνυπάρχει μὲ τὰς ἄλλας περὶ αὐτοῦ δοξασίας, καθ' ὧς οὗτος ἰσχυρὸν ἀκόμη τρόμον ἐμπνέει εἰς τὸν δεισιδαίμονα¹.

Τοῦ ὡς ἄνω ἀνεκδότου κειμένου τῆς θρακικῆς παραδόσεως γνωρίζομεν τρεῖς εἰσέτι δημοσιευμένας παραλλαγὰς ἐξ Ἀχαΐας², Κοζάνης³ καὶ Μακεδονίας⁴. Ἐτέρα παραλλαγὴ, τὴν ὁποίαν δὲν εἶδον, ἔχει δημοσιευθῇ ὑπὸ Λαζάρου Δούμα ἐν τῇ *Revue des traditions populaires*, ἔτ. 1893, τετ. 283-84⁵.

Κατὰ τὴν ἀνεκδοτον, ὡς ἄνω, ἐκ ξύλου παραλλαγὴν τῆς αὐτῆς παραδόσεως (Β') ὁ λύκος ἐδημιουργήθη ὑπὸ τοῦ Διαβόλου «*μὲ τέσσερα ξύλα*», διὸ καὶ ἔχει «*τὸ λαμπρὸ ξυλασμένο*». Τὸ μυθολογικὸν τοῦτο στοιχεῖον αἰτιολογεῖ προφανῶς τὴν φρικτὴν τοῦ λύκου κατάστασιν μὲ ὁποῖον λεπτὴν ἐπὶ τὴν ἐπὶ τὴν καὶ προσοδεῖ εἰς τὴν παράδοσιν αἰτιολογικὸν χαρακτηρισμόν.

Περὶ σποτέρας ὅμως λεπτομερείας αὐτῆς ἐκ ξύλου κατασκευῆς τοῦ λύκου παρέχουν αἱ ἐκ Πραμάντων καὶ Ζαγορίου (Σαρματσάνων) τῆς Ἡπείρου παραλλαγαί (Γ', Δ'), καθ' ὧς ὁ λύκος κατεσκευάσθη ἀπὸ «*κούτσουρο γκοριτζᾶς*», δηλαδὴ ἀγριαπιδέας, καὶ διὰ τοῦτο «*δὲν μπορεῖ νὰ στρέψ᾽*» καί, ὅταν θέλῃ νὰ γυρίσῃ, «*γυρίζ᾽ μονοκόμματος*» καὶ εἶναι «*ἀλύγιτος, κούτσουρο*». Ἐν τῇ ἐκ Παλίνγγου τοῦ Ζαγορίου παραλλαγῇ (Δ') ἀξιοπρόσεκτα εἶναι καὶ τὰ περὶ τῆς δημιουργίας τοῦ σκύλου, καθ' ἧς ὁ Χριστὸς «*ἀπόλυσι τὴ γκλίτσα τ' κ' ἔγινε σκύλος κ' ἐκνήγησι τὸ λύκο*». Ὁ Χριστὸς οὕτως ἐπιτυχῶς ἀντηγωνίσθη τὸ πνεῦμα τοῦ κακοῦ, πλάσας τὸν σκύλον. Περὶ δὲ τοῦ ὑπὸ τοῦ Χριστοῦ σφραγίσματος τῶν αἰγῶν εἰς τὰ γόνата καὶ

1 Περὶ τοῦ χλωῦ Διαβόλου βλ. Ν. Γ. Πολίτου, *Νεοελληνικὴ Μυθολογία*, μέρ. Β', ἐν Ἀθήναις 1874, σ. 424, 471-473. *Τῶν ἰδίων*, Λαογρ. Σύμεικτα, τόμ. Β', 1921, σ. 108.

2 Ν. Γ. Πολίτου, *Παραδόσεις*, τόμ. Α', 1904, σ. 515-516, ἀρ. 843.

3 Ν. Γ. Πολίτου, ἐνθ' ἄν., σ. 516, ἀρ. 844.

4 Αὐτόθι, σ. 516-517, ἀρ. 845.

5 Βλ. καὶ περιοδ. Mélusine, τόμ. (1888/89), σελ. 266, παρὰ Ν. Cartoian, *Cărțile populare în literatura Românească*, vol. I. Epoca influenței Sudslave, București 1929, σ. 40.

τῆς διαφορᾶς τῶν ἡμέρων ἀπὸ τὰ ἀγριόγριδα λεπτομερέστερος γίνεται λόγος εἰς τὴν ὑπ' ἀριθ. 4 παραδόσιν καὶ τὰς παραλλαγὰς αὐτῆς.

Ὅμοιās πρὸς τὰς ἐκ Πραμάντων καὶ Παπίγγου Ζαγορίου (Σαρακατσάνων) διηγήσεις περὶ τῆς ἐκ ξύλου ἀγριαπιδέας κατασκευῆς τοῦ λύκου ὑπὸ τοῦ Διαβόλου ἀπαντῶμεν καὶ ἐν Κονίτῃ τῆς Ἡπείρου¹ καὶ ἀλλαχοῦ. Ὁ δὲ Δημήτριος Λουκόπουλος λέγει (Νεοελληνικὴ μυθολογία. Ζῶα - Φυτὰ, ἐν Ἀθήναις, 1940, σ. 19) ὅτι κατὰ παραδόσιν ἐξ Αἰτωλίας: «ὁ Χριστὸς ἄρπαξε τὴ φλογέρα μὲ τις δώδεκα τρυπες καὶ τοῦ τὴν ἔρριξε. Αὐτὸ ἦταν ἡ συμφορὰ τοῦ λύκου. Ἀπὸ τότε κ' ὕστερα τὸ καλοκαίρι ἀνοίγει τὸ σῶμα του δώδεκα πληγὲς κι ἀπὸ κάθε πληγὴ στάζει ἔμψυο».

Ἡ περὶ τῆς δημιουργίας τοῦ λύκου παράδοσις, ἥτις ἐνθυμίζει καὶ προφανῶς ἀπηχεῖ τὰς ὑπὸ τῶν δύο ἀνταγωνιζομένων δυνάμεων, τοῦ ἀγαθοῦ καὶ τοῦ κακοῦ, βογομλικὰς περὶ τῆς δημιουργίας ἀντιλήψεις, εἶναι λίαν διαδεδομένη καὶ παρὰ τοῖς Βουλγάροις². Ἐν Ρουμανίᾳ ἐπίσης διηγούνται ὅτι ὁ Διάβολος ἔκαμε τὸν λύκον, ἀλλὰ δὲν ἠμπόρεσε νὰ τοῦ δώσῃ ψυχὴν καὶ ἐζήτησε πρὸς τοῦτο τὴν βοήθειαν τοῦ Θεοῦ. Ὁ Θεὸς ἐνεφύσησε πνεῦμα εἰς αὐτὸν καὶ τὸν ἐζωντάνευσε. Ὁ Σατανᾶς, ἰδὼν τὸν λύκον ζωντανὸν νὰ στέκῃ εἰς τὰ πόδια τοῦ, διέταξε: «φάγε τὸν Κύριον».

— «Μὴ φάγῃς, λύκε, τὸν Κύριόν σου», εἶπεν ὁ Θεὸς θυμωμένος. Καὶ ὁ Διάβολος, διὰ νὰ σωθῇ, ἔρριξεν εἰς τὸ ὕδωρ³.

Παραπλήσια διηγήσεις ἀπαντῶσιν ὁμαίως παρ' Ἀλβανοῖς, Πολωνοῖς, Ρώσοις, Οὐκρανοῖς, Λεττονοῖς, Λιθουανοῖς καὶ Εσθονοῖς⁴.

Τῆς αὐτῆς προελεύσεως καὶ ὕφους εἶναι καὶ ἡ γνωστὴ ἐξ Ἀγρινίου παράδοσις περὶ τῆς δημιουργίας τοῦ χρησιμωτάτου εἰς τὸν ἀνθρώπον ὄνου. «Ὅταν ὁ Θεὸς διηγούνται, ἔφκειασε τὸν ἀνθρώπο, ἔφκειασε καὶ ὁ Διάβολος τὸ γάϊδαρο, ἀλλὰ δὲν ἠμπο-

1. Λ.Α. ἀρ. 1569 Γ', σ. 103 - 105, 11, X. Ρεμπέλη, Συλλογὴ λαογραφικῆς ὕλης, Κόνιτσα, 1929. Κονιτσιώτικα, ἐπιμελεῖα Ν. Χ. Ρεμπέλη, Ἀθῆναι 1953, σ. 163 - 164. (Ἐκδόσις Ἡπειρωτικῆς Ἑταιρίας Ἀθηνῶν).

2. Βλ. *Iordan Ivanov*, ἐνθ' ἀν., σ. 345 - 348, ἀρ. 3 καὶ 9 - 11. Βλ. καὶ *Lydia Dragomanov*, ἐν *Mélusine*, ἔτ. 1888/89, σ. 265 - 67. Τὸ τελευταῖον τοῦτο δημοσίευμα δὲν εἶδον.

3. Βλ. τὰς ἐν Ρουμανίᾳ παραδόσεις διὰ τὴν δημιουργίαν τοῦ λύκου ἐν *Elena Niculita Voronca*, *Datinele și credințele poporului român*, I, Cernăuți 1903, σ. 7.— *C. Radulescu-Codin*, *Ingerul Românilui*, București 1913, σ. 61-66. Βλ. καὶ τὴν εἰδικὴν περὶ τῶν ἐν Ρουμανίᾳ διῴριστικῶν παραδόσεων μελέτην τοῦ *I. A. Candrea*, *Iarba fiarelor*, București 1928, σ. 59-67. (*Cultura Națională*).

4. *O. Dähnhardt*, *Natursagen*, τόμ. I, Leipzig-Berlin 1907, σ. 147-150. *Antti Aarne*, *Estonische Märchen- und Sagenvarianten*. FF Communications, No: 25, σ. 145, 39: *Die Erschaffung des Wolfes: Der Teufel erschafft den Wolf, Gott gibt ihm das Leben*. Βλ. καὶ *Stith Thompson*, *Motif-Index of Folk-Literature*, vol. I, Copenhagen 1955, A 1750.

ροῦσε νὰ τὸν κάμῃ νὰ σαλέψῃ καί, ἀφοῦ πλέον ἀπελπίστηκε, παρακάλεσε τὸ Χριστὸ νὰ τοῦ βάλῃ ζωή. Τότε ὁ Χριστὸς εἶπε: «Σήκω, γαϊδούρι, νὰ ζήσ᾽ ἡ φτώχεια!» κ' ἐσηκώθη κ' ἐζωντάνεψε ὁ γαϊδαρός»¹.

Ἡ ὑπ' ἀριθ. 4 ἀνέκδοτος ἐξ Ἀχαΐας παράδοσις περὶ τῆς δημιουργίας «τῆς γίδας», μετὰ τῶν παραλλαγῶν αὐτῆς, ὀφείλεται, ὥς καὶ αἱ προηγούμεναι, εἰς τὰς αὐτὰς δυϊστικὰς ἰδέας. Ὁ Σατανᾶς «ἐπλασε τὰ γίδια, ἀλλὰ δὲν ἠμπόρεσε νὰ τὰ κάμῃ νὰ κάθονται, γιατί δὲν ἐλυγάγανε τὰ γόνατά τους καὶ ἔτσι ἐστεκότανε πάντα ὁλόρθα κ' ἐψοφάγανε». Ὁ Χριστὸς τὰ «ἐβλούλλωσε στὰ γόνατα τῶν μπροστινῶν ποδιῶν καὶ ἀμέσως ἐκαθίσανε». Εἶναι ἀληθὲς ὅτι «τὰ γίδια ἔχουνε στὰ μπροστινὰ πόδια ἀπὸ μιὰ βούλλα στὸ κάθε γόνατο», δηλαδὴ ἓνα φυσικὸν τύπον σφραγίδος, τὸν ὁποῖον ὁ λαὸς ἀποδίδει εἰς τὸν Χριστόν. Οὕτως αἰτιολογεῖται μυθοπλαστικῶς φυσιολογικὸν χαρακτηριστικὸν τῶν ἐμπροσθίων ποδῶν τῶν αἰγῶν, ἀποδιδόμενον ὑπὸ τοῦ λαοῦ εἰς τὴν ἐπέμβασιν τοῦ Σωτῆρος, ἐφ' ὅσον κοινὴ ὑπάρχει ἡ πίστις ὅτι τὰ ζῶα ταῦτα, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὰ πρόβατα, εἶναι δημιουργήματα τοῦ Σατανᾶ².

Τὴν ὅλην σωματικὴν τοῦ ζῶου κατασκευήν θεωρεῖ, ὁ λαὸς τῆς Ἀχαΐας διαβολικὴν διότι «ἡ γίδα, λέγουν, ἔχει κέρατα καὶ γόνατα, ὅπως ἀκριβῶς φαντάζονται τὸν Διάβολον κεραιφόρον καὶ γενειφόρον». Ἐπειτα εἶναι ἀναλόγῃ, διότι ἔχει πάντοτε, ὡς λέγουν, «σηκωμένη τὴ νουρά της καὶ σατάναι οὐλα της τὰ κνήφια-μέλη».

Κατὰ τὴν ἐξ Αἰτωλίας παραλλαγῆς (Β') τὴν ἀφράγισιν τῶν γονάτων τῶν γι-

1 Ν. Γ. Πολίτου, Παραδόσεις, τόμ. Α', 1904, σ. 517, ἀρ. 846. Βλ. ὁμοίαν ἐξ Αἰτωλίας παράδοσιν καὶ ἐν Δημ. Λουκοπούλου, Νεοελληνικὴ μυθολογία. Ζῶα-φύτα, ἐν Ἀθήναις 1940 σ. 87-88.

2 Καὶ ἐν Ἀγίᾳ Κυριακῇ (πρόφην Ποπόβφ) Σουλίου διηγοῦνται ὅτι «ἡ γίδα εἶναι τοῦ Σατάνη, τὰ πρόβατα εἶναι τοῦ Θεοῦ. Τὰ πρόβατα εἰν' εὐλοημένα, βόσκουνε σὲ καλὰ μέρη, ἐνῶ τὸ γίδι πααίνει στὰ ραϊγδιὰ καὶ γκρεμούς». Λ.Α. ἀρ. 2277 Δ', σ. 8. (Δ. Β. Οἰκονομίδου, Λαογραφικὴ ἀποστολὴ εἰς τὰ Σουλιωτοχώρια τῆς Ἠπείρου, 1958). Ἐν Ἑλληνικῷ (πρόφην Λοζεσίφ) Ἠπείρου ἐπίσης λέγουν: «Ἡ γίδα ποὺ κολλάει πάνω στὰ δέντρα, τοὺς γκρεμούς, στὰ στεφάνια, ἔγινε ἀπὸ τὸ Σατανᾶ... Τὰ γίδια ἔχουν στὰ γόνατα μιὰ σφραγίδα. Λέν ὅτι τὴ σφραγίδ' αὐτὴ τὴν ἔβαλε ὁ Σατανᾶς». Λ.Α. ἀρ. 2382, σ. 408. συλλ. Δ. Β. Οἰκονομίδου, 1961). Καὶ ἐν Ἀπειρανθῷ Νάξου διηγοῦνται: «Τὰ πρόβατα δὲν ἔχουν δοῦ Διαόλου τρίχ' ἀπάνω δῶνε, ἐνῶ τὰ ζᾶ, ζουλες, ἔχουν δοῦ Διαόλου τρίχα καὶ πᾶσι μέσ' στὰ γκρεμνὰ, μέσ' στὰ γκρίφκια καὶ μέσ' στὰ θυργάδια, ποὺ πάει μόνον ὁ διάτανος (Διάβολος) ἐκεῖ κ' οἱ κουνκουμαῦλες (κουνκουβάγιες). Λ.Α. ἀρ. 1585, σ. 24. συλλ. Δ. Β. Οἰκονομίδου, Ἀπειρανθος - Νάξου, 1934/35. Βλ. καὶ Δ. Β. Οἰκονομίδου, Ναξιακαὶ παραδόσεις, Λαογρ., τ. 17 (1957/58), σ. 42, 62. Βλ. καὶ τὴν ἐκ Φελλόδης Καλαβρύτων παράδοσιν, τὴν δημοσιευθεῖσαν ὑπὸ Ν. Γ. Πολίτου, Παραδόσεις, τόμ. Α', 1904, σ. 515, ἀρ. 842. Κατὰ παράδοσιν, δημοσιευθεῖσαν ὑπὸ Δημ. Λουκοπούλου (ἐνθ' ἀν., σ. 18), «ὁ Χριστὸς... τοῦ ἔκαιγε (τοῦ γιδιοῦ) τὸ πόδι μὲ ἀναμμένη ἴσκα κ' ὕστερα τὸ ἄρμεγε καὶ τ' ἄφηνε. κεῖνο πῆγαινε παραπέρα, γονάτιζε καὶ κοιμότανε». Βλ. τοῦ ἰδίου, αὐτόθι, σ. 16 - 17.

διῶν, ἀντὶ τοῦ Χριστοῦ, ἔκαμεν ὁ Διάβολος μὲ τὰ κέρατά του ¹. Κατόπιν, ἀνταγωνιζόμενοι ἐδημιούργησαν, ὁ μὲν Χριστὸς τὸ «μαντρόσκυλο», ὁ δὲ Διάβολος τὸν «λαγόν», καὶ πάλιν ὁ Χριστὸς «τὸ λαγωνικό».

Πρὸς τὴν παραλλαγὴν ταύτην ὁμοιάζει ἑτέρα ἀνέκδοτος ἐκ Παραμυθίας (Δ') ². Κατὰ τὴν ἐκ Πραμάντων παραλλαγὴν (Γ') «τὰ ἀγριόγιδα κοιμοῦνται μὲ τὰ πόδια τετωμένα», διότι «εἶναι ἀσφράγιστα».

Τέλος ἡ ἐξ Αὐλοτόπου Σουλίου παραλλαγὴ (Ε') εἶναι καὶ αἰτιολογικὴ περὶ τῆς ὑψώσεως καὶ τοῦ καταβιβασμοῦ τῆς οὐρᾶς τῆς αἰγός, ἀναλόγως τῶν καιρικῶν συνθηκῶν.

Ἡ πλάσις τοῦ λαγοῦ ὑπὸ τοῦ Διαβόλου εἶχεν ὡς ἀποτέλεσμα τὴν ὑπὸ τοῦ Χριστοῦ δημιουργίαν τοῦ «λαγωνικοῦ», ὡς ἀναφέρεται, τὸ μὲν ἐν τῇ ὡς ἄνω αἰτωλικῇ παραλλαγῇ τῆς παραδόσεως «περὶ τῆς δημιουργίας τῆς γίδας», τὸ δὲ ἐν τῇ ὑπ' ἀριθ. 5 ἀχαϊκῇ παραδόσει «περὶ τῆς δημιουργίας τοῦ λαγοῦ». Ἐπὶ πλεόν ἐν τῇ τελευταίᾳ ταύτῃ γίνεται λόγος περὶ τῆς δεισιδαιμονικῆς συνηθείας τῶν λεγομένων «ἐνοδίων συμβόλων» ³. Κατὰ τὴν πρόληψιν ταύτην οἱ δοσιπόροι «γυρίζουνε πίσω, ἅμα ἀπαντήσουνε στὸ δρόμο τοὺς λαγὸν τὴν ἡμέραν».

Ὅμοίαν σχεδὸν πρὸς τὴν ὑπ' ἀριθ. 6 παραδόσιν ἐκ Φελλῶς Καλαβούρων ἐδημοσίευσεν καὶ ὁ Ν. Γ. Πολίτης ⁴.

Εἰς τὴν αὐτὴν κατηγορίαν ἀνήκουν καὶ αἱ ὑπ' ἀριθ. 6, 7 καὶ 8 παραδόσεις περὶ τῆς δημιουργίας τοῦ βουβαλιοῦ, τῆς γαμψῆς καὶ τῆς ἀλογόμυιγας. Παραλλαγὴν τῆς ὑπ' ἀριθ. 6 ἐδημοσίευσεν ὁ Δημ. Λουκοπούλος ⁵.

Ἄλλ' ἐκτὸς τῶν ζώων, ὁ Διάβολος δημιουργεῖ, κατὰ τὰς λαϊκὰς παραδόσεις, καὶ ἄψυχα πράγματα. Τοιαῦτα εἶναι: α) ὁ μύλος, ὡς ἀναφέρεται ἐν τῇ ὑπ' ἀριθ. 9 διηγῇ μετὰ τῶν παραλλαγῶν αὐτῆς. Σημειωτέον δ' ὅτι τῆς ἐξ Αἰτωλίας παραλλαγῆς (Β') τῆς ἐν λόγῳ διηγήσεως ἑτέραν καταγραφὴν ἐδημοσίευσεν ὁ Ν. Γ. Πο-

1 Κατ' ἄλλην παραλλαγὴν, δημοσιευθεῖσαν ὑπὸ Δ. Λουκοπούλου, ἐνθ' ἄν., σ. 17), «ὁ Διάβολος παίρνει ἓνα μαχαίρι, κόβει τὴν πέτσα, ποὺ κρατοῦσε ἀλύγιστα τὰ γόνατα τῶν γιδιῶν, καὶ καταφέρνει κεῖνο ποὺ ἤθελε».

2 Βλ. τὴν ἀνωτέρω ὑπ' ἀρ. 5 ἀνέκδοτον περὶ τῆς δημιουργίας τοῦ λαγοῦ παράδοσιν ἐξ Ἀχαΐας, εἰς τὴν ὁποίαν ἀπαντῶμεν ἐνδιαφερούσας λεπτομερείας.

3 Βλ. καὶ Δ. Λουκοπούλου, ἐνθ' ἄν., σ. 18.

4 Λ.Α. ἀρ. 1365, σ. 381, 2, συλλ. Σπ. Μονσελίμη, Παραμυθιά, 1938. Ταύτην παραθέτω ἀνωτέρω ὡς παραλλαγὴν τῆς ὑπ' ἀρ. 4 παραδόσεως.

5 Βλ. Θεοφράστου, Χαρακτ. 16.

6 Ν. Γ. Πολίτου, ἐνθ' ἄν., σ. 514-15, ἀρ. 841.

7 Δ. Λουκοπούλου, ἐνθ' ἄν., σ. 86-87.

λίτης¹. Ὁ αὐτὸς ἐδημοσίευσεν ἐπίσης ἑτέραν καταγραφὴν τῆς ἐξ Ἀχαΐας παραλλαγῆς (Γ') τῆς αὐτῆς περὶ μύλου διηγήσεως, προερχομένην ἐκ Δίβρης τοῦ δήμου Λαμπείας τῆς Ἡλείας². β) Συμφώνως πρὸς τὴν ὑπ' ἀρ.10 παράδοσιν μία ὁπὴ τῆς τζαμάρας, εὐρισκομένη εἰς τὸ κάτω μέρος αὐτῆς, εἰς τὴν ὁποίαν ὁ παίκτης τοποθετεῖ τὸν ἀντίχειρα, εἶναι δημιούργημα τοῦ Διαβόλου³. γ) Ἐπίσης ὁ Διάβολος «ἔφτιασε τὸ ταβούλι» (νταούλι)⁴. δ) Δημιούργημα τοῦ Διαβόλου εἶναι ὡσαύτως «τὸ ἐλάτι καὶ ὁ πάλιουρας»⁵, ὡς διηγοῦνται ἐν Αἰτωλίᾳ⁶.

Ὅπως παρ' ἡμῖν, οὕτω καὶ ἐν Ρουμανίᾳ κυκλοῦνται παραπλήσιαι, τοῦ αὐτοῦ σχεδὸν περιεχομένου, παραδόσεις. Καὶ ἐκεῖ π.χ. διηγοῦνται ὅτι διάφορα ζῶα, πτηνά, ἔντομα καὶ φυτὰ χρήσιμα εἰς τὸν ἄνθρωπον εἶναι δημιουργήματα τοῦ Κυρίου, ἐνῶ τὰ βλαπτικὰ εἶναι ἔργα τοῦ Διαβόλου. Οὕτως ἡ γαλῆ, ὅπως ἀνωτέρω εἶδομεν, «βγήκε ἀπὸ τὸ γάντι, ποὺ ἐπέταξεν ὁ Κύριος, γιὰ νὰ σώσῃ τὸ καράβι τοῦ Νῶε». Τὸ ἄλογον, τὸ πρόβατον, τὸ περιστέρι, τὸ ἀηδόνι, τὸ χελιδόνι, ἡ μέλισσα, τὸ σιτάρι, τὰ σταφύλια, εἶναι δημιουργήματα τοῦ Θεοῦ. Ἀντιθέτως δ' ἡ νυχτερίδα, ἡ κουκουβάγια, ἡ σφήκα, ἡ ἄκανθα κ.ἄ., εἶναι πλάσματα τοῦ Σατανᾶ. Ὅσαύτως «ὁ Θεὸς ἐδημιούργησε τὴ φλογέρα, ὁ δὲ Διάβολος τὴν ἀπαγορεύα»⁷. Εἰς ἄλλην δημώδη ρουμανικὴν παράδοσιν λέγεται ὅτι, «ὅταν ὁ Θεὸς ἐδημιούργει τὴ φλογέρα καὶ τὸ πρόβατο, ὁ Διάβολος ἔκανε τὸ βιολί καὶ τὴ γίδα»⁸. Ἐπίσης διηγοῦνται ὅτι «ὁ Διάβολος κατεσκεύασε τὸ κάρρο εἰς ἓν ὑπόγειον, ἀλλὰ δὲν ἦν δυνατόν νὰ τὸ βγάλῃ ἔξω. Τότε ὁ Θεὸς ἦλθε καὶ τὸ ἔβγαλε ἀπὸ τὸ ὑπόγειον, ἀφοῦ τὸ δέλωσεν εἰς τὰ μέρη, ποὺ τὸ ἀπήρτι-

1 Ν. Γ. Πολίτου, ἐνθ' ἄν., σ. 518, ἀρ. 848.

2 Ν. Γ. Πολίτου, ἐνθ' ἄν., σ. 518, ἀρ. 849. Βλ. καὶ Ν. Παπανικολάου, Ἀπὸ τοὺς Ἀρτινοὺς θρύλους, Πειραιῖκῃ - Πατραϊκῇ, ἀρ. 89, ἐν Ἀθήναις 1962, σ. 12.

3 Πρβλ. καὶ Ν. Γ. Πολίτου, ἐνθ' ἄν., σ. 517, ἀρ. 847 : Τὴν τζαμάρα, ὡς διηγοῦνται ἐν Κραβασαρεῖ Βάλτου, τὴν ἔφτιασε ὁ Χριστὸς καὶ τὸν τζουρλά, ὁ Διάβολος. Σίντας ἄκουσε ὁ Διάβολος, πὼς ἡ τζαμάρα ἐλάλει καλύτερα ἀπὸ τὸν τζουρλά, ἐφτόνευε καὶ ἔκαμε κρυφὰ μιὰ τροῦπα 'ς τὴν κάτω μεριά ἀπὸ πίσω, γιὰ νὰ χαλάσῃ τὴ φωνὴ τῆς τζαμάρας. Ἀλλὰ τότες ἡ τζαμάρα ἔβγαλε καλλιώτερη φωνή κ' ἔτσι ἔσκασε ὁ Διάβολος ἀπὸ τὸ κακό του».

4 Ν. Γ. Πολίτου, ἐνθ' ἄν., σ. 514, ἀρ. 840.

5 Πάλιουρας εἶναι ὁ παλιόροπος «ἀπὸ ρίζης πολὺκλαδον» κατὰ τὸν Θεόφραστον Ι, 3, 1.

6 Δ. Λουκοπούλου, ἐνθ' ἄν., σ. 212.

7 S. Mihăilescu, Inceputul fluierului și a scripsei, ἐν τῷ περιοδικῷ Sezătoarea, Ι (1892), σ. 156.

8 Tiberiu Alexandru, Iustrimentule muzicale ale poporului Român, București 1956, σ. 46. Βλ. καὶ βιβλιοκρισίαν μου περὶ τοῦ ἔργου τούτου ἐν Λαογραφ., τόμ. 18 (1959), σ. 588.

ζαν, καὶ τὸ ἐδώρισεν εἰς χωρικόν»¹. Εἰς ἄλλην παραδόσιν ἐκ Μπανὰτ ὁ Ἅγιος Πέτρος ἔκλειψε τὴν φωτιὰν ἀπὸ τὸν Διάβολον καὶ τὴν ἔφερεν εἰς τοὺς ἀνθρώπους².

Παρόμοιαι ἢ συναφεῖς πρὸς τὰς ἀνωτέρω διύστικὰς ἢ βογομλικὰς παραδόσεις εἶναι διαδεδομέναι καὶ ἐν Ἀλβανίᾳ, Βουλγαρίᾳ, Πολωνίᾳ, Λιθουανίᾳ, Λεττονίᾳ, Ἑσθονίᾳ, Φιλανδίᾳ, Ρωσίᾳ καὶ Μογγολίᾳ. Τὰς ἑλληνικὰς συνέκρινα μὲ τὰς ρουμανικὰς, διότι, ἀφ' ἑνὸς μὲν τὰς τελευταίας ταύτας γνωρίζω ἐκ τοῦ πρωτοτύπου καὶ οὐχὶ ἐκ μεταφράσεων καὶ ἀφ' ἑτέρου, διότι εὔρον ὅτι τινὲς ἐξ αὐτῶν ἔχουν μεγαλύτεραν πρὸς τὰς ἰδικὰς μας ὁμοιότητα ἀπὸ ὅσῃν ἔχουν αἱ ἀντίστοιχοι παραδόσεις τῶν ἄλλων λαῶν. Τῶν εἰς τὰς ἄλλας χώρας τῆς Ἀνατολῆς μέχρι τῆς Μογγολίας σχετικῶν παραδόσεων γινώσκω ἐλάβομεν ἀπὸ τὸ ἔργον τοῦ *O. Dähnhardt*, *Natur-sagen. Eine Sammlung naturdeutender Sagen, Märchen, Fabeln und Legenden*, τόμ. I, Leipzig und Berlin, 1907, σελ. 42 - 44, 147 - 150.

Τόπος ἐξ οὗ ἐξεπορεύθησαν αἱ ἐν λόγῳ διύστικαὶ παραδόσεις ὑπῆρξε πιθανώτατα τὸ Ἰράν, ἐκεῖθεν δ' αὐταὶ εἰσέδυσαν εἰς τὴν Ἀνατολικὴν Εὐρώπην, ὡς ὑπεστήριξεν ὁ *O. Dähnhardt*³, ὁ ὁποῖος τὰς συνέκρινε καὶ τὰς ἐμελέτησεν ἐν συγκρίσει πρὸς τὴν ἱρανικὴν λαογραφίαν, πρὸς τὰς πάλαιας ἀνατολικὰς κοσμογονικὰς ἀντιλήψεις καὶ πρὸς τὰς δοξασίας τῶν ἀστρολογικῶν γραμμάτων τῆς Μικρᾶς Ἀσίας.

Δεν ὑπάρχει ἀμφιβολία ὅτι ἐκ τῶν ἱρανικῶν συντελεστῶν τῆς διαδόσεως τῶν ἐν λόγῳ διηγήσεων ὑπῆρξαν αἱ διδασκαλίαι τῶν βογομύλων, ὡς αὐταὶ διατυπῶνται εἰς τὴν «*Πανοπλίαν Δογματικὴν*» τοῦ βασιτικοῦ μοναχοῦ Εὐθυμίου τοῦ Ζιγαβηνοῦ. Πρέπει ὅμως νὰ ληφθῇ ὑπ' ὄψιν καὶ ἕτερος παράγων τῆς διαδόσεως αὐτῶν, ἡ κατὰ τὸν μέσον αἰῶνα μογγολικὴ κυριαρχία, ἐκτεινομένη εἰς ὅλους τοὺς λαοὺς τῆς Ρωσίας μέχρι τῆς βορείου Ἀσίας. «Αἱ μεγάλοι ἐμπορικαὶ ὁδοί, γράφει ὁ *N. Cartoian*, αἱ ὁποῖαι ἀπ' ἀρχαιοτάτων χρόνων συνέδεσαν τὸ ὄροπέδιον τῆς Κεντρικῆς Ἀσίας πρὸς τὰς περιοχὰς τοῦ Εὐξείνου Πόντου καὶ τέλος αἱ ἱρανικαὶ ἀποικίαι, αἱ ἐγκατασταθεῖσαι εἰς διαφόρους ἐπαρχίας τῆς νοτίου Ρωσίας»⁴, ἀσφαλῶς συνέβαλον εἰς τὴν διάδοσιν τῶν ἐν λόγῳ διηγήσεων.

Ἐν σχέσει τώρα πρὸς τὴν δομὴν καὶ τὸ ὕφος τῶν ἑλληνικῶν, ὡς ἄνω, διύστικῶν παραδόσεων ἔχω νὰ παρατηρήσω τὰ ἑξῆς.

Εἰς αὐτὰς ὁ Διάβολος, τὸ πνεῦμα τοῦ κακοῦ, ὡς ὀρθῶς παρετήρησεν ὁ *Γ. Ἀ*

1 *N. Cartoian*, *Cărțile populare*, τόμ. I, București 1929, σ. 40.

2 *Tiberiu Alexandru*, ἔνθ' ἄν., σ. 47.

3 *O. Dähnhardt*, ἔνθ' ἄν., σ. 36 - 38.

4 *N. Cartoian*, *Cărțile populare*, τόμ. I, București 1929, σ. 40.

Μέγας, «παρουσιάζεται ως άνίκανος μιμητής τοῦ Θεοῦ, ὡς πρόσωπον κωμικόν¹, ἥτοι ἡ δυϊστικὴ ἀρχὴ ἐμετριάσθη τόσον, ὥστε, ἀντὶ δυϊστικῶν, ἔχομεν σατυρικοὺς μύθους»². Αἰτία τοῦ φαινομένου τούτου, καὶ πάλιν κατὰ τὸν Γ. ᾽Α. Μέγαν, εἶναι ὅτι «εἰς τὴν Ἑλλάδα ὁ βογομιλισμὸς δὲν ἀπέκτησε ποτὲ τὴν ἐξάπλωσιν, τὴν ὁποίαν ἔλαβεν εἰς τὴν ἄλλην βαλκανικὴν, ἐπειδὴ Κράτος καὶ Ἐκκλησία ἐν Βυζαντίῳ κατεδίδωσαν μετὰ σκληρότητος τοὺς Βογομίλους»³.

Μετριάσμὸς τῆς δυνάμεως τοῦ Διαβόλου ἐν σχέσει πρὸς τὴν τοῦ Θεοῦ παρατηρεῖται καὶ εἰς τὰς ἀντιστοιχοὺς ρουμανικὰς παραδόσεις, ἰδίᾳ τὰς ἀφορώσας εἰς τὴν δημιουργίαν ζῶων, πτηνῶν, ἐντόμων, φυτῶν καὶ ἄλλων ὄντων. Ἀντιθέτως, εἰς τὰς παραδόσεις τῶν Βουλγάρων, καὶ ἄλλων τινῶν ἐθνῶν, ὁ Διάβολος «δὲν εἶναι ἀνίσχυρός τις ἀντίπαλος τοῦ Θεοῦ, πολλάκις μάλιστα παριστάνεται καὶ πολὺ ἰσχυρότερος αὐτοῦ»⁴.

Αἱ ἑλληνικαὶ δυϊστικαὶ παραδόσεις ἔχουν ἐν γένει χαρακτηριστὰ εὐτραπέλων διηγήσεων, ἰδίᾳ αἱ ὑπὸ Χρ. Κορύλλου ἐν Ἀρχαῖς καταγραφεῖσαι, ἐν πολλοῖς δ' εἶναι καὶ αἰτιολογικαὶ τῶν χαρακτηριστικῶν γνωρισμάτων διαφορῶν ζῶων, φυτῶν καὶ ἀψύχων ὄντων.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΘΗΝΩΝ

Légendes dualistes néo-helléniques inédites.

par D. B. Economides

Parmi les légendes cosmogoniques du peuple hellénique une place importante est occupée par les légendes dualistes, selon lesquelles à la création des différents êtres, en dehors du principal créateur, a également participé le Diable, en étroite collaboration avec Dieu.

Des légendes analogues apparaissent dans la mythologie des anciens Grecs (Plat. Tim. 41 c.), des Égyptiens et des Perses.

Mais c'est dans le monde chrétien qu'on les rencontre plus largement

1 Ὅπως εἶδομεν, οὗτος εἶναι «κουτσός, μονοπόδαρος, λυκοφαγώμενος» καὶ «πηγαίνει καβάλλα σ' ἑνα λαγόν».

2 «Εἰς τὴν συστηματικὴν δὲ διάπλαιν αὐτῶν συνετέλεσαν πρὸ πάντων τὰ παραμύθια». Ο. Dähnhardt, τόμ. I, σ. 124). Γ. ᾽Α. Μέγα, ἐνθ' ἀν., σ. 394.

3 Γ. ᾽Α. Μέγα, ἐνθ' ἀν., σ. 394.

4 Γ. ᾽Α. Μέγα, ἐνθ' ἀν., σ. 394.

diffusées, et spécialement chez les hérétiques: Gnostiques, Pauliciens et Bogomiles.

L'auteur publie dix de ces légendes néo-helléniques inédites d'origine chrétienne, avec leur variantes provenant du Péloponèse, de l'Epire, de la Thrace, de l'Etolie, de l'Eurytanie et de l'île de Milos. Ces légendes se rapportent spécialement à la création de l'homme, à l'accord d'Adam et du Diable, à la création du loup, de la chèvre, du lièvre, du buffle, du chameau, de la mouche qui pique les bestiaux (stomoxe), du moulin et de l'instrument de musique appelé «zournas» (ζουρνᾶς).

Dans ses annotations (pp. 21-18) l'auteur pose et examine les problèmes et questions relatifs à ces contes, et mentionne également les commentaires provenant de textes populaires ou savants, anciens ou contemporains, de la tradition grecque. Il compare en même temps ce matériel aux légendes analogues des peuples Bulgare et surtout Roumain.

Parallèlement à cet examen comparatif, il étudie aussi les rapports de ces légendes avec les croyances et les conceptions des Bogomiles, ainsi que leur origine.

Il remarque enfin qu'une des principales causes qui contribuèrent à la propagation de ces légendes est due sans doute à la doctrine des Bogomiles telle qu'elle a été formulée dans la «Panoplie Dogmatique» (Πανοπλία Δογματική), œuvre du moine byzantin Eftymios Zighavinos (fin du 11ème, comm. du 12ème siècle).

A propos du style et de la structure de ces récits néo-helléniques, on remarque que le Diable, l'esprit du mal, y est représenté comme incapable de lutter avec Dieu, et est décrit comme un personnage comique. De ce fait, les légendes dualistes helléniques ont en général un caractère gai et humoristique. Elles comportent enfin une explication étiologique des caractéristiques des animaux (loup, chèvre, buffle, chameau, etc.) et des êtres inanimés (moulin, zournas etc.) qui s'y réfèrent.

ΕΞΟΡΚΙΣΜΟΙ ΤΗΣ ΓΕΛΛΟΥΣ ΕΚ ΧΕΙΡΟΓΡΑΦΩΝ ΕΞ ΑΜΟΡΓΟΥ

ΥΠΟ

ΣΤΕΦΑΝΟΥ Δ. ΗΜΕΛΛΟΥ

Εἰς χειρόγραφον τοῦ Λαογραφικοῦ Ἀρχείου τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν (ἀρ. 1684 Β', σ. 361 - 364) καταρτισθὲν ὑπὸ Ἑμμανουὴλ Ἰωαννίδου τοῦ Ἀμοργίνου¹ περὶ τὸ ἔτος 1858, εὔρηται ἐξορκισμοὶ τῆς Γελλοῦς, ἀντιγραφέντες «ἐξ ἀρχαίου χειρογράφου τῆς μονῆς Ἀμοργοῦ»², καλουμένου «Διαβαστάριον», καὶ ἐξ ἑτέρου «ἀρχαίου χειρογράφου», ὡς ὁ ἴδιος ὁ Ἰωαννίδης σημειοῖ.

Περιελθὼν κατὰ τὸ θέρος τοῦ 1963 τὴν Ἀμοργὸν ἐπὶ τῷ σκοπῷ συγκεντρώσεως λαογραφικῆς ὕλης καὶ μελέτης γενικῶν τῶν λαϊκῶν πολιτιστικῶν στοιχείων τῆς νήσου³ ἀντέγραψα ἐκ δύο χειρογράφων ἀλλοκρότων εἰς τοὺς ἐφημερίους τῶν χωρίων Θολαρίων καὶ Βρούτση ἰσομήκους ἐξορκισμοὺς ἢ εὐχάς, ὡς ἀποκαλοῦνται τῇ Γελλοῦς. Αὐτότερον τὸ χειρόγραφον ταῦτα, κυρίως εἰπεῖν πρόκειται περὶ μικρῶν τετραδίων, εἶναι γεγραμμένα ἐπὶ προγενεστέρων ἀμαυρῶν προφανῶς ἐφημερίων⁴, ἐὰν κρίνῃ τις ἐκ τῶν ἐν αὐτοῖς γραμματικῶν σφαλμάτων καὶ παρανοήσεων, οἱ δ' ἐν αὐτοῖς ἐξορκισμοὶ ἔχουσιν σχέσιν πρὸς τοὺς τῶν χειρογράφων, ἅτινα ὁ Ἰωαννίδης εἶδεν, ὡς δύναται νὰ ἀντιληφθῇ τις εὐκόλως ἐξ ἀπλῆς παραβολῆς

¹ Περὶ τοῦ βίου καὶ τῆς δράσεως τοῦ ἀνδρὸς γενικῶς ἰδὲ Ἀντωνίου Γ. Πετσστάκη, Ἑμμανουὴλ Ἰωαννίδης (1823 - 1906), Ἑπετ. Ἑτ. Κυκλ. Μελετῶν, τόμ. Β' (1962), σ. 693 - 711. Περὶ τῆς σπουδαιότητος τῶν χειρογράφων συλλογῶν αὐτοῦ, ἀποκειμένων νῦν ἐν τῷ Λαογραφικῷ Ἀρχεῖῳ, ἰδὲ Στεφ. Δ. Ἡμέλλου, Λαογραφικὴ ἀποστολὴ εἰς Ἀμοργόν, Ἑπετ. Λαογρ. Ἀρχ., τόμ. ΙΕ' - ΙΣΤ' (1962 - 63), ἐν Ἀθήναις 1964, σ. 341 - 342.

² Πρόκειται περὶ τῆς ἐν τῇ νήσῳ περιφήμου ἀρχαίας μονῆς τῆς ἐπιλεγομένης Χοζοβιωτίσσης, ἰδρυθείσης κατὰ τὴν παράδοσιν ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος Ἀλεξίου τοῦ Κομνηνοῦ. Ἐν τῇ μονῇ ταύτῃ φυλάσσονται σπουδαῖαι σημασίαι κώδικες.

³ Ἡ ἔρευνα αὕτη ἐπραγματοποιήθη διὰ λογαριασμόν τοῦ Λαογραφικοῦ Ἀρχείου κατόπιν σχετικῆς ἐντολῆς τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν. Τὸ κατ' αὐτὴν συγκεντρωθὲν καὶ καταγραφὲν ὕλικόν κατετέθη ἐν χειρογράφῳ εἰς τὸ Ἀρχεῖον ὑπ' αὐξ. ἀρ. 2764 (ἰδὲ καὶ τὴν σχετικὴν ἐκθεσίν μου, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 338 - 350).

⁴ Ὁ ἱερεὺς Θολαρίων «τὸ ἐκληρονόμησεν ἀπὸ ἄλλων ἱερέα πρὸ πολλῶν ἐτῶν. Τώρα ἔχει 20 χρόνια νὰ τὸ χρησιμοποίησῃ», μέ ἐπληροφόρησεν. Ὁ δ' ἐφημέριος Βρούτση τὸ ἔλαβεν ἐκ τοῦ πάππου του ἱερέως Μιχαὴλ Γαβαλᾶ, τελευτήσαντος τὸ 1927, ὅστις πάλιν τὸ εἶχεν ἀντιγράψαι ἐκ χειρογράφου προγενεστέρου αὐτοῦ γέροντος ἱερέως. Πληροφορήτριά μου ἐξ

τῶν κειμένων. Ὡς φαίνεται, καὶ οἱ ἐξορκισμοὶ οὗτοι ἀπέρρευσαν ἐκ τῶν ὑπὸ τοῦ Ἰωαννίδου ἀναφερομένων χειρογράφων τῆς μνημονευθείσης μονῆς Χοζοβιωτίσης, ἐκρησιμοποιοῦντο δ' ὑπὸ τῶν ἱερέων τῆς Ἀμοργοῦ παραδιδόμενοι ἀπὸ τοῦ ἐνὸς εἰς τὸν ἄλλον ἢ ἀντιγραφόμενοι ὑπ' αὐτῶν, ἐξ οὗ καὶ ἡ παρεϊσφρησις τῶν σφαλμάτων καὶ παρανοήσεων. Τὰ κείμενα τῶν ἐξορκισμῶν (οἱ ἰδικοὶ μου ἐξορκισμοὶ δηλοῦνται ἐφεξῆς συντομίας χάριν ὁ μὲν ἐκ Θολαρίων διὰ τοῦ Θολ.¹, ὁ δὲ ἐκ Βρούτση διὰ τοῦ Βρ.²) ἔχουν ὡς ἐξῆς³.

Α'.

*Εὐχὴ καὶ ἐξορκισμὸς εἰς τὴν μαρὰν καὶ ἀκάθαρτον Γιαλλοῦν*⁴

Ὡς ἐξήρχετο⁵ ὁ ἀρχάγγελος⁶ Μιχαὴλ ἐκ τῶν οὐρανῶν⁷ ἀπήντησεν αὐτῷ ἡ μαρὰ καὶ ἀκάθαρτος Γυλοῦ⁸ ὁ δὲ ἀρχάγγελος ἰδὼν αὐτήν, ἀφείς τὴν ὁδὸν ἣν ἔμελλε πορεύεσθαι (ἐξ)έστη τοῦ ὁρᾶν αὐτήν. Ὁ δὲ ἀρχάγγελος ὡς ἄγριον καὶ πονηρὸν θηρίον, ὅφεις δὲ ὑπῆρχον γύρωθεν τοῦ σώματος αὐτῆς καὶ ἐπὶ τὸν λαιμὸν αὐτῆς ἔχιδνα, φοβερά ἡ κεφαλὴ αὐτῆς, κόπρος καὶ δυναδία ἔρρεον οἱ ὀφθαλμοὶ αὐτῆς. Ὡς ἔπλησε αὐτὴν, οἱ μυκτῆρες αὐτῆς πλάττον ἔρχαν⁹, τὸ στόμα αὐτῆς ὡς περ ταφος ἀνεωγμένος, ἡ γλῶσσα αὐτῆς ἔκχετο ἐκ τοῦ στόματος αὐτῆς σπιθαμὴν μίαν, ἡ ἰδία φαρυμάκι ὑπῆρχε γεμάτη, οἱ ὀδοὶ αὐτῆς μεγάλοι ὡς περ λέοντος, αἱ τρίχες τῆς κεφαλῆς αὐτῆς ὑπῆρχον ἕως τὴν πτερυγῶν, οἱ ὀνυχες τῶν χειρῶν καὶ τῶν ποδῶν

ἄλλου ἐκ Θολαρίων μου ἀνεκοίνωσεν, ὅτι καὶ ὁ ἱερεὺς πατὴρ τῆς κατεῖχε πρὸ πολλῶν ἐτῶν παρόμοιον τι χειρογράφον «γιαλλοδοχάρτι» καὶ ὅτι πολλὰ εἶχεν εἰς αὐτὴν περὶ «Γιαλλοῦδων» διηγηθῇ (Λ.Α. χειρ. ἀρ. 2746, σ. 194).

¹ Λ. Α. χειρ. ἀρ. 2764, σ. 186 - 193.

² Λ. Α. χειρ. ἀρ. 2764, σ. 440 - 444.

³ Διορθοῦνται κατὰ τὸ δυνατόν τὰ ἐμφανῆ ὀρθογραφικὰ σφάλματα.

⁴ «Ἐξ ἀρχαίου χειρογράφου τῆς μονῆς Ἀμοργοῦ καλουμένου «Διαβαστάριον», οὐτινος πίνακα τῶν περιεχομένων ἰδὲ ἐν τοῖς Μοναστηριακοῖς, ἐν τῇ Ἀναγραφῇ τῆς Βιβλιοθήκης ὑπ' ἀριθ.»

Αἱ ἀκολουθοῦσαι «διάφοροι γραφαὶ ἐξ ἑτέρου ἀρχ. χειρογρ. ἐν τῷ αὐτῷ ἐξορκισμῷ», ὡς χαρακτηρίζονται ὑπὸ τοῦ ἀντιγράφαντος τοὺς ἐξορκισμοὺς Ἰωαννίδου, παρατίθενται κατωτέρω, ὡς αὗται εὐρίσκονται ἐν τῷ χειρογράφῳ αὐτοῦ. Ἐξ ἄλλου αἱ ὑπ' ἀρ. 9 καὶ 26 (σ. 42) ἐντὸς ἀγγυλῶν γραφαὶ σημειοῦνται ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Ἰωαννίδου ὑπεράνω τῶν ἀντιστοιχῶν λέξεων τοῦ κειμένου τῶν ἐξορκισμῶν.

⁵ κατήρχετο ⁶ ἀρχιστράτηγος ⁷ μετὰ πλήθους στρατιᾶς ἁγίων ἀγγέλων καὶ ἀρχαγγέλων ⁸ ἠκολούθουν δὲ αὐτῇ ἀναρίθμητοι δαίμονες ὡς ἡ ἄμμος τῆς θαλάσσης ⁹ καὶ καπνὸς ἀνέθρωςκεν ἐκ τῆς κεφαλῆς αὐτῆς.

αὐτῆς μεγάλοι ὥσπερ ὄργανον μίαν¹, καὶ ἐν τῇ μέσῃ αὐτῆς οἱ μαστοὶ ἐκρέμαντο. Ὡς² φαντασία διαβολικὴ, ὅλη φόβος καὶ τρόμος δαιμονικός. — Ταῦτα ἰδὼν Μιχαὴλ ὁ ἀρχάγγελος λαβὼν αὐτὴν ἐκ τῶν δεξιῶν αὐτῆς πλοκάμων ἐβασάνιζεν αὐτὴν ἀντλεῶς καὶ ἀπόνως, ὥστε ποντίσαι αὐτὴν ἐν τῷ βάθει τοῦ Ταρτάρου, ὅπου ἡ καθέδρα αὐτῆς ἐστι. — Τότε ἰδοῦσα ἡ μαρὰ καὶ ἀκάθαρτος³ τὴν βάσανον, λέγει τῷ ἀρχαγγέλῳ τοῦ ἀφειθῆναι⁴ αὐτήν, καὶ μὰ τὸν τρίφωτον Θεὸν οὐ μὴ ἀδικήσω ποτὲ τὸν δοῦλον τοῦ Θεοῦ (δεῖνα). Λέγει αὐτῇ ὁ ἀρχάγγελος: Παμμίαιρον καὶ ἀκάθαρτον καὶ ἐβδελυγμένον γύναιον «ποῦ πορεύῃ καὶ ποῦ ἀπέρχῃ;»⁵ Λέγει αὐτὴ πρὸς τὸν ἀρχάγγελον: Ἐγὼ ὑπάγω εἰς τὸν κόσμον⁶ καὶ φαίνομαι⁷ ὡς ὄφρις, ὡς δρόκων, ὡς ρυκτεριδα, ὡς ποντικός, ὡς μυῖα πετωμένη⁸, ἔγὼ ποιῶ τὸν Βραχνᾶν⁹, ἔγὼ νεωτέρας γυναικας ψύχω¹⁰ καὶ μαραίνω καὶ τὸ γάλα των ξηραίνω¹¹, ἔγὼ ἔχω χεῖρα¹² σιδηρᾶν καὶ σύρω τὰ νήπια ἐκ τῆς κοίτης, καὶ πνίγω αὐτοὺς καὶ τελευτῶσιν, ἔγὼ καθαίρω ἐπίσκοπον τοῦ θρόνου αὐτοῦ, ἔγὼ σκορπίζω τὸν οἶτον¹³ ἐκ τοῦ ἁλωτος καὶ κοινοριὸν αὐτοῦ ποιῶ, ἔγὼ ποιῶ γυναικας ἀνδρογύνων¹⁴ καὶ ταῦρον ἀπὸ ἀγέλην ἐξεκερατίζω¹⁵, καὶ πᾶσαν ἄλλην κακὴν ἐβασάνω¹⁶ ποιῶ εἰς τὸν κόσμον. — Ταῦτα ἀκούσας Μιχαὴλ ὁ ἀρχάγγελος ἐβόησεν ὡς ἦν αὐτὴν εἰς τὸ χάος τῆς γῆς. Ἡ δὲ ἰδοῦσα λέγει τῷ ἀρχαγγέλῳ: καὶ ὡς¹⁷ ἔφη ἄγγελε τοῦ Θεοῦ Μιχαὴλ, καὶ μὴ τὴν δόνησίν σου καὶ τὴν χάριν σου ἀγῶν μαρτύρου Σωπτοῦ καὶ Ταῖδωρου¹⁸ καὶ τῆς ἁγίας Μαρίας¹⁹ οὐ μήποτε ἐπακαμάτω εἰς τὸν κόσμον, οὐδὲ ἀδικήσω τὸν δοῦλον τοῦ Θεοῦ (δεῖνα) καὶ ἔὰν ἀφήσῃς με, ἔφη ἄγγελε τοῦ Θεοῦ, εἰπὼ σοι²⁰ πάντα τὰ ὀνόματά μου. — Λέγει πρὸς αὐτὴν ὁ ἀρχάγγελος: Λέγε ταῦτα, ἐβδελυγμένον καὶ ἀκάθαρτον γύναιον²¹ καὶ εὐθὺς λέγει τῷ ἀρχαγγέλῳ τὸ α', ὄνομα καλοῦμαι Γυλοῦ²² τὸ β', Ἀμορφοῦ²³ τὸ γ', Ἀκεντροφοῦ²⁴ τὸ δ', Παιδοπνιγοῦ²⁵ τὸ ε', Χαρχαρίστρα²⁶ τὸ σί, Μανταζαρέα²⁷ τὸ ζ, Ἀβυζοῦ²⁸ τὸ η', Ὀρχήστρα²⁹ τὸ θ', Ἀναπαρδαλέα³⁰ τὸ ι', Παραφουκράστοῦ τὸ ια', Μεθύστρα³¹ τὸ ιβ', Μιὰρὰ³² καὶ τὸ

¹ ὡς δρέπανα ² ἐν ³ Γαλλοῦ, ἡ μήτηρ τῶν παθημάτων ⁴ ἀφῆσαι ⁵ καὶ ἀποκριθεῖσα ἡ Γαλλοῦ λέγει πρὸς τὸν ἀρχ. εἰμαι ἢ Ἀβυζοῦ ἐκ τῶν 72¹ παθημάτων τῶν ἀνθρώπων ⁶ καὶ εἰσερχομαι εἰς τοὺς οἴκους τῶν ἀνθρώπων ⁷ ὡς ἐρπετόν, ὡς τετραπόδον ⁸ καὶ πολυειδῶς μεταμορφουμένη ⁹ Βραχνᾶν [Βαρυχνᾶν] ¹⁰ ψήνω ¹¹ καὶ παρθένους ἀμιάντους φθείρω ¹² χεῖρας ¹³ καρπὸν ¹⁴ μαραίνω καὶ θολώνω τοὺς ὀφθαλμούς ¹⁵ ἀφανίζω, ἔγὼ σκορπίζω τὰς οἰκίας ὡς φύλλα εἰς τὰ ὄρη, ἔγὼ ἀγριοῖω τὴν θάλασσαν εἰς τὸ καταποντίσαι τὰ πλοῖα ¹⁶ ἐνέργειαν ¹⁷ Εὐνησίον καὶ Σινηδόρον (Νισηδόρον) καὶ Κυπριανοῦ ¹⁸ καὶ τῆς ὑπεραγ. Λεοποίνης ἡμῶν Θεοτόκου ¹⁹ τὰ δώδεκα ἡμῶν (τὰ εἰκοσι καὶ ἡμῶν ὀνόματά μου) ²⁰ μὴ σε κακὴν κακῶς βασανίσω ²¹ Γαλλοῦ ²² Ἀνετροφοῦ, Ἀκεντροφοῦ, Ἀβυζοῦ ²³ Καρχοῦ ²⁴ Παταξαρέα, Παντεξηρία ²⁵ Αἰγυπτίαν ²⁶ Βρεφοπνίκτρα [Ἀναπαρδαλέα] ²⁷ Ἀδικία. ²⁸ τὸ γ', Δαρδαλοῦσα²⁹ τὸ ιδ', Μορφοῦσα³⁰ τὸ ιε', Λυολαδοῦσα³¹ τὸ ις,

ἤμουν Πειτωμένη. Ταῦτά εἰσι τὰ ὀνόματά μου, ἃ εἶπον σοι, καὶ ὅσους γράψῃ αὐτά εἰς φυλακῆριον, οὐ μὴ ἀδικήσω αὐτόν¹. Λοιπόν, ἀρχάγγελε τοῦ Θεοῦ Μιχαήλ, ἀπόλυσόν με καὶ θέλω διάγειν² εἰς ὅρην ἀδιάβατα, μὰ τὸν ὄρκον³ ὃν ὥμοσά σοι. Τότε ἰδὼν αὐτὴν καὶ ἀκούσας ταῦτα, διὰ τοὺς φρικτοὺς ὄρκους αὐτῆς ἀπέλυσεν αὐτὴν χωρὶς βάσανον· ἀλλ' ὥμοσεν αὐτῷ, ἵνα μὴ εἰσέλθῃ ποτὲ εἰς τὸν οἶκον τοῦ δούλου τοῦ Θεοῦ (δεῖνος) καὶ εἰς τὰ ὑπάρχοντα αὐτοῦ, τὰ ἔσωθεν καὶ τὰ ἔξωθεν, καὶ οὐ μὴ βλάβῃ αὐτόν⁴ ἀσθένεια, οὔτε λοιμικὴ, οὔτε ρίγος, οὔτε ἄλλη ἀσθένεια καὶ οὐ μὴ βλάβῃ οὐδένα ἐκ τῶν ἐτέρων ἀδελφῶν αὐτοῦ καὶ ἀδελφάς, οὔτε ἄρσεν, οὔτε θῆλυ, ἀλλὰ φεύξομαι ἀπ' αὐτοῦ⁵ διὰ τοῦ σημείου τοῦ Τιμίου Σταυροῦ τοῦ Χριστοῦ. — ᾧ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν.

B'.

³ Εξορκισμὸς β' ἐκ τοῦ αὐτοῦ Διαβασταρίου τῆς Μονῆς.

Ὡς περιπατεῖ ἡ Διαβολοτριβολισσα, τὸ σατανᾶν θηρίον, ἐπλήρησεν αὐτὴ ὁ ἀρχάγγελος Μιχαὴλ καὶ λέγει αὐτῇ, Ἡοὺ ἐλπίσεις, Διαβολοτριποδοῦσα, τοῦ σατανᾶ τὸ θηρίον· Λέγει αὐτῷ ὑπᾶνω γὰρ ἐγὼ κηρύξω εἰς τῆς μπρᾶς σου τὸν κήρυγμα, τζινιαν γὰρ τοῦ δώσω, καὶ τὸ στόμα τοῦ ἄφρονος γὰρ γεμίσω, καὶ τὰ ὀφθαλμοῦ τοῦ ἐμπρός καὶ ὀπίσω γὰρ γυρίσω, καὶ τὰ χεῖρα τοῦ ἐκπορεύοντος γὰρ κάμω. — Λέγει αὐτῇ ὁ ἀρχάγγελος· ὀρκίζω σε κατὰ τῆς κορυφῆς τοῦ δεδοξασμένου φοβεροῦ Θεοῦ ἡμῶν, ἐξ οὗ ἐκπορεύονται Δυνάμεις, Ἀρχαί, Ἐξουσίαι, Θρόνοι, Κυριότητες καὶ πάντα τὰ ἅγια τάγματα, τροχοὶ πύρινοι καὶ ὑπεράνω τῶν τροχῶν τὰ πολυόμματα Χερουβιμ καὶ τὰ ἐξαπτέρυγα Σεραφίμ, κράζοντα καὶ λέγοντα ἅγιος, ἅγιος κλπ.

 Γ'

**Εξορκισμὸς γ' ἐξ ἀρχαίου χειρογράφου*.*

Ἐπὶ τῆς βασιλείας Αὐρηλιανοῦ (·) τοῦ ὑπάτου βασιλέως γυνή τις οὕσα θεοσεβής, ὀνόματι Μελιτινή, ἐν χώρᾳ τῇ Αὐσίτιδι, ἔσχεν ἄνδρα ὀνόματι Θεόδουλον εὐσεβῆ καὶ φοβούμενον τὸν Θεόν, ἐποίησε δὲ μετὰ τῆς Μελιτινῆς, γυναικὸς αὐτοῦ

Σωματοῦσα· τὸ ιζ', Σαρβατοῦσα· τὸ ιη', Ροφοῦσα· τὸ ιθ', ι, τὸ κ', Βηματοῦσα ¹ ποτὲ ² διαβῶ
³ τοὺς ὅρκους ⁴ ποτὲ ⁵ μίλια μ'.

* Εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς κλπ. Ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ Λόγος μέχρι τέλους τοῦ Εὐαγγελίου τοῦ Πά-
σχα. Τοῦ Κυρίου δεσπῶμεν.

τέκνα ἕξ· καὶ μαθοῦσα ἡ μιὰ στρίγλα Γιαλλοῦ ἢ Ἀναδαρδαλέα, ὑπῆγε καὶ ἀπέκτεινε καὶ τὰ ἕξ τέκνα αὐτῆς· ὕστερον δὲ ἐποίησε παιδίον ἄρσεν καὶ ἐκάλεσε τὸ ὄνομα αὐτοῦ Ἀβγουζῆν καὶ ἐπῆρε τὸ παιδίον καὶ ἀνέβη εἰς τὸ ὄρος τῶν Ἐλαιῶν καὶ ἐποίησεν ἐκεῖ οἶκον χαλκοῦν καὶ ἐμολύβδισεν αὐτὸν ἔσωθεν καὶ ἔξωθεν καὶ ἐκάθισεν ἐκεῖ ἡ Μελιτινὴ μετὰ δώδεκα θεραπαινίδων καὶ εἶχε μεγάλην παρηγορίαν. Οἱ δὲ ἅγιοι τοῦ Θεοῦ Σισινιανὸς καὶ Σισίνιος καὶ Σισινίδωρος, οἱ τρεῖς ἀδελφοὶ τῆς Μελιτινῆς ἐδιάβησαν εἰς τὸν οἶκον αὐτῆς, ἐρχόμενοι ἀπὸ τοῦ φουσατοῦ ἀπὸ Ἀραβίας, στρατευθέντες ὑπὸ τοῦ Ἀβγάρου τοῦ βασιλέως καὶ ἔφθασαν εἰς τὸν οἶκον τῆς ἀδελφῆς αὐτῶν Μελιτινῆς ὥρα μεσονυκτίου καὶ ἔκραζαν λέγοντες, «ἄνοιξον ἡμῖν, ἀδελφὴ Μελιτινὴ, ἵνα εἰσέλθωμεν ἐν τῷ οἴκῳ σου. — Ἡ δὲ ἀποκριθεῖσα εἶπεν· οὐ δύναμαι ἀνοίξαι ὑμῖν, ἀδελφοὶ ἀγαπητοί, διὰ τὴν μιὰν στρίγλαν Γιαλλοῦν. Οἱ δὲ ἅγιοι τοῦ Θεοῦ ἐπέμειναν λέγοντες, ἄνοιξον ἡμῖν, ἵνα ἀναπανθῶμεν ἐν τῷ οἴκῳ σου· καὶ ἀνοίξασα αὐτῶν εἰσῆλθεν ἡ μιὰ Γιαλλοῦ, καὶ ἔγινε κοριοστὸς καὶ ἠκολούθησε τῶν ἁγίων καὶ εἰσῆλθεν εἰς τὸν πύργον καὶ τὸ πύργιον ἐπνίξε τὸ νέον μειράκιον τὸν Ἀβγουζῆν, καὶ τὸ πρῶτ' ἀναστὰσα ἡ μήτηρ αὐτοῦ ἔφερε τὸ παιδίον νεκρὸν καὶ ἠρξάτο θρηνεῖν καὶ ὀλοφυρομένη μετὰ κλαυθμοῦ ἔλεγεν, ὦ λαί, Σισίνιε, Σισινιανὲ καὶ Σισινίδωρε, τί ἐποίησατέ μοι καὶ ἐπνίξατε τὸν υἱόν μου ἡ ἀκάθαρτος στρίγλα. Οἱ δὲ ἅγιοι τῶν Θεῶν περοχαινοῦσαντες τὴν μήτέρα αὐτῶν ἔδραμον εἰς τὰ ἄρη καὶ ἐδόκον αὐτὴν καὶ ἐπῆντησαν τὴν πιελέαν καὶ ἠρώτησαν αὐτήν. «Μήπως εἶδες τὴν ἀκάθαρτον στρίγλαν; καὶ εἶπεν· ὄχι, ψευδομένη. Καὶ ἐκαταράσθησαν αὐτῇ λέγοντες, οὐδέποτε ἀνθίσῃ». Εἶτα δ' ἀπῆντησαν τὴν ἑλαιοῦ καὶ ἠρώτησαν, μήπως εἶδε τὴν ἀκάθαρτον Γιαλλοῦν, ἡ δὲ ἑλαιοῦ εἶπε ἀληθεύουσα, τώρα ἐπέρασεν ἐντεῦθεν, καὶ ἠυχήθησαν αὐτῇ λέγοντες, εὐλογημένη γὰρ εἶσαι καὶ ἀπὸ τὸν καρπὸν σου γὰρ χρῶνται τὰ κανδήλια τῆς ἐκκλησίας, καὶ ἐπῆντησαν τὴν βάτον καὶ ἠρώτησαν αὐτήν καὶ εἶπε τὴν ἀλήθειαν καὶ ἠυχήθησαν αὐτῇ λέγοντες· γὰρ ἀνθίσῃς καὶ γὰρ καρποφορήσῃς καὶ ἡ κορυφή σου ρίζαν γὰρ φέρῃ. — Ἰδοῦσα δὲ ἡ μιὰ τὸ παράδοξον θαῦμα ἔγινε στρουθίον καὶ ἐπειτάχθη εἰς τὸ ὕψος τοῦ οὐρανοῦ. Ὁ δὲ ἅγιος Σισίνιος ὥσπερ ἰέραξ αὐτὴν κατέλαβεν, ἡ δὲ μιὰ ἰχθύς ἐγένετο, ὁ δὲ ἅγιος Σισίνιος ἔβαλεν ἄγκιστρον εἰς τὴν θάλασσαν καὶ ἔλαβεν αὐτήν, ἡ δὲ μιὰ ἐγένετο τρίχα καὶ ἐκόλλησεν εἰς τὸν πώγωνά τοῦ Βασιλέως, οἱ δὲ ἅγιοι τοῦ Θεοῦ λέγουσι τῷ Βασιλεῖ, Δέσποτα Βασιλεῦ, δὸς ἡμῖν μίαν τρίχα τοῦ πώγωνός σου καὶ ὁ βασιλεὺς ἔφη, λάβετε, ἅγιοι τοῦ Θεοῦ, ὅσας θέλετε καὶ ἀπλώσας ὁ ἅγιος Σισίνιος διὰ τῆς δεξιᾶς χειρὸς ἀνέσπασε μίαν τρίχα, καὶ ἰδὼν ὁ Βασιλεὺς ἐξέστη, οἱ δὲ ἅγιοι τοῦ Θεοῦ τῷ Βασιλεῖ λέγουσιν, αὕτη ἐστὶν ἡ μιὰ Γιαλλοῦ ἢ Ἀναδαρδαλέα ἡ λεγομένη στρίγλα, ἡ ἀποκτείνουσα τὰ βρέφη τῶν ἀνθρώπων. Τότε οἱ ἅγιοι τοῦ Θεοῦ ἔτυπτον αὐτὴν μὲ ράβδον σιδηρᾶν λέγοντες αὐτῇ· Ἀπόδος μιὰν τὰ τέκνα τῆς Μελιτινῆς, καὶ τὸ νέον μειράκιον τὸν

Αὐγουνζήν' ἡ δὲ μιὰρὰ λέγει πρὸς αὐτούς· ἐὰν δύνασθε σεῖς νὰ ἀντλήσητε τὸ μητρι-
κὸν γάλα εἰς τὰς παλάμας σας, δύναμαι καὶ ἐγὼ νὰ δώσω τὰ τέκνα τῆς Μελιτινῆς.
Οἱ δὲ ἄγιοι προσευξάμενοι πρὸς τὸν Θεὸν ἀνέβλυσαν τὸ μητρικὸν γάλα εἰς τὰς πα-
λάμας αὐτῶν. — Ἰδοῦσα δὲ ἡ μιὰρὰ τὸ παράδοξον θαῦμα ἠγκαλίασε τὰ τέκνα τῆς
Μελιτινῆς καὶ πάλιν ἐβασάνιζαν αὐτήν· ἡ δὲ μιὰρὰ λέγει πρὸς αὐτούς. Μὴ μὲ βασανί-
ζετε, ἄγιοι τοῦ Θεοῦ, καὶ μὰ τὸ φοβερὸν ὄνομα τοῦ μεγάλου Θεοῦ ἡμῶν καὶ τοῦ
ἀρχαγγέλου Μιχαήλ, τοῦ κρατήσαντός με εἰς Ναζαρεὶ τῇ πόλει, ὅταν τὸν Χριστὸν
ἠβουλήθην ἀποκτεῖναι, καὶ νὰ ὁμολογήσω τὰ ὀνόματά μου, καὶ ὅποιος τὰ ἔχει γραμ-
μένα, οὐ μὴ εἰσέλθω εἰς αὐτόν, οὔτε εἰς τὸν οἶκον του, ἀλλὰ φεύξομαι ἀπ' αὐτοῦ
μίλια ιε', καὶ νὰ μὴ ἀδικήσω οὔτε μικρόν, οὔτε μέγα, οὔτε ἄρσεν, οὔτε θῆλυ, οὔτε
ζῶον τετράποδον. Τότε οἱ ἄγιοι τοῦ Θεοῦ λέγουσιν αὐτῇ· δεῖξον, μιὰρὰ, τὰ ὀνόματά
σου, ἡ δὲ μιὰρὰ ἀρξαμένη λέγει· τὸ πρῶτον μου ὄνομα καλοῦμαι Γιαλλοῦ, τὸ β',
Βηματοῦ, τὸ γ', Παταξαρία, τὸ δ', Ἀρματό, τὸ ε', Καλαπτοῦσα· τὸ σί', Δαλιδοῦσα,
τὸ ζ', Πετοῦσα, τὸ η', Φωτοῦσα· τὸ θ', Χυροῦσα· τὸ ι', Μηρατοῦσα, τὸ ια', Λογι-
τον· τὸ ιβ', Στριγλά· τὸ ιγ', Δαρδαλοῦσα καὶ Τροσκὸν· τὸ ιδ', Μορφοῦ· τὸ
ιε', Σεληνητό· τὸ ιστ', Σαλματοῦσα· τὸ ιε', Μυδοπνικτρα· τὸ ιη', Σαββατοῦσα· τὸ
ιθ', Ρουροῦσα· τὸ κ', Βηματοῦσα. Τὰτα τὰ ὀνόματά ἔχω καὶ ὅστις τὰ ἔχει γραμ-
μένα οὐ μὴ εἰσέλθω εἰς τὸν οἶκόν του οὔτε ποτε εἰς τὸν αἰῶνα.

Δ.

Χειρ. Θολ. *Εὐχὴ εἰς τὴν μιὰρὰν Αἰγιαλοῦν.*

Πρῶτον ποιήσον ἀγιασμόν καὶ μετὰ τὸ Εὐαγγέλιον τῆς 1ης Φεβρουαρίου.

*Ακολουθεῖ τὸ Εὐαγγέλιον (Λουκ. 10, 19 - 21).

*Ἐκ τοῦ κατὰ Ἰωάννην.

*Ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ λόγος καὶ ὁ λόγος ἦν πρὸς τὸν Θεόν... ὅτι ὁ νόμος διὰ Μωϋ-
σέως ἐδόθη ἡ χάρις καὶ ἡ ἀλήθεια διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐγένετο.

Τὰ εἰρηνικά.

Τοῦ Κυρίου δεηθῶμεν.

*Ὁρκίζω ὡς δαιμόνιον ἀκάθαρτον εἰς τὸ μέγα ὄνομα τοῦ Θεοῦ νὰ λείψῃς ἀπὸ
τὸν δοῦλον τοῦ Θεοῦ (δεῖνα) ἀπὸ τὰ ἔσωθεν καὶ ἔξωθεν. Καὶ μὴ βλάβῃ αὐτὸν ἀσθέ-
νεια οὔτε λοιμικὴ οὔτε εἴγος οὔτε ἄλλη ἀσθένεια καὶ βλάβῃς καὶ ἐτέρους ἀδελφούς
ἀλλὰ φεύγε ἀπ' αὐτοῦ διὰ τὸ σημεῖον † τοῦ Σταυροῦ ᾧ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας.
Ἀμήν.

Τοῦ Κυρίου δεηθῶμεν.

Ὁρκίζω σε πνεῦμα πονηρὸν τὸν Ἀρχάγγελον Μιχαήλ. Ὁρκίζω οὖς εἰς τὴν κορυφὴν τοῦ Δεσπότης ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ. Ὁρκίζω σε Πνεῦμα ἄλαλον εἰς τὸν θρόνον τοῦ Δεσπότης, ἵνα ἀπέλθῃς εἰς τὰ ἄγρια ὄρη ἕως τῆς συντελείας τοῦ αἰῶνος. Ἀμήν.

Τοῦ Κυρίου δεηθῶμεν.

Εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ καὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος. Ἀμήν. Ὡς ἐξήρχετο ὁ Ἀρχάγγελος Μιχαήλ ἐκ τῶν οὐρανῶν ἐπλήντησεν αὐτὸν ἡ μαρὰ καὶ ἀκάθαρτος Αἰγιαλοῦ. Ὁ δὲ Ἀρχάγγελος ἰδὼν αὐτήν, κλπ.

Ἡ συνέχεια τοῦ κειμένου παραλείπεται ὥς οὕσα ἡ αὐτὴ πρὸς τὴν τοῦ Α' ἐξορκισμοῦ (σ. 41 - 43). Μετὰ τὸ κείμενον τοῦ ἐξορκισμοῦ Α' ἀκολουθοῦν ἐν τῷ Θολ. τὰ ἑξῆς:

Κε πάντων τῶν Ἁγίων καὶ τῆς Θεοτόκου τὴν σὴν εἰρήνην δὸς ἡμῖν καὶ ἐλέησον ἡμᾶς ὥς μόνος οἰκτίρων.

Ὁρκίζω ὑμᾶς τὰ μαρὰ ἐναέρια ἐν αἰθέρι, ἐνεγκήκοντα πνεύματα εἰς τὸ ὄνομα τοῦ βασιλέως Σολομῶντος τὰ δοκασάντα, ἀκούσατε τὸ ὄνομα τοῦ Κορ Σαβαώθ, μὴ φεύγετε, ὁ δὲ βασιλεὺς Σολομῶν λαβὼν σοφίαν παρὰ Θεοῦ ἐκείνην τὰ μαρὰ πνεύματα εἰς χροκά ὑδρίας.

Ὁρκίζω ὑμᾶς κατὰ τὴν στρεφάμενην πομφαίαν μὴ ἀναχωρήσετε ἀπὸ τὸν (δ.τ. Θ.δ.) ἀπὸ κεφαλῆς, ἀπὸ ἐγκεφάλου, ἀπὸ κρῶν, ἀπὸ μετώπου, ἀπὸ ἀκοῆς, ἀπὸ αἵματος, ἀπὸ μελιγκῶν, ἀπὸ οὐδόντων, ἀπὸ στομάχου, ἀπὸ καρδίας, ἀπὸ ὀφθαλμῶν, ἢ μητρομανίας ὀμφαλῶν ἢ νεφρῶν ἢ ἀπὸ φλέγμονος σαρκός, γονάτων, ἀπὸ τριχῶν ποδῶν καὶ πάντων τῶν μελῶν ὅσα ἐποίησεν ὁ Θεός. Ὁρκίζω σε εἰς τὸν Μιχαήλ Ἀρχάγγελον καὶ εἰς τοὺς λειτουργοῦντας ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ, κράζοντας καὶ λέγοντας. Ἅγιος, Ἅγιος, Ἅγιος Κύριος Σαβαώθ. Ὁρκίζω σε εἰς τὸν Ἀρχάγγελον Γαβριήλ τὸν ψάλλοντα ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ τὸ Ἀλληλούϊα. Ὁρκίζω σε κατὰ τοῦ Παντοκράτορος Θεοῦ καὶ κατὰ τοῦ ἐπτασώματος φρέατος, ἵνα ἐξέλθῃτε ἀπὸ τὸν (δ.τ. Θ.δ.) εἰ δὲ καὶ παρακούσητε τοὺς λόγους τούτους, ἔστι Κύριος ὁ Θεὸς τοῦ ἀποστεῖλαι Ἅγγελον ἀπότομον, ἵνα βασανίσῃ ὑμᾶς εἰς τὴν γέννηαν τοῦ πυρὸς τὴν καιομένην.

Ὁρκίζω σε φραγκαλιά, πολύμορφε ἢ ἀπερχομένη εἰς τὰ βρέφη. Ὁρκίζω σε εἰς τὸ ὄνομα τῶν τεσσάρων ἀρχαγγέλων Μιχαήλ, Γαβριήλ, Οὐραήλ καὶ Ραφαήλ. Ὁρκίζω σε τὴν Γιαλλοῦν καὶ πᾶν ἄλλο ἀκάθαρτον πνεῦμα, ἀρσενικὸν ἢ θηλυκὸν εἰς τὸν Θεὸν τὸν Ἀβραάμ, Ἰσαὰκ καὶ Ἰακώβ, ὃν τρέμουναι Ἅγγελοι καὶ φρίττουσιν οὐρανοί, δειλιῶσιν ὄρη καὶ βουνοί, ἀπόστητε ἀπὸ τοῦ δούλου τοῦ Θεοῦ τῆδε. Δι' ἐνθῶν καὶ δεήσεων τῶν ἐν Ἁγίοις πατέρων ἡμῶν Νικολάου τοῦ ἐν Μύροις, Σπυρίδωνος τοῦ

Θανατουργοῦ, Ἐλευθερίου ἐπισκόπου, τῶν ἐν Ἁγίοις πατέρων ἡμῶν καὶ οἰκουμενικῶν μεγάλων διδασκάλων καὶ Ἱεραρχῶν Βασιλείου τοῦ Μεγάλου, Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου καὶ Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου Πατριαρχῶν Ἀλεξανδρείας, Ἰγνατίου τοῦ Θεοφόρου, Ἰωάννου τοῦ Ἐλεήμονος, Σιλβέστρου πάπα Ρώμης, Γρηγορίου τῆς μεγάλης Ἀρμενίας, Γρηγορίου Ἀκραγαντίνου, Βλασίου, Κυπριανοῦ, Διονυσίου, Ἱεροθέου, Μεθοδίου, Φωτίου, Παταπίου καὶ πάντων τῶν ἁγίων Ἱεραρχῶν, ὧν ταῖς αὐτῶν δεήσεις καὶ ἱκεσίαις τῆς Ἁγίας Θεοτόκου καὶ πάντων τῶν Ἁγίων. Ἀμήν.

Πρεσβείαις Κύριε τῶν Ἁγίων γυναικῶν καὶ παρθένων μαρτύρων καὶ ὁσίων Θέκλας τῆς πρωτομάρτυρος, Αἰκατερίνης πανευφήμου καὶ παρθενομάρτυρος Παρασκευῆς, τῆς Ἁγίας Κυριακῆς. Εὐπραξίας. Πελαγίας, Ματρώνης, Εἰρήνης, Θεοδώρας καὶ Βαρβάρας τῆς Ἱαματικῆς, τῆς Ἁγίας Σοφίας καὶ τῶν τριῶν θυγατέρων αὐτῆς πίστεως, ἐλπίδος, καὶ ἀγάπης, Μηνοδώρας, Μητροδώρας καὶ Νυμφοδώρας, Μαρίας τῆς Μαγδαληνῆς, Φωτεινῆς τῆς Σαλαμίνος, Πουργαριᾶς Φωτοδότιδος φωτός, Θεοφανοῦς, Εὐδοξίας τῆς Βασιλικῆς. Ταῖς αὐτῶν δεήσεις καὶ ἱκεσίαις ρῦσαι τὸν (Δ.τ.) ἀπὸ πάσης βλάβης τοῦ ἀντισημίτου ἀπὸ δαιμονίου μεσημβρινοῦ ἀπὸ φαντασμάτων πονηρῶν, ἵνα δοξάζῃ καὶ ὁμολογῇ τὸ πάντα καὶ μεγαλοπρεπὲς ὄνομα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ καὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

Ε΄.

Τὸ κεῖμενον τοῦ χειρ. Βρ. ἄρχεται: «Ἐπὶ τῆς βασιλείας Αἰρηλιανοῦ...» καὶ συμφωνεῖ πλήρως πρὸς τὸ παρατεθὲν ὡς ἄνω Β΄ τοῦ Ἰωαννίδου μὲ διαφορὰς τινὰς οὐχὶ πάντοτε σημαντικὰς. Ἐκ τούτων ἄξια σημειώσεως εἶναι αἱ ἑξῆς: 1) Ἀντὶ τοῦ παρὰ Ἰωαννίδη β΄ ὀνόματος τῆς Γελλοῦς Βηματοῦ, ἀναγράφει τὸ Βρ. Βαταξία, ἀντὶ τοῦ γ΄ Παταξία, τοῦ δ΄ Ἀρματο καὶ τοῦ ιε΄ Σελήνη, ὑπάρχουν ἐν τῷ Βρ. ἀντιστοίχως Βασκανία, Ὀνομάκρα καὶ Σελήνη. 2) Μετὰ τὸ παρὰ Ἰωαννίδη τέλος οὐδέποτε εἰς τὸν αἰῶνα ἀκολουθεῖ ἐν τῷ Βρ. ἀλλὰ φεῦξομαι ἀπ' αὐτοῦ μίλια 15 πάντοτε νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων, Ἀμήν, ὡς καὶ ἐν τῷ χειρ. Θολ. Μετὰ ταῦτα τὸ κεῖμενον Βρ. συνεχίζει ὡς ἑξῆς:

Κατερχόμενος ἐκ τοῦ οὐρανοῦ ὁ Ἀρχιστράτηγος Μιχαὴλ θεωρεῖ τὴν μιὰν Γαλλοῦ εἰς τὴν μητέρα τῶν παθημάτων μου κατέρχονται τὰ δαιμόνια καὶ πίπτουσιν ἐκ τοῦ οὐρανοῦ, καὶ εἶδεν αὐτὴν ὁ Ἀρχιστράτηγος Μιχαὴλ, καὶ λέγει εἰς αὐτήν, ποῦ πορεύεσαι; εἰπέ μου τὴν ἀλήθειαν ὅτι θέλουνσι δώσειν εἰς κρίσιν. Τότε ἡ μιὰ, ποῦ πορεύεσαι;

λέγει πρὸς αὐτόν, μὴ κακῶς ἀπολέσης με, Ἀρχιστράτηγε, καὶ λέγω σοι πᾶσαν τὴν ἀλήθειαν. Ἐγὼ εἶμαι ἡ Ἀβυζοῦ, ἀπὸ τὰ εβδομήκοντα δύο ἡμῖν παθήματα τῶν ἀνθρώπων κατέχω καὶ ἀπέρχομαι εἰς τοὺς οἴκους αὐτῶν ὡς ὄφεις, καὶ ὡς δράκων, ὡς ἐρπετὸν τετράποdon, καὶ μεταμορφοῦμαι ὡς θέλω, ἐγὼ πίνω τὸ γάλα τῶν γυναικῶν καὶ ἀποφρύνουσιν οἱ μαστοὶ αὐτῶν, ἐγὼ ψήνω καὶ μαραίνω καὶ θολαίνω τοὺς ὀφθαλμοὺς ὁμοίως καὶ ἐν τῇ κοίτῃ αὐτῶν ξυπνῶ αὐτὰ καὶ πηδῶ...¹.

*

Ἐκ τῆς παραθέσεως τῶν κειμένων τῶν ἐξορκισμῶν καθίσταται, νομίζω, φανερόν ὅτι, ὡς ἤδη ἐλέχθη, καὶ οἱ ἰδιοὶ μου προῆλθον ἐκ τῶν χειρογράφων τῆς μονῆς Χοζοβιωτίσης. Οἱ κατὰ καιροὺς χρησιμοποιήσαντες τοὺς ἐξορκισμοὺς τούτους ἱερεῖς ἐπήνεγκον εἰς αὐτοὺς οὐχὶ ἀξίας λόγου προσθήκας, προσηροσμένας, ὡς φαίνεται, καὶ πρὸς τὰς περιπτώσεις, καθ' ἃς ἀνεγινώσκοντο.

Πότε χρονολογοῦνται τὰ χειρόγραφα τῆς μονῆς δὲν δύναται νὰ προσδιορίσῃ τις. Ἐνδεικτικὸν τῆς παλαιότητος αὐτῶν εἶναι πάντως τὸ γεγονός ὅτι ὁ Ἰωαννίδης ἤδη πρὸ ἑκατὸν ἐτῶν τὰ χαρακτηριστὰ ἐκείνη ἀρχαία. Οἱ τοιοῦτοι κατὰ τῆς Γελλοῦς ἐξορκισμοὶ εἶναι, ὡς γνωστόν, παλαιὰ διασωθέντες μέγιστοι ὅμιον ἐκ τῶν βυζαντινῶν χρόνων². Καὶ εἰς τοὺς παρατεθέντας ἐξορκισμοὺς ἡ Γελλὼ παριστάται ὡς παιδοπνίκτρια ἢ ὡς βλάπτουσα γενειότερον τῆς λεχωίδας δαίμων, αἱ τοιαῦται δὲ περὶ αὐτῆς δοξασίαι εἶναι καὶ αἱ συνηθέστεραι παρὰ τῷ λαῷ³. Κατὰ τὸν ἀνωτέρω Γ' ἐξορκισμόν (σ. 44) τὴν Γελλὼ διώκουν οἱ ἀδελφοὶ τῆς ὑπ' αὐτῆς βλαβείσης Μελιτινῆς Ἀγιοὶ «Σισινιανὸς καὶ Σισίνιος καὶ Σισινίδωρος», οἵτινες μὲ παρηλλαγμένα πως ἐνίοτε ὀνόματα εἶναι καὶ ἐκ τῶν ἄλλων ὁμοίων ἐξορκισμῶν γνωστοί. Ὁ Εὐλόγιος

¹ Τὸ κείμενον ἐλλιπὲς μὴ δυνηθέντος τοῦ ἱερέως νὰ ἀνεύρῃ τὰ λοιπὰ φύλλα τοῦ χειρογράφου. Τὸ παρατιθέμενον ἀπόσπασμα ἀπαντᾷ παρηλλαγμένον τόσον παρὰ Ἰωαννίδην (ἀνωτ. σ. 41-42), ὅσον καὶ ἐν τῷ Θολ. (ἀνωτ. σ. 46).

² Παλαιότερα παρὰδοσις περὶ τοῦ δαίμονος τῆς Γελλοῦς παρὰ Σαπφοῖ (ἀπόσπ. Diehl 104). «Εὐχὴν τῆς Γελλοῦς» ἤτοι ἐξορκισμόν ὅμοιον πρὸς τοὺς ἀνωτέρω εὗρισκομεν τὸ πρῶτον παρὰ Μιχαὴλ Ψελλῶ (ἰδὲ Κ. Σάθα, Μεσαιωνικὴ Βιβλιοθήκη, τόμ. Ε', ἐν Ἀθήναις 1876, σ. 573-575) καὶ εἰς μεταγενεστέρους κώδικας. Ἰδὲ Γ. Κ. Σπυριδάκη, Ἐξορκισμοὶ καὶ μαγικοὶ κατάδεσμοι ἐκ Κρητικῶν χειρογράφων, Ἐπετ. Λαογρ. Ἀρχείου, ἔτ. 3-4 (1941-42), ἐν Ἀθήναις 1951, σ. 61-62 καὶ 69-72, ἔνθα καὶ ἡ σχετικὴ βιβλιογραφία, ἢ πρόσθετος: Νέος Ἑλληνομνήμων, τόμ. Α' (1904), σ. 506 καὶ Δ. Β. Οἰκονομίδου, Ἐπετ. Λαογρ. Ἀρχ., τόμ. 8 (1953-54), ἐν Ἀθήναις 1957, σ. 19-23: Διὰ τὰς βυζαντινὰς περὶ Γελλοῦς δοξασίας ἰδὲ Φαίδ. Κονκονλέ, Β.Β.Π., τόμ. ΑΙΙ, 1948, σ. 253-254 καὶ τόμ. Δ', 1951, σ. 34.

³ Ἰδὲ Γ. Κ. Σπυριδάκη, ἔνθ' ἀν., σ. 71.

Κουρίλας, νομίζων, ὅτι ἐνταῦθα πρόκειται περὶ πολυωνυμίας ἑνὸς μόνον Ἀγίου, τοῦ Ἀγίου Σισινίου, ἀναζητεῖ συσχετισμὸν αὐτοῦ πρὸς τὸν Ἅγιον Γεώργιον, ἐπειδὴ τὸ συναξάριον τοῦ Σισινίου, ἀνατολικῆς μᾶλλον προελεύσεως, ἔχει, ὡς διατείνεται, ἄμεσον σχέσιν πρὸς τὸ θαῦμα τῆς δρακοντοκτονίας τοῦ Ἀγίου Γεωργίου¹.

Ἐνδιαφέροντα εἶναι τὰ ἐπεισόδια, καθ' ἃ οἱ διώκται τῆς Γελλοῦς Ἅγιοι καταρῶνται μὲν τὴν πτελέαν, διότι ἐρωτηθεῖσα ὑπ' αὐτῶν περὶ τῆς διωκομένης Γελλοῦς ἀπήντησε ψευδῶς εἰς αὐτούς, δίδουν δ' εὐχὰς εἰς τὴν ἐλαίαν καὶ τὴν βάτον ἀκριβῶς διὰ τὸν ἀντίθετον λόγον. Ταῦτα ἀπαντοῦν ὁμοίως καὶ ἐν Ναξιακῷ ἐξορκισμῷ τῆς Γελλοῦς, δημοσιευθέντι ὑπὸ τοῦ Δ. Β. Οἰκονομίδου².

Ἐνταῦθα πρόκειται περὶ τύπου εὐρύτερον γνωστῶν παρὰ τῷ λαῷ περὶ φυτῶν (ἢ καὶ περὶ ζώων) παραδόσεων. Περὶ τῆς πτελέας συγκεκριμένως δὲν γνωρίζω σχετικὴν λαϊκὴν παράδοσιν. Εἶναι ὅμως γνωστὸν συναφῶς, ὅτι ποικίλαι ἰδιότητες πολλῶν φυτῶν ὀφείλονται εἰς κατ' αὐτῶν ἄρὰν καὶ δὴ καὶ ὑπὸ ὁμοίας ὡς ἄνω συνθήκας. Οὕτω κατὰ τὰς λαϊκὰς παραδόσεις, ὁ Χριστὸς ἐκφέρει ἄρὰς κατὰ τῆς δάφνης καὶ τῶν λουμπίνων, διότι ἠκολούθησαν τὰ κρούσων τοῦτον διωκόμενον ὑπὸ τῶν Ἑβραίων. Ὁμοίως παραδίδεται ἡ Παναγία ἐν τῷ φερομένῳ ὡς μοιρολογίῳ τῆς Μεγάλης Παρασκευῆς τὴν δάφνην ἢ τὴν λουμπουνναριὰν ἢ τὴν κληματαριὰν ἐξ οὗ καὶ αἱ λαϊκαὶ τῶν αὐτῶν φυτῶν ἰδιότητες, τὸ θέμα δὲ τοῦτο ὑπὸ διάφορον ὅμως οἰκονομίαν δὲν εἶναι ἄγνωστον καὶ εἰς τὰ δημώδη ᾠσματα τοῦ γεφυριοῦ τῆς Ἁγίας καὶ τοῦ θαλάμου τοῦ Ἀγγελῆ³. Περὶ τῆς ἐλαίας καὶ τῆς βάτου ἀναφέρουν αἱ λαϊκαὶ παραδόσεις, ὅτι εἶναι εὐλογημένοι ὑπὸ τοῦ Χριστοῦ ἢ καὶ τῆς Παναγίας καὶ ὡς ἐκ τούτου παραμένουν ἀειθαλεῖς ἢ φυτρώνουν εὐκόλως κτῴ. εἴτε διότι ἔκρυσαν τὸν Χριστὸν διωκόμενον ὁμοίως ὑπὸ τῶν Ἑβραίων⁴ εἴτε δι' ἄλλους λόγους⁵.

Αἱ περὶ Γελλοῦς τέλος σημεριναὶ ἀντιλήψεις τῶν Ἀμοργίνων δὲν ἔχουν ὅπως δὴποτε διαμορφωθῇ ἐρήμην τῶν παρατεθέντων ἐξορκισμῶν, καὶ τοῦτο, διότι οἱ

¹ Ἰδὲ *Εὐλόγιον Κουρίλα*, Ὁ καβαλλάρης Ἅγιος Γεώργιος ἐν τῇ ἀγιογραφίᾳ καὶ Λαογραφίᾳ, δημώδης τύπος ἐν Θράκῃ, Ἀρχ. Θρακ. Λαογρ. Θησ., τόμ. 22 (1957), σ. 39 - 51.

² Δ. Β. Οἰκονομίδης, Ἀπεραθίτικα λαογραφικὰ σύμμεικτα, τευχ. Α'. Ἀθήναι 1940, σ. 67 - 68.

³ Ἰδὲ περὶ τούτων Στεφ. Δ. Ἡμέλλον, Δημώδεις παραδόσεις ἐκ Νάξου, Ἑπετ. Λαογρ. Ἀρχείου, τόμ. 11/12 (1958 - 59), ἐν Ἀθήναις 1960, σ. 218 - 220, ἐνθα καὶ βιβλιογραφία. Ἰδὲ καὶ Δ. Α. χειρ. ἀρ. 1161Β', σ. 136.

⁴ Δ. Α. χειρ. ἀρ. 1141, σ. 143, Σινώπη (Μαρία Λιουδάκη, 1938), ἀρ. 1381Α', σ. 23, Ἅγιος Γεώργιος Λασιθίου (Μαρία Λιουδάκη, 1939), ἀρ. 124, σ. 68 (ἐκ Καρπενησίου).

⁵ Ἰδὲ Δημ. Λουκοπούλου, Νεοελληνικὴ μυθολογία. Ζῶα· φυτά. Ἐν Ἀθήναις 1940, σ. 192 - 193.

τελευταῖοι ἦσαν, φαίνεται, παλαιότερον εἰς εὐρεῖαν χρῆσιν. Ὑπάρχει ἐνταῦθα ἡ πίστις ὅτι «οἱ Γιαλλοῦδες εἶναι σὰν φαντάσματα ποὺ πετοῦν εἰς τὸν ἀέρα τὴν νύχτα» (Λ.Α. χειρ. ἀρ. 2764, σ. 157, 158). Ἡ βλαπτικὴ τῶν δυνάμεις ἔχει ὡς στόχον ὄχι μόνον τὰ νήπια¹ ἀλλὰ καὶ τὰ μεγάλης γενικώτερον ἡλικίας ἄτομα (χειρ. σ. 82 - 83, 149). Ἐνταῦθα πιστεύεται ἔτι ὅτι ὑπάρχουν καὶ ἄνθρωποι «Γιαλλοῦδες». «Ἐδῶ εἶχαμε μὰ Γιαλλοῦ κ' ἦτανε δημαρχοπούλα», μὲ διεβεβαίωσαν (χειρ. σ. 157). Ἡ τοιαύτη Γιαλλοῦ λέγεται «γιορτοκάμωμα, γιατί γεννιέται τὶς παραμονὲς τῶν Χριστουγέννων κ' εἶναι ἐνάντιες οἱ ἡμέρες αὐτές. Αὐτὰ τὰ παιδιά σπέρνονται τὴν ἡμέρα τοῦ Ἐθαγγελισμοῦ. Πρέπει τρεῖς μέρες μπροστὰ νὰ προσέχῃς καὶ τρεῖς μέρες πίσω» (χειρ. σ. 149). Περαιτέρω πιστεύεται ὅτι «Γιαλλοῦδες» εἶναι οἱ γεννώμενοι «τὴν ἡμέρα τῆς Ἀγίας Ἀναστασίας, τὴν προπαραμονὴ τῶν Χριστουγέννων. Ὅ,τι παιδί γεννηθῇ ἐκεῖνη τὴν ἡμέρα ματιάζει καὶ λέγεται Γιαλλοῦ. Τὸ θεωροῦν ὅτι ἔχει κακὸ πνέμα καὶ βλάφτει ὄχι μόνον τὰ παιδιά ἀλλὰ καὶ τοὺς μεγάλους. Λένε: μού τὸ γιαλλούγιασε τὸ παιδί ποὺ τό'δε»² (χειρ. σ. 82 - 83). Καὶ ἄλλοι, ἐξ ἄλλου ἐκδοχῆν (ἐν προκειμένῳ ἔχω πρὸ ὀφθαλμῶν σημεῖωμα εὐρισκόμενον ἐν τῷ ὑπ' ἀρ. 1685Α' χειρ. τοῦ Λαογρ. Ἀρχ., συλλ. Ἰωαννίδου) οἱ πατὴρ τὰ Χριστουγεννα γεννώμενοι ἄρρενες εἶναι Καλικάντζαροι τὰ δὲ θήλαα Γιαλλοῦδες. «Καὶ ὁ μὲν Καλικάντζαρος ἀποθνήσκει κατὰ πᾶσαν ἐποχὴν, καὶ νομίζοντες ὅτι τὸν εἶπτον εἰς ἱμῶνα μὲ ψυχὰ νερά, ἡ δὲ Γιαλλοῦ ματιάζει, βασκάνει καὶ στριγλάνει». Ἐκ τῶν τελευταίων τούτων προλήψεων προήλθε καὶ ἡ γνωστὴ ἐνταῦθα παροιμιώδης φράσις: «Ἀμα γεννηθῇ ὁ Χριστός, ὄγοιός θέλει ἄς τ' ἀκλονθῇ» ἤτοι μετὰ τὴν γέννησιν τοῦ Χριστοῦ ἐπιτρέπεται νὰ γεννῶνται παιδιά, διότι προφανῶς συνελήφθησαν μετ' ἐκεῖνον.

¹ Ὅμοια πίστις καὶ παρὰ Βυζαντινοῖς παρ' οἷς τὰ καθ' οἷονδῆποτε τρόπον ὑπὸ τοῦ δαιμονίου βλαπτόμενα νεογέννητα παιδιά ἐκαλοῦντο Γυλλόβρωτα. (Ἰδὲ Μ. Ψελλὸν παρὰ Κ. Σάθα, ἐνθ' ἀν., σ. 573 καὶ *Φαίδωνος Κονκουλέ*, Β.Β.Π. τόμ. ΑΙΙ, ἐν Ἀθήναις 1948, σ. 253 - 254, ἐνθα καὶ γενικώτεροι περὶ Γελλοῦς τῶν Βυζαντινῶν ἀντιλήψεις).

² Ὁ ὡς ἄνω ἐξορκισμὸς Β' ἀνεγινώσκετο ὑπὸ τοῦ ἱερέως εἰς παιδίον «ποὺ εἶχε πυρετὸν καὶ τὰ μάτια του γυαλίζανε ἢ ὅταν ἦτο ἀρρωστημένο ἀπὸ βασκανία» (χειρ. σ. 445). Ἐξ ἄλλου πρὸς ἀποτροπὴν τῆς βλαπτικῆς ἐπιρροῆς τῆς Γελλοῦς προβαίνουν εἰς τὰς ἐξῆς μαγικὰς ἐνεργείας, κατὰ διήγησιν πληροφορητρίας μου ἐκ Θολαρίων.

«Ἡ γιαγιά μου εἶχε ἓνα κοριτσάκι ἐφτά χρονῶ κ' ἦτο ἀρρωστο. Λοιπὸν ἐφώναξε τὶς Καλὲς κυράδες καὶ τῶν εἶπε: γιὰ ἐλάτε νὰ μοῦ πῆτε, τί ἔχει τὸ κοριτσάκι κ' εἶναι ἀρρωστο. Καὶ τῆς λένε οἱ φιλαινάδες τῆς, ὅτι τὸ κορίτσι ἔχει Γιαλλοῦ καὶ νὰ τοῦ τὴ διαβάσετε τρεῖς Παρασκευάδες.

Παίρνομε σταχτὴ καὶ τὴν κοσκινίζομεν ἐννιά φορές. Τὴ ζυμώνομε μὲ τὸ ξίδι (κατὰ τὴν αὐτὴν πληροφορήτριαν «πάει τοῦ ξιδιοῦ ἢ μυρωδιά μέσ' στῆς Γιαλλοῦς τὰ ρτούνια καὶ δὲν μπορεῖ νὰ ἡσυχάσῃ (χειρ. σ. 149)), καὶ μὲ τὸ πιάτο ἀπὸ πίσω ἄλλος βάζει ξίδι καὶ γδύνομε

Αί τοιαῦται ὁμῶς περὶ τῶν κατὰ τὰ Χριστούγεννα γεννωμένων παιδίων ἀντιλήψεις εἶναι, ὡς γνωστόν, εὐρύτερον παρὰ τῷ Ἑλληνικῷ λαῷ διαδεδομένα.

Οὕτω πολλαχοῦ πιστεύεται, ὅτι τὰ κατὰ τὸ χρονικὸν τοῦτο διάστημα εἰς τὸν κόσμον ἐρχόμενα παιδιά εἶναι «γιορτοπιάσματα» καὶ ὡς ἐκ τούτου καθίστανται εὐκόλως θύματα τῶν βλαπτικῶν δαιμόνων τοῦ Δωδεκαημέρου, τῶν γνωστῶν Καλικαντζάρων. Πρὸς παρεμπόδισιν τῆς ἐπὶ τὰ παιδιά βλαπτικῆς ἐνεργείας τῶν Καλικαντζάρων κατέφευγον πολλαχοῦ προληπτικῶς εἰς ποικίλας ὁμοίως μαγικὰς πράξεις¹.

R É S U M É

Exorcismes de Gello d'après des manuscrits d'Amorgos

par Steph. D. Imellos

L'auteur publie cinq exorcismes de Gello, dont les trois premiers ont été copiés sur des manuscrits de l'ancien couvent d'Hozoviotissa dans l'île d'Amorgos, il y a cent ans environ, et se trouvent actuellement aux Archives de Folklore de l'Académie d'Athènes sub no 1684B et les deux

τὸ παιδάκι καὶ τὸ τρίβομε π' ὅλο του τὸ σώμα. Δι' ὅλην, στὰ λαιμό, στὰ σουρμπύνια. Κατόπι τὸ κάβρωμε λίγο λίγο καὶ βράζουμε τίς τρεῖς. Ἄν' ἔχη Γυαλό, θὰ βράσουν τρεῖς τοῦ αὐτοῦ, τοῦ γάτη, ἄσπρες, κόκκινες, ψαρές. Καβρωμε πέρη στὰ πῶς τίς τρεῖς (στὸ λύχνο) καὶ μετὰ θὰ βάλωμε φωτιά μπροστά στὴν πόρτα καὶ θὰ κάβρωμε ἐννιά κομμάτια τῆ σταχτῆ καὶ θὰ τὴν βάλωμε στὴ φωτιά. Εἶναι δυὸ γυναῖκες. Μὰ τίς; Τί κάβρεις αὐτοῦ; Ἀπαντᾷ ἡ ἄλλη :

Κάβρω τοῦ παιδιοῦ σου τὴ Γιάλλου
τὴν κακιά πνιοπαιδοῦ.

Αὐτὸ τρεῖς Παρασκευάδες. Τελευταία Παρασκευὴ θὰ πάρης τὸν παπᾶ νὰ τοῦ τῇ διαβῶση μετὰ τὸ γιάλλουδοχάρτι (τὸ 'χαν οἱ παλιοὶ παπαδες). Μετὰ τῇ σταχτῇ θὰ τῇ σβήσωμε με ξίδι καὶ θὰ τὴν πάρωμε νὰ τὴν πᾶμε μακριά, νὰ μὴν περνᾷ τὸ παιδί ἀπὸ κεῖ.

Ὅταν εἶναι πολυκαιρισμένη καὶ δὲν γιάννη, θὰ πᾶς νὰ φέρῃς χοχλῖδια ἀπὸ τὸ γιάλο. Οὔτε ἅμα πᾶς ἀπὸ κεῖ, οὔτε ἅμα θὰ ὀρτῇς... (ἐγὼ πῆγα καὶ τὰ ἔφερα καὶ στὸν Γιώργη καὶ τὸν Γιάννην). Ἔχεις μιὰ κανάτα με ξίδι δυνατό καὶ τὰ βάλλεις μέσα. Θὰ ἀνάψῃς μιὰ φουφου μετὰ τὰ κάβρωνα καὶ θὰ τὰ βάλῃς ἀπάνω, ἅμα σουρουπώση καὶ θὰ κάτσουνε τρεῖς τέσσερες νὰ φυλάουνε. Τὸ κανάτι τὸ σκεπάζουνε με παννί. Μηδὲ νὰ βγῇς μηδὲ νὰ μπῇς, ἂν δὲν πάρουν τὸ κανάτι. Ἡ πόρτα πρέπει νὰ 'ναι κλειστή. Τὸ βράζουνε ἴσαμε τὰ μεσάνυχτα. Τὰ μεσάνυχτα τὸ παίρνουν καὶ φεύγουν. Βέβαια εἶναι καὶ οἱ γονεῖς τοῦ παιδιοῦ. Πᾶνε καὶ τὸ πετοῦν σὲ μιὰ ρεματιά. Ἐγὼ πῆγα κ' ἔφερα ἐννιά χοχλῖδια. Ἦλεα ἐννιά πιστεύους κ' ἔφερα ἐννιά χοχλῖδια. Ὅποιος κι ἂν ἀπάντηξε, δὲν τοῦ μίλησα. Πάει καθενεὶς στὸ σπίτι του καὶ τελειώνει ἡ ὑπόθεσις» (χειρ. σ. 147 - 149).

¹ Ἰδὲ Ν. Γ. Πολίτου, Παραδόσεις, τόμ. Β', ἐν Ἀθήναις 1904, σ. 1281 - 1283, Κ. Α. Ρωμαίων, Μικρὰ μελετήματα, Θεσσαλονίκη 1955, σ. 278 καὶ Γ. Α. Μέγα, Ζητήματα Ἑλλ. Λαογραφίας, Ἐπετ. Λαογρ. Ἀρχ., ἔτ. 5ον καὶ 6ον (1943-44), σ. 115 (=ἀνὰτ. τευχ. Γ', σ. 35).

dermiers par l'auteur lui-même sur les cahiers de deux prêtres, au cours de sa mission folklorique pendant l'été 1963.

Ces exorcismes concernent le démon Gello, qui est mentionné déjà dans l'antiquité par Sapho (fragm. Diehl 104), et qui était très connu des auteurs byzantins. On trouve des exorcismes du même type chez Michel Psellos (voir plus haut, p. 48). Commentant les cinq exorcismes publiés ici, l'auteur remarque que le IVème et le Vème ont été copiés sur les mêmes manuscrits du couvent d'Hozoviotissa que les trois premiers, mais que les prêtres qui les ont utilisés y ont fait quelques ajouts, de peu d'importance.

Dans le IIIème exorcisme, les Saints qui poursuivent Gello profèrent des malédictions contre l'orme, qui leur a menti, et bénissent l'olivier et le buisson qui leur ont dit la vérité. A la suite de ces malédictions et de ces bénédictions, ces arbres acquièrent de bonnes ou de mauvaises propriétés. Ces épisodes, remarque l'auteur, sont largement connus du peuple hellénique, sous forme de légendes concernant les plantes et les animaux.

Enfin se référant aux croyances actuelles des habitants d'Amorgos il soutient que celles-ci sont formées entre autres sous l'influence des exorcismes dont les textes sont publiés dans cette étude.

ΧΡΗΣΙΣ ΤΩΝ ΜΕΤΑΛΛΩΝ ΕΙΣ ΜΑΓΙΚΑΣ, ΔΕΙΣΙΔΑΙΜΟΝΑΣ ΚΑΙ ΑΛΛΑΣ ΕΝΕΡΓΕΙΑΣ ΕΙΣ ΤΟΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΝ ΒΙΟΝ ΤΟΥ ΛΑΟΥ

ΥΠΟ

ΑΝΝΗΣ ΠΑΠΑΜΙΧΑΗΛ

(Συνέχεια ἐκ τοῦ τόμου ΙΕ'/ΙΣΤ' (1962/63) σ. 62 - 91).

ΜΕΡΟΣ Β'

Εἰς τὸ πρῶτον μέρος, ὡς ἀνωτέρω εἰρημνίσθη, μελέτης ταύτης ἐξητάσθη ἡ χρῆσις τῶν μετάλλων ὑπὸ τὴν μορφήν τῶν ἐλασμάτων, τῶν νομισμάτων, τοῦ δακτυλίου, τοῦ πτελέου, τοῦ κλειδίου καὶ τοῦ κλειδαριῶν καὶ τῆς ψαλίδας. Κατόπιν γίνεται λόγος περὶ τῶν ἡλῶν, τοῦ μαχαιριοῦ, τῶν ὑδακῶν, σκευῶν τῆς πυράγρας, τῆς πυροστίας κ.ἄ, τῶν γεωργικῶν ἐργαλείων, (ὡς τοῦ ὕψου) καὶ τέλος περὶ τοῦ μολύβδου ὡς ἀπλοῦ μετάλλου.

Ζ'. ΗΛΟΙ

Ἡ χρῆσις ἡλῶν εἰς μαγικάς γενικῶς ἐνεργείας καὶ πράξεις ἀπαντᾷται εὐρεῖα εἰς πλῆθος καθημερινῶν ἀναγκῶν τοῦ λαοῦ ἀπὸ τῆς γεννήσεως τοῦ ἀτόμου δι' ὅλον τοῦ βίου μέχρι τοῦ θανάτου του. Οὕτως α') ἡ ἔγκυος ἐκ τυχαίας εὐρέσεως ὑπ' αὐτῆς βελόνης ἢ καρφιοῦ δύναται νὰ προΐδῃ περὶ τοῦ φύλου τοῦ κυοφορουμένου τέκνου. Ἡ εὐρεσις βελόνης σημαίνει ὅτι τὸ μέλλον νὰ γεννηθῇ θὰ εἶναι θῆλυ (Πυργὶ Χίου)¹, καρφίδος δὲ ὅτι τοῦτο θὰ εἶναι ἄρρεν (Γκιουμουλτζίνα (= Κομοτηνὴ) Θράκης)².

Κατὰ συνήθειαν παλαιότερον εἰς Μεσολόγγιον, ὑπάρχουσαν καὶ σήμερον εἰς Πλατανόβρυσιν Μεσσήνης, πρὸς ἐξασφάλισιν τῆς ἀρρενογονίας ὑπὸ γυναικός, ἡ

¹ Λ. Α., ἀρ. 2457, σ. 334 (συλλ. Ἄννης Ἰ. Παπαμιχαήλ, 1962). Εἰς Πέτρην Λέσβου πιστεύεται ἀντιθέτως ὅτι θὰ εἶναι ἄρρεν (Λ. Α., ἀρ. 1446 Α, σ. 112 (συλλ. Δ. Λουκάτου, 1940).

² Βλ. Στέλμ. Κυριακίδην, ἐν Λαογρ., τόμ. 2 (1910), σ. 413, 425 καὶ Ν. Γ. Πολίτου, Λ Σ., Γ', σ. 216.

ὅποια τίκτει θήλεα, δέον αὕτη νὰ καρφώσῃ ἐπὶ τοῦ τοίχου τρία καρφιά, ἐνῶ θὰ λέγῃ «καρφώνω τὶς τσοῦπες καὶ κάνω ἀρσενικά»¹. Τῆς μαγικῆς πράξεως ταύτης γνωρίζομεν γενικώτερον παλαιότεραν μαρτυρίαν ἐκ τοῦ 17 αἰ. περὶ καρφώματος γυναικὸς ὑπὸ ἀντιπάλου πρὸς τὸν σκοπὸν ὅπως τίκτῃ αὕτη μόνον θήλεα².

Μετὰ τὸν τοκετὸν συνηθίζεται εἰς Νίσυρον ἡ ἔμπηξις ἡλου εἰς τὸ σημεῖον τοῦ ἐδάφους, ὅπου τὸ νεογνὸν ἔχει πέσει, ἐξελθὼν ἐκ τοῦ μητρικοῦ κόλπου. Ἐνῶ γίνεται τὸ κάρφωμα τοῦ ἡλου ὑπὸ γυναικὸς λέγει αὕτη, ἀπαντῶσα εἰς ἐρώτησιν τῆς μητρὸς, ὅτι καρφώνει «τὴ Γαλλοῦ καὶ τὰ κακὰ μάτια»³. Ἡ τοιαύτη ἐννοία τοῦ καρφώματος, ὡς προστατευτικοῦ μέσου, φυλακτηρίου, τοῦ νεογνοῦ ἀπὸ οἰασδήποτε ἐπιφορᾶς κακοῦ ἐπ' αὐτό, ὑπάρχει καὶ εἰς ἄλλας ὁμοειδεῖς συνηθείας, ὡς εἶναι π.χ. εἰς Σμύρνην καὶ Μεγίστην (Καστελλόριζον) ἡ τοποθέτησις βελόνης ἢ καρφίδος εἰς τὸ φόρεμα τοῦ νηπίου ἢ ὑπὸ τὸ προσκέφαλον αὐτοῦ καὶ τῆς λεχοῦς⁴. Ἡλοῦται ἔτι διὰ τριῶν ἡλῶν ὁ πλακοῦς τῆς λεχοῦς, διὰ «νὰ μὴ ζωντανέψῃ» (Καλλιθέα Δράμας)⁵, δύο δὲ λεχωῖδες συναντῶμεναι μετὰ τὴν τοκετὸν, δέον νὰ ἀνταλλάξουν καρφίδας πρὸς ἀποτροπὴν κακοῦ τινος ἀπὸ τῶν τεχνῶν των⁶. Κατὰ τὸ λουτρὸν τοῦ νεογνοῦ τὴν τρίτην ἡμέραν ἀπὸ τῆς γεννήσεως ἐκτίπτετο εἰς τὴν σκάφην ἀσήμι καὶ καινὸν ἄσπρον καρφί, εἴτα δὲ μετὰ τὴν ἀπορροὴν τῆς τεσσαρακονθήμερου λοχείας «τὸ ἀσπὶν τὸ φύλαγον σὺν σεντόνῃ καὶ τὸ καρφί τὸ κάρφωσαν σὺν τοίχῳ τοῦ σπιτιοῦ, χωρὶς νὰ τὸ βγάξουν ποτὲ» (Ἀρμενιοὶ καὶ Καστοριάς)⁷.

Μετὰ τὴν βάπτισιν, ὅτε ὁ ἀνάδοχος ἐπιστρέφε μετὰ τοῦ ἱερέως εἰς τὴν οἰκίαν, ἡ μήτηρ, ἵσταμένη ἐπὶ τῆς θύρας τῆς οἰκίας καὶ πατῶσα ἐπὶ ἡλου, παρελάμ-

¹ Α. Α., ἀρ. 52, σ. 68 (συλλ. Ἄνδρ. Μαρούλη, 1919). Ἀ. Κεραμοπούλλου, Ἀποτυμπανισμός, ἐν Ἀθήναις 1923, σ. 71 καὶ Φ. Κουκουλέ, ΜΝΚ., τόμ. 8, σ. 332 (= ΒΒΠ., τόμ. 6, σ. 194). Α. Α., ἀρ. 2920, σ. 3 (συλλ. Κωντίνου Δαρσακλή, 1964).

² Βλ. Φ. Κουκουλέ, ΜΝΚ., Λαογρ., τόμ. 8, σ. 320.

³ Α. Α., χειρ. ἀρ. 2892, σ. 320 (συλλ. Ἀννης Ἰ. Παπαμιχαήλ, Νικεῖα Νισύρου 1964).

⁴ Βλ. Ἀ. Διαμαντάρα, Γητέματα Καστελλορίζου, Λαογρ., τόμ. 4 (1913), σ. 511 καὶ Φ. Κουκουλέ, ΜΝΚ., 8, σ. 333 (= ΒΒΠ., 6, σ. 195). Εἰς ἄλλους λαοὺς ἐμπηγνύεται εἰς τὸ ἐνδυμνίον τῆς λεχοῦς καὶ τοῦ νεογεννήτου βελὼν πρὸς φύλαξιν τούτων ἀπὸ τῶν κακῶν ἀνθρώπων. Βλ. Mengis, Nadel, Handw. d. deutsch. Abergl., VI, σ. 931. Α. Α., ἀρ. 1379, σ. 123 (συλλ. Μ. Λιουδάκη, Ρεῖσδερε Σμύρνης, 1939). Α. Α., ἀρ. 1141, σ. 108 (συλλ. Μ. Λιουδάκη, Σινώπη 1938).

⁵ Α. Α., ἀρ. 2895, σ. 93 (συλλ. Γεωργ. Αἰκατερινίδου, 1964).

⁶ Α. Α., ἀρ. 155, σ. 28,1 (συλλ. Ἀριστ. Χρηστίδου, Σκοπὸς 1919). Α. Α. ἀρ. 1446 Α. σ. 196 (συλλ. Δημ. Λουκάτου, Πετρί Λέσβου, 1940).

⁷ Α. Α., ἀρ. 2514, σ. 14 (συλλ. Ὀλυμπίου Χάσου, 1962).

βανε τὸ τέκνον της¹. Ἀλλαχοῦ πατεῖ αὕτη ἐπὶ ἄλλων σιδηρῶν ἀντικειμένων, οἷον μασίᾳς (πυράγρας) κ.ἄ.².

β') Εἰς Δάφνην Βισαλτίας ὑπάρχει ἡ πίστις ὅτι βελόνη, ἐκφεύγουσα τῆς χειρὸς τῆς ραπτρίας καὶ ἐκσφενδονιζομένη ἐντὸς τῆς οἰκίας, σημαίνει ὅτι θὰ ἀποβιώσῃ μέλος τῆς οἰκογενείας, τοῦ ὁποίου τὸ ὕψος τοῦ ἀναστήματός του θὰ εἶναι ἴσον πρὸς τὴν ἀπόστασιν ἣν ἐκάλυψεν ἡ βελόνη³.

Εἰς περιπτώσεις θανάτου τῶν παιδιῶν οἰκογενείας τινὸς ἀμέσως μετὰ τὴν γέννησιν ἐπεξητεῖτο πάλαιότερον εἰς Ἀνατολ. Θράκην ἡ ἀποδιώξις τοῦ κακοῦ ἐκ τοῦ μέλλοντος νὰ γεννηθῇ τέκνου διὰ τῆς ἐπομένης μαγικῆς πράξεως. Ἡ μέλλουσα μήτηρ συλλέγει «τὴ Μεγάλ' Πέμπτη ἀπ' ἓνα καρφὶ ἀπὸ σαρανταμιά πρωτοστέφανες γυναικες καὶ τὴν ἴδια μέρα θὰ τὰ δώσ' στὸν σιδερά νὰ τὰ κάμ' βραχιόλα καὶ νὰ τὰ φορῇ στὸ χέρ' της»⁴.

Ὅμοιως καὶ ἐπὶ παιδιῶν οἰκογενείας τὰ ὁποῖα ἀποθνήσκουν ἐντὸς ὀλίγου χρόνου μετὰ τὴν γέννησίν των, ἐκ τούτου οὐ καὶ ραπτίζονται ἀμέσως, πρὸς στερέωσιν τοῦ νεογεννήτου εἰς τὴν ζωὴν, ἀποδιώκοντες τὸ σῆτω τοῦ θανάτου, ἡ ἀνάδοχος (νουνά), παραλαμβάνουσα τοῦτο διὰ τὴν ἡλικίαν, «ἀντὶ γιὰ νόμισμα δωρίζει (εἰς αὐτὸ) τρία καρφία». Ἡ ἀνάδοχος κατόπιν οὕτως πατεῖ τὴν βεπτιστὴν ἀποχωρεῖ τῆς σπιτικῆς προσφέρει ὡς δώρον εἰς τὸ νεογέννητον «μιά περόνη σιδερένια, φτεταγμένη εἰδικὰ στὸ σιδερά... Τὴν περόνη αὕτη τὴν κορφώσουν οἱ σπιτικοὶ στὶς γραντιές τοῦ ταβανιοῦ ἢ στὸν τοῖχον τοῦ σπιτιοῦ» (ἀρχαῖον Φλωρίνης)⁵.

Πρὸς θεραπείαν τοῦ προσβεβλημένου ἀπὸ «κακὸ μάτι» γίνεται χρῆσις εἰς Ἀγίαν Ἄνναν Εὐβοίας μεταξὺ ἄλλων καὶ τριῶν ἡλῶν διὰ τῶν ὁποίων καρφώνεται ἡ ἀποδιωχθεῖσα βασκανία⁶.

Εὐρύτερον γνωστὴ εἶναι ἡ συνήθεια τῆς καταπασσαλεύσεως τοῦ Χάρου, συνήθως μετὰ τὸν θάνατον μέλους οἰκογενείας, ὅπως οὗτος καταστῇ ἀνίσχυρος, ὥστε νὰ ἀρπάσῃ ἄλλον ἐκ τῆς αὐτῆς οἰκογενείας. Τὸ κάρφωμα δὲ τοῦτο λαμβάνει χώραν συνήθως εἰς τὸ σημεῖον τοῦ दाπέδου τῆς οἰκίας ὅπου ἐφήπτετο ἡ κεφαλὴ τοῦ ἀποβιώσαντος ἀλλὰ καὶ ἀλλαχοῦ (Κουρουτζι, Διδυμοτείχου, Μυριόφυτον καὶ Κα-

¹ Λ. Α., ἀρ. 2538, σ. 56 (συλλ. Ἄννα Καλοῦ-Τσακαγιάννη, Ἀλεξάνδρεια Ἡμαθίας 1962).

² Βλ. κατωτέρω.

³ Λ. Α., 2897, σ. 131 (συλλ. Θωμᾶ Κυρβασίη, 1964).

⁴ Βλ. Ἐλπιν. Σταμούλη-Σαραντῆ, Σύμμικτα Λαογραφικά, Θρακικά, τόμ. Α' (1928), σ. 404. Τῆς Αὐτῆς, Προλήψεις Θράκης, Λαογρ., τόμ. 14 (1952), σ. 188.

⁵ Λ. Α., ἀρ. 2881, σ. 33, 34 (συλλ. Χαρ. Φίλιτζιον, 1964).

⁶ Λ. Α., ἀρ. 1479 Γ', σ. 163 (συλλ. Μαρίας Ἰωαννίδου, 1942).

λαμίτσιον Ἀνατ. Θράκης, Ροδιά Τιρνάβου, ἐπαρχία Πέλλης, Γιάλτρα καὶ Αἰδηψὸς Εὐβοίας, Σπέτσαι, Ἐμπόριον Ἑορδαίας, Μεσημβρία, Γαλτσάδες Εὐβοίας, Γριζι (νῦν Ἀκριτοχώριον) Πυλίας, Ὅρμα Ἀλμωπίας, Ἀμούριον Ἐλασσόνος, Ἀσὺν Ἐλεούθερον Γρεβενῶν, Πλατάνη καὶ Ἀρνίσσα Ἐδέσσης, Πέτραι Ἀμυνταίου, Κολχικὸν Λαγκαδᾶ, Ἀνατολὴ Λαρίσης, Χαρωπὸν Σερρῶν, Καλύβια Ἐλασσόνος, Μελενικίτσιον Σερρῶν, Κοκκινόπηλός, Πύθιον Ἐλασσόνος, Πύργοι, Βῶλαξ καὶ Χωριστὴ-Δράμας, Ἀχλάδα Φλωρίνης, Βλάστη Ἑορδαίας¹.

γ') Χρησὶς ἡλίων ἀπαντᾶται εἰδικώτερον εἰς πλῆθος μαγικῶν ἐνεργειῶν διὰ τὴν θεραπείαν ἀσθενῶν ἐκ διαφόρων παθήσεων ἢ πρὸς ἀπόκρουσιν αὐτῶν. Οὕτω μὲ εἰδικὰς μαγικὰς τελετουργικὰς πράξεις καρφώνονται δι' ἡλίων: α) τὰ «χελώνια» εἰς τὸν κορμὸν τῆς συκῆς, διὰ νὰ φύγῃ ἡ πάθησις αὕτη ἀπὸ τὸν ἀσθενῆ (Κέρκυρα)² β) τὰ λουθ'νάρια (=ἐξανθήματα) μὲ ἡλίου κατεσκευασμένους «ἄβριχους»

¹ Βλ. Γ. Ἀ. Μέγα, Παραδόσεις περὶ ἀσθενῶν, Λαογρ., τόμ. 7 (1923), σ. 518. Τοῦ αὐτοῦ, Ζητήματα Ἑλλ. Λαογρ. Ἑπετήρ. Ἀθῆναι, Ἀρ. 5, τόμ. Β, 1946, σ. 180 (=ἀνά τευχ., 2, σ. 116). Φ. Κουκουλέ, ΜΝΚ., Λαογρ., τόμ. 8, σ. 340 (=ΒΒΠ., τόμ. 6, σ. 202). Λ. Α., ἀρ. 2746, σ. 301 - 302 (συλλ. Ἀννης Ἰ. Παπαμιχαήλ, 1963). Λ. Α., ἀρ. 2394, σ. 101, (συλλ. Γ. Κ. Σπυριδάκη, 1961). Λ. Α., ἀρ. 2744, σ. 26 (συλλ. Ἀννης Ἰ. Παπαμιχαήλ, 1963). Λ. Α., ἀρ. 2745, σ. 192 (συλλ. Ἀννης Ἰ. Παπαμιχαήλ, 1963). Λ. Α., ἀρ. 1311, σ. 40 - 41 (συλλ. Μ. Ἰωαννίδου, 1929). Λ. Α., ἀρ. 2502, σ. 92 (συλλ. Χρ. Αὐγερίδου, Λ. Εὐγενίδου, Β. Φθενάκη, 1962). Λ. Α., 1104 Γ, σ. 151, 101 (συλλ. Γ. Α. Μέγα, 1937). Λ. Α., ἀρ. 2343, σ. 356 (συλλ. Δ. Πετροπούλου - Σταύρ. Καρακάση, 1960). Λ. Α., ἀρ. 1612, σ. 6, 7 (συλλ. Δ. Οἰκονομίδου, 1949). Λ. Α., ἀρ. 1378 Β, σ. 75 (συλλ. Γ. Ταρσούλη, 1939). Λ. Α., ἀρ. 2422, σ. 97, 1961, Λ. Α., ἀρ. 1974, σ. 31 (συλλ. Δημ. Παπαδούλη, 1953). Λ. Α., ἀρ. 2615, σ. 23 (συλλ. Χρ. Φούκα, 1960). Λ. Α., ἀρ. 2643, σ. 13 (συλλ. Ἡρακλ. Μπόζιου, 1960). Λ. Α., ἀρ. 2678, σ. 6 (συλλ. Τρυφωνίας Μάινου, 1962). Λ. Α., ἀρ. 2677, σ. 5 (συλλ. Δημ. Βαλαβάνη, Σ. Καραβοκύρη, 1962). Λ. Α., ἀρ. 2415, σ. 7 (συλλ. Παναγ. Ἀργυροπούλου, 1961). Λ. Α., ἀρ. 2417, σ. 20 (συλλ. Ν. Β. Κοσμᾶ, 1960 - 61). Λ. Α., ἀρ. 2767, σ. 276 (συλλ. Ἀννης Ἰ. Παπαμιχαήλ, 1963). Λ. Α., ἀρ. 2763, σ. 153 - 154 (συλλ. Γ. Αἰκατερινίδου, 1963). Λ. Α., ἀρ. 2443, σ. 26 (συλλ. Κωντίνου Βραχνῆ, 1962). Λ. Α., ἀρ. 2779, σ. 159 (συλλ. Γ. Αἰκατερινίδου, 1962). Λ. Α., ἀρ. 1378 Β, σ. 84 (συλλ. Γ. Ταρσούλη, 1939). Λ. Α., ἀρ. 2766, σ. 285 - 286, 420, 432 - 433 (συλλ. Ἀννης Ἰ. Παπαμιχαήλ, 1963). Λ. Α., ἀρ. 2896, σ. 123, 187 (συλλ. Γ. Αἰκατερινίδου, 1964). Λ. Α., ἀρ. 2895, σ. 54 (συλλ. Γ. Αἰκατερινίδου, 1964). Λ. Α., ἀρ. 2786, σ. 42 (συλλ. Ἰωάνν. Φωτιάδου, 1963). Λ. Α., ἀρ. 2936, σ. 38 (συλλ. Ἀστερ. Παπανικολάου, 1965). Λ. Α., ἀρ. 2903, σ. 18 (συλλ. Κωντίνου Χιονοβίτου, 1964).

² Βλ. Σπ. Καβάσιλα, Λαογραφικὰ σύλλεκτα ἐκ Νυμφῶν Κερκύρας, Λαογρ., τόμ. 2 (1910), σ. 647. Βλ. καὶ Φ. Κουκουλέ, ΜΝΚ., Λαογρ., τόμ. 8, σ. 338 (=ΒΒΠ., τόμ. 6, σ. 200).

(Σαλτικίον Διδυμοτείχου) 'γ') οἱ δοθιῆνες (Κουρουτζί)² δ') ἡ «σπληνομεγαλία», πάθησις τοῦ σπληνός (Κύπρος)³. ε') Διὰ τῆς χρήσεως «τριῶν καρφιδῶν ἀφόριων» (= καινουργῶν) ἐπετυγχάνετο παλαιότερον ἢ ἀπαλλαγὴ ἐκ τῆς θέρμης (= ἐλονοσίας). Ὁ πάσχων ἐτοποθέτει ἀνοικτὴν τὴν παλάμην τῆς χειρὸς του ἐπὶ τοῦ κορμοῦ τοῦ δένδρου, ὃ δὲ μαγγανευτὴς ἐκάρφωνε μεταξὺ τῶν δακτύλων τρεῖς καινουργεῖς ἥλους, πιστευομένον ὅτι οὕτω προσηλοῦτο ἡ θέρμη καὶ ἐπῆρχετο ἡ ἴασις (Λάστα τῆς Γορτυνίας)⁴. Ἀλλαχοῦ ἀσθενὲς νήπιον μετεφέρετο εἰς τὸν ναὸν τοῦ Ἀγίου Ἰωάννου· ἐκεῖ «κρεμοῦν κάτι τι ἀπὸ πάνω του... ἓνα κρεμμύδι μὲ καρφί» πρὸς ἴασιν⁵. στ') Μὲ «ἄβαλτον» ἦλον, δηλ. μὴ μεταχειρισμένον ἀκόμη, καρφώνεται ἡ ἐπιληψία. Πρὸς τοῦτο χαράσσεται κύκλος μὲ μαυρομάνικο μαχαίρι εἰς τὸ σημεῖον ὅπου ἔχει πέσει ἐπὶ τοῦ ἐδίουφους ὁ ἄρρωστος, ἐντὸς δὲ τοῦ κύκλου τούτου πηγνύεται ὁ ὢς ἄνω ἦλος (Λιγουριὸ Ἀργολίδος)⁶. Σημειοῦμεν ὅτι ἡ μαγικὴ πρᾶξις αὕτη ἀπαντᾷται ἤδη εἰς τὴν Ἀρχαιότητα ἐν χρήσει εἰδικῶς εἰς τοὺς Ρωμαίους⁷. Ἀμεταχειρίστου ἥλου γίνεται ἐπίσης χρῆσις καὶ πρὸς θεραπείαν τοῦ ἐπιλοχίου πυρετοῦ⁸. ζ') Εἰς περιπτώσεις τραυματικῶν ἀπὸ κτύπημα ἢ κοιψίματος διὰ μαχαριοῦ, ἵνα μὴ ἐπέλθῃ μόλυνσις τοῦ τραύματος, σταυρώνουν τὸν ἀσθενῆ διὰ καρφίδος, οὔτω δὲ ἡ πληγὴ δὲν «ἀφροῖται»⁹. η') Εἰς τῆς ἀντλήσεως τῆς διὰ μα-

² Βλ. Ρ. Α. Μέγα, ἐνθ' ἀν., σ. 515. Ὁ μαστεύων τὴν χεῖρα τοῦ φκειάχν' τοῦ καρφί μὴ τὴ γ'ναῖκα τ' γόλιαβ' (= γυμνοί), τοῦ φκειάχν' τοῦ λουλοῦ μὲ τοῦ νόημα, δὲ μ(ι)λοῦν... Τοῦ κάμουν τοῦ καρφί ἄβριχου... Κι' ἅμα ἓνας ἐχ' λουλούδια (= σπυριά) θὰ πάρ' ἓνα καρφί κι θὰ μιτρήσ' τοῦ μπῶτ' τ' σ' ἓνα δέντρον κι ὡς ἱκεῖ πὸν θα φτάσ' τοῦ μπῶτ' τ' θὰ καρφῶσ' τοῦ καρφί». πρβλ. καὶ εἰς Φ. Κουκουλέ, ἐνθ' ἀν., τόμ. 6, σ. 340 (= ΒΒΠ., τόμ 6, σ. 200).

³ Βλ. Γ. Α. Μέγα, ἐνθ' ἀν., σ. 516.

⁴ Βλ. Ν. Κυριαζή, Ἐπφδαί, Κυπρ. Χρον., τόμ. 4 (1926), σ. 78 «τὴν σπληνομεγαλίαν ταύτην θεραπεύουσι... μὲ τὸ κάρφωμα τῆς παπούτσας (= ἀραποσυκιάς)».

⁵ Βλ. Φ. Κουκουλέ, ΜΝΚ., τόμ. 8, σ. 338 (= ΒΒΠ., τόμ. 6, σ. 200).

⁶ Βλ. Α. Γ. Σοφιστοῦ, Προλήψεις περὶ τὴν κύησιν, τὸν τοκετόν, τὴν λεχώ, περ. Πέργαμος, Μυτιλήνη 1929, σ. 245.

⁷ Βλ. Χρ. Γιαμαλίδου, Προλήψεις καὶ δοξασίαι ἐν Λιγουριῇ Ἀργολίδος, Λαογρ., τόμ. 5 σ. 647 καὶ Φ. Κουκουλέ, ΜΝΚ., Λαογρ., τόμ. 8, σ. 338 (= ΒΒΠ., τόμ. 6, σ. 200). Στεφ. Α. Ἡμέλλου, Ναξιακαὶ ἐπφδαί, Λαογρ., τόμ. 20, σ. 194.

⁸ «Clavon ferreum defigere in quo loco primum caput fixerit corrueus morbo comitali, absolutorium eius mali dicitur...» Πλίνιος, Ν. Η., XXVIII, XVIII.

⁹ Α. Α., ἀρ. 2463, σ. 7 (συλλ. Στεφ. Χριστοφίδη, Μεσιανὴ Κοζάνης 1962) «Παίρνουν μιὰ κόκκινη κλωστή, μετροῦν τὸ ἀνάστημα τῆς ἄρρωστης καὶ τυλίγουν τὴν κλωστή σ' ἓνα «ἄτεχνο» (= ἀμεταχειρίστον) καρφί...».

⁰ Α. Α., ἀρ. 1159 Γ, σ. 70 (συλλ. Γ. Ταρσοῦλη, Κορώνη Πυλίας 1938), Εἰς Κωστάναν Θεσπρωτίας καρφώνει τις καρφίδα ἐπὶ ξύλου πρὸς κατάπαυσιν τοῦ λυγγός (Α. Α., ἀρ. 2748, σ. 296, συλλ. Κων)τίνου Ἰωαννίδου, 1963).

γικῶν πράξεων προκλήσεως κακοῦ εἰς πρόσωπον πρὸς τὸ ὅποῖον διάκειται τις ἐχθρικῶς, ἐπιστεύθη περαιτέρω ὅτι δύναται τις νὰ μεταβιβάσῃ εἰς τοῦτο καὶ ἀσθενείας. Οὕτως ἀναφέρεται παλαιότερον εἰς Θράκην (Γκιουμουλτζίνα = Κομοτηνή), ὅτι ἐρρίπτετο κατὰ τὴν νύκτα τῆς Τετάρτης καὶ Παρασκευῆς εἰς σταυροδρόμι, ἀποῦ πρῶτον ἠκούετο ἡ φωνὴ τοῦ πετεινοῦ, «κριθάρι, ζάχαρι καὶ ἓνα καρφί», ἵνα ὁ πρῶτος ἐκεῖθεν διαβάτης «καρφωθῇ», δηλ. παραλάβῃ τὴν πάθησιν τοῦ ἀσθενοῦς¹. Παλαιότερον ὑπῆρχεν ἔτι μὲ πλατεῖαν διάδοσιν ἢ συνήθεια τῆς καταπασσαλεύσεως καὶ ἀσθενειῶν, ἰδίᾳ ἐπιδημικῶν, ὡς τῆς πανώλους² κ.ἄ. Σήμερον δ' ἔτι πιστεύεται ὑπὸ τῶν κατοίκων Ἀγιοιορίου Κορινθίας, ὅτι εἰς τὸ χωρίον των «δὲ μπαῖν» καμμιὰ ἀρρώστια γιατί τό 'χ'νε... φράξ' γύρω-γύρω μὲ καρφιὰ γύφτικα. Γιὰ νὰ φράξ'νι τοῦ χουργιὸ πῆραν οἱ παλποῦδισ μας νῆμα πού γνέθαν μὲ τ'ς ρότεις τσαὶ τ' ἀδρόχτια τ'ς δυὸ ἀπάρθενα κουρίτσα τσαὶ ζέψαν τσαὶ δυὸ μοσχάρια πού τὰ γένν'σι τὴν ἴδια ὥρα μιὰ γελάδα τσαὶ φέραν γύρω τοῦ χουργιὸ τσαὶ σὲ κάθε μέρος μπῆγαν καρφιὰ γύφτ'κα... τσαὶ τὴν κλῆψ'νι δέσαν σταὶ γύφτ'κα καρφιὰ. Τὰ καρφιὰ αὐτὰ εἴχ'νι μπῆξ' τσαὶ ἀπάνου σε λιθάρια... τσαὶ σήμερα ὑπάρχ' τοῦ καρφωμένου λιθάρ' πού λέμ' ἐτσεῖ ἐχ' ἓνα λιθάρ' πού ἓνα καρφί πού σώζεται ἀπ' τὰ γύφτικα καρφιὰ πού εἴχ'νι βάλλ' για νὰ πελάξουν τὸν τόπο τσαὶ ἓνα ἄλλου λιθάρ' πού καρφωμένα ἔστα καρφί³. Περὶ τῆς Παλαιοχώρας τῆς Αἰθίης παραδίδεται ὅτι κατεστράφη, ὅτε οἱ χωρικοὶ καλικοινοῦντες τὴν γῆν, ἀπέσπασαν ἧλους δι' ὧν αἱ ἀσθενεῖαι τοῦ τόπου εἶχαν καταπασσαλευθῇ⁴. Χρησις ἧλων ἀναφέρεται περαιτέρω καὶ εἰς κάρφωμα ἀσθενειῶν τῶν ζώων, τῶν αἰγοπροβάτων. Ἐπὶ ἐπιζωοτίας ἰδίᾳ εἰς ποιμνιον ὁ βοσκὸς καρφώνει τεμάχιον τοῦ πνεύμονος, τοῦ ἥπατος καὶ τῆς καρδίας ἀρρώστου ζώου «κατ' ἀπ' τὸ τζάκ' μὲ τρία καινούργια καρφιὰ πού πρέπ' νὰ κλέψ' ἡ νοικοκυρ'ς ἀπ' τὸ μπακάλ»⁵. Ὅταν δὲ πάθῃ ἀπὸ λάβωμα ποιμνιον προβάτων, τότε καρφώνεται εἰς σταυροδρόμι ὁ σπλὴν ἑνὸς τῶν

¹ Βλ. Στ. Κυριακίδην, εἰς Λαογρ., τόμ. 2 (1910), σ. 410, 421 καὶ Φ. Κουκουλέ, MNK., Λαογρ., τόμ. 8, σ. 335 (= BBΠ., τόμ. 6, σ. 197).

² Βλ. Φ. Κουκουλέ, ἐνθ' ἀν., σ. 321, Γ. Ἀ. Μέγα, Παραδόσεις περὶ ἀσθενειῶν, Λαογρ. τόμ. 7, σ. 479, 480, 3.

³ Λ. Α., ἀρ. 2797, σ. 349-350 (συλλ. Ἀννης Ἰ. Παπαμιχαήλ, 1964).

⁴ Βλ. εἰς Νέον Ἑλληνομν., τόμ. 1 (1904), σ. 505 καὶ Γ. Ἀ. Μέγα, ἐνθ' ἀν., σ. 517. Φ. Κουκουλέ, MNK., Λαογρ., τόμ. 8, σ. 321. Καὶ εἰς τοὺς Γερμανοὺς ἀπαντᾷται ἡ πίστις εἰς τὴν ἀπαλλαγὴν ἐξ ἀσθενείας διὰ τῆς καταπασσαλεύσεως αὐτῆς ἐπὶ τοίχου, ξύλου, τοῦ ἐδάφους, πρὸς δὲ καὶ ἐπὶ δένδρων ἅτινα αὐξάνονται ταχέως (Βλ. Karl Brunner, Ein Nagelstein aus Naumburg a.S., Zeitschrift d. Ver. f. Volksk., 25 (1915), σ. 351-52).

⁵ Λ. Α., ἀρ. 2898, σ. 13 (συλλ. Κωνσταντίνου Δεληζώνα, Κρανέα Ἐλασσόνορος 1964).

ἀσθενῶν ζώων «μ' ἓνα ἄβαλτο καρφὶ» (Ἀργολίς)¹, εἰς περίπτωσιν δὲ κρυολογήματος, ἐὰν δὲν ἐπετυγχάνειτο ἡ θεραπεία τοῦ ἀσθενοῦς ζώου διὰ χειροπρακτικῶν μέσων, τότε ἐτρυπᾶτο τὸ αὐτί του μὲ «σιδερένιο σουβλί»². Ἐπὶ τῆς παθήσεως «ἥσκιος» εἰς ποιμνιον σφάζεται τὸ ἄρρωστον ζῶον καὶ καρφώνονται ἐπὶ δένδρου εἰς ἐρημικὸν τόπον, ὅπου δὲν ἀκούεται ἡ φωνὴ τοῦ ἀλέκτορος, ὁ σπλὴν καὶ ἡ καρδιά τοῦ ζώου. Πιστεύεται ὅτι ἡ ἀσθένεια οὕτω προσηλοῦται εἰς τὴν θέσιν ταύτην καὶ δὲν δύναται νὰ βλάβῃ ἕτερον ζῶον ἐκ τῆς ἀγέλης³. Ἐπὶ προσβολῇ τοῦ ποιμνίου ὑπὸ ἀνθρακος, ἐνῶ μετακινεῖται τοῦτο εἰς ἄλλον τόπον, ὁ ποιμὴν ἐμπηγνύει τρεῖς ἥλους ἐπὶ τοῦ ἐδάφους τῆς μάνδρας⁴.

Εἰς περιάπτα (φυλακτὰ) πρὸς προστασίαν ἀπὸ τὸ κακὸ μάτι (βασκανίαν), ἀπὸ ἀσθενείας καὶ ἄλλα κακὰ γίνεται χοῆσις καὶ τοῦ ἥλου (καρφιοῦ ἢ βελόνης). Βελόνῃ οὕτω τοποθετουμένη εἰς τὰς πλεξίδας κορασίδος ἀποτελεῖ «καρφὶ στὰ μάθια τῶν ἐχθρῶν» τῆς (Κρήτης)⁵, δηλ. ἀποκρούει τὴν βασκανίαν. Ὅμοίως πρὸς ἀποδίωξιν τῆς βασκανίας εἰς τὴν Χρυσσαυγὴν Βοΐαν κατὰ τὸ ἔλχισμα τῶν σιτηρῶν «ρίχνουν στὸ σωρὸ τοῦ σιταριοῦ ἓνα σκόρδο κ' ἓνα καρφὶ»⁶. Ἐν Καρπάθῳ ἀναφέρεται κατασκευὴ φυλακτοῦ ἐκ τεθραυσμένης βελόνης (ἡλίκων ελαίας τῶν Βαΐων καὶ ἄλλων ἀντικειμένων)⁷.

Χοῆσις ἥλου ὑπὸ κορφὴν μάλιστα καρφίδου (= βελόνων, καρφισσῶν) γίνεται καὶ εἰς μαγικὰς ἐνεργείας καὶ πράξεις τοιαύτας πρὸς πρόκλησιν κακοῦ εἰς μισούμενον πρόσωπον εἰς διαφόρους περιστάσεις, μάλιστα δὲ κατὰ τὸν γάμον πρὸς βλάβην τοῦ νέου ζεύγους. Αἱ ἐνέργειαι αὗται καλοῦνται δεσίματα (κατάδεσμοι) καὶ καρφώματα. Κατ' αὐτὰ ἐμπηγνύονται ἥλοι, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον καινουργεῖς

¹ Βλ. Χρ. Γιαμαλίδου, Προλήψεις καὶ δοξασίαι ἐν Λιγουριῶ Ἀργολίδος, Λαογρ., τόμ. 5 (1915), σ. 647. Φ. Κουκουλέ, ΜΝΚ., Λαογρ., τόμ. 8, σ. 341 (= ΒΒΠ., τόμ. 6, σ. 203). Γ. Ἀ. Μέγα, ἐνθ' ἀν., σ. 517.

² Βλ. Ἑλπ. Σταμούλη - Σαραντῆ, Ἀπὸ τὴν Ἀνατολικὴ Θυρίκη, τόμ. Α', 1956, σ. 192.

³ Βλ. Δ. Λουκοπούλου, Ποιμενικά τῆς Ρούμελης, Ἀθῆναι 1930, σ. 194 - 195.

⁴ Λ. Α., ἀρ. 2761, σ. 359 - 360 (συλλ. Γεωργ. Αἰκατερινίδου, Ἀγρινιῇ Σεργῶν 1963). «Τὸ νταλάκι (= ἀσθένεια) χτυπᾷ τὸ πρόβατο στὸ αἷμα, στὴ σπλήνα. Ἄν φᾶς ἀπὸ τὸ κρέας αὐτὸ θὰ πάρῃς κ' ἐσύ... Γ' αὐτό... ὅταν τὸ βράζουν τὸ κρέας βάζουν κ' ἓνα καρφὶ μέσα, τὸ καρφὶ τὸ σκοτώνει (τὸ νταλάκι). (Λ. Α., ἀρ. 2946, σ. 42 (συλλ. Γεωργ. Αἰκατερινίδου, Κάτω Ὁρεινῇ Σεργῶν 1965).

⁵ Βλ. Εὐαγγ. Φραγκάκη, Συμβολὴ στὰ Λαογραφικά τῆς Κρήτης, Ἀθήνα 1949, σ. 45.

⁶ Λ. Α., ἀρ. 2480, σ. 23 (συλλ. Ἀνδρ. Παπαζαχαρίου, 1962).

⁷ Βλ. Μ. Μιχαηλίδου - Νουάρου, Λαογραφικά Σύμμεικτα Καρπάθου, τόμ. 1, Ἀθῆναι 1932, σ. 194 - 195.

(Τριφυλία, Δωρίς και Λάστα Γορτυνίας, Ἀχαΐα - Ἡλīs)¹, ἥ καρφίδες ἐπὶ ἀτέχνων πλαγγόνων ἐξ ὑφάσματος ἢ ἐπὶ ἀπλῶν κηροπλάστων εἰκόνων. Ἀναφέρεται ἡ εὐρεσις ἐν Ἀθήναις παλαιότερον ἐντὸς φρέατος κηρίνου ὁμοιώματος, προσηλωμένου με καρφία, πρὸς τὸν σκοπὸν προφανῶς τῆς προκλήσεως ἀσθενείας ἢ θανάτου εἰς τὸ πρόσωπον τὸ ὁποῖον παρίστανε τὸ κήρινον ὁμοίωμα². Ἐκ Κρήτης παραδίδεται κατάδεσμος γαμβροῦ διὰ τῆς κατασκευῆς με κουρέλια ὁμοιώματος αὐτοῦ εἰς τὸ ὁποῖον καρφώνονται τεσσαράκοντα καρφίδες εἰς τὸ μέρος τῆς καρδίας. Τὸ ὁμοίωμα τοῦτο θάπτεται οὕτως εἰς τόπον διὰ τοῦ ὁποῖου θὰ διέλθῃ ὁ γαμβρός. Οὕτως «μόλις τὸ ξεπεράσῃ, χτυπᾶται ντελόγο καὶ τέγεται - τέγεται (= ὑποφέρει λειώνοντας, τήκεται) ἴσαμε ν' ἀποθάνῃ»³.

Ἡ ἥλωσις αὕτη ἔχει μακρὰν παράδοσιν, δεδομένου ὅτι μαρτυρεῖται αὕτη ἐν χρήσει ἤδη κατὰ τοὺς Βυζαντινοὺς χρόνους⁴, καὶ παλαιότερον ἀκόμη κατὰ τοὺς ἀρχαίους. Ἐκ τῶν χρόνων τούτων προέρχεται ἀγαλμάτιον ἐκ χαλκοῦ, τὸ ὁποῖον φέρει μαγικοὺς ἥλους, οἵτινες διαπερῶσι τὸ στέρνον καὶ τὴν κοιλίαν⁵, πρὸς δὲ καὶ σκεῦος μολύβδινον, προσηλωμένον διὰ χαλκῶν ἥλων πρὸς μαγικὸν σκοπὸν⁶.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΘΗΝΩΝ

¹ Βλ. Φ. Κουκουλέ, ΜΝΚ., Λαογρ., τόμ. 8, σ. 325, 329 (=ΒΒΠ., τόμ. 6, σ. 188, 191). Α. Α., ἀρ. 2268, σ. 919 (συλλ. Χ. Κορύλλου, Αρ. 5, 1926).

² Βλ. Ἐφημ. «Ἐσπερινή» τῆς 22 Ἰουνίου 1915, ἀρ. φύλλ. 4331 καὶ Φ. Κουκουλέ, ΜΝΚ., τόμ. 8, σ. 324.

³ Βλ. Μαρίας Λιουδάκη, Ὁ γάμος στὴ Κρήτη τώρα καὶ παλιά, Ἐπ. Ἐτ. Κρητ. Σπ., τόμ. Γ' (1940), σ. 352.

⁴ Νικίτα Χωνιάτου, Χρον. Διήγ., σ. 849 στ. 9 - 14 (Βόνν.) «Ἀναμοχλεύσαντες... ἀνθρωπόμορφον εὐρίσκουσιν Ἴνδαλμα ὑποκείμενον, ... ἐς τὸ διαμπερές ἐληλαμένον ἥλω καὶ μολύβδω πάντῃ κατεληγμένον». Βλ. καὶ ἐν σ. 190, στ. 16 - 20 ἔνθα ὁ λόγος περὶ τινος Ἑβραίου ἐν Κορίνθῳ ἐπὶ τῆς βασιλείας Μανουὴλ τοῦ Κομνηνοῦ, ὅστις συνελήφθη ἀσκῶν τὴν μαγειάν. Οὗτος ἀλίσκεται μαγείας προσανέχων, καὶ προῦκετο χελώνης ἔκφορον μίμημα, ἔνδον στέγον τῆς χέλως ἀνθρωπόμορφον εἰκασμα. πεπεδημένον ἄμφω τὸ πόδε καὶ τὸ στέρνον ἐληλαμένον ἥλω διαμπερές». Εἰς τὸ ἐγκώμιον ὑπὸ τοῦ μοναχοῦ Σωφρονίου εἰς τοὺς μάρτυρας Κῦρον καὶ Ἰωάννην (7ος αἰ.), *Migne*, P. G., 87, 3, στ. 3544 - 48), λέγεται περὶ τινος Θεοφίλου, ὅστις κατέκειτο ἀσθενὴς πρὸς θάνατον... «Ἀνοίξας οὖν πάντων ἐν ὄψεσιν σὺν κόπῳ πολλῶ τὸ κιβώτιον, θέαμα δεινόν... Ἔσανον ἦν ἀνδρεῖκελον, ἐκ χαλκοῦ λαχὸν τὴν ὑπόστασιν, εἰκονίζον μορφῇ τὸν Θεόφιλον, καὶ ἥλους ποσὶ καὶ χερσὶ καθηλωθέντας ἔφερε τέτταρας, ἥλου ἐνὸς καθ' ἑκάστου μέλους ὑπάρχοντος... εἰ μὴ πάλιν οἱ μάρτυρες τὸν οἰκονόμον κινήσαντες, τὸ τί ἂν εἶεν οἱ ἥλοι ζητησαί...».

⁵ Βλ. Α. Κεραμοπούλλου, Ἀποτυμpanισμός, ἐν Ἀθήναις 1923, σ. 70.

⁶ Αὐτόθι, σ. 115.

Πλὴν τοῦ ὁμοιώματός τινος ἡδύνατο νὰ καρφωθῇ καὶ ὁμοίωμα μέλους μόνον τοῦ σώματος, οἷον ἡ καρδία ἔπειτα καὶ ἀντικείμενα ἀνήκοντα εἰς τὸν καρφωνόμενον, οἷον ἔνδυμα ἢ ὑπόδημα¹, ἐν ἀνάγκῃ καὶ τεμάχιον ἐκ τούτων· ἔπειτα καὶ τεμάχιον σάπωνος, πρὸς δὲ καὶ ἡ σκιά τῆς κεφαλῆς τοῦ μισουμένου προσώπου κ.ἄ. Ἀναφέρεται προσέτι κάρφωμα δι' ἡλίων σχηματικῶς τῆς καρδίας τοῦ ἀντιπάλου ἢ τῆς σκιάς τῆς κεφαλῆς του (Οἶνοῦς Λακεδαιμόνος)². Ἠλώσεις ἐνεργοῦνται περαιτέρω καὶ καθ' ὁλοκλήρου οἰκογενείας διὰ τῆς ἐμπήξεως τῶν καρφίων ἐπὶ δένδρου (Οἶνοῦς)³ ἢ ἐπὶ τοῦ οὐδοῦ τῆς θύρας τοῦ μέλλοντος νὰ βλαβῇ (Ἡπειρος, Βατσουναὶ Καρδίτης)⁴. Αἱ καρφίδες δύνανται νὰ ἐμπηγνύωνται ἔτι καὶ εἰς τεμάχιον κρέατος, εἰς τὸν πνεύμονα ἢ εἰς τὸ ἥπαρ ζώου⁵, τὸ ὁποῖον κατόπιν καταχώνεται ὑπὸ τὸν οὐδὸν τῆς θύρας τοῦ ἀντιπάλου (Αἰτωλία)⁶· καρφώνεται προσέτι ἡ καρδία ζώου, τὴν ὁποίαν, ἀφοῦ διαπεράσουν ἢ γεμίσουν μὲ καρφίδας, ρίπτουν ἐπὶ τῆς στέγης ἢ τῆς αὐλῆς τοῦ μισουμένου ἀτόμου (Σαλαμίς, Ἀθῆναι, Πειραιεύς)⁷ ἢ θάπτουν αὐτὴν κρυφίως ἐμπροσθεν τῆς ἑξωτερικῆς οἰκίας του (Ἀχαΐα-Ἡλις)⁸. Γίνεται χρῆσις ἔτι μικρᾶς πίττας, ἡ ὅποια κατόπιν ἀπορρίπτεται εἰς τὸ δωματίον

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΔΟΗΝΩΝ

Βλ. J. Καμπούρογλου, Ἱστορία τῶν Ἀθηναίων, τόμ. Α, ἐν Ἀθήναις 1889, σ. 217 καὶ Φ. Κουκουλέ, ΜΝΚ., τόμ. 8, σ. 327 (=ΒΒΠ., τόμ. 6, σ. 189). Ἐνταῦθα, ἤτοι ἐν Ἀθήναις, ἐτίθετο παλαιότερον ἐντὸς τῆς κλινοστρωμνῆς ὁ μισουμένος μετὰ ὀστέων (Βλ. Φ. Κουκουλέ, ἐνθ' ἄν., σ. 329 (=ΒΒΠ., τόμ. 6, σ. 191)).

² Βλ. εἰς τὸ περ. Μαλεβός, ἔτ. Β, φ. 9α, σ. 5.

³ Βλ. Φ. Κουκουλέ, ἐνθ' ἄν., σ. 328 (=ΒΒΠ., σ. τόμ. 6, 190), Ἐν Κύπρῳ ὁ χρησιμοποιοῦμενος ἥλος κατασκευάζεται μονόπυρος κατὰ τὸ τελευταῖον τέταρτον τῆς σελήνης (ἐνθ' ἄν., σ. 328-329 (=ΒΒΠ., τόμ. 6, 190)). Ἡ καταπασσάλευσις ἐπὶ δένδρου ἀπαντᾷ καὶ εἰς ἄλλους λαοὺς (Βλ. Karl Brunner, ἐνθ' ἄν., σ. 352).

⁴ Βλ. Κ. Βαρζώκαν, εἰς περ. Ζωγράφ. Ἀγών 1 (1891), σ. 15. Λ. Α., ἀρ. 2780, σ. 316 (συλλ. Ἄννης Ἰ. Παπαμιχαήλ, 1963). Καὶ παρ' ἄλλοις λαοῖς ἀπαντᾷ ἡ τοποθέτησις ἥλου ἐπὶ τῆς θύρας τῆς οἰκίας ἢ τοῦ κατωφλίου τοῦ σταύλου μὲ σκοπὸν νὰ προκληθῇ οὕτως ὁ θάνατος εἰς τὸν ἐνοικοῦντα ἢ τὰ ζῶα του. (Βλ. Karl Brunner, ἐνθ' ἄν., σ. 352). Τὸ ἔθος τοῦτο, ἤδη ἀρχαῖον, μαρτυρεῖται ὑπὸ τοῦ Ὀβιδίου, Fast. II, 572-73: «vix tamen ipsa tacet, et digitis tria tura tribus sub limine ponit, qua brevis occultum mus sibi fecit iter...».

⁵ Λ. Α., ἀρ. 2268, σ. 919 (συλλ. Χρ. Κορύλλου, Ἀχαΐα - Ἡλις, 1926).

⁶ Βλ. Δημ. Λουκοπούλου, Σύμμεικτα λαογραφικὰ ἐξ Αἰτωλίας, Λαογρ., τόμ. 12 (1938), σ. 60-61.

⁷ Βλ. Φ. Κουκουλέ, ΜΝΚ., Λαογρ., τόμ. 8, σ. 330, 331 (=ΒΒΠ., τόμ. 6, σ. 191-192).

⁸ Λ. Α., ἀρ. 2268, σ. 919 (συλλ. Χρ. Κορύλλου, 1926).

τῆς οἰκίας ἔνθα κάθηται πρὸς φαγητόν ὁ ἀντίπαλος¹. Αἱ καρφίδες προσηλοῦνται ἔτι καὶ ἐπὶ χελώνης, ἥ ὁποία κατόπιν καταλείπεται ἐντὸς τῆς αὐλῆς τοῦ ἐχθροῦ (Πάτραι)², τέλος καὶ εἰς «βάτραχο» (Κύθηρα)³. Πλατύτερον γνωστός μαγικὸς τρόπος πρὸς βλάβην τινὸς εἶναι ὁ τῆς καταπερονήσεως σάπωνος διὰ καρφίδων ἢ ἡλῶν, τῶν ὁποίων ὁ ἀριθμὸς ποικίλλει κατὰ τόπους⁴: συνήθως δὲ προσηλοῦν μετὰ τούτων καὶ τεμάχιον ὑφάσματος ἢ τρίχας ἀνηκούσας εἰς τὸν καταδενόμενον.

Καρφώματα λαμβάνουν χώραν προσέτι κατὰ τὸν γάμον πρὸ τῆς στέψεως καὶ κατὰ τὴν τέλεσιν αὐτῆς, ὥστε νὰ ἐπέλθῃ εἰς τὸν ἄνδρα ἀνικανότης καὶ στειρότης ἀντιστοίχως εἰς τὴν σύζυγον, γενικώτερον δὲ μαρασμὸς καὶ τελικῶς θάνατος εἰς τοὺς νεονύμφους. Πιστεύεται οὕτως ὅτι ὁπώρα ἐπὶ τῆς ὁποίας ἔχουν ἐμπηχθῇ κατὰ τὸ στεφάνωμα τοῦ ζεύγους ἡλοι ἢ καρφίδες, ἐὰν ριφθῇ εἰς τὴν αὐλὴν τοῦ ζεύγους, δύναται νὰ προκαλέσῃ ἀνικανότητα εἰς τὸν γαμβρόν, ἀκόμη δὲ καὶ τὸν θάνατον αὐτοῦ⁵. Ἡ καταπερόνησις αὕτη ἐκτελεῖται καὶ κατ' ἄλλους ποικίλους τρόπους, ὡς

¹ Βλ. Φ. Κουκουλέ, ΜΝΚ., Λαογρ. τὸμ. 5, τεύχ. 6, σ. 330 (= ΒΒΠ., τόμ. 6, σ. 192).

² Ἐνθ' ἄν., σ. 329 (= ΒΒΠ., σ. 191).

³ Α. Α., φρ. 2327, β. 181 (συλλ. Ἰωάνν. Π. Κασιμάτη, 1959).

⁴ Βλ. Ἀρσεν. Νεοφύτου, Περὶ τῶν ἐν Κερύσεσσι δαισιδαίμονων καὶ προλήψεων Φ. ΣΚ.Π., τόμ. 22, σ. 150, Φ. Κουκουλέ, ΒΒΠ., τόμ. 5, σ. 193. Α. Καμπούρογλου, ἔνθ' ἄν., τόμ. 1, σ. 217. Α. Α., ἀρ. 1473, σ. 78 (συλλ. Εἰρ. Καρπαθίου Νίσυρος 1940), περ. Κρητ. Μελέται, ἔτ. Α' (1933) σ. 297. Α. Α., ἀρ. 1104 Β, σ. 12 (συλλ. Γ. Μέγα, Ἀγχίαλος 1937). Α. Α., ἀρ. 1473, σ. 126 (συλλ. Α. Λεοντοπούλου, Χαλκίς 1940). Α. Α., ἀρ. 44, σ. 15 (συλλ. Ε. Σαβράμη, Κεφαλληνία 1915). Α. Α., ἀρ., 1479 Β, σ. 23 (συλλ. Μ. Ἰωαννίδου, Ἀγία Ἄννα 1942). Α. Α., ἀρ. 2327, σ. 198 - 199 (συλλ. Ἰωάνν. Κασιμάτη, Κύθηρα 1959). Α. Α., ἀρ. 2766, σ. 415 (συλλ. Ἄννης Ἰ. Παπαμιχαήλ, Πύθιον 1963). Α. Α., ἀρ. 2419, σ. 23 (συλλ. Ἑλπ. Σταμούλη - Σαραντιῇ, Σιδεροχώρι, 1961). Α. Α., ἀρ. 2810, σ. 15 (συλλ. Ἐ. Νικολαΐδου, Σταυροχώριον Σητείας 1963). Α. Α., ἀρ. 2766, σ. 38 (συλλ. Ἄννης Ἰ. Παπαμιχαήλ, Ἐλασσών 1963). Α. Α. ἀρ. 2855, σ. 12 (συλλ. Ἐμμ. Παπουτσάκη, Σίβα Μαλεβιζίου Κρήτης, 1964). Α. Α. ἀρ. 2780, σ. 52, 63 (συλλ. Ἄννης Ἰ. Παπαμιχαήλ, Ἀργυθέα Καρδίτσας 1963). Α. Α., 2897, σ. 328 (συλλ. Κων/τίνου Καραγιάννη κ.ἄ., Νιγρίτα Βισαλτίας Σερρών 1964). Γ. Ἀ. Μέγα, Ζητ. Ἑλλ. Λαογρ. Ἐπετ. Λαογρ. Ἀρχ., ἔτ. Γ - Δ (1941 - 42), σ. 109 (ἀνατ., τεύχ. 2, σ. 33). Α. Α., 2767, σ. 263 (συλλ. Ἄννης Ἰ. Παπαμιχαήλ, Ἀνατολὴ Ἀγιάς 1963). Νίκης Πέρδικα, Σκῦρος, τόμ. 1, Ἀθῆναι 1940, σ. 156. Α. Α., ἀρ. 393, σ. 18 (συλλ. Σ. Βενέτου, Ἡπειρος 1922). Α. Α., ἀρ. 2746, σ. 98, 144, 313 - 314 (συλλ. Ἄννης Ἰ. Παπαμιχαήλ, Ἀργυροπούλειον, Δελέρια, Διαμάρσιον Τιρνάβου 1963). Α. Α., ἀρ. 2897, σ. 459 (συλλ. Χρ. Διαμαντοπούλου, Δημ. Μπάγκαλα κ. ἄ., Τερπινὴ Βισαλτίας Σερρών 1964). Α. Α. ἀρ. 2797, σ. 52 (συλλ. Ἄννης Ἰ. Παπαμιχαήλ, Χιλιμοδόδιον Κορινθίας 1964). Α. Α., ἀρ. 2892, σ. 228, 330 (συλλ. Ἄννης Ἰ. Παπαμιχαήλ, Χάλικη, Νίσυρος 1964).

⁵ Α. Α., ἀρ. 2457, σ. 304, 334 (συλλ. Ἄννης Ἰ. Παπαμιχαήλ, Πυργὶ Χίου 1962).

διὰ τριῶν κλεμμένων ἡλῶν¹, τοὺς ὁποίους ἐμπηγνύουν εἰς τὸ ἔδαφος μετὰ τεμαχίου ἐκ τοῦ ἐνδύματος ἢ τῶν τριχῶν τοῦ μισουμένου προσώπου (Μακεδονία)². Ὡς καταλλήλοτερος χώρος διὰ τὴν ἐμπηξιν τῶν ἡλῶν θεωρεῖται ὁ τοῦ νεκροταφείου ἢ ὁ ὀπισθεν τοῦ ἱεροῦ τῆς ἐκκλησίας (Καλύβια Ἑλασσόνης)³, ὡσαύτως ὁ χώρος τῆς εἰσόδου εἰς τὴν νέαν κατοικίαν τοῦ ζεύγους, ἵνα πατήσῃ ἐπὶ ἡλου τὸ ζεῦγος κατὰ τὴν πρώτην εἴσοδόν του εἰς αὐτὴν μετὰ τὴν στέψιν καὶ καταστῇ οὕτω στεῖρον (Ἰβηρα Βισαλτίας)⁴. Ἠλώσεις ἀναφέρονται ἔτι καὶ ἐπὶ κορμοῦ δένδρου (Ζαγόρι Ἡπείρου, Σπάρτη, Οἰνοῦς)⁵, ἰδίᾳ ἐπὶ φραγκοσυκιᾷ ἢ ἄλλης συκῆς (Κρήτη, Κάρπαθος)⁶, πρὸς δὲ ὑπὸ κτιστῶν κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς ἐργασίας των εἰς τὸν ἀνεγειρόμενον τοῖχον (Σάντα Πόντου (πρόσφ.))⁷. εἶτα καὶ ἐπὶ σάπωνος (Ἡπείρος, Σπάρτη, καὶ Ἐπισκοπὴ Ρεθύμνης Κρήτης)⁸. Κατὰ τὴν ἱερολογίαν τοῦ γάμου, ἐνῶ ἐκφωνεῖ ὁ ἱερεὺς «Εὐλογημένη ἡ βασιλεία τοῦ Πατρός», δύναται ὁ ἀσκῶν τὴν μαγείαν, ἱστάμενος ὀπισθεν τῶν νυμφευομένων, νὰ κάμπτῃ βελόνην ἕως ὅτου τὸ αἰχμηρὸν ἄκρον τῆς εἰσχωρήσῃ ἐντὸς τῆς ὁπλῆς⁹. Βελὼν ὁμοίως κεκαμμένη τοποθετεῖται «μέσα στὶς μπότες» τῆς μελλόντινος πρὸς προστασίαν τῆς ἀπὸ μαγικὰς κατ' αὐτῆς ἐνεργείας (Ψυχρὸν Λασιθίου καὶ Ἐπισκοπὴ Ρεθύμνης Κρήτης)¹⁰. Τοῦ

μαγικοῦ τρόπου τούτου διὰ βελόνης ἔχουσιν παλαιότεραν ματυρίαν ἐκ τοῦ

¹ Λ. Α., ἀρ. 2443, σ. 18 (συλλ. Καυτανόου Βουρμά, Καλύβια Ἑλασσόνης 1962).

² Βλ. Φ. Κουκουλέ, ΜΝΚ., Λαογρ., τόμ. 8, σ. 328 (= ΒΒΠ., τόμ. 6, σ. 190).

³ Λ. Α., ἀρ. 2443, σ. 18 (συλλ. Κων. τῆς Ἑλλάδος, 1962).

⁴ Λ. Α., ἀρ. 2897, σ. 228 (συλλ. Εὐστρ. Χατζηπαπαγιώτου κ.ἀ., 1964).

⁵ Λ. Α., ἀρ. 2453, σ. 302 (συλλ. Δ. Οἰκονομίδου, 1962). Λ. Α., ἀρ. 1372, σ. 179. Φ. Κουκουλέ, ἐνθ' ἄν., σ. 328 (= ΒΒΠ., τόμ. 6, σ. 190). Μαλεβός, ἔτ. Β', φ. 10, σ. 4.

⁶ Βλ. Γ. Ἱ. Καλαϊσάκη, Κρητικαὶ προλήψεις, Δ.Ι.Ε.Ε. 2 (1885), σ. 333 καὶ Φ. Κουκουλέ, ΜΝΚ., Λαογρ., τόμ. 8, σ. 330 (= ΒΒΠ., τόμ. 6, σ. 192). Μ. Μιχαηλίδου - Νουάρου, Λαογρ. σύμμεικτα Καρπάθου, τόμ. Α, 1932, σ. 169.

⁷ Ἀρχ. Πόντου, 16 (1961), σ. 251.

⁸ Λ. Α., ἀρ. 393, σ. 18 (συλλ. Σ. Βενέτου, 1922). Λ. Α., ἀρ. 2840, σ. 6, (1964). Λ. Α., ἀρ. 1372, σ. 333 (συλλ. Μαρ. Λιουδάκη, 1939).

⁹ Λ. Α., ἀρ. 1161 Δ, σ. 34 (συλλ. Μαρ. Λιουδάκη, Ἰνναχώριον Κρήτης 1938). Γ. Α. Μέγα, Ζητήμ. Ἑλλην. Λαογρ., Ἑπ. Λαογρ. Ἀρχ., ἔτ. Γ - Δ (1941 - 1942), σ. 112 (= Ἀνάτ., τεύχ. 2, σ. 36). Γ. Ἱ. Καλαϊσάκη, Κρητικαὶ προλήψεις, Δ.Ι.Ε.Ε., τόμ. 2 (1885), σ. 333. Φ. Κουκουλέ, ΜΝΚ., Λαογρ., τόμ. 8, σ. 329 - 330 (= ΒΒΠ., τόμ. 6, σ. 192). Λ. Α., ἀρ. 44, σ. 15, (συλλ. Ἑ. Σαβράμη, Κεφαλληνία, 1915).

¹⁰ Λ. Α., ἀρ. 2840, σ. 6 1964. Λ. Α., ἀρ. 2860, σ. 26, (συλλ. Μαρ. Χαλαμπαλάκη, 1964). Εἰς Ἁγίους Δέκα Ἡρακλείου Κρήτης τοποθετεῖται ἀδιαφόρως μία κερφίτσα εἰς τὸ ὑπόδημα τῆς νύμφης (Λ. Α., ἀρ. 2854, σ. 13 (σύλλ. Ν. Παπαδοπούλου, 1964) εἰς δὲ τὴν Κουμάσα Κρήτης εἰς τὸ ὑπόδημα τοῦ γαμβροῦ «γιά νὰ μὴν τὸν δέσουν καὶ δὲ θὰ μπορῇ μετὰ νὰ ἀποκτήσῃ παιδί», (Λ. Α., ἀρ. 2858, σ. 44 (συλλ. Ἑ. Κογκάκη, 1964).

17ου αἰ.¹ Χρήσις βελονῶν καὶ καρφίδων ἀναφέρεται προσέτι πρὸς προστασίαν τοῦ νέου ζεύγους ἀπὸ μαγικὰς κατ' αὐτοῦ ἐνεργείας², ὡς καὶ πρὸς ἀπαλλαγὴν αὐτοῦ ἐξ αὐτῶν³. Οὕτως ἐμπηγνύεται ἐπὶ τῶν ἐνδυμάτων τῶν μελλονύμφων βελόνη κατ' ἀντίστροφον φορὰν⁴, κατὰ δὲ τὴν τέλει τῆς στέψεως ἴστανται ὀπισθεν αὐτῶν «οἱ συγγενῆδεις τ'ς καὶ τ'ς σουγλίζουν μὲ ἓνα βελόνι πού 'νι ἀφόριο, γιὰ νὰ μὴ τ'ς δέσουν, τ'ς κάνουν μάγια⁵», δηλ. νὰ ἀποτρέψουν «τοῦ κομπόδεμα»⁶. Ἡ βελόνη αὕτη κατόπιν θραύεται⁷ καὶ ῥίπτεται ἔμπροσθεν τῆς θύρας τῆς οἰκίας τοῦ γαμβροῦ, ὥστε διερχόμενοι οἱ νεόνυμφοι νὰ πατήσουν ἐπ' αὐτῆς⁸. Πρὸ τῆς ἐκκινήσεως τῆς νύμφης ἐκ τῆς πατρικῆς οἰκίας διὰ τὴν στέψιν τοποθετεῖται πρὸς προστασίαν τῆς «ἓνα καινούργιο καρφὶ καὶ λίγη πρασινάδα μέσα στὰ μαλλιά της χωρὶς νὰ τὸ καταλάβῃ» (Ἄνω Γραμματικὸν Ἑδέσεως)⁹.

Πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον, δηλ. τῆς ἀποκρούσεως μαγικῆς ἐπενεργείας, ἐμπηγνύεται καρφὶ καὶ εἰς τὴν θέσιν «ποὺ ξεντύνεται ἡ νύφη» (Γάβρος Καστορίας)¹⁰, προσέτι καὶ ἐπὶ τῶν ἐνδυμάτων τοῦ γαμβροῦ ἐνηλικιῶνται καρφίδες (Ἰσώμα Κιλκίς)¹¹, ἀλλαχοῦ δέ, ὡς εἰς τὸ Ἑλαιοπόλεον¹², ἐπὶ τῶν ἐνδυμάτων κατὰ τὴν ἐκφώνησιν ὑπὸ τοῦ ἱερέως κατὰ τὴν στέψιν τοῦ «Εὐλογημένη ἡ βασίλισσα τοῦ Πατρὸς» μιὰ γυναῖκα

¹ Βλ. Φ. Κουκουλέ, ΜΝΕ, Λαογρ., τόμ. 9, σ. 704 = ΒΒΠ., τόμ. 6, σ. 251.

² Λ. Α., ἀρ. 2746, σ. 97 - 98, 302 (συλλ. Ἄννης Ἰ. Παπαμιχαήλ, Ροδιά καὶ Ἀργυροπούλειον Τιρνάβου 1963). Μ. Λιουδάκη, Ὁ γάμος στὴ Κρήτη τώρα καὶ παλιά, Ἑπετ. Ἑτ. Κρητ. Σπ., τόμ. 3 (1940), σ. 372. Λ. Α., ἀρ. 1389 Β, σ. 173 (συλλ. Μ. Λιουδάκη, Λασιθί, Ἄγιος Κωνσταντῖνος 1939). Εἰς Αἰτωλίαν κατὰ τὴν ἐκκίνησιν τοῦ ζεύγους πρὸς τὴν ἐκκλησίαν ἐκ τῆς οἰκίας τῆς νύμφης, αὕτη ρίπτει ἓνα καρφὶ εἰς τὴν στέγην (Λ. Α., ἀρ. 867, σ. 283 (συλλ. Δ. Λουκοπούλου, 1927). Γ. Α. Μέγα, Ζητ. Ἑλλην. Λαογρ., Ἑπ. Λαογρ. Ἀρχ., ἔτ. Β (1940), σ. 153 (=ἀνάτ., τεύχ. 1, σ. 89).

³ Βλ. Arm. Delatte, Λ. Α., σ. 552, Φ. Κουκουλέ, ΒΒΠ., τόμ. 6, σ. 207. περ. Κρητικαὶ μελέται, ἔτ. Α, 1933, ἀρ. 9, σ. 297. Karl Brunner, ἔνθ' ἀν., σ. 352.

⁴ Λ. Α., ἀρ. 2478, σ. 37 (συλλ. Κων. Βουζιανᾶ, Γαλατινὴ Βοΐου 1962).

⁵ Λ. Α., ἀρ. 2767, σ. 221 (συλλ. Ἄννης Ἰ. Παπαμιχαήλ, Ἀνατολὴ Ἀγιάς 1963), Λ. Α., ἀρ. 2766, σ. 415, 429 - 430 (συλλ. Ἄννης Ἰ. Παπαμιχαήλ, Πύθιον, Κοκκινόπηλός Ἑλασσόνος 1963). Εἰς Λεύκην καὶ Διχείμαρον Βοΐου προσηλοῦνται εἰς σχῆμα σταυροῦ (Λ. Α., ἀρ. 2486, σ. 29 (συλλ. Ἀλ. Ἀδαμίδη, 1962).

⁶ Λ. Α., ἀρ. 2766, σ. 38 (συλλ. Ἄννης Ἰ. Παπαμιχαήλ, Ἑλασσόνος 1963). Λ. Α., ἀρ. 2901, σ. 9 (συλλ. Ἰωανν. Θεοδώρου, Δοξαράς Λαρίσης 1964).

⁷ Λ. Α., ἀρ. 2766, σ. 118 (συλλ. Ἄννης Ἰ. Παπαμιχαήλ, Τσαριτσάνη Ἑλασσόνος 1963).

⁸ Λ. Α., ἀρ. 1976, σ. 24 (συλλ. Μαίρ. Παπαγεωργίου, Τρίκαλα 1952).

⁹ Λ. Α., ἀρ. 2679, σ. 9 (συλλ. Ξανθοῦλας Ἀναγνώστου, 1962).

¹⁰ Λ. Α., 2508, σ. 10 (συλλ. Φωτ. Τσολάκη, 1962).

¹¹ Λ. Α., ἀρ. 2871, σ. 17 (συλλ. Χαρ. Τζουμπέ, 1964).

κεντᾶ τὸ γαμπρὸ καὶ βάζει τὸ βελόνι κάτω ἀπὸ τὸ σακκάκι του»¹.

Ἡ μαγικὴ αὕτη καταπερόνησις μὲ ἀποτρεπτικὸν τοῦ κακοῦ σκοπὸν συνεχίζεται ὡς ἔθος ἐκ τῆς Ἀρχαιότητος².

Πλὴν τῶν μαγικῶν χρήσεων τούτων τῶν ἡλίων ἀναφέρεται ἡδη ἐκ τῶν μεσαιωνικῶν χρόνων καὶ ἡ πρὸς δέσμευσιν τῶν ψυχικῶν καὶ πνευματικῶν δυνάμεων ἄλλου ἀτόμου, οὗτω δὲ καὶ πρὸς παρασκευὴν φίλτρων μὲ καταπερονήσεις κηρίνου ὁμοιώματος προσώπου, τοῦ ὁποίου τὸν ἔρωτα ἠθέλε τις νὰ ἐλκύσῃ³.

Εἰς τὴν Ζάκυνθον ὑπῆρχε παλαιότερον, πιθανῶς δὲ σώζεται καὶ μέχρι σήμερον, ἡ συνήθεια τῆς καταπερονήσεως πρὸς τοῦτο διὰ καρφίδος ὠρισμένων παιγνιοχαρῶν, τῶν ὁποίων αἱ ἀπεικονίσεις συμβολίζουν τὴν καρδίαν, τὸν νοῦν καὶ τὸ σῶμα τοῦ ἐρωμένου προσώπου⁴.

Ἡ καταπασσάλευσις πρὸς ἐπιφορὰν βλάβης ἀσκεῖται, ὡς ἐλέχθη ἤδη, οὐ μόνον ἐπὶ ἀνθρώπου ἀλλὰ καὶ ἐπὶ ζώων⁵, οἰκιακῶν ἢ καὶ ἀγρίων (τοῦ λύκου, τῆς ἀλώπεκος, τῶν ποντικῶν), ὡς ἀκόμη καὶ ἐπὶ φυτῶν πρὸς ξήρανσιν αὐτῶν⁶, ἀπαν-

¹ Α. Α., ἀρ. 2897, σ. 26 (συλλ. Χρ. Μασοῦ, Μύθος Κομνηνοῦ, Εὐαγγ. Σιγανοῦ, 1964).

² Βλ. *Q. Hor. Flacci*, *Carm. I*, 35, 1-7: «... te semper anteit serva Necessitas, | clavos trabalis et cuneos manu | gestans aene nec severus» καὶ *III*, 29, 6-7: «stipulis verticibus diu Necessitas | clavos, non aspidum, haeret». *Δικέων*, *Act. in C. Verrem* sec. V, XXI, 53: «Et ut hoc beneficium, quod Mamertinum deditur, trabali clavo figeret, cum consilio causam Mamertinorum cognoscit et de consilii sententia Mamertinis se frumentum non imperare pronuntiat. *T. Livii*, VII, 1, VIII, 18.

³ Βλ. *Arm. Delatte*, Α. Α., σ. 77: «... καὶ ἂν δύνασαι νὰ κλέψῃς ἀπὸ χαλκῆαν καρφίν, ἄμεινος (ἤγουν νὰ μὴν μείνῃς εἰς τὸν χαρκὴν) διὸ ἐκεῖνον εἶναι καλόν. καὶ κάρφωνε καὶ λέγε οὕτως: ἔδω καρφῶνω τὴν καρδίαν καὶ τοὺς διαλογισμοὺς καὶ τὸν νοῦν τῆς ὀδείου(α) γυναικός, ἵνα ἀποθνήσκῃ διὰ ἐμέν. . . νὰ μὴν ἔχῃ ἀναμονὴν ἢ ὀδείου(α) κόρη τῆς ὀδείου(α) διὰ ἐμέναν καὶ τὴν ἐμὴν ἀγάτην» βλέπε, καρφῶνω τὴν σκιά(ν) σου». (χειρ. 18ου αἰ.). (Αὐτόθι, σ. 461) παρατίθεται ἐτέρα συνταγὴ φίλτροκαταπερονήσεως ὑπὸ τινος κηρίνου ὁμοιώματος τῆς ἐρωμένης νεάνιδος. Ὁ καταπερονῶν τὸ εἰδῶλιον ἐπιλέγει: «... ὥσπερ ἐμπήγω ἐγὼ τὴν βελόνην καὶ καρφῶνω εἰς τὴν καρδίαν τοῦ εἰδῶλου τούτου, τοιοῦτως νὰ καρφωθῇ καὶ ἡ ἀγάπη μου εἰς τὴν καρδίαν τῆς ὀδείου(α) θυγατρὸς» (χειρ. 18ου αἰ.).

⁴ Βλ. εἰς *Φ. Κουκουλέ*, ΜΝΚ., τόμ. 8, σ. 325 (= ΒΒΠ., τόμ. 6, σ. 187).

⁵ «Παλιὰ πηγαῖναν καὶ κίαναν μάγια τὸ βράδ' καὶ μπηγαν ἓνα καρφὶ 'κεῖ στοῦ γιοφύρ' γιὰ νὰ ψοφᾶν τὰ ζῶα ποὺ περνοῦσαν ἀπὸ 'κεῖ» ('Ελασσόν). Α. Α., ἀρ. 2766, σ. 38 (συλλ. Ἀννης Ἰ. Παπαμιχαήλ, 1963). Εὐαγγ. *Φραγκάκι*, ἐνθ' ἄν., σ. 31. Ἰ. Μαυρακάκη, Ἀνάλεκτα Κρητικῆς λαογραφίας, τόμ. 1, Χανιά 1939, σ. 40.

⁶ «Ὅταν θῆς νὰ ξεράνῃς δεδρό, κáινε καὶ κάρφωσέ το μ' ἓνα μυτερὸ γαρφί(ν) στὴ ρίζα του (Α. Α., ἀρ. 1585, σ. 17 (συλλ. Δ. Οἰκονομίδου, Ἀπειρανθὸς Νάξου 1934), *Φ. Κουκουλέ*, ΜΝΚ., τόμ. 8, σ. 317 (= ΒΒΠ., τόμ. 6, σ. 181).

τῆται δὲ πλὴν τοῦ ἐλληνικοῦ καὶ εἰς ἄλλους λαούς¹, κ.λ.π. Ἐκ τῶν ἀγρίων ζώων καταπασσαλεύεται συνήθως ὁ λύκος πρὸς ἀποδίωξιν αὐτοῦ ἀπὸ τὸ ποίμνιον. Εἰς Καταφύγιον Κοζάνης τὸ κάρφωμά του γίνεται τὴν παραμονὴν τῆς ἐορτῆς τοῦ Ἁγίου Μηνῆ² τότε «ὅταν κτυπᾷ ἡ καμπάνα διὰ τὸν ἐσπερινόν, καρφώνουν μὲ πεταλοκάρφι εἰς τὴν ἐξώπορτα τοῦ σπιτιοῦ τὸ λύκο»³. Εἰς Ἀργιθέαν Καρδίτσης ἡ καταπασσάλευσις αὕτη ἐνεργεῖται κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς ἐορτῆς ταύτης διὰ τοῦ καρφώματος ἐπὶ τοῦ ἐδάφους τριῶν ἡλῶν⁴ ἢ «μὲ ἓνα γύφτικο παλιὸ καρφὶ στὸ γωνο-λίθι τοῦ τζακιοῦ» (Κλειστόν Εὐρυτανίας)⁵. Κατὰ τὴν ἐορτὴν ἐπίσης τοῦ Ἁγίου Βλασίου δὲν ἐργάζονται εἰς Γρίζι Πυλίας, διότι «τὴ βαστᾶνε γιὰ τὸ τσακάλι καὶ γιὰ τὸ λύκο»· «ὄγοις θέλει νὰ δουλέψῃ παίρνει ἓνα σακκούλι καὶ νιὰ βελόνα καὶ τὰ ράφτει πίσω του... καὶ ἀπ' ἔκει πάει καὶ δουλεῖ»⁶. Παλαιότερον εἰς Μανιάκι Μεσσηνίας τὴν πρώτην Φεβρουαρίου ἡ νοικοκυρὰ εἰς κάθε οἰκογένειαν «ἔπαιρνε ἓνα μπάλωμα, βελόνι καὶ κλωνά» καὶ ἔρραπτε τὸ στόμα τοῦ λύκου, τῆς ἀλεπούς, εἴτα δὲ ἔθαπτε τὰ ἀντικείμενα αὐτῶν⁷. Περαιτέρω ἀπαντῶνται χρήσεις ἡλῶν εἰς μαγικὰς πράξεις κατὰ τῆς νοσηρίας καὶ ἐπέκτασιν δὲ καὶ κατὰ δαιμονικῶν ὄντων (δαιμόνων⁸, στοιχειῶν⁹, ἀντικείμενα¹⁰ κ.ά.) πρὸς παρεμπόδισιν τῆς εἰσόδου αὐτῶν εἰς τὸν οἶκον τοῦ σπιτιοῦ καὶ Ἐπίσης καρφώνεται ὁ ἄνεμος πρὸς δὲ καὶ ὁ ἀνεμοπαρόβιλος ἐκ τῆς πίστεως τοῦ λαοῦ ὅτι ἐντός αὐτῶν εἶναι

¹ Karl Brunner, ἔνθ' ἀν., σ. 352 κ.ε.· Δ. Λουκοπούλου, ἔνθ' ἀν., σ. 74.

² Λ. Α., ἀρ. 2645, σ. 10 (συλλ. Κωνσταντίνος Σκουγάλη, 1962). Τὴν ἡμέραν ταύτην εἰς Φθιώτιδα «οἱ γυναῖκες ράβουν τίς κουτσμπολές γυναῖκες» διὰ βελόνης ἐπὶ τεμαχίου ὑφάσματος. (βλ. Δ. Λουκοπούλου, Γεωργικά τῆς Ρούμελης, Ἀθῆναι 1938, σ. 170). Εἰς δὲ τὴν Δημητσάναν πρὸς ἀποτροπὴν «τῆς γλωσσοφαγιάς» ἐμπηγνύουν «μιά βελόνα στὸ πάτωμα ἢ στὸν τοίχο καὶ ἔτσι καρφώνουν τὸν ἔχθρὸ» (βλ. Ν. Γ. Πολίτου, Λ.Σ., τόμ. Γ', σ. 151) ἢ ράπτουν μὲ «μιά σακοράφα... τὰ στόματα τῶν ἐχθρῶν» (Λ. Α., ἀρ. 2447, σ. 32 (συλλ. Χαρ. Χατζῆ, Νεστόριον 1962). Λ. Α., ἀρ. 2459, σ. 42, περ. Καστορίας 1962).

³ Λ. Α., ἀρ. 2780, σ. 280 (συλλ. Ἰ. Παπαμιχαήλ, 1963).

⁴ Λ. Α., ἀρ. 2775, σ. 95-96 (συλλ. Ἡλία Σαμαρᾶ, 1963).

⁵ Λ. Α., ἀρ. 1378B, σ. 52 (συλλ. Γ. Ταρσούλη, 1939).

⁶ Λ. Α., ἀρ. 1508, σ. 35 (συλλ. Μ. Τσάκωνα, 1944).

⁷ Λ. Α., ἀρ. 2807, σ. 22 (συλλ. Αἰκατ. Δανδουλάκη, 1963).

⁸ «Ἐνας ἀπὸ τὴ Κρούσοβα κάρφωνε τοὺς διαβόλους...» (Λ. Α., ἀρ. 2762, σ. 22 (συλλ. Γεωργ. Αἰκατερινίδου, Μικρὸ Σούλι Μακεδονίας 1963).

⁹ «Οἱ παλαιοὶ ἤλεγαν ὅτι ὑπῆρχε ἡσκίωμα σ' ἓνα σπίτι. Ἦτονε στοιχειωμένο. Ὑπῆρχε ἓνας Ντάλας στὴ Νιγρίτα, ἐρχόνταν καὶ ἤπαιρνε ἓνα σκεπάρνι, ἓνα καρφὶ ξεγυμνωτόταν ὁ ἴδιος κ' ἔτρεχε νὰ πιάσῃ καὶ νὰ καρφώσῃ τὸ ἡσκίωμα». (Λ. Α., ἀρ. 2762, σ. 9 (συλλ. Γεωργ. Αἰκατερινίδου, Μικρὸ Σούλι Σερρών 1963).

¹⁰ βλ. Φ. Κουκουλέ, ΜΝΚ., τόμ. 8, σ. 335 (=ΒΒΠ, τόμ. 6, σ. 197).

σκονταί Νεραΐδες¹ καὶ ἄλλα δαιμονικὰ ὄντα². «Βάζουνε ἓνα παννὶ μέσ' σὲ μιὰν δροῦπα» φράζουνε τὴ δροῦπα τ'ς νοτιᾶς. Βάζουνε καὶ τρία μεγάλα καρφιά (βουλο-
κάρφια), σποῦνε κ' ἓνα κ' μᾶρ³ νερό⁴. Τέλος καταπασσαλεύονται καὶ αἱ δριῖμες, ἵνα
μὴ προξηνήσουν κακὸν εἰς τὸν λουόμενον καὶ ἐπιφέρουν καταστροφὴν εἰς τὸν
πρὸς πλύσιν ρουχισμόν. Οὕτως εἰς Μῆλον ὁ λουόμενος κατὰ τὴν περίοδον
τῶν δριμῶν δέον νὰ ρίψῃ εἰς τὸ νερὸ καὶ «μιὰν πρόκα», ἵνα μὴ ὑποστῇ
τριχόπτωσιν⁵. Τοῦτο ἐξηρεῖτο καὶ ὑπὸ τῶν λουομένων εἰς τὴν θάλασσαν, οἱ
ὅποιοι ἔπρεπε νὰ ρίξουν προηγουμένως ἐντὸς αὐτῆς ἥλον⁶. Αἱ γυναῖκες δέ,
ἐὰν εἶναι ἀνάγκη κατὰ τὰς ἡμέρας ταύτας νὰ πλύνουν ροῦχα, ρίπτουν πρὸ
τῆς ἐνάρξεως τῆς πλύσεως καρφὶ ἐντὸς τῆς σκάφης (Κυκλάδες, Γαλιτσάδες
Εὐβοίας, Τσαριτσάνη Ἑλασσόνος, Ἀργιθέα Καρδίτσης)⁷ ἢ εἰς τὸν λέβητα (Πύ-
θιον Ἑλασσόνος, Ἀσπροποτάμιον Πίνδου, Ἀργιθέα Καρδίτσης, Χιλιομόδιον Κο-
ρινθίας)⁸, ἵνα μὴ πάθουν «ἀπὸ ὥρα (=κακὴν ὥραν), ἀπὸ ἀρρώστειας» (Ἀνα-
τολὴ Λαρίσης)⁹ καὶ «οὔτε ἂ ἴνῃ κακό» (Μετὰ Νισύρου)¹⁰. Τέλος καὶ κατὰ τὴν
περίοδον τοῦ Δωδεκαήμερου οἱ Ἕλληνες πρὸ τοῦ 1922 εἰς Καστανιὲς Ἀνατολ.
Θράκης δὲν ἐλούοντο οὔτε ἐπλύνον ροῦχα, ἀλλ' ὅταν ἀνάγκη πρὸς τοῦτο, τότε
«ἔβαζαν καρφὶ μέσα στὸ νερό»¹¹ προηγουμένως.

¹ Βλ. Ν. Γ. Πολίτου, Μετεωρολογικὸν μῦθος, ΔΕ, Γ', σ. 41 κ. ἐξ. Τοῦ αὐτοῦ, Παρα-
δόσεις, τόμ. 1, σ. 144, ἀρ. 267, 268, τόμ. 2, σ. 355-356, ἀρ. 267, 268. Λ. Α., ἀρ. 2279, σ. 5-6
(συλλ. Γ. Κ. Σπυριδάκη, Λέρος 1958). Λ. Α., ἀρ. 1573Ε, σ. 17 (συλλ. Γ. Ταρσούλη, Μεσοχώρι
Πυλίας 1939).

² Βλ. Ν. Γ. Πολίτου, ἐνθ' ἀν., τόμ. 1, σ. 146, 147, ἀρ. 271, 272, τόμ. 2, σ. 859-860.
Λ. Α., ἀρ. 332, σ. 258 (συλλ. Κ. Νεστορίδου, Γύθειον 1895). Λ. Α., ἀρ. 2279, σ. 5 (συλλ.
Γεωργ. Σπυριδάκη, Λέρος 1958). Λ. Α., ἀρ. 511, σ. 230 (συλλ. Τ. Γρέζου, Βογατσικόν 1924).
Λ. Α., ἀρ. 2382, σ. 307 (συλλ. Δημ. Οἰκονομίδου, Καλέντζιον Ἰωαννίνων 1961).

³ Λ. Α., ἀρ. 1446Β, σ. 336 (συλλ. Δ. Λουκάτου, Λέρος 1940). Γ. Α. Μέγα, Ζητήμ. Ἑλ-
λην. Λαογρ., Ἑπετ. Λαογρ. Ἀρχ., ἔτ. Γ-Δ (1941-1942), σ. 158 (=ἀνάτ., τευχ. 2, σ. 83).

⁴ Λ. Α., ἀρ. 2777, σ. 217 (συλλ. Γεωργ. Παγώνη, 1963).

⁵ Βλ. Φ. Κουκουλέ, ΜΝΚ., Λαογρ., τόμ. 8, σ. 336 (=ΒΒΠ., τόμ. 6, σ. 198). Ἑλπ. Στα-
μούλη-Σαραντῆ, Ἀπὸ τὴν Ἀνατολικὴ Θράκη, τόμ. Α', Ἀθῆναι 1956, σ. 179.

⁶ Βλ. Φ. Κουκουλέ, ἐνθ' ἀν., σ. 335-336. Λ. Α., ἀρ. 1612, σ. 14 (συλλ. Δ. Οἰκονομίδου,
1949). Λ. Α., ἀρ. 2766, σ. 141 (συλλ. Ἀννης Ἰ. Παπαμιχαήλ, 1963). Λ. Α., ἀρ. 2780, σ. 21
(συλλ. Ἀννης Ἰ. Παπαμιχαήλ, 1963).

⁷ Λ. Α., ἀρ. 2766, σ. 422 (συλλ. Ἀννης Ἰ. Παπαμιχαήλ, 1963). Αἰεξ. Κ. Χατζηγάκη,
Παραδόσεις τ' Ἀσπροποτάμου, Τρίκαλα 1948, σ. 126, ἀρ. 256. Λ. Α., ἀρ. 2780, σ. 20-21 (συλλ.
Ἀννης Ἰ. Παπαμιχαήλ, 1963). Λ. Α., ἀρ. 2797, σ. 363 (συλλ. Ἀννης Ἰ. Παπαμιχαήλ, 1964).

⁸ Λ. Α., ἀρ. 2767, σ. 266-267 (συλλ. Ἀννης Ἰ. Παπαμιχαήλ, 1963).

⁹ Λ. Α., ἀρ. 2892, σ. 354-355 (συλλ. Ἀννης Ἰ. Παπαμιχαήλ, 1964).

¹⁰ Ἑλπ. Σταμούλη-Σαραντῆ, Ἀπὸ τὴν Ἀνατολικὴ Θράκη, τόμ. Α', 1956, σ. 131.

Σημειωτέον τέλος ὅτι οἱ κνηγοὶ μεταβαίνοντες πρὸς θήραν ἀποδιώκουν διὰ ρήψεως καρφίδος κατὰ γῆς τὸ κακὸν συναπάντημα, ἐνόδιος σύμβολος, ὡς εἶναι ὁ ἱερεὺς¹, διὰ τὰ ἐπιτύχουν εἰς τὴν θήραν ἐπίσης καὶ εἰς παιγνίδια τῶν παιδιῶν, τὸ μὴ κερδίζον, ἵνα μεταστρέψῃ ὑπὲρ αὐτοῦ τὴν τύχην, πηγνύει καρφὶ εἰς τὸ ἔδαφος (Ἀναβρυτὴ Λακωνικῆς, Κρήτη, Καλάμαι)², ἐπὶ ἀπωλείας δὲ ἀντικειμένου διὰ τὴν ἀνεύρεσιν αὐτοῦ καρφώνουν πολλαχοῦ ἐπὶ τοῦ ἔδαφους, ἐπὶ ξύλου ἢ τοίχου ἢλον ἢ καρφίδα καταπασσαλεύοντες οὕτω τὸν δαίμονα (Καρπάθος, Σαλαμίς, Βασσαράς, Θράκη, Κρήτη, Χίος, Ἀβία Λακωνικῆς, Κύθηρα, Ἡράκλεια, Νάξος)³.

Η'. ΜΑΧΑΙΡΑ

Ἐκ τῆς χρήσεως τοῦ μαχαιριοῦ εἰς τὸν καθ' ἡμέραν βίον ὡς ὄργανου πρὸς πλήρωσιν βιοτικῶν ἀναγκῶν, πρὸς δὲ καὶ ὡς μέσου ἀμύνης ἐξ ἐχθρικῆς ἐπιθέσεως, ἐπεξετάθη προφανῶς ἡ χρῆσις αὐτοῦ καὶ πρὸς μαγικοὺς σκοπούς. Μὲ τὴν τελευταίαν χρῆσιν ταύτην ἀπαντᾷται εὐρέως τὸ μαυρομάνικο ἰδίᾳ μαχαίρῃ εἰς ἐνεργείας ἢ πράξεις διὰ τὴν ἀπαλλαγὴν ἐξ ἀσθενειῶν, ἐπιπορευτῶν θεομηνιῶν ἢ δαιμονικῶν ἐπηρεϊῶν, καὶ γενικῶς δι' ἀπόκρουσιν τοῦ κακοῦ καὶ

Α'. — Εἰς προκείμεναις πάσχετας καὶ ἐξ ἐπισμῶν ἢ μήτηρ ἢ ἡ μάμμη τοῦ, ἀφ' οὗ ἐκδυθῇ, πείσκει ἀνα μαυρομάνικο μαχαίρῃ καὶ χαράσσει ἓνα κύκλο εἰς τὸ πάτωμα... γύρω ἀπὸ τὸ παιδί, ἔπειτα καθάσκει τὸ μαχαίρῃ εἰς τὴν θέσιν τῆς κεφαλῆς (Ἀπόστολοι Κρήτης, Ἅγιοι Ἀπόστολοι Μελάνος Νάξου)⁴ ἢ «τὸ ξαπλώνει ἡ μάννα κάτω στὴν κάμαρα καὶ ἀποσκελώνει ἀπὸ πάνω ἀφ' τοῦ παιδὶ δίχως παντελόνι», βασιτάζουσα μαχαίρῃ μαυρομάνικῃ καὶ λέγουσα: «Μία φορὰ σὲ γέννησα καὶ μία φορὰ νὰ τὸ πάθης» (Χίος)⁵. Χρῆσις τοῦ μαυρομάνικου μαχαιριοῦ μαρτυρεῖται ἐκ

¹ Βλ. Φ. Κουκουλέ, ΜΝΚ., τόμ. 8, σ. 337 (=ΒΒΠ, τόμ. 6, σ. 199).

² Βλ. Φ. Κουκουλέ, ΜΝΚ., τόμ. 8, σ. 334, 331 (=ΒΒΠ., τόμ. 6, σ. 196, 194). Α. Α., ἀρ. 1473, σ. 280 (συλλ. Ἐλ. Τσιμόγιαννη, Καλάμαι 1940).

³ Βλ. Μ. Μιχαηλίδου - Νουάρου, Λαογραφικὰ Σύμμ. Καρπάθου, τόμ. Α', 1932, σ. 169. Φ. Κουκουλέ, ἔνθ' ἀν., σ. 335 (=ΒΒΠ., τόμ. 6, σ. 197). Περ. Μαλεβός, ἔτ. Β, φ. 10, σ. 4. Ἑλπ. Σταμούλη - Σαραντῆ, Ἀπὸ τὴν Ἀνατολικὴ Θράκη, τόμ. Α', 1956, σ. 166. Ἐναγγ. Κ. Φραγκάκη, Συμβολὴ στὰ λαογραφικά τῆς Κρήτης, Ἀθήνα 1949, σ. 41. Α. Α., ἀρ. 1105, σ. 244 (συλλ. Μ. Λιουδάκη, Κρήτη 1937). Α. Α., ἀρ. 2457, σ. 333 (συλλ. Ἄννης Ἰ. Παπαμιχαήλ, Πυργὶ Χίου 1962). Α. Α., ἀρ. 788, σ. 13 (συλλ. Χρ. Φραγκούλη, 1927). Εἰρήνης Παπαδάκη, Λαογραφικὰ Σύμμεικτα Σητείας, Ἐπετηρ. Ἐτ. Κρητ. Σπουδῶν, τόμ. Β' (1939), σ. 395, ἀρ. 18. Α. Α., ἀρ. 2327, σ. 181 (συλλ. Ἰωάνν. Κασσιμάτη, 1958). Α. Α., ἀρ. 2751, σ. 35 (συλλ. Ἑλπ. Σταμούλη - Σαραντῆ, Ἡράκλεια 1963). Α. Α., ἀρ. 2303, σ. 369 (συλλ. Στεφ. Ἡμέλλου, Δανακὸς Νάξου 1959).

⁴ Α. Α., ἀρ. 2867, σ. 37 (συλλ. Ἑμμ. Σαμπαθιανᾶκη, 1963). Α. Α., ἀρ. 2342, σ. 56-57 (συλλ. Στεφ. Ἡμέλλου, 1960).

⁵ Α. Α., ἀρ. 2457, σ. 299 (συλλ. Ἄννης Ἰ. Παπαμιχαήλ, 1962).

παλαιότερων χρόνων, ἤδη ἀπὸ τοῦ 15 αἰ. (1497), πρὸς θεραπείαν τῆς ἐπιληψίας¹. Ἐκ τῶν νεωτέρων χρόνων ἀναφέρεται τοποθέτησις τοῦ ἐπιληπτικοῦ ἐπὶ τοῦ ἐδάφους καὶ ἔμπηξις ἐπὶ τῆς γῆς δύο μαυρομάνικων μαχαιριῶν, τοῦ ἑνὸς παρὰ τοὺς πόδας καὶ τοῦ ἄλλου παρὰ τὴν κεφαλὴν του (Ἀμουργέλλαι Μονοφατσίου Κρήτης, Νάξος, Κύπρος)². Τὰ μαχαίρια ταῦτα ἀνασύρονται εἰτα ἐκ τοῦ ἐδάφους, ἀφοῦ ὁ ἀσθενὴς ὁδηγηθῇ εἰς τὴν οἰκίαν του³. Ἀλλαχοῦ ὁ προσβληθεὶς τὸ πρῶτον ὑπὸ ἐπιληψίας καὶ καταπεσὼν οὕτως ἐπὶ τοῦ ἐδάφους κάμνει τὸ σημεῖον τοῦ σταυροῦ μὲ μαυρομάνικο μαχαίρι εἰς τὸν τόπον ὅπου ἔπεσεν (Λιγούριον Ἀργολίδος)⁴.

Ἡ δι' ἐπφθῆς θεραπεύουσα τὸ ἐρυσίπελας, ἐνῶ ἔξορκίζει τὸ κακόν, τυλίσσει «σ' ἓνα μαυρομάνικο μαχαϊρόπ'λο λίγο...κόκκινο μάλλινο στουπί...»⁵, μεταβαίνει δ' ἔπειτα μετὰ τοῦ πάσχοντος εἰς τὴν ἐξοχὴν ὅπου χαράσσει ἐπὶ φλοιοῦ δένδρου διὰ μαχαίρας τὸ σημεῖον τοῦ σταυροῦ τρις⁶ ἢ φέρει μαυρομάνικο μαχαίρι⁷ μὲ τὸ ὁποῖον σταυρώνει τὸ πάσχον μέρος τοῦ σώματος, ἐπιλέγουσα «καὶ δὲν εὐρέθηκε ἄνθρωπος μυρωμένος... νὰ πιάσῃ... μαυρομάνικα μαχαίρι, νὰ γητέψῃ καὶ νὰ πῇ: ὡς σκορπᾷ τὸ κῆμα τῆς θάλασσης καὶ σκορπᾷ ἡ ριζιμίλα»⁸.

Πρὸς θεραπείαν παθήσεως τοῦ σπληνὸς ὁ λαὸς δέον «νὰ πιάσῃ μαυρομάνικο μαχαίρι... καὶ κηρύσσῃ τὴν ἀσθένειαν... καὶ νὰ τὴν κόψῃ διὰ συμβολικῆς τομῆς»⁹. Ἐν συνεχείᾳ σταυρώνει διὰ τοῦ μαυρομάνικοῦ τὸ μέρος τοῦ σώματος τὸ ὁποῖον πάσχει¹⁰.

¹ Βλ. Φ. Κουκουλέ, ΜΝΚ., Λαογρ., τόμ. 8, σ. 317 (=ΒΒΠ., τόμ. 6, σ. 256).

² Α. Α., ἀρ. 2851, σ. 20 (συλλ. Ἑμμ. Καραμανωλάκη, 1964), Ξ. Φαρμακίδου, Ὁ σεληνιασμός, Λαογρ., τόμ. 3 (1911), σ. 507. Φ. Κουκουλέ, ΜΝΚ., τόμ. 8, σ. 337-338 (=ΒΒΠ., τόμ. 6, σ. 199-200). Στεφ. Ἡμέλλου, Ναξιακαὶ ἐπφθαί, Λαογρ., τόμ. 20 (1962), σ. 193.

³ Α. Α. ἀρ. 2851, σ. 20 (συλλ. Ἑμμ. Καραμανωλάκη, Ἀμουργέλλαι Μονοφατσίου Κρήτης 1964). Κάρφωμα τοῦ μαχαιριοῦ ἐπὶ τοῦ ἐδάφους γίνεται καὶ ἐπὶ ἄλλων παθήσεων μετὰ τὴν σταύρωσιν δι' αὐτοῦ τοῦ ἀσθενοῦς· βλ. ἐν Λαογρ., τόμ. 9, σ. 610-611.

⁴ Βλ. Χ. Γιαμαλίδου, Προλήψεις καὶ δοξασαὶ ἐν Λιγουρίῳ Ἀργολίδος, Λαογρ., τόμ. 5 (1915), σ. 646-7. Φ. Κουκουλέ, ΜΝΚ., τόμ. 9, σ. 103 (=ΒΒΠ., τόμ. 6, σ. 256).

⁵ Α. Α., ἀρ. 2419, σ. 21 (συλλ. Ἑλπιν. Σταμούλη-Σαραντῆ, 1961).

⁶ Ἀθ. Μπούττουρα, Προλήψεις τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ καὶ ἐρμηνεῖαι αὐτῶν, Ἀθῆναι 1931, σ. 64.

⁷ Βλ. Φ. Κουκουλέ, ΜΝΚ., τόμ. 8, σ. 337 (=ΒΒΠ., τόμ. 6, σ. 199).

⁸ Α. Α., ἀρ. 2807, σ. 18-19 (συλλ. Αἰκατ. Δανδουλάκη, Σφάκα Κρήτης 1963). Α. Α., ἀρ. 2823, σ. 16 (συλλ. Νικολ. Γαρυφαλλάκη, Μάραθος Κρήτης 1964).

⁹ Βλ. Μαρίας Συμμενέλακη, Ἐλευθερ. Λιναρδάκη, ἐνθ' ἄν., σ. 12-13, 45. Α. Α., ἀρ. 2854, σ. 22 (συλλ. Νικ. Παπαδοπούλου, Ἅγιοι Δέκα Κρήτης 1964).

¹⁰ Α. Α., ἀρ. 866, σ. 152-153 (συλλ. Γεωργ. Παγκάλου, Δυτικὴ Κρήτη, 1924-25).

¹¹ Βλ. εἰς περ. Κρητ. Μελέται, ἔτ. Α' (1933), σ. 260-261. Μαρ. Συμμενέλακη, Ἐλ. Λιναρδάκη, ἐνθ' ἄν., σ. 13. Α. Α. ἀρ. 2850, σ. 65 (συλλ. Γεωργ. Χριστοφακάκη, Πλώρα Κρήτης,

Ἄλλαι χρήσεις τοῦ μαυρομάνικου μαχαιριοῦ ἀναφέρονται εἰς παθήσεις¹ ὡς ὁ προστάτης (Γιάννενα)², ἡ «ζιοῦρα» (=ἰσχύτης) (Μεσημβρία)³, ἡ ἀμυγδαλίτις (Βατσουνιά Καρδίτσης)⁴, τὸ «ἀκονάκι» τὸ ὁποῖον «βγάξ' τοῦ πιδὶ στὰ σκέλ'» (Χιλιομόδιον Κορινθίας)⁵, ὁ ἀνθραξ (Κύπρος)⁶, ἡ ὑδρωπικία (πρόσφυγες ἐκ Βιθυνίας)⁷, τὰ χελώνια⁸, ἡ ὀξεῖα γαστρεντερίτις (Ἀθήναι, Καστρισιάνικα Κυθήρων),⁹ ἡ ἐντερίτις (Κύπρος, Πάτραι)¹⁰, ὁ φόβος (Μεσημβρία)¹¹, ὁ πονοκέφαλος (Νυμφόπετρα Λαγκαδᾶ)¹², γενικώτερον οἱ πόνοι (Πύθιον Ἐλασσόνας)¹³ τὸ ῥίμμα (=ἐπιπεφυκίτις φλυκταινώδης) καὶ ἄλλαι ἀσθενεῖαι τῶν ὀφθαλμῶν (Ἰστιάια Εὐβοίας, Δίβρη Βορ. Ἡπείρου, Σταμνά, Ὀθωμανοὶ Κερκύρας, Ἀπόστολοι Κρήτης)¹⁴. Ὁ

1964). Λ. Α., ἀρ. 866, σ. 152 (συλλ. Γ. Παγκάλου, Δυτικὴ Κρήτη 1924-5), Λ. Α., 2830, σ. 11 (συλλ. Δημητρ. Βακάκη, Βουργάριον Κισσάμου Κρήτης 1964). Εἰς Παχτούριον Τρικιάλων πρὸς τὸν αὐτὸν σκοπὸν χρησιμοποιοῦν «μαυρομάνικο ξυράφι» βλ. Ἀποστ. Οἰκονόμου, εἰς περ. Ἱστορία-Λαογραφία τῆς περιφ. τοῦ νομοῦ Τρικιάλων, τῶν. 2 (1962), σ. 43.

¹ Περὶ τῆς χρήσεως ταύτης τῆς μαχαίρας εἰς πολλοὺς λαοὺς (βλ. Haberlandt Mes-ser, ἐν Handw. d. deutsch. Aberggl., VI, 1934/35, τὸν 195, 202, 203).

² Λ. Α., ἀρ. 2277Δ, σ. 96 (συλλ. Δ. Οἰκονομίδου, 1958).

³ Λ. Α., ἀρ. 1104Γ, σ. 147 (συλλ. Γ. Μέγα, 1937).

⁴ Λ. Α., ἀρ. 2780, σ. 115 (συλλ. Ἀννης Γ. Παπαμιχαήλ, 1963).

⁵ Λ. Α., ἀρ. 2797, σ. 5 (συλλ. Ἀννης Γ. Παπαμιχαήλ, 1964).

⁶ Βλ. Ἰωάννης Κ. Χατζηκώστα, Ἡ Κύπρος, ἑξέδοσις τῆς, Λονδίνον 1943, σ. 75-76.

⁷ Βλ. Γ. Ἀ. Μέγα, εἰς Λαογρ., τόμ. 3 (1923), σ. 516. Φ. Κουκουλέ, ΜΝΚ., τόμ. 8, σ. 339 (=ΒΒΠ., τόμ. 6, σ. 200). Λ. Α., ἀρ. 300, σ. 64, 82 (συλλ. Π. Μακρῆ, 1921).

⁸ Βλ. Παν. Ἀ. Μπιμπέλα, Λαογραφικὰ Κυθωνιῶν, Μοσχονησίῳ καὶ Γεννητσαροχωρίου, Ἀθήνα 1956, σ. 123.

⁹ Λ. Α., ἀρ. 52, σ. 65 (συλλ. Ἀ. Μαρούλη, 1919). Ἰωάνν. Φωτίου, Συναγωγὴ ἐπωδῶν καὶ καταδέσμων, Λαογρ., τόμ. Δ' (1913), σ. 57.

¹⁰ Βλ. Ξ. Φαρμακίδου, Κυπριακαὶ ἐπωδαί, Λαογρ., τόμ. 9 (1926), σ. 610-611. Γρηγόρ. ἀρχιμανδρίτην Μαχαιρᾶ, εἰς Κυπριακὰ Γράμμ., ἔτ. Α' (1935), σ. 696. Λ. Α., ἀρ. 52, σ. 11 (συλλ. Ἀ. Μαρούλη, 1919).

¹¹ Λ. Α., ἀρ. 1104 Γ', σ. 147 (συλλ. Γ. Μέγα, 1937).

¹² Λ. Α., ἀρ. 2738, σ. 45-46 (Βασίλ. Θεοδοωροπούλου, 1962).

¹³ Λ. Α., ἀρ. 2766, σ. 394 (συλλ. Ἀννης Γ. Παπαμιχαήλ, 1963).

¹⁴ Βλ. Ἰωάνν. Παπαϊωάννου, εἰς Ἀρχ. Εὐβοϊκῶν Μελετῶν, τόμ. Α' (1936), σ. 122-123. Λ. Α., ἀρ. 2277 Δ, σ. 98 (συλλ. Δ. Οἰκονομίδου, 1958). Λ. Α., ἀρ. 52, σ. 24-25 (συλλ. Ἀ. Μαρούλη, 1919). Εἰς τὸ περ. «Τὸ Φῶς», χρόν. Ε' (1932-33), ἀρ. 13, σ. 6. Λ. Α., ἀρ. 2344, σ. 366 (συλλ. Δ. Λουκάτου, 1960). Λ. Α., ἀρ. 2867, σ. 32 (συλλ. Ἑμμ. Σαμπαθιανᾶκη, 1963). Εἰς τοὺς Γερμανοὺς πάθησις τῶν ὀφθαλμῶν θεραπεύεται, διὰ τὴν ἀσθενῆς ἀτενίσθη τρεῖς Παρασκευαῖς τὴν σελήνην (μετὰ τὴν πανσέληνον) καὶ κάμψι ξμπροσθεν τῶν ὀφθαλμῶν κινήσεις διὰ κοπτεροῦ μαχαιριοῦ, λέγων εἰδικὴν ἐπωδὴν (βλ. Haberlandt, ἔνθ' ἄν., στ. 202).

ὑποφέρων ἐκ πόνου τῶν ὀδόντων δέον νὰ πατήσῃ ἐπὶ «μαυρομάνικου μαχαίριου» (Καστελλόρριζον)¹. Διὰ τούτου ἀλλαχοῦ ὁ ἐξορκίζων σταυρώνει τὸν ἀσθενῆ («Α-γιονόριον Κορινθίας»)². Ἐπὶ τραύματος πρὸς ἐπούλωσιν αὐτοῦ «ἐνοῦνται τὰ χεῖλη τῆς πληγῆς καὶ κρατοῦνται μὲ μαυρομάνικο μαχαίρι (Ρόδος)³ ἢ σταυροῦται δι' αὐτοῦ τὸ πάσχον μέρος τοῦ σώματος (Βουλγάρω Κισσάμου Κρήτης)⁴.

Ἐπὶ ἐλμινθιάσεως τῶν παιδιῶν, ὁ γητεύων φέρει μαυρομάνικο μαχαίρι, ἐνῶ δὲ προσποιεῖται ὅτι κόπτει τὴν «κοιλιά τοῦ παιδιοῦ» λέγει:

ὁ ἥλιος ἀνατείλοντας
 βαστᾷ σπαθὶ ὀργυιάρικο,
 μαχαίρι μαυρομάνικο⁵,

ἐν συνεχείᾳ δὲ σταυρώνει δι' αὐτοῦ τὴν κοιλίαν τοῦ παιδὸς (Κρήτη)⁶ ἢ «χαράζ'νε μὲ τὸ μαχαίρι ἓνα χαράτσι γύρου στὸ γαρπὸ πὰ' στὸ χοῦμα (Σκῦρος)⁷. Ἐπί-σχεσις τῆς ρινορραγίας ἐπιτυγχάνεται διὰ σταυρώματος ἐπὶ τοῦ μετώπου τρίς⁸. Ὁ μαγικὸς τρόπος οὗτος ἐπιτεύξεως τῆς αἰμοστασίας εἶναι ἀρκοῦντως παλαιός, σχετικῶν μαρτυριῶν ὑπαρχουσῶν ἐκ τοῦ 1399⁹ πάλιν¹⁰. Γενικώτερον ὅμως ἡ αἰμοστασία διὰ μαγικῆς ἐπιδόξης ἐπενέχθη ἤδη εἰς τοὺς ὀμηρικὸς χρόνους

(Ὀδυσσ. τ. 456-58).
 Ἡ ἔγκυος «ὅταν εἶχε κακοψύχην (= ἀδιαθέσιαν καὶ τάσις πρὸς ἔμετον) ἐτρώγε μαῦρο πετεινόν, σφαγμένο μὲ μαυρομάνικον μαχαίρι καὶ τὴν περνοῦσε» (Καστανιές, Καλλιπόλις Θράκης)¹⁰. Ἡ λεχὼ, πάσχουσα ἀπὸ «πάτῃμα», ἔπρεπε πρὸς θερα-
 πείαν νὰ στραφῇ πρὸς ἀνατολὰς καὶ ὑπὸ τὸ προσκεφάλαιόν της νὰ τοποθετηθῇ

¹ Βλ. *Ἀγ. Διαμαντάρα*, Συναγωγή ἐπιδόων καὶ καταδέσμων, Λαογρ., τόμ. 4 (1913), σ. 505.

² Λ. Α., ἀρ. 2797, σ. 157-158 (συλλ. Ἰ. Παπαμιχαήλ, 1964).

³ Βλ. *Γ. Δρακίδου*, Ροδιακά, Ἀθήναι 1937, σ. 249.

⁴ Λ. Α., ἀρ. 2830, σ. 10 (συλλ. Δημητρ. Βακάκη, 1964).

⁵ Λ. Α., ἀρ. 1380 Α., σ. 15 (συλλ. Μ. Λιουδάκη, 1939).

⁶ Βλ. *Ἰωάνν. Μανρακάκη*, Ἀνάλεκτα Κρητικῆς λαογραφίας, Α', Χανιά 1939, σ. 39.

⁷ Βλ. *Ν. Πέριδικα*, Σκῦρος, τόμ. 1, Ἀθήναι 1940, σ. 156.

⁸ Βλ. *Εἰρ. Παπαδάκη*, Λόγια τοῦ Στειακοῦ λαοῦ, Ἀθήνα 1938, σ. 130.

⁹ Βλ. *Arm. Delatte, A.A.*, σ. 636 «Εἰς τὸ στήσαι αἷμα ῥινὸς... Γράφε ταῦτα καὶ... γράφον ταῦτα εἰς μάχαيران καὶ σφάζον εἴ τι θέλεις καὶ οὐκ ἐξέλθῃ ἐξ αὐτοῦ αἷμα».

¹⁰ Βλ. *Ἑλπ. Σταμούλη-Σαραντῆ*, Ἀπὸ τὴν Ἀνατολικῇ Θράκῃ, τόμ. Α' (1956), σ. 59. Τῆς Ἀδῆς, Πυολήψεις Θράκης, Λαογρ., τόμ. 14 (1952), σ. 181, ἀρ. 363. Ἀ. Οἰκονομίδου, Λαογραφικὰ Καλλιπτόλεως, Ἀρχεῖον Θρακ. Θησαυρ., τόμ. 3 (1936-37), 86-87. Γ. Ἀ. Μέγα, Ζητήμ. Ἑλλην. Λαογραφίας, Ἐπετ. Λαογρ. Ἀρχ., ἔτος Α' (1939), σ. 122 (=ἀνάτ. τεύχ. Α', σ. 26).

μαυρομάνικο μαχαίρι¹, κατὰ τὴν ἐπφθὴν δὲ πρὸς ἀπαλλαγὴν αὐτῆς ἀπὸ τὸν «μη-τροπόνο» δέον αὕτη νὰ κρατῇ μαυρομάνικο μαχαίρι². Ἀλλὰ καὶ προηγουμένως κατὰ τὸν τοκετὸν «γιά τὸ τέρριον» (= ὕστερον) γίνεται τὸ σημεῖον τοῦ σταυροῦ ἐπὶ τῆς κοιλίας τῆς ἐπιτόκου μὲ «μαχαίρι τρικάρφι»³, ἐνῶ εἰς τῶν οἰκείων φέρων εἰς χεῖρας μάχαιραν λέγει: «κόβω τὴ στέρα τῆς νύφης (= τὸν ὑστερόπονον)»⁴. Ὅταν τὰ βρέφη, ἅμα τῇ γεννήσει τῶν ἢ μετὰ βραχὺ χρονικὸν διάστημα, ἀποθνήσκουν, τοῦτο δὲ κατὰ τὴν λαϊκὴν πίστιν ὀφείλεται εἰς τὴν καλουμένην «Μιαροῦσα», εἰς τὰς μαγικὰς τότε πράξεις πρὸς ἀπόκρουσιν τοῦ κακοῦ ἀπὸ τὸ νεογέννητον περιλαμβάνεται χοῆσις μαυρομάνικου μαχαίριου⁵. Εἰς γητειὰν πρὸς θεραπείαν παθήσεων τοῦ στήθους σταυρῶνεται ὁ ἀσθενὴς μὲ μαυρομάνικο μαχαίρι (Ρόδος, Κορώνη Πυλίας, Ἀγία Ἄννα Εὐβοίας)⁶.

Ἐπὶ δὴγματος ὄφρα⁷ ῥίπτεται ὄξος ἐπὶ τοῦ ἐδάφους, ἐκ τοῦ δ' οὕτω δημιουργουμένου πηλοῦ λαμβάνεται μὲ μαυρομάνικο μαχαίρι ποσότης τις, ἡ ὁποία ἐναποτίθεται ἐπὶ τοῦ δήγματος, ἀφοῦ προηγουμένως ἔχει τοῦτο σταυρωθῇ⁸. Ὅμοιως εἰς δῆγμα «μελίσσης ἢ σέσκου» ὁ ἐξοκατμός ἐκτελεῖται μὲ μαυρομάνικο μαχαίρι⁹, ὡς ἐπίσης καὶ εἰς «σταυρὸν ἢ στήναις σιδερῶνουνε» τὸ δεδηγμένον μέρος «μὲ τὶδρος μαχίριον»¹⁰.

Χοῆσις τῆς μαχαίρας γίνεται περαιτέρω καὶ εἰς μαγικὰς ἐνεργείας πρὸς θεραπείαν παθήσεων τῶν ζώων¹¹, ὡς εἶναι «τὸ λήθωμα» (Δυτ. Κρήτη)¹², «ὁ ζη-

¹ Βλ. Ἑλπ. Σταμούλη-Σαραντῆ, Σύμμ. Λαογρ., Θεσκιὰ, τόμ. Α' (1928), σ. 407.

² Βλ. εἰς τὸ περ. «Τὸ Φῶς», χρόν. Ε' (1932-33), ἀρ. 11, σ. 4.

³ Βλ. Ε. Φαρμακίδου, Κυπριακαὶ ἐπφθαί, Λαογρ., τόμ. 9 (1926), σ. 611.

⁴ Α. Α., ἀρ. 747, σ. 25 (συλλ. Ἀθ. Παπασωτηροπούλου, Ἀγρίνιον 1918).

⁵ Α. Α., ἀρ. 2867, σ. 11-12 (συλλ. Ἑμμ. Σαμπαθιανᾶκη, Ἀπόστολοι Κρήτης 1914).

⁶ Βλ. Γ. Δρακίδου, Ροδιακά, 1937, σ. 248. Α. Α., ἀρ. 462, σ. 249 (συλλ. Γ. Δρακίδου, 1917). Α. Α., ἀρ. 1159 Γ, σ. 71 (συλλ. Γ. Ταρσούλη, 1938). Α. Α., ἀρ. 1479 Γ, σ. 139 (συλλ. Μ. Ἰωαννίδου, 1942).

⁷ Βλ. Α. Λουκοπούλου, Συναγωγὴ ἐπφθῶν καὶ καταδέσμων, Λαογρ., τόμ. 4 (1913), σ. 37 καὶ Φ. Κονκονλέ, ΜΝΚ., Λαογρ., τόμ. 8, σ. 340 (= ΒΒΠ, τόμ. 6, σ. 202).

⁸ Βλ. Εὐαγγ. Φραγκάκη, ἐνθ' ἄν., σ. 32. Α. Α., ἀρ. 2868, σ. 23 (συλλ. Ἀλεξ. Λαυρεντάκη, Μάλια Πεδιάδος 1964). Α. Α., ἀρ. 1478, σ. 101 (συλλ. Μ. Τσάκωνα, Μανιάκι, 1938).

⁹ Α. Α., ἀρ. 2268, σ. 908 συλλ. Χ. Κορύλλου, Ἀχαΐα Ἥλις 1926).

¹⁰ Α. Α., ἀρ. 1478, σ. 98 (συλλ. Μ. Τσάκωνα, Μανιάκι 1938).

¹¹ Ἡ χοῆσις αὕτη ἀπαντᾶται καὶ παρ' ἄλλοις λαοῖς (βλ. Haberlandt, ἐνθ' ἄν., στ. 191, 202-203).

¹² Α. Α., ἀρ. 866, σ. 170 (συλλ. Γ. Παγκάλου, 1927).

ληκούρις» (=ἀσθένεια τῶν ἱππῶν) (Κύπρος)¹, ἡ φλόγῳσις τοῦ πνεύμονος, τοῦ ἥπατος καὶ τοῦ σπληνὸς τῶν αἰγοπροβάτων (Ἐμπαρος Κρήτης)², «τὸ νταλάκι» (Πύργοι Δράμας)³, «ὁ πονομάσταρος» (Νεοχώρι Ναυπακτίας)⁴, «ὁ στρόφος» (Βατσουνιά Καρδίτσας)⁵, «γιά τὴν πληγὴ ζῶου ποὺ σκουλήκισε» (Κύπρος)⁶, «ὁ χοιρόλαιμος» (Κρήτη)⁷ κ.ἄ.

Μὲ μαχαίρι⁸ ὡσαύτως, ἰδίᾳ μαυρομάνικο, «ξεματιάζεται», ἥτοι ἀπαλλάσσεται τὶς ἀπὸ τὴν βασκανίαν (πρόσφυγες ἐκ Πόντου, Μεσιανὸ Γιαννιτσῶν, Λῆμνος, Λεσινίτσα Βορ. Ἡπείρου, Κοκκινοπηλὸς Ἐλασσόνης)⁹.

Β'. — Μὲ σημασίαν προστατευτικὴν χρησιμοποιεῖται ἀντιστοίχως τὸ μαυρομάνικο μαχαίρι (Σύμη)¹⁰, εἰδικώτερον εἰς τὴν λεχώ (Βασιλίτσι Πυλίας)¹¹, ἐπίσης καὶ τὴν νύμφην κατὰ τὸν γάμον (Μενίδιον)¹². Τοῦτο προστατεύει καὶ ζῶα (Νάξος)¹³ ἀπὸ βασκανίαν, εἴτα καὶ ἐκ τῆς ἐληρείας δαιμονικῶν ὄντων. Πρὸς τοῦτο, τίθεται μαυρομάνικο μαχαίρι παρὰ τὸ λίκνον τοῦ βρέφους (Κρήτη)¹⁴ ἢ ὑπὸ τὸ προσκεφάλαιον αὐτοῦ (Χίλιομόδιον, Ἀγιοσταῖοι Κερνθίας)¹⁵ «γιά νὰ μὴν πᾶνε τὰ σεϊτανικά (=διάβολοι) νὰ πειράξουν τὸ παιδί ὅσον καιρὸ εἶναι ἀβάφτιστο»

¹ Βλ. *Φ. Κουκουλέ*, ΜΝΚ., τόμ. 8, σ. 317 (=ΒΒΠ., τόμ. 6, σ. 180).

² Βλ. *Α. Ζερβάκη*, Γηθειὲς ἐξ Ἐμπαρος, *Δασύλ.*, τόμ. 4 (1913), σ. 517-518. *Φ. Κουκουλέ*, ΜΝΚ., Δασογ., τόμ. 8, σ. 341 (=ΒΒΠ., τόμ. 6, σ. 232).

³ *Α. Α.*, ἀρ. 2896, σ. 53 (συλλ. Γεωργ. Αἰλιανοῦ, Πύργοι Δράμας 1964).

⁴ *Α. Α.*, ἀρ. 2870, σ. 55 (συλλ. Δημητρ. Φουρά, 1964).

⁵ *Α. Α.*, ἀρ. 2780, σ. 117 (συλλ. Ἀννης Ἰ. Παπαμιχαήλ, 1963).

⁶ Βλ. *Ξ. Φαρμακίδου*, ἐνθ' ἄν., *Δασογ.*, τόμ. 9 (1921-1925), σ. 610.

⁷ *Α. Α.*, ἀρ. 2809, σ. 20 (συλλ. Ἰωάννου Ἀπιδιανάκη, Ἀρμένιοι Σητείας 1964). *Α. Α.*, ἀρ. 2811, σ. 31 (συλλ. Ἐμμ. Φραγκιαδάκη, Ζίρος Σητείας 1963).

⁸ *Α. Α.*, ἀρ. 2472, σ. 23 (συλλ. Ἀναστ. Κολκάκη, Ἀραβησσός 1958). Ἀθ. Μπούτουρα, ἐνθ' ἄν., σ. 15.

⁹ Βλ. *Γ. Ματθαίου*, Τὸ μάτιαγμα, Ποντ. φύλλα, ἔτ. Β', ἀρ. 20 (1937), σ. 345-347. *Α. Α.*, ἀρ. 242, σ. 162, 132 (συλλ. Ἐλ. Παπανανιάδου, 1896). *Α. Α.*, ἀρ. 2476, σ. 17 (συλλ. Χρυστ. Πακαλίδου, 1961). *Α. Α.*, ἀρ. 1160Α, σ. 66 καὶ 67 (συλλ. Γ. Μέγα, 1938). *Α. Α.*, ἀρ. 1665Δ', σ. 61 (συλλ. Δ. Οἰκονομίδου, 1951). *Α. Α.*, ἀρ. 2766, σ. 427 (συλλ. Ἀννης Ἰ. Παπαμιχαήλ, 1963).

¹⁰ Βλ. *Φ. Κουκουλέ* ΜΝΚ., τόμ. 8, σ. 333 (=ΒΒΠ., τόμ. 6, σ. 195).

¹¹ *Α. Α.*, ἀρ. 1481, σ. 7 (συλλ. Γεωργ. Ταρσοῦλη, 1940).

¹² Βλ. *Γ. Μέγα*, ἐνθ' ἄν., σ. 518. *Φ. Κουκουλέ*, ΜΝΚ., τόμ. 8, σ. 333 (=ΒΒΠ., τόμ. 6, σ. 195-196).

¹³ *Α. Α.*, ἀρ. 2303, σ. 115-6 (συλλ. Στεφ. Ἡμέλλου, 1959).

¹⁴ Βλ. *Εὐαγγ. Φραγκάκη*, Συμβολὴ στὰ Λαογραφικά τῆς Κρήτης, Ἀθήνα 1949, σ. 66.

¹⁵ *Α. Α.*, ἀρ. 2797, σ. 99, 370 (συλλ. Ἀννης Ἰ. Παπαμιχαήλ, 1964).

(Βραχώρι 'Ηλείου)¹, επίσης και εἰς τὴν λεχὼ (Βῶλας Δράμας, Ἁγιονόριον Κορινθίας, Νικεῖα Νισύρου, Βραχώρι 'Ηλείου, Σπάρτη)² πρὸς φύλαξιν αὐτῆς μέχρι τοῦ καθαρμοῦ της «γιατ' ἴσαμε τότες τὸ μνημα της ἐν' ἀνοιχτὸ» (Μανιάκι)³ καὶ δύναται «νὰ τὴν πιᾶσῃ ἢ κακιὰ ὥρα» (Πετρεὶ Δέσβου)⁴. Πρὸς τοῦτο ἡ μαῖα τοποθετεῖ ἐπὶ τῶν ρούχων «ποὺ ἀλλάζουμι» τὴν λεχὼ «ἓνα μαυρομάνικον μαχαίρι καὶ μιὰ βυροστιὰ κι λίγου νιρὸ κι δρασκελίζει κι λέει: Μαῦρο μαχαίρ' ἀπέρασα, βυροστιὰ ἀπέρασα, ἀπ' τοῦ χατὴλ' ἀπέρασα, τίποτα δὲν ἔπαθα κ' ἐγὼ καὶ τὸ παιδάκι μου» (Μεγαλόβρουσον Ἀγιάς)⁵. Ἐὰν ὁ σύζυγος νυκτωθῇ ἔξω τῆς οἰκίας, πρέπει κατὰ τὴν εἴσοδόν του εἰς αὐτήν, πλὴν ἄλλων, νὰ ἐμπήξῃ ἐσωτερικῶς ἐπὶ τῆς θύρας μαχαίρι μαυρομάνικο⁶. Τοῦτο παραμένει εἰς τὴν θέσιν ταύτην καθ' ὅλην τὴν περίοδον τῆς λοχείας ὡς φυλακτήριον τοῦ οἴκου (Μεσημβρία, Χίος, Κάρπαθος, Κύμη)⁷, πρὸς δὲ καὶ ἵνα μὴ εἰσδύσουν ἐντὸς οἱ «κάγιοι» καὶ προκαλέσουν ζημίας (Κάρπαθος)⁸. Οἱ ὁδοιποροῦντες κατὰ τὴν νύκτα φέρουν μαζί των ἐκ τοῦ φόβου πρὸς φαντάσματα (Χίος, Ὑδρα, Κέα, Κυκλάδες, Πάρος, Βαρδαλάκας (Ἐμπορείος Νισύρου)⁹ καὶ τὰς Νεοαίδας¹⁰ καὶ μαυρομάνικον μαχαίρι (Μύκονος, Σωζόπολις, Κεφαλληνία, Νάξος, Ἀργιθέα, Καρδίτση, Πάρος, Βαρδαλάκας, Ἁγιονόριον καὶ Χίλι-

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΘΗΝΩΝ

¹ Δ. Α., ἀρ. 1422, σ. 64 (συλλ. Μ. Τσάκωνα, 1944).
² Δ. Α., ἀρ. 2896, σ. 138 (συλλ. Λαογρ. Λαογραφίου, 1964). Δ. Α., ἀρ. 2797, σ. 136, 370-371 (συλλ. Ἄννης Ἰ. Παπαμιχαήλ, 1963). Δ. Α., ἀρ. 2892, σ. 422 (συλλ. Ἄννης Ἰ. Παπαμιχαήλ, 1964). Δ. Α., ἀρ. 1422, σ. 65 (συλλ. Μ. Τσάκωνα, 1944). Δ. Α., ἀρ. 1358, σ. 280, (συλλ. Μ. Λουδάκη, 1939).

³ Δ. Α., ἀρ. 1566, σ. 21 (συλλ. Μ. Τσάκωνα, 1944).

⁴ Δ. Α., ἀρ. 1446Α, σ. 154 (συλλ. Δ. Λουκάτου, 1940).

⁵ Δ. Α., ἀρ. 2767, σ. 350 (συλλ. Ἄννης Ἰ. Παπαμιχαήλ, 1963).

⁶ Βλ. Ἀθ. Μπούτορα, ἐνθ' ἀν., σ. 40.

⁷ Δ. Α., ἀρ. 1104Γ, σ. 149 (συλλ. Γ. Μέγα, 1937). Δ. Α., ἀρ. 2157, σ. 119 (συλλ. Ἄννης Ἰ. Παπαμιχαήλ, 1962). Φ. Κονκούλε, ΜΝΚ., τόμ. 8, σ. 335 (=ΒΒΠ. τόμ. 6, σ. 197). Δ. Α., ἀρ. 62, σ. 207 (συλλ. Ἀπ. Ἀλεξανδρῆ, 1902). Εἰς τινες τόπους ὑπάρχει τοῦτο πάντοτε εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τῆς θύρας ὡς φυλακτήριον τῆς οἰκίας (Χίος, Μανιάκι). Δ. Α., ἀρ. 2457, σ. 11 (συλλ. Ἄννης Ἰ. Παπαμιχαήλ, 1962). Δ. Α., ἀρ. 1508, σ. 130 (συλλ. Μ. Τσάκωνα, 1944).

⁸ Βλ. Μ. Μιχαηλίδου-Νουάρου, Λαογρ. Σύμμ. Καρπάθου, τόμ. Α', 1932, σ. 237-238.

⁹ Δ. Α., ἀρ. 2457, σ. 119 (συλλ. Ἄννης Ἰ. Παπαμιχαήλ, 1963). Γ. Ἀ. Μέγα, Ζητήμ. Ἑλλ. Λαογρ., Ἐπετηρ. Λαογρ. Ἀρχ., ἔτ. Γ-Δ (1941-1942), σ. 88 (=ἀνὰτ., τευχ. 2, σ. 12). Δ. Α., ἀρ. 2340, σ. 251 (συλλ. Γ.Κ. Σπυριδάκη, 1960). Ἀ. Παπαδοπούλου, Νεοελληνικὴ μαντεία, Ἡμερ. Μεγ. Ἑλλάδ., ἔτ. 1923, σ. 154.

¹⁰ Δ. Α., ἀρ. 2892, σ. 377-378 (συλλ. Ἄννης Ἰ. Παπαμιχαήλ, 1964).

¹¹ Βλ. Ν. Γ. Πολίτου, Παραδόσεις, τόμ. 1, σ. 396, ἀρ. 667 καὶ 719. Ἀγγ. Χατζημιχαήλ, Σαρακατοάνοι, τόμ. Α', Ἀθήνα 1957, σ. 161. Δ. Α., ἀρ. 2797, σ. 37 (συλλ. Ἄννης Ἰ. Παπα-

μόδιον Κορινθίας, Πεταλίδιον Πυλίας) ¹, διὰ τοῦ ὁποίου κάμνουν «μιά γουλλούρα (κύκλον) κάτω στη ᾗς κ' ἔνα σταυρὸ καταμεσηῆς, βαίνουν μέσα» (Νάξος) ². Οἱ ποιμένες τοποθετοῦν μαυρομάνικο μαχαίρι «κάτω ἀπ' τὸ πέτρινο μαξιλάρι τους, τὸ μεσημέρι καὶ τὸ βράδυ» (Δυτ. Κρήτη) ³, πλὴν ἄλλων καὶ πρὸς ἀποδῶξιν καὶ τοῦ βραχνᾶ ⁴.

Πρὸς ἀποδιώξιν τῶν Καλικάτζάρων κατὰ τὴν προτεραίαν τῆς ἐορτῆς τῶν Θεοφανίων κάθε οἰκοδέσποινα ἐγείρεται πολὺν πρωΐ, πρὶν ξημερώσῃ, καὶ παρασκευάζει «ξεροτήανα», τὰ ὅποια κατόπιν ρίπτουν τὰ παιδιὰ ἐπὶ τῆς στέγης καὶ «πο-
λογιάζουν», ἥτοι διώχνουν τοὺς Καλικάτζάρους, ἐνῶ ἐπιλέγουσι: «τσιτσίν-τσιτσίν λου-
κάνικον, μαχαίρι μαυρομάνικον, νὰ φά'σιν καὶ νὰ φύουσιν»⁵. Τὴν παραμονὴν τῶν Χριστουγέννων ἐμπηγνύεται ἐπὶ τοῦ κρέατος τῶν σφαζομένων τότε χοίρων μάχαιρα μετὰ τὴν ἐκδοράν των πρὸς φύλαξιν τοῦ σφαγίου ἀπὸ τοὺς Καλι-
κατζάρους⁶.

*Αποτρεπτικήν δύναμιν πιστεύεται ὅτι ἔχει ἡ μάχαιρα καὶ κατὰ τοῦ ἀνεμοστροβίλου ἐν ξηρᾷ ἢ θαλάσῃ (μοῦστα, σφουγγας), θεωρουμένου ὡς κινουμένου ὑπὸ κακοποιῶν πνευμάτων. Οἷον πρὸς ἀπόκρουσιν τούτου, «κοινῶς λόγιμο» χαράσσεται ἐπὶ τοῦ ἐδάφους διὰ μαγικὰς σταυροὺς (Οἰοῦνται) ἢ, εἴτε δὲ

μαχήλ, Χιλιομόδιον Κορινθίας 1964). 'Απαντᾷ γὰρ πρὸς ἄλλους λαοῖς ἡ πίστις, ὅτι προφυλάσσεται τις ἀπὸ τοῦ κακὸν πνεῦμα, ἐὰν καρφώσῃ ἐπὶ τῆς γῆς μαχαίρει ἢ τὸ φέρῃ μαζί του (βλ. *Haberlandt*, ἔνθ' ἀν., στ. 194).

¹ Βλ. Φ. Κογκουλέ, ΜΝΚ., τόμ. 9, σ. 335 (=ΒΒΠ., τόμ. 6, σ.197). Δ. Οικονομίδου, Να-
ξακαί παραδόσεις, Λαογρ., τόμ. 17 (1957-58), σ. 49, άρ. 49. Α. Α., άρ. 2780, σ. 58, 314
(σλλ. Άννης Ί. Παπαμιχαήλ, 1963). Α. Α., άρ. 2766, σ. 407, 416 (σλλ. Άννης Ί. Παπαμιχαήλ,
1963). Α. Α. άρ. 2797, σ. 37, 342 (σλλ. Άννης Ί. Παπαμιχαήλ, 1964). Α. Α., άρ. 2909, σ. 16
(σλλ. Άγγ. Νιόρχου, 1964).

^ε Ημέλλου, 1959).

⁵ Βλ. Γιάνν. Μανρακάκη, Ποιμενικά Διτιχῆς Κοίτης, Χανιά 1948, σ. 44-45.

⁴ Βλ. Νεολλ. 'Αναλ., Α' (1870-72), σ. 336. Α. Α., ἄρ. 2808, σ. 42 (συλλ. Ν. Ρουσσόπουλου-στακάκη, Σκοπή Σητείας 1964).

^δ Λ. Α., ἀρ. 2429, σ. 65 (συλλ. Λητούς Γεωργίου, Λάμπρος Κύπρου 1961).

¹¹ Λ. Α., ἀρ. 2942, σ. 25 (συλλ. Γεωργ. Θεοδώρου, Φιέρη Φθιώτιδος 1965).

⁷ Περὶ τῆς χρήσεως ταύτης τοῦ μαχαιριοῦ καὶ εἰς ἄλλους λαοὺς (βλ. *Haberlandt*, ἐνθ' ἄν., στ. 192-194).

⁸ Βλ. Φ. Κουκουλιέ, Οίνουντιακά, ἐν Χανίοις 1908, σ. 117. Τοῦ *Ἀντιού*, ΜΝΚ., τόμ. 8, σ. 336 (=ΒΒΠ., τόμ. 6, σ. 198).

καρφώνεται τὸ μαχαίρι ἐπ' αὐτοῦ (ἐπαρχ. Πέλλης, Λέσβος, Κερασσοῦς, Κεφαλληνία, Κύθηρα, Πάργα, Ἀνατολὴ Ἀγιάς)¹. Ὅμοίως καὶ οἱ θαλασσινοὶ κόβουν τὸν σίφουνα (Κύθηρα, Φυσίνη Λήμνου, Πόντος, Σῦρος)², ἄλλως τὴν «δόρυπα», μὲ μαχαίρι μαυρομάνικο (Κορώνη Πυλίας, Χάλκη, Πάργα)³, σχηματίζοντες διὰ τῆς αἰχμῆς του πεντάλφα (Ἐρείκουσα-Κέρκυρα, Μεθώνη Πυλίας)⁴ ἢ τὸ σημεῖον τοῦ σταυροῦ (Κορώνη Πυλίας, Νικεῖα Νισύρου, Λήμνος Καμίνια, Κίμωλος)⁵ ἐπὶ ἑνὸς τῶν ἱστῶν τοῦ πλοίου (Καστρισιάνικα Κυθήρων)⁶. Ἐπίσης ἀποτρέπονται καὶ ἡ ἀστραπὴ (Αἰτωλία, Πόντος)⁷, ἡ βροχὴ (Ἀνθὴ Σερρών)⁸, ἡ χιονιά (θύελλα, ἀέρας) (νησίς Ὀθωνοὶ Κερκύρας)⁹, ἡ χάλαζα (Τρίκαλα Κορινθίας, Αἰτωλία, Πύθιον Ἐλασσόνας, Χωριστὴ Δράμας)¹⁰ μὲ μαχαίρι καρφωνόμενον ἐπὶ τοῦ ἐδάφους. Μὲ μαχαίρι ὁμοίως σταυρῶνεται «τὸ σύννεφο γιὰ νὰ μὴ πέση χαλάζι» (Θράκη)¹¹.

¹ Α. Α., ἀρ. 2394, σ. 110 (συλλ. Γ. Κ. Σπυριδάκη, 1961). Α. Α., ἀρ. 1446 Β, σ. 337 (συλλ. Δ. Λουκάτου, 1940). Α. Παπαδοπούλου, ἐνθ' ἄν. σ. 155 Φ. Κουκουλέ, ΜΝΚ., τόμ. 8, σ. 336 (ΒΒΠ., τόμ. 6, σ. 198). Ἱ. Φωτίου, Σύμμεικτα Αἰτωλικά, Λαογρ., τόμ. 4 (1913), σ. 58. Α. Α., ἀρ. 2416, σ. 36 (συλλ. Νικ. Τσάκα, 1962).

² Α. Α., ἀρ. 2327, σ. 191 (συλλ. Γεωργ. Κασσάκη, 1959). Γ. Α. Μέγα, Ζητήματα Ἑλλην. λαογρ., ἐνθ' ἄν. σ. 159. Α. Α., ἀρ. 1960 Β, σ. 113, 244 (συλλ. Γ. Α. Μέγα, 1938). Ν. Γ. Πολίτου, ΔΣ, Γ', σ. 63. Α. Α., ἀρ. 173, σ. 128 (συλλ. Γ. Βογιατζίδου, 1919).

³ Α. Α., ἀρ. 1159 Β, σ. 46 (συλλ. Γ. Ταρσοῦλη, 1938). Α. Α., ἀρ. 2892, σ. 12-13 (συλλ. Ἀννης Παπαμιχαήλ, 1964). Α. Α., ἀρ. 2416, σ. 36 (συλλ. Νικ. Τσάκα, 1962).

⁴ Α. Α., ἀρ. 2344, σ. 46 (συλλ. Δ. Λουκάτου, 1960). Α. Α., ἀρ. 1378 Β, σ. 129 (συλλ. Γ. Ταρσοῦλη, 1939).

⁵ Α. Α., ἀρ. 1159 Β, σ. 16 (συλλ. Γ. Ταρσοῦλη 1938). Α. Α., ἀρ. 2892, σ. 251-253 (συλλ. Ἀννης Ἱ. Παπαμιχαήλ, 1964). Α. Α., ἀρ. 1160 Β, σ. 244 (συλλ. Γ. Α. Μέγα, 1938). Α. Α., ἀρ. 2758, σ. 306 (συλλ. Γ. Κ. Σπυριδάκη, 1963).

⁶ Βλ. Ἱ. Φωτίου, ἐνθ' ἄν. σ. 58.

⁷ Δ. Λουκοπούλου, Σύμμεικτα Αἰτωλικά, Λαογρ., τόμ. 8 (1921-25), σ. 39 καὶ Φ. Κουκουλέ, ΜΝΚ., τόμ. 8, σ. 337 (=ΒΒΠ., τόμ. 6, σ. 198). Α. Α., ἀρ. 242, σ. 159, 122 (συλλ. Ἱ. Παπαναννίδου, 1896).

⁸ Α. Α., ἀρ. 2897, σ. 6 (συλλ. Ἰσαβέλλας Ρίζου, 1964). Ἡ πίστις καὶ παρ' ἄλλοις λαοῖς, *Haberlandt*, ἐνθ' ἄν., σ. 192).

⁹ Α. Α., ἀρ. 2344, σ. 366 (συλλ. Δημ. Λουκάτου, 1960).

¹⁰ Βλ. Φ. Κουκουλέ, ΜΝΚ., τόμ. 8, σ. 336 (=ΒΒΠ., τόμ. 6, σ. 198). Α. Α., ἀρ. 867, σ. 385 (συλλ. Δ. Λουκοπούλου, 1927). Α. Α., 2766, σ. 414 (συλλ. Ἀννης Ἱ. Παπαμιχαήλ, 1963). Α. Α., ἀρ. 2895, σ. 53 (συλλ. Γεωργ. Αἰκατερινίδου, 1964).

¹¹ Βλ. Ἑλ. Σταμούλη-Σαραντῆ, Ἀπὸ τὴν Ἀνατολικὴ Θράκη, τόμ. Α', Ἀθῆναι 1956, σ. 172-173. Φ. Κουκουλέ, ΜΝΚ., τόμ. 8, σ. 336 (ΒΒΠ., τόμ. 6, 198). Α. Παπαδοπούλου, ἐνθ' ἄν., σ. 155.

Τέλος ὁ διανυκτερεύων τὸ πρῶτον εἰς ξένην οἰκίαν δέον πρὸ τῆς κατακλίσεώς του νὰ τοποθετήσῃ ὑπὸ τὸ προσκεφάλαιόν του μαυρομάνικο μαχαίρι «γιά νά 'ναι σιδερένιος»¹, προφανῶς ἀπρόσβλητος ἐκ βλαπτικῆς ἐπενεργείας, ἴσως τοῦ στοιχείου τοῦ σπιτιοῦ ἢ ἄλλον δαιμονικοῦ ὄντος. Τοποθέτησις ἐστὶ μαυρομάνικον μαχαίριον ὑπὸ τὸ προσκεφάλαιον πιστεύεται εἰς Κύθηρα ὅτι συντελεῖ εἰς τὴν ἀποδίωξιν ἀπὸ τινα κατὰ τὸν ὕπνον τῶν κακῶν ὀνείρων². Ἡ ὥρυγὴ τοῦ κυνὸς θεωρεῖται γενικῶς ὡς κακὸς οἰωνός. Τὸ κακὸν ἐξ αὐτοῦ πιστεύεται ὑπὸ τῶν Ποντίων ἐκ Χαλδίας ὅτι προλαμβάνεται, ἐὰν καρφωθῇ πάραυτα μαχαίρι εἰς τὸ ἔδαφος³.

Περὶ τῶν δεισιδαιμόνων καὶ μαγικῶν τούτων δοξασιῶν καὶ συνηθειῶν γνωρίζομεν παλαιότερας μαρτυρίας ἐκ τοῦ 17^{ου} καὶ 18^{ου} αἰ.⁴.

Γ'. Χρήσις τοῦ μαχαίριου εἰς τὸν γάμον.

α) Προστατευτικὴ σημασία. Οὐκ ἐλάχιστοι πρὸς προφύλαξιν ἀπὸ βλαπτικῆς ἐπ' αὐτοὺς ἐπενεργείας προκαταρκτικῆς διὰ μαγικῶν μέσων ἔχουν κατὰ τὴν τέλεσιν τῶν ἀρραβῶνων «δυσὸ συνταχίσια» ἀνοίγουν οἱ ἴδιοι, ὅταν θὰ πρωτοκοιμηθοῦν μαζί. «Ἀγιονόριον Κορινθίας»⁵, φέρει δ' ἐπὶ τεσσαράκοντα ἡμέρας πρὸ τῆς τελεσεως τοῦ μυστηρίου τὸ ἐν γαίῳ μαυρομάνικο μαχαίρι «γιά ν' ἀποφύγουν τὸ δέσιμο» (Κρήτη)⁶. Πρὸς τὸν αὐτὸν σκοπὸν, δηλ. τῆς προστασίας τοῦ ζεύγους, τοποθετεῖται καὶ ἐντὸς τοῦ ἀμφωστῆ στρώματος κατὰ τὴν ραφὴν του «μαχαίρ' μαυρομάνικου» (Ἀγιονόριον Κορινθίας)⁷, πρὸς δὲ ὑπὸ τὸ προσκεφάλαιον (Κύθνος)⁸ καὶ κάτωθεν τῆς κλίνης «γιά νά λύσουν ὅ,τι κακὸ ἔχουν κάνει

¹ Α. Α., ἀρ. 1508, σ. 106 (συλλ. Μ. Τσάκωνα, 1944).

² Α. Α., ἀρ. 2327, σ. 182, 189, 191 (συλλ. Ἰωάνν. Κασσιμάτη, 1959).

³ Βλ. Γ. Κανδηλάπη, Δεισιδαίμονες δοξασίαι καὶ συνηθελαι ἐν Χαλδίᾳ, Λαογρ., τόμ. 9, σ. 255.

⁴ Βλ. Ν. Γ. Πολίτου, Ἐν κεφάλαιον νομοκάνονος, Λαογρ., τόμ. 3 (1911), σ. 386. Φ. Κουκουλέ, ΜΝΚ., Λαογρ., τόμ. 8, σ. 322-323, τόμ. 9, σ. 71-72 (=ΒΒΠ., τόμ. 6, σ. 227 καὶ 185).

⁵ Α. Α., ἀρ. 2797, σ. 300 (συλλ. Ἀννης Ἰ. Παπαμχαήλ, 1964). Εἰς Ἀνώγεια Κρήτης δίδεται παρὰ τοῦ μνηστῆρος, ὡς ἀρραβῶν, κομψὴ μικρὰ μάχαιρα, συμβολίζουσα τὴν προστασίαν καὶ τὴν ἀπειλὴν τοῦ ἀρρενος. (Βλ. Ἰ. Κονδυλάκη, ἐν ἐφημ. Ἑστία, 26 Ἰουνίου 1896, 2. Ν. Γ. Πολίτου, ΛΣ. τόμ. Γ', σ. 247-48, 3. Γ. Α. Μέγα, Ζητήμ. Ἑλλην. Λαογρ., ἐνθ' ἄν., σ. 122.

⁶ Α. Α., ἀρ. 2861, σ. 30 (συλλ. Γεωργ. Τουτουδάκη, 1964).

⁷ Α. Α., ἀρ. 2797, σ. 290-291 (συλλ. Ἀννης Ἰ. Παπαμχαήλ, 1964).

⁸ Βλ. Φ. Κουκουλέ, ΜΝΚ., τόμ. 9, σ. 467.

για τ' ἀντρώγου» (Νικειὰ Νισύρου) ¹. Μαυρομάνικο μαχαίρι καρφώνεται ἔτι καὶ εἰς τὸ ὑπέρθυρον τῆς νυμφικῆς παστάδος (Ζιάκυνθος) ². Εἰς Βόρειον Ἡπειρον (Λεπενίτοαν καὶ ἄλλα χωρία) ἀποστέλλεται κατ' ἔθιμον κατὰ τὸ ἑσπέρας τῆς Παρασκευῆς ὑπὸ τοῦ γαμβροῦ εἰς τὴν μελλόννυμφον «προζ' μόπιτα», ἡ ὁποία πρέπει νὰ κοπῇ ὑπ' αὐτῆς «μὲ μαυρομάνικο μαχαίρι» πρὸς ἐξουδετέρωσιν μαγικῆς τυχὸν βλαπτικῆς ἐπενεργείας ³. Πρὸς τούτοις καὶ τὸ λουτρὸν τοῦ γαμβροῦ γίνεται ἐντὸς δωματίου ἐπὶ τῆς θύρας τοῦ ὁποίου ἔχει τοποθετηθῇ μάχαιρα, τὴν ὁποίαν ἀφαιρεῖ ὁ ἴδιος μετὰ τὸ πέρας τῆς λούσεως (Κέντρον Γρεβενῶν) ⁴. Κατὰ τὴν διάρκεια δὲ τοῦ ἑορτασμοῦ τοῦ γάμου τὸ ζεῦγος μεταξὺ ἄλλων φέρει (Κοῦμοι Ρεθύμνης, Ἁγιονόριον Κορινθίας, Δοξαράς Λαρίσης) ⁵, κυρίως δὲ ὁ γαμβρὸς (Τραπεζοῦς, Λίμναι Ἀργολίδος, Ζάκυνθος) ⁶, μάχαιραν διὰ νὰ προφυλαχθῇ «ἀπὸ τὸ δέσιμο». Αἱ δύο τέλος πενθεραὶ θέτουν πρὸς τοῦτο μαυρομάνικο μαχαίρι ἐπὶ τῆς κεφαλῆς τῆς νύμφης καὶ τοῦ γαμβροῦ ⁷. Πρὸ τῆς ἐκκινήσεως τῆς γαμηλίου πομπῆς τοῦ γαμβροῦ πρὸς τὴν οἰκίαν τῆς νύμφης διὰ τὴν παραστάσιν τῆς πρὸς στέψιν προαποστέλλονται γυναῖκες καὶ νεάνιδες. Ἐκ τῶν τελευταίων μία φέρουσα εἰς χεῖρας μικρὸν «πρόσφορον» καὶ μαυρομάνικο μαχαίρι, εἰσέρχεται ἐντὸς τοῦ δωματίου, ὅπου ὑπάρχει τὸ νυμφικὸν ἔνδυμα «καὶ περνᾷ τὸ μαχαίρι τρεῖς φορὲς ἀπὸ τὸ λαιμὸν ἐπάνω τοῦ φαστακίου καὶ τὸ βγάζει ἀπὸ κάτω». Ἐν συνεχείᾳ «βάζει τὸ μαχαίρι ἀπὸ τὸ ἓνα μανίκι καὶ τὸ βγάζει...». Τὸ μαχαίρι τοῦτο ἐπιτρέφεται κατόπιν στὸ «γαμπρὸ» (Καλύβια Κοκκινοπηλοῦ Ἐλασσόνας) ⁸. Κατὰ τὴν ἐπακολουθοῦσαν στέψιν, γυνή, ἵσταμένη ὀπισθεν τῆς νύμφης καὶ κρατοῦσα μάχαιραν, προφυλάττει ταύτην (Λίμναι Ἀργολίδος) ⁹. ὁ δὲ γαμβρὸς ἔχει ἀνεωγμένην κλειδομάχαιραν, ὡς ἀποτρεπτικὴν τοῦ καταδέσμου, κλείει δ' οὗτος αὐτὴν κατὰ τὴν στιγμὴν τῆς κατακλίσεώς του μετὰ τῆς νύμφης (Κερασσοῦς) ¹⁰. Μεταξὺ τῶν ἐθιμικῶν πράξεων κατὰ τὴν εἰσο-

¹ Α. Α., ἀρ. 2892, σ. 317 (συλλ. Ἄννης Ἰ. Παπαμιχαήλ, 1946).

² Βλ. Φ. Κουκουλέ, ἐνθ' ἄν., σ. 462.

³ Βλ. Ἀλεξ. Χατζηγάκη, Τ' Ἀσπροπόταμο Πίνδου, Τρίκαλα 1946, σ. 26.

⁴ Α. Α., ἀρ. 2633, σ. 4 (συλλ. Δημ. Τσιουμάνη, 1962).

⁵ Α. Α., ἀρ. 2835, σ. 8-9 (συλλ. Νικ. Ὁρφανοῦ, 1964). Α. Α., ἀρ. 2797, σ. 283 (συλλ. Ἄννης Ἰ. Παπαμιχαήλ, 1964). Α. Α., ἀρ. 2901, σ. 22 (συλλ. Ἰωάνν. Θεοδώρου, 1964).

⁶ Βλ. Φ. Κουκουλέ, ΜΝΚ., τόμ. 9, σ. 459.

⁷ Βλ. Φ. Κουκουλέ, ἐνθ' ἄν., σ. 463.

⁸ Α. Α., ἀρ. 2443, σ. 15-16 (συλλ. Κωνσταντίνου Βραχνιά, 1962).

⁹ Βλ. Φ. Κουκουλέ, ΜΝΚ., τόμ. 9, σ. 459.

¹⁰ Βλ. Ἀρ. Νεοφύτου, Περί τῶν ἐν Κερασσοῦντι δεισιδαιμονιῶν καὶ προλήψεων, Φ.Σ.Κ.Π., τόμ. 22 (1889-90 καὶ 1890-91), σ. 151.

δον τῆς νεονύμφου εἰς τὴν νέαν τῆς κατοικίαν, προσέχουσιν σημασίαν ἔχουν αἱ σχετικαὶ πρὸς τὴν χρῆσιν τοῦ μαχαριουῦ. Ἡ νεονύμφος πρὸ τῆς εἰσόδου τῆς σταυρώσει πρῶτον δι' αὐτοῦ τὸ ὑπέρθυρον τῆς οἰκίας (Κρήτη)¹, εἶτα δὲ τὸ ἐμπηγνύει ἐπ' αὐτοῦ (Κρήτη, Ρίζιανη (πρόσφ. ἐκ Βορ. Ἡπείρου))².

Εἷς τινες τόπους ἡ νύμφη εἰσερχομένη εἰς τὴν οἰκίαν πατεῖ ἐπὶ μαχαίρας (Μακεδονία) δι' ἧς προηγουμένως ἔχει πλήξει τὴν θύραν (Σεβέδικον Δωρίδος) ἢ διέρχεται κάτωθεν ἐμπηγθέντος εἰς τὸ ὑπέρθυρον μαυρομάνικου μαχαριουῦ (ἐπαρχ. Ἡλείας)³.

Πᾶσαι αἱ πράξεις αὗται, ὡς εἶναι φανερόν, ἀποβλέπουν εἰς τὴν διὰ τοῦ μαχαριουῦ, καὶ μάλιστα τοῦ μαυρομάνικου, προστασίαν τοῦ νέου ζεύγους ἀπὸ πάσης βλαπτικῆς ἐπιφορᾶς, προσερχομένης ἐκ μαγικῶν ἐνεργειῶν ἢ δαιμονικῆς ἐπηρείας.

β) Ἀποδίωξις τοῦ κακοῦ ἀπὸ τοῦ νέου ζεύγους. Ὁ γαμβρός, ὅταν φθάνῃ μετὰ τῆς συνοδείας του πρὸ τῆς οἰκίας τῆς νύμφης «βγάζει ἓνα μαχαίρι ἀπὸ τὴν τσέπη του καὶ σταυρῶν τὸ ἐπὶ τῆς θύρας γὰρ νὰ κόψῃ τὰ κακὰ δαιμόνια (πρόσφυγες ἐκ Πόντου, Γιάννιτσα Κρήτης, Μυτιλήνης, Μυτιλήνης)». Ἀλλαχοῦ, εἰσερχομένης τῆς νεονύμφου ἐντὸς τῆς οἰκίας τὸ ὑπέρθυρον (Γορτυνία)⁴ ἢ ὁ παράνυμφος (Φτέρη Φθιώτιδος)⁵ ἢ κάποιος ἐκ τῆς συνοδείας (Φαλουδιά (Κρήτη))⁶ «καρπάζει με μαχαίρι σταυροῦς ἐπὶ τοῦ ὑπερθύρου». Ἡ γὰρ σκοποῦν τὰ τυχόν μύγδια τοῦ ἔχουν κάνει τῆς νύμφης» (Φτέρη Φθιώτιδος)⁷. Ὁ γαμβρὸς τοῦ γαμβροῦ «καρφώνουν δύο ἕως τρία μαχαίρια εἰς τὸ ἐπὶ τῆς πόρτας γὰρ νὰ κόβεται ἡ κα-

¹ Α. Α., ἀρ. 2859, σ. 13. Βάρβαρον Πεδιάδος Ἡρακλείου Κρήτης. Α. Α., ἀρ. 95, σ. 20 (συλλ. Γ. Σαριδάκη, 1914). Ἰωάν. Μαυρακάκη, ἐνθ' ἀν., σ. 48. Α. Α., ἀρ. 2840, σ. 5. Ἐπισκοπὴ Ρεθύμνης 1964). Α. Α., ἀρ. 2835, σ. 13 (συλλ. Νικ. Ὁρφανοῦ, Κοῦμοι Ρεθύμνης 1964).

² Βλ. Ν. Γ. Πολίτου, ΔΣ, Γ', σ. 294, β. Ἡ χρῆσις τῆς μαχαίρας ἔχει συνδεθῇ πρὸς τὸν γάμον καὶ εἰς ἄλλους λαοὺς (βλ. Haberlandt, Messer, ἐν Handw. d. deutsch. Aberggl. VI, 1934/35, στ. 200).

³ Α. Α., ἀρ. 2814, σ. 29 (συλλ. Παύλου Ἀντωνιουδάκη, Ἀκτιοῦντα Ἀρδάκτου Ἀγίου Βασιλείου Κρήτης 1964). Α. Α., ἀρ. 2453, σ. 439 (συλλ. Δημ. Οἰκονομίδου, Δοτ. Ζαγόρι Ἡπείρου 1962).

⁴ Α. Α., ἀρ. 2566, σ. 8 (συλλ. Δωροθέας Πιτάσκου, Χαρίεσσα Ναούσης 1962). Α. Α., ἀρ. 2673, σ. 21-22 (συλλ. Μαρ. Γιόνδης, Λουτροχώριον 1962). Ν. Γ. Πολίτου, ΔΣ, Γ', σ. 294, β.

⁵ Βλ. Φ. Κονκουλέ, ΜΝΚ., τόμ. 8, σ. 332-333 (=ΒΒΠ, τόμ. 6, σ. 195).

⁶ Α. Α., ἀρ. 2942, σ. 24 (συλλ. Γεωργ. Θεοδώρου, 1965).

⁷ Βλ. Γ. Παπαδοπετράκη, Ἱστορία τῶν Σφακιῶν, 1888, σ. 67. Φ. Κονκουλέ, ἐνθ' ἀν. σ. 332 (=ΒΒΠ, τόμ. 6, σ. 195).

⁸ Α. Α., ἀρ. 2942, σ. 24 (συλλ. Γεωργ. Θεοδώρου, 1965).

κογλωσσιᾷ (Μετόχιον Ἀνωγειῶν Κρήτης) ¹ ἢ «καρφώνουν τρία μαυρομάνικα μαχαίρια... γιὰ νὰ δείξουν τὴν δύναμιν των πρὸς τοὺς ἐχθροὺς καὶ νὰ σκορπίσουν» (Ἀμουργέλλαι Κρήτης) ². Εἰς Βογατσικὸν Δυτ. Μακεδονίας ἴστανται παρὰ τὴν θύραν τῆς οἰκίας «οἱ μπρατίμοι μ' ἓνα μαχαίρι» ³, ὁ ἀνάδοχος (Ἀλμαλὶ Μαλγάρων Θράκης, Ρούμελη, Αἰτωλία) ⁴ ἢ ὁ πλησιέστερος τῶν συγγενῶν τοῦ γαμβροῦ (Κλειστός Εὐρυτανίας) ⁵. Οὗτος κυπᾶ ἐπὶ τοῦ ὑπερθύρου μὲ μαχαίρι, λέγων: «κόβω, κόβω». Οἱ περιστάμενοι τὸν ἐρωτοῦν: «τί κόβ'εις», ἐκεῖνος δὲ ἀπαντᾷ: «τὴν στεῖρα» τῆς νύμφης ⁶ καὶ τὴν «ζάντζα» τοῦ γαμβροῦ ⁷.

γ) **Μαγικοὶ κατάδεσμοι καὶ καταπασσαλεύσεις.** Εἰς μαγικὰς καταδέσεις τοῦ νέου ζεύγους γίνεται χρῆσις καὶ μαχαίρας. Οὕτω διὰ νὰ ἐπιτύχη τις κατάδεσμον τοῦ ἀνδρογύνου θέτει «ἄξανάστροφα (=ἀνάποδα) τὸ μαχαίρι μέσ' στὸ φηκάρι (=θήκη) (Ἀπείρανθος Νάξου, Πόντος) ⁸. Ὁμοίως πράττει τις, ὅταν θέλῃ νὰ προκαλέσῃ ἔχθραν μεταξὺ ἀνδρογύνου (Φιλώτιον Νάξου) ⁹. Διὰ κατάδεσμον γενικώτερον εἰς αὐτομόν τι κοκκαλὸν ἀποτίθει ὁμοίωμα αὐτοῦ ἐκ κηροῦ, τὸ ὁποῖον ἐβάπτιζον κατόπιν ἐντὸς ἀρωμάτων ἐπὶ ἀντικατατοῦ μισουμένου προσώπου. Ἀκολουθῶς, ἔχοντες τὸν νοῦν των συντεταγμένων πρὸς τὸν ἐχθρόν των, κατεξέσχίζον μὲ τὸ μαχαίρι τὸ πῆλνον ὁμοίωμα ¹⁰. Τὸ μαχαίρι χρησιμοποιεῖται παρὰ τὴν ἀφ' αὐτοῦ παρασκευὴν φίλτρων. Οὕτω γίνεται χρῆσις πρὸς τοῦτο κοκκάου ἡστέροδος, ἡ ὁποία ἔχει σφαγὴ «μὲ χρυσὸ μαχαίρακι» (Σπάρτη) ¹¹ ἢ «μανρομάνικο» (Σάμορος) ¹². Μὲ μανρομάνικο μαχαίρι

¹ Λ. Α., ἀρ. 2837, σ. 112 (συλλ. Ἑμμ. Καλοκύρη, 1963).

² Λ. Α., ἀρ. 2851, σ. 18 (συλλ. Ἑμμ. Καραμανωλάκη, 1964).

³ Βλ. Γ. Ἀ. Μέγα, Ζητήμ. Ἑλλην. Λαογρ., ἐνθ' ἀν., σ. 153 (ἀνάτ., τευχ. 1, σ. 89).

⁴ Βλ. Φ. Κουκουλέ, ΜΝΚ., Λαογρ., τόμ. 8, σ. 332 (=ΒΒΠ., τόμ. 6, σ. 195). Ε. Ἀναγνωστοπούλου, Λαογρ. Ρούμελης, Ἀθῆναι 1955, σ. 47. Λ. Α., ἀρ. 2750, σ. 95 (συλλ. Γ. Χαλαζιά, 1963). Λ. Α., ἀρ. 867, σ. 282 (συλλ. Δ. Λουκοπούλου, 1927).

⁵ Λ. Α., ἀρ. 2775, σ. 66 (συλλ. Ἡλία Σαμαρά, 1963).

⁶ Λ. Α., ἀρ. 2750, σ. 95 (συλλ. Γ. Χαλαζιά, Ρούμελη 1963).

⁷ Λ. Α., ἀρ. 2775, σ. 66 (συλλ. Ἡλία Σαμαρά, Κλειστός Εὐρυτανίας 1963).

⁸ Λ. Α., ἀρ. 1585, σ. 15 (συλλ. Δ. Οἰκονομίδου, 1934). Λ. Α., ἀρ. 242, σ. 134 (συλλ. Ἑ. Παπαναγιάδου, 1896).

⁹ Βλ. Στεφ. Ἡμέλλου, ἐνθ' ἀν., σ. 192 καὶ Λ. Α., ἀρ. 2303, σ. 119 (συλλ. Στεφ. Ἡμέλλου, 1959).

¹⁰ Βλ. Ἀντ. Πισσάνου, Σολομωνική, σ. 105.

¹¹ Λ. Α., ἀρ. 1372, σ. 171 (συλλ. Μ. Λιουδάκη, 1939).

¹² Βλ. Ν. Πέρδικα, Σκύρος, τόμ. Α', Ἀθῆναι 1940, σ. 155.

καρφώνεται προσέτι τὸ στοιχειὸν (Σωζόπολις, Νάξος, ἐπαρχ. Ἑρμιονίδος)¹ καὶ δαίμονες, ὡς ὁ ἀνασκελὰς κ.ἀ. (Κρήτη, Μάνδρα Διδυμοτείχου)².

Πρὸς ἀποτροπὴν φθορῶν εἰς τὰ ποιμνία καὶ τὰ ἄλλα ζῶα ὑπὸ ἀγρίων θηρίων (λύκου κ.ἀ.) λαμβάνει τις μαχαιρίδιον (Μάνη, Ζωπάνιον Σισανίου)³, τὸ ὁποῖον ἀνοίγοκλείει πολλάκις. Διὰ τοῦ τρόπου τούτου δένεται «τὸ στόμα τοῦ λύκου», ὥστε νὰ μὴ βλάβῃ τὰ ζῶα (Πατρίς Ἡμαθίας, Μανδήλιον Σερρών)⁴. Ἀκόμη καὶ ἐπὶ ἀπωλείας ἀντικειμένου, ὁ ἀπολέσας καρφώνει μαχαίρι ἐπὶ τοῦ ἐδάφους, ἀφοῦ προηγουμένως χαράξῃ σταυρόν⁵. Οὕτω «καρφώνουν τὸν τρισκατάρaton»⁶ διὰ τὴν ἀνεύρεσιν τοῦ ἀπολεσθέντος. Ἡ καταπασσάλευσις αὕτη παρατηροῦμεν ὅτι εἶναι ἀρκοῦντως παλαιά, δεδομένου ὅτι μαρτυρεῖται ἐν χρήσει ἤδη κατὰ τὸν 15^{ον} αἰῶνα⁷. Ἐκ τῶν χρόνων τούτων ἀναφέρονται καὶ λύσεις καταδέσμου διὰ τῆς χρήσεως καὶ μαυρομάνικου μαχαιριοῦ⁸ ἢ μαχαιριοῦ δι' οὗ εἶχε διαπραχθῇ φόνος (φονικόν)⁹, πρὸς δὲ δι' αὐτοῦ καὶ ἀνακάλυψις κλέπτου.

Δ'.—² Ἄλλαι μαγικαὶ καὶ δεισιδαίμονες σπηλῆται.

Εἰς μαγικὴν παρασκευὴν τοῦ «αἰετοῦ»¹⁰, τὸ ὁποῖον «βγαίνει σὲ ρέματα», γίνεται χοῆσις μετὰξὺ ἄλλων καὶ μαυρομάνικου μαχαιριοῦ. Περί αὐτοῦ ὑπάρχει ἡ δοξασία ὅτι «δοτὴν θὰ τὸ φάσθαι καὶ εἴτα χρόνια νὰ γάνῃς παιδί καὶ

¹ Βλ. Γ. Ἀ. Μέγα, ἔνθ' ἀν., σ. 495. Δ. Οὐροπόπου, ἔνθ' ἀν., σ. 47, ἀρ. 43. Λ.Α., ἀρ. 1898, σ. 175-6 (συλλ. Δήμητρο. Μερμετή, 1958).

² Βλ. Ν. Γ. Πολίτου, Παραδόσεις, Α', σ. 383-384, ἀρ. 646. Γ. Ἀ. Μέγα, ἔνθ' ἀν., σ. 468.

³ Βλ. Φ. Κουκουλέ, ΜΝΚ., τόμ. 9, σ. 483 καὶ 484. Λ. Α., ἀρ. 169β, σ. 131 (συλλ. Ἰωάνν. Ἀγακίδου, 1892).

⁴ Λ.Α., ἀρ. 2575, σ. 3 (συλλ. Ἑλισάβετ Ταχματζίδου, 1962). Λ.Α., ἀρ. 2761, σ. 381-382 (συλλ. Γεωργ. Αἰκατερινίδου, 1963).

⁵ Λ.Α., ἀρ. 1310, σ. 8 (συλλ. Μ. Ἰωαννίδου, Ἀθῆναι 1928). Haberlandt, ἔνθ' ἀν., στ. 204-205.

⁶ Βλ. Ν. Πέδικα, ἔνθ' ἀν., σ. 155.

⁷ Βλ. Arm. Delatte, Λ.Α., σ. 468.

⁸ Βλ. Arm. Delatte, Λ.Α., σ. 552 «περὶ δεδεμένου ἀνθρώπου... Ἐπαρον τζουκάλιν καινούργιον καὶ ἐλαφινὸν λουρίν καὶ μαυρομάνικον μαχαίριν... καὶ ὕπαγε νερόν ἄλαλον εἰς μαστραπᾶν εἰς ἀπόχυσιν φεγγαρίου... λῦσαι τοὺς ἀρμούς αὐτοῦ. Στῶμεν καλῶς, στῶμεν μετὰ φόβου» λέγε αὐτὸ ἐκ τρίτου καὶ ὑγιαίνει». Φ. Κουκουλέ, ἔνθ' ἀν., τόμ. 9, σ. 85 (=ΒΒΠ., τόμ. 6, σ. 240).

⁹ Βλ. Arm. Delatte, Λ.Α., σ. 593, 609 «Λάβε μαχαίρας τρεῖς· σπῆξον εἰς ψωμὶν κομμάτι μικρὸν στρογγύλον...». Βλ. παρ' ἄλλοις λαοῖς Haberlandt, ἔνθ' ἀν., σ. 197-198.

ὅταν θὰ τὸ μυρίσης ντίπ δὲν κάνεις» (Ἀγία Ἄννα Εὐβοίας)¹. Πρὸς παρακώλυ-
σιν τῆς ἐγκυμοσύνης, συμφώνως καὶ πρὸς τὴν λαϊκὴν ἀντίληψιν καθ' ἣν «καλὸ εἶναι
ν' ἀργῇ ἢ γυναικὰ νὰ παιδοκομάῃ», τοποθετεῖται ὑπὸ τὸ προσκεφάλαιον ἢ κά-
τωθεν τῆς κλίνης τῆς «μαχαίρι πὺν κόβουν τ' ἀφάλι» (Μανιάκι)². Ἀντιθέτως
ὁμως καὶ ἀμβλώσεις ἐπεχειροῦντο παλαιότερον, κατὰ τὸν 17^{ον} αἰῶνα, διὰ τῆς χρή-
σεως τοῦ μαχαιριοῦ³.

Εἰς ἐπὶ φθὰς περαιτέρω πρὸς προστασίαν τοῦ καματεροῦ (=μεταξοσκώληκος)
(Κύπρος)⁴ καὶ τῆς «μουρνιάς» (μορέας) ὃ ἐπιδίδων πρέπει νὰ κρατῇ «μαυρομάνικο
μαχαίρι πὺν νὰ ᾗ σφάζει ἐννιά ὄζα» (Λασιθίον)⁵. Εἰς ἐξορκισμόν τῶν ἐντόμων
γίνεται χρῆσις καὶ μαυρομάνικου μαχαιριοῦ, τὸ ὁποῖον ἐμπηγνύεται εἰς τὸ μέρος
ὅπου ταῦτα συγκεντρώνονται (Λέσβος)⁶. Τὸ κάρφωμα μαχαιριοῦ ὑπὸ παιδὸς ἐπὶ
τοῦ ἄρτου σημαίνει ἔριν (Ἀρκαδία)⁷, ἐὰν δὲ τεθῇ τοῦτο εἰς πυράν, θὰ ἐπέλθῃ
φιλονικία μεταξὺ τῶν οἰκείων (Ἀρκαδία)⁸. Κατὰ τὴν ἐορτὴν τοῦ Ἀγίου Βλασίου
(11 Φεβρουαρίου) εἰς οἰκίαν ἔνθα ὑπάρχει ἑκατόντη χυμὴ ἢ ζῶον δὲν ἐπιτρέπεται
νὰ λάβῃ τις εἰς χεῖρας μάχαιραν (Μάλας, Πάριον, Σήμαντρον Βοΐου)⁹. «Ἄν
πιᾶσῃ κανεῖς... τότε βάζουν δεκαπέντε κόκκοι ὄζασι τοῦ ἢ κριθαριοῦ κάτω ἀπὸ
μιά πέτρα καὶ λέγει: Στῆς γάτας τὸ κεφάλι ἢ τοῦ σκυλιοῦ τὸ κεφάλι νὰ πῇ»
(προσφώνη ἐκ Πόντου)¹⁰. Πολλαχοῦ ὡς εἰς Κασσάβαν, Κρήτην (Αρχάνες) ὑπάρ-
χει ἡ δοξασία ὅτι ἡ ἔγκυος, ἐὰν καθῇ ἐπὶ μαχαίρας, θὰ γεννήσῃ ἄρρεν¹¹.

Ε'. Μετάδοσις δυνάμεως.

Ἡ λεχῶ, ὅταν πρόκειται μετὰ τὸν τοκετὸν νὰ ἐγερεθῇ τὸ πρῶτον ἐκ τῆς κλί-
νης, πατεῖ ἐπὶ μαχαιριοῦ (Κίμωλος)¹², προφανῶς διὰ νὰ εἶναι γερή, δηλ. ἀπρόσ-

¹ Α. Α., ἀρ. 1479Γ, σ. 54-55 καὶ 1479Δ', σ. 33 (σὺλλ. Μ. Ἰωαννίδου, 1942).

² Α. Α., ἀρ. 1566, σ. 1 (σὺλλ. Μ. Τσάκωνα, 1944).

³ Βλ. Ν. Γ. Πολίτου, Ἐν κεφάλαιον Νομοκάνονος, Λαογρ., τόμ. 3 (1911), σ. 386-388.

⁴ Βλ. Φ. Κουκουλέ, ΜΝΚ., τόμ. 8, σ. 317 (=ΒΒΠ., τόμ. 6, 180).

⁵ Α. Α., ἀρ. 1381, σ. 62-63 (σὺλλ. Μ. Λιουδάκη, 1939).

⁶ Βλ. W. Rouse, Folklore firstfruits from Lesbos, Folklore, vol. VII (1896), σ. 144.

⁷ Α. Α., ἀρ. 299, σ. 56 (σὺλλ. Ἀ. Τσίριμπα, 1918). Εἰς τοὺς Γερμανοὺς ἀπαντᾷ ἡ δο-
ξασία ὅτι, ἐὰν τις καρφῶνῃ τὸ μαχαίρι ἐπὶ τοῦ ἄρτου, δὲν μένει ὁ πάππος τοῦ ἥσυχος εἰς τὸν
τάφον (Βλ. Haberlandt, ἔνθ' ἀν., στ. 204).

⁸ Α. Α., ἀρ. 662, σ. 28 (σὺλλ. Ἀ. Τσίριμπα, 1924).

⁹ Α. Α., ἀρ. 2487, σ. 50 (σὺλλ. Λεων. Τζανίδη, 1962 πρόσφ. ἐκ Μ. Ἀσίας).

¹⁰ Α. Α., ἀρ. 2761, σ. 379 (σὺλλ. Γεωργ. Αἰκατερινίδου, Μανδήλιον Σεργῶν 1963).

¹¹ Βλ. Μ. Μιχαηλίδου - Νουάρου, ἔνθ' ἀν., σ. 177. Α. Α., ἀρ. 2774, σ. 22-23 (σὺλλ. Εἰρ.
Οὐσταγιαννᾶκη - Ταχατάκη, 1963).

¹² Α. Α., ἀρ. 2758, σ. 288-89 (σὺλλ. Γ. Κ. Σπυριδάκη, 1963).

βλητος ὑπὸ κακοῦ, ὅπως ὁ σίδηρος ¹. Κατὰ τὴν τέλεσιν παλαιότερον τοῦ ἀρραβῶ-
νος εἰς Ἀῆμον ἐτίθετο κάτωθεν τοῦ ἐφαπλώματος τῆς κλίνης, καρπέτας, «ἐνα
μαχαίρι μαυρομάνικο γιὰ νὰ γένεται ἡ νύφη σὰν τὸ σίδερο γερὴ» ², πρὸ δὲ τῆς
εἰσόδου τῆς εἰς τὴν νέαν τῆς κατοικίαν πατεῖ αὕτη ἐπὶ σιδηρᾶς μαχαίρας (Κρασιά
Γρεβενῶν) ³, πρὸς δὲ «τὰ ροῦχα τ'ς... τὰ περνᾶμι γιὰ νὰ 'νι γερὴ ἀπὸ μαχαίρ'»
(Κοκκινόπηλός 'Ελασσόνος) ⁴ κλπ.

ΣΤ'. — Μαντική.

Εἰς μαντικὰς ἐνεργείας ὑπὸ νεανίδων τὴν νύκτα τῆς παραμονῆς τῆς ἐορτῆς
τῶν Ἀγίων Θεοδώρων χρησιμοποιοῦνται ἰδίᾳ κόλλυβα καὶ μαχαίρι, τὰ ὅποια θέ-
τουν αὐταὶ ὑπὸ τὸ προσκεφάλαιόν των ἢ σπείρουν κριθᾶρι καὶ ἐμπηγνύουν τὸ
μαχαίρι ἐπὶ τοῦ ἐδάφους πρὸς τὸν σκοπὸν νὰ ἴδουν ἐν ὄνειρῳ, ποῖον θὰ ὑπαν-
δρευθοῦν (Σαρατζᾶς Κορώνης, Κορινθία, Σάμος) ⁵. Ἐάν τις ἴδῃ ἐν ὄνειρῳ μαυρο-
μάνικο μαχαίρι, σημαίνει ὅτι μὲ κάποιον ἄνθρωπον τοῦ θὰ θυμώσει (Εὐβοία) ⁶.
«Ἐάν ἴδῃς ὅτι ἔδωσες μάχαιράν τινος θανάτῳ ἄνθρωπου ἔξευρε ὅτι δημοῖ χαρὰν ἐγρή-
γορα» (κῶδ. 19ου αἰ.) ⁷, ἐάν δὲ «ἴδῃς μάχαιράν ἀναισθημένην», θὰ γίνῃς ἀνδρεῖος
καὶ ἐάν σπᾶσῃ, θὰ ἡττηθῇς (15ος αἰ.)

Ζ'. — Παρατηροῦμεν γενικῶς, ὡς καὶ ἐνωτέρῳ ἐνιαχοῦ ὑπεδηλώσαμεν, ὅτι
αἱ πλεῖσται τῶν χρήσεων τῆς μαχαίρας εἰς πρῶτος γεωτέρους χρόνους ἀπαντῶνται
καὶ εἰς μαγικὰ κείμενα τῶν παλαιότερων, ἢτοι τῶν μεταβυζαντινῶν, χρόνων. Εἰς
τὰς σχετικὰς πηγὰς ἀναφέρεται ἡ χρῆσις αὐτῆς (μαυρομάνικης, καινῆς) εἰς μαγικὰς
ἐνεργείας καὶ πράξεις διὰ τὴν θεραπείαν νόσων ⁸, εἰς ἐπίτευξιν σκοποῦ τινος ⁹ εἰς

¹ Ἐνταῦθα τὸ μαχαίρι ἔχει ἀντικαταστήσει τὸ ἀλλαχοῦ ἐν χρήσει ὑνὶ ἢ τὰ λούρα τοῦ
ζυγοῦ κ. ἄ.).

² Α. Α., ἀρ. 1160 Δ, σ. 4 (συλλ. Γ. Ἀ. Μέγα, 1938).

³ Α. Α., ἀρ. 2605, σ. 11-12 (συλλ. Αἰκ. Βλαγκούλη, 1962).

⁴ Α. Α., ἀρ. 2766, σ. 430 (συλλ. Ἀννης Ἰ. Παπαμιχαήλ, 1963).

⁵ Βλ. Ν. Γ. Πολίτου, ΔΣ., Γ', σ. 122, 121, 126. Ἀ. Ἀ. Παπαδοπούλου, ἔνθ' ἄν., σ. 154-
155. Τὸ ἔθιμον τῆς χρησιμοποίησεως τοῦ μαχαιριοῦ πρὸς τὸν σκοπὸν αὐτὸν ἀπαντᾷ καὶ ἐν
Βοημίᾳ (Βλ. Ν. Γ. Πολίτου, ἔνθ' ἄν., σ. 130).

⁶ Α. Α., ἀρ. 2734, σ. 52 (συλλ. Τ. Παπαποστόλου, 1961).

⁷ Βλ. Arm. Delatte, Α. Α., σ. 197.

⁸ Arm. Delatte, ἔνθ' ἄν., σ. 518.

⁹ Αὐτόθι, σ. 636 (χρον 15 αἰ).

¹⁰ Αὐτόθι, σ. 473, 58.

ἀνέυρεσιν ἀπολεσθέντος ἀντικειμένου¹, ἀνακάλυψιν κλέπτου², εἰς μαγικὰς πράξεις προσκλήσεως ἢ ἀποδιώξεως δαιμόνων³.

Μὲ καινουργές, μὴ μεταχειρισμένον, μαυρομάνικο μαχαίρι ἀναφέρονται εἰς κείμενα ἐκ τοῦ 15ου αἰ. ἡ κατασκευὴ φιλτροκαταδέσμου⁴, ἡ λύσις καταδέσμου⁵, ἔτι ἡ παρασκευὴ αἵματος: τῆς νυκτερίδος⁶, τῆς χελιδόνος⁷, τῆς περιστερᾶς⁸ καὶ τοῦ βοδὸς πρὸς μαγικοὺς σκοποὺς⁹. Ἐπίσης ἡ κατασκευὴ ρομφαίας¹⁰, κονδυλίου¹¹,

¹ *Arm. Delatte, A.A.*, σ. 468 (χφον 15 αἰ.).

² Ἐνθ' ἀν., σ. 593 «Μέθοδοι καθρεπτίου εἰς τὸ εὐρεῖν κλέπτην... λαβὼν καθρεύτην καὶ μαχαίριν μαυρομάνικον ἀπέρχεσαι εἰς τόπον ἴδιον μὴ ὁρῶντός τινος. καὶ λαβὼν τὸ μαχαίριν ποιήσων...» (χφον 15 αἰ.).

³ Βλ. *Arm. Delatte, A.A.*, σ. 417, 425, 426 «Ἔτερη πράξις περὶ τοῦ ἀγαγεῖν τὰ πνεύματα... καὶ ποιήσων τὸ τζέρκιον μετὰ μαχαίρας τῆς τέχνης... καὶ ὀρκίζε αὐτοὺς κατὰ τὸ ζητούμενον πράγμα σου... εὐθὺς ἅμα, ἅμα» (15 αἰ.). Ἐν σελ. 418 «Ποιήσας δὲ τὸν κύκλον τοῦ σχήματος εἰσελθε ἔνδον... ἀσφαλίσάμενος τὴν θύραν μετὰ τὴν μάχαιραν τῆς τέχνης, ἔχων πάντα... Κύριε Θεέ... δός μοι χάριν... ὅπως δύνασθαι ὁρᾶντα <ἵνα> εἰς τοὺς πόδας μου πέσωσι τὰ πνεύματα τῶν δαιμονίων» (15 αἰ.). Βλ. καὶ εἰς σελ. 578 (15 αἰ.), σ. 23 (τέλ. 16 ἀρχ. 17 καὶ 18 αἰ.), σ. 40-41 (τέλ. 16 ἀρχ. 17 αἰ.), σ. 46 (17 καὶ 18 αἰ.) κ.ά.

⁴ Βλ. *Arm. Delatte, A.A.*, σ. 459 «Πρὸς ἄριστος. Εἰ βούλῃ στεῖλαι δαίμονα εἰς μίαν γυναῖκα ὁποῦ ἀγνοῖς... καὶ ὅταν βούλῃ νὰ τὴν χάσῃς νὰ ἔλθῃ ἐν ἰδίῳ θελήματι, λάβε κακοὺς φυλλάτον καὶ σύνθλασον αὐτό· χρίσον τὸ καθόλου σου σῶμα καὶ λάβε εἰς τὰς χεῖράς σου μάχαιραν καινὴν...» σ. 467 «Περὶ ἔρωτος... καὶ εἰς τὴν εἰρησυχίαν πεπηγμένας μαχαίρας τρεῖς μελανομανίκους».

⁵ Βλ. *Arm. Delatte, ἔνθ' ἀν.*, σ. 552.

⁶ Βλ. *Arm. Delatte, ἔνθ' ἀν.*, σ. 408, 409 «Περὶ <τοῦ γράφειν> μετὰ αἵματος νυκτερίδος. Λαβὼν τὴν νυκτερίδα ἐν τῇ χειρὶ σου <τῇ ἀριστερᾷ> καὶ τὴν μάχαιραν τῆς τέχνης ἐν τῇ δεξιᾷ σου λέγε... ὀρκίζω σε νυκτερίς εἰς τὰ λεχθέντα ὀνόματα ταῦτα, ἵνα μείνῃ ἡ χάρις σου ἐν τῷ αἵματι τούτῳ...»

⁷ Βλ. *Arm. Delatte, ἔνθ' ἀν.*, σ. 409, 475.

⁸ Βλ. *Arm. Delatte, ἔνθ' ἀν.*, σ. 409 «Περὶ αἵματος περιστερᾶς. Ὅταν βούλῃ ποιῆσαι... λαβὼν... τὴν μάχαιραν τῆς τέχνης... λέγε οὕτως...».

⁹ *Arm. Delatte, ἔνθ' ἀν.*, σ. 409 «Ὅταν θέλῃς γράφειν μετὰ αἵματος βοείου, λαβὼν τὴν μάχαιραν εἰς τὴν δεξιάν σου χεῖρα καὶ τὸ ζῶον λέγε οὕτως...» (χφον 15 αἰ.) βλ. καὶ εἰς σελ. 14, 475 (χφον τέλ. 16 ἀρχ. 17 καὶ 18 αἰ.).

¹⁰ Βλ. *Arm. Delatte, A.A.*, σ. 474 «Εἰ βούλῃ τι ποιῆσαι μετὰ αἵματος ρομφαίας, λάβε αὐτὴν εἰς τὰς χεῖράς σου καὶ τὴν μάχαιραν ἐν τῇ ἐτέρᾳ χειρὶ λέγων οὕτως...» ὀρκίζω σε, ρομφαία, εἰς τὰ λεχθέντα σοι ὀνόματα, ἵνα ἀπομείνῃ ἡ χάρις σου ἐν τῷ αἵματι σου, ἵν' εἴτι θελήσω γράψαι νὰ εὐρεθῇ δόκιμον καὶ ἀληθινόν» (χφον τέλ. 16 ἀρχ. 17 αἰ.).

¹¹ Βλ. *Arm. Delatte, ἔνθ' ἀν.*, σ. 473. «Ὅταν δὲ βούλῃ ποιῆσαι κονδύλιον τῆς τέχνης λάβε τὴν προγεγραμμένην μάχαιραν καὶ ὕπαγε εἰς τόπον ὁρεινὸν ἔνθα εἰσὶ κάλαμοι ἄνδρου καὶ κλίνας τὸ γόνυ λέγε ταῦτα· ὦ ἄγγελε... ἔσο εἰς τὴν βοήθειάν μου...» (τέλ. 16 ἀρχ. 17 αἰ.), βλ. καὶ εἰς σελ. 13 (τέλ. 16 ἀρχ. 17 καὶ 18 αἰ.), σ. 407 (15 αἰ.).

μαγικοῦ χάρτου¹ ἀγεννήτου², μαχαίρας τῆς τέχνης³, πρὸς ἐκτέλεσιν πάσης ἐργασίας, πλήρωσιν ἐπιθυμιῶν καὶ εἰς ἄλλας μαντικὰς ἐνεργείας⁴.

Ἡ ἐκ παραδόσεως χρῆσις αὕτη τῆς μαχαίρας εἰς τὸν βίον τοῦ λαοῦ προέρχεται ἐκ τῶν τελευταίων τουλάχιστον βυζαντινῶν χρόνων, μὴ ἀπαντωμένης, ὅσον γνωρίζω, μνείας ταύτης εἰς χρόνους παλαιότερους. Πιθανῶς ἡ μαγικὴ χρῆσις τῆς μαχαίρας νὰ διεισοφώθη κατὰ τοὺς μεταγενεστέρους χρόνους τούτους, ὅτε διεδόθη αὕτη εἰς τὸν καθημερινὸν βίον, ἰδίᾳ ὡς ἐπιτραπέζιον σκεῦος. Τότε ἐκ τῆς συχνῆς χρησιμοποιήσεώς της εἰς τὸν καθ' ἡμέραν βίον, ὡς ὄργανον κοπῆς, ἦτο δυνατὴ καὶ ἡ ἐπέκτασις αὐτῆς εἰς μαγικὰς καὶ δεισιδαίμονας συνηθείας τοῦ λαοῦ⁵.

Θ'. ΓΕΩΡΓΙΚΑ ΕΡΓΑΛΕΙΑ

Κατὰ τὴν γέννησιν καὶ τὸν γάμον ἀπαντῶνται ἐκ τῶν γεωργικῶν ἐργαλείων μὲ μαγικοῦ ἢ δεισιδαίμονος γενικώτερον χαρακτήρος χρῆσιν τὸ ὑνί, ἡ ζεύγλη, ὁ πέλεκυς, ἡ ἀξίνη, τὸ δρέπανον, ὡς καὶ ἀπλοῖς ἀνθρώποι τι ἀντικείμενον.

α) Εἰς τὸν γάμον κατὰ τὸν ὁποῖον αἱ γυναῖκες, διὰ πολλῶν ἐνεργειῶν ἐπιδικάζεται τὸ μὲν ἢ τροφιστρία τοῦ νεογέννητου ἀπὸ παντός κακοῦ, ἰδίᾳ ἐκ μαγικοῦ καταδέσμου, τὸ δὲ ἢ μεταδόσις εἰς αὐτὸ δυνάμεως πρὸς εὐτυχὴ διαβίωσιν καὶ εὐτεκνίαν, χρησιμοποιοῦνται πρὸς τοῦτο ἰδίᾳ τὸ ὑνί, εἴτα ἡ ζεύγλη, ὁ πέλεκυς, ἡ σκαπάνη, ἡ ἀξίνη κ. ἄ. Οὕτως, ὅταν τὰ πρῶτον δοθῇ ὁ λόγος, ὅστις ἐπικυρῶναι τὴν ἐπελθοῦσαν συμφωνίαν διὰ τὸν γάμον, φέρεται εἰς Χίον (Ἀρμόλια) εἰς τὴν μελλόνυμφον ἀξίνη ἢ σκαπάνη νὰ τὴν διασκελίσῃ διὰ νὰ εἶναι σιδερένια⁶, εἰς δὲ τὸν γαμβρὸν «νὶ ἀπ' τ' ἀλέτρι» (Λῆμνος)⁷.

¹ Βλ. *Arm. Delatte*, Δ. Α., σ. 14, 473-474 (τέλ. 16 ἀρχ. 17, 18 αἰ.), 407 (15 αἰ.).

² Βλ. *Arm. Delatte*, ἐνθ' ἀν., σ. 408 (15 αἰ.), σ. 474 (τέλ. 16 ἀρχ. 17 αἰ.).

³ Βλ. *Arm. Delatte*, ἐνθ' ἀν., σ. 12. «Πῶς νὰ κάμῃς τὸν μαχαῖριν τῆς τέχνης. Ὅταν μέλλῃς νὰ κάμῃς τὸ μαχαῖριν... εὗρε μαχαῖριν... ὅπου νὰ ἐσκότωσεν ἄνθρωπον καὶ κλέψῃ αὐτὸ καὶ δόσῃ το τοῦ χαλκῆα τοῦ ποιῆσαι μαχαῖριν, ἡμέραν τρίτην τοῦ Ἀρεως, ὥρα πρώτη» καὶ μανίκωσεν αὐτὸ ἀπὸ τράγου κέρατον μαῦρον ἢ μελανόν... αὐτὸ τὸ μαχαῖριν τὸ φύλαγε καὶ μὴν κόπτης τίποτε, μόνε κονδύλιν τῆς τέχνης, καὶ ἀλλοῦ ὅπου τὸ χρειάζεται ἡ τέχνη» (τέλ. 16 ἀρχ. 17 καὶ 18 αἰ.) βλ. καὶ ἐν σ. 406 (15 αἰ.).

⁴ *Arm. Delatte*, ἐνθ' ἀν., σ. 430. Πιβακτορομαντεία» (15 αἰ.), σ. 495. «Περὶ ὕγρομαντείας» (16-17 αἰ.), σ. 580 «ὄνυχομαντεία» (15 αἰ.), σ. 585 «κατοπτρομαντεία» (15 αἰ.), σ. 197 (19 αἰ.) καὶ σ. 517-518 «ὄνειρομαντεία» (16-17 αἰ.).

⁵ Βλ. εἰς Μεγάλ. Ἑλλ. Ἑγκυκλ., τόμ. 16, σ. 800.

⁶ Δ. Α., ἀρ. 2456, σ. 162-3 (συλλ. Ἀννης Ἰ. Παπαμιχαήλ, 1962).

⁷ Δ. Α., ἀρ. 1160 Α, σ. 21 (συλλ. Γεωργ. Μέγα, 1938).

Κατὰ τὴν ἑβδομάδα τῆς προετοιμασίας τοῦ γάμου, εἰδικώτερον δὲ ὅτε παρασκευάζεται ἡ ζύμη διὰ τοὺς γαμηλίους ἄρτους, «τὸ ἀλεύρι μὲ τὸ νερὸ» (ἀμίλητο)¹ «τ' ἀνακατεύει» πολλαχοῦ παιδίον μὲ ζευγλὴν (Λεύκη καὶ Διχείμαρρον Βοῖου, περιφ. Ἑορδαίας, Γάβρος καὶ Λεύκη Καστορίας, Ζώνη Κοζάνης)² ἢ «μπράτιμος» (Ἅγιος Παντελεήμων Βεγορίτιδος Φλωρίνης)³, δέον δ' ἔτι ἡ ζευγλὴ νὰ ἔχη κλαπὴ ὑπὸ νεάνιδος ἀμφιθαλοῦς, δηλ. ἐχούσης τοὺς γονεῖς τῆς ἐν ζωῇ (Ξινὸν Νερόν, Ἅγιος Παντελεήμων Φλωρίνης)⁴. Κατὰ τὸν στολισμὸν εἶτα τῆς νύμφης «κάτω ἀπὸ τὴν ψάθα ὅπου κάθεται...καὶ τὴν ἀλλάζουν, ἔχουν βαλμένο τὸ σιδερένιο λουρί τοῦ ἀλτριοῦ, γιὰ νὰ στεριώσῃ σὰν οὐ σίδηρος» (Μελίκη Βεροίας)⁵. Ὡσαύτως καὶ κατὰ τὴν ἐκκίνησιν τοῦ γαμβροῦ ἐκ τῆς οἰκίας του πρὸς παραλαβὴν τῆς νύμφης διὰ τὴν στέψιν εἰς Καβάσιλα καὶ Μελίκην Ἡμαθίας δίδεται εἰς αὐτὸν πέλεκυς, τὸν ὁποῖον ρίπτει οὗτος τρίς πρὸς τὰ ὀπίσω «γιὰ νὰ διώξῃ τὰ δαιμόνια»⁶. Κατόπιν γίνεται τὸ «γαμπροφύλημα» μετὰ τὸ πέρασ τοῦ ὁποίου πατεῖ οὗτος «ὕνι γιὰ νὰ καβαλλικέψῃ τὸ ἄλογόν του, βοηθούμενος ἀπὸ τὸν νοῦνον» (Μοναχίτιον Γρεβενῶν)⁷. Ὅτε δὲ ἡ γαμβρὸς ποιεῖ τὴν θὰ ἔχη φθάσει πρὸ τῆς οἰκίας τῆς νύμφης, ὁ παρὰ νυμφος πρὶν ἢ εἰσελθεῖν πηγαίνει τοῖς διὰ πελέκεως τὴν θύραν, λέγων «κόβω, κόβω». Οἱ παριστάμενοι ἀποκρίνονται «τί κόβεις;». Καὶ αὐτὸς ἀπαντᾷ: «κόβω, κόβω τὴν ἀστέρα τῆς νύμφης» (Γαβροῦλη Καστορίας)⁸.

¹ Λ. Α., ἀρ. 2506, σ. 3 (συλλ. Ζήση Καρακώστα, Λέσχη Καστορίας, 1962). Λ. Α., 2789, σ. 6 (συλλ. Μαίρης Λιάκου, Ἅγιος Παντελεήμων Βεγορίτιδος Φλωρίνης, 1963).

² Λ. Α., ἀρ. 2486, σ. 7 (συλλ. Ἀλεξ. Ἀδαμίδου, 1962). Λ. Α., ἀρ. 2502, σ. 49 (συλλ. Χρίστ. Ἀγερίδου, Λαζάρ. Εὐγενίδου, Βασίλ. Φθενάκη, 1962). Λ. Α., ἀρ. 2508, σ. 8 (συλλ. Φωτ. Τσολάκη, 1962). Λ. Α., ἀρ. 2506, σ. 3 (συλλ. Ζήση Καρακώστα, 1962). Λ. Α., ἀρ. 2899, σ. 60 (συλλ. Ἀριστ. Μπακαῖμη, 1964).

³ Λ. Α., ἀρ. 2789, σ. 6 (συλλ. Μαρ. Λιάκου, 1963).

⁴ Λ. Α., ἀρ. 2785, σ. 39 (συλλ. Ἀριστ. Μαντρατζῆ, 1963). Λ. Α., ἀρ. 2789, σ. 6 (συλλ. Μαρ. Λιάκου, 1963).

⁵ Λ. Α., ἀρ. 2526, σ. 8 (συλλ. Θεοδ. Ἀλδάκου, 1962).

⁶ Λ. Α., ἀρ. 2548, σ. 11 (συλλ. Ἀνδρ. Καραγκούνη, 1962). Λ. Α., ἀρ. 2526, σ. 8 (συλλ. Θεοδ. Ἀλδάκου, 1962).

⁷ Λ. Α., ἀρ. 2727, σ. 40, Μοναχίτιον Γρεβενῶν 1962.

⁸ Λ. Α., ἀρ. 2435, σ. 38 (συλλ. Εὐφροσ. Καλαβρουζιώτου, 1961). Τὸ ἔθιμον τοῦτο λαμβάνει χώραν καὶ κατόπιν μετὰ τὴν στέψιν κατὰ τὴν εἴσοδον τῆς νεονύμφου εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ συζύγου τῆς. Ὁ γαμβρὸς τότε σταυρώνει μὲ μαχαίρι τὸ ὑπέρθυρον (βλ. Γ. Ἀ. Μέγα, ἔνθ' ἀν., σ. 155), ἐν συνεχείᾳ δὲ λαμβάνων πέλεκυν κτυπᾷ δι' αὐτοῦ τρίς εἰς τὸ κατώφλιον λέγων «κόβω». Εἰς ἐρώτησιν ὑπ' ἄλλων «τί κόβεις», ἀπαντᾷ «κόβω τὸν ἀστέρα τῆς νύμφης» (βλ. Λ. Α., ἀρ. 1542, σ. 441). Ἡ μαγικοῦ χαρακτῆρος πράξις αὕτη ἐνεργεῖται ἀλλοχοῦ ὡς εἰς Κεφαλόβρυσον, Ἀκαρνανίαν καὶ Μύτικαν Πρεβέζης ὑπὸ τῆς νύμφης ἢ ὑπὸ δύο γυναικῶν

Κατὰ τὴν εἴσοδον ἔπειτα τοῦ γαμβροῦ εἰς τὴν οἰκίαν τῆς νύμφης ἡ μήτηρ αὐτῆς τοῦ προσφέρει ἐπὶ ὕνιου «ἐμβατικί μετὰ θυμιάματος»¹, διὰ νὰ ἀποτρέψῃ τὸ κακόν, κατὰ δὲ τὴν ἔξοδόν του διὰ τὴν στέψιν δίδεται εἰς αὐτὸν πέλεκυς, τὸν ὁποῖον ρίπτει τρίς πρὸς τὰ ὀπίσω «γιά ν' ἀφήνῃ τὸ ἀνδρόγυννο ἀπὸ 'δῶ καὶ μπρὸς πίσω του κάθε ἐμπόδιο τῆς ζωῆς» καὶ «γιά νὰ εἶναι σιδερένιο», «νὰ φύγουν τὰ κακὰ καὶ νὰ προκόψουν» οἱ μελλονύμφοι (Καμποχώριον, Ἀγκαθιά, Νησίον, Μελίκη Ἡμαθίας)². Τὸ αὐτὸ κάμνει καὶ ἡ νύμφη «γιά νὰ 'ναι σιδερένια» (Σταυρὸς Ἡμαθίας)³. Ἐπίσης πρὸς τὸν ἴδιον σκοπὸν κατὰ τὴν ἀμέσως ἀνάβασίν της ἐπὶ ἀλόγου «τὴ βάζουν καὶ πατάει πάνω σὲ ἓνα ταγάρι (=μέτρο μετρήσεως σιτηρῶν) καὶ σὲ ἓνα ὕνι». Τοῦ ταγαριοῦ γίνεται χρῆσις διὰ νὰ ἀποκτήσῃ πλοῦτον, τοῦ δὲ ὕνιου, ὡς λέγεται, «γιά νὰ εἶναι γερὴ σὰν τὸ σίδηρο» (Τρανόβαλτον Κοζάνης)⁴.

Μετὰ τὴν στέψιν τοῦ ζεύγους, κατ' ἔθιμον τὸ ὁποῖον ἀπαντᾷ εἰς πλείστους τόπους, τίθεται ὕνιον⁵ ἢ «τὰ λουῖρα τοῦ ζευγαριοῦ» (Κουμάσα, Ψυχρόν, Ἀπομαρ-

(βλ. Κ. Ἀ. Ρωμαῖον, ἐνθ' ἄν., σ. 357· παρὰ καὶ Λαογρ., τόμ. Α', (1909), σ. 316). Αὗται ἀλλαχοῦ, ὡς εἰς Καμαρινὰν Σουλίου (Κ. Α. Ρωμαῖον, ἐνθ' ἄν., σ. 357), «κόβουν ἓνα ἄχιερο στὸ ἀνάφλι μ' ἓνα ταγκούρι». Εἰς Περιβόλιον Ὀλεφάν, κατὰ τὴν χρῆσιν «σιδερένιου» διὰ τὴν κατάψιν τῶν «ὑστεροστάνων» τῆς λεχοῦς «παίρνουν τὸ σκουλὸν δυὸ γυναῖκες καὶ τὰ πηγαίνουν στὴν κασόπορτα» ὅπου εἰς τὴν ἐξουσησίαν της μίαν τὴν κόβει, ἀπαντᾷ ἡ ἄλλη: «τοὺς ὑστερούς» (Λ. Α., ἀρ. 2418, σ. 152 (συλλ. Γεωργ. Κωστάκη, 1962)).

¹ Βλ. Ἐμμ. Μανωλακάκη, Καρπαθιακά, ἐν Ἀθήναις 1896, σ. 119. Κ. Ἀ. Ρωμαῖον, Τὸ ὕνι κατὰ τὸν γάμον, Λαογρ., τόμ. 7 (1923), σ. 348.

² Λ. Α., ἀρ. 2550, σ. 8 (συλλ. Γεωργ. Καλιῦ, 1962). Λ. Α., ἀρ. 2520, σ. 8 (συλλ. Κωνσταντίνου Μαγαλιῦ 1962). Λ. Α., ἀρ. 2556, σ. 5 (συλλ. Αἰκατ. Βαμβούδη, 1962). Λ. Α., ἀρ. 2516, σ. 6 (συλλ. Ἐμμ. Ἀλεξανδρίδου, 1962). Λ. Α., ἀρ. 2526, σ. 10 (συλλ. Θεοδ. Ἀλδάκον, 1962).

³ Λ. Α., ἀρ. 2527, σ. 4 (συλλ. Ἑλένης Γκόγκου, 1962).

⁴ Λ. Α., ἀρ. 2462, σ. 5 (συλλ. Σπυρ. Στεφανίδου, 1962). Βλ. περὶ τῆς συμβολικῆς σημασίας τοῦ ὕνιου εἰς τὸν γάμον, εἰς Κ. Ἀ. Ρωμαῖον, ἐνθ' ἄν., σ. 353 κ.ά.

⁵ Βλ. Κ. Ἀ. Ρωμαῖον, Τὸ ὕνι κατὰ τὸν γάμον, ἐνθ' ἄν., σ. 347, 353. Π. Φουρίκη, Γάμοι καὶ γαμήλια σύμβολα ἐν Σαλαμῖνι, Λαογρ., τόμ. 9 (1926), σ. 540. Παῦλ. Βλαστοῦ, Ὁ γάμος ἐν Κρήτῃ, ἐν Ἀθήναις 1893, σ. 92. Γ. Ἀ. Μέγα, Ζητ. Ἑλλ. Λαογρ., Ἐπετ. Λαογρ. Ἀρχ., ἔτ. Β' (1940), σ. 155 (=ἀνάτ., τευχ. 1, σ. 91). Ν. Γ. Πολίτου, Λ. Σ., τόμ. Γ', σ. 294 Ἀθ. Μπούτορα, Προλήψεις τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ καὶ ἐρμηνεῖα αὐτῶν, ἐν Ἀθήναις 1931, σ. 51. Λ. Α., ἀρ. 2762, σ. 23, 86 (συλλ. Γεωργ. Αἰκατερινίδου, Κορμίστα, Μικρὸ Σοῦλι Σεργῶν 1963). Λ. Α., ἀρ. 2761, σ. 393, 365 (συλλ. Γεωργ. Αἰκατερινίδου, Λευκοθέα, Ἀγριανή 1963). Λ. Α., ἀρ. 2844, σ. 29 (συλλ. Παύλου Ἀντωνίουδάκη, Ἀκτοῦντα Ἀρδάκτου Ἀγίου Βασιλείου Κρήτης, 1964). Λ. Α., ἀρ. 2613, σ. 3 (συλλ. Ἰωάνν. Στάμου, Πριόνια Γρεβενῶν 1962). Λ. Α., ἀρ. 2767, σ. 223 (συλλ. Ἀννης Ἰ. Παπαμιχαήλ, Ἀνατολὴ Ἀγιάς 1963).

μά, Φουρνοφάραγγον Κρήτης)¹ ἢ πέλεκυς², ἀξίνη³, σκαπάνη⁴ εἰς τὸν οὐδὸν τῆς θύρας τῆς οἰκίας τοῦ γαμβροῦ, ὅπως ἡ νύμφη, εἰσερχομένη, πατήσῃ ἐπ' αὐτοῦ, οὕτω δὲ καταστῇ σιδερένια. Τὸ ὕνιον τοῦτο ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἔχει πατήσῃ ἡ νεόνυμφος ἀναρτᾶται ὅπισθεν τῆς θύρας ὡς συντελεστικὸν τῆς προκοπῆς ἐν γένει τοῦ ζεύγους⁵.

Εἰς τὴν περίπτωσιν ταύτην ἡ νύμφη ἐν Λευκάδι οὐ μόνον πατεῖ ἐπὶ ὕνιου, ἀλλὰ πρέπει αὕτη νὰ διέλθῃ καὶ διὰ μέσου μεγάλου στεφάνου ἐκ λευκοσιδήρου⁶, ὡς ἐπίσης καὶ διὰ δύο πελέκων ἢ μαχαίρων, φερομένων ὑπὸ δύο νέων. Ἀλλαχοῦ ὡς εἰς Μεγαλόπολιν λαμβάνει αὕτη εἰς χεῖρας ἐντὸς σάκκου ὑνὶ καὶ δρέπανον⁷ εἰς τὴν Ἀρκαδίαν ἀναρτοῦν ἐπὶ τῶν ὤμων τῆς νύμφης τοὺς ἱμάντας διὰ

Α. Α., ἀρ. 2761, σ. 267 (συλλ. Γεωργ. Αἰκατερινίδου, Νέον Σοῦλι Σεργῶν 1963). Α. Α., ἀρ. 2851, σ. 17 (συλλ. Ἑμμ. Καραμανωλάκη, Ἀμουργέλλια Μεγαροπολείου 1964). Α. Α., ἀρ. 2857, σ. 22 (συλλ. Γεωργ. Κονταξάκη, Φουρνοφάραγγον Μεγαροπολείου Κρήτης 1963).

¹ Α. Α., ἀρ. 2858, σ. 46 (συλλ. Β. Κονταξάκη 1964). Α. Α., ἀρ. 2860, σ. 34 (συλλ. Μαργ. Χαλαμπαλάκη, 1964). Α. Α., ἀρ. 2818, σ. 12 (συλλ. Γεωργ. Χρυσοῦ, 1964). Α. Α., ἀρ. 2857, σ. 22 (συλλ. Γεωργ. Κονταξάκη 1963).

² Βλ. Λαογ. Δώδου, Τὸ χωρίον Πύθιον καὶ τὰ εἰρηὰ του, Ἀνασυγκροτήσεις, ἔτ. Β' (1955), ἀρ. 3-4 (15-16), σ. 50. Α. Α., ἀρ. 2744, σ. 21 (συλλ. Ἄννης Ἰ. Παπαμιχαήλ, Γιάλτρα Εὐβοίας 1963). Α. Α., ἀρ. 2745, σ. 220 καὶ 261 (συλλ. Ἄννης Ἰ. Παπαμιχαήλ, Πολύλοφος Εὐβοίας 1963). Α. Α., ἀρ. 2443, σ. 20 (συλλ. Κωνσταντίνου Βραχνῆ, Καλύβια Ἐλασσόνης 1962). Α. Α., ἀρ. 1977, σ. 9 (συλλ. Ἐλισάβετ Παπαφίλιππου, Πύθιον Ἐλασσόνης 1952). Εἰς Περίστασιν Θράκης ἱσταται τότε ἡ πενθερά τῆς νεονύμφου κατὰ τὴν εἴσοδον φέρουσα εἰς τὴν μίαν χεῖρα χαλινὸν καὶ ἄρτον, εἰς δὲ τὴν ἑτέραν πέλεκυν (βλ. Γ. Ἀ. Μέγαν, ἐν Ἑπετ. Λαογρ. Ἀρχ., τόμ. 2 (1940), σ. 153).

³ Βλ. Κ. Κανελλάκη, Χιακὰ Ἀνάλεκτα, ἐν Ἀθήναις 1890, σ. 140,3. Κ. Ἀ. Ρωμαίου, ἔνθ' ἄν., σ. 354. Α. Α., ἀρ. 2457, σ. 119 καὶ 126 (συλλ. Ἄννης Ἰ. Παπαμιχαήλ, Πυργί, Καλαμωτὴ Χίου 1962). Εἰς τὸ Ἀλμαλὶ τῶν Μαλγάρων ἡ ἀξίνη ἐπὶ τῆς ὁποίας πατοῦν τίθεται ὑπὸ τὸ προσκεφάλαιον (βλ. Κ. Ἀ. Ρωμαίου, ἔνθ' ἄν., σ. 353).

⁴ Βλ. Κ. Ἀ. Ρωμαίου, ἔνθ' ἄν., σ. 353.

⁵ Βλ. Ξ. Ἀγανωστοπούλου, Λαογραφ. Ρούμελης, Ἀθῆναι 1956, σ. 47. Α. Α., ἀρ. 2813, σ. 8 (συλλ. Ἠλία Ἀγγελιδάκη, Φανερωμένη Γόρτυνος Κρήτης 1963). Εἰς Μελικὴν Ἡμαθίας ἡ νύμφη εἰσερχομένη ψάχνει νὰ εὔρῃ τὸ ὕνιον τὸ ὁποῖον εἶναι κρυμμένον ὀπισθεν τῆς θύρας (Α. Α., ἀρ. 2526, σ. 12 (συλλ. Θεοδ. Ἀλδάκου, 1962). Εἰς τοὺς Βλαχοφώνους εἰς Πίνδον ἡ νεόνυμφος πατεῖ ἐπὶ ὕνιου καὶ πελέκεως τοποθετημένων εἰς σχῆμα σταυροῦ. Βλ. Β. Βήκα, Ὁ γάμος παρὰ τοῖς βλαχοφώνοις, Λαογρ., τόμ. 4 (1913), σ. 555).

⁶ Βλ. Εἰστ. Γ. Πολίτου, Ὁ γάμος ἐν Λευκάδι, Λαογρ. τόμ. 1 (1909), σ. 316.

⁷ Ν. Γ. Πολίτου, ΔΣ., Γ', σ. 294, 3.

τῶν ὁποίων δένονται αἱ ζευγαί διὰ τὴν ζευξίν ὑπὸ τοῦ γαμβροῦ τῶν ἀροτήρων βοῶν, δίδεται δὲ εἰς τὰς χεῖρας αὐτῆς τὸ ἄροτρον¹.

β') Γεωργικά ἐργαλεῖα ἀπαντῶνται ἐν χρήσει καὶ εἰς ἐθιμικὰς πράξεις κατὰ τὴν γέννησιν. Οὕτως εἰς τὴν ἐπίτοκον πρὸς διευκόλυνσιν τοῦ τοκετοῦ «παίρνομε ἓνα δριπὴν² κὶ φτειάνομι στὴ γῆς τρεῖς γραμμὲς κ' ὕστερα πιρνάει ἡ φουρτουμένη ἀπὸ πάν' τρεῖς φουρὲς σταυρωτά· σὶς γραμμὲς αὐτὲς ρίχνουμε νερὸ προτοῦ νὰ πιράσ³ ἡ φουρτουμένη... γιὰ νὰ φύγῃ τὸ μικρὸ γρηγορώτερα»⁴. Κατόπιν, μετὰ τὸν τοκετόν, «παίρνει ἡ μαμμη τὸ σάρωμα καὶ ἓνα σκεπάρνι καὶ φωνάζει τὴ λεχώνα» τρεῖς. Εἰς ἑκάστην κλῆσιν αὐτῆς «βαρεῖ μὲ τὸ σκεπάρνι πάνω στὸ σάρωμα γιὰ νὰ φύγουν τὰ νεραῖδικά καὶ στερνὰ θὰ ῥοῖῃ ὁ παπᾶς γιὰ εὐκὲς»⁵.

Πολλαχοῦ ὡς εἰς τοὺς Ἑλληνας τῆς Μεσημβρίας⁶, ἐτίθετο παλαιότερον ὑνὶ ἡ καὶ δρέπανον (Σιτοχώριον, Ἀγριανὴ καὶ Καλλιθέα Δράμας)⁷ ὅπισθεν τῆς θύρας ἢ ὑπὸ τὸ προσκεφάλαιον τῆς λεχοῦς πρὸς ἀπόκρουσιν κακοῦ, τὸ ὁποῖον δύναται νὰ βλάψῃ τὸ βρέφος ἢ τὴν λεχὼν μέγα τοῦ καθαρμοῦ της. «Ὅποιος ἔμπη μέσα... νὰ δῇ τὴ λεχὼ», δέον νὰ διασκεύασθαι πρὸς τὴν ἀξίνην «γιὰ νὰ μὴν ἔμπη μέσα ὀξωποδίτης (Νάξος)⁸. Μετὰ τὴν γέννησιν τοῦ βρέφους, ἡ μαῖα, φέρουσα τσεκούρι, δίδνεῖ τὴν λεχὼν μετὰ τοῦ βρέφους ἔξω τῆς οἰκίας. Ἐκεῖ ἡ λεχὼ λαμβάνει εἰς χεῖρας λεπτὰ ξύλα, εἴτα δὲ ἀπαντᾷται ἐντὸς τοῦ οἴκου, ἀφοῦ πρώτον ἀπαντήσῃ τρεῖς ἔξωθεν εἰς τὴν ἤδη εἰσαχθεύσαν μαῖαν, ὅτι εὐρίσκεται ἔξω «μὲ τὸν Χριστό, μὲ τὴν Παναγίαν καὶ μὲ τὸ μωρὸν». Ἡ λεχὼ κατόπιν ἀπορρίπτει τὰ ξύλα, τὰ ὁποῖα φέρει εἰς χεῖρας ἐπὶ πτύου, εἴτα δὲ ἡ μαῖα, λαμβάνουσα τὸ τσεκούρι, κτυπᾷ σταυρωτὰ τρεῖς ἐπὶ τῶν ξύλων καὶ ἐν συνεχείᾳ θέτει πῦρ εἰς κομισθέντα ἐπὶ τούτῳ φρύγανα. Τὸ κτύπημα σταυρωτὰ μὲ τὸ τσεκούρι ἔχει σκοπὸν τὴν ἀποδιώξιν τοῦ διαβόλου⁹. Μὲ ἀπελαστικὴν τοῦ κακοῦ σημασίαν ἀλλὰ καὶ μὲ τὴν ἔννοιαν τῆς σκλη-

¹ Βλ. Κ. Ἀ. Ρωμαῖον, ἔνθ' ἀν., σ. 353, Γ. Ἀ. Μέγα, Ζητήμ. Ἑλλ. Λαογρ., Ἑπετ. τοῦ Λαογρ. Ἀρχ., ἔτ. Β' (1940), σ. 155 (ἀνατ. τευχ. 1, σ. 91).

² Α.Α., ἀρ. 2780, σ. 113 (συλλ. Ἀννης Ἰ. Παπαμιχαήλ, Βατσουνιά Καρδίτης 1963). Εἰς Σιταριάν Φλωρίνης κόπτουν τὸν ὀμφαλὸν τοῦ βρέφους μὲ δρέπανον «γιὰ νὰ γίνῃ τὸ παιδί καλὸς θεριστὴς σὰν μεγαλώσῃ». Α.Α., ἀρ. 2787, σ. 7 (συλλ. Προκοπίου Παπανούση 1963).

³ Α.Α., ἀρ. 1566, σ. 11 (συλλ. Μαγδ. Τσάκωνα, Μανιάκι 1944).

⁴ Α.Α., ἀρ. 1104 Γ, σ. 31 (συλλ. Γεωργ. Μέγα, 1937).

⁵ Α.Α., ἀρ. 2763, σ. 117 (συλλ. Γεωργ. Αἰκατερινίδου, 1963). Α.Α., ἀρ. 2761, σ. 367 (συλλ. Γεωργ. Αἰκατερινίδου, 1963). Α.Α., ἀρ. 2895, σ. 99 (συλλ. Γεωργ. Αἰκατερινίδου, 1964).

⁶ Α.Α., ἀρ. 2303, σ. 284 (συλλ. Στεφ. Ἡμέλλου, Δανακὸς Νάξου 1959).

⁷ Α.Α., ἀρ. 2584, σ. 6-7 (συλλ. Κυριακ. Μορφοπούλου, Ἐπισκοπὴ Ναούσης 1962).

ρότητος τοῦ μετάλλου, ἡ ὁποία κατὰ τὴν μαγικὴν ἀντίληψιν δύναται νὰ μεταδοθῇ ἐξ ἐπαφῆς, τοποθετεῖται ὑνίον, ἵνα πατήσῃ ἐπ' αὐτοῦ ἡ λεχώ, ὅταν πρόκειται νὰ ἐγερωθῇ τὸ πρῶτον ἐκ τῆς κλίνης της «γὰ νὰ γίν᾽ σιδερένια»¹.

Μετὰ τὴν τέλει τῆς βαπτίσεως ὁ ἀνάδοχος, ἔχων τὸν πόδα ἐπὶ ἀξίνης², παραδίδει τὸ βρέφος εἰς τὴν μητέρα του, ἡ ὁποία πατεῖ ἐπὶ ὑνίου κεκαλυμμένον δι' ὑφάσματος (Αἶνος, Κεσάνη Θράκης)³. Ἀλλαχοῦ, ὡς εἰς Κάρπαθον, κατὰ τὴν παραλαβὴν τοῦ νεοφωτίστου ὑπὸ τῆς μητρὸς ἱσταμένης εἰς τὴν θύραν τῆς οἰκίας, ἔχει τοποθετηθῇ ἐκεῖ ὑνίον μετὰ θυμιάματος⁴. Ἐκ τῆς χρήσεως ταύτης τοῦ ὑνίου προήλθεν εἴτα κατ' ἐπέκτασιν καὶ ἡ πρὸς τεκνοποιεῖν ἐπὶ στεῖρων γυναικῶν, ἀρρενογονίαν ἢ καὶ ἀντιθέτως (Λευκάς)⁵.

Ὁ θεριστὴς προτοῦ ἀρχίσῃ τὸν θερισμὸν φέρει περὶ τὴν ὁσφύν του τρις ἀπὸ δεξιῶν πρὸς τὰ ἀριστερὰ τὸ δρέπανον «γὰ νὰ γίνῃ σιδερένια ἡ μέση του», οὕτω δὲ νὰ μὴ αἰσθάνεται κάματον⁶.

Κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς ἐνάρξεως τοῦ ὄρεστος καὶ θερισταὶ ἐπιστρέφοντες εἰς τὴν οἰκίαν των κατὰ τὸ ἐσπέρας «περνᾶν τὰ παιδιὰ κάτω ἀπὸ τὰ δρεπάνια τους γὰ νὰ μὴ τὰ μαυρίσῃ ὁ ἥλιος» (Γαλατσία Κοζάνης)⁷.

Ὁμοίως κατὰ τὴν τοῦ τόξου τοῦ ἀνηλικισμένου ὑπὸ τοῦ δρεπάνου, ὅταν κοφισθῇ ἡ αἰχμή του ἐπὶ τοῦ ἐδάφους περνᾶ καὶ τὰ μικρὰ ὀρνίθια (κλωσσοπούλια) τὰ ἐκκολαπτόμενα κατὰ τὸν «Θεριστὴ» (= Τοῦνιον) διὰ νὰ «μὴ ψοφήσουν» (Κορώνη Πυλίας)⁸. Ἐπίσης χρῆσις τοῦ ὄρεστος γίνεται καὶ πρὸς ἀπαλλαγὴν ἐκ νόσου. Οὕτως ἐπὶ πόνου εἰς τὴν κοιλίαν σταυρώνεται εἰς Πύθιον Ἐλασσόνης ὁ πά-

¹ Α.Α., ἀρ. 2780, σ. 117 (συλλ. Ἄννης Ἰ. Παπαμιχαήλ, Βατσουνιά Καρδίτης 1963). Ἀναφέρεται μάλιστα καὶ σχετικὸς διάλογος μεταξὺ μαίας καὶ λεχοῦς — «Τί πατεῖς,» — «Σιδερό» — «Σιδερένια νὰν εἶσαι σὺ καὶ τὸ παιδί σ'». Βλ. † Καλλ. Χουρμουζιάδου, Τὸ παιδίον εἰς τὴν ἐκκλησιαστικὴν ἐπαρχίαν Μετρῶν καὶ Ἀθύρων τῆς Ἀνατολικῆς Θράκης, Ἀρχ. Θρακ. Θεσ., τόμ. 7, (1940-41), σ. 73.

² Α.Α. ἀρ. 151, σ. 24 (συλλ. Ν. Κωνσταντινίδου, Ἀλμαλί Μαλγάρων).

³ Α.Α., ἀρ. 140, σ. 264 (συλλ. Σ. Μανασσείδου, 1882). Βλ. Γ. Ἀ. Μέγαν εἰς Ἐπετηρ. Λαογρ. Ἀρχ., Α' (1939), σ. 138.

⁴ Α.Α., ἀρ. 221, σ. 37 (συλλ. Ἐμμ. Μανωλακάκη, Κάρπαθος 1893).

⁵ Βλ. Κ. Ἀ. Ρωμαίων, ἐνθ' ἄν., σ. 349-350 «ἐξυπόλυτη παταεὶ στὰ δυὸ ὑνάκια στὴν πόρτα τῆς ἐκκλησιᾶς .. Αὐτεῖνο εἶν' ἀδιάλεχτο (ἀλάθητον). Τὸ παιδί πού θά ῥθῃ θά ᾽ν' ἀρσενικό. Ἄλλες πάλε στέρφες ἐκάμαν παιδιὰ μὲ τὰ ὑνάκια». (Αὐτόθι, σ. 350 βλ. καὶ εἰς 352).

⁶ Α.Α., ἀρ. 662, σ. 27 (συλλ. Δ. Τσίριμπα, Ἀρκαδία 1919).

⁷ Α.Α., ἀρ. 2737, σ. 28 (συλλ. Πέτρ. Ἀνανιάδου 1960, πρόσφ. ἐξ Ἀνατ. Θράκης).

⁸ Α.Α., ἀρ. 1159 Α, σ. 36 (συλλ. Γ. Ταρσούλη, 1938).

σχων μὲ λελέκ' (=εἶδος δρεπάνου)¹, βρέφος δὲ τὸ ὁποῖον «καρδιοπονάει» τοποθετεῖται πλησίον τοῦ δρεπάνου².

Τὴν ἡμέραν τῆς ἑορτῆς τοῦ Ἁγίου Βασιλείου μετὰ τὸ κόψιμον τῆς πίττας «βγάζουν τότε τὰ βόδια ἔξω στὸ πλάτωμα, νὰ τὰ βάλουν νὰ πρωτοπατήσουν πάνω σὲ σίδερο, στὸν κασμᾶ συνήθως, γιὰ νὰ εἶναι γερὰ καὶ σιδερένια ὅλο τὸ χρόνον» (Σκῦρος)³. Οἱ ποιμένες «ὅταν θὰ πρωτοβάλουν τὰ γαλάρια στὸ γαλαρομάντρι, βάνουν τσεκούρι στὴν πόρτα γιὰ νὰ δρασκελήσουν τὰ πρόβατα καὶ στεριωθοῦνε»⁴ δηλ. «νὰ γίνουν γερὰ σὰν τὸ σίδηρον»⁵.

Εἰς τοὺς Ἑλληνας τῆς Ἀνατολικῆς Θράκης ὑπῆρχε παλαιότερον τὸ ἔθιμον τὴν παραμονὴν τῶν Χριστουγέννων ἢ οἰκοκυρὰ νὰ λαμβάνῃ ὕνιον μετὰ τὴν παρασκευὴν τῶν ἐδεσμάτων. Δι' αὐτοῦ «θύμιαζε πρῶτα τὰ φαγιά, ὕστερα ὅλους, κατόπι τὴν κάμαρα, τὸ σπίτι, ὕστερὰ θύμιαζε τὰ ζῶα κι ἄφινε τὸ ὕνι πάνω στὸ τραπέζι» (Καστανιές)⁶. Τὸ ἑσπέρας τῆς ἰδίας ἡμέρας τοποθετοῦν ἀλλαχοῦ «τὸ ὕνι στὴ φωτιά»· ἐκεῖ παραμένει ἐπὶ ὀκτὼ ἡμέρας· τὴν ἑμέραν δὲ τῶν Φώτων τὸ μεταφέρουν «στὴ βρύσι καὶ τὸ βρέχουν· καὶ αὐτὰν τὸν τρόπον ἐπιτυχαίνουν τὰ σπαρτά των» (Χρυσὴ Καστοριάς)⁷.

Εἰς τὴν καίμενον ἐπωδὴς πρὸς ἑορταστικὴν τῆς ἀσκήσεως τοῦ ἀπληνὸς πασπαγγελλοῦ τὴν χρῆσιν «μαγιάρας» (=ταύροισιν)⁸ πρὸς ἀποκοκτὴν τοῦ μακροῦ σκλήνους⁹, εἰς ἑτέραν δὲ ἐπωδὴν ἐπὶ νοσήματι τῶν ἐκθαλμῶν ἀναφέρονται ὁμοίως «ἐννιά τσεκούρια, ἐννιά κλαδευτήρια, ἐννιά μαγιάρια μαυρομάνικα»¹⁰.

Ἐπὶ ἐπωδὴς κατὰ τοῦ «στρόφου» τῶν ζῴων γίνεται χρῆσις μετὰξὺ ἄλλων καὶ κλαδευτηριοῦ¹⁰.

¹ Λ.Α., ἀρ. 2766, σ. 403-404 (συλλ. Ἀννης Ἰ. Παπαμιχαήλ, Πύθιον Ἑλασσόνης 1963).

² Λ.Α., ἀρ. 1665 Α, σ. 10 (συλλ. Δ. Οἰκονομίδου, προσφ. ἐκ Β. Ἡπείρου 1951).

³ Βλ. Ν. Πέριδικα, Σκῦρος, τόμ. 1, Ἀθῆναι 1940, σ. 129.

⁴ Βλ. Δ. Λουκοπούλου, Ποιμενικά τῆς Ρούμελης, Ἀθῆναι 1930, σ. 206, 20.

⁵ Λ.Α., ἀρ. 2520, σ. 11 (συλλ. Κωσταντίνου Μαγαλιού, Ἀγκαθιά Ἡμαθίας 1962). Λ.Α., ἀρ. 2897, σ. 222 (συλλ. Εὐστρ. Χατζηπαναγιώτου, Χρήστ. Δεληοτζάκη, Ὀλγα Κοκκίνη, Εὐαγγ. Φουρλάκη, Ἰβήρα Βισαλτίας 1964).

⁶ Βλ. Ἑλπ. Σταμούλη-Σαραντῆ, Ἀπὸ τὴν Ἀνατολικὴ Θράκη, τόμ. Α', Ἀθῆναι 1956, σ. 130.

⁷ Λ.Α., ἀρ. 2459, σ. 147 (συλλ. Δημ. Δήμου, 1962).

⁸ Βλ. Σπ. Γ. Βαρδάκη, Κρητικαὶ ἐπωδαί, Λαογρ., τόμ. 9 (1626), σ. 243.

⁹ Λ.Α., ἀρ. 52, σ. 25-26 (συλλ. Ἀνδρ. Μαρούλη, Μεσολόγγιον 1919).

¹⁰ Λ.Α., ἀρ. 869, σ. 141 (συλλ. Δ. Λουκοπούλου, 1902). Δ. Λουκοπούλου, Συναγωγὴ ἐπωδῶν καὶ καταδέσμων, Λαογρ. τόμ. Δ' (1912-1913), σ. 40. Ἐπίσης καὶ εἰς μαγικὰς περιαρώσεις χωρίων πρὸς ἀπόκρουσιν λοιμικῶν νόσων μεταχειρίζονται χρυσοῦν ὕνιον μὲ «ζ'γάλετρα

Πρὸς ἀποτροπὴν τοῦ κεραυνοῦ «τ'νάζουν ὅξ' ἀπ' τὸ σπίτ'... νὶ ποὺ ζευγαρίζουν»¹ ἢ κάμνουν διὰ πελέκεως σταυρὸν ἐπὶ δένδρου². Πρὸς διάσωσιν τῆς γεωργικῆς παραγωγῆς ἐκ τοῦ παγετοῦ ἐτίθετο παλαιότερον «στὴ γωνιά τὸ ἀλετροσί-δερο»³, εἰς μαγικὴν δὲ ἐνέργειαν πρὸς πρόκλησιν βροχῆς ἀναφέρεται μετ' ἄλλων καὶ ἡ χρῆσις ζεύγλης. Οὕτω «μιά ἀπὸ τὶς καλὲς γριεὲς τοῦ χωριοῦ...κάρφωνε...δυὸ ζεύλες στὸ ποτάμι μετὰ ἀπὸ τὶς ἐνέργειες αὐτὲς ἔβρεχε» (Ἀχλάδα Φλωρίνης)⁴.

Εἰς Κρήτην μετὰ τὸ πέρας τοῦ θερισμοῦ ἀνύπανδροι θερισταὶ ρίπτουν «ψηλὰ τὸ δρεπάνι καὶ ἂν μὲν τοῦτο πέσῃ στὴ γῆ καθέτως, θὰ παντρευθοῦν σύντομα, ἂν πέσῃ πλαγίως... μετὰ καιρὸ πολὺ» (Φουρνοφάραγγον Μονοφατοῖου)⁵. Ἐὰν τοῦτο «πέσῃ δεξιὰ», σημαίνει ὅτι ὁ θεριστὴς θὰ «θερίσῃ σὲ ξένο χωράφι» καὶ ὅπου δρεπάνι πέσῃ ἀριστερά, σημαίνει ὅτι «τελείωσε καὶ θὰ θερίσῃ τοῦ χρόνου» (Ἐπισκοπὴ Ναούσης)⁶.

Κατὰ δεισιδαίμονα δοξασίαν εἰς τὴν περιοχὴν Βοΐου (Παλαιόκαστρον) μετὰ τὴν δύσιν τοῦ ἡλίου δὲν δανερίζονται «σιδερένια» (ἱερὰ, ὕνι κ.λπ.), «γιατὶ παθαίνουν κακὸ τὰ ζῶα»⁷. «Τὴν Ἀσπροπέφτ' (= Πέφτ' τῆς Διακαινησίμου) δὲν βγάζουν ὕνι οὔτε σκιάβουν, γιὰ μὴ πέφτ' χάλας» (Ἀχλάδα Κιρδίτσας)⁸. Ἐπὶ τριόδου δέ, ἐὰν εὖρον τι ἐξιδῶμεν ἢ ἄλλο τι, δὲν το ἐγγίζει, διότι πιστεύεται ὅτι «ἀντικείμενα ταῦτα εἶναι «μαγεμένα κι ἀφημένα ἐπιτηδὸς ἐκεῖ», πρὸς ἀποδίδωξιν δὲ τοῦ κακοῦ πατοῦν ἐπὶ ὕνιου (Νεστόριον)⁹.

σιδερένια» καὶ «ἀσημένια». Λ. Α., ἀρ. 2447, σ. 32 (συλλ. Χαρ. Χατζῆ, Νεστόριον 1962). Λ. Α., ἀρ. 2459, σ. 42 (συλλ. Χαρ. Χατζῆ, Νεστόριον Καστορίας 1964). Λ. Α., ἀρ. 2750, σ. 58 (συλλ. Γ. Χαραζιᾶ, Ροῦμελη 1963). Λ. Α., ἀρ. 2785, σ. 17 (συλλ. Ἀριστ. Μαντρατζῆ, Ξινὸν Νερόν Φλωρίνης 1963). Γ. Ἀ. Μέγα, Παραδόσεις περὶ ἀσθενειῶν, Λαογρ., τόμ. 7 (1923), σ. 474-475. Ν. Γ. Πολίτου, Παραδόσεις, τόμ. Α', ἐν Ἀθήναις 1904, σ. 554, ἀρ. 907. Γ. Ἀ. Μέγα, Θυσία ταύρων καὶ κριῶν ἐν τῇ ΒΑ. Θράκῃ, Λαογρ., τόμ. 3 (1911), σ. 157, 1. Λ. Α., ἀρ. 1104 Γ, σ. 226 (συλλ. Γ. Ἀ. Μέγα, Μεσημβρία 1937).

¹ Λ. Α., ἀρ. 1160 Α, σ. 44 (συλλ. Γ. Μέγα, Ἀῆμιος 1938).

² Λ. Α., ἀρ. 2651, σ. 2 (συλλ. Δημ. Βραζιλιώτη, Καλλονὴ Γρεβενῶν 1960).

³ Βλ. Ἐλπ. Σταμούλη-Σαραντῆ, Προλήψεις καὶ δεισιδαιμονίες τῆς Θράκης, Λαογρ., τόμ. 14 (1952), σ. 180.

⁴ Λ. Α., ἀρ. 2786, σ. 43 (συλλ. Ἰωάνν. Φωτιάδου, 1963).

⁵ Λ. Α., ἀρ. 2857, σ. 7 (συλλ. Γεωργ. Κονταξάκη, 1963).

⁶ Λ. Α., ἀρ. 2584, σ. 3 (συλλ. Κυριακῆς Μορφοπούλου, 1962).

⁷ Λ. Α., ἀρ. 2490, σ. 16 (συλλ. Κωνσταντίνου Ζιωντάκη, 1962).

⁸ Λ. Α., ἀρ. 2780, σ. 91, 278 (συλλ. Ἀννης Ἰ Παπαμιχαήλ, 1963).

⁹ Λ. Α., ἀρ. 2447, σ. 32 (συλλ. Χαρίλ. Χατζῆ, 1962).

Γ'. ΟΙΚΙΑΚΑ ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΑ (ΕΡΓΑΛΕΙΑ, ΣΚΕΥΗ κ.ά.)

Ἐκ τῶν ἐν χρήσει ἀντικειμένων εἰς τὴν οἰκίαν ὁ πυροστιάτης (πυροστιά), ἡ πυράγγρα, ὁ λέβης κ.ά. ἀπαντῶνται καὶ ὡς ἀποτρεπτικὰ γενικῶς τοῦ κακοῦ. Οὕτω πρὸς κατάπανσιν ἢ ἀποτροπὴν ὄμβρου (Λεσινίτσα Δελβίνου, Χρυσὴ Καστορίας, Κλειστὸν Εὐρυτανίας, Νεστόριον Καστορίας, περ. Ἀσσου Πρεβέζης, Κρανέα Ἐλασσόνος, Λέσβος, Ἀδριανούπολις)¹, τυφῶνος (Αἰτωλία)², χαλάξης (Δαμασκη- νέα Κοζάνης, περ. Φαναρίου Πρεβέζης, Μαυρέλιον Καλαμπάκας, Βατσουνιὰ Καρ- δίτσης, Ὀμαλὴ Βοΐου, Νεστόριον Κοζάνης, περ. Ἀσσου Πρεβέζης, Βογατισκὸν Δυτ. Μακεδονίας, Κρανέα Ἐλασσόνος, Ζαγόριον, Κόνιτσα, Ἀμπελοὶ Βισαλτίας, Κοκκινοπηλὸς Ἐλασσόνος, Ἀργιθέα καὶ Μαυρομμάτιον Καρδίτσης, Ἀχλάδα Φλω- ρίνης, Σισάνιον Μακεδονίας, Θράκη)³, εἶτα καὶ πρὸς φύλαξιν ἀπὸ κεραυνὸν (Δο- ξαρᾶς Λαρίσης)⁴ ἀπορρίπτεται ἐν δεδομένη στιγμῇ εἰς τὴν αὐλὴν τῆς οἰκίας ἢ πυροστιά «τ' ἀνάποδα» ὑπὸ τοῦ νεωτέρου πατρὸς τῆς οἰκογενείας (Γαλατινὴ Κο-

¹ Λ.Α., ἀρ. 1665 Α', σ. 51 (συλλ. Δ. Οἰκονομίδου, 1951). Λ.Α., ἀρ. 2887, σ. 10 (συλλ. Ἀνδρ. Στεφοπούλου, 1964). Λ.Α., ἀρ. 2779, σ. 91 (συλλ. Ἡλ. Κ. Σαμαρά, 1963). Λ.Α., ἀρ. 2505, σ. 11 (συλλ. Γεωργ. Λιάππα, 1962). Λ.Α., ἀρ. 2739, σ. 63 (συλλ. Γεωργ. Κο- λιοῦ, 1963). Λ.Α., ἀρ. 2698, σ. 39 (συλλ. Κωνσταντίνου Δεληζώνα, 1963-64). Λ.Α., ἀρ. 1446, σ. 338 (συλλ. Δ. Πουλάκη, 1924). Λ.Α., ἀρ. 51, σ. 132 (συλλ. Κ. Κουρτίδου καὶ Γ. Κωνσταν- τινίδου, 1891).

² Λ.Α., ἀρ. 916, 197 (συλλ. Δημ. Λουκοπούλου, 1928).

³ Λ.Α., ἀρ. 1103α, σ. 31 (συλλ. Ἰωάνν. Μπαλάκη, 1937). Λ.Α., ἀρ. 2876, σ. 26 (συλλ. Ὁδ. Μπέτσου, 1964). Λ.Α., ἀρ. 916, σ. 197 (συλλ. Δημ. Λουκοπούλου, 1928). Ἀναστ. Δ. Καμ- πόση, εἰς περ. Ἱστορία - Λαογραφία τῆς περιφ. τοῦ νομοῦ Τρικάλων, τευχ. 2 (1962), σ. 139. Λ.Α., ἀρ. 2780, σ. 275 (συλλ. Ἀννης Ἰ. Παπαμυχαήλ, 1963). Λ.Α., ἀρ. 2494, σ. 36 (συλλ. Θεολ. Χασιώτη, 1962). Λ.Α., ἀρ. 2505, σ. 11 (συλλ. Γεωργ. Λιάππα, 1962). Λ.Α., ἀρ. 2739, σ. 63 (συλλ. Γεωργ. Κολιοῦ, 1963). Λ.Α., ἀρ. 1129β, σ. 13 (συλλ. Θ. Βράκα, 1937). Πέτρο. Ἰ. Ἀγ- γελεῖ, Νεστόριον μιὰ ἐθνικὴ ἐπαλξίς τοῦ Γράμμου, Νεστόριον 1959, σ. 46. Λ.Α., ἀρ. 2898, σ. 39 (συλλ. Κωνσταντίνου Δεληζώνα, 1963-64). Λ.Α., ἀρ. 1571, σ. 181 (συλλ. Δ. Παπᾶ, 1940). Λ.Α., ἀρ. 1908Γ, σ. 118 (συλλ. Δημ. Οἰκονομίδου, 1953). Λ.Α., 2897, σ. 78 (συλλ. Ἀθαν. Δρο- γαλᾶ, Βασ. Ταμπάκη, Ἀθαν. Πατάκα, 1964). Λ.Α., ἀρ. 2766, σ. 433 (συλλ. Ἀννης Ἰ. Παπα- μυχαήλ, 1963). Λ.Α., ἀρ. 2780, σ. 21, 185 (συλλ. Ἀννης Ἰ. Παπαμυχαήλ, 1963). Λ.Α., 2786, σ. 44 (συλλ. Ἰωάνν. Φωτιάδου, 1963). Λ.Α., ἀρ. 2482, σ. 14 (συλλ. Β. Μαροπούλου, Σκαλο- χώριον Βοΐου 1962). Κ.Α. Ρωμαῖον, εἰς Μακεδ. Ἡμερ. (1934), σ. 115. Λ.Α., ἀρ. 169β, σ. 125, 5 (συλλ. Ἰωάνν. Ἀγακίδου, 1892), Δ. Λουκοπούλου, Σύμμ. λαογρ. ἐξ Αἰτωλίας, Λαογρ. τόμ. 12 (1938), σ. 21. Φ. Κουκουλέ, Μνεῖα δεισιδαιμονιῶν τινῶν καὶ μαγικῶν συνηθειῶν εἰς νομο- κανόνας (ἀνάτ. ἀπὸ τιμ. τόμ. Ἀμίλκα Ἀλιβιζάτου), Ἀθῆναι 1958, σ. 8. Ἐλ. Σταμούλη- Σαραντῆ, Ἀπὸ τὴν Ἀνατ. Θράκη, τόμ. 1, Ἀθῆναι 1956, σ. 172, Τῆς Αὐτῆς, Προλήψεις καὶ δεισιδαιμονίαι τῆς Θράκης, Λαογρ., τόμ. 13, σ. 212.

⁴ Λ.Α., ἀρ. 2901, σ. 23 (συλλ. Ἰωάνν. Θεοδώρου, 1964).

ζάνης)¹, ἀφοῦ προηγουμένως ὁ πράττων τοῦτο κάμῃ τρεῖς τὸν σταυρόν του καὶ ἐνῶ θὰ λέγῃ ἐκάστοτε «Ἄρατα ρήματα στὰ βουνὰ καὶ στ' ἄγρια λόγγα» (περ. Φαναρίου Πρεβέζης)². Ἀντὶ τῆς πυροστιᾶς εἰς ἄλλους τόπους γίνεται χρῆσις πρὸς τοῦτο πυράγρας (περ. Ἄσσου καὶ Φαναρίου Πρεβέζης)³, κρούονται δὲ καὶ οἱ κώδωνες τῶν ἐκκλησιῶν (Διαῖκος Γρεβενῶν, Καστανόφυτον Καστορίας, Ἄνω Ὁρεινὴ Σερρών)⁴, ἐνῶ συγχρόνως ὁ ἱερεὺς σταυρώνει «μὲ τὸ ἅγιον ποτήριον τὰ σύννεφα» (Νιγρίτα Βισαλτίας)⁵. Πρὸς ἐπίτευξιν μεταβολῆς τῆς μετεωρολογικῆς καταστάσεως ὀρίπτονται εἰς Νίσυρον «τενεκέδες» εἰς τὴν θύραν, ἡ ὁποία εἶναι ἐστραμμένη «στὸ μέρος τοῦ καιροῦ»⁶. ἐπίσης γίνεται χρῆσις καὶ τῆς πυροστιᾶς (Δυτ. Θράκη, Νέα Βύσσα Ὁρεσιάδος)⁷ εἰς περιπτώσεις ἀνομβρίας. Τότε «γυρίζουν τὴν πυροστιὰ ἀνάποδα καὶ ἐπάνω βάνουν τέντζερη (μπακίρι) μὲ νερὸ γιὰ νὰ βράσῃ. Τὸ βρασμένο αὐτὸ νερὸ τὸ χύνουν στὸ σταυροδρομί». Ἐπὶ ἐκλείψεως τῆς σελήνης (Λέρος, Σύμη, Χάλκη)⁸ ὡς καὶ ἐπὶ τῆς τοῦ ἡλίου (Χάλκη)⁹ κρούονται οἱ κώδωνες τῶν ἐκκλησιῶν, «γ'διά», ἀλύσεις, «τενεκέδες» πρὸς τὸν σκοπὸν τῆς ἐκ νέου ἐμφανίσεως αὐτῶν. Εἰς τὴν Βόρειον Ἑλλάδα διὰ τοῦ ἡχου τῶν παλαιῶν κωδῶνων (κυπριοκούδωνων), τοὺς ὁποίους φέρουν οἱ μεταμφιεζόμενοι κατὰ τὴν εὐρὴν τῶν Θεοφανίων, ἀποσκοπεῖται ἡ ἐρδίφεις τῶν καλικαντζάρων (Μεσοβουνίαν Καρδίση)¹⁰. Ἡ τελευταία αὕτη σημασία τῶν κώδων, δηλ. τῆς ἐκδίωξης δαιμονικῶν ὄντων, φαίνεται ὑπαρχουσα καὶ εἰς τὰ ἀνωτέρω ἔθιμα ἐπὶ ἐκλείψεως τοῦ ἡλίου καὶ τῆς σελήνης.

Ἡ δοξασία αὕτη συνεχίζεται προφανῶς ἐκ τῆς Ἀρχαιότητος. Ὁ Λουκιανὸς (Φιλοψ. 15) μαρτυρεῖ ὅτι τὰ δαιμονικὰ φάσματα «ἦν ψόφον ἀκούση χαλκοῦ ἢ σιδήρου πέφευγε». Ἀργότερον κατὰ τὸν 4^{ον} αἰῶνα καὶ ὁ Γρηγόριος ὁ Θεολόγος (Migne, P. G. 38, 1001) ἀναφέρει ἐπὶ ἐκλείψεως τῆς σελήνης τὴν συνήθειαν τῆς

¹ Λ.Α., ἀρ. 2478, σ. 85 (συλλ. Κωνσταντίνου Βουζιανᾶ, 1962).

² Λ.Α., ἀρ. 2876, σ. 26 (συλλ. Ὁδ. Μπέτσου, 1964).

³ Λ.Α., ἀρ. 2739, σ. 63 (συλλ. Γεωργ. Κολιοῦ, 1963). Λ.Α., ἀρ. 2876, σ. 26 (συλλ. Ὁδ. Μπέτσου, 1964).

⁴ Λ.Α., ἀρ. 2610, σ. 12 (συλλ. Γεωργ. Δούβλη, 1962). Λ.Α., ἀρ. 1103, σ. 25 (συλλ. Ἰωάνν. Μπακάλη, 1937). Λ.Α., ἀρ. 2946, σ. 31 (συλλ. Γεωργ. Αἰκατερινίδου, 1965).

⁵ Λ.Α., ἀρ. 2897, σ. 327 (συλλ. Κωνστ. Καραγιάννη κ.ἄ., 1964).

⁶ Λ.Α., ἀρ. 1473, σ. 77.

⁷ Λ.Α., ἀρ. 2343, σ. 424 (συλλ. Δημ. Πετροπούλου, Σταυρ. Καρακάση, 1960).

⁸ Ν. Γ. Πολίτου, Ἡ σελήνη κατὰ τοὺς μύθους τοῦ λαοῦ, Λ.Σ., τόμ. Β', σ. 172. Λ.Α., ἀρ. 2279, σ. 43 (συλλ. Γ. Κ. Σπυριδάκη, 1958). Λ.Α., ἀρ. 2455, σ. 231 (συλλ. Ἄννης Ἰ. Παπαμιχαήλ, 1962). Λ.Α., ἀρ. 2892, σ. 108 (συλλ. Ἄννης Ἰ. Παπαμιχαήλ, 1964).

⁹ Λ.Α., ἀρ. 2892, σ. 229 (συλλ. Ἄννης Ἰ. Παπαμιχαήλ, 1964).

¹⁰ Λ.Α., ἀρ. 2945, σ. 49 (συλλ. Θωμᾶ Κυρίτση, 1965).

ἐπιζητήσεως τῆς ἐπαναφορᾶς αὐτῆς διὰ τῆς κρούσεως μετάλλων¹. Μεταγενεστέ-
ρωσ καὶ ὁ Ἰωάννης Τζέτζης (12 αἰ.) ἀναφέρει εἰς τὰ σχόλια του εἰς τὴν Λυκό-
φρονος Ἀλεξ. (I, 368, 77) ὅτι ὁ κύων «βαύξας λύει τὰ φάσματα, ὥς καὶ χαλκὸς
κροτηθεὶς εἴτε τι τοιοῦτον».

Πλὴν τῶν περιπτώσεων τούτων καὶ πρὸς ἀποδίωξιν τῶν ὄφρων καὶ ἄλλων
ἐρπετῶν κρούονται πολλαχοῦ μέταλλα ἀντικείμενα (κώδωνες, ταψιά κ.ἄ.), ὥς εἰς
Λιθὶ Χίου τὴν προτεραίαν τῆς 1ης Μαρτίου², εἰς Μακεδονίαν (Βλάστη, περ. Ἑορ-
δαίας, Σισάνιον Βοΐου) καὶ Ἀκαρνανίαν τὴν 1ην Μαρτίου³, εἰς Φανάριον Πρεβέ-
ζης τὴν 24ην Μαρτίου⁴, εἰς Βατσουνιὰν Καρδίτης καὶ Κρανέαν Ἐλασσόνος τὴν
25ην Μαρτίου⁵, εἰς τινὰς δὲ τόπους τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος καὶ τῆς Θεσσαλίας τὴν
ἐορτὴν τοῦ Ἁγίου Μάρκου (25 Ἀπριλίου)⁶.

Μεταλλικὰ ἀντικείμενα οἰκιακῆς χρήσεως ἀπαντῶνται περαιτέρω εἰς μαγι-
κὰς καὶ δεισιδαίμονας πράξεις κατὰ τὴν γέννησιν. Ἐν Πύργῳ τῆς Ἡλείας, ἵνα ἡ
στεῖρα γυνὴ ἐπιτύχῃ τὴν ἀπόκτησιν τέκνου, διασκελίζει τεσσαρακοντάκις ἀνε-
στραμμένην πυροσιάν⁷. Ὅταν δὲ «μὴ γυναικὶ ἀγνήσ' ν' ἀποκτήσ' καὶ ἀποκτήσ'
τὸ πρῶτο παιδί, θὰ φκειάσ' ἓνα τετὰ ἀφουρῖο (=καινούργιο) στὸν καλαν-
τζῆ (=χαλκουργὸν) καὶ θὰ πάρῃ ἓνα σέφαν' πο' τ'ς γύφτους στὰ ἴδιο μέγε-

¹ «Ἐπειδὴ λέγουσι τινες ἐπαιδιάει καὶ γοητείας τὴν σελήνην καταγεσθαι οὐρανόθεν
καὶ τὸ πλεῖστον μέρος τῆς ἀνθρωπότητος τῇ φήμῃ τινὶ κρατηθέν, σίδηρον καὶ χαλκὸν
κρούοντες, ὥσπερ ἐν ἐκτάσει γενομένην τῷ ἡλίῳ, τῆς πλάνης αὐτὴν ἐπανάγεσθαι νομίζουσιν».

² Α.Α., ἀρ. 2457, σ. 299 (συλλ. Ἄννης Ἰ. Παπαμιχαήλ, 1962). Εἰς Κοκκινόπηλόν Ἐ-
λασσόνος ἡ μαγικὴ πράξις αὕτη γίνεται τὴν 9ην Μαρτίου, ἐορτὴν τῶν ἁγίων Σαράντα (Α.Α.,
2766, σ. 434 (συλλ. Ἄννης Ἰ. Παπαμιχαήλ, 1963)).

³ Βλ. Ν. Γ. Πολίτου, Α.Σ., τόμ. Β, σ. 281. Ἀ. Κεραμοπούλου, Ἀποτυμπανισμός, ἐν Ἀ-
θήναις 1923, σ. 77-78. Α.Α., ἀρ. 2502, σ. 112 (συλλ. Χρ. Ἀγερίδου, Λαζ. Εὐγενίδου, Βασ.
Φθενάκη, 1962). Α.Α., ἀρ. 2454, σ. 21 (συλλ. Κωνστ. Μακρῆ, 1962). Α.Α., 2903, σ. 24, 46
(συλλ. Κωνστ. Χινοβίτη, 1964). Εἰς Ζευγοστάσιον Καστορίας τὸ ἔθιμον λαμβάνει χώραν τὴν
1ην Φεβρουαρίου, ἐορτὴν τοῦ Ἁγίου Τρύφωνος διὰ νὰ φύγουν οἱ ποντικοὶ «καὶ ὅλο τὸ
χρόνον νὰ ἀποφεύγουν τὶς ζημιές». Α.Α., ἀρ. 2459, σ. 107 (συλλ. Ξ. Μαγκλάρα, 1962).

⁴ Α.Α., ἀρ. 2876, σ. 19 (συλλ. Ὁδ. Μπέτσου, 1964). Α.Α., ἀρ. 865, σ. 88 (συλλ. Ἰ. Παπα-
γεωργίου, 1922). Ν.Γ. Πολίτου, ἐνθ' ἀν., σ. 281.

⁵ Α.Α., ἀρ. 2780, σ. 273-274 (συλλ. Ἄννης Ἰ. Παπαμιχαήλ, 1963). Α.Α., ἀρ. 2766,
σ. 340 (συλλ. Ἄννης Ἰ. Παπαμιχαήλ, 1963).

⁶ Βλ. Δημ. Δουκοπούλου, Γεωργικὰ τῆς Ρούμελης, ἐν Ἀθήναις 1938, σ. 166. Α.Α.
ἀρ. 124, σ. 71 (συλλ. Στ. Βίου, Εὐρυτανία 1919). Α.Α., ἀρ. 2901, σ. 19 (συλλ. Ἰωάνν. Θεο-
δώρου, Δοξαράς Λαρίσης 1964). Εἰς Ξινὸν Νερόν Ἀμυνταίου τοῦτο τελοῦν τὸν Μάϊον (Α.Α.,
ἀρ. 2785, σ. 48 (συλλ. Ἀριστ. Μαντρατζῆ, 1963)).

⁷ Βλ. Ἀθανασοπούλου, Μαγικὰ τελετὰ πρὸς τεκνοποίησιν, Λαογρ., τόμ. 5 (1915), σ. 409.

θος με τὸ τεψί. Καὶ θὰ βάλουν τὸ τεψὶ κάτω στὸ μέρος ποὺ θὰ στέκεται ὀρθή ἡ γυναῖκα γιὰ νὰ γεννήσ'. Τὴν ὥραν ποὺ θὰ γεννᾷ θὰ βαστᾷν τὸ στεφάν' δυὸ γυναικες καὶ θὰ πέση τὸ παιδί ἀνάμεσα 'πὸ τὸ στεφάνι μέσα στὸ τεψὶ ποὺ ἔχουν μπροστά της. Ἔτσι θὰ δεχτοῦν τὸ παιδί. Αὐτὸ γίνεται γιὰ νὰ μπορέσ' νὰ βαστήξ', νὰ τ'ς γένῃ παιδί κι ἄλλο, γιατί αὐτὴ ἄργησε νὰ γεννήσ'» (Χουλιαράδες Ἰωαννίνων)¹. Τὸ βρέφος μόλις γεννηθῇ «τὸ δέχονται σ' ἓνα μπακαρένιο ταψί, ἀμεταχειρίστο ποὺ δὲν θὰ τὸ μεταχειρισθοῦν γιὰ καμμιά ἄλλη χρῆσι, ἀλλὰ τὸ βάζουν στὸ ταβάνι ὅσο ζῇ τὸ ταψὶ νὰ ζῇ καὶ τὸ παιδί» («Ἅγιος Παντελεήμων Βεγορίτιδος Φλωρίνης») «καὶ νὰ γίνῃ σιδερένιο» (Λέχοβον Φλωρίνης)². Ἀκολουθῶς ὅτε τὴν τρίτην ἡμέραν λαμβάνει χώραν ἡ ἐστίασις τῶν γενεθλίων (Καρωτὴ Διδυμοτείχου), καλουμένη «τὸ τραπέζι τῆς Παναγιᾶς», ἡ μαῖα «θὰ πάρῃ τὸ 'ποκάμισό του (=τοῦ βρέφους) καὶ θὰ τ' ἀπιδράσῃ 'πὸ μασὰ (=πυράγγρα) τρεῖς φορὲς καὶ θὰ πῇ «σὰν τὸ σίδερο γερὸ νὰ γένῃ»³, δηλ. ὑγιές. Πρὸς τὸν ἴδιον σκοπὸν, ὅταν γυναικὸς τινος ἀποθνήσκουν τὰ τέκνα διότι ἔπειτα τὸν τοκετόν, περνοῦν τὸ βρέφος ἀπὸ τὴν ὀπὴν σιδηροῦ ἀντικειμένου (Λέχοβον) ὅσῳ ἡ πυροστιά (Αὐλὼν Τριφυλίας)⁴, «ἡ σιδεριά τοῦ παραθύρου» (Κοιτίου) ἢ τὴν σιδεριά ποὺ κλειδώνουν τὴν ἐξώπορτα» (Ζαγόριον) ἢ στεφάνη σιδηρὰ (Λέχοβον Φλωρίνης, Ἀγία Ἄννα Εὐβοίας) ἢ ἀργυρὰ, κατασκευασμένη με μαγικὰς ἐπεὶ⁵. Ἐπίσης ἐξαπατᾶται ἀπὸ τὸ αὐτὸ τοῦ βρέφους ἐνώπιον μεταλλινὸν «πρᾶξι» καὶ νὰ 'ναι γερὸ σὰν τὸ μέταλλο»

¹ Α.Α., ἀρ. 2302, σ. 116-117 (συλλ. Δημ. Οἰκονομίδου, 1959).

² Α.Α., ἀρ. 2789, σ. 12 (συλλ. Μαρ. Λιάκου, 1963).

³ Α.Α., ἀρ. 2881, σ. 29 (συλλ. Χαριλ. Φίτζιου, 1964).

⁴ Α.Α., ἀρ. 1500, σ. 19-20 (συλλ. Ἰ. Ξανθάκη, 1922). Κατ' ἐπέκτασιν «ἅμα βγοῦν ἀπ' αὐτὰ τὰ κλωσόπουλα τὰ περνοῦν μέσα ἀπὸ μιὰ πυροστιά γιὰ νὰ σιδερωθοῦν» ἢ ἀπὸ «τὸ κρουκέλλι τῆς πόρτας» (Α.Α., ἀρ. 2775, σ. 99 (συλλ. Ἡλία Σαμαρά, Κλειστὸν Εὐρυτανίας 1963). Α.Α., ἀρ. 1898, σ. 178-9 (συλλ. Δημ. Μερεμέτη, ἐπαρχ. Ἑρμονίδος, 1953). Α.Α., ἀρ. 2327, σ. 221 (συλλ. Ἰ. Κασσιμάτη, Κόθηρα 1959). Α.Α., ἀρ. 174, σ. 105 (συλλ. Γ. Καμμά, Τήλος 1895). Βλ. καὶ Γ. Α. Μέγαν εἰς Ζητήμ. Ἑλλ. Λαογρ., Ἑπετ. Λαογρ. Ἀρχ., ἔτ. Γ-Δ' (1941-42), σ. 97 «Τὰ μονομηνιάτικα» τὰ περνοῦν ἀπὸ «τὸ τηγάνι» (Α.Α., ἀρ. 1421, σ. 921, (συλλ. Δ. Δουκοπούλου, Θεσσαλία 1926).

⁵ Α.Α., ἀρ. 2881, σ. 34 (συλλ. Χαρ. Φίτζιου, 1964).

⁶ Α.Α., ἀρ. 1479Γ, σ. 89 (συλλ. Μαρ. Ἰωαννίδου, 1942).

⁷ Α.Α., ἀρ. 1908Α, σ. 50 (συλλ. Δημητρ. Οἰκονομίδου, 1953).

⁸ Α.Α., ἀρ. 1571, σ. 305 (συλλ. Δημητρ. Παπαῖ, 1940).

⁹ Α.Α., ἀρ. 2786, σ. 34 (συλλ. Ἰωάνν. Φωτιάδου, 1963). Α.Α., ἀρ. 1479Γ, σ. 58 (συλλ. Μαρ. Ἰωαννίδου, 1942).

¹⁰ Α.Α., ἀρ. 1381Β, σ. 116-117 (συλλ. Μ. Λιουδάκη, 1939).

Σκαλοχώριον Βοΐου, Πράμαντα Ἰωαννίνων, Ξινὸν Νερὸν Φλωρίνης)¹. Τὸ ἐνώτιον τοῦτο ἀποτελεῖται ἀπὸ «γαλάζια πέτρα»² ἢ εἶναι ἀργυροῦν, κατεσκευασμένον ἐκ μετάλλου, συλλεχθέντος ἐκ τριῶν ἐγγάμων γυναικῶν, πρωτοστεφάνων, αἱ ὁποῖαι ἔχουν προσφέρει πρὸς τοῦτο ἀργυροῦν νόμισμα (παρᾶν). Ἐὰν ἡ ποσότης αὕτη δὲν εἶναι ἀρκετή, τότε συλλέγεται ἀπὸ ἑπτὰ πρωτοστέφανες³. Ἐπίσης ζυγίζουν τὸ βρέφος «σὲ καινούργιο μπακιρί»⁴, τὴν τρίτην δ' ἡμέραν ἀπὸ τῆς βαπτίσεως ὅτε ἡ ἀνάδοχος ἔρχεται εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ συντέκνου μὲ δῶρα διὰ τὸ νεοφώτιστον τὴν ὑποδέχονται κρούοντες «ταψί», «γὰρ νὰ γίνη τὸ παιδάκι σιδερένιο καὶ νὰ φύγουν μακριὰ ὅλα τὰ κακὰ» (Λέχοβον)⁵. Ὅταν τὸ νήπιον παρουσιάσῃ καθυστέρησιν εἰς τὸ νὰ ἀρχίσῃ νὰ ὀμιλῇ, τότε ρίπτουν «σ' ἕναν κύπρο (κώδωνα αἰγοπροβάτων) νερὸ καὶ πίνει τρία Σαββάτα» (Καλέντζιον)⁶, ἐπὶ τεσσαράκοντα δὲ ἡμέρας «τὸ ποτίζουν νερὸ γὰρ νὰ χωρίζῃ τὰ λόγια του... μὲ σιδερένιο κουτάλι, διότι ἐδῶ ὑπάρχουν ξύλινα» (Περιβόλια Ὀλυμπίας)⁷. Ὅτε τὸ πρῶτον φυόμενοι ἐμφανίζονται οἱ ὀδόντες τοῦ παιδίου, ἡ μήτηρ του εἰσάγει κοχλιάριον εἰς τὸ στόμα του καὶ λέγει: «Σιδερένια νὰ ᾖ τὰ δόντια σου» (Μῆλος)⁸. Ὅπως δὲ καταστῇ τοῦτο καλλίφωνον, ἡ μήτηρ, κατὰ παλαιότερον ἔθος, συλλαβάνουσα τρεῖς ἐπὶ τῆς κεφαλῆς του τὴν ἐσκότωνεν ἐπὶ χαλκίνου δίσκου (Κρήνη)⁹. Σημειωτέον ὅτι καὶ ἡ λεγώ, ὅταν, μετὰ τὸν τοκετὸν, ἐγερθῇ τὸ πρῶτον ἐκ τῆς κλίνης, πατεῖ ἐπὶ πυρσουλᾶς (Πετρὶ Λέσβου)¹⁰ ἢ πυράγρας (Περιβόλια Ὀλυμπίας)¹¹, «γὰρ νὰ εἶναι σιδερένια». Τέλος μετὰ τὸ «σαράντισμα», ἐπιστρέφουσα ἐκ τῆς ἐκκλησίας εἰς τὴν οἰκίαν «προτοῦ...μπῇ μέσα στὸ σπίτι της θὰ πᾶσιν τὸ σιδερένιο χαλκὰ τῆς ἐξώπορτας

¹ Λ.Α., ἀρ. 2482, σ. 14 (συλλ. Βασ. Μαροπούλου, 1962). Λ.Α., ἀρ. 2302, σ. 575 (συλλ. Δημ. Οἰκονομίδου, 1959). Λ.Α., ἀρ. 2785, σ. 21 (συλλ. Ἀριστ. Μαντρατζῆ, 1963).

² Βλ. Πέτρ. Σ. Σπανδωνίδου, Μελένικος, ὁ νεκρὸς Μακεδονικὸς Ἀκρίτης, Θεσσαλονίκη 1930, σ. 113.

³ Λ.Α., ἀρ. 151, σ. 15 (συλλ. Ν. Κωνσταντινίδου, Ἀλμαλὶ Μαλγάρων 1891).

⁴ Λ.Α., ἀρ. 1908Α, σ. 50 (συλλ. Δημ. Οἰκονομίδου, Κόνιτσα 1953).

⁵ Λ.Α., ἀρ. 2881, σ. 33 (συλλ. Χαρ. Φίτζιου, 1964).

⁶ Λ.Α., ἀρ. 2382, σ. 117 (συλλ. Δημ. Οἰκονομίδου, 1961).

⁷ Λ.Α., ἀρ. 2418, σ. 163 (συλλ. Ἀναστ. Κοπανᾶ, 1962).

⁸ Λ.Α., ἀρ. 2304, σ. 57 (συλλ. Γ. Κ. Σπυριδάκη, 1959).

⁹ Βλ. Εὐαγγ. Φραγκάκη, Συμβολὴ στὰ Λαογραφικὰ τῆς Κρήτης, Ἀθήνα 1949, σ. 33. Λ.Α., ἀρ. 312, σ. 36, 17 (συλλ. Ἀντ. Πουλάκη, Κρήνη Μικρᾶς Ἀσίας 1889).

¹⁰ Λ.Α., ἀρ. 1446Α, σ. 160 (συλλ. Δημ. Λουκάτου 1940).

¹¹ Λ.Α., ἀρ. 2418, σ. 180 (συλλ. Ἀναστ. Κοπανᾶ, 1962).

τοῦ σπιτιοῦ της, γιὰ νὰ γίνη «σιδερένια» ὅπως εἶναι καὶ ὁ χαλκός»¹.

Μετὰ τὴν βάπτισιν, ὅτε ἡ μήτηρ φέρει μετὰ τοῦ ἀναδόχου τὸ παιδίον εἰς τὴν ἐκκλησίαν, ἵνα μεταλάβῃ τῆς ἁγίας κοινωνίας, πρὸ τῆς ἐκκινήσεως διὰ τὴν ἐκκλησίαν πατεῖ ἡ μήτηρ, φέρουσα τὸ βρέφος, ἐπὶ πυροστάτου διὰ «νὰ γίν᾽ σιδερένιο» (Ἁγία Ἄννα Εὐβοίας)². Ἐὰν διέλθῃ νεκρώσιμος πομπὴ διὰ τῆς ὁδοῦ ἔξω τῆς οἰκίας τῆς λεχοῦς, ἡ λεχὼ κλείει ἀμέσως τὰ παράθυρα καὶ τοποθετεῖ πυράγραν ἐπὶ τοῦ βρέφους της³ «γιὰ νὰ μὴ τζαλαπατ᾽θῇ»⁴.

Εἰς τὸν γάμον, κατὰ τὸν χορὸν ὁ ὁποῖος λαμβάνει χώραν μετὰ τὸ ζύμωμα τῶν ἄρτων, ἡ νεάνις ἡ ὁποία ἡσχολήθη εἰς τὸ ἔργον τοῦτο, φέρει εἰς τὴν χεῖρα, ἐνῶ χορεύει, πυράγραν διὰ νὰ εἶναι τὸ νέον ζεῦγος «σιδεροκέφαλο» (Πολύδενδρον Βεροίας, Πετραία Ἐδέσσης)⁵. «Στὰ λούσματα» ἔπειτα ἵστατο παλαιότερον ὁ γαμβρὸς ὄρθιος «μέσα σ' ἓνα καζάνι», ἔρριπτον δὲ ἐπ' αὐτοῦ νομίσματα (Δροσιὰ Πυλίας)⁶. Τὸ ξύρισμα κατόπιν γίνεται, ἐνῶ οὗτος κάθηται «μέσα σ' ἓνα ταψί» (Παγγαῖον)⁷. Ἐπίσης καὶ ἡ ἔνδυσις τοῦ γαμβροῦ διὰ τὴν στέψιν ἐγίνετο, ἐνῶ οὗτος ἵστατο ἐπὶ ταψιοῦ, καὶ τοῦτο διὰ νὰ εἶναι, κατὰ τὴν λαϊκὴν ἀντίληψιν «σιδερένιος»⁸ ὁμοίως στολίζου καὶ τὴν νεμερὴ ἵσταμένην ἐπὶ ταψιοῦ⁹. Ἀκολουθῶς κατὰ τὴν ἐκκίνησιν τῆς γαμηλίου συνοδείας τὸ γαμβροῦ πρὸς παραλαβὴν τοῦ πούκου (παρανύμφου) πατεῖ αὐτὸς πρῶτον διὰ τοῦ δεξιοῦ ποδὸς σιδηροῦν ἀντικείμενον διὰ νὰ καταστῇ σιδερένιος¹⁰. Τοῦτο γίνεται καὶ κατὰ τὴν ἀφιξίν του εἰς τὴν

¹ Βλ. Χρυσ. Κ. Χονδρονίκη, «Εἶμα περὶ τῆς λεχὼ καὶ τὸ βρέφος, Πέργαμος, ἔκδοσις «κοινότητος Περγάμου», Μυτιλήνη 1929, σ. 240.

² Α.Α., ἀρ. 1479Γ, σ. 18-19 (συλλ. Μαρ. Ἰωαννίδου, 1942).

³ Βλ. Ἑλπ. Σαραντῆ-Σταμούλη, Προλήψεις καὶ δεισιδαιμονίες τῆς Θράκης, Λαογρ., τόμ. 14 (1952), σ. 184, ἀρ. 372.

⁴ Βλ. † Κ. Χουρμουζιάδου, Τὸ παιδίον εἰς τὴν ἐκκλησιαστικὴν ἐπαρχίαν Μετρῶν καὶ Ἀθῶρων τῆς Ἀνατ. Θράκης, Ἀρχ. Θρακ. Θησ., τόμ. 7 (1940-41), σ. 73. Ἐν γένει ὅταν διέρχεται κηδεὶα τότε πάντες λαμβάνουν σιδηροῦν τι ἐργαλεῖον διὰ νὰ εἶναι γεροὶ σὰν «τὰ σίδερο» (Α.Α., ἀρ. 188, σ. 115, 3 (συλλ. Ἰωάνν. Πρωτοῦ, Ν.Α. Μακεδονία 1888).

⁵ Α.Α., ἀρ. 2523, σ. 3 (συλλ. Ἀναστ. Κουσουρέτα, 1962). Α.Α., ἀρ. 2675, σ. 2 (συλλ. Ἑλένης Σταματίου, 1962).

⁶ Α.Α., ἀρ. 2919, σ. 3 (συλλ. Νικ. Ψώνη, 1964).

⁷ Α.Α., ἀρ. 2438, σ. 15 (συλλ. Δημ. Καραγιαννακίδου, 1961).

⁸ Βλ. Μαρτιάνθης Μακρυγιαννοπούλου, Ὁ ἀρραβὼν καὶ ὁ γάμος, Πέργαμος, ἔκδοσις «κοινότητος Περγάμου», Μυτιλήνη 1929, σ. 251. Α.Α., ἀρ. 2674, σ. 3 (συλλ. Φωτεινὴ Καψάλα, Ἀρσένιον Ἐδέσσης (πρόσφυγ. ἐκ Καρὰ Ντάγ Μ. Ἀσίας).

⁹ Α.Α., ἀρ. 2945, σ. 35 (συλλ. Θωμᾶ Κυρίτση, Μορφοβούνιον Καρδίτσης 1960).

¹⁰ Α.Α., ἀρ. 2443, σ. 12 (συλλ. Κωνστ. Βραχνιά, Καλύβια Κοκκινόπηλου Ἐλασσόνορος 1962).

οίκιαν τῆς νύμφης. Ἄφοῦ ἀφιππεύσῃ, πατεῖ εἰς ταγάρι ἐπὶ τοῦ ὁποίου ὑπάρχει ἄλυσις¹. Κατὰ τὴν ἐκκίνησιν ἔπειτα τῆς νύμφης καὶ τοῦ γαμβροῦ διὰ τὴν στέψιν, οὗτοι διασκελίζουν ἀσημικά, τοποθετημένα ἐπάνω εἰς τὸ κατώφλιον², ἡ νύμφη δὲ ἰδιαίτερος «δρασκελάει ἓνα ἀσημοζώναρο»³ ἢ ἀπωθεῖ διὰ τοῦ ποδός, λακτίζουσα, «ποτήρι μὲ νερό, παράδες καὶ ρύζι»⁴, ἀφοῦ δὲ ἐξέλθῃ εἰς τὴν αὐλήν, πατεῖ εἰς ταγάρι ξύλινον, ἀναποδογυρισμένον⁵, ἐπὶ τοῦ ὁποίου ὑπάρχουν τοποθετημένα «ἀσημία»⁶, «κάτι μαλαματένιο»⁷ καὶ «μιὰ ἀσημένια ἄλυσίδα... σύμβολον πλούτου καὶ ὑγείας»⁸. Εἶτα δὲ ἀναβαίνει ἐπὶ τοῦ ἵππου. Κατὰ τὴν στιγμὴν τῆς ἐκκινήσεως πρὸς τὴν ἐκκλησίαν ἄτομα ἐκ τῆς συνοδείας τοῦ γαμβροῦ «προσπαθοῦν κρυφά... ν' ἀρπάξουν κάτι σιδερικό ἀπὸ τὸ σπίτι της (τῆς νύμφης) γιὰ νὰ 'ναι κ' ἐκεῖνη σίδερο στὴ ζωὴ της»⁹. Κατὰ τὴν διάρκειαν κατόπιν τῆς ἱερολογίας τοῦ γάμου οἱ νυμφευόμενοι «πατοῦν πάνω σὲ σιδερένια ξύστρα... γιὰ νὰ γίνουν κι αὐτοὶ ἰσχυροί, δυνατοὶ σὰν τὸ σίδερο»¹⁰.

Παλαιότερον ἢ στέψις ἐγένετο μὲ στέφανον ἐκ «μέταλλο»¹¹, «ἀσημένια»¹², «ἀργυρά»¹³, «σιδερένια»¹⁴, τὰ ὁποῖα εἶχαν ἡ ἐκκλησία πρὸς κοινὴν χρῆσιν. Μὲ

¹ Λ.Α., ἀρ. 2611, σ. 11 (συλλ. Προσεμνήν Νετρούσσα, Λαγκαδά Γρεβενῶν 1962).

² Λ.Α., ἀρ. 2482, σ. 10 (συλλ. Βασ. Μαροπούλου Σκαλοχώριον Βοΐου 1962).

³ Λ.Α., ἀρ. 2500, σ. 22 (συλλ. Σπυλ. Χασάλαμπίδου, Χορηγός, Ἀηδονοχώριον Βοΐου 1962).

⁴ Βλ. Μαριάνθης Μακρυγιαννοπούλου, ἔνθ' ἄν., σ. 252.

⁵ Λ.Α., ἀρ. 2518, σ. 27 (συλλ. Αἰκατ. Κράββα, Σταυρός Ἡμαθίας 1962). Λ.Α., ἀρ. 2617, σ. 17 (συλλ. Ἑλένης Ἀμπάτη, Καληράχη Γρεβενῶν 1962).

⁶ Λ.Α., ἀρ. 2727, σ. 4 (Ἅγιος Γεώργιος Γρεβενῶν 1962).

⁷ Λ.Α. ἀρ. 2617, σ. 17 (συλλ. Ἑλένης Ἀμπάτη, Καληράχη Γρεβενῶν 1962).

⁸ Λ.Α., ἀρ. 2518, σ. 27 (συλλ. Αἰκατ. Κράββα, Σταυρός Ἡμαθίας 1962). Παλαιότερον εἰς Λέχοβον Φλωρίνης, ὅτε ἡ στέψις ἐγένετο εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ γαμβροῦ ἐτοποθέτουσαν εἰς τὸν οὐδὸν τῆς θύρας «σιδερένιο λαστό», ὥστε εισερχομένη ἡ νύμφη νὰ πατήσῃ ἐπ' αὐτοῦ «γιὰ νὰ γίνῃ... γερὴ σὰν τὸ σίδερο». (Λ.Α., ἀρ. 2881, σ. 19 (συλλ. Χαρίλ. Φίτζιου, 1964).

⁹ Λ.Α., ἀρ. 2747, σ. 17 (συλλ. Εὐαγγ. Ντόκα, Παλαιοχώριον Σιράκου Ἰωαννίνων 1963).

¹⁰ Βλ. Ἀλεξ. Χατζηγάκη, Τ' Ἀσπροπόταμο Πίνδου, Τρίκαλα 1946, σ. 25.

¹¹ Λ.Α., ἀρ. 2579, σ. 12 (συλλ. Ἑλένης Κόλλια, Ἀρχάγγελος Ἡμαθίας 1962). Λ.Α., ἀρ. 2899, σ. 63 (συλλ. Ἀριστ. Μπακαίμη, Ζώνη Βοΐου Κοζάνης 1964).

¹² Βλ. Βορειοηπειρωτικὲς σελίδες, Ἡ Λιούντζη, ἔκδ. Ἐνώσεως Λιούντζης, Ἀθήναι 1947, σ. 88. Λ.Α., ἀρ. 2939, σ. 45 (συλλ. Δεσποίνης Παπαδοπούλου, Πρώτη Σεργῶν 1965).

¹³ Βλ. Μαριάνθης Μακρυγιαννοπούλου, ἔνθ' ἄν., σ. 252.

¹⁴ Λ.Α., ἀρ. 2762, σ. 25 (συλλ. Γεωργ. Αἰκατερινίδου, Μικρὸ Σούλι 1963). Λ.Α., ἀρ. 2946, σ. 52 (συλλ. Γεωργ. Αἰκατερινίδου, Κάτω Ὁρεινὴ 1965).

τοιαῦτα στέφανα στεφανώνονται καὶ σήμερον ὅσοι ἔρχονται εἰς δεύτερον γάμον¹. Μετὰ τὴν στεφάνωσιν οἱ νεόνυμφοι, ὁδηγούμενοι ἐν πομπῇ εἰς τὴν νέαν τῶν κατοικίαν, εἰσέρχονται εἰς αὐτὴν πατοῦντες ἐπὶ μεταλλίνων ἀντικειμένων², τοποθετημένων εἰς τὸ κατώφλιον ὑπὸ τῆς πενθερᾶς τῆς νύμφης, ἥτοι εἰς «λοστό» (Ἑράτυρα Βοΐου), «ἀσημένια ἄλυσίδα» (Σταυρὸς Ἡμαθίας)³, «μάσα» (Ἁγιονόριον Κορινθίας)⁴, «τσιαπράκια ἀσημένια» (Λυτ. Ζαγόρι)⁵, «γὰ νὰ ναι σιδερένιο σ' ὅλη τους τὴ ζωὴ» (Σιτοχώριον Βισαλτίας)⁶· διὰ τὸν αὐτὸν σκοπὸν πατεῖ μόνον ἡ νύμφη εἰς «ταψί, σαγάνια, τέτσερι»⁷, «δίλαβον»⁸, «καζάνι»⁹, πυροστάτην¹⁰, «ξύστρα»¹¹, «ἀργυρὰ κλειδώματα ἀπὸ ζῶνες»¹², «τσιαπράκια»¹³, «λοστό»¹⁴, «ἀσημένια ἢ χρυσὴ ἄλυσίδα»· διὰ τοῦ δεξιοῦ ποδὸς¹⁵ διασκελίζει «ἀσήμι γὰ νὰ εἶναι γερὰ τὰ στέφανα»¹⁶. Εἰς Λάσταν τῆς Γορτυνίας ἔπιανε ἡ νύμφη τὸν σιδερένιο κάβουρα τῆς θύρας¹⁷.

Ἡ πενθερὰ ὑποδέχεται τὴν νεόνυμφον, κρατοῦσα εἰς τὰ χεῖλη «ἀσημικό»

¹ Λ.Α., ἀρ. 2579, σ. 13 (συλλ. Ἑλένη Κούβα, Ἀρχαγγελοῦ Ἡμαθίας 1962).

² Βλ. Ἀναστ. Καμπόση, Ἱστορία Λαογραφίας τῶν χωρίων τοῦ νομοῦ Τρικάλων, τευχ. 2 1962, σ. 136.

³ Λ.Α., ἀρ. 2479, σ. 14 (συλλ. Ἰωάνν. Σιδιέρτα Νέστ. Θεοδόση, 1962).

⁴ Λ.Α., ἀρ. 2518, σ. 50 (συλλ. Αἰσατ. Κούβα, 1962).

⁵ Λ.Α., ἀρ. 2797, σ. 286 (συλλ. Ἀννης Ἰ. Παπαμιχαήλ, 1962).

⁶ Λ.Α., ἀρ. 2453, σ. 438 (συλλ. Δημ. Οὐρανιόπουλου, 1962).

⁷ Λ.Α., ἀρ. 2897, σ. 425 (συλλ. Ἰωάνν. Μαντζουράκη, Βασ. Γούναρη κ. ἄ., 1964).

⁸ Λ.Α., ἀρ. 2780, σ. 42 (συλλ. Ἀννης Ἰ. Παπαμιχαήλ, Ἀργιθέα Καρδίτης 1963).

⁹ Λ.Α., ἀρ. 2673, σ. 25, 26 (συλλ. Μαρ. Γιόννη, Λουτροχώριον 1962).

¹⁰ Λ.Α., ἀρ. 2511, σ. 12-13 (συλλ. Εὐσταθ. Σπυροπούλου, Ὁρεστικὸν Ἄργος Καστορίας 1962). Ἀντ. Παπαδοπούλου, Γαμήλια ἔθιμα εἰς τὸ Χαρτοκόπι τῆς Ματζούκας, Ἀρχεῖον Πόντου, τόμ. 19 (1954), σ. 245. Λ.Α., ἀρ. 242, σ. 129 (συλλ. Ἑλ. Παπαναυιάδου, Πόντος 1896).

¹¹ Βλ. Κ. Ἀ. Ρωμαίου, ἐνθ' ἄν., σ. 359. Λ.Α., ἀρ. 2471, σ. 73-74 (συλλ. Κωνστ. Μπατζίου, Μεταμόρφωσης 1961-62). Λ.Α., ἀρ. 1446Β, σ. 264 (συλλ. Δημ. Λουκάτου, Λέσβος πρόσφ. Ἀδραμυττίου 1940).

¹² Λ.Α., ἀρ. 2745, σ. 191 (συλλ. Ἀννης Ἰ. Παπαμιχαήλ, Αἰδηψὸς 1963). Λ.Α., ἀρ. 1560, σ. 53 (συλλ. Μ. Κοντοστάνου, Αἰδηψὸς 1930).

¹³ Βλ. Ἰ. Ζήρα, Τὰ ἔθιμα τοῦ γάμου στὸ Μπλάτσι, Μακεδ. Ἡμερ., ἔτ. 1939, σ. 172.

¹⁴ Βλ. Γ. Ἀναγνωστοπούλου, Σύμμικτα (Προλήψεις καὶ δεισιδαίμονες συνήθειαι Ζαγορίου), Λαογρ., τόμ. 8 (1921-25), σ. 218. Κ. Ἀ. Ρωμαίου, ἐνθ' ἄν., σ. 356.

¹⁵ Βλ. Κ. Ἀ. Ρωμαίου, ἐνθ' ἄν., σ. 356.

¹⁶ Λ.Α., ἀρ. 2466, σ. 5 (συλλ. Νικολ. Τσούλη, Κοντοβούνιον Κοζάνης 1962).

¹⁷ Λ.Α., ἀρ. 2487, σ. 21-22 (συλλ. Λεων. Τζανίδου, Διαλεκτὸν Βοΐου 1962).

¹⁸ Βλ. Νικ. Λάσκαρη, Ἡ Λάστα καὶ τὰ μνημεῖα της, ἐν Πύργῳ 1902, σ. 108. Ν. Γ. Πολίτου, Δ.Σ., τόμ. Γ', σ. 294, 3.

τὸ ὁποῖον παραλαμβάνει ἡ νύμφη εἰς τὰ ἰδικά της χεῖλη, «δείχνοντας ἔτσι μίαν ἀμοιβαίαν μελλοντικὴν ἀγάπην καὶ συμφωνίαν»¹ ἢ «ἐτοιμάζει τρία ψωμιά καὶ βάζει ἐπάνω ἓνα βραχιόλι γιὰ νὰ εἶναι ἡ νύμφη σιδερένια»². Εἰς Ἡπειρον καὶ Δυτ. Μακεδονίαν (Κάτω Λιποχώριον Ἐδέσσης) ἴστανται πρὸ τῆς θύρας τῆς νέας κατοικίας τοῦ ζεύγους δύο συγγενεῖς γυναῖκες, αἱ ὁποῖαι φέρουν εἰς χεῖρας «μιά χρυσὴ ἢ ἀσημένια ἀλυσίδα πού πρέπει νὰ περάσουν ἀπὸ κάτω οἱ νιόνυφοι»³ ἢ δι' αὐτῆς «τοὺς τρανῶ μέσα στὸ σπίτι» ἢ μήτηρ τοῦ γαμβροῦ⁴.

Τὴν Δευτέραν μετὰ τὸν γάμον, ὅτε κατ' ἔθιμον ἡ νύμφη μεταβαίνει εἰς τὴν βρύσιν, αὕτη «γεμίζει νερὸ εἰς ἓν γκιούμι καὶ πλένουν τὰς χεῖρας των πρῶτος ὁ κουμπάρος καὶ ἀκολουθῶς οἱ ἄλλοι εἰς ἓν ταψί, τὸ ταψὶ δὲ στηρίζεται εἰς πυροστιάν. Στὸ τέλος πλένεται ὁ γαμβρός»⁵. Οἱ νυμφευόμενοι τὸ δεύτερον, προτοῦ παρέλθῃ ἔτος ἀπὸ τῆς τελέσεως τοῦ γάμου, παλαιότερον «περνοῦσαν ἀπὸ μιὰ πυροστιά ὅλα τὰ παιδιά τοῦ χωριοῦ, γιὰ νὰ μὴ πάθουν τὸ ἴδιο, δηλ. νὰ μὴ χηρέψουν»⁶.

Εἰς Σκῦρον τὴν παραμονὴν τῆς εὐαγγελίας τοῦ Ἁγίου Βασιλείου τίθεται κατὰ τὸ ἑσπέρας ἐπὶ τῆς τραπέζης «τὸ χορδοφάρον». Τὴν προΐαν δὲ ὁ οἰκοδεσπότης, ὅτε κατ' ἔθιμον κάμνει οὗτος τὸ ποδαρικό, «χρὴς μετὰ στὸ σπίτι (τὸ νερό), γιὰ νὰ εἶναι πάντα ὀροσοισμένο. Ὅποτε πετᾷ τὸ χορδοφάρον, γιὰ νὰ εἶναι ὅλοι γεροὶ καὶ σιδερόκεφαλοι νὰ μὴν πονέσῃ τὸ κεφάλι τους ὅλο τὸ χρόνον»⁷. Κατὰ τὴν περιφορὰν τῶν εἰκόνων τὴν ἡμέραν τῶν Θεοφανίων κατὰ ἀκρινὰ σπίτια βγάζουν τὸ σιδερόφκναρο μὲ φωτιά καὶ θυμιάμα καὶ τὰ θυμιάζουν. Τὰ παιδιά ντρασκελοῦν τὸ σιδερόφκναρο»⁸.

Μετὰ τὴν κηδεῖαν οἱ ἐπιστρέφοντες εἰς τὸν οἶκον, ἀφοῦ γίνῃ «τὸ νίψιμο καὶ τὸ σκούπισμα τῶν χειρῶν, θὰ ἀκουμπήσουν τὰ τρία δάκτυλα τοῦ δεξιοῦ χειροῦ των στὸ σιδερόφκναρο γιὰ νὰ εἶναι γεροὶ σὰν τὸ σίδερον»⁹.

Μεταδόσις μαγικῆς δυνάμεως ἀπαντᾶται καὶ εἰς ἄλλας περιστάσεις. Οὕτως ὅταν πίνουν «γιὰ πρώτη φορὰ γάλα, πατοῦν ἐπάνω σὲ σιδερένιο ἀντικείμενον»

¹ Λ.Α., ἀρ. 2630, σ. 8 (συλλ. Δημ. Μουλαρά, Παρόρρειον Γρεβενῶν 1962).

² Λ.Α., ἀρ. 2605, σ. 11 συλλ. Αἰκατ. Βλαγκούλη, Κρανιά Γρεβενῶν 1962).

³ Βλ. Βορειοηπειρωτικὲς σελίδες, Ἡ Λιούντζη, ἔκδοσ. Ἐνώσεως Λιούντζης, Ἀθῆναι 1947, σ. 88.

⁴ Λ.Α., ἀρ. 2681, σ. 5 (συλλ. Γεωργ. Μυσιρλιάδου, Κάτω Λιποχώριον 1962).

⁵ Λ.Α., ἀρ. 2422, σ. 80, Σαρακηνοὶ Ἀλμωπίας Πέλλης 1961.

⁶ Λ.Α., ἀρ. 2761, σ. 297-298 (συλλ. Γεωργ. Αἰκατερινίδου, Ἅγιον Πνεῦμα 1963).

⁷ Βλ. Ν. Πέριδικα, Σκῦρος, τόμ. 1, Ἀθῆναι 1940, σ. 129.

⁸ Λ.Α., ἀρ. 2936, σ. 21 (συλλ. Ἀστερίου Παπανικολάου, Πύθιον Ἐλασσόνας 1965).

⁹ Λ.Α., ἀρ. 2936, σ. 38 (συλλ. Ἀστερίου Παπανικολάου, Πύθιον Ἐλασσόνας 1965).

ἐπιλέγοντες «σάν τὸ σίδιρο νὰ γίνουν καὶ νὰ χιλιάσουν» (Μαυρέλιον καὶ Λογγὰ Καλαμπάκας)¹. Διὰ τὸ νεοαγορασθὲν ζῶον πρὸ τῆς εἰσαγωγῆς του εἰς τὸν στάβλον τίθεται ἐπὶ τῆς εἰσόδου δέρμα ἀμνοῦ καὶ σίδηρος, διὰ νὰ πατήσῃ ἐπ' αὐτοῦ καὶ «νὰ γίνῃ σιδερένιο»². Εἰς Νάξον (Ἅγιοι Ἀπόστολοι) κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς ἑορτῆς τοῦ ἁγίου Σιδέρου (Ἰσιδώρου) «πᾶνε καὶ θερίζουνε ἔστω κ' ἓνα χερόβολο γέννημα γιὰ νὰ σιδερώσῃ τὸ γέννημα, νὰ μὴ τὸ πιάνῃ τὸ μαμούνι»³. Ἐπίσης εἰς τὸν «Ἅγιο Σίδερο» φέρονται ἀσθενῆ παιδιὰ «γιὰ νὰ τὰ σιδερώσῃ», ὥστε νὰ μὴ ἀσθενήσουν ἐκ νέου⁴.

Ὑπὸ τὴν ἔννοιαν φυλακτοῦ, ἥτοι πρὸς προστασίαν ἀπὸ ἐπιφορᾶς κακοῦ ἐκ κακοποιῶν πνευμάτων, γίνεται χρῆσις τῆς μασίᾶς, ἥτοι πυράγρας, ἐνωτίων κ.ἄ. Οὕτως ἡ μαῖα πρὸς προστασίαν τοῦ μωροῦ ἀπὸ βασκανίαν τοποθετεῖ κάτωθεν τοῦ προσκεφαλαίου του «μιὰ μασιά»⁵. Ἡ μασιά τίθεται προσέτι μαζὶ μὲ σάρωθρον καὶ ὀπισθεν τῆς θύρας πρὸς παρεμπόδισιν τῆς διεισδύσεως δαιμονικῶν πνευμάτων εἰς τὴν οἰκίαν κατὰ τὸν χρόνον τῆς λοχείας⁶. Πρὸς ἀπόκρουσιν τῆς βασκανίας ἀπὸ τὸ νήπιον, ὅταν τοῦτο «μοιάζῃ τ' πατέρα ἢ ἐξάγγελος τ' τὸ τρυπᾷ τὸ ἓνα αὐτὶ καὶ βάνουν ἓνα σκ'λαρικὰκι μὲ ἀσημέννιον λαβάνον»⁷. Πρὸς τὸν αὐτὸν σκοπὸν κρεμάται καὶ χρυσοῦς σταυρὸς ἐκ τοῦ καλύμματος τῆς κεφαλῆς τῆς λεχοῦς καὶ τοῦ βορέφους⁸. Εἰς τὴν αἰθηροῦν κοίτην (κρεβάτι, χαλκὸν) τῆς θύρας τῆς οἰκίας προστίβει τὰ χεῖλη του, πρὸ τῆς ἀνατολῆς τοῦ ἡλίου καὶ ἀνατολῆς, ὁ πᾶσχων ἀπὸ χαλινάγια (=μικρὰ ὑπόλευκος πληγὴ) ὅπως θεραπεύει⁹. Ἐπίσης δαγκάνει τὸν χαλκὸν τῆς θύρας τῆς ἐκκλησίας τὸ παιδίον τὸ ὁποῖον κατὰ τὸν ὕπνον του τρίζει τοὺς ὁδόντας του¹⁰. Πρὸς θεραπείαν τοῦ ἐρυσιπέλατος γίνεται χρῆσις πεπυρωμένου «τηγα-

¹ Βλ. Ἀναστ. Καμπόσην, εἰς περ. Ἱστορία-Λαογραφία τῆς περιφερείας τοῦ νομοῦ Τρικάλων, τευχ. 2 (1962), σ. 139 καὶ Δημ. Γκουτζιούπα, ἐνθ' ἄν., σ. 170.

² Α.Α., ἀρ. 2737, σ. 47 (συλλ. Πέτρ. Ἀνανιάδου, Γαλάτεια Κοζάνης 1960, πρόσφ. ἐκ Κουβουκλίων Προύσης, Γαλατᾶ Ἀνατ. Θράκης).

³ Α.Α., ἀρ. 2342, σ. 58 (συλλ. Στεφ. Ἡμέλλου, 1960).

⁴ ἐνθ' ἄν., σ. 58. Βλ. εἰς Ἑπετ. Ἑτ. Κυκλ. Μελ. Α', (1961), σ. 523.

⁵ Βλ. Ἐλπ. Σταμούλη-Σαραντῆ, Ἀπὸ τὰ Θρακικὰ ἔθιμα, Θρακικά, τόμ. Α' (1928), σ. 131.

⁶ Βλ. Ἐλιν. Σαραντῆ-Σταμούλη, Προλήψεις καὶ δεισιδαιμονίαι τῆς Θράκης, Λαογρ. 14 (1952), σ. 185-186.

⁷ Α.Α., ἀρ. 1479Γ, σ. 59 (συλλ. Μ. Ἰωαννίδου, Ἁγία Ἄννα 1942).

⁸ Βλ. Πολ. Ζαφειρίου, Ἔθιμα τῆς Σάμου, Ἀρχ. Σάμου, τόμ. 4 (1955), σ. 182. Εἰς τὴν Χίον ἀναρτοῦν εἰς τὰ ζῶα σιδερένιο σταυροῦδάκι καὶ ἓνα κομμάτι ἄλυσίδα, ὡς ἀντιβασκανία (Α.Α., ἀρ. 2457, σ. 119 καὶ 211 (συλλ. Ἰ. Παπαμιχαήλ, 1962)).

⁹ Βλ. Εὐαγγ. Φραγκάκι, Συμβολὴ στὰ Λαογραφικά τῆς Κρήτης, Ἀθήναι 1949, σ. 52.

¹⁰ Βλ. Μ. Μιχαηλίδου-Νουάρου, Α.Σ.Κ., τόμ. 1, Ἀθήναι 1932, σ. 178.

νιοῦ»¹, χαλκίνου σκεύους², «μασιᾶς»³, «πτυαρίου»⁴. Εἰς Λειβήσιον ὑπῆρχε παλαιότερον ἢ συνήθεια, ἔὰν τὸ παιδί ἐβράδυνε νὰ βαδίση, νὰ τὸ τοποθετοῦν «σ' ἕνα λεένιν (=χάλκινη λεκάνη) ὅπου ἔπλεναν τὰ ροῦχα... καὶ τὸ γύριζαν σὲ ἑφτὰ Μαρίες νὰν τοῦ δώκουν ἀπὸ ἕνα κομμάτι ψωμι ὥσπου νὰ τὸ φάῃ θὰ γίνῃ καλὰ» ἢ «τὸ γύριζαν σὲ φούρνους»⁵, «τὴν αὔστρια μὲ πυρωμένο σίδερο»⁶. Εἰς ἐπωδὴν πρὸς θεραπείαν τῆς «κουφῆς» (=ἐξάνθημα εἰς τὴν μασχάλην) γίνεται χρῆσις σφυριοῦ διὰ τοῦ ὁποίου σταυροῦται ὁ πάσχων, ἐνῶ λέγεται ἡ ἐπωδή⁷.

Κατὰ δεισιδαίμονα πίστιν τοῦ λαοῦ, ἔὰν ἀφεθῇ «ἀδειανὴ ἡ πυροσιὰ στὴ φωτιά, «θὰ ἀργήσῃ ὁ ξενιτεμένος νὰ 'ρθῇ»⁸ ἢ «βράζ'νι ὁ διάβολος τὸ φαγητό του»⁹, πρὸς δὲ βάζει τις «πολλὰ χρέη»¹⁰. Ἐκ τούτου δέον νὰ ἀποσυρθῇ αὕτη ἐκ τοῦ πυρὸς «γιά νὰ φύγουν τὰ χρέη» ἢ «γιά νὰ 'ρθῇ γρήγορα ὁ γαμβρός»¹¹. Θὰ συμβῇ ἔτι εἰς τὸν οἶκον κακόν, ἔὰν ἀφεθῇ ἡ πυροσιὰ κειμένη «ἀνάποδα, δηλ. μὲ τὰ πόδια πρὸς τὰ ἐπάνω»¹². Εἰς τὴν θέσιν ταύτην πιστεύεται ὅτι «μουτζώνει τὸ Θεό»¹³, ὅπερ θεωρεῖται μέγα παράπτωμα. Λέγεται σχετικῶς ὅτι «καὶ τὸ παιδί σ'

¹ Λ.Α., ἀρ. 2734, σ. 48 (συλλ. Τάσος Πάπακαστοῦ, Εὐβοία 1961). Λ.Α., ἀρ. 2780, σ. 124 (συλλ. Ἀντὼς Ἰ. Παπαμικαήλ, Βασιλίσκος 1963).

² Λ.Α., ἀρ. 2327, σ. 189, 193 (συλλ. Ἰωάν. Κασσιμάτη, Κύθηρα 1958).

³ Λ.Α., ἀρ. 2750, σ. 152 (συλλ. Γεωργ. Χαλῆζα, Ρεθύμνη 1963).

⁴ Λ.Α., ἀρ. 2447, σ. 32 (συλλ. Χαρ. Σατση, Μεσσήνιον 1962).

⁵ Λ.Α., ἀρ. 1480, σ. 101, 199 (συλλ. Μαρ. Γεωργίου, προσφ. Δειβησίου 1943).

⁶ Λ.Α., ἀρ. 2327, σ. 193 (συλλ. Ἰωάν. Κασσιμάτη, Κύθηρα 1959).

⁷ Λ.Α., ἀρ. 1474, σ. 371 (συλλ. Μ. Τσάκωνα, Μανιάκι 1938).

⁸ Λ.Α., ἀρ. 2481, σ. 5 (συλλ. Γεωργ. Τζημοπούλου, Βυθὸς Βοΐου 1962). Λ.Α., ἀρ. 2194, σ. 535 (συλλ. Δημ. Λουκάτου, Ἰθάκη 1956). Λ.Α., ἀρ. 51, σ. 94, Ἕπειρος, 1919. Λ.Α., ἀρ. 36, σ. 291, 15 (συλλ. Δ. Μ. Σάρρου, Ἕπειρος 1888-1893). Ν. Χαλιορῆ, Ὑδρέικα λαογραφικά, Πειραιεὺς 1931, σ. 172. Λ.Α., ἀρ. 2382, σ. 309 (συλλ. Δημ. Οἰκονομίδου, Καλέντζιον Ἰωαννίνων 1961).

⁹ Λ.Α., ἀρ. 2775, σ. 99 (συλλ. Ἡλία Σαμαρά, Κλειστὸν Εὐρυτανίας).

¹⁰ Λ.Α. ἀρ. 2490, σ. 16 (συλλ. Κωνστ. Ζιωντάκη, Παλαιόκαστρον Βοΐου Γρεβενῶν 1962). Λ.Α., ἀρ. 2489, σ. 24 (συλλ. Λεων. Κουκουλιάτα, Πολύδενδρον Γρεβενῶν 1962). Λ.Α., ἀρ. 2478, σ. 85 (συλλ. Κωνστ. Βουζιανᾶ, Γαλατινὴ Βοΐου Κοζάνης 1962). Λ.Α., ἀρ. 2903, σ. 46, 5 καὶ 9 (συλλ. Κωνστ. Χινοβίτου, Βλάστη Ἑορδαίας 1964).

¹¹ Λ.Α., ἀρ. 1898, σ. 181 (συλλ. Δημ. Μερεμέτη, ἐπαρχ. Ἑρμιονίδος 1953). Λ.Α., ἀρ. 2327, σ. 197 (συλλ. Ἰωάν. Κασσιμάτη, Κύθηρα 1958).

¹² Λ.Α., ἀρ. 2903, σ. 46, 7 (συλλ. Κωνστ. Χινοβίτου, Βλάστη Ἑορδαίας 1964).

¹³ Λ.Α., ἀρ. 2194, σ. 535 (συλλ. Δημ. Λουκάτου, Ἰθάκη 1956). Λ.Α., ἀρ. 2302, σ. 296 (συλλ. Δημ. Οἰκονομίδου, Χουλιαράδες Ἰωαννίνων 1959). Λ.Α., ἀρ. 2327, σ. 189 (συλλ. Ἰωάν. Κασσιμάτη, Κύθηρα 1958).

νά καίγεται κ' εἶναι ἡ σιδεροστιὰ σου ἀνάποδα, πρῶτα νὰ σηκώσης τὴ σιδεροστιὰ εἰς τὰ ἴσια τῆς κ' ὕστερα ν' ἀρπάξης τὸ παιδί σου ἀπὸ τὴ φωτιά»¹. Ὑπάρχει δ' ἔτι ἡ πίστις ὅτι ὅταν αὕτη «κοκκίνιση καὶ βγάλη σπίδες» εἶναι σημεῖον ὅτι «θὰ ῥθῇ ὁ ταξιδιώτης» ἢ τις ἄλλος² ἢ «θὰ πάρωμε χρήματα»³. «ὅταν τὶς βγάζῃ πρὸς τὰ ἔξω»⁴ ἢ «πρὸς τὰ κάτω»⁵ θὰ δώσωμεν χρήματα, ἐὰν αἱ σπινθῆρες «σὰν μυρμηγκάκια πηγαινοέρχονται τόσους ἐχθροὺς ἔχει τὸ σπίτι καὶ ἀμέσως ρίχνουν νερὸ γιὰ νὰ σκάσουν οἱ ὀχθοί»⁶.

Ἡ τοποθέτησις πυραίου παρὰ τὴν ἀξίνην ἐντὸς τοῦ οἴκου θεωρεῖται ἁμαρτία καὶ πρόσκλησις τοῦ θανάτου⁷.

ΙΑ'. ΜΟΛΥΒΔΟΣ

Πλὴν τῆς πρὸς μαγικοὺς σκοποὺς χρήσεως τοῦ μολύβδου ἀπαντᾷ ἐν χρήσει οὗτος καὶ πρὸς μαντικούς. Ἐπὶ τῆς περιπτώσεως ταύτης παρατηροῦνται αἱ μορφαὶ τοῦ μετάλλου τούτου, αἱ ὁποῖαι σχηματίζονται κατὰ τὴν πῆξιν του μετὰ προηγουμένην ρῖψιν τηχομένων μεταλλοῦ αὐτοῦ ἐντός ὕδατος. Μαντικάι ἐνέργειαι διὰ μολύβδου σημειοῦμεν ὅτι ἀπαντῶνται καὶ εἰς ἄλλους εὐρωπαϊκοὺς λαοίς⁸. Εἰς τὸν Ἑλληνικὸν λαὸν ἡ μολύβδωμαντεία ἀσκήσεται πρὸς ποικίλους σκοποὺς ἐξ ὧν σπουδαίαν θέσιν κατέχει ὁ τῆς ἐπιτήσεως ὑπὸ τῶν νεανίδων τῆς ἀποκαλύψεως εἰς αὐτὰς τοῦ νέου τὸν ὁποῖον θὰ ἀπανόρευσθουν. Αἱ μαντικάι ἐνέργειαι.

¹ Λ.Α., ἀρ. 2327, σ. 83 (συλλ. Ἰωάνν. Κασσιμάτη, Κύθηρα 1959). Ὑπάρχει δὲ ἡ πίστις ὅτι «ἀφορισμὸς πιάνει, ἂν ὁ παπὰς τὸν διαβάσῃ ἐπάνω σ' ἓνα λεβέτι γυρισμένο ἀνάποδα» (Ἐφημ. Ἑσπερινή, 9 Μαρτίου 1930).

² Λ.Α., ἀρ. 2748, σ. 119, 269 (συλλ. Κωστ. Ἰωαννίδου, Κωστὰνα Θεσπρωτίας 1963).

³ Λ.Α., ἀρ. 2453, σ. 129 (συλλ. Δημ. Οἰκονομίδου, δυτ. Ζαγόρι 1962). Λ.Α., ἀρ. 2498, σ. 13 (συλλ. Κίμ. Χαρίση, Αὐγερινὸς Βοῖου 1962). Λ.Α., ἀρ. 2738, σ. 46 (συλλ. Βασ. Θεοδοροπούλου, Νυμφόπετρα Λαγκαδᾶ 1962). Λ.Α., ἀρ. 2797, σ. 271 (συλλ. Ἄννης Ἰ. Παπαμιχαήλ, ἐπαρχ. Κορινθίας 1964). Λ.Α., ἀρ. 2478, σ. 84 (συλλ. Κωνστ. Βουζιανᾶ, Γαλατινὴ Βοῖου Κοζάνης 1962).

⁴ Λ.Α., ἀρ. 2478, σ. 84 (συλλ. Κωνστ. Βουζιανᾶ, Γαλατινὴ Βοῖου Κοζάνης 1962).

⁵ Λ.Α., ἀρ. 2797, σ. 271 (συλλ. Ἄννης Ἰ. Παπαμιχαήλ, 1964).

⁶ Λ.Α., ἀρ. 2739, σ. 57 (συλλ. Γεωργ. Κολιοῦ, περ. Ἀσσου Πρεβέξης, Ἅγιοι Ἀπόστολοι 1963).

⁷ Λ.Α., ἀρ. 2423, σ. 37, Ἅγιος Θεράπων Κύπρου 1961.

⁸ Βλ. L. Schmidt, Heiliges Blei, Wien 1958, σ. 59-60. Εἰς τὴν Γερμανίαν ἡ μολυβδομαντεία γίνεται κατὰ τὰς νύκτας τῶν Χριστουγέννων, βλ. Olbrich, Bleigiessen Hand. d. deutsch. Aberggl., I, 1927, στ. 1389-1390.

αὐταὶ λαμβάνουν χώραν συνήθως κατὰ τὴν ἑορτὴν τοῦ γενεσίου τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου (24 Ἰουνίου). Τότε αἱ ἀνύπανδροι νέαι «λειώνουν μέσα σὲ ἕνα δοχεῖον μολύβι καὶ τὸ ρίχνουν σὲ ἕνα ποτήρι μὲ νερό. Ἀνάλογα δὲ μὲ τὸ σχῆμα ποῦ θὰ πάρῃ, θὰ εἶναι τὰ γνωρίσματα τοῦ γαμβροῦ τοῦ κοριτσιοῦ, γιὰ τὸ ὁποῖο χυθῆκε τὸ μολύβι» (Ἄργος, Νάξος, Βουρλά Μ. Ἀσίας)¹ ἢ τὸ «ριζικό» των (Σμύρνη πρόσφ., Πύλος)². Ἀλλαχοῦ, ὡς εἰς Ἑρεσὸν Λέσβου, Κυδωνίας καὶ Βουρλά Μ. Ἀσίας (πρόσφ.), Θεσσαλονίκην, Νάξον, Μῆλον, Κρήτην κ.ά.³ βυθίζεται πρὸς τοῦτο ὁ λειωμένος μόλυβδος εἰς «νερὸ ἀπὸ τὰ κλήδονα». Πλὴν τούτων ἐκτίθεται τὴν νύκτα τῆς 23 πρὸς τὴν 24 Ἰουνίου εἰς τὰ ἄστρα ὕδωρ, ἀντληθὲν ἀπὸ φρέαρ. Ἐντὸς αὐτοῦ ρίπτεται κατόπιν τετηγμένος μόλυβδος (περιοχὴ Πυλίου)⁴ ἢ κασσίτερος (Κεφαλληνία, Θεσσαλονίκη, Κρήτη)⁵ πρὸς τὸ σκοπὸν νὰ γνωρίσουν ἀκόμη αἱ μαντευόμεναι καὶ τὸ ἐπάγγελμα τοῦ μέλλοντος συζύγου (Σκιάθος, Θήρα, Σπέτσαι, Φιλιατρά, Αἴγινα, Κρήτη, Σκῦρος, Μ. Ἀσία)⁶. Σημειωθῆτω ὅτι

¹ Λ.Α., ἀρ. 1473, σ. 210 (συλλ. Μ. Παράσκη, 1940). *Δ. Οἰκονομίδης*, Ἀπεραθίτικα λαογραφικὰ σύμμεικτα, Ἀθῆναι 1940, σ. 29-30. *Ν. Ε. Μηλιώρη*, Λαογραφικὰ Βουρλῶν, Μικρασ. Χρον., τόμ. 3 (1940), σ. 366-367. Λ.Α., ἀρ. 1473, σ. 49 (συλλ. Ἀ. Γαυνοπούλου, 1940). Τὸ ἔθιμον τοῦτο ἀναφέρεται καὶ εἰς *Wirra* ἐν Κῶν καὶ εἰς Σλοβενίαν. Βλ. *L. Schnitzler*, ἐνθ' ἄν., σ. 60.

² Βλ. *Συλβίον*, Ὁ κλήδονας, Μικρασ. Χρον., τόμ. 3 (1940), 393. Λ.Α., ἀρ. 1159Β', σ. 182 (συλλ. Γ. Ταρσοῦλη, 1938).

³ Λ.Α., ἀρ. 1473, σ. 97 (συλλ. Ἑλ. Κούκου, 1940). Λ.Α., ἀρ. 1358, σ. 78 (συλλ. Μ. Λιουδάκη, 1939). *Ν. Ε. Μηλιώρη*, ἐνθ' ἄν., σ. 366. *Θ. Ἀθανασοπούλου*, Μαντεῖαι καὶ μαντικαὶ τελεταί, Λαογρ., τόμ. 8 (1921-25), σ. 565. *Δ. Οἰκονομίδης*, ἐνθ' ἄν., σ. 30, *Γ. Ἰακ. Καλαϊσάκη*, Κρητικαὶ προλήψεις, ΔΙΕΕ, τόμ. Β' (1885), σ. 335. Λ.Α., ἀρ. 2777, σ. 215 (συλλ. Γεωργ. Παγγώνη, 1963). *Παν. Ἀ. Μπιμπέλα*, Λαογραφικὰ Κυδωνιῶν, Μοσχονησίων καὶ Γεννητσαροχωρίων, Ἀθῆναι 1956, σ. 59.

⁴ Λ.Α., ἀρ. 1473, σ. 263 (συλλ. Στ. Στανίτσα, 1940). Λ.Α., ἀρ. 1473, σ. 73 (συλλ. Χρ. Διομήδη, 1940).

⁵ Λ.Α., ἀρ. 1473, σ. 258 (συλλ. Μ. Σταματάτου, 1940). *Θ. Ἀθανασοπούλου*, Μαντεῖαι καὶ μαγικαὶ τελεταί, Λαογρ., τόμ. 8 (1921-25), σ. 565. Λ.Α., ἀρ. 1473, σ. 165 (συλλ. Νικολοπούλου, 1940).

⁶ Λ.Α., ἀρ. 1473, σ. 24 (συλλ. Μαργ. Βασάλου, 1940). Λ.Α., ἀρ. 1473, σ. 290 (συλλ. Σαρ. Τσουλοχοπούλου, 1940). *Γ. Ἀ. Μέγα*, Ζητήμ. Ἑλλ. Λαογρ., Ἐπετ. Λαογρ. Ἀρχ. ἔτ. Γ-Δ (1941-1942), σ. 131-132 (=ἀνάντ., τευχ. 2, σ. 55-56). Λ.Α., ἀρ. 1473, σ. 235 (συλλ. Χ. Σαμπάνη, 1940). *Ἀ. Α. Παπαδοπούλου*, Νεοελληνικὴ μαντεία, Ἡμερ. Μεγ. Ἑλλ., ἔτ. 1923, σ. 150-151. *Albert Thumö*, Zur neugriechischen Volkskunde, Der Klidonas, Zeitsch. d. Ver. f. Volksk. 2 (1892), σ. 401. *Γ. Ἰακ. Καλαϊσάκη*, Κρητικαὶ προλήψεις ΔΙΕΕ, τόμ. 2 (1885), σ. 335. Λ.Α., ἀρ. 1473, σ. 56 (συλλ. Δ. Θεοχάρη, 1940). *Παν. Ἀ. Μπιμπέλα*, ἐνθ' ἄν., σ. 39.

τὴν μαντικὴν σημασίαν τῶν στερεοποιουμένων ἐντὸς τοῦ ὕδατος μορφῶν τοῦ μολύβδου δύνανται νὰ ἐξηγήσουν εἰδικοί μάντις (Βυτίνα, Σμύρνη, Κύπρος, Ἀθήναι, Λεικιάς, Πύργος) ¹, τὸ δὲ ὕδωρ ἐντὸς τοῦ ὁποίου ῥίπτεται ὁ τηκόμενος μολύβδος δέον νὰ εἶναι ἀμίλητον, δηλαδή νὰ ἔχη μεταφερθῇ ἐκ τῆς κρήνης χωρὶς ὁ μεταφέρων τοῦτο νὰ ὁμιλήσῃ ². Ὁ τετηγμένος μολύβδος ἀφήνεται ἔτι νὰ πέσῃ καὶ ἐπὶ πλακὸς (Κωνσταντινούπολις) ³, ἢ ἐντὸς δοχείου τὸ ὁποῖον ἀκολουθῶς βυθίζεται εἰς φρέαρ (Λάρισα) ⁴. Πλὴν τοῦ μολύβδου χρησιμοποιεῖται καὶ τὸ μολυβδόνερο, τὸ ὁποῖον εἰς Κέρκυραν χύνεται ὑπὸ τῆς νέας πρὸ τῆς θύρας τῆς οἰκίας της, εἶτα δὲ παρακολουθεῖ τις νὰ ἴδῃ, ποῖος πρῶτος θὰ διέλθῃ ἐκείθεν· τούτου τὸ ὄνομα πιστεύεται ὅτι θὰ φέρῃ ὁ μέλλων σύζυγος αὐτῆς ⁵. Περὶ τῆς μελλούσης τύχης εἰς τι πρόσωπον μαντεύονται εἰς τὴν Κύπρον δι' εἰδικῆς τελετουργίας. Ἐνῶ τίκεται μολύβδος ἐντὸς δοχείου, ὁ προτιθέμενος νὰ τύχῃ μαντείας, φέρων πινάκιον μεθ' ὕδατος, περιέρχεται τρεῖς μετὰ τοῦ μάντεως περὶ τὸν τηκόμενον μολύβδον εἶτα χύνων τὸ ὕδωρ ἐντὸς τοῦ δοχείου προκαλεῖ στερεοποίησιν τοῦ μετάλλου. Ἐκ τῶν σχηματιζομένων μορφῶν τοῦ μολύβδου προλέγει ὁ μάντις περὶ τῆς τύχης τοῦ μαντευομένου ⁶. Πλὴν τῆς ἑορτῆς τοῦ Ἀγίου Ἰωάννου (24 Ἰουνίου), ὡς ἀνωτέρω, ἡ μολυβδόμαντεία ἀρκεῖται πρὸς τὸν αὐτὸν σκοπὸν εἰς τινὰς τόπους καὶ κατὰ τὴν ἑορτὴν τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων. Τότε τίκεται ἐπ' αὐτοῦ μολύβδος, ἵνα ἀποκαλυφθῇ ἐκ τῶν σχημάτων αὐτοῦ ἐντὸς τοῦ ὕδατος «τὸ ῥήμα» τῶν κορασίδων ⁷, δηλ. ποῖος θὰ εἶναι ὁ μέλλων σύζυγος ἐκάστης (Φιλιάδα). Εἰς Κορώνην Πυλίας ἐπιλέγουν

¹ Α.Α., ἀρ. 1473, σ. 244 (συλλ. Σεβδαλῆ, 1940). Α.Α., ἀρ. 1473, σ. 205 (συλλ. Κ. Παπακωνσταντινίδου, 1940). Α.Α., ἀρ. 1473, σ. 171 (συλλ. Ἀ. Νικολαΐδου, 1940). Α.Α., ἀρ. 1473, σ. 195 (συλλ. Γ. Παπαδημητρίου, 1944). Α.Α., ἀρ. 1473, σ. 102 (συλλ. Ἐ. Κουλοπούλου, 1940). Α.Α., ἀρ. 1473, σ. 215 (συλλ. Μ. Πέππα, 1940).

² Α.Α., ἀρ. 1473, σ. 171 (συλλ. Ἀ. Νικολαΐδου, 1940). Α.Α., ἀρ. 1310, σ. 1 (συλλ. Μ. Ἰωαννίδου, 1940). Α.Α., ἀρ. 1473, σ. 205 (συλλ. Κ. Παπακωνσταντινίδου, 1940). Α.Α., ἀρ. 1473, σ. 215 (συλλ. Μ. Πέππα, 1940). Α.Α., ἀρ. 1473, σ. 244 (συλλ. Σεβδαλῆ, 1940). Α.Α., ἀρ. 1473, σ. 73 (συλλ. Χρ. Διομήδη, 1940). Ἀ. Ἀ. Παπαδοπούλου, ἔνθ' ἀν., σ. 150-151. Βλ. γενικώτερον περὶ τῆς σημασίας τοῦ ἀμίλητου νεροῦ εἰς μαντικὰς καὶ δεισιδαίμονας ἐνεργείας καὶ πράξεις τοῦ λαοῦ εἰς Γεωργ. Ν. Αἰκατερινίδου, Χοῆσις καὶ σημασία τοῦ «ἀμίλητου νεροῦ» εἰς τὸν βίον τοῦ λαοῦ, Ἐπετ. Λαογρ. Ἀρχ., τόμ. 15/16 (1962-63), σ. 42-59.

³ Α.Α., ἀρ. 1473, 272-273 (συλλ. Ζ. Τσαπέση, 1940).

⁴ Α.Α., ἀρ. 1473, σ. 378 (συλλ. Μ. Πίσσα, 1940).

⁵ Α.Α., ἀρ. 1473, σ. 378 (συλλ. Μ. Πίσσα, 1940).

⁶ Α.Α., ἀρ. 1473, σ. 171 (συλλ. Ἀ. Νικολαΐδου, 1940).

⁷ Βλ. Ἀ. Α. Παπαδοπούλου, ἔνθ' ἀν., σ. 151. Συλβίου, ἔνθ' ἀν., σ. 393. Α.Α., ἀρ. 1159β. σ. 182 (συλλ. Γ. Ταρσοῦλη, 1938).

⁸ Α.Α., ἀρ. 1473, σ. 235 (συλλ. Χ. Σαμπάνη, 1940).

αί μαντευόμεναι «ὅ,τι εἶναι τυχερό μου νὰ φανῇ καὶ τὸ μολύβι θὰ δείξῃ»¹. Τὴν προηγουμένην ἡμέραν 29 Ἰουλίου, ἑορτὴν τῶν Ἀποστόλων Πέτρου καὶ Παύλου ῥίπτουσα ἡ νεᾶνις τετηγμένον μολύβδον ἐντὸς ὕδατος ἐπιλέγει «Μὰ τὸν Ἅγιο Πέτρο, μὰ τὸν Ἅγιο Παῦλο, ὅ,τι εἶναι τὸ τυχερό μου νὰ φανῇ»². Ἐν Ἀθῆναις ὑπῆρχε παλαιότερον ἢ συνήθεια τῆς ἐπιχύσεως τοῦ τηχθέντος μολύβδου τρεῖς ἐντὸς τοῦ ὕδατος³.

Μολύβδομαντεῖται ἀναφέρονται ἀπαντῶσαι καὶ κατὰ τὴν ἑορτὴν τοῦ προφήτου Ἡλιού (Σμύρνη (πρόσφ.)⁴, ἐπίσης καὶ τὴν ἑορτὴν τοῦ Ἁγίου Παντελεήμονος (Βυτίνα)⁵. Μαντεύονται ἔτι διὰ τοῦ μολύβδου γενικώτερον μέλλοντα νὰ συμβοῦν γεγονότα (Νάξος, Ἄνδρος, Ἀθῆναι, Τήνος, Σμύρνη, Αἴγινα, Λέσβος, Καλημέριανοι Εὐβοίας, Μῆλος)⁶, τὰ ὅποια ἀναφέρονται εἰς χαράν, λύπην (Γκούρα Κορινθίας)⁷, καλὴν ἢ κακὴν τύχην (Παξοί)⁸, ταξίδιον (Ἀθῆναι, Φιλιατρά)⁹.

Εἰς περιπτώσεις καθ' ἃς ἄτομόν τι καταλαμβάνεται ἀπροόπτως ὑπὸ φόβου «λειώνουν μολύβι μέσα εἰς τὸ νερό, γὰρ καὶ ἰδοῦν ἀπὸ ποῦ προέρχεται ὁ φόβος» (Κύπρος)¹⁰. Ὅταν «τρομάξῃ» κάποιος «πηγαίνει εἰς τὴν κουρσουμζοῦ»

¹ Α.Α., ἀρ. 1159β, σ. 235 (συλλ. Β. Ταρσούλη, 1938). ² Ἀθανασοπούλου Μαντεῖται καὶ μαντικαὶ τελεταὶ Λαογὰ, τόμ. 8 (1921-25), σ. 386. Ἀλλάγου ὄψις εἰς Βυτίαν καὶ εἰς τὰς πρόσφυγας ἐκ Σμύρνης μαντεύονται τὴν ἡμέραν ταύτην γενικῶς περὶ οἰουδήποτε μέλλοντος νὰ συμβῇ (Α.Α., ἀρ. 1473, σ. 205 (συλλ. Κ. Παπακωνσταντινίδου, 1940). Α.Α., ἀρ. 1473, σ. 215 (συλλ. Μ. Πέππα, 1940). Α.Α., ἀρ. 1473, σ. 244 (συλλ. Σεβδαλή, 1940).

³ Α.Α., ἀρ. 1159β, σ. 42 (συλλ. Γ. Ταρσούλη, 1938).

⁴ Α.Α., ἀρ. 1473, σ. 2 (συλλ. Ἀκριβοῦ, 1940).

⁵ Βλ. Συλβίου, ἐνθ' ἀν., σ. 393. Α.Α., ἀρ. 1473, σ. 205 (συλλ. Κ. Παπακωνσταντινίδου, 1940).

⁶ Α.Α., ἀρ. 1473, σ. 244 (συλλ. Σεβδαλή, 1940).

⁷ Α.Α., ἀρ. 1473, σ. 18 (συλλ. Π. Βαλληνδρά, 1940). Α.Α., ἀρ. 1473, σ. 316 (συλλ. Μ. Ψάλτου, 1940). Α.Α., ἀρ. 1473, σ. 175 (συλλ. Μ. Ξανθοῦλη, 1940). Α.Α., ἀρ. 1473, σ. 66 (συλλ. Κολλάρου, 1940). Α.Α., ἀρ. 1473, σ. 205 (συλλ. Κ. Παπακωνσταντινίδου, 1940). Α.Α., ἀρ. 1473, σ. 44 (συλλ. Ἱερειώτου, 1940). Α.Α., ἀρ. 1473, σ. 255 (συλλ. Ἀγγ. Σουχλέρη, 1940). Α.Α., ἀρ. 2777, σ. 215 (συλλ. Γεωργ. Παγώνη, 1963).

⁸ Α.Α., ἀρ. 1473, σ. 219 (συλλ. Π. Ρέλια, 1940).

⁹ Α.Α., ἀρ. 682, σ. 47 (συλλ. Μ. Δένδια, 1915).

¹⁰ Α.Α., ἀρ. 1473, σ. 144 (συλλ. Μ. Μινέττα, 1940). Α.Α., ἀρ. 1473, σ. 235. (συλλ. Χ. Σαμπάκη, 1940).

¹¹ Α.Α., ἀρ. 1473, σ. 378 (συλλ. Μ. Πίσσα, 1940). Εἰς Βοσνίαν ἀναφέρεται ὁμοίως ἡ τῆξις διὰ τὴν θεραπείαν τῆς «strapa» (=φόβου τῶν μικρῶν παιδιῶν). Ὅμοίως καὶ εἰς τοὺς Σέρβους, εἶτα εἰς τὴν περιοχὴν τῆς νοτίου Οὐγγαρίας, εἰς τοὺς Γερμανοὺς, τὴν κεντρικὴν Εὐρώπην καὶ πρὸς βορρᾶν μέχρι τῆς Σουηδίας Νορβηγίας, Φιλλανδίας κ.ἄ., πολλαχοῦ τῶν

ἢ ὅποια μαντεύεται ὡς ἐξῆς: Περιτυλλίσσει τὸν ἀσθενῆ μὲ ἓνα κόκκινο ὕφασμα, ὥστε νὰ μὴ βλέπη. Κατόπιν λειώνει τὸν μόλυβδο καὶ τὸν χύνει μέσα σ' ἓνα δοχεῖο, ἐνῶ λέγει ὠρισμένα λόγια. Ὁ μόλυβδος σχηματίζει μέσα στὸ νερὸ σχήματα ἀπὸ τὰ ὅποια μαντεύονται» (Κωνσταντινούπολις)¹. Τῆς τήξεως τοῦ μολύβδου εἰς μαντικὰς ἐνεργείας τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ παλαιότεραν μαρτυρίαν γνωρίζω ἐκ τοῦ νομοκάνονος τῆς μονῆς τῶν Ἱβήρων². Αὕτη ὅμως ἀπαντᾷ, ὡς ἐλέχθη, καὶ εἰς ἄλλους εὐρωπαϊκοὺς λαοὺς (π.χ. Αὐστριακοὺς, Γερμανοὺς)³. Ὁ Grimm ἐξέφρασε τὴν γνώμην ὅτι, τὸ ἔθος τοῦτο ἐν Εὐρώπῃ παρελήφθη ἐκ τῶν Ἑλλήνων, παρ' ἄλλων ὅμως ὑπεστηρίχθη ὅτι συνδέεται τοῦτο μὲ γερμανικὰς συνηθείας⁴. Ἡ χρῆσις αὕτη τοῦ μολύβδου φαίνεται ὅτι εἶναι παλαιά, δεδομένου ὅτι μαρτυρεῖται εἰς μαγικὰς πράξεις τῶν μετὰ τὴν Ἀλωσιν χρόνων. Εἰς νομοκάνονας ἐκ τοῦ ΙΣΤ', ΙΖ' καὶ ΙΗ' αἰ. ἀναφέρεται συχνὰ ὁ μολυβδοχυτής, ὅστις ἀποδένει τὰ ἀνδρόγυνα, δηλ. ποιεῖ καταδέσμους εἰς αὐτά. Ἀναφέρεται χαρακτηριστικῶς «ὁ γόης καὶ ὁ μάγος καὶ ὁ μάντις ὅπου χύνει μολύβδον... ἀποδένει ἀνδρόγυνα εἰς τὸ μὴ μίγνυσθαι ἢ ἀποδένει τὰ ζῶα νὰ μὴν τὰ φάγῃ ὁ λύκος»⁵ (χειρ. 16^{ου} αἰ.).

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΘΗΝΩΝ

Emploi des métaux dans diverses superstitions, ainsi que dans d'autres pratiques magiques se rapportant à la vie sociale du peuple

par Anne Papamichael

I

Dans la première partie de cette étude, publiée dans l'Annuaire des Archives de Folklore de l'Académie d'Athènes (tome XV - XVI, 1962-1963⁶ p. 62-91), l'auteur expose d'abord brièvement la croyance populaire, qui remonte à l'antiquité, selon laquelle les métaux ont une force secrète et sont utilisables à des fins magiques (p. 62-63),

λαῶν τούτων ἀντὶ τοῦ μολύβδου, ἐγένετο τῆξις κασσιτέρου (Βλ. *L. Schmidt*, ἐνθ' ἀν., σ. 60-62).

¹ Λ. Α., ἀρ. 1473, σ. 272 (συλλ. Ζ. Τσαπέση, 1940).

² Βλ. παρὰ Ν. Γ. Πολίτη, ἐν Λαογρ., τόμ. 3 (1911), σ. 385.

³ Βλ. εἰς *L. Schmidt*, ἐνθ' ἀν., σ. 59 καὶ *Olbrich*, Bleigiessen, ἐνθ' ἀν., στ. 1389.

⁴ Βλ. *Olbrich*, Bleigiessen, ἐνθ' ἀν.

⁵ Βλ. Φ. Κουκουλέ, ΜΝΚ., τόμ. 9, σ. 74 (=ΒΒΠ., τόμ. 6, σ. 203).

Elle examine ensuite plus spécialement l'emploi des métaux par le peuple grec à l'époque contemporaine, sous les formes suivantes :

I. Comme simple métal en lame (p. 63-69). Ainsi l'accouchée porte sur elle un morceau de métal, sous forme de lame de fer, lorsqu'elle sort de chez elle pour la première fois avant que 40 jours ne se soient écoulés depuis l'accouchement. La nouvelle mariée, en entrant dans la maison de son mari, doit poser le pied sur du fer. De même les animaux achetés, en entrant pour la première fois dans l'étable, doivent poser la patte sur une lame de fer.

L'argent en lame est employé pour la confection de diverses amulettes (p. 66). L'auteur mentionne ensuite l'usage que l'on fait des objets en métal pour des buts magiques: incantations et envoûtements, guérison de diverses maladies etc. (p. 66-67).

Contrairement aux temps antiques où l'usage des lames métalliques à des fins magiques était très répandu, l'auteur remarque que dans les temps modernes cet usage est plus restreint. Cela provient du fait qu'on emploie aujourd'hui plus souvent des objets métalliques, croyant que leur dureté et leur résistance se transmettront à la personne ou à l'animal qui entrera en contact avec eux et lui permettront de résister au mal, de le repousser et de le vaincre.

II. La monnaie: Il s'agit des pièces de monnaie qu'on emploie dans des buts magiques, lors de la naissance, du baptême, du mariage et de la mort.

On croit que la pièce de monnaie portée par une femme mariée contribue à la conception et à la naissance d'un enfant mâle, et aussi qu'elle protège le nouveau-né et l'accouchée (p. 69-70). Lors du mariage, elle est employée dans presque toutes les phases de la cérémonie nuptiale, comme p. ex. avant la bénédiction, pendant qu'on lave le linge de la future mariée, pendant que le barbier rase le futur marié, lorsque celui-ci se met en route pour accompagner la mariée à l'église, puis après le couronnement quand ils entrent tous deux dans leur maison, etc (p. 72). Pour l'enterrement, la coutume antique de l'obole de Charon s'est maintenue (p. 73).

La monnaie joue également un rôle important dans les actions magiques destinées à empêcher l'effet de l'envoûtement, dans la préparation des philtres etc. ainsi que dans la confection des amulettes. Dans ce der-

nier cas, les besants (pièces d'or à l'effigie de Constantin le Grand) ont une signification toute spéciale (p. 74 - 78).

III. L'anneau: L'emploi spécifique de l'anneau pour le mariage a été étendu ensuite à d'autres actions, de caractère magique, qui recouvrent toute la cérémonie matrimoniale (p. 78 - 79).

L'anneau prévient également l'effet néfaste que pourrait produire la rencontre dans la rue d'accouchées avant que 40 jours ne se soient écoulés depuis la naissance de l'enfant. On emploie aussi l'anneau pour protéger le nouveau-né contre le mauvais oeil et l'accouchée contre l'influence des êtres démoniaques, pour guérir certaines maladies etc. L'anneau est enfin employé le jour de la Résurrection (p. 79 - 81) dans des pratiques divinatoires.

Ces coutumes qui attribuent à l'anneau des vertus qui préviennent le mal ou délivrent des effets néfastes d'actions magiques, sont très anciennes et sont pratiquées par le peuple depuis l'antiquité.

IV. Le fer à cheval: L'emploi du fer à cheval pour se préserver contre le mauvais oeil et comme porte bonheur (p. 82 - 83) est très répandu et connu depuis l'antiquité récente (p. 84).

V. La clef et la serrure sont employées pour protéger les nouveaux mariés contre des actions magiques (p. 84 - 85). On emploie aussi la clef dans la préparation des philtres et dans les pratiques magiques destinées à provoquer l'amour ou à protéger contre les maladies (p. 87-88).

VI. Les ciseaux: L'emploi des ciseaux dans les pratiques magiques et superstitieuses auxquelles on se livre pendant la cérémonie du mariage est très répandu (p. 90) on les utilise également dans les incantations pour la guérison des maladies et des piqûres de serpents, dans les pratiques divinatoires des jeunes filles, la nuit qui précède la fête des St. Théodores, quand elles veulent connaître leur futur mari, etc. (p. 91).

II

La deuxième partie est publiée ci-dessus; elle comprend les chapitres VII-XI (v. p. 53 - 108).

VII. Les clous: L'emploi des clous à des fins magiques et divinatoires, ainsi que dans d'autres pratiques, est largement répandu dans di-

verses circonstances de la vie populaire. Ainsi la femme enceinte peut prévoir le sexe de l'enfant qui naîtra si elle trouve un clou ou une épingle (p. 53).

Le clou est aussi employé pour protéger le nouveau-né et l'accouchée contre le mauvais oeil et les êtres démoniaques et pour guérir les maladies provoquées par l'envoûtement ou par d'autres actions magiques. L'auteur remarque que ce dernier usage est une survivance des temps antiques, vu qu'il était pratiqué par les Romains (p. 54-58).

Dans certains cas où meurent plusieurs membres d'une même famille, on cloue non seulement les malades, mais aussi la Mort, pour que les autres survivent (p. 55).

L'emploi des clous, surtout sous forme d'épingles, est très répandu dans les envoûtements pratiqués lors du mariage, avant ou pendant la cérémonie dans le but de causer du mal aux jeunes mariés (par ex. impuissance de l'époux, mort du couple, etc) (p. 59-64). Dans d'autres cas, au contraire, ces actions magiques se font dans le but de protéger le couple et de le délivrer des influences néfastes de l'envoûtement.

L'auteur remarque que d'une façon générale les pratiques magiques dans le but d'empêcher le mal, étaient aussi largement pratiquées au moyen âge et qu'il s'agit d'une survivance de l'antiquité (p. 65).

Les clous sont utilisés dans des actions magiques destinées à causer du mal non seulement aux hommes, mais aussi aux animaux domestiques, à détruire les bêtes sauvages, à dessécher les plantes et enfin à chasser les êtres démoniaques (p. 65-68).

VIII. Le couteau. L'usage du couteau dans la vie quotidienne, comme outil de travail ou comme moyen de défense, a été manifestement étendu à des fins magiques. On trouve largement répandue la croyance qu'un couteau à manche noir peut délivrer des maladies ou du mauvais oeil. Un tel couteau est également employé pour préserver de tout mal l'accouchée et le nouveau-né et surtout pour les protéger de l'influence des démons (p. 68-74).

Ceux qui voyagent pendant la nuit, pour se protéger contre les fantômes, les fées (Νεράιδες) et les vampires, portent sur eux un couteau à manche noir (p. 74-75).

On croit que le couteau a la force de détourner, sur terre et sur mer, les tourbillons du vent, que l'on considère comme mus par de mauvais

esprits, ainsi que de détourner l'éclair, la pluie et la grêle (p. 75-76). On emploie largement le couteau pendant toute la célébration du mariage, dans des pratiques incantatoires et superstitieuses, notamment pour empêcher le *κατάδεσμος* (rendre l'homme impuissant).

Au moyen du couteau, ou ensorcelle les bêtes féroces, pour les empêcher de détruire les troupeaux de moutons et les autres animaux.

On emploie aussi le couteau dans des opérations magiques accomplies pour retrouver des objets perdus, dans différentes pratiques superstitieuses (p. 81) et dans des actes divinatoires (p. 83). L'auteur remarque que la plupart de ces utilisations du couteau se trouvent aussi mentionnées dans des textes plus anciens, c-à-d. de l'époque post-byzantine. Dans ces sources, il est question de l'usage du couteau dans des actions magiques, visant à guérir des maladies, à obtenir un succès quelconque, à retrouver un objet perdu, à découvrir des voleurs, etc. (p. 83-85).

Cet usage du couteau à des fins magiques, dit l'auteur, ne remonte pas au-delà de la dernière période byzantine, étant donné qu'on n'en trouve point de mention dans les textes antérieurs. Il est vraisemblablement apparu plus tard, lorsque l'emploi du couteau comme objet de table, se fut répandu dans la vie quotidienne. Alors de son utilisation dans la vie de tous les jours comme objet tranchant, on en vint à l'employer dans des pratiques magiques et superstitieuses.

IX. Instruments agricoles. A diverses occasions de la vie populaire et surtout lors d'une naissance ou d'un mariage, on utilise à des fins magiques des instruments agricoles, tels que la hache, la pioche, la faux, le soc et même le collier de boeuf.

Leur emploi, lors des différentes phases des cérémonies, vise d'une part à préserver le couple de tout mal et principalement de l'envoûtement (του κατάδεσμου), d'autre part à transmettre la force nécessaire à une vie heureuse et féconde. Ainsi par ex., lorsque les deux parties conviennent de conclure mariage, la future épouse doit enjamber une pioche, une hache ou un soc. Au moment où elle se pare pour la cérémonie religieuse, elle doit marcher sur un instrument agricole. Ou bien encore la jeune mariée, en entrant dans sa nouvelle maison, doit poser le pied sur un outil (hache, soc, pioche, etc.) placé sur le seuil (p. 85-89).

L'usage d'instruments agricoles à des fins magiques apparaît aussi à l'occasion de la naissance. Par ex., après l'accouchement, la sage-femme

se sert d'une hache pour chasser les êtres démoniaques, ou bien on place un soc ou une faux derrière la porte de l'accouchée ou sous son oreiller pour éloigner le mal qui pourrait lui advenir, à elle ou au nouveau-né, tant qu'elle n'a pas été purifiée (p. 89-90).

Dans le but de se transmettre la force magique des métaux, le moissonneurs portent la faux à la ceinture et lorsqu'ils reviennent chez eux, leurs enfants passent par-dessus (p. 90).

Dans le même but, lors de la fête de St Basile (1er jour de l'année), on fait passer les boeufs sur une pioche ou sur un autre instrument agricole (p. 91).

On emploie également ces outils lorsqu'on prononce des incantations ou pour guérir diverses maladies. Pour éloigner la foudre, on utilise le soc ou la hache et enfin, pour préserver la production agricole, on utilise le soc etc. (91-92).

X. Objets domestiques (ustensiles, outils etc.). Parmi ces objets, les chenets, les pincettes, le chaudron etc. sont employés pour préserver du mal en général par ex. pour arrêter ou éloigner la pluie, les typhons, la grêle. Pour se protéger de la foudre, on jette dans la cour de la maison, à un moment donné, le chenet sans dessus dessous — ailleurs les pincettes — ou encore on fait sonner les cloches de l'église. On fait aussi sonner les cloches des églises lors d'une éclipse du soleil ou de la lune; les clochettes des bergers sont employées pour chasser les esprits (καλικάντζαροι = êtres démoniaques) durant la période qui va du 25 décembre au 5 Janvier (p. 93-95).

Des objets métalliques sont utilisés pour chasser les serpents et autres reptiles (p. 95).

De même, on emploie les clochettes des bergers, les cuillères, le chenet et d'autres objets métalliques à des fins magiques, lors de la naissance: lorsque l'accouchée se lève pour la première fois, elle pose le pied sur un chenet et on met une cuillère dans la bouche de l'enfant, quand paraissent les premières dents. A l'occasion d'un mariage, on emploie aussi des objets métalliques: quand on prépare le pain, au moment où l'on rase le marié, lorsqu'on va chercher la future mariée durant la cérémonie religieuse et quand la mariée entre dans la maison du mari (p. 95-101).

On en fait encore usage lors des fêtes de St Basile (1er jour de l'an) et de l'Épiphanie, et à l'occasion d'un décès (p. 101).

Lorsque les bergers et les membres de leur famille boivent pour la première fois le lait de la nouvelle saison, pour se transmettre la force des métaux, ils marchent sur des objets en fer, etc. (p. 101-102).

On confectionne également des amulettes pour protéger le nouveau-né et l'accouchée contre les maléfices et les mauvais esprits, etc. p. 102-104).

XI. Le plomb. Le plomb est employé non seulement à des fins magiques, mais aussi à des fins divinatoires. Dans ce dernier cas, on fond le plomb, on le jette dans de l'eau où il se solidifie et selon les figures qui se forment, on tire des présages.

La divination par le plomb est exercée dans plusieurs cas, dont le plus important est celui où les jeunes filles cherchent à apprendre qui sera leur mari. Ces pratiques se font habituellement à la fête de la naissance de St Jean (24 juin), mais dans certains endroits, c'est à la fête des Sts Apôtres ou la veille de la fête des Apôtres Pierre et Paul (30 juin). Elles sont aussi mentionnées pour les fêtes du prophète Elie (20 juillet) et de St Panteleimon (27 juillet). (p. 104-107).

On recourt au plomb pour savoir si on connaîtra une joie ou une peine, une bonne ou une mauvaise fortune, pour obtenir des renseignements au sujet d'un voyage ou de la provenance des maladies. Ces pratiques semblent assez anciennes, étant donné qu'elles sont mentionnées chez le peuple grec déjà au 15ème siècle et qu'elles sont aussi connues d'autres peuples (p. 105-108).

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΛΑΟΓΡΑΦΙΑΣ ΤΟΥ ΕΤΟΥΣ 1963

ΥΠΟ

ΑΓΓ. Ν. ΔΕΥΤΕΡΑΙΟΥ

Δημοσιεύομεν κατωτέρω βιβλιογραφικὴν ἀναγραφὴν τῶν λαογραφικῶν δημοσιευμάτων κατὰ τὸ ἔτος 1963, τὴν ὁποίαν κατήρτισε κατ' ἐντολὴν ἡμῶν ὑπὸ τὴν ἐπίβλεψιν τοῦ συντ. Δημ. Οἰκονομίδου ὁ ἐκτ. συντ., φιλόλογος, Ἄγγελος Δευτεραῖος.

Εἰς τὴν σύνταξιν τῆς παρούσης βιβλιογραφίας ἐφημερεύσαν, ὥς καὶ εἰς τὰς προηγούμενας, οἱ σχετικοὶ κανόνες, ὡς ἀναφέρονται εἰς τὸν τόμον 9/10 (1959/68), ἐν Ἀθήναις 1958, σ. 135 τῆς ἑξαετίας.

ΓΕΩΡΓ. Κ. ΣΠΥΡΙΔΑΚΗΣ

ΠΕΡΙΟΔΙΚΑ ΕΡΕΥΝΗΘΕΝΤΑ ΔΙΑ ΤΗΝ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑΝ ΚΑΙ ΒΡΑΧΥΓΡΑΦΙΑΙ ΑΥΤΩΝ

- Ἀθηνᾶ** Σύγγραμμα περιοδικὸν τῆς ἐν Ἀθήναις Ἑπιστημονικῆς Ἑταιρείας, τόμ. 67 (1963-1964) ἐν Ἀθήναις 1964.
- Ἀθηναῖκά** Τὰ Ἀθηναῖκά. Περιοδικὴ ἔκδοσις τοῦ Συλλόγου τῶν Ἀθηναίων, Ἀθῆναι, τεύχη 15-30 (1960-1965).
- Ἀρχ Εὐβ Μελ** Ἀρχεῖον Εὐβοϊκῶν Μελετῶν. (Ἑταιρεία Εὐβοϊκῶν Μελετῶν), Ἀθῆναι, τόμ. 10 (1963).
- Ἀρχ Θε Θησ** Ἀρχεῖον τοῦ Θρακικοῦ λαογραφικοῦ καὶ γλωσσικοῦ θησαυροῦ. Διευθυντής: Πολ. Παπαχριστοδούλου. Ἐν Ἀθήναις, τόμ. 28 καὶ 29 (1963).
- Ἀρχιτεκτονικὴ** Τεχνικὸν περιοδικὸν ἐκδιδόμενον ἀνὰ δίμηνον. Ἰδιοκτήτης-Διευθυντής: ἀρχιτέκτων Ἀντώνης Κ. Κιτσιῆς. Ἀθῆναι. Ἔτ. Ζ' (1963).
- Ἀρχ Σάμου** Ἀρχεῖον Σάμου. Σύγγραμμα περιοδικὸν [ἐκδιδόμενον ὑπὸ] Νικολάου Ἰ. Ζαφειρίου. Τόμ. 6ος, Ἀθῆναι, 1957-1962.
- Δελτ Ἀγροτ Τραπε** Δελτίον Ἀγροτικῆς Τραπεζῆς. Ἀθῆναι, ἔτ 1963, ἀρ. 130-135.

- Δωδ 'Αρχ** Δωδεκανησιακὸν Ἀρχεῖον. Σύγγραμμα περιοδικὸν ἐκδιδόμενον ὑπὸ τῆς ἐν Ἀθῆναις Δωδεκανησιακῆς Ἱστορικῆς καὶ Λαογραφικῆς Ἑταιρείας. Ἐν Ἀθῆναις, τόμ. Δ' (1963).
- Δωδωναῖον Φῶς** Περιοδική Ἐπιθεώρηση. Ἐκδοση Διδασκαλικοῦ Συλλόγου Ἰωαννίνων. Ἰωάννινα, ἔτ. Α'-Β' (1961-1963), τεύχη 1-7.
- Ἐκκλησία** Ἐπίσημον Δελτίον τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος. Διευθυντής: Θεοδόσιος Κ. Σπεράντσας. Ἐν Ἀθῆναις, ἔτ. ΛΘ' (1962), Μ' (1963).
- Ἑλληνικά** Φιλολογικόν, ἱστορικὸν καὶ λαογραφικὸν περιοδικὸν σύγγραμμα. (Δημοσιεύματα τῆς Ἑταιρείας Μακεδονικῶν Σπουδῶν). Διευθύνται τῆς συντάξεως: Στίλπων Π. Κυριακίδης - Λίνος Πολίτης, Καθηγηταὶ τοῦ Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης, Θεσσαλονίκη, τόμ. 18 (1964).
- Ἐπ Βυξ Σπ** Ἐπετηρὶς Ἑταιρείας Βυζαντινῶν Σπουδῶν, τόμ. 32 (1963).
- Ἐπ Ἑταιρ Κυκλ Μελ** Ἐπετηρὶς Ἑταιρείας Κυκλαδικῶν Μελετῶν. Διευθυντής: Στυλιανὸς Γ. Κορρές. Ἐν Ἀθῆναις, τόμ. Γ' (1963).
- Ἐπετ Λαογρ 'Αρχ** Ἐπετηρὶς τοῦ Λαογραφικοῦ Ἀρχείου ἐκδιδομένη ἐπιμελείᾳ τοῦ Διευθυντοῦ τοῦ τοῦ Ἀρχείου, τόμ. ΙΕ'-ΙΣΤ' (1962-1963), ἐν Ἀθῆναις 1964.
- Ἐπιθ Τέχνης** Ἐπιθεώρηση Τέχνης. Μηνιαῖο περιοδικὸν γραμμάτων καὶ τεχνῶν. Ἀθῆναι, τόμ. ΙΖ' (1963).
- Ἐπτan Ἡμερ** Ἑπτανησιακὸ Ἡμερολόγιον. Ἑτήσια λογοτεχνική, καλλιτεχνική, ἱστορική, λαογραφική καὶ ἐπιστημονική ἐκδοση. Ἀθῆναι. Ἐκδόσεις Ἑταιρείας. Χρόνος Γ' (1963).
- Ἐπτan Φύλλα** Ἑπτανησιακὰ Φύλλα. Φιλολογική - Λαογραφική καὶ Ἱστορική Ἐκδοση. Ἰδιοκτητὴς - Διευθυντής: Ντίνος Κανάρος. Ἀθήνα. Τόμ. Δ', φύλλ. 1 (1960), φύλλ. 2-3 (1963).
- Ἑστιὰς** Μηνιαῖο περιοδικὸ ἐπιστήμης, τέχνης καὶ προβληματισμοῦ. Ἐκδίδεται ὑπὸ φοιτητῶν τῆς Φιλοσοφικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν. Ἐτ Α'-Γ' (1960-1962).
- Εὐρυτανικά Χρονικά** Περιοδική ἐκδοσις «Πανευρυτανικῆς Ἑταιρείας». Ἀθῆναι, τεύχος 3 (1962).
- Ζυγὸς** Μηνιαῖο περιοδικὸ καλῶν τεχνῶν. Ἀθήνα 1962-1963, ἀρ. 84-97.
- Ἡλεικά** Τριμηνιαῖο περιοδικὸ λαογραφικῆς - ἱστορικῆς καὶ γλωσσικῆς σπουδῆς τῆς Ἡλείας. Λεχαινά. Διευθυντής: Ντ. Δ. Ψυχογιός, τεύχος ΚΒ' (1963).
- Ἡπειρ Ἑστ** Ἡπειρωτικὴ Ἑστία. Μηνιαία Ἐπιθεώρησις. Ἐν Ἰωαννίνοις. Ἰδιοκτεῖται - Διευθύνται: Χ. Μάνος, Δημοσθ. Κόκκινος. Ἐτ ΙΒ' (1963).
- Ἡὼς** Μηνιαία εἰκονογραφημένη ἐπιθεώρησις, ἐκδιδομένη ἐν Ἀθῆναις. Περίοδ. Γ', ἔτ. 6 (1963), ἀρ. 66.
- Θέατρο** Δίμηνη Θεατρικὴ Ἐπιθεώρηση. Διευθυντής: Κώστας Νίτσος. Χρόν. Α' (1961-1962), τεύχη, 1-6, χρόν. Β' (1963), τεύχη 7-12.
- Θεολογία** Σύγγραμμα περιοδικόν. ἐκδιδόμενον κατὰ τριμηνίαν. Ἐν Ἀθῆναις, τόμ. 33 (1962), τόμ. 34 (1963).
- Θρακικά** Σύγγραμμα περιοδικόν, ἐκδιδόμενον ὑπὸ τοῦ ἐν Ἀθῆναις «Θρακικοῦ Κέντρου», Ἀθῆναι, τόμ. 36-37 (1963).

- Θρακ Χρον** Θρακικά Χρονικά. Τρίμηνο περιοδικό. Έρευνα - Έπιστήμη - Τέχνη. Εκδίδεται στην Ξάνθη. Διευθυντής: Στέφανος Ίωαννίδης, έτ Δ', τόμ. Γ' (1963), τεύχη 9-12.
- Ίκαριακά** Μηνιαία έκδοσις τής «Πανικαριακής Ἀδελφότητος» Ἀθηνῶν, τεύχη 29-33 (1963, 1964).
- Ίόν Ἡχώ** Ἴόνιος Ἡχώ. Μηνιαῖον περιοδικόν. Ὅργανον μελέτης καὶ προβολῆς τῶν Ἑπτανησιακῶν ζητημάτων. Ἀθῆναι, περίοδ. Γ', έτ. 18 (32) (1963), τεύχη 193-209.
- Κερκυρ Χρον** Κερκυραϊκά Χρονικά. Ἐκδότης: Κώστας Δαφνῆς. Κέρκυρα. Τόμ. Ζ' (1959) - Γ' (1963).
- Κνωσός** Περιοδική έκδοσις τοῦ Συλλόγου Κρητῶν «Ἡ Κνωσός», ἐν Ἀθήναις, έτ. 1-10 (1953-1963), τεύχη. 1-41.
- Κρητ Ἑστ** Κρητικὴ Ἑστία. Διευθυντής: Ἰδ. Παπαγρηγοράκης. Χανιά. Χρόν. ΙΕ' (1963), τεύχη 130-141.
- Κρητ Πρωτ** Κρητικὴ Πρωτοχρονιά. (Ἐκδότης Γ. Βαγιάκης), Ἀθῆναι, έτ. Γ' (1963).
- Κρίκος** Ὁ Κρίκος. Μηνιαία έκδοσις τοῦ ἀποδήμου Ἑλληνισμοῦ, έτ. 14 (1963), τεύχη 145-156.
- Κυπρ Σπ** Κυπριακαὶ Σπουδαί. Δελτίον τῆς Ἑταιρείας Κυπριακῶν Σπουδῶν. Ἐν Λευκωσίᾳ - Κύπρου, τόμ. ΚΖ' (1963)
- Κυπρ Χρον** Κυπριακά Χρονικά. Μηνιαῖο πνευματικὸν περιοδικό. Λευκωσία Κύπρου. Χρόν. Ε' (1962-1963), τεύχη 26-27, 29, 30, 33.
- Λαογρ** Λαογραφία. Δελτίον τῆς Ἑλληνικῆς Λαογραφικῆς Ἑταιρείας καὶ ἑξαμηνίαν ἐκδιδόμενον, τόμ. 21 (1963/64).
- Μαθ Ἑστ** Μαθητικὴ Ἑστία. Περιοδικὸν τῶν μαθητῶν καὶ μαθητριῶν τοῦ «Παγκυπρίου Γυμνασίου». Λευκωσία - Κύπρου. Έτ. Η' - ΙΔ' (1963), ἀρ. 34-35.
- Μαθητ Πυρσός** Μαθητικὸς Πυρσός. Περιοδικὸν τῶν μαθητῶν τοῦ Ἑλληνικοῦ Γυμνασίου Κυρηνείας, έτ. Β' (1963), ἀρ. 2.
- Μακεδονικά** Σύγγραμμα περιοδικὸν τῆς Ἑταιρείας Μακεδονικῶν Σπουδῶν, ἐπιμελεῖα Στίλπ. Π. Κυριακίδου καὶ Γεωργίου Ἰ. Θεοχαρίδου, τόμ. Ε' (1961-1963), Ἐν Θεσσαλονίκῃ 1963.
- Μεσσην Χρον** Μεσσηνιακά Χρονικά. Τριμηνιαία έκδοσις Νομαρχίας Μεσσηνίας. Έτ. Α' (1961), τεύχ. 1-3, έτ. Β' (1962), τεύχ. 4-5, έτ. Γ' (1963), τεύχ. 8-9.
- Μικρ Χρον** Μικρασιατικά Χρονικά. Σύγγραμμα περιοδικὸν ἐκδιδόμενον ὑπὸ τοῦ τμήματος Μικρασιατικῶν Μελετῶν τῆς Ἐνώσεως Σμυρναίων. Τόμος δέκατος. Ἀθῆναι 1963.
- Ν Ἀθήν** Νέον Ἀθήναιον. Περιοδικὸν σύγγραμμα ἑλληνικῶν σπουδῶν, τόμ. Δ' (1963) τεύχ. 1-2. Ἀθῆναι 1963.
- Ν Ἑστ** Νέα Ἑστία. Εκδίδεται τὴν 1ην καὶ 15ην ἐκάστου μηνός. Διευθυντής: Πέτρος Χάρης. Ἀθῆναι, τόμ. 73-74 (1963) τεύχη 853-875.
- Νισυριακά** Ἐκδοσις Ἑταιρείας Νισυριακῶν Μελετῶν. Ἀθῆναι. Τόμ. 1 (1963).
- Ὁ Προβολεύς** Μηνιαία εἰκονογραφημένη έκδοσις. Ἀθῆναι, έτ. Γ' (1962), ἀρ. 25/26, 30/31, 32, 33/34.
- Πάν** Ὁ Πάν. Μηνιαῖο φυσιολατρικὸν περιοδικό, Ἀθῆναι, έτ. 36 (1963), τεύχη 339-346.

- Παρνασσός** Περιοδικὸν σύγγραμμα κατὰ τριμηνίαν ἐκδιδόμενον. Ἀθήναι, περίοδος δευτέρα, τόμ. Ε' (1963).
- Πειραιϊκή - Πατραϊκή** Ἡ «Πειραιϊκή - Πατραϊκή», Ἀθήναι, ἔτ. 9 (1963), ἀρ. 90 - 100.
- Πελοπ Πρωτ** Πελοποννησιακὴ Πρωτοχρονιά. Ἱστορία — Λαογραφία — Τέχνη — Ἐπιστήμη. Ἐτησία ἔκδοσις. Διευθυντής: Μίμης Παπαχριστοφίλου, Ἀθήναι, τόμ. Ζ' (1963).
- Περιγηγτική** Μηνιαῖο περιοδικὸ τουρισμοῦ, τέχνης καὶ διαφωτίσεως. Ὅργανο τῆς Ἑλληνικῆς Περιγηγτικῆς Λέσχης. Διευθύνεται ἀπὸ Συντακτικὴ Ἐπιτροπὴ. Ἀθήναι, 1963, ἀρ. 49 - 60.
- Πλάτων** Δελτίον τῆς Ἑταιρείας Ἑλλήνων Φιλολόγων. Ἀθήναι, ἔτ. ΙΕ' (1963).
- Πνευμ Κύπρος** Πνευματικὴ Κύπρος. Μηνιαία περιοδικὴ ἔκδοσις. Πνευματικὴ ὁμάδα: Φρ. Βράχας, Κ. Μόντης, Ἀ. Φυλακτοῦ, Ἀ. Χριστοφίδης, Κ. Χρυσάνθης. Χρον. Α' (1960 - 61), Β' (1961 - 62), Γ' (1962-63), Δ' (1963 - 64), τεύχη 1 - 48.
- Ποντ Ἐστ** Ποντιακὴ Ἑστία. Μηνιαῖον Λαογραφικὸν Περιοδικόν. Διευθυντής: Φίλων Κτενίδης. Θεσσαλονίκη. Ἔτ. 14 (1963).
- Ρουμελ Ἡμερολ** Ρουμελιώτικο Ἡμερολόγιο. Ἐτησία ἔκδοσις. Ἀθήναι. Διευθυντής: Δ. Χ. Σταμέλος, Χρόν. Η' (1964). (Ἐν τῷ Προλόγῳ τοῦ τόμου τούτου λέγεται ὅτι διὰ λόγους οἰκονομικοὺς δὲν ἔπαιεν ἔκδοσις τῶν τόμων ΣΤ' καὶ Ζ').
- Ρουμελιώτικη Τέχνη** Ἱστορία—Γράμματα—Ἐπιστήμη—Τουρισμός—Ζωή. Διευθυντής: Χρῆστος Ν. Κουλούρης. Μηνιαία ἔκδοσις Ἀθήναι. Χρόν. Α' (1961), ἀρ. φυλλ. 1-4, 7, 9-10, 13-20, 23-24, 26, 29-32, 34-35, 37, 41-46.
- Σερρ Χρον** Σερραϊκά Χρονικά. Σύγγραμμα περιοδικόν, τόμ. Δ', Ἀθήναι 1963. (Ἱστορικὴ καὶ Λαογραφικὴ Ἑταιρεία Σερρῶν Ἑλληνιστῶν).
- Σκουφᾶς** Περιοδικὴ Ἐπιθεώρησις. Ἐκδοσις: Μουσικοφιλολογικὸς Σύλλογος Ἀρτης ὁ «Σκουφᾶς». Διευθύνεται ὑπὸ Συντακτικῆς Ἐπιτροπῆς. Ὑπεύθυνος Συντάξεως: Τάκης Βαφιᾶς. Ἀρτα, ἔτ. Η' (1963).
- Südosteuropa - Jahrbuch** Südosteuropa - Jahrbuch. Im Namen der Südosteuropa - Gesellschaft hrsg. von Rudolf Vogel. 6. Band. Die Volkskultur der südosteuropäischen Völker. Tagung der Südosteuropa - Gesellschaft, München und der Arbeitsgemeinschaft Ost, Wien in Salzburg 24 - 27. Mai 1961. München 1962, 80, S. XI + 173 + 43 + 5 o.n.
- Τὸ Μέλλον τῆς Ὑδρας** Μηνιαῖον περιοδικὸν τῶν καλῶν Ὑδραίων καὶ τῶν Φλυδραίων. Ἱδιοκτητῆς - Διευθυντής: Ἀντ. Ν. Μανίκης. Πειραιεύς, ἔτ. 23 (1963).
- Φθιωτικὴ Ἑστία** Λαογραφία—Γράμματα—Τέχνες—Ρουμελιώτικη ζωή. Ἐκδοσις Συλλόγου Φθιωτῶν. Διευθυνσις: Χρῆστος Ν. Κουλούρης. Ἀθήναι. Ἔτ. Γ' (1960), ἀριθμ. φύλλ. 25-27.
- Φιλιατρὰ** Περιοδικὴ ἔκδοσις τῆς ἀδελφότητος τῶν ἐν Ἀθήναις Φιλιατρῶν ἢ «Ἐράνη», ἔτος 7ον (1962 - 1963), τεύχη 25 - 27.
- Φιλολογ Κύπρος** Φιλολογικὴ Κύπρος. 1962, 1963. [Ἐκδοσις] τοῦ Ἑλληνικοῦ Πνευματικοῦ Ὁμίλου Κύπρου. Λευκωσία.
- Φιλ Πρωτοχε** Φιλολογικὴ Πρωτοχρονιά. Ἐτησία λογοτεχνικὴ καὶ καλλιτεχνικὴ ἔκδοσις. Διευθυντής: Ἀριστ. Ν. Μαυρίδης. Ἀθήναι, χρόν. 20 (1963).

Χιακή 'Επιθεώρ Χιακή 'Επιθεώρησις. Περιοδική έκδοσις. 'Εκδότης: Δημ. 'Α. Μαγγανᾶς - Κ. Δ. Φαφαλιός - Κ. Ν. Χαβιαράς. Τόμ. 1 (1963), τεύχη 1 - 3.

Χρον 'Αρκάδ Χρονικά τῶν 'Αρκάδων. Τόμ. Γ', Χριστούγεννα 1961. Περιοδική έκδοσις λόγου καὶ τέχνης. 'Αθήναι. ('Εκδ. Παναρκαδιακῆς 'Ομοσπονδίας τῆς 'Ελλάδος. 'Επιμελητὴς ἐκδόσεως: Θάνος Κ. Βαγενᾶς).

Χρον Χαλκ Χρονικά τῆς Χαλκιδικῆς. Περιοδική έκδοσις 'Ιστορικῆς - Λαογραφικῆς 'Εταιρείας Χαλκιδικῆς. Διευθύνεται ὑπὸ Συντακτικῆς 'Επιτροπῆς [κυρίως: Β. 'Α. Καλογεράς]. Θεσσαλονίκη 1962 - 1963, τεύχη 3 - 6.

Zeitschrift für Balkanologie, herausgegeben von Franz Dölger - Cünter Reichenkron - Alois Schmaus. Jahrgang I. 1962, Heft 1/2. Wiesbaden.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΘΗΝΩΝ

I. ΓΕΝΙΚΑ

II. ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΛΑΟΓΡΑΦΙΑ

Α. Βιβλιογραφία.

1. **Βαγιακάκος Δ. Β.** Σχεδιάσμα περὶ τῶν τοπωνυμικῶν καὶ ἀνθρωπωνυμικῶν σπουδῶν ἐν Ἑλλάδι 1833-1962. (Συμβολὴ δευτέρα). Ἀθηνᾶ 67 (1963-1964), σ. 145-369.
2. Bulletin Analytique de Bibliographie Hellénique, tome XXI. Année bibliographique 1960. Athènes 1962, 8^{ον}, σ. 1-651. (Collection de l'Institut Français d'Athènes).
Γενικὴ βιβλιογραφικὴ ἐπισκόπησις τῶν ἐκδόσεων ἐν Ἑλλάδι.
3. **Ζώρας Γ. Θ. - Μπουμπουλίδης Φ. Κ.** Βιβλιογραφικὸν Δελτίον Νεοελληνικῆς Φιλολογίας Δ' 1962, ἐπιμελεῖται — Ἀθῆναι 1963, 8^{ον}, σελ. 67. (Σπουδαστήριον Βυζαντινῆς καὶ Νεοελληνικῆς Φιλολογίας τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν).
Εἰς τὴν κεφαλδαὶ βιβλιογραφία δημοδῶν, λαϊκῶν καὶ ἄλλων μνημείων τοῦ προφορικοῦ λόγου τοῦ λαοῦ.
4. **Καραβουρνιώτου Κυριακὴ Ν. - Διαλησιᾶς Στέφ. Ἀ.** Βιβλιογραφία.
Ἐπ Βυζ Σπ 32 (1963), 519-42.
Ἐν σελ. 527-29 περιλαμβάνονται ἔργα δημῶδους φιλολογίας καὶ γλώσσης.
5. **(Οἰκονομίδης Δ. Β.)** Νέα βιβλία. Λαογρ 21 (1963/64), σ. 655-670.
6. Περιοδικὰ ληφθέντα κατὰ τὰ ἔτη 1962-1963 ἐξ ἀνταλλαγῆς πρὸς τὴν Ἑπετηρίδα (τοῦ Λαογρ. Ἀρχείου), δωρεῶν καὶ ἀγορᾶς. Ἐπετ Λαογρ Ἀρχ τόμ. ΙΕ'-ΙΣΤ' (1962-1963) ἐν Ἀθήναις 1964, σ. 398-411.
7. **Σπυριδάκης Γ. Κ. - Οἰκονομίδης Δ. Β.** Βιβλιογραφία τῆς Ἑλληνικῆς Λαογραφίας τῶν ἐτῶν 1960-1962. Ἐπετ Λαογρ Ἀρχ τόμ. ΙΕ'-ΙΣΤ' (1962-63), ἐν Ἀθήναις 1964, σ. 92-200.
8. **Swanson Donald C.** Modern Greek Studies in the West. A Critical Bibliography of Studies on Modern Greek Linguistics, Philology, and Folklore, in Languages other than Greek by — . New York. The New York Public Library 1960, 8^{ον}, σελ. 93.
Ἐν σελ. 44-48: Modern Popular Literature καὶ Modern Greek Folklore, ἀρ. 170-247.
9. **Χρυσάνθης Κύπρος** Λαογραφικῆς ἐργασίης τοῦ Γεωργίου Παπαχαλαμπους. (Βιβλιογραφία). Πνευμ Κύπρος, χρον. Γ' (1962-63), σ. 94-95.

10. **Χρυσάνθης Κύπρος** Λαογραφικές εργασίες τοῦ Νεάρχου Κληρίδη. (Βιβλιογραφία). Πνευμ Κύπρος, χρον. Γ' (1962-63), σ. 98-100.

Β'. Γενικά καὶ Σύμμεικτα.

α') Γενικά.

11. **"Ημελλος Στέφ.** Λαογραφική ἀποστολή εἰς Ἀμοργὸν ἀπὸ 9 Ἰουλ. - 8 Αὐγ. 1963. Ἐπετ Λαογρ Ἀρχ τόμ. ΙΕ'-ΙΣΤ' (1962-63), ἐν Ἀθήναις 1964, σ. 338-350.
12. **(Ἰωαννίδου-Μπαριπαρίγου) Μ.** Ἐκθεσις πεπραγμένων (τῆς Ἑλλην. Λαογρ. Ἐταιρ.) τοῦ ἔτους 1963 καὶ 1964. Λαογρ τόμ. 21 (1963/64) σ. 548-557.
13. **Κληρίδης Νεάρχ.** Λαογραφικά Ἀνάλεκτα. Φιλολογ Κύπρος 1962, σελ. 141-142.
14. — Λαογραφία καὶ Κύπρος. Πνευμ Κύπρος χρον. Γ' (1963/64), σ. 113-115.
15. **Κυριακίδης Στίλπ. Π.** Hugo Herpin (1878-1901). Μακεδονικά, τόμ. Ε' (1961-1963), σ. 592.
16. **Μέγας Γ. Α.** Ἀγγελικὴ Χριστιανική (Νεκρολογία). Λαογρ 21 (1963/64), σ. 569-571.
17. **Arthur Haberlandt.** (Νεκρολογία). Λαογρ 21 (1963/64), σ. 571-573.
18. — Giuseppe Cocchiara. (Νεκρολογία). Λαογρ 21 (1963/64), σ. 573-577.
19. — Ἀνακοινώσεις (περὶ διεθνῶν ἐπιστημονικῶν τῶν ἐτῶν 1963 καὶ 1964). Λαογρ 21 (1963/64), σ. 557-565.
20. **Μερλιέ Μέλπω,** Τὸ Ἀρχεῖο τῆς Μικρασιατικῆς Λαογραφίας. Πῶς ἐβρύθηκε - πῶς ἐργάστηκε, Ἀθήναι 1948, 8ον, σελ. 56. (Collection de l'Institut Français d'Athènes. 7. Archives de musique populaire et de folklore d'Asie Mineure, dirigées par Mme Merlier).
- Κρίσις :* Ἐλεύθερα Γράμματα, ἐν Ἀθήναις, περ. Β', ἔτ. 1947, σ. 231-232 (Τάσος Ἀ. Βουρνᾶς).
21. **Οἰκονομίδης Δ. Β.** Richard Weiss. (Νεκρολογία). Λαογρ. 21 (1963/64), σ. 577-579.
22. — Nicolae Cartoian. (Μνημόσυνον). Λαογρ 21 (1963/64), σ. 579-584.
23. — Λαογραφικὴ ἀποστολὴ εἰς τὴν περιοχὴν τοῦ Δυτ. Ζαγορίου Ἠλείου (7 Ἰουλ. - 5 Αὐγ. 1962). Ἐπετ Λαογρ Ἀρχ τόμ. ΙΕ'-ΙΣΤ' (1962-63), ἐν Ἀθήναις 1964, σ. 245-259.
- 23α. — Λαογραφικὴ ἀποστολὴ εἰς τὰ χωρία τοῦ Κεντρικοῦ Ζαγορίου Ἠλείου (8 Ἰουλ. - 7 Αὐγ. 1963). Ἐπετ Λαογρ Ἀρχ τόμ. ΙΕ'-ΙΣΤ' (1962-63), ἐν Ἀθήναις 1964, σ. 321-337.

24. **Παπαχριστοδούλου Πολ.** Ἡ Θρακικὴ λαογραφία στὴν ἱστορία τῆς γενέσεως τοῦ ἀρχαίου δράματος. Ἀρχ. Θρ. Θησ. τόμ. 29 (1963), σ. 395-400.
25. **Παπαχριστοδούλου Χρ.** Ἀναστάσιος Βρόντης (νεκρολογία). Δωδ. Ἀρχ. τόμ. Δ' (1963), σ. 283-286.
26. **Πετρόπουλος Δ. Ἀ.** Στίλπον Π. Κυριακίδης. (Νεκρολογία). Λαογρ. 21 (1963/64), σ. 566-569.
27. ———. Ὅδηγίες γιὰ τὴ συλλογὴ λαογράφικοῦ ὕλικου. Θεσσαλονίκη 1963, 8ον, σελ. 38. (Ἀριστοτέλειον Πανεπιστήμιον Θεσσαλονίκης. Φιλοσοφικὴ Σχολή).
28. Προκήρυξις Λαογραφικοῦ διαγωνισμοῦ. Ἑταιρεία Κρητικῶν Μελετῶν. Κνωσός, ἔτ. 1ον (1953/54), σ. 18.
29. **Ρωμάτος Κωνστ.** Ἐκθεσις λαογραφικῆς ἐρεῦνης εἰς Κοντοβάζαιναν καὶ Μοναστηράκι τοῦ Νομοῦ Ἀρκαδίας (3-23 Σεπτεμβρ. 1962). Ἐπετ. Λαογρ. Ἀρχ. τόμ. ΙΕ'-ΙΣΤ' (1962-63), ἐν Ἀθήναις 1964, σ. 259-273.
30. **Σπυριδάκης Γεώργ. Κ.** Ἐκθεσις περὶ λαογραφικῆς ἀποστολῆς εἰς Δυτικὴν Ἰκαρίαν (13-31 Ἰουλίου 1962). Ἐπετ. Λαογρ. Ἀρχ. τόμ. ΙΕ'-ΙΣΤ' (1962-63) ἐν Ἀθήναις 1964, σ. 230-245.
31. ———. Ἐκθεσις λαογραφικῆς ἀποστολῆς εἰς Ἰαμωλὸν ἀπὸ τῆς 14 μέχρι 29 Αὐγούστου 1963. Ἐπετ. Λαογρ. Ἀρχ. τόμ. ΙΕ'-ΙΣΤ' (1962-63), ἐν Ἀθήναις 1964, σ. 300-321.
32. **Σταμέλος Δημήτρ.** Οἱ λαογραφικαὶ εἰδήσεις. Στὶς πηγὰς τοῦ λαϊκοῦ πολιτισμοῦ. Εὐρυτανικά Χρονικά τευχ. 3 (1962), σ. 120-121.
33. Τὸ Λαογραφικὸν Ἀρχεῖον (1961-1962). Ἐπ. Βυζ. Σπ. 32 (1963) 553-55.
34. **Φυλακτοῦ Τάκης Γ.** Μουσεῖο λαϊκῆς τέχνης στὸν Καραβᾶ [Κύπρου]. Πνευμ. Κύπρος, χρον. Α' (1960-61), σ. 409.

Β') Σύνμμεικτα.

35. **Ἀγγελῆς Πέτρ. Γ.** Νεστόριον, μία ἐθνικὴ ἐπαλξις τοῦ Γράμμου. Ἱστορία - Μυθολογία - Λαογραφία. Νεστόριον, Αὐγουστος 1959, 8ον, σελ. 61.
Ἐν σελ. 45-52 δημοσ. ἔθιμα λαϊκ. λατρ., κοινων. ὁργαν., γάμου καὶ τελευτῆς.
Κρίσις: Μακεδονικά, τόμ. Ε' (1961-1963), σ. 525-526 (Στίλπ. Π. Κυριακίδης).
36. **Ἀλευράς Νάσης** Ὁ Φανός στὴν Κοζάνη. (Λαογραφικὴ μελέτη μὲ ὅλα τὰ τραγούδια ἀπὸ τὸ Φανό). Τύποις Π. Τζώνου. Κοζάνη 1962, 16ον, σελ. 38.
Λατρευτ. ἔθιμα καὶ ἄσματα.
Κρίσις: Μακεδονικά, τόμ. Ε' (1961-1963), σ. 581-582 (Στίλπ. Π. Κυριακίδης).
37. **Ἀνώνυμος** Λαογραφικὰ ἐκ Βέσσης καὶ Ἐλάτης τῆς Χίου. Λαογρ. 21 (1963/64), σ. 538-541.

- Δημοσ. προσευχή καὶ γητειές 3, ἔθιμα περὶ τὴν γέννησιν, τὸν γάμον καὶ τὴν τελευτὴν καὶ τινα γεωργικά.
38. **Ἀφέντρας Γεώργ. Κ.** Λαογραφικά τῆς Βορείου Εὐβοίας. Ἄρχ Εὐβ Μελ τόμ. 10 (1963), σ. 223-265.
Περιεχόμενα: ἔθιμα λαϊκ. λατρείας, γεννήσεως, βαπτίσεως, γάμου, τελευτῆς καθώς καὶ ἕσμ. 8.
39. **Θεοδωρίδης Θεόδ.** Φαρασιώτικες παραδόσεις, μῦθοι καὶ παραμύθια. (Συλλογὴ δευτέρα). Λαογρ 21 (1963/64), σ. 269-336.
Παραδ. 3, μῦθοι 5, παραμ. 6.
40. **Κάλλιανης Δημ.** Λαογραφικά καὶ Ἱστορικά. Ἡὼς ἔτ. 6 (1963), ἀρ. 66-70, σ. 206-208.
Ἐν τετραστίχον, 1 ἕσμα, μία παράδοσις περὶ τοῦ Ὁσίου Νίκωνος, τὸ «ἀσήμωμα» τῶν νερῶν καὶ εἰδήσεις περὶ λαϊκ. λατρείας.
41. **Καρανασιάσης Ἀναστ.** Ἡ φωνητικὴ τῶν ἰδιωμάτων τῆς νήσου Κῶ. Ἐναίσιμος ἐπὶ διδασκαρίᾳ διατριβὴ ὑποβληθεῖσα εἰς τὴν Φιλοσοφικὴν Σχολὴν τοῦ Ἀριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης. Λεξικογρ. Δελτ. τόμ. 10 (1964/65) σ. 3-96 [Καὶ ἀνατρεῖ ἐν Ἀθήναις, 1963, 8ον, σ. 100].
Ἐν σελ. 78-82 δημοσφ. ἰδιωματικά κείμενα ἐν οἷς μία παράδοσις περὶ Ἀγίου Γεωργίου 2 παραμ. καὶ 31 τοπων.
42. **Κληρίδης Νέασχ.** Λαογραφικά Ἰατρικά - Γητειές - Ἀστρολογικά - Διαβαστικά - Ξόρκια - Λαϊκὴ ἱατρικὴ - Προλήψεις ποικιλιῶν. Κυπρ Σπ τόμ. ΚΖ' (1963). Λαογραφικὸν Παράρτημα ΙΧ, σελ. 5-53.
Γητειές καὶ ξόρκια 36, εἰδήσεις σχετικαὶ μὲ τὴν ἀστρολογ., τὴν δημώδη ἱατρ., τὴν μαντ., τὴν μαγειάν καὶ λεξιλόγιον.
43. **Κοντομίχης Πανταζῆς** Λαογραφικά Λευκάδος. (Σύντομη εἰσαγωγή). Ἐπταν Ἡμερ χρόν. Γ (1963), σελ. 145-155.
Περίλαμβ. 2 ἄσματα καὶ 1 προικοσύμφωνον.
44. **Κουτσιλιέρης Ἀνάργ. Γ.** Νίκλης - Νίκλος - Νικλιᾶνοι. Πλάτων, ἔτ. ΙΕ' (1963), σελ. 243-271.
Ὀνόματα, τοπων. μοιρολόγια 11.
45. **Κωνσταντινίδης Δημήτρ.** Ἡλ. Ἡ ἐκκλησίᾳ τῆς «Παλατιανῆς» Χώρας Ἀνδρου. Ἐκδόσεις Ἀνδριακοῦ Ὁμίλου, [Ἀθῆναι] 1963, 8ον, σ. στ' + 126 μετὰ 15 σχεδίων ἐντὸς κειμένου καὶ 44 εἰκ. ἐκτὸς κειμένου. (Ἀνδριακά Χρονικά 14).
Δημοσ. πληροφορίες περὶ ὀνοματολογίας τῆς Ἀγίας Τσουρᾶς (Κυρᾶς), δηλ. τῆς Παναγίας, καθὼς καὶ μία παράδοσις.
Κρίσις: Λαογρ 21 (1963/64), σ. 640-642 (Δημ. Β. Οἰκονομίδης).
46. **Κωνσταντινίδης Φώτ. Σ.** Ὁ Ἀρχιμανδρίτης Γρηγόριος Μαχαριώτης

[έφηφισμένος Ἡγούμενος Μαχαίρα] καὶ τὸ ἔργον του. Λευκωσία Κύπρου 1963, 8ον, σελ. 185.

Περιλαμβάνει 4 ἄσμ., ἐξ ὧν τὰ 2 ἀλφαριθμητικά, ἐν ἑσμάτιον μετὰ τινων πληροφοριῶν περὶ ἀριθμομαντείας, 6 ἐπωδὰς καὶ μίαν παράδ. περὶ τοῦ Ἐπισκόπου τοῦ Δαμαλά.

47. **Κώνστας Κ. Σ.** Λαογραφικὰ τῆς Σκλαβιάς καὶ τοῦ Ἑσσηκωμοῦ. Λαογρ 21 (1963/64), σ. 3-88.

Περιλαμβάν. περὶ τὰς 132 παροιμ. καὶ παροιμιῶδ. φράσεις, 129 παρωνύμια, 2 παραδ., 12 μύθους, προλήψεις τινάς, εἰδήσεις περὶ μαντικῆς, ἔθιμα γάμου, τελευτῆς, πανηγύρεων καὶ χορῶν, ὀνομασίας μουσικῶν ὀργάνων καὶ εἰδῶν αὐτῶν μετὰ στίχων δημοτ. τραγουδιῶν.

48. **Κωστάκης Θαν. Π.** Ἡ Ἀνακού. Πρόλογος Μέλπωσ Μερλιέ. Τυπώθηκε καὶ μετὰ τὴν ἐνίσχυση τοῦ Χρίστου Τουρκοῦτη, Ἀθήνα 1963, 8ον, σελ. XLVII + 470 + 2 χάρται. (Ἐκδόσεις τοῦ Κέντρου Μικρασιατικῶν Σπουδῶν. Διεύθυνση Μέλπωσ Μερλιέ. Καπαδοκία 10).

Δημοσ. εἰδήσεις περὶ λαϊκ. οἰκίας, ἐπίπλαστον ἄνθρωπον, τροφῶν, ἐνδυμασι., ὕφαντικῆς, παιδίου, κοινων. ὀργαν., γάμου, τελευτῆς, λαϊκ. λατρε., μαντ., δημ. ἱατρ., μετεωρ., ἀστρολ., γεωργ., ποιμεν. καὶ μελισσοκ. βίου.

Κρίσις: Μικρ Χρον 10 (1963) 472-481 (4 Μικρασιατ.). Ἐφημ. «Τὸ Βῆμα», 29. 10. 1963 (72. Βενέτης).

49. **Τὸ Τρίκερι.** Ὅπως ἔστ. 6 (1963), ἀρ. 11-12, σ. 54-55.

Δημοσ. παραδόσεις περὶ τοῦ χωριοῦ, ἐκ δεσποτικῶν καὶ ἐν μοιρολόγι ἀναφερόμενον εἰς τὸν χαμὸν ἐνὸς ἀπὸ τοὺς карабокурыδес τοῦ Τρίκερι.

50. **Δεβέντης Δημ.** Λαογραφικὰ τῆς Κύπρου. Λαογρ 21 (1963/64), σ. 432-442. Ἄσμα 1, παραδ. 2, παρὰμ. 2.

51. **Δουκάτος Δημ. Σ.** Σύγχρονα λαογραφικά. (Folklorica Contemporanea), Ἀθήναι 1963, 8ον μικρ., σελ. 142.

Δημοσ. «Τὰ Κάλαντα, τὰ λαχεῖα, ὁ Γρηγόρης καὶ ὁ Σταμάτης, ζωντανές δεισιδαιμονίες, διαλαλήματα καὶ μικροπωλητές, τὰ Φωτογραφεῖα, τὸ καρναβάλι τοῦ μπάνιου, ἡ νέα λατρεία τῆς Ἀφροδίτης, ἡ παροιμία στὴ διαφήμιση, ρεμπέτικα καὶ παροιμιακὸς λόγος, τὸ χωριὸ Ἀγορά, ἡ λογικὴ τῆς ἀνορθογραφίας, ὁ αἰώνας τοῦ πλαστικοῦ, ὁ ὑπερθετικὸς τοῦ ποδοσφαίρου, ἡ λαογραφία τῶν ἐκλογῶν, τὸ φολκλόρ τῆς ἀριστοκρατίας, ἐφημερίδες καὶ λαογραφία, τὸ πανηγύρι τῆς ἀγία-Μαρίας, Ἀγιοὶ καὶ Συντεχνίες, ἡ Ἐκκλησία καὶ τὰ λαογραφικά της, ὁ γάμος τῆς Πριγκίπισσας, τουρισμὸς καὶ λαογραφία».

Κρίσις: Ἐπιθ Τέχνης, τόμ. ΙΖ' (1963), σ. 524-25 (Σπ. Γιαννοῦλης).

52. **Μεταλλиноῦ Εὐφημία** Λαογραφικὴ ἔρευνα εἰς Ἀσπροβάλταν Λαγκαδᾶ Θεσσαλονίκης. Λαογρ 21 (1963/64), σ. 337-350.

Εἰδήσεις περὶ παιδίου, γάμου καὶ τελευτῆς.

53. **Ξανθὸς Ἰ.** Μακεδονικὰ ἔθιμα. Μακεδονικά, τόμ. Ε' (1961-63), σ. 253-290. Περιλαμβάν. εἰδήσεις περὶ Ρουσαλίων, Τζαμάλας καὶ ἔθιμα παλαιὰ τοῦ γάμου μετὰ 3 γαμηλ. ἑσμάτων.

54. **Οικονομίδης Δ. Β.** Στὰ Σουλιωτοχώρια τῆς Ἡπείρου. Ἀπὸ τὴν λαογραφία τοῦ τόπου μας. Πειραϊκὴ - Πατραϊκὴ ἔτ. 9 (1963) ἀρ. 91, σ. 14-15.
Δημοσ. 4 παραδόσ., εἰδήσεις διὰ τὸ δημοτικὸ τραγοῦδι τῆς περιοχῆς, 6 ἄσμ., ἔθιμα κοινῶν. ὄργαν. καὶ εἰδήσεις περὶ ἐνδυμασίας.
55. **:Ὁ Συλλέκτης (=Ψυχογιὸς Ντ.)** Σύμμικτα. Ἡλειακὰ τεῦχ. ΚΒ' (1963), σελ. 686.
Περιλαμβ. δεισιδαίμονες συνήθειαι καὶ προλήψεις, καθὼς καὶ τινες εἰδήσεις περὶ μαντικῆς.
56. **Παμπούκης Ἰ. Τ.** Μῦθοι τῆς Οἰνόνης τοῦ Πόντου, Ἀθήναι 1963, 8ον, σελ. 304. (Ἐπιτροπὴ Ποντιακῶν Μελετῶν, Περιοδικὸ «Ἀρχεῖον Πόντου» Παράρτημα 6).
Πρόλογος (σ. 7 - 9). Μῦθοι 200 εἰς τὸ τοπικὸν ἰδίωμα μετὰ μεταφράσεως εἰς τὴν κοινὴν Νεοελληνικὴν (σ. 41 - 285), παροιμ. ἀπορρέουσai ἐκ τῶν μύθων 32 (σ. 287 - 288), βραχυγραφίαι καὶ βιβλιογραφία δημοσιευθεῖσων παραλλαγῶν τῶν μύθων (σ. 288 - 292), περιεχόμενα τῶν μύθων κατὰ τὸ λῆμμα τῆς ἑξῆς ἐγνοίας αὐτῶν (σ. 293 - 304).
57. **Πανάρετος Ἀ.** Κυπριακαὶ λέξεις. Κρητ. Στ. τόμ. ΚΖ' (1963), σ. 155-177.
Ἐκτὸς τῆς γλωσσ. ὕλης, περιέχονται καὶ εἰδήσεις ἀναφερόμεναι εἰς τὸν γεωργ. καὶ οἰκιακὸν βίον, ὀνόματα δένδρων, ἀνθέων, ἀκροῶν, παροιμ. τινάς, 1 ἄσμα (σελ. 174) κ.ἄ.
58. **Παπαθεοδώρου Κων.** (τοῦ Λυμναίου Λαγκαδίων). Τὸ ἔθιμα τοῦ Λαγκαδίου χωρίου. Χρον. Ἀρκαδ. Γ' (1961), σελ. 64-73.
Δημοσ. ἔθιμα λαϊκ. λατρ. ἔθιμα γάμου καὶ βαπτίσματος.
59. **Παπανικολάου Φώτης Ἰ.** Λαογραφικὰ Συμμεκτα Μακεδονίας. Τόμος πρῶτος. Θεσσαλονίκη 1962, 8ον, σελ. 271.
Δημοσ. εἰδήσεις περὶ λαϊκῆς κατοικίας, ζώων, φυτῶν, βίων, ἄσματα 290, παροιμίαι τινές, πληροφορία περὶ λαϊκῆς λατρείας κ.ἄ.
Κρίσις: Μακεδονικά, τόμ. Ε' (1961 - 1963), σ. 555 - 558 (Στίλπ. Π. Κυριακίδης).
60. **Παπαφιλίππου Ἀλκιβ.** Λαογραφικὰ [Βασιλικῶν Χαλκιδικῆς]. Χρον Χαλκ Θεσσαλονίκη 1962, τεῦχ. 3, σ. 74-82.
Περὶ λ. ἔθιμα γάμου μετὰ 4 γαμηλ. ἄσμ., καθὼς καὶ τινα λατρ. ἔθιμα μετὰ 14 ἁσμάτων τοῦ Λαζάρου.
61. **Παπαχριστοδοῦλου Χ. Ἰ.** Λαογραφικὰ σύμμικτα Ρόδου. Μέρους δεύτερον. Λαογρ 21 (1963/64), σ. 113-214.
Παραδ. 4, εὐτράπ. διηγῆσ. 5, μῦθοι ζώων 1, παραμῦθ. 17, προλήψεις, ἔθιμα λαϊκ. λατρ., παιδίου, γάμου καὶ τελευτῆς.
62. **Πλατάκης Ἐλ. Κ.** Ἡ Φαντασοσπηλιά. Σπηλαιολογικά. Κρητ. Ἐστ. χρόν. ΙΕ' (1963), τεῦχ. 133, σ. 93-96.
Πλὴν τῶν 3 τοπων., δημοσ. καὶ 2 παραδ. περὶ τοῦ σπηλαίου.
63. **Ρωμαῖος Κ.** Κοντὰ στὶς ρίζες. Ἐρευνα στὸν ψυχικὸ κόσμον τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ, Ἀθήνα 1959, 8ον, σελ. 486.

Kríos: The Greek Orthodox Theological Review, vol. IX (Winter 1963-64) σ. 311-313 (C. Proussis).

64. **Σαμαράς 'Ηλ. Δ.** 'Ο Κλειστός Εὐρυτανίας. (Κοινωνιογραφική - λαογραφική μελέτη), 'Αθήναι 1963, 8ον, σελ. 48.

Δημοσ. καὶ εἰδήσεις περὶ λαϊκ. χειροτεχνίας, κατοικ., κοιν. ὄργαν., λαϊκ. λατρ., ποι-
μεν. βίου, μῦθοι 3, αἰνίγμ. 4, γλωσσοδέται 2.

65. **Σαμοθράκης 'Αχιλλ. Θ.** Λεξικὸν γεωγραφικὸν καὶ ἱστορικὸν τῆς Θράκης 1459 ἀπὸ τῶν ἀρχαιολόγων χρόνων μέχρι τῆς ἀλώσεως τῆς Κωνσταντινου-
πόλεως 'Εκδοσις Β'. 'Επιμελεία Πολυδ. Παπαχριστοδούλου. 'Αθήναι. 'Αρχ
Θρ Ὅθρ τόμ. 28 (1963), σελ. 1-596.

Πλὴν τῆς ἱστορ. καὶ γεωγρ. ὕλης, δημοσ. καὶ εἰδήσεις ἀναφερόμεναι εἰς παραδ., ἄσμα-
τα, δίστιχα, τοπων. καὶ ποικίλα ἔθιμα καὶ δοξασίαι τοῦ λαοῦ.

66. **Σούγλη Κυριακὴ Δημ.** Λαογραφικὰ τῆς Κύπρου. Λαογρ 21 (1963/64),
σ. 416-431.

Δημοσ. ἄσματα 7, γητειές 4, αἰνίγμ. 1, παραδ. 2, παραμ. 1 καὶ τινες εἰδήσεις περὶ
λατρ. ἑθίμων.

67. **Ταρσοῦλη 'Αθηνᾶ** Κύπρος. 'Αθήναι 1963, 4ον, σελ. 588.

Δημοσ. ἄσμα. 13, δίστιχα τινά, εἰδήσεις περὶ γάμου, γεννήσεως, βαπτίσεως, τελευτῆς,
λαϊκῆς ἱατρικῆς, παιδ. πανγνιδίων, παραδ., περὶ μῦθοι καὶ παραμῦθια, εὐχαί, ὄρκοι
κατάραι κτλ.

68. **Testi Neogreci di Calabria....** Βλ. 'Εστ. Λαογρ 'Αρχ τόμ. ΙΕ'-ΙΣΤ' (1963/
64), σ. 104.

Kríos: Πρακτ. 'Ακαδ. 'Αθην. τ. 37 (1962) σ. 35-38 ('Ι. Καλιτσονάκης).

69. **Τζαννιδάκη - 'Ασπραδάκη Καλλ.** Μαρτυρικές συνήθειες καὶ παροιμίες. Κρητ
'Εστ χρόν. ΙΕ' (1963), τεῦχ. 141, σ. 343-344.

Εἰδήσεις περὶ λαϊκ. λατρ. καὶ 25 παροιμίες.

70. **Τσαννάκης 'Αθαν. Θ.** 'Αγροτικά ἔθιμα 'Επανομῆς. 'Απὸ τὰ ἀνέκδοτα
λαογραφικὰ 'Επανομῆς, μὲ παραβολὴ καὶ σύγκριση ἀρχαίων ὁμοίων ἑθίμων.
Χρον Χαλκ Θεσσαλονίκη 1963, τεῦχ. 6ον, σελ. 235-254.

Περιλαμβ. ἔθιμα σπορᾶς, θερισμοῦ, ἀπαρχῶν μὲ ἄσμ. καὶ πλῆθος δεισιδαιμονιῶν.

71. **Τσιάνκας Νικ. Χρ.** Πάργα - Θάλασσα. (Λαογραφικὴ μελέτη). 'Ηπειρ 'Εστ
ἔτ. ΙΒ' (1963), σελ. 131-135, 206-211, 327-331, 416-420, 515-519, 632-636,
720-724, 834-837.

Περιλαμβ. ναυτικὴν ὁρολογίαν τῆς Πάργας, ὀνοματολογίαν καὶ χαρακτηρὰ τῶν ἀνέ-
μων, τῶν ψαριῶν καὶ φυτῶν τῆς θαλάσσης, περιγραφὴν, ὁρολογίαν, ἐξαρτήματα τῶν
χρησιμοποιουμένων ψαρεμάτων μὲ τὰς δεισιδαιμ. καὶ προλήψεις τῶν ψαράδων, ὀνομα-
τολογίαν τῶν πλωτῶν μέσων καὶ τῶν ἐξαρτημάτων τῶν καὶ τοπων. θαλασσινὰ καὶ
στεριανά.

72. **Φλούδας Νικ.** Ἱ. Βυζικιώτικα ἦτοι τὸ Βυζίκιον τῆς Γορτυνίας - Γεωγραφικῶς - Τοπογραφικῶς - Χωρογραφικῶς - Λαογραφικῶς καὶ Ἱστορικῶς ἀπὸ κτίσεως τοῦ μέχρι σήμερον. Τόμος Τρίτος. Λαογραφία. Ἀθήναι 1963, 8ον, σελ. 528. Εἰδήσεις περὶ γάμου, παιδίου, τελευτῆς, λαϊκ. λατρείας, παραδόσεις 32, μαντ., δημ. λατρ., δεισ. δοξασ., ἀστρολ., εὐχαί, κατάραι, ὄρκοι, ὕβρ., ἄσματα, παραμύθια, ἀνέκδοτα, παροιμίαι, γλωσσοδέται, αἰνίγμ., τροφαί, ποιμεν. βίος, τοπων., ἐπιπλα καὶ σκεύη, ἐργαλ., γεωργ. βίος, ὕφαντ., οἰκία, προικοσύμφ., διαθήκαι, παιδιαί, γλωσσάριον.
73. **Χανιώτης Βάσος** Κάρπαθος. Ἑλληνικὸς λαϊκὸς πολιτισμὸς. Κείμενο καὶ σχέδια —. Ἀθήνα 1963, 8ον, σ. 55.
Περιέχει εἰδήσεις περὶ τῆς λαϊκ. κατοικίας, ὕφαντων καὶ κεντημάτων, ἐνδυμασίας, 11 δημοτικὰ ἄσματα μὲ πληροφορίας διὰ τὴν μουσικὴν καὶ τὸν χορὸν των, καθὼς καὶ τινα σημειώματα μὲ εἰδήσεις ἐκ τοῦ ἄλιευτικοῦ βίου, διὰ τὰς πανηγύρεις τῆς νήσου, τὸν γάμον καὶ τὸ παιδίον.
74. **Χατζηγνάκης Ἀλέξ. Τ'** Ἀσπροπόταμο Πίνδου. Περτοῦλι τὸ χωριό μου, Ἀθήναι 1963, 8ον, σελ. 112.
Εἰς τὰ κείμενα τῶν περιγραφῶν τῶν διαφόρων τοπίων ἀπαντῶσιν ἐνιαχοῦ στίχοι δημοτ. ἄσμ., παραδ., εἰδήσεις περὶ λαϊκ. κατοικίας, ἐνδυμασίας κτλ.
75. **Χατζηγεωργίου Παναγ. Γ.** Ἡ Ἀναβάστασις τῆς βορειανατολικῆς Θεσσαλίας. Ἀρχ. Θε. Θεολ. τόμ. 29 (1963), σ. 379-390.
Περιλαμβάν. πληροφορία περὶ Καλάνδων τοῦ Ἁγίου Βασίλειου, περὶ Κλήδονος, γάμου, καθὼς καὶ 2 ἄσμ.: ἐν γαμήλιον καὶ ἐν λατρευτικόν.
76. **Ψ. Κ. Δ. [Ψυχογιὸς Κ.]** Καλαντάρ - Γενάρη - Φλεβάρη - Μάρτη. Ἡλειακά, τεύχ. ΚΒ' (1963), σελ. 673-677.
Δημοσ. παραδ. 1 περὶ Ἁγίου Ἀντωνίου, εἰδήσ. περὶ λαϊκ. λατρείας καὶ ὀνόματα μηνῶν.

Γ'. Ὑλικὸς βίος καὶ τέχνη τοῦ λαοῦ.

1. Συνοικισμὸς, οἰκία καὶ αὐλή. Ἐπιπλα καὶ σκεύη.

[Βλ. καὶ ἀνωτ. τὰ ἄρθρα ὑπ' ἀριθμ. 48. 57. 59. 64. 72. 73. 74].

77. **Ζώρα Πόπη** Σιφνέϊκα πλακόστρωτα. Ζυγός, ἀρ. 91-92 (1963), σ. 26-35.
(Καὶ ἀνατύπωσις, Ἀθήναι 1963, σχ. 4ον, σ. 10 ἄ.ἄ.).
Κρίσις: Ἐπετ Ἐταίρ Κυκλ Μελ. τόμ. Γ' (1963) σ. 1081-1082 (Δ. Β. Οἰκονομίδης).
78. **Κουμανούδης Ἱ. Ν.** Τὸ σπῖτι τοῦ Ζαμπούνη στὸ Βαθὺ τῆς Σάμου. Ζυγός, ἀρ. 96-97 (1963), σ. 36-44.
79. **Μελανοφρύδης Π.** Λαογραφικὰ - δομικὰ Ἀδύσσης. Βασιλοστούλιaron. Ποντ. Ἑστ. 14 (1963), σ. 7097-7098.

80. **Μουτσόπουλος Νικ.** Τὸ ἀρχοντικὸ τοῦ Σιὸρ Μανωλάκη στὴν Βέροια. Ζυγός, τεῦχ. 56-57 (1960), σ. 21-26 + 21 εἰκ. ἐντὸς καὶ ἔκτὸς κειμ.
Κρίσις : Μακεδονικά, τόμ. Ε' (1961 - 1963), σ. 551 - 52 (Στίλπ. Π. Κυριακίδης).
81. — Δυνὸ παλιὰ σπίτια στὶς Σέρρες, Σερρ Χρον τόμ. Δ' (1963), σ. 274-295.
82. **Παπαγεωργίου - Βενέτα Ἀλεξ.** Τὸ σπίτι τοῦ Σπάχη στὴν Ὑδρα. Ζυγός, ἀρ. 87-88 (1963), σ. 58-63.
83. **Σωτηράκη Φανή Ν.** Τὰ ἀρχοντικά τοῦ Κάμπου. Χιακή Ἐπιθεώρ τόμ. 1 (1963), τεῦχ. 2, σ. 144-149.

2. Ἐνδύματα.

[Βλ. καὶ ἄνωτ. τὰ ἄρθρα ὑπ' ἀριθ. 48. 54. 73. 74. 109].

84. Κρητικοποῦλες τοῦ Καίρου μὲ Κρητικὲς ἐνδυμασίες. Κνωσός, ἔτ. 1ον (1953/54), τεῦχ. 8, σ. 7. [Εἰκόν].
85. **Περίδου Ἀγγελικὴ Γ.** Εἴδη γυναικείας ἐνδυμασίας. (Ἀπὸ κείμενα περιηγητριῶν). Πνευμ Κύπρος, χρον. Α' (1960/61), σ. 349-352.
Περιλαμβάν. περιγραφὴν καὶ μελέτην ἐνδυμασί. καὶ διαφόρων τόπων τῆς Κύπρου.
86. **Τ. Δ. Γ. [Τσακωνᾶς Δημ. Ἰ.]** Ἡ λαογραφικὴ ἐνδυμασία. Ἰστορικά, τεῦχ. 31 (1964), σελ. 14.
87. **Χατζημιχάλη Ἀγγελικὴ** Ἡ φορεσιὰ τῆς Ἀργολιδοκορινθίας. Πελοπ Πρωτ τόμ. Ζ' (1963), σ. 51-56.

3. Τροφαὶ καὶ ποτά.

[Βλ. ἄνωτ. τὰ ἄρθρα ὑπ' ἀριθμ. 48. 72].

4. Βίοι.

(Γεωργικός, ποιμενικός, μελισσοκομικός, ναυτικός, ἀλιευτικός κλπ.).

[Βλ. καὶ ἄνωτ. τὰ ἄρθρα ὑπ' ἀριθμ. 37. 48. 57. 59. 64. 70. 71. 72. 73].

88. Εἰκόνες τοῦ χωρίου. Ὁ χειρόμυλος. Κνωσός, ἔτ. 1ον (1953/54), τεῦχ. 8, σ. 8. [Εἰκόν].
«Ἡ νοικοκυρὰ ἀλέθει τὸ σιτάρι της. Στὴ φωτιά τὸ πῆλινο τσιγάλι καὶ στὸν τοῖχο, μέσα στὸ τζάκι, τὸ «ἀλατσοκαῦκι» καὶ ὁ «λύχνος».
89. Θαλασσινὴ ἀμβροσία: «Ἀχινοὺς σαφὴ αὐγοτάραχο!...». Κνωσός, ἔτ. 7ον (1960), τεῦχ. 32, σ. 17. [Εἰκόν].
90. Κρητικὸς τρυγητός. Κνωσός, ἔτ. 1ον (1953/54), τεῦχ. 5, σ. 8. [Εἰκόν].
91. **Κωστάκης Θαν. Π.** Ἡ ἐλιά καὶ τὸ λάδι στὴν Τσακωνιά. Λαογρ 21 (1963/64), σ. 367-415.

92. **Δουκόπουλος Δημ.** Οί τσοπάνηδες. Ρουμελιώτικη Τέχνη, χρόν. Ε' (1965), ἀρ. φύλλ. 51, σελ. 1-2, φύλλ. 52, σελ. 4, φύλλ. 53, σελ. 1-2.
'Αναδημοσ. ἀπὸ τὸ ἔργον τοῦ συγгр. «Ποιμενικά τῆς Ρούμελης», σελ. 7-13.
93. **Ὁ Ἀπόστρατος** Οἱ σφουγγαράδες τῆς Ὑδρας ἀπὸ τοῦ 1880 μέχρι τοῦ 1912. Τὸ Μέλλον τῆς Ὑδρας, ἔτ. 23 (1963), σ. 112-113, 148.
94. — Οἱ σφουγγαράδες τῆς Ὑδρας ἀπὸ τοῦ 1912 μέχρι τὸ 1957. Τὸ Μέλλον τῆς Ὑδρας, ἔτ. 23 (1963), σ. 173.
95. Στὰ ὑψίπεδα τοῦ Ψηλορείτη. Κνωσός, ἔτ. 7ον (1960), τεῦχ. 32, σ. 21· [ποιμενική εἰκόν].
96. **Τὸ Νικολάνι ἀπὸ τὴν Κρίτσα** Τὸ μάζωμα τῶν ἀμυγδάλω. Κρητικὸ νάκλι Ἀνατ. Κρήτης. Κρητ Ἔστ χρόν. ΙΕ' (1963), τεῦχ. 133, σ. 108.
97. **Παλαιολόγου Κατερίνα** Νερόμυλοι. Περιγηγητική, ἀρ. 50 (1963), σ. 22-23. [Ἐκλαϊκευτικὸν ἄρθρον].

5. Βιοτεχνία καὶ λαϊκὴ τέχνη.

(Ἀρχιτεκτονική, χειροτεχνία, ὑφαντική, κεντητική, ξυλογλυπτική, ἀγγειοπλαστική, μεταλλοτεχνία, λαϊκὰ ἐπιτηδεύματα).

98. **Βαγιάνος Χ.Χ.** Ἡ λαϊκὴ τέχνη. Ὁ χειροποίητος τόπος. Ρουμελιώτικη Τέχνη, χρόν. Γ' (1963), ἀρ. φύλλ. 32, σελ. 4.
99. Ἐκθεσις Λαϊκῆς Μακεδονικῆς Ἀρχιτεκτονικῆς. Ἀρχιτεκτονική, ἔτ. Ζ' (1963), σ. 38-43.
100. Ἐσωτερικὸ χωρικοῦ σπιτιοῦ. Κνωσός, ἔτ. 1ον (1953), τεῦχ. 5, σ. 9. [Εἰκόν]. Εἰς τὴν εἰκόνα παρίστανται κυρίως κεντήματα ἐπάνω εἰς ὑφαντά, καθὼς καὶ δειγμάτων ἀγγειοπλαστικῆς.
101. **Κώνστας Κ. Σ.** Τὰ ὑφαντὰ τοῦ Αἰτωλικοῦ. Μιὰ ἀνθηρὴ καὶ ἀξιόλογη βιοτεχνία. Πειραϊκὴ - Πατραϊκὴ, ἔτ. 9 (1963), ἀρ. 95, σ. 14-15.
102. **Μυλωνᾶς Παῦλ.** Ἡ Ἀρχιτεκτονικὴ τοῦ Ἁγίου Ὁρους. Ν Ἔστ τόμ. 74 (1963), τεῦχ. 875: Ἀφιέρωμα στὸ Ἅγιον Ὄρος. Χριστούγεννα 1963, σ. 189-241.
103. **Μελανοφρέδης Π. Ἡ.** Ἀξίος Μπαλτατζῆ - μπαῆς! Στὸ περιθώριον τῆς ἱστορίας. Ποντ Ἔστ ἔτ. 14 (1963), σ. 6967-6968.
Δημοσ. εἰδήσεις περὶ λαϊκ. ἐπιτηδευμάτων.
104. * **Μοντισόπουλος Νικ.** Σιδερένια Μακεδονικὰ ρόπτρα. Θεσσαλονίκη 1961. (Ἀνάτυπον ἀπὸ τὴν «Τέχνη στὴ Θεσσαλονίκη», τόμ. Β', 1. 1961), σ. 25-34 μετὰ πινάκων καὶ εἰκόνων ἐν τῷ κειμένῳ.

- Κρίσις*: Μακεδονικά, τόμ. Ε' (1961-1963), σ. 552-553 (Στίλπ. Π. Κυριακίδης).
105. **Πιερίδου Ἀγγελικὴ Γ.** Ἡ λαϊκὴ τέχνη στὴν Πάφο. Πνευμ Κύπρος, χρόν. Α' (1960-61), σ. 18-20.
106. — Δείγματα νεώτερης Κυπριακῆς ἀργυροχοΐας. Κυπρ Σπ τόμ. ΚΖ' (1963) 233-240.
107. **Σισμάνης Κ.** Ἑλληνικὰ νησιώτικα κεντήματα. Κρίκος, ἔτ 14 (1963), τεύχ. 145, σ. 18-19.
108. **Σταμέλος Δημήτρ.** Στὶς πηγὲς τοῦ λαϊκοῦ μετώπου. Ἡ ξυλογλυπτικὴ στὴν Εὐρυτανία. Πειραϊκὴ - Πατραϊκὴ, ἔτ. 9 (1963), ἀρ. 98, σ. 14.
109. **Φραγκάκι Εὐαγγελία Κ.** Ἡ λαϊκὴ τέχνη τῆς Κρήτης. Α' Φορεσιά: Ι) Ἡ ἀνδρική φορεσιά. (Ἀπὸ σήμερον μέχρι Νικηφόρου Φωκά), Ἀθήνα 1960, 8ον μέγα, σελ. 154 + εἰκ. 119 ἐκτὸς κειμένου. — ΙΙ) Ἡ γυναικεία φορεσιά (ἀπὸ Νικηφόρου Φωκά μέχρι σήμερον), Ἀθήνα 1960, 8ον μέγα, σελ. 114 + εἰκ. 123 ἐκτὸς κειμένου.
Κρίσις: Κνωσός, ἔτ. 7ον (1960), τεύχ. 30, σ. 31-32.
110. **Φωκάς - Κοσμετάτος Κ. Π.** Κεφαλληνικά. Β' Ἀρχιτεκτονικά με 57 εἰκόνας καὶ 2 χάρτες. Ἀθήνα 1962, 4ον, σελ. 29 + XXXII πίνακες.
Κρίσις: Ἑπτάνησσα, τόμ. Δ' τεύχ. 3ον Ἀθήνα 1963, σ. 125-27 (Νίκος Κονόμος).
111. **Ἀλεξίου Νίκ.** Ἡ λαϊκὴ τέχνη στὴν Ηλεία. Πειραϊκὴ - Πατραϊκὴ, ἔτ 9 (1963), ἀρ. 92, σ. 13.

Δ'. Πνευματικὸς βίος.

1. Λαϊκὴ Πίστις.

α') Θρησκευτικαὶ καὶ δεισιδαίμονες συνήθειαι τοῦ λαοῦ.

[Βλ. καὶ ἀνωτ. τὰ ἄρθρα ὑπ' ἀριθμ. 47. 51. 55. 61. 65. 70. 71. 72].

112. **Δανδαλίδης Δημ.** Προλήψεις στὰ Ἀβδηρα. Θρακ Χρον ἔτ. Δ', τόμ. Γ' (1963), σ. 197-199.

β') Μαγεία. Ἐπωδαί.

1. Μαγεία.

[Βλ. καὶ ἀνωτ. τὸ ἄρθρον ὑπ' ἀριθμ. 42].

113. **Αἰκατερινίδης Γεώργ. Ν.** Χρησὶς καὶ σημασία τοῦ «ἀμίλητου νεροῦ» εἰς τὸν βίον τοῦ λαοῦ. Ἐπετ Λαογρ Ἀρχ τόμ. ΙΕ'-ΙΣΤ' (1962-63), ἐν Ἀθήναις 1964, σ. 32-41. [Μελέτη].

114. **Γιαννακόπουλος Τάκης** Τὸ μονομερίτικο πουνκάμισο τοῦ "Αη-Χαραλάμπε. Φιλιατρά, ἔτ. 7 (1963), τεύχ. 27, σ. 22-25.
Δημοσ. καὶ παραδ. τινὲς περὶ ἀσθενειῶν.
115. : **Θέρος "Αγίς (Θεοδωρόπουλος Σπ.)** Τὸ μονομερίτικο πανί. Ἡὼς ἔτ. 6ον (1963), ἀρ. 66-70, σ. 133.
Τὸ ἔθιμον περιγράφεται εἰς ἔμμετρον λόγον.
116. **Μιχελινάκης Μάθιος** Τσῆ Φραγκίνας τὸ μάτι. Κρητικὰ νάκλια. Κρητ 'Εστ χρόν. ΙΕ' (1963), τεύχ. 131, σ. 445-446.
117. **Παπαμιχαήλ "Αννα** Χρήσις τῶν μετάλλων εἰς μαγικὰς, δεισιδαίμονας καὶ ἄλλας ἐνεργείας εἰς τὸν κοινωνικὸν βίον τοῦ λαοῦ. Ἐπετ Λαογρ 'Αρχ τόμ. ΙΕ'-ΙΣΤ' (1962-63), ἐν Ἀθήναις 1964, σ. 62-91. [Μελέτη].

2. Ἐπῳδαί.

[Βλ. καὶ ἀνωτ. τὰ ἄρθρα ὑπ' ἀριθμ. 37. 42. 46. 66].

118. **Γαβριηλίδου Μαρία** Γήτεμαν τῆς ἐλπίδος. Μαθ' 'Εστ ἔτ. ΙΔ' (1963), ἀρ. 36, σ. 53. — Τοῦ πόνου, αὐτόθι, σ. 54. — Ἐγκαύσαν τοῦ φόρου, αὐτόθι, σ. 55
119. **Ζόππος Κυριάκος** Τὸ ντζαντί. Μαθητ. Περσός, ἔτ. Β' (1963), ἀρ. 2, σ. 28. [Ἐξορκισμός].
120. **Κλαβαριώτης Κ.** Ἐξορκισμοὶ. Ὁ φιδόνας. Μαθητ. Περσός, ἔτ. Β' (1963), ἀρ. 2, σ. 27-28.
121. **Μοσκόβη Εἰρήνη** Τὰ ξόρκια τῆς Σητείας. Φιλ Πρωτοχρ χρόν. 20 (1963), σ. 458-464.
Δημοσ. σχετικὴ εἰσαγωγή καὶ 25 ξόρκια.
122. **Νικολάου Κων/τίνος** Γητειές: Ὁ πόνος τῶν γαουρκῶν. Μαθ' 'Εστ ἔτ. ΙΓ' (1963), ἀρ. 35, σ. 206.
123. **Ρουσσομουνστακάκης Ν.** Βασκανίες καὶ γητειές [6]. Κρητ 'Εστ χρόν. ΙΔ' (1963), τεύχ. 128, σ. 321-323.
124. — Βασκανίες καὶ γητειές. Λαογραφικὰ Σητείας, 3ον. Κρητ. 'Εστ χρόν. ΙΕ' (1963), τεύχ 130, σ. 405-406. [Γητειές 2].
125. **Τράντα Σταυρούλα** Γηθειές Κριτσᾶς [3]. Λαογρ 21 (1963/64), σ. 521.

γ) Μαντική.

[Βλ. ἀνωτ. τὰ ἄρθρα ὑπ' ἀριθμ. 42. 47. 48. 51. 55. 72].

2. Λαϊκὴ καὶ κοσμοθεωρία καὶ ἐπιστήμη.

α. Κοσμογονικοὶ καὶ ἀστρολογικοὶ μῦθοι. — Μετεωρολογία.

[Βλ. καὶ ἀνωτ. τὰ ἄρθρα ὑπ' ἀριθμ. 42. 48. 72].

126. **Καλιτσουνάκης 'Ι. 'Ε.** Ἐπταδικαὶ ἔρευναι. Ἀθηνᾶ 33 (1921), σ. 125 κ. ἑξ.

β'. Μῦθοι περὶ ζώων καὶ φυτῶν.

γ'. Δημώδης ἱατρικὴ.

[Βλ. καὶ ἄνωτ. τὰ ἄρθρα ὑπ' ἀριθμ. 42. 48. 67. 72].

127. **Βαβουλῆς Π.** 'Απὸ τὸ συνταγολόγιο τοῦ ἄλλοτε πρακτικοῦ ἱατροῦ Ν. Μα-
ραγκάκη. Λαϊκὴ ἱατρικὴ. Κρητ 'Εστ χρόν. ΙΕ' (1963), τεῦχ. 130, σ. 406-407
τεῦχ. 131, σ. 447-448.
128. **Βενέρης Έμμ.** Τοῦ παπούλη τὰ χάπια. Κρητ 'Εστ χρόν. ΙΕ' (1963), τεῦχ.
133, σ. 67-68.
129. Ζακυνθινὰ γιαιτροσόφια. ('Απὸ τὸ ἀνέκδοτο ἀρχεῖο τοῦ Λ. Χ. Ζώη). 'Επταν
Φύλλα, τόμ. Δ' (1960-1963), φύλλ. 2, σ. 49-77.

3. Δημώδης φιλολογία καὶ γλῶσσα.

α'. ᾠσματα.

1. Σολλογοί.

[Βλ. καὶ ἄνωτ. τὰ ἄρθρα ὑπ' ἀριθμ. 36, 38, 40, 43, 44, 46, 47, 49, 50, 53,

54, 57, 59, 60, 65, 66, 67, 70, 72, 73, 74, 75].

130. **Ἀγγελῆς Ν.** 'Ο ὑπερχος «δοῦνος» τῆς Κρήτης ('Ομιλία). Κνωσός, ἔτ. 9ον
(1962), τεῦχ. 36, σ. 4-6.
Δημοσ. 4 ὀλιγόστιχα μοιρολόγια.
131. **Ἀναγνωσταρᾶς Τριαντάφυλλος** 50 δημοτικὰ τραγούδια Νικίτης. Χρον
Χαλκ Θεσσαλονίκη 1962, τεῦχ. 4, σελ. 205-221.
132. **Ἀνώνυμος** 'Η λαϊκὴ μουσα τῆς Κρήτης. «Καζαμογιώργης» [1]. Κνωσός,
ἔτ. 5ον (1958), τεῦχ. 21, σ. 32.
133. — Ριζίτικα ἀθησαύριστα. 1. Τὸ περιβόλι τοῦ Χάρου. 2. 'Ο τραγουδιστὴς
κι ἡ καλογρηά. 3. Τὸ πεθύμιο τοῦ ξενητεμένου. 4. Ναύτης. Κνωσός, ἔτ. 5ον
(1958), τεῦχ. 23-25, σ. 39. [4].
'Αναδημοσ. ἀπὸ τὴν Κρητ. 'Εστίαν.
134. — Μανιάτικα μοιρολόγια: 'Η Ληγοροῦ. 'Ηὼς ἔτ. 6ον (1963), ἀρ. 66-70,
σ. 229-230.
135. **Ἀναστασόπουλος Χρ. 'Η.** 'Η πικραμένη. 'Ηλειακά, τεῦχ. ΚΒ' (1963), σελ.
687.
136. **Ἀποστολίδης 'Ιω. 'Α.** 'Απὸ τὰ τραγούδια τῆς 'Ιερισσοῦ. Χρον Χαλκ
Θεσσαλονίκη, 1962, τεῦχ. 3, σελ. 84-96. [25].
137. **Ἀποστολίδης Λάμπης Δ.** 'Η μάχη τοῦ Βασιλικοῦ κι ὁ θάνατος τοῦ Πε-
τμεζᾶ. Πελοπ Πρωτ τόμ. Ζ' (1963), σ. 251-255. [1].

138. **Ἀταλιώτου Γεωργία Ν.** Τραούδια τοῦ γάμου. Μαθ 'Εστ ἔτ. ΙΔ' (1963), ἀρ. 36, σ. 50-51. [5].
139. **Βαγενᾶς Θάνος** Ἀρκαδικὰ ἱστορικὰ τραγούδια. Πελοπ Πρωτ τόμ. Ζ' (1963), σ. 162-168.
Δημοσ. 10 δημοτ. ἄσμ. ἀναγόμενα εἰς γεγονότα τῆς περιόδου 1779-1831 μετὰ εἰσαγωγικῶν σημειωμάτων.
140. **Γεωργίου Θεογνωσία** Κλιμακωτό. Μαθ 'Εστ ἔτ. ΙΔ' (1963), ἀρ. 36, σ. 52-53.
141. **Γεωργίου Χρίστ. Ἱ.** Χελιδόνισμα. Γέρμα Καστοριάς. Μακεδονικά, τόμ. Ε' (1961-63), σ. 478-479.
142. **Γιοχάλας Τίτος** Δύο παράξενα δημοτικά τραγούδια. 'Εστιας ἔτ. Γ' (1962), σ. 8.
143. **Γραμμένον - Γιουζέπα Μαρία** 63 δημοτικά τραγούδια Γαλατίστης. Χρον Χαλκ Θεσσαλονίκη 1963, τεῦχ. 5, σελ. 79-103.
144. **Δαμιανάκου Βούλα** Μὲ τὴ μητέρα ἄντα στὸ μύλο. Πελοπ Πρωτ τόμ. Ζ. (1963), σ. 185-187.
Δημοσιεύονται 3 μοιρολόγια.
145. Δημοτικά Κρήτης. Κνωσός, ἔτ. 19^ο (1963/64), τεῦχ. 8, σ. 9. [1 ἄσμα τετράστιχον].
146. **Δημοτικά Τραγούδια Κυνουρίας.** Κυνουρία 1963, 8ον μικρ., σελ. 73.
Συλλογὴ πολυγραφημένη δημοτικῶν ἀσμάτων τῆς Κυνουρίας, γενομένη ἀπὸ τοὺς μαθητὰς τῆς Γ' τάξεως τοῦ Γυμνασίου Ἀγίου Νικολάου, πρωτοβουλία καὶ ἐπιμελεία τοῦ φιλολόγου καθηγητοῦ τοῦ Γυμνασίου Γ. Ἰωάννου καὶ περιλαμβάνουσα 16 κλέφτικα, ληστρικά καὶ φυλακῆς, 18 μοιρολ., 10 τῆς ξενιτειᾶς, 17 τῆς τάβλας καὶ 1 νανούρισμα.
147. **Ζαχαρίου Μαρία** Τὸ τραγούδι τοῦ Κωσταντίνου. Μαθ 'Εστ ἔτ. ΙΓ' (1963), ἀρ. 34, σ. 107.
148. **Ἡλίας Μιχ.** Τὸ τραοῦν τοὺς Δεσποτάες (ἐπὶ τῇ βάσει, ἴσως, κειμένου «ποιητάρη»). Μαθ 'Εστ ἔτ. ΙΓ' (1963), ἀρ. 35, σ. 199-201.
149. **Ἡλιάδης Νικ. Ἀ.** Ἡ κυρά μας ἡ Παρθένη. Μαθ 'Εστ ἔτ. ΙΔ' (1963), ἀρ. 36, σ. 50.
150. : **Θαλασσινὸς Ὀλ.** Κρήτη - Μυθολογία - Ὁμορφιές - Περίπατοι. Κνωσός, ἔτ. 7ον (1960), τεῦχ. 30, σ. 2-5 [ἄσμ. 2, δίστ. 2].
151. **Ἰωαννίδου Λυδία** Ὁ Θκιαφύλαχτος. Μαθ 'Εστ ἔτ. ΙΔ' (1963), ἀρ. 36, σ. 47-48.
152. **Καλογεράς Κατάκαλος Δ.** Δημοτικά τραγούδια Γαλατίστης. Χρον Χαλκ Θεσσαλονίκη, 1962, τεῦχ. 3, σελ. 103-109. [15].
153. **Καμμάς Παντ.** Δημοτικά τραγούδια τῆς Τήλου. Δωδ Ἀρχ τόμ. Δ' (1963), σ. 270-274. [6].

154. **Καμπανέλλας Μάριος Ν.** Τὸ γεφύρι τῆς Ἀρτας. Μαθ' Ἐστ. ἔτ. ΙΔ' (1963), ἀρ. 36, σ. 50.
155. **Κανακάρης Ἀντ. Σ.** Καρυστινὴ Λαογραφία. Μοιρολόγια [4]. Ἀρχ. Εὐβ. Μελ. τόμ. 10 (1962), σ. 57-60.
156. **Κεφαλληνιάδης Ν.** Τὸ δημοτικὸ τραγούδι εἰς τὸν Κινίδαρον Νάξου. Ἐπετ. Ἐταιρ. Κυκλ. Μελ. τόμ. Γ' (1963), σ. 497-815.
Μετὰ 10 σέλιδον εἰσαγωγὴν δημοσ. 74 ᾄσμ.: ἀκριτικά, κλέφτικα, ἱστορικά, παραλαγαί, τῆς ἀγάπης, τῆς ξενιτειᾶς, τοῦ Χάρου, τοῦ γάμου, νανουρίσματα, τοῦ Ἀγίου Βασιλείου κ.ἄ.
157. **Κλαβαριώτης Κ.** Δημοτικὰ τραγούδια: Ὁ Διγενής. Μαθητ. Πυρσὸς ἔτ. Β' (1963), ἀρ. 2, σ. 27.
158. **Κληρίδης Νέασχ.** Λαογραφικὰ ἀνάλεκτα: Α' Ἀνέκδοτα Κυπριακὰ δημοτικὰ τραγούδια. Β' Αἰνίγματα σὲ στίχους. Φιλολογ. Κύπρος, 1962, σελ. 141-142. Δημοσ. 5 ᾄσμ. ἀνέκδοτα καὶ 6 αἰνίγμ. ἔμμετρα.
159. **Κοντοχρίστους Χριστόφ.** Ἡπειρωτικὰ τραγούδια. Σκουφᾶς, ἔτ. Ἡ' (1963), σ. 68.
Δημοσ. ἐκ τῆς συλλογῆς τοῦ συγγραφέως 1 ᾄσμα.
160. **Κουτούπη Ἀντωνία** Τραγούδια καὶ παραλλαγῶν. [9] Ρομμενιότισση Τέχνη. ἔτ. Δ' (1964), ἀρ. φύλλ. 42, σελ. 1, 4. Τραγούδια τῆς.. τεμπελιάς [6]. Αὐτόθι, ἀρ. φύλλ. 45, σελ. 4. Τραγούδια τοῦ γάμου [10]. Αὐτόθι, ἔτ. Ε' (1965), ἀρ. φύλλ. 51, σελ. 3-4. Πέριδικες. Αὐτόθι, ἀρ. φύλλ. 52, σελ. 4. [10].
161. Κρητικὰ δημοτικὰ τραγούδια ἐποχῆς Βενετοκρατίας. (Ἀπὸ τὴν Κρητικὴ Ἀνθολογία). Κνωσός, ἔτ. 2ον (1954/55), τεύχ. 10, σ. 30-31. [9].
162. Κρητικὴ ποίησις. Ὁ Διγενής. Κνωσός, ἔτ. 1ον (1953), τεύχ. 3-4, σ. 25 [1], Ὁ Ἐπαναστάτης, Αὐτόθι. [1].
163. **Κριμπᾶς Παν.** Μεσσηνιακὰ τραγούδια. Μεσσην. Χρον. ἔτ. Α' (1961), τεύχ. 2-3, σελ. 80, τεύχ. 4-5, σελ. 160. [6].
164. **Κυριακίδης Γ. Σ.** Τὸ τραγούδι «Τοῦ Ἀη Γιωρκοῦ», Φιλολογ. Κύπρος 1962, σελ. 194-197.
Δημοσ. 1 ᾄσμα εἰς 4 παραλλαγᾶς.
165. **Κωνσταντίνου Δώρα Ἐ.** Τὸ γιοφύριν τῆς τριχᾶς. (Κυπριακὴ παραλλαγή). Μαθητ. Πυρσὸς ἔτ. Β' (1963), ἀρ. 2, σ. 28-29.
166. **Κωτσοκάλης Κώστας Δ.** Προεπαναστατικὲς σελίδες ἱστορίας: Ἡ μάχη τοῦ Προσηλιάκου καὶ ὁ Κατσαντώνης. Εὐρυτανικά Χρονικά, τεύχ. 3 (1962), σελ. 110-115.
Πλὴν τῆς ἱστορικῆς ὕλης δημοσ. καὶ 6 ἱστορικὰ ᾄσματα.
167. **Δάξαρης Θ.** Ὁ Πραματευτής. Ἀπὸ τὴν συλλογὴ Ν. Κληρίδη. Πνευμ. Κύπρος, χρον. Α' (1960-61), σ. 30-31.

168. **Δαζαρίδης Κώστας Π.** "Ηπειρος, «τὸ λίκνο τῶν Ἑλλήνων». (Ἐντυπώσεις ἀπ' τὴν περιήγηση τοῦ Ἑλβετοῦ Μπὼ-Μποβύ). Δωδωναῖον Φῶς, ἔτ. Α' (1961), τεύχ. 1, σ. 72-81.
Δημοσ. ἐν ἄσμα ἐκ τῆς συλλογῆς Α. Passow : «Δημοτικά τραγούδια», σελ. 292.
169. **Δάππας Τάκης** Ἡ κλεφτουριά τοῦ Μεσολογγίου. Ρουμελιώτικη Τέχνη, χρόν. Ε' (1965), ἀρ. φύλλ. 49, σελ. 1, 3. [2].
170. **Δεκατσᾶς Π.** Ἡ μορφὴ τῆς Ἡλέκτρας. Τὸ πρότυπο, ὁ μῦθος, ἡ τραγωδία. Θέατρο, χρόν. Α' (1961), τεύχ. 1, σ. 25-31.
Δημοσ. καὶ 8 Νεοελληνικά μοιρολόγια.
171. **Μαλεβός Π.** Ἀρκαδικὸ δημοτικὸ τραγούδι. Κολοκοτρωναῖκο (1809). Χρον. Ἀρκάδ ἔτ. Γ' (1961), σελ. 73.
172. **Μανώλης Ἀριστείδ.** Δημοτικά τραγούδια τῆς Κασσάνδρας. Χρον Χαλκ Θεσσαλονίκη 1962, τεύχ. 4, σελ. 222-223. [20].
173. **Μαρίνης Κώστ.** Ἑλληνικοὶ Ἀντίφωνοι Μεσσηνιακὰ τραγούδια. (Ἱστορικά καὶ Κλέφτικα). Μεσσην Χρον ἔτ. Γ' (1963), ἀρ. τεύχ. 8-9, σελ. 329-331. [8].
174. ——— Μοραίτικα τραγούδια. Β. Στιχοπλοκαϊκὴ δημιουργίαι τῆς Ἀχαΐας, συλλογή, ἐπιμέλεια — Φιλ. Πρωτογάρο χρόν. 20 (1963), σ. 26-40, 289-301.
Δημοσ. πλείστα δημοτ. ἀσμ. μετὰ τῶν ἀρχαίων : Τραγούδια τῆς Ἀγιάλης - Κλέφτικα Τραγούδια τοῦ 21 - Ἐμφυλίου διπμάχης - Δοσιληψιακὰ - Συγκαρινὰ - Παραλειπόμενα.
175. **Ματσάγκος Μιχ.** Ὁ Μαυροῦνης. Μαθ' Ἑστ ἔτ. Π' (1963), ἀρ. 35, σ. 205-206.
176. **Μαυρῆς Γ. Ν.** «Recueil de chants populaires de Cos. Στιχοπλακιαίς». Δωδ Ἀρχ τόμ. Δ' (1963), σ. 245-269.
Δημοσ. ἄσμ. 16, δίσκ. 26.
177. **Μελᾶς Σπ.** Δαβάκης. Ἡῶς, ἔτ. 6ον (1963), ἀρ. 66-70, σ. 20-21.
Δημοσ. ἐν ἀνέκδοτον μοιρολόγι ἀπὸ τὴν συλλογὴν τοῦ Δικ. Β. Βαγιακάκου.
178. **Μερακλῆς Μ. - Πανταζόπουλος Πέτρο.** Μανιάτικα μοιρολόγια. Μεσσην Χρον ἔτ. Β' (1962), ἀρ. τεύχ. 6-7, σελ. 268-270. [9].
179. **Μιχαηλίδης Μάριος Κ.** Γιὰ τὸν τόπον μας. Μαθ' Ἑστ ἔτ. ΙΔ' (1963), ἀρ. 36, σ. 52. [1].
180. **Μουσελίμης Σπ.** Δημοτικά τραγούδια τῆς Ἡλείου περιφερείας Σουλίου (Ἀνέκδοτα). (Βραβεῖον «Ἡπειρ. Χρονικῶν» (1926)). Ἡπειρ. Ἑστ ἔτ. ΙΒ' (1963), σελ. 214-215, 318-326, 404-415, 520-527, 637-644, 725-731, 838-842.
Κατόπιν μερῶς εἰσαγωγῆς δημοσ. ἄσματα ἱστορικά 36.
181. ——— Ἰδιωματισμοὶ καὶ ξενικὲς λέξεις τῶν Σουλιορειτῶν. (Ἐπαρχία Σουλίου - Θεσπρωτίας). (Ἀνέκδοτα). Ἡπειρ. Ἑστ ἔτ. ΙΒ' (1963) σελ. 31-36, 118-128.
Δημοσ. 21 ὀλιγόστιχα δημ. ἄσμ., ἐξ ὧν 5 παιδικὰ, ἐν τοῦ γάμου καὶ ἐν τῆς ξενιτειᾶς.

182. **Μπέττης Στέφ.** Νανουρίσματα και Ταχταρίσματα 'Ηπειρωτικά. 'Ηπειρ 'Εστ έτ. ΙΒ' (1963), σελ. 41-47. [30].
183. **Μπουμπουλίδης Φαίδων Κ.** 'Ανέκδοτοι παραλλαγὰι δημοδῶν μεσαιωνικῶν κειμένων. 'Αθηνᾶ 67 (1963-1964), σ. 107-144.
Γίνεται λόγος καὶ διὰ τὸ ἔθνος τοῦ 'Αρμούρη.
184. **Νικολαΐδης 'Ανδρ.** Τὸ πουλάκιν. Μαθ 'Εστ έτ. ΙΓ' (1963), ἀρ. 34, σ. 111.
Τὸ ἔθνος ἄδεται τὴν Δευτέραν τῆς Λαμπρῆς.
185. **Πάλλας Γεώργ.** Δημοτικά ἔθματα τοῦ Μακεδονικοῦ ἀγῶνος εἰς σλαβικὸν ἰδίωμα [15]. Μακεδονικά, τόμ. Ε' (1961-1963), σ. 464-477.
186. **Παμπόρης Σάββας** 'Ο "Άγιος Γεώργιος. Μαθητ Πυρσὸς έτ. Β' (1963), ἀρ. 2, σ. 29-30. 'Ο Γιαννάτζης ('Η ὑπόθεση συνέβη τὸν καιρὸ τῆς Τουρκοκρατίας). Αὐτόθι, σ. 31. [2].
187. **Παναγῆς 'Ανδρέας Π.** 'Ο Χάροντας τζ' ἢ Μαρικκοῦ. Μαθ 'Εστ έτ ΙΓ' (1963), ἀρ. 34, σ. 108-109.
188. — Τςυπριώτικες παραντζελιές. Μαθ 'Εστ έτ ΙΔ' (1963), ἀρ. 36, σ. 52.
[5 ἔθματα ἐκ παροιμ.].
189. **Παπαβασιλείου Βασ. Κ.** Δημοτικά τραγούδια τῶν Βραστῶν - Χαλκιδικῆς. Χρον Χαλκ. Θεσσαλονίκη 1962, τεῦχ. 3, σ. 97-100. [6].
190. **Παπαδάκης Θρασ.** Κυπριακά πατριωτικά τραγούδια. Κρητ 'Εστ χρόν. ΙΕ' (1963), τεῦχ. 140, σ. 292. [2].
191. **Παπασταῦρος Σταῦρ.** 'Εθιμα καὶ παραδόσεις τῆς Χαλκιδικῆς. Χρον Χαλκ, Θεσσαλονίκη 1962, τεῦχ. 4, σελ. 172-202.
Δημοσ. 49 ἔθμ. καὶ ἐν προικοσούμφωνον.
192. **Παραφεντίδου 'Αλεξάνδρα** 'Η ὁμορφὴ Σαμαρίνα καὶ ὁ ἑλληνικὸς τουρισμός. Περιγητική ἀρ. 59 (1963), σελ. 22-23.
Δημοσ. 3 ἔθμ. 'Επίσης παρέχονται πληροφορίες διὰ τὸν τοπικὸν χορὸν τριδιπλον.
193. **Πασαγιάννης Κ.** Τὸ αἶμα. 'Ηὼς έτ. 6ον (1963), ἀρ. 66-70, σ. 230.
'Αναδημοσ. ἀπὸ τὰ «Μανιάτικα Μοιρολόγια» τοῦ συγγρ., 'Αθήναι 1928, σ. 85, ἀρ. 146.
194. **Πατεράκης 'Αντ.** 'Η σκλάβια Κρήτη (ἀλληγορικό)· ριζίτικο ἀθησαύριστο. Κρητ 'Εστ χρόν. ΙΕ' (1963), τεῦχ. 141, σ. 339.
195. **Παφίτης 'Ανδρ. 'Α.** 'Η ἀγάπη τῆς Λυερῆς. Μαθ. 'Εστ έτ. ΙΔ' (1963), ἀρ. 36, σ. 49.
196. **Πισιμίσης Γ.** 'Αρκαδικὰ δημοτικά τραγούδια: Κολοκοτρωναῖκο (1806). Χρον 'Αρχαδ έτ. Γ' (1961), σελ. 151.
'Εν σημειώσει ἀναφέρεται ὑπὸ τοῦ συντάττος ὅτι τὸ ἔθνος εἶναι ἀπὸ τὸν 'Αγιάννη 'Ηρμίας.
197. **Πισιμίτσου Μαρία** 'Ο Κολοῖός. Μαθ 'Εστ έτ. ΙΔ' (1963), ἀρ. 36, σ. 51-52.

198. **Σακόρραφος Δημ.** Ἀντώνιος Μελιδώνης. Κρητ 'Εστ χρόν. ΙΕ' (1963), σ. 149.
Ἀναδημ. ἐκ τῆς συλλογῆς Ἀριστ. Κριάρη, Κρητικά ἔσματα, Χανιά 1909, σελ. 82-83.
199. **Σέττας Δημ. Χρ.** Κάλαντα ἀπὸ τῆ βόρεια Εὐβοία. Ἀρχ Εὐβ Μελ τόμ. 10 (1963), σ. 104-134.
Δημοσ. 31 ἄσμ. Χριστουγέννων - Ἀγίου Βασιλείου - Φώτων, 1 τοῦ Ἀγίου Ἰωάννου, 4 τοῦ Λαζάρου, 3 τῆς Μεγ. Παρασκευῆς καθὼς καὶ 4 τῆς Πρωτομαγιάς μετ' εἰσαγωγικῶν σημειωμάτων.
200. **Σκαφιδᾶς Βασίλειος Ἰ.** Ἱστορία τοῦ Μετσόβου. Ἡπειρ 'Εστ ἔτ. ΙΒ' (1963), σελ. 390-398.
Δημοσ. δύο δημοτ. ἄσμ. Τὸ ἐν ἀναφέρεται, κατὰ τὸν συγγραφέα, εἰς τὴν αἰχμαλωσίαν τῆς Εὐδοκίας Στεργ. Τζωαννοπούλου, τὸ δ' ἕτερον εἰς τὴν αἰχμαλωσίαν τῆς Καραγιάννη,
201. **Σταυρινίδης Σταῦρ. Μ.** Ὁ Κωσταντᾶς. Μαθ' 'Εστ ἔτ. ΙΓ' (1963), ἀρ. 34, σ. 105-107.
202. **Σωτηράκης Ν. Δ.** Ἀγουρος πέτραν πέλεκυς... Δημοτικὸ Χιώτινο (Νεχώρι). Ὅπως τὸ ἄκουσα ἀπὸ τῆ μητρὸς μου Μαρσολοῦ. Χιακὴ Ἐπιθεώρ τόμ. 1 (1963), τεῦχ. 2, σ. 89.
203. **Σωφρονίου Γεώργ. Σ.** Ὁ Ἀν-Τιόρη καὶ ἡ Βασίλκισσα. Μαθ' 'Εστ ἔτ. ΙΔ' (1963), ἀρ. 36, σ. 48.
204. **Τζαννιδάκη - Ἀσπραδάκη Καλ.** Κρητικὰ τραγούδια. Τὸ τραγούδι τοῦ γυρισμοῦ. Κρητ 'Εστ χρόν. ΙΕ' (1963), τεῦχ. 136, σ. 164-165.
205. Τραγούδια τοῦ τόπου μας: Τοῦ Γιάννη Κουτελίδα (1837). Σκουφᾶς, ἔτ. Η' (1963), σ. 103. Τοῦ Γώγου Μπακόλα (1821), αὐτόθι, σ. 109. Τοῦ Γιάννη Κουτελίδα, αὐτόθι, σ. 126.
Τὰ δύο τελευταῖα ἄσμ. ἀναδημ. ἐκ τῆς συλλογῆς τοῦ Π. Ἀραβαντινοῦ, σ. 70 καὶ 96, ἀρ. 78 καὶ 111.
206. Τραγούδια τῆς Χαλκιδικῆς. Χρον Χαλκ Θεσσαλονίκη 1962, τεῦχ. 3, σ. 101-103.
Δημοσ. 7 ἄσμ. ἐκ χφου τοῦ Ἱστορικοῦ Λεξικοῦ τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν.
207. **Τσαγκαράκης Κ.** Κρητικὴ λαϊκὴ ποίησις. Θυμοσοφικό. Κνωσός, ἔτ. 5ον (1958), τεῦχ. 26, σ. 34. [1].
208. **Τσίριμπας Δημ. Ἰ.** Ἀρχαδικὰ δημοτικὰ τραγούδια. Κολοκοτρωναῖικο (1821). Χρον Ἀρχαδ ἔτ. Γ' (1961), σελ. 100.
Εἰς σημείωσιν τοῦ συλλογ. ἀναφέρεται ὅτι τὸ ἄσμα εἶναι ἀπὸ τὸ Μάναρη τῶν Βαλτετισχωριῶν.
209. **Τσιχλάκης Τηλ.** Δημοτικὰ ἄσματα Καστελλορίζου. [9]. Ραδάμανθς ἔτ. 12 (1927), τεῦχ. 7 σ. 5-6, τεῦχ. 8 σ. 5, τεῦχ. 12 σ. 5-6, τεῦχ. 17 σ. 5-7, τεῦχ. 18 σ. 3 καὶ 4.

210. **Photos B. J.** Epirus and Epirotic Muse. Poems collected by—. Chicago 1963, 8ον, σελ. 16. (Chicago essays on World History and Politics 5).
 'Εν σελ. 4-7 δημοσ. ἐν ἀγγλικῇ μεταφράσει 4 δημῶδη ᾄσματα.
211. **Μ. Φ. (Μαυρογιώργης Φ.)** Λαογραφικά. Ίκαριακά, τευχ. 32-33 (1964), σελ. 22.
 'Αναδημοσ. 2 ᾄσμ. ἐκ τοῦ βιβλίου τοῦ 'Αλέξη Πουλιανοῦ, Λαϊκά τραγούδια τῆς 'Ικαρίας, σελ. 172-75.
212. **Φιλίσσιος Γιάννης** (Γιαννιᾶς Γιῶργης) ὁ Πρωτομάρτυρας. Μορφὲς τοῦ 'Αγῶνα. Πελοπ. Πρωτ. τόμ. Ζ' (1963), σ. 199-200. [1].
213. **Χαραλάμπους Ἀνδρ.** Εὐγενούλλα. Μαθ' Ἔστ. ἔτ. ΙΔ' (1963), ἀρ. 36, σ. 51.
214. **Χαρίτωνος Θεόδ.** Τὸ τραοῦν τοῦ Χ' Σάββα. Μαθ' Ἔστ. ἔτ. ΙΓ' (1963), ἀρ. 34, σ. 108.
215. **Χ' Ροῦσος Γεώργ.** Ὁ κοντός. Μαθ' Ἔστ. ἔτ. ΙΓ' (1963), ἀρ. 35, σ. 202-203.
216. **Χριστοδοῦλου Βενιζέλος** Ἡ δὴρ τὸν Κόλοκοτρώνη. Μαθ' Ἔστ. ἔτ. ΙΓ' (1963), ἀρ. 34, σ. 120-121.
 Πλὴν τῆς ἰστορ. ὕλης δημοσ. καὶ στίχοι ἐπὶ μὲν ᾄσμάτων.
217. **Χριστοφίδου Ἑλλή** Τὸ τραγούδι τοῦ Γεωργιάνου. Μαθ' Ἔστ. ἔτ. ΙΔ' (1963), ἀρ. 36, σ. 49-50.
218. **Χριστοδοῦλου Μιχ.** Τὸ τραοῦν τοῦ Ἀν. Γεωργίου. Μαθ' Ἔστ. ἔτ. ΙΓ' (1963), ἀρ. 35, σ. 203-204.

2. Μελέται.

219. **Ἀλεξάκης Ἰ.** Τὸ τραγούδι τοῦ Βέργα καὶ ἡ ἐποχὴ του. Πνευματικοὶ θυσανροὶ τῆς Κρήτης. Κνωσός, ἔτ. 3ον (1956), τευχ. 16, σ. 12-15. Αὐτόθι, τευχ. 17-19, σ. 17-20.
220. **Armistead Samuel G. and Silverman Joseph H.** A Judeo-Spanish derivative of the Ballad of the Bridge of Arta. Journal of American Folklore, January-March 1963, τόμ. 76, ἀρ. 299, σ. 16-20.
221. **Γκαβανᾶς Δημ.** Ἡ ξενητεία τραγουδισμένη εἰς τὸν νομὸ Κοζάνης ὑπὸ —. Κοζάνη 1963, 8ον, σ. 14. (Ἀνάτυπον ἐκ τῆς ἐν Κοζάνῃ ἐκδοιδομένης ἐφημερίδος «Ἐνωσις»).
222. **Διδασκάλου Ἰφιγένεια Γρ.** Τὸ δημοτικὸν τραγούδι τῆς Καστοριάς. Διάλεξις, ὁργανωθεῖσα ὑπὸ τῆς «Μακεδονικῆς Ἑστίας» εἰς τὴν αἴθουσαν τοῦ «Παρνασσού» τὴν 21ην Ἀπριλίου 1962, μετὰ τὴν συμμετοχὴν τῆς χορωφίας τοῦ Μου-

σικο-φιλολογικού Συλλόγου Καστοριάς. Ἀθήναι 1963, 8ον, σ. 27. (Μακεδονική Ἑστία, 2).

Κρίσις : Μακεδονικά τόμ. Ε' (1961-63), σ. 580 (Στ. Π. Κυριακίδης).

223. **Δουλιγεράκης Μανώλης Ἰ.** Τὸ Ἀρχαδί στην ποίηση τοῦ λαοῦ μας. Κνωσός, ἔτ. 5ον (1958), τεύχ. 21, σ. 21-23.
224. **Ζώρας Γεώργ. Θ.** Ἀ Μαζαράκης καὶ Ν. Θωμαζαῖος (ἀνέκδοτος ἀλληλογραφία). Ἐπ Φιλ Σχ Ἀθ τόμ. ΙΓ' (1962-63) σ. 308-341.
Ἐν σ. 312-322 δημοσ. σημειώματα ἀφορῶντα εἰς τὴν ἔκδοσιν τοῦ 1842 ὑπὸ τοῦ Τομπάσεο τῆς συλλογῆς του δημοτικῶν τραγουδιῶν.
225. **Ἰωαννίδου-Μπαρμπάργιου Μαρία** Νεώτερες μορφές δημοτικῶν τραγουδιῶν στην Κάρπαθο. Δωδ Ἀρχ τόμ. Δ' (1963), σ. 95-101.
226. **Καραβίας Θεοφ.** Σύγκρισις τῶν παραλογῶν «τοῦ νεκροῦ ἀδερφοῦ, «τοῦ Κωσταντᾶ» καὶ τοῦ «ἄσματος τῆς χήρας τῆς Λενοῦς». Μαθ Ἑστ ἔτ. ΙΓ' (1963), ἀρ. 34, σ. 132-133.
227. **Κελαϊδῆς Σταῦρ.** Τὰ Κρητικά δημοτικά τραγούδια (τὰ ριζίτικα). Κρητ Ἑστ χρόν. ΙΕ' (1963), τεύχ. 137-138, σ. 227-228, τεύχ. 139, σ. 261, τεύχ. 140, σ. 299-300, τεύχ. 141, σ. 338-339.
228. **Κουγέας Σωκρ. Β.** Ρίμα τοῦ Μπεζαντέ Ἠλία Μαυρομιχαῆ. Πέλοπ Πρωτ. τόμ. Ζ' (1963), σ. 5-10.
Ἐκδίδεται τὸ κείμενον στιχουργηματικῶς ἀποτελουμένου ἐκ 256 ὁμοιοκαταλήκτων λαμβικῶν 15συλλάβων στίχων ἐκ χειρογράφου τοῦ 1831, γραφέντος ὑπὸ Νικ. Μ. Ταγαρούλη.
229. **Κουρταλίδης Ἀ.** Λαογραφικά Πόντου. Ἑστιάς Α' (1960), σελ. 18-23, 39-47
230. **Κύρκος Β. Ἀ.** Ἡ ἀγάπη καὶ τὸ ἥρωϊκὸ πνεῦμα στὸ Δημοτικὸ τραγούδι. Ἀθήναι 1963, 8ον, σελ. 88.
231. **Μαρίνης Κώστ.** Ἑλληνικοὶ ἀντίλαλοι. δημοτικά τραγούδια τῆς Ἀρχαδίας. Α' Μεγαλοπολίτικες δημιουργίες. Χρον Ἀρχαδῆ ἔτ. Γ' (1961), σελ. 79-95.
Ἐξετάζονται 23 ἄσμ. ἐξ ὧν 10 ἱστορικά καὶ 7 σατιρικά.
232. **Μιχαηλίδης Σόλων** Τὸ δημοτικὸ τραγούδι στοὺς χρόνους τῆς σκλαβιάς. Πνευμ Κύπρος χρόν. Δ' (1964), σελ. 291-293.
233. **Νικολαΐδης Μ.** Τὸ θρησκευτικὸ συναίσθημα στὸ δημοτικὸ μας τραγούδι. Πνευμ Κύπρος χρόν. Γ', ἀρ. 27 (1962), σελ. 83-93.
234. **Οἰκονομίδης Δημ. Β.** Ναξιακαὶ παραλογαί. Ἐπετ Ἑταιρ Κυκλ Μελ τόμ. Γ' (1963), σ. 410-456.
235. **Παπαδάκι Εἰρήνη** Τὸ ἀκριτικὸ τραγούδι τῆς Κρήτης. Κρητ Πρωτ ἔτ. Γ' (1963), σ. 44-48.

236. *Papaharalambous G.* Akritic and Homeric poetry. Κυπρ Σπ τόμ. KZ. (1963), σ. 25-65.
237. *Περίδης Θεοδόσ.* Ὁ Ἀκριτικὸς κύκλος τῆς Κύπρου. Probleme der neugriechischen Literatur, hersg. von Joh. Irmischer, Band III, Berlin 1960, σ. 35-61.
238. *Platis Eleutherios N.* Die neugriechische Volksdichtung. Südost-europa-Jahrbuch. Band 6 (1962), σ. 42-57.
Ἀναδημοσ. ἐκ τοῦ περιοδ. «Ἡώς», τεύχ. 52/53, 1961.
239. *Ρωμαῖος Κ.* Μία ἀνασύνθεση παλαιοῦ ποιητικοῦ ὕλικου στὴν Κάρπαθο. Δωδ Ἀρχ τόμ. Δ' (1963), σ. 214-225.
240. ———. Ἡ κυρὰ Μαριόρα. Περιγητική, ἀρ. 50 (1963), σ. 18-19.—Τώρα εἶναι Μάης κι' ἀνοιξη. Αὐτόθι, ἀρ. 53 (1963), σ. 14-15. —Τὸ δραματικὸ τραγούδι τῆς Λιογέννητης. Αὐτόθι, ἀρ. 56 (1963), σ. 18-19.—Ἀρμούρης ὁ Ἀρμουρό-πουλος. Αὐτόθι, ἀρ. 59 (1963), σ. 13-16.
Δημοσ. παρατηρήσεις εἰς τὰ ἔσματα.
241. *Schmaus A.* Die balkanische Volkserei. Typologie und Kontinuitätsproblem. Zeitschrift für Balkanologie, Jahrgang I (1963), σ. 133-152.
242. *Σκόπας Νικ. Α.* Ἀπὸ τὸν θάνατον τῶν δημοτικῶν μας τραγουδιῶν. Εὐ-νιτεῖα, ἡ Λάμια τῆς Ἡπειρωτικῆς γῆς. Ἀθωναῖον Φῶς, ἔτ. Α' (1962), τεύχ. 3ον, σ. 86-89.
243. *Σπυριδάκης Γεώργ. Κ.* Περὶ τὸ δημοτικὸν ἔσμα «τῶν ἐννέα ἀδελφῶν εἰς τὸ στοιχειωμένον πηγάδι» Ἐπετ Λαογρ Αρχ τόμ. ΙΕ'-ΙΣΤ' (1962-63), ἐν Ἀθήναις 1964, σ. 3-13.
244. *Χατζόπουλος Γ. Κ.* Ἡ σεβτὰ 'ς σὸν Πόντον. Ποντ Ἐστ ἔτ. 14 (1963), σ. 7042-7045.
245. *Ἀγιοργίτης Ν.* Ἡ ἑλληνικὴ φύση στὰ τραγούδια τοῦ προεπαναστατικοῦ Ἑλλήνα. Περιγητική, ἀρ. 53 (1963), σελ. 32-33.
Ὁμιλία γενομένη εἰς τὸ τμήμα τῆς «Περιγητικῆς» τῆς Ν. Ἰωνίας κατὰ συνεντεύξιν.
246. *Χιωτέλλη Εὐφροσύνη* Ὁ λαϊκὸς ποιητικὸς θησαυρὸς. Μαθητ Πυρσὸς ἔτ. Β' (1963), ἀρ. 2, σ. 22-23.

β'. Δίστιχα.

1. Συλλογαί.

[Βλ. καὶ ἄνωτ. τὰ ἄρθρα ὑπ' ἀριθ. 49. 65. 67].

247. *Βρόντης Κων. Π.* Ταγούδια τοῦ γάμου. Μαθ' Ἐστ ἔτ. ΙΓ' (1963), ἀρ. 34, σ. 110. [11].

248. **Δεσμυτζάκης Γιάνν.** Κρητικές μαντινάδες. Κνωσός, ἔτ. 5ον (1958), τεύχ. 26, σ. 34. [7].
249. ——— Κρητικές Μαντινάδες. Σητεία Κρήτης 1963, 8ον μικρ., σελ. 193.
250. Ἐκλεκτὲς μαντινάδες. Κνωσός, ἔτ. 1ον (1953/54), τεύχ. 1, σ. 13, 15. [6]. Αὐτόθι, τεύχ. 2, σ. 18. [10].
251. Ἐκλεκτὰ Κρητικὰ δίστιχα. Κνωσός, ἔτ. 4ον (1957), τεύχ. 20, σ. 32. [4].
252. **Ζαφειρίου Νικ. Ἰ.** Ὁ βασιλικὸς στὰ Σαμιώτικα τραγούδια. Ἄρχ Σάμου, τόμ. 6 (1962), σελ. 7. [9].
253. Κρητικὲς μαντινάδες. Κνωσός, ἔτ. 1 (1953/54), τεύχ. 3-4, σ. 28, τεύχ. 5, σ. 20, τεύχ. 6, σ. 10 καὶ 13, τεύχ. 7, σ. 3, τεύχ. 8, σ. 13, τεύχ. 9-10, σ. 23 καὶ 25, ἔτ. 2 (1954/55), τεύχ. 12, σ. 23, τεύχ. 15, σ. 30-31, ἔτ. 3 (1956), τεύχ. 17-19, σ. 46, ἔτ. 7 (1960), τεύχ. 28, σ. 31, ἔτ. 8 (1961), τεύχ. 3-4, σ. 31. [84].
254. Μαντινάδες τοῦ χοροῦ. Κνωσός, ἔτ. 9ον (1962), τεύχ. 36, σ. 21. [8].
255. **Μ. Θ. (Μαρκίδης Θρ.)** Ἐκλεκτὰ δίστιχα. Κνωσός, ἔτ. 5ον (1958), τεύχ. 23, σ. 40, τεύχ. 24, σ. 40, τεύχ. 25, σ. 40. [7].
256. **Μαυρογιώργης Φ.** Δίστιχα τῆς Σητείας. Γαριακὰ, τεύχ. 31 (1964), σ. 20. [9].
257. **Τράντα Στανδρούλα** Τὸ Κρητικὸ μοιρολόι. Λαογρ. 21 (1963/64), σ. 515-521. Δίστιχα μοιρολ. 79.
258. **Τσίλη Καλλιόπη Στεφ.** Γιαννιμάκια ἀπὸ κοπλάκια. Ἠπειρ. Ἑστ. ἔτ. IB' (1963), σελ. 817-832.
Δημοσ. συλλ. διστ. βραβευθεῖσα εἰς τὸν Α' Λαογρ. Διαγων. τῆς «Ἠπειρ. Ἑστίας».

2. Μελέται.

γ'. Ἐπωδαὶ (βλ. Μαγεία).

δ'. Μῦθοι ζώων.

[Βλ. καὶ ἄνωτ. τὰ ἄρθρα ὑπ' ἀριθμ. 39. 47. 56. 61. 64. 67]

259. **Σαλαπασίδης Π. Β.** Μῦθος. Ποντ. Ἑστ. ἔτ. 14 (1963), σ. 7178.

ε'. Παραμύθια.

1. Συλλογαί.

[Βλ. καὶ ἄνωτ. τὰ ἄρθρα ὑπ' ἀριθμ. 39. 41. 50. 61. 66. 67. 72].

260. **Ζερζελίδης Γ.** Παραμύθια τῆς Ἀνω Ματσούκας. Τ' ἀδελφία. Ποντ. Ἑστ. ἔτ. 14 (1963), σ. 7051-7055.

261. Κρητικά παραμύθια: Μία ξυπνη κοπέλλα. Κνωσός, ἔτ. 7ον (1960), τευχ. 31, σ. 30.
 'Αναδημ. ἐκ τοῦ περιοδ. «Μύσων» τοῦ 1938.
262. **Μέγας Γ. Ἀ.** Ἑλληνικὰ Παρχμύθια. Ἐκλογή. Εἰκόνες *Ράλλη Κοψίδη*. Σειρὰ Δευτέρα. Ἀθῆναι 1962 (1963), 8ον, σελ. 232.
263. **Μελανοφρύδης Π. Ἡ.** Ἀπὸ τὰ παραμύθια τοῦ Πόντου. Ἡ ποπαδία. Ποντ. Ἔστ. ἔτ. 14 (1963), σ. 7161-7162.
264. **Πελαντάκης Θεόδ.** Τὸ παραμύθι τοῦ Φιορεντίνου. Κρητικὴ παραλλαγή ἐκ Κρύας Βρύσης Ρεθύμνου. Φιορεδίνα καὶ Τζωρτζέτης. Λαογρ 21 (1963/64), σ. 510-512.
265. **Φραγκάκι Εὐαγγελία Κ.** Τὸ παραμύθι τοῦ Φιορεντίνου. Καστελλοριζικὴ παραλλαγή. Ὁ Μουχαμέτης ὁ Μουλᾶς. Λαογρ 21 (1963/64), σ. 512-514.
266. **Χρηστοβασίλης Χρ.** Ἡπειρωτικὰ παρχμύθια. Ἐκδόσεις Β'. Ἰωάννινα 1963, 8ον, σελ. 158. Ἐκδόσεις Ἑταιρείας Ἡπειρωτικῶν Μελετῶν, 14].

2. Μελεται.

267. **Κλήμη Παναγιωτοπούλου Σοφία** Θούλα καὶ παραμύθια τῆς Θούλας. Θούλα Χρον. ἔτ. Δ' τομ. Γ' (1963), σ. 8-12, 90-95.
 Δημοσ. καὶ τινες στίχοι δημοτ. ᾄσμάτων.
268. **Megas G. A.** Die Moiren als funktioneller Faktor im neugriechischen Märchen. Sonderdruck aus «Märchen, Mythos, Dichtung». Festschrift zum 90. Geburtstag Friedrich von der Leyens am 19. August 1963. München 1963, σελ. 47-62.
269. **Μέγας Γεώργ. Ἀ.** Σημειώσεις εἰς τὰ Ροδιακὰ καὶ τὰ Φαρασιώτικα παραμύθια. Λαογρ 21 (1963/1964), σ. 466-490).
270. — Πίνακες μύθων, παραμυθίων καὶ εὐτραπέλων διηγήσεων περιεχομένων εἰς ἑλληνικὰ λαογραφικὰ περιοδικά. Συμβολὴ εἰς τὸν διεθνῆ κατάλογον τύπων. Λαογρ 21 (1963/64), σ. 491-509.
271. **Μερακλῆς Μιχ. Γ.** Παρατηρήσεις στὸ παραμύθι τῆς Ξανθομαλλούσας. Λαογρ 21 (1963/64), σ. 443-465.

3. Συλλογαὶ μύθων καὶ παραμυθίων ἑλληνικῶν καὶ ξένων διὰ παιδιὰ.

ΣΤ'. Εὐτράπελοι διηγήσεις. Ἀνέκδοτα. Περιπαίγματα.

[Βλ. καὶ ἀνωτ. τὰ ἄρθρα ὑπ' ἀριθμ. 61. 72].

272. **Ἀθανασιάδης (Σταυριώτης) Θεόδ.** Καὶ πότε θὰ κρυών'. Ποντ. Ἔστ. ἔτ. 14

- (1963), σ. 7009.—"Άλλο τὸν παλληκαρᾶν μ' ἐφτάς. Αὐτόθι, σ. 7009.—"Εγὼ ἀτουπέσ' ἢ ἔμπαινα. Αὐτόθι, σ. 7009-7010.
273. **Ἀθανασιάδης Στάθης** Λυκοχάντζια ἔχουμε. Ποντ' Ἑστ. 14 (1963), σ. 7105-7106.—Θημίστεν κι' ἐγὼ πα ἔρχουμαι. Αὐτόθι, σ. 7106.—Απ' ἀτώρα χαράμ νὰ ἔν' γιὰ τ' ἐμὲν τῇ ποταμί' τὸ νερόν. Αὐτόθι, σ. 7106.—"Αμα ἐκεῖνος πα νὰ τρώει τ' ἐμά. Αὐτόθι, σ. 7106.
274. **Βαβουλῆς Π. Π.** Κρητικὰ ἀνέκδοτα θησαυρισμένα ἀπὸ τόν —. Φάρσα μὲ... νέφτι. Κρητ' Ἑστ. χρόν. ΙΕ' (1963), τεύχ. 133, σ. 66-67.
275. **Καζαντζίδης Κυριάκος Δ.** Τὸ «εἶπαν-εἶπαν» καὶ ὁ Γιάννης. Ποντ' Ἑστ. 14 (1963), σ. 7177.
276. **Κωνσταντινίδης Κ.** Σπίγξον νὰ τρέξ' τὸ γάλα. Ποντ' Ἑστ. 14 (1963), σ. 7010.
277. **Μελανοφρύδης Π.** Ἀγοῦτο τὸ κέρατον νὰ ἐμπαίν' ζ' σὴ φώσ'ν ἀτ'. Ποντ' Ἑστ. 14 (1963), σ. 7176.—"Ο Γουρὺς τῆ Μωρέσσας ἔξι ἐφογοῦντον το, λύκ'ς. Αὐτόθι, σ. 7177.—Πῶς θὰ ἔροσαν τὸ βούτυρον. Αὐτόθι, σ. 7177.—"Ο Λυπηρίδης ὁ Θόδωρον. Αὐτόθι, σ. 7177.
278. **(Παναγιωτάκης Ἰ.)** Τὰ ἀνέκδοτα τοῦ Παναγιωτάκη. Κρητ' Ἑστ. χρόν. ΙΕ' (1963/64), τεύχ. 139, σ. 270-271, τεύχ. 140, σ. 300-301. [4].
279. : **Σταλίδης Ἰ. (Τσιφετάκης Ἰω.)** Τοῦ Γενάρη τὸ φεγγάρι παρὰ λίγο «σὰν ἡμέρα». Τὸ ἀνέκδοτο ποὺ πῆρε τὸ Β-βραβεῖο διαγωνισμοῦ «Κρητικῆς Ἑστίας», Κρητ' Ἑστ. χρόν. ΙΕ' (1963), τεύχ. 136, σ. 166-167.
280. **Φραγκεδάκης Ἐμμ. Ἰωσ.** Ὁ θάνατος τοῦ Μπραΐμη. Κρητικὰ ἀνέκδοτα. Κρητ' Ἑστ. χρόν. ΙΕ' (1963), τεύχ. 137-138, σ. 230.

ζ'. Παροιμίες καὶ γνῶμαι. Παροιμιώδεις ἐκφράσεις.

1. Συλλογαί.

[Βλ. καὶ ἀνωτ. τὰ ἄρθρα ὑπ' ἀριθμ. 47. 51. 56. 57. 59. 67. 69. 72].

281. **Ἀνώνυμος** Κρητικὲς παροιμίες. Κνωσός, ἔτ. 6ον (1959), τεύχ. 27, σ. 25. [10].
282. Αὔγουστος. Λαϊκὲς παροιμίες γιὰ τὸν Αὔγουστο. Κνωσός, ἔτ. 1ον (1953), τεύχ. 2, σ. 12. [8].
Ἐπίσης δημοσ. καὶ ἐν ἄσμα ἐκ τοῦ ἀκριτικοῦ κύκλου.
283. Γνωμικά. Κνωσός, ἔτ. 9ον (1962), τεύχ. 36, σ. 22. [4].
284. **Ζευγώλη - Γλέζου Διαλεχτή** Παροιμίες ἀπὸ τὴν Ἀπεΐρανθο τῆς Νάξου. Ἀθῆναι 1963, 8ον, σελ. 357. (Διογραφία. Παράρτημα 6).

Κρίσεις : Ἐπετ Ἑταιρ Κυκλ Μελ τόμ. Γ' (1963) 1082-1083 (Δ. Β. Οἰκονομίδης). Λαογρ 21 (1963/64), σ. 630-636 (Δημ. Σ. Λονκάτος)

285. *Κλαβαριώτης Κωνστ.* [22] Παροιμιαί. Μαθητ Πυρσός, ἔτ. Β' (1963), ἀρ. 2, σ. 25.
286. *Κραβαρτογιάννης Δρόσος - Φανῆς* Ἀμφισαῖκὲς προλήψεις καὶ [8] παροιμίες. Πειραϊκὴ - Πατραϊκὴ, ἔτ. 9 (1963), ἀρ. 97, σ. 16.
287. Κρητικὲς παροιμίες. Κνωσός, ἔτ. 1ον (1953), τευχ. 3-4, σ. 27. [15].
288. *Κριμπᾶς Παν.* Μεσσηνιακαὶ παροιμιαί: Α' Σὲ μάταιες ἐλπίδες ἢ ὑποσχέσεις. Β' Σ' ἀκαταστασία κι ἀδιαφορία. Γ' Σ' ἀπερισκεψία κι ἐπιπολαιότητα. Δ' Σὲ ὑπερβολή. Ε' Σὲ φτώχεια. ΣΤ' Διὰ τοὺς Γιάννηδες καὶ τοὺς Ἀγιάννηδες. Ζ' Γιὰ τὸ λύκο. Μεσσην Χρον ἔτ. Α' (1961) τευχ. 1, σ. 27, τευχ. 2-3, σ. 80, ἔτ. Β' (1962), τευχ. 4-5, σ. 183, τευχ. 6-7, σ. 258, ἔτ. Γ' (1963), τευχ. 8-9, σ. 335. [92].
289. *Κωνστανταράκης Μιχ.* Κρητικὲς παροιμίες. Κνωσός, ἔτ. 6ον (1959), τευχ. 27, σ. 30. [18]. Αὐτόθι, ἔτ. 7ον (1960), τευχ. 28, σ. 45. [9].
290. *Ματαντσηῆς Βασ. Γ.* [241] Παροιμίες καὶ παροιμιώδεις ἐκφράσεις, ποὺ λέγονται στὴν Κασσιόδρα (Βάλα). Χρον. Χαλκ. Θεσσαλονίκης 1962, τευχ. 5, σελ. 104-111.
291. *Νικολάου Κωνστ.* [9] παροιμίες (ἀπὸ τὴν ζωήν τοῦ γεωργοῦ). Μαθ Ἑστ ἔτ. ΙΓ' (1963), ἀρ. 35, σ. 206.
292. *Παρμακλῆς Ἀνδρ.* [3] παροιμίες. Μαθ Ἑστ ἔτ. ΙΔ' (1936), ἀρ. 36, σ. 54.
293. Παροιμίες - γνωμικά. Κνωσός, ἔτ. 7ον (1960), τευχ. 31, σ. 31. [8].
294. *Πετρίδης Μ. Γ.* Παροιμιαί καὶ γνωμικά Καστελλορίζου. Δωδ Ἀρχ τόμ. Δ' (1963), σ. 242-244.
Παροιμιαί - γνωμικά 11 καὶ 1 κανάκισμα.
295. *Σαββίδης Μάριος Α.* [24] Παροιμίες. Μαθ Ἑστ ἔτ. ΙΔ' (1963), ἀρ. 36, σ. 54-55.
296. *Χατζιωάννου - Κουρεῶς Ν.* [122] Κυπριακὲς παροιμίες. Κυπρ Χρον χρόν. Γ' (1962-1963), τευχ. 26-27, σ. 90-91.—[52] Κυπριακὲς παροιμίες. Αὐτόθι, τευχ. 29, σ. 165.
297. ——— Ἡ γλώσσα κι ὁ χαρακτήρας τοῦ Κυπριακοῦ λαοῦ στὶς παροιμίες του. Μελέτη. Κυπρ Χρον χρόν. Γ' (1962-1963), τευχ. 31, σ. 282-287.

2. Μελέται.

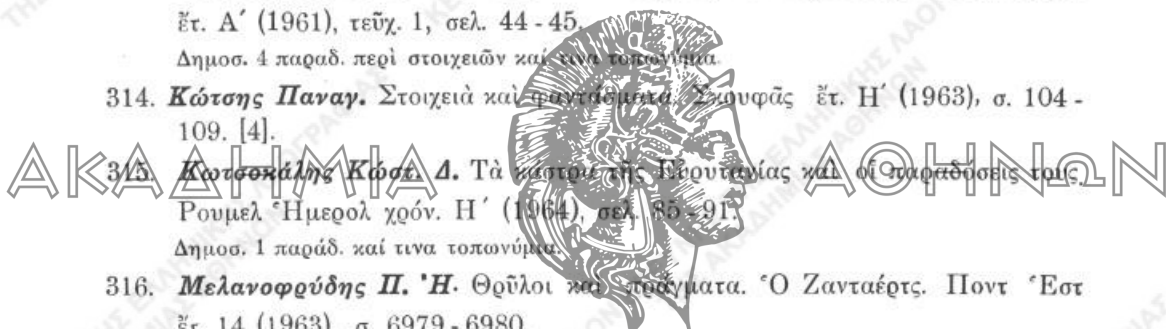
η'. Παραδόσεις.

1. Συλλογαί.

[Βλ. καὶ ἀνωτ. τὰ ἄρθρα ὑπ' ἀριθμ. 39. 40. 41. 45. 46. 47. 49. 50. 54. 61. 62. 65. 66. 67. 72. 74. 76 καὶ κατωτ. τὰ ὑπ' ἀριθμ. 365. 366. 374. 447. 453. 456].

298. **Χ. Σ. Β.** Ὁ Ἀράλης τῆς Κρήτης. Κνωσός, ἔτ. 8ον (1961), τευχ. 35, σ. 37-38.
299. **Ἀθανασίου Γαλάτεια** Πῶς πῆρε τὸ ὄνομά του τὸ χωριό μου Κουτεμένος. Μαθ Ἑστ ἔτ. ΙΔ' (1963), ἀρ. 36, σ. 53. [2].
300. **Ἀνδρέου Στυλ.** Κυπριακαὶ παραδόσεις: «Τὸ νουρίν τοῦ Σατανᾶ». Μαθ Ἑστ ἔτ. ΙΓ' (1963), ἀρ. 34, σ. 111.
301. **Ἀργυράκης Γεώργ.** Τὸ Ἐλαφονήσι. Ἡώς, ἔτ. 6ον (1963), ἀρ. 66-70, 204-205. [2].
302. **Βιολάρης Γλαῦκος Π.** Παραδόσεις καὶ ἀνεκδότα τῆς Τουρκοκρατίας στὴν Κύπρο. Πνευμ Κύπρος χρον. Γ' (1962-63), σ. 106-107. [1].
303. **Γιαννικόπουλος Δημ.** (τοῦ Γυμνασίου Λαφαδίων). Τὰ στοιχεῖα τῆς πύλης καὶ μιὰ ἱστορία ἀπὸ τὸ Βαλκανικό. Χρον Ἀρχαῖο τόμ. Γ' (1961), σελ. 65-69. [1].
304. **Ἐξαρχόπουλος Γεώργ.** Ἀ. Θρύλοι καὶ παραδόσεις: Ἡ Νεραϊδόβρυση. Δωδωναῖον Φῶς, ἔτ. Α' (1961), τευχ. 1, σ. 85-86.
305. **Ζύμαρης Εὐάγγ.** Ἡ Παναγία τοῦ Ἁγίου Γάλακτος. Θρύλοι καὶ παραδόσεις. Χιακὴ Ἐπιθεώρ τόμ. 1 (1963), τευχ. 3, σ. 167-168.
306. **Ἰωαννίδου Μαρία** Ἀλλαι πληροφορίες καὶ παραδόσεις διὰ τὴν Χρυσοκάβα. Μαθητ. Πυρσός, ἔτ. Β' (1963), ἀρ. 2, σ. 26 [1].
307. **Καραχάλιος Χρ. Ἰ.** Τὰ στοιχεῖα ποὺ...παλαίβουν. [1]. Ρουμὲλ Ἡμερολ χρόν Η' (1964), σ. 93-95.
308. **Κεφαλληνιάδης Νίκ.** Ἀνδρ. Κουρσάροι στὴ Νάξο. (Θρύλοι καὶ παραδόσεις). Ἀθήνα 1963, 8ον, σελ. 28. (Ἀνάτυπον ἐκ τῆς ἐφημερίδος «Ναξιακὸν Μέλλον»).
- Δημοσ. 70 παραδ. ἀναφερόμεναι εἰς τὰς κατὰ τῆς Νάξου ἐπιδρομὰς τῶν πειρατῶν. Κρίσις: Ἐπετ Ἑταιρ Κυκλ Μελ τόμ. Γ' (1963), σ. 1080-1081 (Δ. Β. Οἰκονομίδης).
309. — Νυφώτισσα, τὸ βουνὸ τῶν θρύλων καὶ τῆς «γυναικόπετρας». Νάξος 1963, 8ον, σ. 22 ἄ.ζ. (Ἀνατύπ. ἐκ τῆς ἐφημ. «Ναξιακὴ Πρόοδος»).
- Δημοσ. 24 παραδ. μετὰ παρατηρήσεων. Κρίσις: Ἐπετ Ἑταιρ Κυκλ Μελ τόμ. Γ' (1963), σ. 1082 (Δ. Β. Οἰκονομίδης).

310. **Κεφαλληνιάδης Νίκ.** *Ἄνδρ.* Ὁ πύργος τῆς πλάκας στίς Τρίποδες Νάξου. Ἐκδόσεις «Συλλόγου Λειψιδιτῶν Νάξου», Ἀθῆναι 1963, 8ον, σελ. 23.
Κρίσις: Ἐπετ Ἐταιρ Κυκλ Μελ τόμ. Γ' (1963), σ. 1081 (Δ. Β. Οἰκονομίδης).
311. **Klaar Marianne** Christos und das verschenkte Brot. Neugriechische Volkslegenden und Legendenmärchen ins Deutsche übertragen, zu einem Teil gesammelt und herausgegeben von—. Kassel (1963), 8ον, σελ. 240.
Περιέχονται 78 δημῶδ. παραδ. καὶ παραμυθ. διηγήσεις.
Κρίσις: Ἀθηνᾶ 67 (1963-1964) σ. 434-436 (Γ. Κ. Σπυριδάκης).
312. **Κονιδάρης Φώτ.** Ὁ Δράκος τῆς Κεφαλονιάς ἐπὶ Ἐνετοκρατίας. Ἐπταν Ἡμερ χρόν. Γ' (1963), σελ. 189-192.
313. **Κριμπᾶς Παν.** Τὰ στοιχεῖα τῆς Πολιανῆς [ἱστορικὸ χωριὸ τοῦ τ. Δήμου Ἀμφείας, στὰ σύνορα τῶν Νομῶν Μεσσηνίας καὶ Ἀρκαδίας]. Μεσσην Χρον ἔτ. Α' (1961), τεῦχ. 1, σελ. 44-45.
Δημοσ. 4 παραδ. περὶ στοιχείων καὶ τῶν τοπωνύμων.
314. **Κώτσης Παναγ.** Στοιχεῖα καὶ φαντασματὰ Σκουφᾶς ἔτ. Η' (1963), σ. 104-109. [4].
315. **Κωτσάκης Κώστ. Δ.** Τὰ κάπρια τῆς Εὐβοῦντίας καὶ οἱ παραδόσεις τοῖς. Ρουμελ Ἡμερολ χρόν. Η' (1964), σελ. 85-91.
Δημοσ. 1 παραδ. καὶ τῶν τοπωνύμων.
316. **Μελανοφρύδης Π.** Ἡ. Θρύλοι καὶ πλάσματα. Ὁ Ζανταέρτζ. Ποντ Ἐστ ἔτ. 14 (1963), σ. 6979-6980.
317. **Μεταλλινού Ἀγγελικῇ** Λαϊκὴ παράδοσις Ὁρμυλίας. Τὸ μικρὸ ἐλαφάκι τοῦ Μοναστηρίου «Ἁγιοὶ Ἀπόστολοι». Χρον Χαλκ Θεσσαλονίκη 1962, τεῦχ. 3, σ. 96-97.
318. **Μουσελῆμης Σπ.** Γιὰ νὰ γνωρίσωμε τὴν πατρίδα μας καὶ τὸ λαὸ μας. Τὸ πανηγύρι τοῦ Γαρδικιοῦ καὶ τὸ κάστρο του. Δωδωναῖον Φῶς ἔτ. Β' (1963), τεῖχ. 5-6, σ. 274-278. [1].
319. **Ξηροτύρης Ζάχος** Λαϊκὴ φαντασία καὶ παράδοσις. Τελώνια καὶ δαιμόνια. Ρουμελιώτικη Τέχνη χρόν. Γ' (1964), ἀρ. φύλλ. 34, σελ. 1, 2. [2].
320. **Παπατρέχας Γεορ. Ἡρ.** Ἀκαρνανικά. Κωνωπίνα - Θρύλοι καὶ παραδόσεις [3]. Πειραιῖκη - Πατραϊκὴ, ἔτ. 9 (1963), ἀρ. 95, σ. 26.
321. **Παχυνάκης Παῦλ. Κ.** Τὸ Πυργοκάστελλο τοῦ Νικηφόρου Φωκά. (Ἀπὸ τοὺς παλινοὺς θρύλους). Κρητ Πρωτ ἔτ. Γ' (1963), σ. 167-168.
322. **Πατσαλίδης Ἀκης** Παναγία ἡ Χρυσοτριμιθιώτισσα. Μαθητ Πυρσὸς ἔτ. Β' (1963), σ. 27.

323. **Πετράκης Έ. Α.** Ὁ Καταχανᾶς καὶ τὸ ἔθιμά του. Κρητ' Ἔστ χρόν. ΙΕ' (1963), τευχ. 132, σ. 23-24.
324. **Πιεργάκου Σούλα Ν.** Τὸ βασιλοπόταμο. Μιά παραίδοση τῆς Λακωνίας. Ἡώς, ἔτ. 6ον (1963), ἀρ. 66-70, σ. 226.
325. **Πολίτης Ν. Γ.** Παραδόσεις τοῦ Μορηᾶ. Πελοπ. Πρωτ. τόμ. Ζ' (1963), σ. 221-230.
Ἀναδημ. 33 παραδ. ἐκ τοῦ ὁμωνύμου ἔργου τοῦ συγγραφέως.
326. **Προυπονᾶς Ί. Κ.** Ὁ ρωτακισμὸς καὶ ἡ ἰδιότυπος προφορὰ τοῦ φθόγγου λ εἰς τὸ γλωσσικὸν ἰδίωμα Φιλωτίου Νάξου. Ἐπετ' Ἐταιρ. Κυκλ. Μελ. τόμ. Γ' (1963), σ. 504-532.
Ἐν σελ. 529-32 δημοσ. ἰδιωματικὰ κείμενα 10 παραδόσεων.
327. **Στεφανίδης Ἀθ.** Ἡ εἰκόνα τοῦ Ἀγ. Αὐξεντίου καὶ τὸ χωρίον Κώμη Κεπήρ. Μαθ' Ἔστ. ἸΔ' (1963), ἀρ. 36, σ. 55.
328. **Τανιμανίδης Π. Γ.** Πῶς δικαιολογεῖται τὸ ἔθιμο τῆς βασιλόπιτας. Ποντ' Ἔστ. ἔτ. 14 (1963), σ. 7134.
Ἐν σημειώσει ἀναφέρεται παράδοσις ἀπὸ τοῦ ἀναξάρτου τοῦ Μ. Βασιλείου.
329. **(Χ. Ἀ.)** Ἡ Κυρά τοῦ Κάστρου. Μετ' ἐκδόσιν γιὰ τὴν Παναγιά τοῦ Κάστρου (Λέρον). Ποντ' ἔτ. 36 (1963), τευχ. 339-341, σ. 40.
330. **Χαραλαμπίδης Β.** Λαϊκὰ παραδόσεις Λάφνης Καλαβρυτών. Πελοπ. Πρωτ. τόμ. Ζ' (1963), σ. 235-236, ΠΠ.
331. **Χαρίτωνος Ἀγαθὴ** Πῶς πῆρε τὸ ὄνομά του τὸ χωριό μου Ἀλάμπρα. Μαθ' Ἔστ. ἸΔ' (1963), ἀρ. 36, σ. 53. — Ἀγία Κορόνα. Αὐτόθι σ. 54.

2. Μελέται.

332. **Θωμᾶς Γιώργ.** Τ' Ἁγιονόρος στοὺς θρύλους καὶ τὰ παραμύθια. Συμβολὴ στὸν ἑορτασμὸ τῆς χιλιετηρίδος του. Ἡώς, ἔτ. 6ον (1963), ἀρ. 71-72, σ. 9-11.
333. **Κουρνοῦτος Γ. Π.** Τὸ Ἅγιον Ὄρος. Ἱστορία καὶ θρύλοι. Ν' Ἔστ. τόμ. 74 (1963), τευχ. 875. Ἀφιέρωμα στὸ Ἅγιον Ὄρος. Χριστούγεννα, 1963, σ. 4-36.
334. **Οἰκονομίδης Δ. Β.** «Χρονογράφου» τοῦ Δωροθέου τὰ λαογραφικά. Λαογρ. τόμ. 18 (1959) σ. 113-243, τόμ. 19 (1960/61) σ. 3-95.
Κρίσις : Κνωσός, ἔτ. 8ον (1961), τευχ. 35, σ. 40 (Ἐδαγγελία Κ. Φραγκάκι).
335. **Παπαμιχαήλ Ἄννα** Δημῶδεις παραδόσεις ἐκ Σύμης καὶ Χίου. Ἐπετ. Λαογρ. Ἀρχ. τόμ. ΙΕ'-ΙΣΤ' (1962-63), ἐν Ἀθήναις 1964, σ. 32-41.
336. **Ρωμαῖος Κ.** «Τ' Ἀλογοπάτι». Στὴν Ἀρνα τοῦ Ταυγέτου. Ἡώς, ἔτ. 6ον (1963), ἀρ. 66-70, σ. 101-104.

337. **Ρωμαῖος Κ.** Ἡ γυναῖκα τῆς Βαλτίτσας. Περιγητική, ἀρ. 51 (1963), σ. 24 - 25. Τὸ πανηγύρι τῆς Καστρίτσας, αὐτόθι, ἀρ. 52 (1963), σ. 32 - 34. Πῶς ἔγινε ἡ λίμνη στὴν Κωπαῖδα, αὐτόθι, ἀρ. 54 (1963), σ. 16 - 17. Ὁ ἀνήλιαγος τοῦ Τρικαρδόκαστρου, αὐτόθι, ἀρ. 55 (1963), σ. 22 - 23. «Τὸ γεφύρι τοῦ Μανώλη», αὐτόθι, ἀρ. 57 (1963), σ. 18 - 19. Μιά ἐκδικητικὴ νύφη, αὐτόθι, ἀρ. 60 (1963), σ. 14 - 15.
Δημοσ. παρατηρήσεις εἰς τὰς ὡς ἄνω παραδόσεις.

Θ. Αἰνίγματα - Λογοπαίγνια.

[Βλ. καὶ ἄνωτ. τὰ ἄρθρα ὑπ' ἀριθμ. 64, 66, 72].

338. **Γεωργίου Κυπριανὸς Χρ.** Καθαρογλωσσία. Μαθ' Ἐστ. ἔτ. ΙΔ' (1963), ἀρ. 36, σ. 53.
339. **Εὐτυχίου Σταυρινῆ' Α.** [2] Αἰνίγματα. Μαθ' Ἐστ. ἔτ. ΙΔ' (1963), ἀρ. 36 σ. 53.
340. **Ζαφειρίου Ν. Ἰ.** Λύσεις αἰνιγμάτων. Ἄρ. Σάμου, τόμ. 6 (1962), σελ. 206.
Δημοσ. 36 λύσεις αἰνιγμ. τῶν προηγουμένων τευχῶν τοῦ περιοδικοῦ.
341. **Κριμπᾶς Παν.** Αἰνίγματα. Μεσογ. Χρόν. ἔτ. Γ' (1963), τεύχ. 8 - 9 σελ.

343. [10]

Ι. Εὐχαὶ - χαιρετισμοὶ - κατάροι - ὄροι - βλασφημίαι.

[Βλ. καὶ ἄνωτ. τὰ ἄρθρα ὑπ' ἀριθμ. 67, 72, καὶ κατωτ. τὸ ὑπ' ἀριθμ. 422].

342. **Μελανοφρύδης Π. Ἡ.** Ὁ ὄρκος. Ποντ' Ἐστ. ἔτ. 14 (1963), σ. 6972 - 6973.
12 ὄρκοι, 1 ἀρά, 1 παροιμ.
343. **Σταυρακάκης Γιάνν.** Συνηθέστερες κατάροις Μυλοποτάμου. Κρητ' Ἐστ. χρόν. ΙΕ' (1963), τεύχ. 137 - 138, σ. 232. [25].

ια'. Γλῶσσα.

1. Συνθηματικαὶ γλῶσσαι. Ὄνόματα: κύρια, ἐπώνυμα, παρωνύμια κλπ.

[Βλ. καὶ ἄνωτ. τὰ ἄρθρα ὑπ' ἀριθμ. 44, 47, 57, 71, 76].

344. **Ahrweiler Hélène** Les termes Τσάκωνες - Τσακωνίαι, et leur évolution sémantique. Revue des études byzantines, τόμ. XXI (1963), 243 - 49.
345. **Andriotis N. P.** Die mittel- und neugriechische Metronymica. (Atti e memorie del VII Congresso Internazionale die Scienza Onomastica, Firenze - Pisa 1961, vol II, σελ. 59 - 66).

346. **Βεΐκον - Σεραμέτη Κατίνα** Λαογραφικά καὶ γλωσσικά στοιχεῖα τῆς παλῆς Ξάνθης. Μέρους Δεύτερο. Γλωσσάριο: Ν - Ξ - Ο - Π. Θρακ Χρον ἔτ. Δ', τόμ. Γ' (1963), σ. 46 - 47, 96 - 97, 199 - 201. [Ὀνόμ].
347. **Δημητρίου Ν.** Συμβολὴ εἰς τὰς ἐκκλησιαστικὰς λέξεις καὶ φράσεις ποὺ ἀναφέρουν οἱ Σαμιῶτες συχνὰ στὶς ὁμιλίες των. Ἀρχ Σάμου τόμ. 6 (1962) σελ. 202 - 205.
Περιλαμβάνονται 58 λαϊκ. λέξεις καὶ φράσεις, αἱ ὁποῖαι προέρχονται ἐκ τῆς Ἁγίας Γραφῆς.
348. **Μαρκίδης Θρασ.** Τὰ παρατσούκλια στὸ Ἡράκλειο. Ἀπὸ τὴ βουλιαγμένη πολιτεία. Κνωσός, ἔτ. 2ον (1955), τευχ. 13, σ. 25-26. Αὐτόθι, τευχ. 14, σ. 28. Δημοσ. ἀρκετὰ παρων., ἐνῶ συγχρόνως γίνεται προσπάθεια διὰ τὴν ἐξακρίβωσιν τοῦ ἐτύμου μερικῶν ἐξ αὐτῶν.
349. **Μνάσωνος Στυλ.** [7] Παρατσούκλια. Μαθ' Ἔστ. ἔτ. ΙΔ' (1963), ἀρ. 36, σ. 54.
350. **Παπαχριστόπουλος Παν. Χρ.** [7] Φιλιαρινὰ παρωνύμια. Φιλιατρά, ἔτ. 7 (1963), τευχ. 25 - 26, σ. 11 - 12.
351. **Πετρίδης Μ. Γ.** Γλωσσικά Μαγίστης (Καστελλορίζου). Τὰ μικρὰ ἢ βαπτιστικά ὀνόματα τῶν γυναικῶν. Ἀπὸ Ἄστ. τοῦ Δ' (1963), σ. 102 - 106.
352. **Χαριστός Παῦλ.** Τὰ δημῶδη ὀνόματα τῶν αὐτῶν τῆς χωρίδος τῆς Χαλκιδικῆς. Χρον Χαλκ. Θεσσαλονίκης 1962, τευχ. 4, σελ. 235.

2. Τοπωνύμια

[Βλ. καὶ τὰ ἄρθρα ὑπ' ἀριθμ. 41. 44. 62. 65. 71 72. 313. 315].

353. **Ἀλεξάκης Ἰ. Σ.** Τὸ τοπωνύμιον Σκρᾶ. Κρητ' Ἔστ. χρόν. ΙΕ' (1963) τευχ. 141, σ. 336.
354. **Γκισδαβίδης Ἀπόστ. Κ.** Τὰ τοπωνύμια Χαλκιδικῆς καὶ Ἀν. Μακεδονίας. Χρον Χαλκ. Θεσσαλονίκης 1962, τευχ. 3, σ. 72 - 73.
355. **Ζέλλιος Παραδείσης** [42] Τοπωνύμια Ταξιάρχου. Χρον Χαλκ. Θεσσαλονίκης 1962, τευχ. 3, σελ. 111 - 114.
356. **Θαβώρης Ἀ. Ἰ.** [76] Τοπωνύμια ἀπὸ τὸ λιβάδι τῆς Χαλκιδικῆς. Χρον Χαλκ. Θεσσαλονίκης 1963, τευχ. 5, σελ. 112 - 123.
357. **Θωμόπουλος Ἰω. Ἀνδρ.** Μελέτη τοπωνυμικῆ τῆς νήσου Κέω. Ἐπετ' Ἐταιρ Κυκλ Μελ. τόμ. Γ' (1963), σ. 167 - 345.
358. **Καμπορόζος Φώτ. Μ.** Τὰ τοπωνύμια τῆς Μεσσηνίας. Πελοπ Πρωτ. τόμ. Ζ' (1963), σ. 339 - 350.
359. **Κληρίδης Νέασχ.** Πόθεν ἡ ὀνομασία τοῦ χωριοῦ Πελέντρι. Κυπρ Σπ. τόμ. ΚΖ' (1963), σ. 121 - 125.

360. **Κοντόβερος Δάξ. Κ.** Ὀνόματα τοπείων καὶ περιφερειῶν τῶν τριῶν περιοχῶν τῆς νήσου Νισύρου. Νισυριακά, τόμ. 1 (1963), σελ. 136 - 160.
Κατ' ἀλφαβητικὴν κατάταξιν τοπωνύμια τῶν περιοχῶν τῆς Νισύρου: Μανδρακίου, Ἐμπορείου μετὰ τῶν Πάλων καὶ Νικειῶν, περισυλλεγένητα ἐκ τῶν ἐν Ἀμερικῇ διαβιούτων Νισυρίων.
361. **Κρητικὸς Παν. Γ.** Πατμιακά τοπωνύμια. Δωδ' Ἀρχ. τόμ. Δ' (1963), σ. 33-94. Συνεχίζεται ἡ περὶ τῶν τοπων. τῆς Πάτμου ἐργασία τοῦ συγγραφέως, δημοσιευθεῖσα εἰς τοὺς Α' καὶ Β' τόμους τοῦ αὐτοῦ περιοδικοῦ.
362. **Μπέτσος Ὀδυσσ.** Ἀπὸ τὰς παραδόσεις καὶ τοὺς θρύλους τοῦ λαοῦ μας. Πόθεν τὸ ὄνομα «Σούλι». Δωδωναῖον Φῶς, ἔτ. Β' (1963), τευχ. 7, σ. 345 - 346.
363. **Μπέττης Στέφ.** Τοπωνυμικὸ τοῦ χωριοῦ Κρετσούνιστα Κουρέντων. Δωδωναῖον Φῶς, Ἰωάννινα, ἔτ. Β' (1964), τευχ. 8, σελ. 420 - 425.
364. **Μπίρης Κ. Ἡ.** Τοπωνύμια τῆς Τονοκαροατίας εἰς τὸ λεκανοπέδιον τῶν Ἀθηνῶν. Ἀθηναϊκά, τευχ. 30 (1965), σελ. 46 - 21.
365. **Νικηφόρου Φρόσω** Τοπωνύμια Χερσονήσου Μαθητ. Πυρσός, ἔτ. Β' (1963), ἀρ. 2, σ. 25.
Δημοσ. καὶ μία παράδ. περὶ θησαυροῦ.
366. **Ὀικονομίδου Μαρία** «Πικρὰ νερόν». Μαθητ. Πυρσός, ἔτ. Β' (1963), ἀρ. 2, σ. 26. Ἡ τρύπα τοῦ Παρασσινικοῦ Ἀγιάζ, σ. 26 - 27.
Δημοσιεύεται καὶ μία παράδοσις.
367. **Ὀικονόμου Ἀνδρ.** «Τσακκισμοκούπια». Μαθητ. Πυρσός ἔτ. Β' (1963), ἀρ. 2, σ. 26.
368. **Παναγῆς Σπυρ.** [4] Τοπωνύμια. Μαθητ. Ἐστ. ἔτ. ΙΔ' (1963), ἀρ. 36, σ. 55.
369. **Παπαρηγόπουλος Πᾶνος** Τοπωνυμικά τῶν Καλαβρύτων. Πελοπ. Πρωτ. τόμ. Ζ' (1963), σ. 337 - 338. [26].
370. **(Παπαχριστόπουλος Παν.)** Ἐξήγησις ἑνὸς τοπωνυμίου. Φιλιατρά, ἔτ. 7ον 1963), τευχ. 25 - 26, σ. 10.
371. **Πέτροβιτς Ν. Ἐ.** Ὀλίγα τινὰ περὶ τῆς ὀνομασίας τοῦ χωρίου Σουμπάσκιοι (νῦν νέον Σούλι) τῶν Σερβῶν. Σερρ. Χρον. τόμ. Δ' (1963), σελ. 308.
372. **Πλατάκης Ἐλ. Κ.** Τὸ σπήλαιον «Νεραγδότρυπα». Κρητ. Ἐστ. χρόν. ΙΕ' (1963), τευχ. 132, σ. 25 - 29. [8].
373. **Σαλιάρης Ἀ. Γ.** Τοπωνύμια τῆς Χίου καὶ ἄλλα τινὰ. Ἐτυμολογικά. Χιακὴ Ἐπιθεώρ. τόμ. 1 (1963), τευχ. 3, σ. 218 - 224.
374. **Σειστάκης Γ. Ἰ.** Τὸ Κακοδίκι. Τοπωνυμικά. Κρητ. Ἐστ. χρόν. ΙΕ' (1963), τευχ. 133, σ. 58 - 60.
Δημοσ. καὶ μία παράδ. περὶ πειρατῶν.

375. **Σταυρακάκης Γιάνν.** Τοπωνυμικά - γλωσσολογικά - ανάλεκτα. Κρητ 'Εστ χρόν. ΙΕ' (1963), τευχ. 131, σ. 444 - 445.

ιβ'. Λαϊκὸν Θέατρον.

376. **Ἀστερίσκοι:** Χτίζουμε στήν ἄμμο....Μαθήματα ἀπὸ ξένους. Ἡ μορφή τοῦ τούρκικου. Πολύτιμα διδάγματα. Θεατρικὸς ρυθμὸς. Ἐνας θησαυρὸς χάνεται. Θέατρο, χρόν. Β' (1693), τευχ. 18, σελ. 5 - 6.
Γενικά περὶ τοῦ θεάτρου τοῦ Καραγκιόζη.
377. **Βακαλὸς Ἑλένη** Ἐπιστροφὴ στὶς πηγές. Θέατρο ἀπλὸ μὰ ὁλοκληρωμένο. Θέατρο, χρόν. Β' (1963), τευχ. 10, σελ. 42 - 44.
Γενικά περὶ τοῦ θεάτρου τῶν σκιῶν.
378. **Βλάχη Εὐα** Ἡ Σερήνα, ὁ Πατέρας μου κ' Ἐγώ. Θέατρο, χρόν. Β' (1963), τευχ. 10, σελ. 47 - 48.
Ἀναμνήσεις ἀπὸ παλαιὰν παράστασι τοῦ λαϊκοῦ θεατρικοῦ ἔργου: Ὁ Καραγκιόζης, ὁ Μεγαλέξαντρος καὶ τὸ φίδι.
379. **Θεοτοκᾶς Γιώργ.** Καραγκιόζης πρὶν ἀνάστασιν τοῦ Νεοελληνικοῦ δραματολογίου. Θέατρο, χρόν. Β' (1963), τευχ. 10, σελ. 76.
380. **Δουκάτος Δ. Σ.** Ὁ Καραγκιόζης καὶ τὸ διεθνὲς Κέντρο Μελετῶν Μαριονέττας. Θέατρο, χρόν. Β' (1963), τευχ. 10, σελ. 79.
381. ——— Ὁ Καραγκιόζης καὶ τὸ Ἑθνικὸν Θεατρικὴ καὶ πατριωτικὴ παιδεία τοῦ λαοῦ. Θέατρο, χρόν. Β' (1963), τευχ. 10, σελ. 32 - 34.
382. **Λυγίζος Μήτσος** Ἐνα λαϊκὸν θέατρο μὲ ρίζες ποὺ διατηροῦνται ζωντανές. Θέατρο, χρόν. Β' (1963), τευχ. 10, σελ. 76 - 77.
383. **Μόλλας Ἀντ.** Λίγα ἀπ' ὅλα. Κωμωδία μὲ πρόλογο. Θέατρο, χρόν. Β' (1963), τευχ. 10, σ. 64 - 75.
384. ——— Ὁ Καραγκιόζης. Θέατρο, χρόν. Β' (1963), τευχ. 10, σελ. 62.
385. **Μόλλα - Γιοβάνου Ἀρετῇ** Ὁ πατέρας μου ὁ Μόλλας, γράφει ἡ κόρη του. Θέατρο, χρόν. Β' (1963), τευχ. 10, σελ. 59 - 62.
386. **Μπίρης Κ. Ἡ.** Ἑλληνικὸς ὁ Καραγκιόζης. Γέννημα τῶν ἀρχαίων μυστηρίων, ἀναπλάστηκε στὴν ἐπαρχία τοῦ 1900. Θέατρο, χρόν. Β' (1963), τευχ. 10, σ. 9 - 19.
387. **Εὐδὴς Ἀ. Γ.** Ὁ Καραγκιόζης καὶ ἡ Νεοελληνικὴ Ζωγραφικὴ. Τὴν πλούτισε μὲ παραδοσιακὰ στοιχεῖα. Θέατρο, χρόν. Β' (1963), τευχ. 10, σελ. 45 - 46.
388. **Παπαδημητρίου Ἑλλή** Δὲν ἔσβησε μὰ πνίγεται βίαια ἡ κωμικὴ κ' ἡρωϊκὴ πνοὴ του [τοῦ Καραγκιόζη]. Θέατρο, χρόν. Β' (1963), τευχ. 10, σελ. 77 - 78.

389. **Πάρνης Ἀλέξης** Ἡ ψυχὴ του [τοῦ Καραγκιόζη] ἑλληνικότατη καὶ οἱ ὑπερσεῖς του μέγιστες. Θέατρο, χρόν. Β' (1963), τεύχ. 10, σελ. 78-79.
390. **Πολίτης Φ.** Τὸ Θέατρο τοῦ Καραγκιόζη ἀποκρυστάλλωσε σὲ καθαρές γραμμές τὴν ἔννοια τῆς ὑποκριτικῆς τέχνης. Θέατρο, χρόν. Β' (1963), τεύχ. 10, σελ. 40-41.
Ἀναδημ. ἐξ ἐπιφυλλίδος τῆς ἑφημερ. «Πρωτῆ», Ἀθῆναι 7 Ὀκτωβρίου 1932.
391. **Risal P.** Καραγκιόζης πάντοτε οἰνόφλυξ, ἔτοιμος νὰ δώσῃ μαχαιριές. Μετάφραση Ἀλεξ. Παπαδιαμάντη. Θέατρο, χρόν. Β' (1963), τεύχ. 10, σελ. 27-29.
Ἀναδημ. ἐκ τῶν «Παναθηναίων», 15 Νοεμβρίου 1907, σ. 80-85.
392. **Ρώτας Βασ.** Καραγκιόζ - μπερντές. Καθρέφτης Νεοελληνικῆς πραγματικότητος. Θέατρο, χρόν. Β' (1963), τεύχ. 10, σελ. 30-31.
393. **Σκαρίμπας Γιάνν.** Καραγκιόζης ὁ Μέγας. Ἕνας θίασος Διονυσιακῶν χαρτονομούτρων. Θέατρο, χρόν. Β' (1963), τεύχ. 10, σελ. 49-51.
394. **Σπαθάρης Σ.** Ἡ τέχνη μου καὶ ἡ ζωὴ μου, ἱστορεῖ ὁ Καραγκιοζοπαίχτης—. Θέατρο, χρόν. Β' (1963), τεύχ. 10, σελ. 52-54.
395. **Σιδέρης Γιάνν.** Θέατρο καὶ Καραγκιόζης. Μία πρώτη ματιὰ στὴ σχέση τους. Θέατρο, χρόν. Β' (1963), τεύχ. 10, σελ. 32-39.
396. **Τσαρούχης Γιάνν.** Μάθημα ἀπὸ τὸ μόνο Νεοελληνικὸ Θέατρο. Θέατρο, χρόν. Β' (1963), τεύχ. 10, σελ. 7-8.
397. **Χαρίδημος Χρῆστ.** Ἐξῆσα μετὰ τὸν Καραγκιόζη. Ὑπαγορεύει ὁ καραγκιοζοπαίχτης—. Θέατρο, χρόν. Β' (1963), τεύχ. 10, σελ. 55-58.
398. **Χριστοφίδης Δ. Ἀ.** Ὁ γραφικὸς Καραγκιόζης καὶ οἱ τύποι του. Τὸ «θέατρο τῶν σκιῶν». Κρίκος, ἔτ. 14 (1963), τεύχ. 148, σ. 25-40.

ιγ'. Δημῶδη βιβλία.

399. **Pfister Friedrich** Alexander der Grosse in der byzantinischen Literatur und in neugriechischen Volksbüchern. Probleme der neugriechischen Literatur, Band. III (1960), σ. 112-130.

4. Μουσικὴ καὶ χοροί.

[Βλ. καὶ ἀνωτ. τὰ ἄρθρα ὑπ' ἀριθμ. 47, 73].

400. **Ἀβέρωφ Γεώργ.** Κυπριακὲς σουίτες. Πνευμ Κύπρος, χρόν. Γ' (1962-63), σ. 96-97.
Δημ.σ. καὶ 4 δημοτ. τετράστιχα.
401. ——— Μερικοὶ κυπριακοὶ χοροί. Φιλολογ Κύπρος 1963, σελ. 226-228.
Περίλαμβ. καὶ 2 κείμενα ἑσμάτων.

402. Ἡ λεβεντιά τοῦ «Καστρινοῦ» χοροῦ. (Φωτογραφία τοῦ καλλιτέχνου φωτογράφου κ. Κ. Κουτουλάκη). Κνωσός, ἔτ. 1ον (1954), τεύχ. 7, σ. 9 [εἰκόν].
403. **Ἡμεῖλος Στέφ. Δ.** Εἰδήσεις περὶ ἐλληνικῶν χορῶν καὶ μουσικῆς παρὰ τῷ περιηγητῇ P. Aug. de Guys. Ἐπετ Λαογρ Ἀρχ τόμ. ΙΕ' - ΙΣΤ' (1962 - 63), ἐν Ἀθήναις 1964, σ. 14 - 31.
404. **Καρακάσης Σταῦρ.** Λαογραφικὴ μουσικὴ ἀποστολὴ εἰς Λέσβον (ἀπὸ 11 Αὐγ. - 10 Σεπτ. 1963). Ἐπετ Λαογρ Ἀρχ τόμ. ΙΕ' - ΙΣΤ' (1962 - 63), ἐν Ἀθήναις 1964, σ. 351 - 361.
405. — Μουσικὴ ἀποστολὴ εἰς Χίον ἀπὸ τῆς 28 Αὐγούστου μέχρι τῆς 9 Σεπτεμβρίου 1962. Ἐπετ Λαογρ Ἀρχ τόμ. ΙΕ' - ΙΣΤ' (1962 - 63), ἐν Ἀθήναις 1964, σ. 273 - 287.
406. Κρητικὴ λύρα. (Ἀπὸ τὴν φωτογρ. Συλλογὴν τοῦ κ... Ἀνωγειανάκη). Κνωσός, ἔτ. 7ον (1960), τεύχ. 28, σ. 25 [1 εἰκόν].
407. Κρητικοποῦλες τοῦ Καΐρου χοροῖσιν τὴν οὐίστα. Κνωσός, ἔτ. 1ον (1953), τεύχ. 3 - 4, σ. 11 [1 εἰκόν].
408. **Δουκῆτος Δημ. Σ.** Κεφαλληνικὴ Ἑκκλησιαστικὴ Μουσικὴ (Ἀνθολογία). Ἐπιμέλεια Φωτ. Κ. Π. Φωκά - Κασμετάτος, χορηγία Ε. Α. Τσιπλάκου. Μπασιζ. Ἀθήναι 1963, 8ον μικρ., σελ. 6 εἰκ. + 547.
409. **Μαυρεῆς Ν. Γ.** Μανώλης Καλομοῖρας (1883 - 1962). (Νεκρολογία). Δωδ Ἀρχ τόμ. Δ' (1963), σ. 290 - 293.
410. **Περισιτέρης Σπυρ.** Ὁ ἐξάσημος ρυθμὸς εἰς τὰ Ἑλληνικὰ δημοτικὰ τραγούδια. Ἐπετ Λαογρ Ἀρχ τόμ. ΙΕ' - ΙΣΤ' (1962 - 63), ἐν Ἀθήναις 1964, σ. 201 - 229.
411. — Μουσικὴ ἀποστολὴ εἰς Εὐρυτανίαν (4 Ἰουλ. - 3 Αὐγούστ. 1962). Ἐπετ Λαογρ Ἀρχ τόμ. ΙΕ' - ΙΣΤ' (1962 - 63), ἐν Ἀθήναις 1964, σ. 288 - 303.
412. **Ραντόπουλος Γιώργ.** Ἡ μουσικὴ στὴν Κεφαλονιά σήμερα. Ἰόν Ἡχώ, ἔτ. 18 (32), (1963), τεύχ. 201, σελ. 10.
413. **Σέττας Δημ. Χρ.** Μουσικὴ λαογραφικὴ ἀποστολὴ στὴ Βόρεια Εὐβοία καὶ κατάλογος 305 ἠχογραφήσεων. Ἀρχ Εὐβ Μελ τόμ. 10 (1963), σ. 344 - 366.
414. **Σπήλιος Αἰμ.** Ἡ μουσικὴ εἰς τὴν Ζάκυνθον. Ἰόν Ἡχώ, ἔτ. 18 (32), (1963), τεύχ. 201, σ. 12 - 13. Ἡ μουσικὴ εἰς τὴν Κεφαλληνίαν. Αὐτόθι, τεύχ. 202 - 203, σ. 5 - 7. Ἡ μουσικὴ εἰς τὴν Κέρκυραν. Αὐτόθι, τεύχ. 204 - 205, σ. 11 - 13.
415. **Τσαρούχης Γ.** Μικρὸ σχόλιο στὸν Ζεῦμπέκικο. Θέατρο, χρόν. Β' (1963), τεύχ. 10, σ. 79.

416. **Χατζιδάκης Γεώργ.** Ἡ δημόδης Κρητικὴ μουσική. Μουσικὰ σημειώματα. Κνωσός, ἔτ. 2ον (1954/55), τεύχ. 14, σ. 29 - 30.
Περὶ τῆς ἀναγνωρίσεως τῆς Κρητικῆς μουσικῆς τὸ πρῶτον ἐν Ἀθήναις κατὰ τὸ 1895 καὶ περὶ τῆς ἀξίας τῆς.

Ε'. Κοινωνικὸς βίος.

1. Οἱ κύριοι σταθμοὶ τῆς ἀνθρωπίνης ζωῆς.

Γέννησις, γάμος, τελευτή.

[Βλ. καὶ ἀνωτ. τὰ ἀρθρα ὑπ' ἀριθμ. 35. 37. 38. 47. 48. 51. 52. 53. 58.
60. 61. 67. 72. 73. 75 καὶ κατωτ. ἀρ. 482].

417. **Ἀνώνυμος** Ἔθιμα περὶ τὴν γέννησιν ἐκ Βέσσης καὶ Ἐλάτης Χίου. Λαογρ 21 (1963/64), σ. 540.
418. ——— Ἔθιμα περὶ τὸν θάνατον ἐκ Βέσσης καὶ Ἐλάτης Χίου. Λαογρ 21 (1963/64), σ. 540.
419. **Βαναξούνη Μαρία** Ζητήματα σχετῶν μετὰ τὸ παιδί ἐκ Σαλαμίνος. Λαογρ 21 (1963/64), σ. 522 - 527.
420. **Βενιάδης Γεώργ.** Γάμος στὸ Ἀθηναϊκόν (κατὰ τὸ 1900). Χιακὴ Ἐπιθεώρ τόμ. 1 (1963), τεύχ. 1, σ. 51 - 53.
Δημοσ. καὶ γαμήλια δίστ. ὡς καὶ 4 γαμήλ. ἄσματα.
421. **Γανιάρης Χρ.** Καλλιμασιώτικα μνημόσυνα. Ἡ Καλλιμασιά. Χιακὴ Ἐπιθεώρ τόμ. 1 (1963), τεύχ. 2, σ. 125 - 128. — Καλλιμασιώτικα μνημόσυνα. Ἡ Μαριγὼ ἢ Μαντικοῦ. Αὐτόθι, τεύχ. 3, σ. 190 - 192.
422. **Γκλέκας Γ.** Γεννητούρια. Ἡὼς, ἔτ. 6ον (1963), ἀρ. 66 - 70, σ. 186 - 187.
Εἰδήσεις περὶ γεννήσεως καὶ γάμου μετὰ τινων εὐχῶν καὶ ἀρῶν.
423. **Καραναστάσης Ἡρακλ. Μ.** Τὰ ἔθιμα τοῦ γάμου στὰ χωριά τῆς Κῷ Ἀντιμάχεια καὶ Καρδάμενα. Δωδ Ἀρχ τόμ. Δ' (1963) σ. 226 - 241.
424. **Κληρίδης Νέασχ.** Ἀνέκδοτα Κυπριακὰ - Ἀρραβῶνες τοῦ παλίου καιροῦ. Φιλολογ Κύπρος 1963, σελ. 92 - 93.
425. **Μάνος Παν. Ἐ.** Ὁ γάμος στὴν Προσωτσάνη. Μακεδονικά, τόμ. Ε' (1961 - 63), σ. 291 - 304.
426. **Μολλὰς Ἐκμὲλ** Ἡ προῖκα στὰ Κρητικὰ χωριά. Κνωσός, ἔτ. 1ον (1953/54) τεύχ. 9 - 10, σ. 31.
427. **Οἰκονόμου Θωμ.** Βλάχικος γάμος εἰς τὸ χωρίον Σέσκουλον τῆς Θεσσαλίας. Λαογρ 21 (1963/64), σ. 527 - 531.

428. **Στούμπας Γεώργ.** 'Επ. Τὰ κατὰ τὴν τελευταίαν ἔθιμα εἰς τὸ χωρίον Δροσπηγὴ τῆς Ἀρτης. Λαογρ 21 (1963/64), σ. 531-538.
Δημοσ. καὶ 6 μοιρολόγια.
429. **Χατζηγάκης Ἀλέξ. Κ.** Λαογραφικὰ Ἀσπροποτάμου (Πίνδου Τικκάλων). Γάμος στὰ Βλαχοκόνακα (Σαρακατσάνικοι). Φιλ. Πρωτοχρ. χρον. 20 (1963), σ. 351-353.
Δημοσ. καὶ στίχοι γαμήλ. ἄσματ. ὡς καὶ 3 πλήρη γαμήλ. ἄσματα.

2. Θρησκευτικὴ ζωὴ. Λαϊκὴ λατρεία.

α'. Συλλογαί.

[Βλ. καὶ ἄνωτ. τὰ ἄρθρα ὑπ' ἀριθμ. 35. 36. 38. 40. 45. 47. 48. 51. 53. 58.
59. 60. 61. 64. 66. 69. 70. 72. 73. 75. 76. 318. 328].

430. **Ἀβραὰμ Κώστ. Δ.** Οἱ Γιορτές. Ρομμελὶ Ἡμερ χρόν. Η' (1964), σελ. 22-24.
Δημοσ. ἔθιμα τῶν ἐορτῶν τοῦ Δωδεκαμήνου.
431. **Βουνᾶς Χρήστ.** Ἀπὸ τὴν Κεφαλονίτικὴ Λαογραφία. Τὸ Κεφαλονίτικο καρναβάλι. Ἑπτὰ Ἡμερ χρόν. Γ' (1963), σελ. 142-143.
432. **Πουλιέλιον Ἐλένη** Ἡ Μεγάλῃ Βοήθεια. Ἀπὸ τὸ λαογραφικὸ πνεῦμα τῆς Σητείας. Κρητ. Ἑστ. χρόν. ΙΕ' (1963), τευχ. 139, σ. 439.
433. **Δαλαμπῆς Νικ. Δ.** Περιγραφή τοῦ ἔθιμου «οἱ Λαζαρίνες» ὅπως γίνεται στὸ χωρίο Πολύφυτο τοῦ νομοῦ Κοζάνης. Μακεδονικά, τόμ. Ε' (1961-1963), σ. 244-252.
434. **Εὐαγγέλιος Εὐάγγ. Β.** Πυροβολοὶ καὶ Ἀναστενάρηδες, Βόλος 1963, 8ον, σελ. 12. [Ἀνατύπ. ἐκ τῆς ἐφημερ. «Ἡ Θεσσαλία» Βόλου].
435. **Ζαφειρίου Νικ. Ἰ.** Ἀπὸ τὰ ἦθη καὶ ἔθιμα τῆς Σάμου. Ἀρχ. Σάμου, τόμ. 6 (1962), σελ. 22-25.
Περιγραφή τοῦ ἔθιμου τῶν θηλειῶν μὲ τὰς ὁποίας συνελάμβανον πουλιά καὶ ἄλλα ἔθιμα τῶν Χριστουγέννων.
436. **Καραμάνος Γ.** Πασχαλινὰ βαρελότα. Κρίκος, ἔτ. 14 (1963), τευχ. 148, σ. 24, 35.
437. **Κηπουριώτης Πᾶνος** Ληξουριώτικες ἀναμνήσεις. Τὸ Πανηγύρι στὸν Κεχριῶνα. Ἰόν. Ἠχώ, ἔτ. 18 (32) (1963), τευχ. 204-205, σελ. 8, 26-27.
438. **Κουτσομύτης Ἀπόστ.** Λαογραφικὰ Νέας Κεσσάνης. Θρακ. Χρον. ἔτ. Δ', τόμ. Γ' (1963), σ. 48-50, 52.
Ἐθιμα λατρ. μὲ τὸ τραγούδι τοῦ Λαζάρου καὶ ἕτερα 2 ἄσματα.
439. **Κυριακίδης Γ. Σ.** Ἰούδας — Ἡ τριζο(γ)ύρα. Φιλολογ. Κύπρος 1963, σελ. 150-152.

440. **Δουνόπουλος Δ.** Γιορτές τοῦ Φθινοπώρου. Ρομειλιώτικη Τέχνη, χρόν. Γ' (1963), ἀρ. φύλλ. 30, σελ. 1, 2. — Οἱ χειμωνιάτικες γιορτές. Αὐτόθι, Γ' (1964), ἀρ. φύλλ. 34, σελ. 4.
Ἐναδημοσ. ἀπὸ τὸ ἔργον τοῦ συγγρ. «Γεωργικά τῆς Ρούμελης», σελ. 170 - 171.
441. **Μανουσάκης Γ.** Τὸ πανηγύρι τῆς Ἀσῆ γωνιάς. Περιγηγητική, ἀρ. 52 (1963), σελ. 50.
442. **Μαρκίδης Θρ.** Ἐπικάμαι ἀναμνήσεις. Ἀπόκρως τοῦ 1910 στὸ Κάστρο, ὁ Καρνάβαλος καὶ τὸ Κομιτᾶτον. Κνωσός, ἔτ. 5^{ον} (1958), τευχ. 21, σ. 27-29.
443. **Μπανάβας Γ.** Τὸ ἔθιμο τοῦ «Παρακαμινοῦ». Χρον Χαλκ. Θεσσαλονίκη 1962, τευχ. 3, σ. 82-84.
444. : **Νικολάκι ἀπὸ τὴν Κρίτσα** Τὰ κλήματα τῆς φουνάρας. Κρητικὸ νάκλι Ἀνατ. Κρήτης. Κρητ Ἑστ χρόν. ΙΕ' (1963), τευχ 130, σ. 403.
Κατὰ τὴν συνομιλίαν δύο μαθητῶν, τοῦ ἑνὸς ἐκ τῆς Ἀνατ. Κρήτης καὶ τοῦ ἑτέρου ἐκ τῆς Δυτικῆς, ἀναφέρονται πασχαλιάτικα ἔθιμα καὶ δὴ πληροφορίες περὶ τῶν ἐθίμων «Φουνάρας» καὶ «Ἰουδα».
445. **Παινεσάκης Ἀπόστ.** Τὰ Σιγανίται πανηγύρια. Κυκλαδικὰ ἔθιμα. Κρητ Ἑστ χρόν. ΙΕ' (1963), τευχ. 135, σ. 126-129.
Δημοσ. καὶ ἐν ἑσμά.
446. **Παπασταματίου - Μπαμπαλίτης Χρήστ.** Λαογραφικά Σουφλίου. Θρακικά, τόμ. 37 (1963), σ. 263 - 294.
Δημοσ. λατρ. ἔθιμα καὶ τινα ἀνέκδοτα.
447. **Πατισίδης Χαρ. Ἀ.** Ὁ Ἅγιος Λάζαρος καὶ ἡ ἐκκλησία του εἰς Λάρνακα (Λάρναξ 1961), 8ον, σελ. 7.
Τὸ δημοσίευμα εἶναι μετεφρασμένον καὶ ἀγγλιστί. Δημοσ. τὸ ἔθιμον τῆς ἀναπαράστασέως τοῦ θανάτου καὶ τῆς ἀναστάσεως τοῦ Λαζάρου καὶ τινες παραδόσεις σχετιζόμεναι μὲ τὸν ἅγιον καὶ τὸν ναόν του.
448. **Πουλάκης Θεόδ.** Ἄνδρ. Πάσχα στὸ γραφικὸ Καμίνι. Τὸ Μέλλον τῆς Ὑδρας, ἔτ. 23 (1963), σ. 79 - 80.
449. **Ρωμαῖος Κ.** Θεοφάνεια. Περιγηγητική, ἀρ. 49 (1963), σ. 16 - 17.
450. **Σαλαμάγκας Δημ.** Πανηγύρια καὶ παζάρια. Δωδωναῖον Φῶς, ἔτ. Α' (1963), τευχ. 1, σ. 83 - 84.
451. **Σκουζὲς Δημήτρ.** Παλὰ ἔθιμα τῆς Πρωτοχρονιάς. Ἀθηναϊκά, τευχ. 26 (1963), σελ. 25 - 26.
452. **Τσαρνᾶς Δημ. Ἰ.** Σκίτσα ἀπὸ τὰ κάλαντα στὰ Καριώτικα σπίτια. Ἰκαριακά τευχ. 29-30 (1963), σ. 26-27.
453. **Χαρολίδης Ἀλέκ. Ν.** Τὸ μοναστήρι τῆς Χοζοβιώτισσας καὶ τὸ μαντικὸ

ἀγίασμα τοῦ Ἀγίου Γεωργίου τοῦ Βαλσαμίτη. Πάν, ἔτ. 36 (1963), τεύχ. 342-344, σ. 7-10.

Ἐν σελ. 10 γίνεται λόγος περὶ τοῦ ἀγιάσματος καὶ ἐν σελ. 7 δημοσ. μία παράδοσις.

454. **Χατζηγιωαννίδης Δ.** Σημειώματα ἀπὸ τὸν Ὀφιν. Ὁ τονανμᾶς. Ποντ' Ἔστ ἔτ. 14 (1963), σ. 7002-7004.

Περὶ τοῦ ἐθίμου τῶν πυροβολισμῶν.

455. **Χριστοδούλου Βενιζ.** Λαμπριάτικα ἔθιμα τῆς Κύπρου καὶ ἡ σημασία των Μαθ' Ἔστ ἔτ. Π' (1963), ἀρ. 34, σ. 111.

456. **Χριστόπουλος Τάκης Φ.** Τὸ μοναστήρι τῆς Ἀμπελακιώτισσας στὴ Ναυπακτία. Ρουμὲλ Ἡμερολ χρόν. Η' (1964), σ. 53-62.

Δημοσ. ἔθιμα λαϊκ. λατρ. καὶ 1 παράδοσις.

β'. Μελέται.

457. **Κακούρη Κατερίνα Ἰ.** Διονυσιακὰ. Ἀθήναι 1963, 8ον, σελ. XX+244+69 εἰκ. ἐκτὸς κειμ. +1 χάρτ. (Διατρύβη ἐπὶ τοῦ κατάρια).

Κρίσις: Λαογρ 21 (1963/64), σ. 616-624 (Γ. Δ. Μπαρ).

458. **Κορομηλάς Γεώργ. Κ.** Τὰ Ρένια καὶ ἡ ἱστορία των. Ἀθηναϊκά, τεύχ. 2 (1962), σελ. 16-24.

459. **Δουκάτος Δημ. Σ.** Τὸ ἔθιμο τῆς βασιλοπατίας. Μικρ Χρον τόμ. 10 (1963), σ. 104-143.

460. **Μαρίνης Κώστ.** Μοραίτικα Λαμπροφόρια. Ἀπὸ τὴν πατρογονική μας κειμηλιοθήκη. Πελοπ Πρωτ τόμ. Ζ' (1963), σ. 271-276.

Δημοσ. καὶ στίχοι δημοτικῶν ᾠμάτων.

461. **Σταθᾶτος Νικ. Γ.** Χριστουγεννιάτικες κάρτες (πὼς ἐπεκράτησε τὸ ἔθιμο). Κρίκος, ἔτ. Η' (1963), τεύχ. 155-156, σ. 31.

462. **Ἀνώνυμος** Ὁ Ἅγιος Βασίλειος στὴν Ἀθήνα. Ἀρχιμηνιὰ καὶ ἀρχιχρονιά. Κρίκος, ἔτ. 14 (1963), τεύχ. 145, σ. 14. Τὰ αὐτὰ τοῦ Πάσχα, αὐτόθι, τεύχ. 148, σ. 14. [Ἐκλαϊκευτικὰ ἄρθρα].

3. Κοινωνικὴ ζωή.

α') Κοινωνικὴ ὁργάνωσις.

[Βλ. καὶ ἄνωτ. τὰ ἄρθρα ὑπ' ἀριθμ. 35. 48. 51. 54. 64].

463. **Βλάχος Παναγ. Κων.** Λαογραφικαὶ σελίδες. Συνεργασία καὶ ἀλληλοβοή. θεια εἰς τὴν Εὐρυτανίαν. Εὐρυτανικά Χρονικά, τεύχ. 3 (1962), σ. 105-109. Ἐν τέλει δημοσ. καὶ «σημειώσεις» μὲ ἐρμηνευτικὸν πῖνακα λέξεων.

464. Ἡ γρηὰ μὲ τὴ ρόκα τῆς. Κνωσός, ἔτ. 5ον (1958), τευχ. 21, σ. 5 [1 εἰκόν]
465. **Κόνσολας Νικίας Ν.** Λαογραφικὰ Ὀλύμπου Καρπάθου. Λαογρ 21 (1963 / 64), σ. 215 - 268.
Δημοσ. εἰδήσ. περί κοινωνικ. ὁργανώσεως καὶ λαϊκ. δικαίου.
466. : **Ὁ Χατζη-Γιαμάκης** Δὲν ἔχεις ἰδέα. Κρητικά νάκλια Ἑρακλειώτικα. Κρητ Ἑστ χρόν. ΙΕ' (1963), τευχ. 135, σ. 142.
Δημοσ. εἰδήσεις περί δραγάτου.
467. **Σακελλαρίου Χάρη** Ἡ γυναίκα στὴ Ρουμελιώτικη λαογραφία. Ρουμελιώτικη Τέχνη, χρόν. Γ' (1963), ἀρ. φύλλ. 25, σελ. 11-13.
468. **Σπανός Δημ.** Ἐθιμα σχετικὰ μὲ τὴν διοίκησιν τοῦ χωρίου Ἐγερηγόρος κατὰ τὴν Τουρκοκρατίαν. Χιακή Ἐπιθεώρ τόμ. 1 (1963), τευχ. 2, σ. 90 - 92.
469. **Ξηροτύρης Ζάχος** Ἡ φιλοξενία τοῦ χωριοῦ. Ρουμελιώτικη Τέχνη, χρόν. Γ' (1963), ἀρ. φύλλ. 29, σελ. 4.

β'. Λαϊκὸν δίκαιον.

[Βλ. καὶ ἀνωτ. τὰ ἀποσπ. στ. ἀποθρ. 43. 72].

470. **Μελανοφρύδης Π.** Μέτρα καὶ σταθμά. Πρωτ. Ἑστ ἔτ. 14 (1963), σ. 7154 - 7155.
471. **Παπαχαρίσης Ἀθαν. Χ.** Πλαστικά (Παπῆς, πεντάρα, φράγκο, ἀλαφροπαλάντζα, ἀλαφροκούδουνο, δρόμα, κωνούτσι). Πλάτων, ἔτ. ΙΕ' (1963), σελ. 277-278.
472. **Γέροντας Δημ. Ἀλ.** Ἡ προῖξ καὶ ἡ πρόγαμος δωρεὰ κατὰ τὸ ἔθιμικὸν δίκαιον εἰς τὰς Ἀθήνας τῆς Τουρκοκρατίας. Ἀθηναϊκά, τευχ. 16 (1960), σελ. 49 - 60.
473. **Γκίνης Δημ. Σ.** Σημασιολογικά ἐκ μεταβυζαντινῶν νομικῶν κειμένων. Ἀθηνᾶ 67 (1963-64), σ. 370 - 376.
Δημοσ. εἰδήσεις σχετικαὶ μὲ τὸ λαϊκὸν δίκαιον.
474. **Καργάνος Σ. Ἰ.** Μασχαλισμός. Ἐνα πανάροχαιο ἔθιμο, ἀντίστοιχο φαινόμενο στὴ μεσαιωνικὴ Μάνη. Ἑστιάς Β' (1962), σελ. 9.
475. **Κισκήρας Ἰωάνν. Π.** Τὸ ἀστικὸν δίκαιον τῆς Ὑδρας. Διατριβὴ ἐπὶ διδασκατορίᾳ. Ἀθῆναι 1961, 8ον, σ. 111.
Ἐνδιαφέρει τὴν ἔρευναν τοῦ λαϊκοῦ δικαίου.
476. **Παπαθανασόπουλος Θαν.** Τὸ λαϊκὸ δίκαιο τῶν ἀγωγιατῶν. Μία παράξενη τάξις Ρουμελιωτῶν Ἐπαγγελματιῶν. Ρουμελιώτικη Τέχνη, χρόν. Α' (1962), ἀρ. φύλλ. 9-10, σελ. 3.
477. Στὴ λαϊκὴ ἀγορὰ τοῦ χωριοῦ. Κνωσός, ἔτ. 7ον (1960), τευχ. 32, σ. 3, [1 εἰκόν].

478. **Φάλμπος Φίλιππ. Κ.** Τσαρσιά καὶ παζάρια στὴ Σμύρνη. Μικρ. Χρον 10 (1963), σελ. 334 - 349.

4. Παιδικὴ ζωὴ.

Παιδιαί.

[Βλ. καὶ ἄνωτ. τὰ ἄρθρα ὑπ' ἀριθμ. 67. 72].

479. **Ἀθανασιάδης Στάθ.** [10] Παιγνίδια τῆς Σάντας. Ποντ. Ἑστ. ἔτ. 14 (1963), σ. 6965 - 6966.

III. ΞΕΝΗ ΛΑΟΓΡΑΦΙΑ

Α'. Γενικά.

480. **Ἀνώνυμος** Πῶς γιορτάζουν οἱ διάφοροι λαοὶ τὰ Χριστούγεννα καὶ τὴν Πρωτοχρονιά. Παραδόσεις καὶ συνήθειες. Κόινος, ἔτ. 14 (1963), τευχ. 155 - 156, σ. 14-16.
481. **Jahrbuch für musikalische Völk- und Völkerkunde** Ἐπετηρὶς τῆς μουσικῆς λαογραφίας καὶ ἐθνολογίας. Τεύχος 1ον. Berlin 1963, 8ον, σελ. 149 + 3 χάρτ. + 2 πίν. + 1 δίσκ. γραμμ. + 1 δίσκ. γραμμοφώνου. Κρίσις: Λαογρ. 21 (1963/64), σ. 646-649 (Στ. Καρακάσης).

Β'. Λαογραφία τῶν Βαλκανικῶν λαῶν.

1. Γενικά.

482. **Kremenliev Boris** Balkans Revisited, 1962. Ethnomusicology. Tenthanniversary issue. Journal of the Society for Ethnomusicology, vol. VII, Numer 3, September 1963, σ. 248 - 251.
483. **Loukatos D.** L'invitation aux noces: sujet d'étude comparative chez les peuples Balkaniques. Die kultur Südosteuropas ihre Geschichte und ihre Ausdrucksformen. Sonderdruck aus Südosteuropa - Schriften im Namen der Südosteuropa - Gesellschaft hrsg. von Rudolf Vogel. 6. Band., Wiesbaden 1964, σελ. 161-170.

2. Ἀλβανικὴ λαογραφία.

484. **Comisel Emilia** Λαογραφικὴ ἔρευνα ἐν Ἀλβανίᾳ (Revista de Folclor, anul V, Nr. 1-2, București, 1960, σ. 166-170). Μετάφρασις ὑπὸ Δ. Β. Οἰ-

κονομίδου. Λαογρ 21 (1963/64), σ. 541 - 547. [Μουσικολογική έρευνα].

3. Ρουμανική λαογραφία.

485. **Οικονομίδης Δημ. Β.** Nicolae Cartojan. (Νεκρολογία). Λαογρ 21 (1963/64), σελ. 579 - 584.

486. Arta populară din Valea Jiului (Regiunea Hunedoara). Colectiv de redacție: Nicolae Dunăre, Sabin Belu, Ion Frunzetti, Leontin Ghergariu, Cornel Irimie, Paul Petrescu, Paul H. Stahl. Editura Academiei Republicii Populare Române, 1963, 4ον, σελ. 589, 274 εικ., XV πίν. καὶ 18 χάρτ.

Κρίσις: Λαογρ 21 (1963/64), σελ. 636-640 (Δημ. Β. Οικονομίδης).

4. Τουρκική λαογραφία.

487. **Nerval Gerard de** Μία παράσταση Τουρκικού Καραγκιόζη στην Κωνσταντινούπολη τοῦ 1850. Μετάφραση. *Εἰσαγγαγία Δραγώνα*. Θέατρο, χρόν. Β' (1963), τεύχ. 10, σ. 25 - 26.

488. **Sıyanuşgil Sabri Esat** Ὁ Τουρκικός Καραγκιόζης. [Πρόλογος τῆς *Πλάτης Ζώρα*]. Ζυγός, ἀρ. 87 - 88 (1963), σ. 10 - 12.

489. ——— Ὁ Τουρκικός Καραγκιόζ καὶ τὰ πρόσωπα τοῦ θιάσου του. Μετάφραση *Πλάτωνα Μουσαίου*. Θέατρο, χρόν. Β' (1963), τεύχ. 10, σ. 20-24.

Γ'. Λαογραφία ἄλλων εὐρωπαϊκῶν λαῶν.

1. Γενικά.

490. **Brednich Rolf Wilh.** Volkserzählungen und Volksglaube von den Schicksalsfrauen. Helsinki 1964. F F Comm. No 193, 8ον, σελ. 244.

Κρίσις: Λαογρ 21 (1963/64), σ. 598 - 606 (Γ. 'Α. Μέγας).

491. **Ranke Kurt** Über einige Aufgaben einer europäischen Volkskunde. Λαογρ 21 (1963/64), σ. 351 - 366.

492. **Schmidt Leopold** Die Volkserzählung. Märchen. Sage. Legende. Schwank, mit 4 Karten. Erich Schmidt Verlag. Berlin 1963, 8ον, σελ. 448.

Κρίσις: Λαογρ 21 (1963/64), σ. 585-591 (Γ. 'Α. Μέγας).

2. Αυστριακή λαογραφία.

493. **Μέγας Γ. 'Α.** Arthur Haberlandt (Νεκρολογία). Λαογρ 21 (1963/64), σ. 571 - 573.

3. Γαλλική λαογραφία.

494. **Carré Jean** Les Chansons d'Amour dans le Folklore Français. Λαογρ 21 (1963/64), σ. 89 - 111.
495. **Delarue Paul et Tenèze Marie-Louise** Le conte populaire Français. Catalogue raisonné des versions de France et de pays de langue française d'autre-mer: Canada, Louisiane... Ouvrage publié avec le concours du C. N. R. S. Tome deuxième. Paris, ᾠ.ξ., 8ον, σελ. XXVIII + 731.

Κρίσις : Λαογρ 21 (1963/64) σ. 612-614 (Γ. 'Α. Μέγας).

496. **Guilcher Jean - Michel** La tradition populaire de danse en Basse-Bretagne. Paris 1963, 8ον, σελ. 615.

Κρίσις : Λαογρ 21 (1963/64), σ. 644 - 646 (Στ. Κορναράκης).

4. Γερμανική λαογραφία.

497. **Leyen Friedrich von der** Das Deutsche Märchen und die Brüder Grimm. (Die Märchen der Weltliteratur. Ergänzungsband). Eugen Diederichs Verlag, 1964, 8ον, σελ. 367.

Κρίσις : Λαογρ 21 (1963/64), σ. 624 - 626 (Γ. 'Α. Μέγας).

498. **Moser Rath Elfriede** Predigtmärlein der Barockzeit. Exempel, Sage, Schwank und Fabel in geistlichen Quellen des Oberdeutschen Raumes herausgegeben von —. Berlin 1964. Walter de Gruyter und Co. (Supplement - Serie zu Fabula hrsg. von K. Ranke. Reihe A: Texte, Band 5), 8ον, σελ. 545.

Κρίσις : Λαογρ 21 (1963/64), σ. 609 - 612 (Γ. 'Α. Μέγας).

5. Έλβετική λαογραφία.

499. **Οικονομίδης Δημ. Β.** Richard Weiss. (Νεκρολογία). Λαογρ 21 (1963/64), σ. 577 - 579.

6. Ίταλική λαογραφία.

500. **Μέγας Γ. 'Α.** Giuseppe Cocchiara. (Νεκρολογία). Λαογρ 21 (1963/64), σ. 573 - 577.

501. **Toschi Paolo e Fabi Angelo** Buonsangue romagnolo. Racconti di animali, scherzi, aneddoti, facezie, a cura di — (Corpus delle tradizioni popolari romagnole II, Cappelli editore, Bologna, 1960), 8ον μέγα, σελ. XXII + 284 + 11 πίνακες ἐκτὸς κειμένου.—Fiabe e leggende romagnole, a cura di — (Corpus delle tradizioni pop. romagnole III, Cappelli editore, Bologna, 1963), 8ον μέγα, σελ. XII + 304 + 12 πίνακες ἐκτὸς κειμένου.

Κρίσις : Λαογρ 21 (1963/64), σ. 626 - 630 (Δημ. Σ. Λουκάτος).

7. Νορβηγικὴ λαογραφία.

502. **Christiansen Reidar Thorwald** Foltales of Norway, edited by —. Translated by Pat Shaw Iversen. The University of Chicago Press. (Folktales of the World. General Editor: Richard M. Dorson 1964), σελ. 284, σχ. 8ον.

Κρίσις : Λαογρ 21 (1963/64), σ. 596 - 598 (Γ. Α. Μέγας).

8. Ούγγρικὴ λαογραφία.

503. **Degeh-Lind** Märchen, Erzähler und Erzählgemeinschaft dargestellt an der ungarischen Volksüberlieferung. Akademie Verlag. Berlin 1962. (Deutsche Akademie für Deutsche Volkskunde, Band 23), σχ. 8ον, σελ. 436.

Κρίσις : Λαογρ 21 (1963/64), σ. 592 - 596 (Γ. Α. Μέγας).

Δ'. Λαογραφία λαῶν τῆς Ἀσίας.

1. Ἀδιγανικὴ λαογραφία.

504. **Δουκόπουλος Δημ.** Λαογραφικὰ τῆς Ρούμελης. Γύφτικες Κουμπαριές. Ρομμελιώτικη Τέχνη, χρόν. Α' (1961), ἀρ. φύλλ. 1, σελ. 1, 2.
Ἀναδημοσ. ἀπὸ τὸ ἔργον τοῦ συγγρ. «Γεωργικά τῆς Ρούμελης», σελ. 50 - 62.

2. Ἑβραϊκὴ λαογραφία.

505. **Noy Don** Jefet Schwili erzählt. Hundertneunundsechzig jemenitische Volkserzählungen aufgezeichnet in Israel 1957 - 1960, herausgegeben von —. Berlin 1963, Walter de Gruyter u. Co. (Supplement-Serie zu Fabula, Zeitschrift für Erzählforschung hrsg. von Kurt Ranke. Reihe A: Texte, Band. 4), 8ον, σελ. 376.

Κρίσις : Λαογρ 21 (1963/64), σ. 607 - 609 (Γ. Α. Μέγας).

3. Ίρανική λαογραφία.

506. *Rezvani Medjid* Τὸ ξένο θέατρο. Ὁ Καραγκιόζης δημιουργία τῆς ζωῆς τῶν νομάδων καὶ τῶν ζωγράφων τοῦ Ἰράν. Μετάφραση *Τ. Δρ.* Θέατρο, χρόν. Β' (1963), τεύχ. 10, σ. 80.
507. *Φιλιππίδης Δεων. Ἰω.* Πρωτογόνων θρησκευτικὴ ζωή. Ἀθῆναι 1964, σελ. X + 150.
- Κρίσις* : Θεολογία, τόμ. 35 (1964), σ. 523 (*Π. Ἱ. Μπρατσιώτης*).

IV. ΠΑΡΑΛΕΙΦΘΕΝΤΑ

508. *Διανίδης Σῆμος* Τὰ παρχμύθια τοῦ Ποντιακοῦ λαοῦ. Ἐκλογή —. Κείμενα - Νεοελληνικὴ μετάφραση - Κατάταξη. (Ἐπιτροπὴ Ποντιακῶν Μελετῶν Περιοδικοῦ «Ἀρχεῖον Πόντου». Παράρτημα 5). Ἀθῆναι 1962, 8ον, σελ. 457.
- Κρίσις* : Λαογρ 21 (1963/64), σ. 614 - 616 (*Γ. Α. Μάρας*).
509. *Πουλιανὸς Ἀλέξης Ἰ.* Λαϊκὰ τραγῳδία τῆς Πικαρίας (Εἰσαγωγή - Σχόλια - Κείμενα). Ἀθῆναι 1964, 8ον, σ. 325.
- Κρίσις* : Λαογρ 21 (1963/64), σ. 642 - 644 (*Δημ. Α. Παρόπουλος*). Ἰστορικά, τεύχ. 32, 25 (1964), σ. 20 - 21 (*Γ. Α. Τσαρνάς*).

ΕΠΙΜΕΤΡΟΝ

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ ΤΟΥ ΙΔΙΩΤΙΚΟΥ ΒΙΟΥ ΤΩΝ ΒΥΖΑΝΤΙΝΩΝ

510. *Κουκουλές Φαίδ.* Χριστούγεννα εἰς τὸ Βυζάντιον. Ἐκκλησία ΑΘ' (1962) σ. 553 - 554.

Α'. ΠΙΝΑΞ ΤΩΝ ΟΝΟΜΑΤΩΝ ΤΩΝ ΣΥΓΓΡΑΦΕΩΝ ΚΑΙ ΜΕΤΑΦΡΑΣΤΩΝ

- *Αβέρωφ Γεώργ. 400, 401
 *Αβραάμ Κώστ. 430
 *Αγγελής Ν. 130
 *Αγγελής Πέτρ. 'Ι. 35
 *Αγιοργίτης Ν. 245
 Ahrweiler Hélène 344
 *Αθανασιάδης (Σταυριώτης) Θεόδ. 272
 *Αθανασιάδης Στάθης 273, 479
 *Αθανασίου Γαλάτεια 299
 Αικατερινίδης Γεώργ. Ν. 113
 *Αλεξάκης 'Ι. 219, 353
 *Αλεξίου Νίκ. 111
 *Αλευράς Νάσης 36
 *Αναγνωσταράς Τριαντάφυλλος 131
 *Αναστασόπουλος Χρ. 'Η. 135
 *Ανδρέου Στυλ. 300
 Andriotis N. P. 345
 *Ανώνυμος 2, 5, 26, 33, 37, 68, 84, 88, 89, 90, 95, 99, 100, 129, 132, 137, 134, 145, 146, 161, 162, 205, 206, 250, 251, 253, 254, 261, 281, 282, 287, 293, 402, 406, 407, 417, 418, 462, 464, 477, 480, 481, 485
 *Αποστολίδης 'Ιω. 'Α. 136
 *Αποστολίδης Λάμπης Δ. 137
 *Αργυράκης Γεώργ. 301
 Armistead Samuel G. 220
 : *Αστερίσκοι 376
 *Αταλιώτου Γεωργία Ν. 138
 *Αφέντρας Γεώργ. Κ. 38

 Βαβουλές Π. Π. 127, 274
 Βαγενάς Θάνος 139
 Βαγιακάκος Δ. Β. 1
 Βαγιάνος Χ. Χ. 98
 Βακαλό 'Ελένη 377
 Βαναζούντα Μαρία 419
 Βέικου - Σεραμέτη Κατίνα 346
 Βενέξης 'Ηλ. 48
 Βενέρης 'Εμμ. 128
 Βηνιάδης Γεώργ. 420.
 Βιολάρης Γλαῦκος Π. 302
 Βλάμη Εῦα 378

 Βλάχος Παναγ. Κων. 463
 Βουνάς Χρῆστ. 431
 Βουρνάς Τάσος 'Α. 20
 Brednich Rolf Willh. 490
 Βρόντης Κων. Π. 247

 Carré Jean 494
 Comisel Emilia 484
 Christiansen Reidar Thorwald 502
 Γαβριλίδου Μαρία 118
 Γανιάρης Χρ. 421
 Γερόντας Δημ. 'Αλ. 472
 Γεωργίου Θεογνωσία 140
 Γεωργίου Κυπριανός Χρ. 338
 Γεωργίου Χρῖστ. 'Ι. 141
 Γιαννακόπουλος Τάκης 114
 Γιαννακόπουλος Δημ. 303
 Γιαννούλης Σπ. 51
 Γαργαλάς Τίτος 142
 Γκαβράς Δημ. 221
 Γκαρδαβίδης 'Απόστ. Κ. 354
 Γκέρης Δημ. Σ. 473
 Γκλέκας Γ. 422
 Γουλιέλμου 'Ελένη 432
 Γραμμένου - Γκιουζέπα Μαρία 143
 Guilcher Jean - Michel 496

 Δαλαμπής Νικ. Δ. 433
 Δαμιανάκου Βούλα 144
 Δανδαλίδης Δημ. 112
 Degh Lind 503
 Delarue Paul 495
 Δερμιτζάκης Γιάνν. 248, 249
 Δημητρίου Ν. 347
 Διαλημῆς Στέφ. 'Α. 4
 Διδασκάλου 'Ιφιγένεια 222
 Δουλγεράκης Μανώλης 'Ι. 223
 Δρ. Τ. 506
 Δραγώνας Τάκης 487

 *Εξαρχόπουλος Γεώργ. 'Α. 304
 Εὐαγγέλιος Εὐάγγ. Β. 434
 Εὐτυχίου Σταυριανή 339

Fabi Angelo 501

Ζαφειρίου Νικ. 'Ι. 252, 340, 435

Ζαχαρίου Μαρία 147

Ζέλλιος Παραδείσης 355

Ζερτζελίδης Γ. 260

Ζευγώλη - Γλέζου Διαλεχτή 284

Ζόππος Κυριάκος 119

Ζύμαρης Ευάγγ. 305

Ζώρα Πόπη 77, 488

Ζώρας Γ. Θ. 3, 224

'Ηλιάδης Νικ. 149

'Ηλίας Μιχ. 148

'Ημελλος Στέφ. 11, 403

Θαβώρης 'Α. 'Ι. 356

: Θαλασσινός 'Ολ. 150

Θεοδωρίδης Θεόδ. 39

Θεοτοκάς Γιώργ. 379

: Θέρως 'Αγίς (Θεοδωρόπουλος Σπ.) 115

Θωμάς Γιώργ. 332

Θωμάπουλος 'Ιω. 'Ανδρ. 371

'Ιωαννίδου Λυδία 151

'Ιωαννίδου Μαρία 306

'Ιωαννίδου - Μπαρμπάργιου Μ. 12, 225

'Ιωάννου Γ. 146

Iversen Pat Shaw 502

Καζαντζίδης Κυριάκος Δ. 275

Κακούρη Κατερίνα 457

Καλιτσουνάκης 'Ι. Ε. 68, 126

Κάλλιανης Δημ. 40

Καλογεράς Κατάκαλος Δ. 152

Καμμάς Παντ. 153

Καμπανέλλας Μάριος Ν. 154

Καμπορόζος Φώτ. Μ. 358

Κανακάρης 'Αντ. Σ. 155

Καραβίας Θεοφ. 226

Καραβουρνιώτου Κυριακή Ν. 4

Καρακάσης Σταύρ. 404, 405, 481, 495

Καραμάνος Γ. 436

Καραναστάσης 'Αναστ. 41

Καραναστάσης 'Ηρακλ. Μ. 423

Καραχάλιος Χρ. 'Ι. 307

Καργάκος Σ. 'Ι. 474

Κελαϊδής Σταύρ. 227

Κεφαλληνιάδης Ν. 'Ανδρ. 156, 308, 309, 310

Κηπουριώτης Πάνος 437

Κισκήρας 'Ιω. Π. 475

Klaar Marianne 311

Κλαβαριώτης Κ. 120, 157, 285

Κλήμη - Παναγιωτοπούλου Σοφία 267

Κληρίδης Νέαρχ. 13, 14, 15, 42, 158, 359, 424

Κονιδάρης Φώτ. 312

Κονόμος Ντίνος 110

Κόνσολας Νικίας Ν. 465

Κοντομίχης Πανταζής 43

Κοντοχρίστος Χριστόφ. 159

Κορομηλάς Γεώργ. Κ. 458

Κουγέας Σωκρ. Β. 228

Κουκουλές Φαίδ. 510

Κουμανούδης 'Ι. Ν. 78

Κουρνούτος Γ. Π. 333.

Κουρνούδης 'Α. 229

Κουρτίδης Λάζ. Κ. 360

Κουτσογιάννη Αντωνία 160

Κουτσογιάννης 'Ανδρ. Γ. 44

Κουτσογιάννης 'Απόστ. 438

Κουτσογιάννης Λάκης 'Θανής 286

Kriemadiev Boris 482

Κορμιάς Παν. Γ. 361

Κορμιάς Παν. 163, 288, 313, 341

Κορμιάδης Γ. Σ. 164, 439

Κορμιάδης Στίλπ. 15, 35, 36, 59, 80, 104, 222

Κύρκος Β. 'Α. 230

Κωνστανταράκης Μιχ. 289

Κωνσταντινίδης Δημήτρ. 45

Κωνσταντινίδης Κ. 276

Κωνσταντινίδης Φώτ. Σ. 46

Κωνσταντίνου Δώρα 'Ε. 165

Κώνστας Κ. Σ. 47, 109

Κωστάκης Θαν. Π. 48, 49, 91

Κώτσης Παναγ. 314

Κωτσοκάλης Κώστ. 166, 315

Λάζαρης Θ. 167

Λαζαρίδης Κώστας Π. 168

Λάππας Τάκης 169

Λεβέντης Δημ. 50

Λεκατσάς Π. 170

Leyen Friedrich von der 497

Λιανίδης Σίμος 508

Λουκάτος Δημ. Σ. 48, 51, 380, 381, 408, 459, 483, 501

Λουκόπουλος Δημ. 92, 440, 504
Λυγίζος Μήτσος 382

Μαλεβός Π. 171
Μάνος Παν. Έ. 425
Μανουσάκης Γ. 441
Μανώλης Άριστειδ. 172
Μαρίνης Κώστ. 173, 174, 231, 460
Μαρκίδης Θρασ. 255, 348, 442
Ματαυτοής Βασ. Γ. 290
Ματσάγκος Μιχ. 175
Μαυρης Γ. Ν. 176, 409
Μαυρογιώργης Φ. 211, 256
Μέγας Γ. Ά. 16, 17, 18, 19, 262, 268,
269, 270, 457, 490, 492, 493, 494, 497,
498, 500, 502, 503, 505, 508

Megas G. A. Βλ. Μέγας Γ. Ά.
Μελανοφρύδης Π. Έ. 79, 103, 263,
277, 316, 342, 470

Μελᾶς Σπ. 177
Μερακλής Μιχ. Γ. 178, 271
Μερλιέ Μέλω 20
Μεταλλινού Άγγελική 317
Μεταλλινού Ερφινία 52
Μ. Θ. Βλ. Μαρκίδης Θρασ.
Μιχαηλίδης Μάριος Κ. 179

Μιχαηλίδης Σόλων 232
Μιχελινάκις Μάθιος 116
Μνάσωνος Στυλ. 349
Μόλλα-Γιοβάνου Άρετή 385
Μόλλας Άντ. 383, 384
Μολλός Έκμελ 426
Moser Rathe Elfriede 498
Μοσκόβη Ειρήνη 121
Μουσαῖος Πλάτων 489
Μουσελίκης Σπ. 180, 181, 318
Μουτσόπουλος Νικ. 80, 81, 104
Μπανάβας Γ. 443
Μπέτσος Όδυσσ. 362
Μπέττης Στεφ. 182, 363
Μπίρης Κ. Έ. 364, 386
Μπουμπουλίδης Φ. Κ. 3, 183
Μπρατσιώτης Π. Έ. 507
Μυλωνᾶς Παῦλ. 102
Μ. Φ. Βλ. Μαυρογιώργης Φ.

Nerval Gerard de 487
Νικηφόρου Φρόσω 365
Νικολαΐδης Άνδρ. 184, 233
: Νικολάκι από την Κρίτσα 96, 444

Νικολάου Κωνστ. 122, 291
Noy Don 505

Ξανθός Έ. 53
Ξηροτύρης Ζάχος 319, 469
Ξύδης Ά. Γ. 387

: Ό Άπόστρατος 93, 94
: Ό Συλλέκτης. Βλ. Ψυχογιός Ντ.
Οικονομίδης Δ. Β. 5, 7, 21, 22, 23, 23α,
45, 54, 77, 234, 284, 308, 309, 310,
334, 484, 485, 486, 499
Οικονομίδου Μαρία 366
Οικονόμου Άνδρ. 367
Οικομόμου Θωμ. 427
: Ό Χατζη-Γιαμάκης 466

Παινεσάκης Άπόστ. 445
Παλαιολόγου Κατερίνα 97
Παλιός Γεώργ. 185
Παπαδόπουλος Σάββας 186
Παπαδόπουλος Έ. Τ. 56
Παπαδόπουλος Άνδρέας Π. 187, 188
Παπαγιάννης Σπυρ. 368
Παπαγιωτάκης Έ. 278
Παπαγιώτης Ά. 57
Παπαγιώτου Πέτρ. 178
Παπαβασιλείου Βασ. Κ. 189
Παπαγεωργίου - Βενέτα Άλεξ. 82
Παπαδάκι Ειρήνη 235
Παπαδάκης Θρασ. 190
Παπαδημητρίου Έλλη 388
Παπαδιαμάντης Άλέξ. 391
Παπαθανασόπουλος Θαν. 476
Παπαθεοδώρου Κων. 58
Παπαμιχαήλ Άννα 117, 377
Παπανικολάου Φώτης Έ. 59
Παπαρηγόπουλος Πάνος 369
Παπασταματίου - Μπαμπαλίτης Χρήστ.
446

Παπασταύρος Σταύρ. 191
Παπατρέχας Γερ. Έρ. 320
Papaaharalambous G. 236
Παπαχαρίσης Άθαν. Χ. 471
Παπαχριστοδούλου Πολ. 24
Παπαχριστοδούλου Χρ. Έ. 25, 61
Παπαχριστόπουλος Παν. Χρ. 350, 370
Παπαφιλίππου Άλκιβ. 60
Παραφεντίδου Άλεξάνδρα 192
Παρμακλής Άνδρ. 292

Πάρνης 'Αλέξης 389
 Πασαγιάννης Κ. 193
 Πατεράκης 'Αντ. 194
 Πατσαλίδης 'Ακης 322
 Πατσίδης Χαρ. 'Α. 447
 Παφίτης 'Α 195
 Παχυνάκης Παῦλ. Κ. 321
 Πελαντάκις Θεόδ. 264
 Περιστέρης Σπυρ. 410, 411
 Πετράκης 'Ε. Α. 323
 Πετρίδης Μ. Γ. 294, 351
 Πέτροβιτς Ν. 'Ε. 371
 Πετρόπουλος Δ. 'Α. 26, 27, 509
 Photos Β. J. 210
 Περιδης Θεοδ. 237
 Περίδου 'Αγγελική Γ. 85, 105, 106
 Περράκου Σούλα Ν. 324
 Πισιμίσης Γ. 196
 Πιτσιλλίδου Μαρία 197
 Πλατάκης 'Ελ. Κ. 62, 372
 Platis Eleutherios Ν. 238
 Πολίτης Ν. Γ. 325
 Πολίτης Φ. 390
 Πουλάκης Θεόδ. 'Ανδρ. 448
 Πουλάκης 'Αλέξης 'Ι. 509
 Προμπονάς 'Ι. Κ. 326
 Proussis C. 63
 Pfister Friedrich 399
 Ranke Kurt 491
 Ραυτόπουλος Γιώργ. 412
 Rezvani Medjid 506
 Risal P. 391
 Ρουσσομουστακάκης Ν. 123, 124
 Ρωμαίος Κωνστ. 29, 63, 239, 240, 336, 337, 449
 Ρώτας Βασ. 392

Σαββίδης Μάριος 'Α. 295
 Σακελλαρίου Χάρη 467
 Σακόραφος Δημ. 198
 Σαλαμάγκας Δημ. 450
 Σαλαπασίδης Π. Β. 259
 Σαλιάρης 'Α. Γ. 373
 Σαμαράς 'Ηλ. Δ. 64
 Σαμοθράκης 'Αχιλλ. Θ. 65
 Schmaus Α. 241
 Schmidt Leopold 492
 Σειστάκης Γ. 'Ι. 374

Σέττας Δημ. Χρ. 199, 413
 Σιδέρης Γιάνν. 395
 Silverman Joseph H. 220
 Σισμάνης Κ. 107
 Siyavusgil Sabri Esat 488, 489
 Σκαρίμπας Γιάνν. 393
 Σκαφιδᾶς Βασίλειος 'Ι. 200
 Σκόπας Νικ. 'Α. 242
 Σκουζές Δημήτρ. 451
 Σούγλη Κυριακή Δημ. 66
 Σπαθάρης Σ. 394
 Σπανός Δημ. 468
 Σπήλιος Αίμ. 414
 Σπυριδάκης Γ. Κ. 7, 30, 31, 243, 311
 Σταθάτος Νικ. Γ. 461
 : Σταλίτης 'Ι. (Τσιφειτάκης 'Ιω.) 279
 Σταμέλος Δημήτρ. 31, 108
 Σταυρακάκης Γιάνν. 343, 375
 Σταυρίδης Σταυρ. Μ. 201
 Σταυρίδης 'Αθ. 327
 Σταυρίδης Γεώργ. 'Επ. 428
 Σταυρίδης Ν. Δ. 202
 Σταυρίδης Φανή 83
 Σταυρινίου Γεώργ. Δ. 203
 Σταυρινίου Donald C. 8
 Τανταλίδης Π. Γ. 328
 Ταυτορίνη 'Αθηνᾶ 67
 Τ. Δ. 'Ι. (Τσαρνᾶς Δημ. 'Ι.) 86
 Tenèze Marie - Louise 494
 Τζαννιδάκη - 'Ασπραδάκη Καλλ. 69, 204
 Toschi Paolo 501
 Τράντα Σταυρούλα 125, 257
 Τσαγκαράκης Κ. 207
 Τσακνάκης 'Αθαν. Θ. 70
 Τσαρνᾶς 'Ι. Δημ. 452, 509
 Τσαρούχης Γιάνν. 396, 415
 Τσιάκας Νικ. Χρ. 71
 Τσίλη Καλλιόπη Στεφ. 258
 Τσίριμπας Δημ. 'Ι. 208
 Τσιχλάκης Τηλ. 209

Φάλμπος Φίλιππ. Κ. 478
 Φιλιππίδης Λεων. 'Ιω. 507
 : Φλιάσιος Γιάννης (Γιαννιάς Γιώργης) 212
 Φλούδας Νικ. 'Ι. 72
 Φραγκάκη Εὐαγγελία Κ. 109, 265, 334
 Φραγκεδάκης 'Εμμ. 'Ιωσ. 280
 Φυλαχτοῦ Τάκης Γ. 34

Φωκάς - Κοσμετάτος Κ. Π. 110

(X. - 'Α.) 329

Χανιώτης Βάσος 73

Χαραλαμπίδης Β. 330

Χαραλάμπους 'Ανδρ. 213

Χαρίδημος Χρῆστ. 397

Χαριστός Παῦλ. 352

Χαρίτωνος 'Αγαθή 331

Χαρίτωνος Θεόδ. 214

Χαρολίδης 'Αλέκ. Ν. 453

Χατζηγάκης 'Αλεξ. 74, 429

Χατζηγεωργίου Παναγ. Γ. 75

Χατζηδάκης Γεώργ. 416

Χατζηϊωαννίδης Δ. 454

Χατζηιωάννου-Κουρράς Ν. 296, 297

Χατζημυχάλη 'Αγγελική 87

Χ' Ροῦσος Γεώργ. 215

Χατζόπουλος Γ'. Κ. 244

Χιωτέλλη Εὐφροσύνη 246

Χρηστοβασίλης Χρ. 266

Χριστοδούλου Βενιζέλος 216, 455

Χριστοδούλου Μιχ. 218

Χριστόπουλος Τάκης Φ. 456

Χριστοφίδης Δ. 'Α. 398

Χριστοφίδου 'Ελλη 217

Χρυσάνθης Κύπρος 9, 10

Χ. Σ. Β. 298

Ψ. Κ. Δ. (Ψυχογιός Κ.) 55, 76

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΘΗΝΩΝ

Β'. ΠΙΝΑΞ ΤΩΝ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ ΤΗΣ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑΣ

I. ΓΕΝΙΚΑ	Σελ.	120
II. ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΛΑΟΓΡΑΦΙΑ	»	120
Α'. Βιβλιογραφία	»	120
Β'. Γενικά καὶ Σύμμεικτα	»	121
α) Γενικά	»	121
β) Σύμμεικτα	»	122
Γ'. Ὑλικὸς βίος καὶ τέχνη τοῦ λαοῦ	»	127
1. Συνοικισμός, οἰκία καὶ ἀλλή. Ἔπιπλα καὶ σκεύη ..	»	127
2. Ἐνδύματα	»	128
3. Τροφαὶ καὶ ποτὰ	»	128
4. Βίοι (γεωργικὸς, ποιμενικὸς μελιτοποιικὸς, ναυτικὸς, ἀλιευτικὸς κλπ.)	»	128
5. Βιοτεχνία καὶ λαϊκὴ τέχνη (ἀρχιτεκτονική, χειροτεχνία, ὑφαντική, κεντητική, δοκίμαστρα, ἀγγειοπλαστική, μεταλλουργική, λαϊκά ἐργαζεύματα)	»	129
Δ'. Πνευματικὸς βίος	»	130
1. Λαϊκὴ πίστις	»	130
α) Θρησκευτικαὶ καὶ δεισιδαίμονες δοξασαὶ τοῦ λαοῦ	»	130
β) Μαγεία. Ἐπφδαὶ	»	130
1. Μαγεία	»	130
2. Ἐπφδαὶ	»	131
γ) Μαντική	»	131
2. Λαϊκὴ κοσμοθεωρία καὶ ἐπιστήμη	»	131
α) Κοσμογονικοὶ καὶ ἀστρολογικοὶ μῦθοι.—Μετεωρολογία	»	131
β) Μῦθοι περὶ ζώων καὶ φυτῶν	»	132
γ) Δημόδης ἱατρική	»	132
3. Δημόδης φιλολογία καὶ γλῶσσα	»	132
α) ᾠσματα	»	132
1. Συλλογαὶ	»	132
2. Μελέται	»	138

β) Δίστιχα	Σελ.	140
1. Συλλογαὶ	»	140
2. Μελέται	»	141
γ) Ἐπφδαι (βλ. Μαγεία)	»	141
δ) Μῦθοι ζώων	»	141
ε) Παραμύθια	»	141
1. Συλλογαὶ	»	141
2. Μελέται	»	142
3. Συλλογαὶ μύθων καὶ παραμυθίων ἑλληνικῶν καὶ ξένων διὰ παιδιὰ	»	142
ς) Εὐτράπελοι διηγήσεις. Ἀνέκδοτα. Περιπαίγματα ..	»	142
ζ) Παροιμίαι καὶ γνῶμαι. Παροιμιώδεις ἐκφράσεις ..	»	143
1. Συλλογαὶ	»	143
2. Μελέται	»	145
η) Παραδόσεις	»	145
1. Συλλογαὶ	»	145
2. Μελέται	»	147
θ) Διόγματα - Λογοπαίγνια	»	148
ι) Εὐχαὶ - χαιρετισμοὶ - καύσαι - δοχαί - βλασφημίαι ..	»	148
ια) Γλῶσσα	»	148
1. Συνθηματικαὶ γλῶσσαι. Ὄνοματα: κύρια, ἐπώνυμα, παρωνύμια κλπ.	»	148
2. Τοπωνύμια	»	149
ιβ) Λαϊκὸν θέατρον	»	151
ιγ) Δημώδη βιβλία	»	152
4. Μουσικὴ καὶ χοροὶ	»	152
Ε'. Κοινωνικὸς βίος	»	154
1. Οἱ κύριοι σταθμοὶ τῆς ἀνθρωπίνης ζωῆς	»	154
Γέννησις, γάμος, τελευτὴ	»	154
2. Θρησκευτικὴ ζωὴ. Λαϊκὴ λατρεία	»	155
α) Συλλογαὶ	»	155
β) Μελέται	»	157
3. Κοινωνικὴ ζωὴ	»	157
α) Κοινωνικὴ δργάνωσις	»	157
β) Λαϊκὸν δίκαιον	»	158

4. Παιδική ζωή	»	159
Παιδιαί	»	159
III. ΞΕΝΗ ΛΑΟΓΡΑΦΙΑ	»	159
Α'. Γενικά	»	159
Β'. Λαογραφία τῶν Βαλκανικῶν λαῶν	»	159
1. Γενικά	»	159
2. Ἀλβανική λαογραφία	»	159
3. Ρουμανική λαογραφία	»	160
4. Τουρκική λαογραφία	»	160
Γ'. Λαογραφία ἄλλων Εὐρωπαϊκῶν λαῶν	»	160
1. Γενικά	»	160
2. Αὐστριακή λαογραφία	»	161
3. Γαλλική λαογραφία	»	161
4. Γερμανική λαογραφία	»	161
5. Εἰθνητική λαογραφία	»	161
6. Ἰταλική λαογραφία	»	161
7. Νορβηγική λαογραφία	»	162
8. Οὐγγρική λαογραφία	»	162
Δ'. Λαογραφία λαῶν τῆς Ἀσίας	»	162
1. Ἀθιγανική λαογραφία	»	162
2. Ἑβραϊκή λαογραφία	»	162
3. Ἰρανική λαογραφία	»	163
IV. ΠΑΡΑΛΕΙΦΘΕΝΤΑ	»	163

ΕΠΙΜΕΤΡΟΝ

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ ΤΟΥ ΙΔΙΩΤΙΚΟΥ ΒΙΟΥ ΤΩΝ ΒΥΖΑΝΤΙΝΩΝ	»	163
Α'. Πίναξ τῶν ὀνομάτων τῶν συγγραφέων καὶ μεταφραστῶν	»	164
Β'. Πίναξ τῶν περιεχομένων τῆς βιβλιογραφίας.. .. .	»	169

ΕΚΘΕΣΕΙΣ ΛΑΟΓΡΑΦΙΚΩΝ ΑΠΟΣΤΟΛΩΝ ΚΑΤΑ ΤΟ ΕΤΟΣ 1964

Α'

ΛΑΟΓΡΑΦΙΚΗ ΕΡΕΥΝΑ ΕΙΣ ΤΟ ΑΡΧΕΙΟΝ ΠΑΥΛΟΥ ΒΛΑΣΤΟΥ
ΕΝ ΤΩ ΙΣΤΟΡΙΚΩ ΑΡΧΕΙΩ ΚΡΗΤΗΣ

ΥΠΟ ΓΕΩΡΓ. Κ. ΣΠΥΡΙΔΑΚΗ

Τὸ ἀρχεῖον τοῦ ἐκ Βυζαρίου τῆς ἐπαρχίας Ἀμαρίου Ρεθύμνης Παύλου Γ. Βλαστοῦ (1836 - 1926), ἀποτελούμενον ἐξ 94 χειρογράφων τόμων, κατετέθη κατὰ τὸ 1963 ὑπὸ τοῦ ἐκ τῶν κληρονόμων του Γεωργ. Ἰ. Βλαστοῦ εἰς τὸ Ἱστορικὸν Ἀρχεῖον Κρήτης ἐν Χανίοις. Ἐκ τοῦ Ἀρχείου τούτου 41 τόμοι περιέχουν λαογραφικὴν ὕλην, ἀναφερομένην εἰς πάσας τὰς ἐκδηλώσεις τοῦ λαϊκοῦ βίου εἰς περιοχὰς ἰδίᾳ τῶν νομῶν Ἡρακλείου καὶ Ρεθύμνης.

Τῶν χειρογράφων τούτων λαογραφικὸν περιεχόμενον ἐγένετο ὑπ' ἐμοῦ ἐξέτασις κατὰ τὸ χρονικὸν διάστημα ἀπὸ τῆς 11 - 23 Αὐγούστου 1964 πρὸς συντάξιν καταλόγου τῆς ἐν αὐτοῖς περιεχομένης ὕλης. Τὸ ἔργον ὅμως τοῦτο ἔνεκα τοῦ διατεθέντος διὰ τὴν ἐκτέλεσίν του ἀνεπαρκοῦς χρόνου δὲν κατέστη δυνατόν νὰ ὁλοκληρωθῇ. Πρὸς συμπλήρωσιν τῶν εἰς αὐτὰς κερτῶν εἰργάσθη ἐν τῷ ἐν λόγῳ ἀρχεῖῳ καὶ κατὰ τὸ ἔτος 1965 ἀπὸ τῆς 5 - 11 Σεπτεμβρίου. Ἐκ τούτου ἡ Ἐκθεσίς περὶ τῆς ὅλης ἐργασίας ταύτης θὰ δημοσιευθῇ εἰς τὸν ἐπόμενον τόμον, τὸν 18ον (1965), τῆς Ἐπετηρίδος.

R É S U M É

Recherches folkloriques sur les archives de Paul Vlastos, aux Archives Historiques de Crète, à la Canée.

par Georges Spyridakis

L'auteur expose brièvement les recherches qu'il a effectuées sur les archives de Paul Vlastos (1836-1926), qui sont déposées depuis 1963 aux Archives Historiques de la Canée.

¹ Βλ. καὶ εἰς τὸ ἄρθρον μου: «Ὁ Παῦλος Βλαστός (1836/1926) καὶ ἡ λαογραφία τῆς Κρήτης», Κρητικὴ Πρωτοχρονιά, ἔτ. 1965, σ. 14.

Paul Vlastos, né au village de Vyzári (province d'Amari, région de Réthymnon), a travaillé sur l'histoire de la Crète en général. A cette fin, pendant la deuxième moitié du siècle passé, il a ramassé un matériel considérable, qui constitue 94 tomes d'archives manuscrites. Parmi eux 41 contiennent du matériel folklorique relatif à toutes les manifestations de la vie populaire de l'île.

La recherche dont le but était la rédaction d'un catalogue descriptif du matériel folklorique, contenu dans ces archives, n'a pas été achevée. L'auteur l'a poursuivie en 1965, du 5 au 11 septembre.

Le rapport définitif et le catalogue seront publiés dans le volume suivant, c.à.d. dans le tome XVIII (1965), de l'Annuaire.

ΛΑΟΓΡΑΦΙΚΗ ΜΟΥΣΙΚΗ ΑΠΟΣΤΟΛΗ ΕΙΣ ΤΗΝ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΝ ΦΩΚΙΔΟΣ

(16 ΙΟΥΛΙΟΥ - 6 ΑΥΓ. 1964)

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΥΠΟ ΤΗΝ ΕΠΕΜΕΤΕΡΗ

ΑΘΗΝΩΝ

Εἰς τὴν ἐπαρχίαν Φωκίδος, εἰδικῶς εἰς τὴν πρωτεύουσάν αὐτῆς, τὴν κωμόπολιν Ἀμφισσαν, εἶτα εἰς Λιδωρίκιον καὶ τοὺς συνοικισμοὺς Βουνιχώραν, Ἀγίαν Εὐθυμίαν, Δεσφίναν καὶ Γαλαξίδιον, ἐργάσθη ἐντὸς τοῦ προγράμματος τῶν λαογραφικῶν ἀποστολῶν τοῦ Λαογραφικοῦ Ἀρχείου ἀπὸ τῆς 16ης Ἰουλίου - 6ης Αὐγούστου 1964 πρὸς μελέτην τῆς λαϊκῆς μουσικῆς τῆς περιοχῆς ταύτης ὡς καὶ λαϊκῶν τελετῶν καὶ ἄλλων κοινωνικῶν ἐκδηλώσεων, αἱ ὁποῖαι συνδέονται πρὸς αὐτήν.

Κατὰ τὴν ἔρευναν ταύτην ἐπέτυχεν τὴν ἡχογράφησιν 203 δημοτικῶν ᾠσμάτων διαφόρων κατηγοριῶν, πλεῖστα τῶν ὁποίων εἶναι χορευτικά¹.

¹ Εἰς τὴν ἐκτέλεσιν τῆς ἐργασίας ταύτης εἶχον τὴν πρόθυμον συμπαράστασιν α) εἰς Ἀμφισσαν τῶν κ. Κων. Κορδώνη, πρῶην Δημάρχου, Γεωργ. Γάτου, Δ/ντοῦ τῆς δημοτικῆς βιβλιοθήκης, καὶ τοῦ Ν. Ταλαμάγκα· β) εἰς Λιδωρίκιον τῶν κ. Νικολ. Κέτση, τῶν Τ.Ε.Α., Κωνστ. Μαργέλλου καὶ Παναγ. Πανάγου, διδασκάλων· γ) εἰς Δεσφίναν τῶν κ. Ἀνδρ. Παπαγεωργίου, ἱατροῦ, Κωνστ. Πυροβόλου, ἱερέως, Ἀθαν. Καλλιακούδα, ὑπαλλήλου τῆς Δ.Ε.Η., Χαράλ. Θεοχάρους καὶ Γεωργ. Μαντζώρου, ἱεροψαλτῶν· δ) εἰς Βουνιχώραν τοῦ Ταξιαρχοῦ Γκιούλου, ἱερέως καὶ ε) εἰς Γαλαξίδιον τῆς κ. Ζωῆς Τσιγγούνη, πρῶην Δημάρχου, καὶ τῆς δεσπ. Φωφῶς Τσάμη. Πρὸς πάντας τοὺτους ἐκφράζω ἀπὸ τῆς θέσεως ταύτης θερμὰς εὐχαριστίας.

Προσέτι ἔστρεψα τὴν προσοχήν μου καὶ πρὸς τὴν ἐκκλησιαστικὴν μουσικὴν, οὕτω δὲ ἠχογράφησα διάφορα μέλη αὐτῆς, τὰ ὅποια ἐξετελέσθησαν πρὸς τοῦτο ὑπὸ ἱεροψαλτῶν, οἱ ὅποιοι ψάλλουν κατ' ἀκουστικὴν μουσικὴν παράδοσιν.

Πλὴν τῆς μουσικῆς ὕλης ἠχογράφησα ἀπὸ διαφόρους πληροφορητὰς καὶ περιγραφὰς ἐθιμικῶν τελετῶν, σχετιζομένων πρὸς θρησκευτικὰς ἐορτὰς καὶ τὸν γάμον, περαιτέρω δὲ καὶ εἰδήσεις περὶ τοῦ ποιμενικοῦ βίου, εἰδικῶς εἰς Δεσφίναν.

Εἰς Ἀμφισσαν ἠχογράφησα παρ' εἰδικοῦ κατασκευαστοῦ ποιμενικῶν κωδῶνων πληροφορίας περὶ τοῦ τρόπου τῆς κατασκευῆς καὶ ρυθμίσεως τοῦ ἤχου τῶν διαφόρων κουδουνιῶν τῶν προβάτων καὶ τῶν αἰγῶν.

Ἐκ τῆς ὅλης ὕλης ταύτης ἡ μὲν τῆς δημῶδους μουσικῆς κατεγράφη εἰς τὸ βιβλίον εἰσαγωγῆς μουσικῆς ὑπ' ἀριθ. ταιν. 745-761, ἡ δὲ ὑπόλοιπος λαογραφικὴ (ἠθῶν, ἐθίμων, ποιμενικοῦ βίου κλπ.) εἰς τὸ βιβλίον εἰσαγωγῆς ἠχογραφημένης λαογραφικῆς ὕλης ὑπ' αὐτ. ἀρ. 313-323.

Τὰ κείμενα τῶν ἱσμάτων μετὰ σχετικῶν φωτογραφιῶν τῶν τραγουδιστῶν, αἱ πληροφορίες περὶ κοινωνικῶν ἐκδηλώσεων καὶ περιελήφθησαν εἰς χειρόγραφον ἐκ σελ. 196, τὸ ὁποῖον κατετέθη εἰς τὸ Α.Α. Ἐπ' αὐτ. ἀριθμ. 2886.

Ἡ περισυλλεγείσα μουσικὴ ὕλη, καίτοι δὲ ἀντιπροσωπεύει τὸν ὅλον μουσικὸν πλοῦτον τῆς περιοχῆς ταύτης, θεωρεῖται ὅτι ὑπολείπονται πολλοὶ ἐτι συνομιλῶντες αὐτῆς μὴ ἐρευνήθεντες, ἐν τοῖς εἶναι αὕτη ἀρκούντως ἀντιπροσωπευτικὴ, ὥστε νὰ δυνάμεθα νὰ στηριξώμεν ἐπ' αὐτῆς παρατηρήσεις τινάς:

1. Ἀπὸ τῆς ἀπόψεως τοῦ μουσικοῦ τρόπου ἐκτελέσεως παρατηρεῖται ὅτι ὅλα τὰ τραγούδια ᾄδονται μονωδιακῶς, ἥτοι ὑπὸ ἐνὸς τραγουδιστοῦ, ἢ καὶ ὁμοφωνικῶς ὑπὸ ὁμάδων τραγουδιστῶν ἐναλλάξ. Εἰς οὐδὲν παρετηρήσαμεν στοιχεῖα διφωνίας ἢ πολυφωνίας.

Αἱ μελωδίαι τῶν εἶναι ἄλλοτε ἀπλᾶι συλλαβικαὶ καὶ ἄλλοτε πεποικιλμέναι μὲ διάφορα μελίσματα, ὡς τοῦτο παρατηρεῖται εἰς τὰ κλέφτικα τραγούδια τῆς τάβλας, τῶν ὁποίων τὰ μελίσματα ἀποτελοῦν ἐν ἐκ τῶν κυριωτέρων μουσικῶν χαρακτηριστικῶν τῶν.

2. Ἀπὸ ἀπόψεως ρυθμῶν πολλὰ ἀνήκουν εἰς τὴν κατηγορίαν τοῦ ἐλευθέρου ρυθμοῦ, ὡς μὴ ἔχοντα κανονικὸν περιοδικὸν ρυθμόν. Εἰς τὴν κατηγορίαν ταύτην ἀνήκουν, ὡς γνωστόν, τὰ κλέφτικα καὶ τὰ ἱστορικὰ τραγούδια τοῦ τραπεζιοῦ ἢ καθιστὰ καλούμενα, διότι ἐκτελοῦνται ὑπὸ τραγουδιστῶν, καθημένων πέραξ τῆς τραπέζης κατὰ τὰς διαφόρους πανηγύρεις καὶ ἐκκλησιαστικὰς ἐορτὰς καὶ ἄλλας κοινωνικὰς ἐκδηλώσεις, ὡς εἰς τὸν γάμον.

Τὰ περισσότερα ὅμως τῶν περισυλλεγέντων ἱσμάτων εἶναι ἔρρυθμα, ᾄδόμενα ἢ συνοδεύοντα χορὸν κατὰ τὰς ὡς ἄνω ἀναφερομένας ἐορταστικὰς ἐκδηλώσεις.

Οἱ ρυθμοὶ ἐπὶ τῶν ὁποίων βασίζονται τὰ ὅσματα ταῦτα εἶναι ὁ ἑξάσημος, ὁ ἑπτάσημος καὶ ὁ τετρασήμερος.

Τοῦ ἑξάσημου διακρίνονται αἱ ἐξῆς δύο γνωσταὶ βασικαὶ μορφαί, τὰς ὁποίας καταγράφωμεν διὰ τῶν ἐξῆς ἀριθμητικῶν στοιχείων

$$\frac{6}{4} \text{ ἢ } \frac{6}{8} = \left(\frac{2+1+1+2}{4} \right) \text{ ἢ } \left(\frac{2+1+1+2}{4} \right)$$

καὶ διὰ φθογοσῆμων οὕτω:

Αἱ ρυθμικαὶ μορφαὶ αὗται παρουσιάζονται ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον μεταβεβλημένοι κατὰ τὴν ἐσωτερικὴν τῶν χρονικῆν δομὴν, τῶν χρόνων δηλ. συμπτυσσομένων ἢ ἀναλυομένων

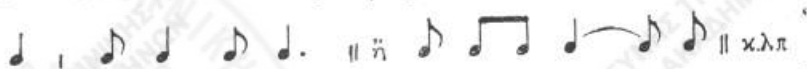

Τοῦτο δὲ προῆλθεν ἐκ τῆς ἀναρροῆς τῆς ἀποσαρμογῆς τῶν διαφόρων ἀπὸ ἐπὶ στίχου ρυθμικῆς ποιητικῶν κεμένων καὶ τῶν ποικίλων παρεμβλλομένων τῶν ποικίλων παρὰ τὸν ρυθμὸν καὶ τὴν μετρικὴν

Τοῦ ἑπτάσημου διακρίνομεν δύο πάλιν βασικὰς μορφάς, τὴν τοῦ δευτέρου ἐπιτρίτου καὶ τοῦ πρώτου ἐπιτρίτου, τὰς ὁποίας καταγράφωμεν οὕτως:

$$\frac{7}{8} = \frac{2+1+2+2}{8} \quad \text{ἢ} \quad \frac{2+1+2+2}{8} \quad \text{διὰ τὸν δεῦτερον ἐπιτρίτον καὶ} \quad \frac{7}{8} =$$

$= 1+2+2+2$ διὰ τὸν πρῶτον ἐπιτρίτον. Αἱ δύο ἄλλαι μορφαὶ τοῦ τρίτου καὶ τετάρτου ἐπιτρίτου δὲν ἀντιπροσωπεύονται εἰς τὰ ὅσματα ταῦτα. Ἐν προκειμένῳ πρέπει νὰ ἀναφέρω ὅτι αἱ μετρικαὶ μορφαὶ αὗται μεταβάλλονται πολλάκις διὰ τῆς συμπτύξεως ἢ ἀναλύσεως τῶν χρόνων ἐκάστου μέτρου διὰ τοὺς ἰδίους ὡς ἄνω ἐκτεθέντας λόγους.

Τοῦ τετρασήμερου ρυθμοῦ διακρίνομεν τὰς ἐξῆς δύο βασικὰς μορφάς $\frac{4}{4}$ ἢ $\frac{4}{8}$ μὲν πολλὰς παραλλαγὰς τούτου

¹ Βλ. πλείονα εἰς τὴν μελέτην: Σπυρ. Δ. Περιστερή, Ὁ ἑξάσημος ρυθμὸς εἰς τὰ Ἑλλην. δημοτικὰ τραγούδια, Ἑπετ. Λαογρ. Ἀρχ., τόμ. 15/16 (1962 - 63), σ. 201 - 229.

Ἄλλους ἑτερογενεῖς ρυθμούς πλὴν τοῦ 7/σήμου, ὡς εἶναι ὁ 5/σημος, 3+2 ἢ 2+3 ὁ ἑννεάσημος 3+2+2+2 2+2+2+3 ἢ ὁ 8/σημος μὲ τὴν μορφήν 3+2+3 εἰς τὴν περιοχὴν ταύτην δὲν ὑπάρχουν.

Εἰς τὰς ρυθμικὰς μορφὰς ταύτας ἔχουν προσαρμοσθῇ διάφορα ἄσματα μὲ ποικίλας μελωδίας καὶ ποιητικὰ κείμενα. Πολλὰ δὲ τῶν ἁσμάτων τούτων ἄδονται πρὸς διαφόρους χορούς.

Εἰς τὴν πρώτην ρυθμικὴν μορφήν χορεύεται ὁ χορὸς πηδηκτός, ὁ λεγόμενος Τσάμικος, διαδεδομένος εἰς ὅλην τὴν ἡπειρωτικὴν Ἑλλάδα. Ἐπὶ τῆς δευτέρας ρυθμικῆς μορφῆς τοῦ 7/σήμου εἶναι προσηρμοσμένος ὁ συρτὸς Καλαματιανός, πανελληνίως διαδεδομένος. Εἰς δὲ τὴν τρίτην μορφήν τοῦ 4/σήμου ὁ συρτὸς «Κουνητὸς» καὶ ὁ συρτὸς «Ἀπολυτὸς» μὲ γρήγορον χρονικὴν ἀγωγὴν.

Ὅσον ἀφορᾷ τὰς μουσικὰς κλίμακας, ἐπὶ τῶν ὁποίων βασίζονται αἱ μελωδίαί τῶν ἡχογραφηθέντων ἁσμάτων, παρατηρήσαμεν ὅτι αὗται ἀνήκουν εἰς τὰ δύο μουσικὰ γένη· τὸ διατονικὸν καὶ τὸ χρωματικόν.

Ἐκ τῶν κλιμάκων αἵτινες ἀνήκουν εἰς τὸ διατονικὸν γένος κυριαρχεῖ ἡ κλίμαξ τοῦ γέ με διάταξιν τῶν μουσικῶν φθόγγων οἷς ἑξῆς:

Σημειώνομεν ἐνταῦθα ὅτι δὲν γίνεται πάντοτε χρῆσις ὅλης τῆς ἐκτάσεως τῆς κλίμακος. Οὕτως ὑπάρχουν ἄσματα τῶν ὁποίων ἡ μουσικὴ ἔκτασις ἀποτελεῖται ἀπὸ πέντε μόνον φθόγγους ἢ καὶ ἕξ συμπεριλαμβανομένης τῆς ὑποτονικῆς. Ὁ φθόγγος σὶ ἄλλοτε ἐκτελεῖται εἰς τὴν φυσικὴν του θέσιν καὶ ἄλλοτε ἐν ὑφέσει. Ὁ ἴδιος μελωδικὸς ἰδιωματισμὸς παρατηρεῖται καὶ εἰς τὰς μελωδίας τοῦ πρώτου ἤχου τῆς Βυζαντινῆς μουσικῆς, τοῦ ὁποίου ἡ κλίμαξ εἶναι ὁμοία.

Εἰς τὸ διατονικὸν γένος ἀνήκει καὶ ὁ τρόπος τοῦ μι, ὅστις ἀπαντᾷται εἰς μικρόν ἀριθμὸν ἐκ τῶν ἐν λόγῳ ἁσμάτων τῆς περιοχῆς ταύτης, ἔχει δὲ τὴν ἑξῆς διαστηματικὴν διάταξιν φθόγγων¹.

Ἡ κλίμαξ αὕτη εἶναι ἰδίᾳ μὲ τὴν τοῦ μέσου τετάρτου ἤχου τῆς Βυζαντινῆς Ἑκκλ. μουσικῆς τοῦ ὀνομαζομένου λεγέτου, ὁ ὁποῖος ἔχει βάσιν τὸν φθόγγον Βου = μι καὶ εἰς τὸν ὁποῖον βασίζονται τὰ εἰρμολογικὰ μέλη αὐτοῦ.

¹ Συνήθως εἰς αὐτὴν τὴν ἔκτασιν κινοῦνται αἱ μελωδίαί τοῦ τρίτου τούτου.

Ἐκ τῶν εἰς τὸ χρωματικὸν γένος ἀνηκουσῶν κλιμάκων κυριαρχεῖ ἡ ἔχουσα βάσιν τὸν φθόγγον γέ με τὴν ἐξῆς διττὴν διάταξιν φθόγγων.

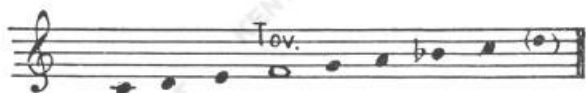
Σημειωτέον καὶ ἐνταῦθα ὅτι καὶ τῶν κλιμάκων τούτων εἰς πολλὰ ἄσματα δὲν γίνεται χρῆσις ὅλων τῶν φθόγγων.

Εἰς τὰ ἐλευθέρου ρυθμοῦ π.χ. ἄσματα, ἰδίως τὰ κλέφτικα καὶ τοῦ τραπεζιοῦ, χρησιμοποιεῖται πολλάκις ὅλη ἡ ἔκτασις τῆς κλίμακος, ἐνῶ εἰς τὰ χορευτικὰ μικρότερα.

Εἰς ὀλιγώτερον ποσοστὸν ἄσματων ἀπαντᾶται καὶ ὁ χρωματικὸς τρόπος τοῦ do, διαδεδομένος καὶ εἰς ἄλλας περιοχὰς τῆς ἡπειρωτικῆς Ἑλλάδος μετὰ τὴν ἐξῆς διαστηματικὴν διάταξιν φθόγγων.

Τὸν τρόπον τοῦ Fa εὐρίσκωμεν εἰς ἑλαχίστα ἄσματα. Καὶ εἰς τὰς εἰς τὸν τρόπον τοῦτον ἀνηκούσας μελωδίας δὲν χρησιμοποιεῖται πᾶσα ἡ ἔκτασις τῆς κλίμακος, ἀλλὰ συνήθως μία πέμπτη ἢ ἕκτη ἀνωθεν τῆς τονικῆς καὶ μία τετάρτη κάτωθεν αὐτῆς οὕτω:

Ὁ τρόπος οὗτος ἀντιστοιχεῖ εἰς τὸν τρίτον ἦχον τῆς Βυζαντινῆς ἐκκλησιαστικῆς μουσικῆς, ὁ ὁποῖος κατὰ τὴν θεωρίαν αὐτῆς ἀνήκει εἰς τὸ ἐναρμόνιον γένος, διότι τὸ διάστημα κε — ζω = la — si περιέχει ἕξ μουσικὰ κόμματα, δηλαδὴ κατὰ δύο κόμματα μικρότερον τοῦ ἐλαχίστου τόνου, περιέχοντος ὀκτώ. Συμπίπτει δὲ ὁ τρόπος οὗτος ἀπολύτως μετὰ τὸν μείζονα τοῦ Fa τῆς εὐρωπαϊκῆς μουσικῆς, τοῦ ὁποῖου τὴν ὀνομασίαν καθιερώσαμεν διὰ τὰς μελωδίας, αἱ ὁποῖαι προσαρμόζονται εἰς τὴν κλίμακα ταύτην.

Λαϊκὰ ὄργανα ἐν χρήσει σήμερον εἰς τὴν ἐξεταζομένην περιοχὴν εἶναι τὰ συνήθη καὶ εἰς τὴν ὑπόλοιπον ἡπειρωτικὴν Ἑλλάδα, ἥτοι τὸ κλαρίνο, τὸ βιολί, τὸ λαοῦτο, τὸ σαντούρι καὶ ἡ κιθάρα, τὴν ὁποίαν χορδίζουσιν κατὰ τὸ σύστημα χορδίσματος τοῦ λαοῦτου, διὸ καὶ καλεῖται λαουτοκίθαρων. Παλαιότερον ὑπῆρχον ἐν χρή-

σει οἱ ζουρνάδες καὶ τὰ νταούλια εἰς ὅλας τὰς πανηγυρικὰς ἐκδηλώσεις καὶ εἰς τοὺς γάμους. Σήμερον ὁμως ἔχουν τελείως ἐγκαταλειφθῇ.

Πλὴν τῶν πολυστίχων ᾠσμάτων τούτων εἰς τὴν ἡχογραφηθεῖσαν ὕλην περιέχονται καὶ ᾠσματα, τῶν ὁποίων τὰ ποιητικὰ κείμενα ἀποτελοῦνται ἐκ διστίχων 15/συνλλάβων ὡς καὶ 8/συνλλάβων, τὰ ὁποῖα ἡχογραφήσαμεν εἰς Γαλαξίδιον.

Τὸ περιεχόμενον τούτων ἀναφέρεται εἰς τὴν ναυτικὴν ζωὴν τοῦ τόπου, π.χ.

1. Τὸ Γαλαξίδι εἶναι μικρὸ ἔχει πολλὰ καράβια
ἔχει κορίτσια ἔμορφα καὶ ναῦτες παλληκάρια
2. Πουλιά τῆς μαύρης θάλασσας σῶρε στοὶ Γαλαξίδι
καὶ πέστε τῆς ἀγάπης μου δὲν κάνω ἄλλο ταξίδι
3. Φύσα, μαϊστρελάκι μου,
γιὰ νὰ ῥθῇ τὸ πουλάκι μου.

Ἡ τεχνικὴ τῶν μελωδιῶν τῶν ᾠσμάτων τούτων δὲν ὁμοιάζει πρὸς τὴν τῶν ἄλλων ᾠσμάτων τῆς περιοχῆς ταύτης. Προέκυψε περὶ μελωδιῶν μᾶλλον ἐπεισάκτων, ἀνατολικῆς προελεύσεως. Αὗται ἀποφασίσαντες μᾶλλον ἐκ τῶν παραλίων τῆς Μαύρης θαλάσσης, μεταφερθεῖσαι ἐν αὐτῇ κατεύθυνσιν ὑπὸ ναυτικῶν τοῦ Γαλαξιδίου, οἱ ὁποῖοι ἐνοικούητε μὲ τὰ πλοῖα εἰς συγγὴν ναυκουπλίαν μὲ τοὺς τόπους τούτους. Βλ. κατωτέρω ᾠσματα 5 - 6.

Τρόπ. ρέ³ Τον. ∞ mi^b = ré²

Συμ-πε - - δέ - - ροι μου χρυ - -
σοί, - - καὶ ἄρ - - γο - πο - - ρή - ση - τι.
Νύ φη - - μας - - μάς ἄρ - γη - - σι -
κι μάς - - ἄρ - - γο - πό ρη - σι.
Τον.

Συμπεθέροι μου χρυσοί,
κάτ' ἄργοπορήσι.
Νύφη μας, μᾶς ἄρρησι
καὶ μᾶς ἀργοπόρησι,
ν- ὅσου νὰ μπῇ κι ὅσου νὰ βγῇ,
γιά νὰ μάση τὰ προικιά της,
τὰ ζωνναρομάντηλά της.

Πέζα μῆλον, πέζα ρόδιον,
πέζα δρουσιρὸ σταφύλι.
Θέλει τάμα νὰ πεζέψη
κὶ νὰ ξικαβαλλικέψη.

Τάξι της κομμάτι ἀμπέλι
κὶ παρασπονριὰ χουράφι.
᾿Αδ' ἰδῶ ῥηθς, προικιὰ νὰ
κι ἂδ' ἰδῶ ποῖος νὰ βγάλῃ.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΘΗΝΩΝ

Τον. fa Τον. ~ fa² - re²

♩ ~ 240

1 "Ε - ν'ᾱ, κα. λέ, ἔ - ν'ᾱ - σπρο —

τρι - σ - ντά. φυλ - λο — , ἔ - ν'ᾱ. σπρο τρι - αν -

τά. φυλ - λο δου - λιέ-μαι — νὰ ν. τὸ — δά - ψω.

Τον.

᾿Ενα, καλέ, ἔν' ἄσπρο τριαντάφυλλο
— ἔν' ἄσπρο τριαντάφυλλο —
βουλιέμαι νὰ τὸ βάνω

¹ Λ. Α. ἀρ. 2886, σ. 45. (Ε.Μ.Σ Λ.Α. ἀρ. 10703, ταιν. 749, Α1). Δωρὶς (Λιδωρικίον).

κι ἂν τό, καλέ, κι ἂν τὸ πετύχω στήν μπογιά
 — κι' ἂν τὸ πετύχω στήν μπογιά —
 πολλές καρδιές θὰ κάψω.

Θὰ κάψω νιούς, θὰ κάψω νιές,
 θὰ κάψω παλληκάρια
 θὰ κάψω καὶ μιὰ μάγισσα
 ποὺ ξέρει νὰ μαγεύη,
 ποὺ μάγεψε τὸν ἄντρα μου
 καὶ θέλει νὰ χωρίση¹.

Γ'.

Τρόπ. γέ χρωματ. Τον. ∞ γέ².

Γιὰ δέστε τὸν ἄμάραντο σὲ τί γκριμνὸ φυτρῶνει
 τὸν τρῶν, ἄμάν, τὸν τρῶν, τὰ λάφια καὶ ψοφοῦν
 τὸν τρῶν τὰ λάφια καὶ ψοφοῦν τ' ἀρκούδια κὶ ἡμερώνουν
 τὸν τρῶν τὰ λάγια πρόβατα κι ἀρνιῶνται τὰ παιδιὰ τους
 νὰ θέν τὸ φάη κ' ἡ μάννα μου, νὰ μὴ μὲ κἀνη ξιμένα
 κι ἂν μ' ἔκαμε, τί μ' ἤθελε κι ἂν μ' ἔχη τί μὲ θέλει,
 ξένος ἔδω, ξένος ἔκει κι ὅπου νὰ πάγω ξένος².

Γιὰ δέστε τὸν ἄμάραντο σὲ τί γκριμνὸ φυτρῶνει
 τὸν τρῶν, ἄμάν, τὸν τρῶν, τὰ λάφια καὶ ψοφοῦν
 τὸν τρῶν τὰ λάφια καὶ ψοφοῦν τ' ἀρκούδια κὶ ἡμερώνουν
 τὸν τρῶν τὰ λάγια πρόβατα κι ἀρνιῶνται τὰ παιδιὰ τους
 νὰ θέν τὸ φάη κ' ἡ μάννα μου, νὰ μὴ μὲ κἀνη ξιμένα
 κι ἂν μ' ἔκαμε, τί μ' ἤθελε κι ἂν μ' ἔχη τί μὲ θέλει,
 ξένος ἔδω, ξένος ἔκει κι ὅπου νὰ πάγω ξένος².

¹ Λ. Α. 2886, σελ. σελ. 65. (Ε.Μ.Σ. ἀριθ. 10726, ταιν. 749, Β11). Τραγ. Γ. Καλλιᾶς 78.
 Δωρίς ("Αμφισσα), Σπ. Περιστέρης, 1664.

² Λ. Α. ἀρ. 2886, σελ. 84 (Ε.Μ.Σ. ἀρ. 10724, ταιν. 749, Β9). Παρνασσός ("Αμφισσα).

Δ'.

Τρόπ. πεντατον. Τον. si¹=re²

Κά του στο ρέ - - - , Ρη - νά, Ρη. νά. κι
μου, κά. του στο ρέ - - μα, στίς μη -
λιές, κά. του στο ρέ - - μα, στίς μη -
λιές πλέ. νουν δυό τρεῖς με. λα. χροι. νές.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΘΗΝΩΝ

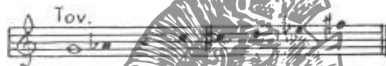
Κάτον στο ρέ, Ρηνά -, Ρηνάκι μου
κάτον στο ρέμα στίς μηλιές,
κάτον στο ρέμα στίς μηλιές,
πλένουν δυό τρεῖς μελαχροινές,
Δεξιὰ μεριά εἶν' ἡ πλύστρα της
κι ἀρισιτρά ἡ χουρίστρα της.
Στὰ κινησμένα σ' γόνατα
τσουπάνος ἔχει πρόβατα·
ν - ἔβγα, Ρηνάκι μου, νὰ ἰδῇς
κὶ νὰ ῥθῇς πίσω νὰ μοῦ εἰπῇς,
τὸ τί προυγκᾶν τὰ πρόβατα
τώρα στὰ ξεμερωμάτα.
Τσουπάνος πάει κατ' τὸ χωριὸ
τὰ πρόβατα κάτ' τὸ βουνό¹.

¹ Λ. Α. ἀρ. 2886, σ. 52. (Ε.Μ.Σ.Α Α. ἀρ. 10711, ταιν. 749, Α9). Δωρίς (Λιδωρίζιον).

Ε΄.

Τρόπ. Sol χρωματ. τόν. fa²=sol².

Τὸ Γα - λα - ξί - δ' εἶ ναι μι - κρό -, ἔ - χει - πολ -
 λά, ἔ - χει πολ - λά κα - ρά - - - δια,
 ἔ - χει κο - ρί - τσα ἔ - μορ - φα - και ναῦ - τες -
 πα - καὶ ναῦτες - παλ - λη κά - - - ρια.

Τὸ Γαλαξίδ¹ εἶναι μικρό, ἔχει πολλὰ καὶ πολλὰ καράβια
 ἔχει κορίτσια ἔμορφα καὶ ναῦτες καὶ ναῦτες παλινάροι.
 Μικρὴ Γαλαξιδιώτισσα ὁ νοῦς μου εἶναι, ὁ νοῦς μου εἶναι κοντὰ σου,
 παλεύω μὲ τὰ κύματα νὰ φτάνω εἰς τὰ φτερά σου.
 Τῆς Μπαρμπαριᾶς τὰ κύματα, τῆς Μάλλας τὸ κανάλι
 θὰ φάῃ τὸ κορμάκι σου, ἂν ἀγαπήσῃς ἄλλη¹.

ΣΤ"

Τρόπ. mi. Τον. ré²=mi².

Γα - λα - ξί - δά -, Γα - λα - ξί - δά - κι - μου - φτω -
 χό - δὲν ἔ - χεις πιά; δρέ, πιά - κα -
 ρά - - - δια μὰ 'χεις κο - πέ, - - - κο -

¹ Λ.Α. 2866 σελ. 112. (Ε.Μ.Σ. 10781, ταιν. 753 Β7).

- Γαλαξιδάκι μου φτωχὸ δὲν ἔχεις πιά καράβια,
μὰ ἔχεις κοπέλλες ἑμορφες καὶ ναῦτες παλληκάρια.
Τῆς πέρα Ρίχης τὸ νερὸ λένε πὼς ἔχει ἀβδέλλες
μὰ γὼ τὸ ἔδοκίμασα κι' ἔχει ὁμορφες κοπέλλες¹.

Mission musicale dans la province de Phocide du 16 juillet au 6 août 1964.

par Spyros Peristelis

L'auteur expose les résultats obtenus au cours de la mission musicale, qu'il a effectuée en Grèce centrale (Rouméli) du 16 juillet au 6 août 1964. Durant cette période il a travaillé dans les villages suivants: Aghia Efthymia, Desfina, Galaxidi, Amfissa, et Lidoriki, où il a réalisé sur bandes de magnétophone 203 enregistrements de chansons folkloriques et de danses populaires, de description de coutumes de culte, de fêtes religieuses et de mariage, ainsi que d'hymnes et motets de la musique ecclésiastique byzantine.

Les chansons et danses populaires enregistrées appartiennent à presque toutes les catégories qui sont communes à toute la Grèce avec prédominance cependant des chansons clephtiques, lesquelles ont trait aux luttes du peuple grec pour son indépendance à l'époque de la domination turque.

¹ Λ.Α. ἀρ. 2886, σ. 112 (Ε.Μ.Σ. ἀρ. 10781, ταιν. 753 Β4). Φωκίς (Γαλαξίδιον).

Les chansons enregistrées sont monophones et interprétées par une ou plusieurs personnes; on les chante soit sur un rythme libre (ad libitum) lorsqu'on est réuni autour de la table à l'occasion d'un festin, soit accompagnées par des instruments de musique.

Les rythmes des chansons enregistrées sont simples ou composés avec diverses formes rythmiques (voir ex. en p. 175).

Les échelles et les modes sont diatoniques, chromatiques ou mixtes. La plupart des modes diatoniques sont en ré; un plus petit nombre est en mi, tandis que les modes chromatiques sont les modes voisins de do et de ré (voir diagrammes à la p. 176-177).

Dans le présent exposé, l'auteur publie six chansons et danses transcrites en notation musicale européenne.

La 1ère est une chanson de mariage dans le mode et dans le ton de ré ($mi^2 = ré^2$) avec sous-tonique et au rythme de 6/4.

La 2ème est une chanson de mariage dans le mode et dans le ton de fa ($re^2 = fa^2$) au rythme de 7/8 qui est le rythme du Kalamatianos, qui est une danse panhellénique.

La 3ème est une chanson de l'exil; le mode et le ton chromatique sont en ré et sur le rythme de Kalamatianos (7/8).

La 4ème est une chanson d'amour dansée sur un rythme de Syrtos (4/4). Le mode est dans une forme pentatonique évoluée en ré et le ton de même ($si^1 = ré^1$).

La 5ème est une chanson d'amour des marins. Le ton est en fa² ($fa^2 = sol^2$) et le mode en sol chromatique. Le rythme est de 4/4.

Le 6ème est une chanson locale de Galaxidi. Le mode est en mi et le ton en ré ($ré = mi$). Le rythme est de 4/4.

Les instruments de musique populaire de cette région sont ceux que l'on emploie dans toute la Grèce continentale c.-à-d. la clarinette, le violon, le santouri, le laouto et la guitare. Cette dernière est accordée selon le même système que le laouto (la, sol, ré, do), c'est pourquoi on l'appelle «laoutoguitare». Jadis lors des diverses manifestations populaires (mariages, foires etc), il y avait des zournas et des dawouls, qui aujourd'hui ont totalement disparu.

Γ'.

ΕΚΘΕΣΙΣ ΛΑΟΓΡΑΦΙΚΗΣ ΕΡΕΥΝΗΣ ΕΙΣ ΤΗΝ ΠΕΡΙΟΧΗΝ ΤΥΡΟΥ ΚΥΝΟΥΡΙΑΣ

(28 ΙΟΥΛ. — 8 ΑΥΓ. 1964)

ΥΠΟ ΚΩΝΣΤ. ΡΩΜΑΙΟΥ

Ἡ περιοχὴ τοῦ Τυροῦ τῆς Τσακωνίας περιλαμβάνει τρία μικρὰ χωρία, Τυρόν, Σαπουνακεία, Παραλίαν Τυροῦ, εἶναι δὲ περικλειστος ἔνεκα τῶν πέριξ ἀποκρήμων ὄρειων ὄγκων, σχηματίζουσα ἡμικύκλιον ἐλαιοφόρου περιοχῆς, ἡ ὁποία μέχρις ἐσχάτων ἦτο τελείως σχεδὸν ἀποκεκομμένη ἐκ τοῦ ὑπολοίπου κόσμου. Ἀκριβῶς δι' αὐτὴν τὴν ἐπὶ χιλιετηρίδας ἀπομόνωσιν ἔχει διατηρηθῆ καὶ ὁμιλεῖται ἐκεῖ ἡ τσακωνικὴ διάλεκτος, γνησίᾳ θυγάτηρ τῆς ἀρχαίας δωρικῆς. Ὅσακις ἤκουον τοὺς ἐντοπίους νὰ ὁμιλοῦν μεταξύ των τὴν ἀρχαίαν καὶ πατριὸν διάλεκτον, ἡσθανόμην ὡς ξένος εὗρισκόμενος εἰς χώραν ξένην καὶ ἀγνώστην γλῶσσαν ξένην.

Ἀτυχῶς ὁ χρόνος μεταβάσεώς μου (κατ' Ἀγγαπτον μῆνα) δὲν ἦτο ὁ κατάλληλος διὰ μίαν τοιαύτην ἀποστολὴν, διότι κατὰ τὸ ὅρος τὸ πλεῖστον τῶν κατοίκων, — καὶ τὸ καταλλήλοτερον διὰ τὴν παραγὰν λαογραφικῶν πληροφοριῶν, — ἀπέρχεται εἰς ποιμενικὰς καὶ γεωργικὰς ἀπασχολήσεις, αἵτινες ἀπέχουν, καὶ ἐκ τοῦ χωρίου, καὶ μεταξύ των, περὶ τὰς τρεῖς ὥρας πορείας. Κατόπιν τούτου περιωρίσθην εἰς τὴν συλλογὴν ὑλικοῦ ἀναφερομένου κυρίως εἰς ἔθιμα λατρευτικά, γαμήλια καὶ τελευτῆς, καὶ ἐπίσης εἰς πληροφορίας σχετικὰς μὲ τοὺς χοροὺς τῆς Τσακωνίας καὶ μὲ τὸ θέμα τῆς μορφῆς τῶν δημοτικῶν ἔσμάτων, τὰ ὁποῖα χρησιμοποιοῦνται εἰς τὴν περιοχὴν ἐκεῖνην. Τὸ συγκεντρωθὲν οὕτω λαογραφικὸν ὕλικόν εἶναι μὲν μικρόν εἰς ποσότητα (σελίδες χειρογρ. 40), ἔχει ὁμως εἰδικὴν σημασίαν διὰ τὴν ἔρευναν ἀρχαίων στοιχείων τοῦ βίου, ὡς τοῦτο θέλει δειχθῆ εἰς ἐτοιμαζομένην σχετικὴν μελέτην, ἡ ὁποία θὰ δημοσιευθῇ συντόμως.

Γενικώτεραι παρατηρήσεις, σχετικαὶ μὲ τὴν διενεργηθεῖσαν ἀποστολὴν, εἶναι αἱ ἐπόμεναι :

1) Ἔθιμα λατρευτικά, γαμήλια καὶ τελευτῆς. Σημαντικὴν ἰδιορρυθμίαν παρέτηρησα εἰς τὰ ἔθιμα τοῦ γάμου, ὅπου, ὥς θὰ φανῇ εἰς τὴν ἐτοιμαζομένην πρὸς δημοσίευσιν μελέτην, ἰδιαίχοντα ρόλον ἀσκοῦν πρῶτον ἡ ἱερότης τοῦ οἰκογενειακοῦ πυρὸς κατὰ τὰς ὥρας τῶν διαπραγματεύσεων διὰ τὸ συνοικέσιον, δεύτερον ἡ εἰδικὴ τελετὴ κατὰ τὴν εἴσοδον τῆς νύμφης εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ γαμβροῦ, ὁπότε δύο ἀντίθετα ἡμιχόρια συναγωνίζονται πρὸς ἄλληλα ἐπὶ ἡμίωρον καὶ πλέον δι' ἔσμάτων,

καὶ τρίτον ἡ περίεργος ἀλλὰ σπουδαιότατη «χορευτικὴ χειραψία» γαμβροῦ καὶ νύμφης κατὰ τὸν περὶ τὸ μεσονύκτιον χορὸν τοῦ γάμου. Ἰδιαιτέραν ἐπίσης ἐντύπωσιν προξενοῦν δύο νεκρικὰ ἔθιμα, ἐκ τῶν ὁποίων τὸ ἐν ἀναφέρεται εἰς τὸν τρόπον τοῦ θρήνου τοῦ νεκροῦ διὰ διαλόγου μεταξὺ τῆς κορυφαίας μοιρολογιστρίας καὶ τοῦ ἡμιχορίου τῶν λοιπῶν γυναικῶν, τὸ ἕτερον δὲ εἰς τὸν τρόπον τῆς ταφῆς τοῦ νεκροῦ ὁμοῦ μὲ φύλλα ἐλαίας, δάφνης καὶ μυρτιάς. Καὶ περὶ τούτων θέλει γίνεαι εἰδικὸς λόγος εἰς προσεχὲς δημοσίευμα.

Ὡς πρὸς τὰ λατρευτικὰ ἔθιμα, χαρακτηριστικὸς εἶναι εἰς τὸν Τυρὸν καὶ ὁ τρόπος τῆς ἐξελέξεως καὶ τῆς προσαρμογῆς μερικῶν ἐξ αὐτῶν. Ἐκ τῶν παρατιθεμένων κατωτέρω δύο πληροφοριῶν, εἰς τὴν πρώτην βεβαιοῦται ὅτι ἡ συνηθισμένη κατὰ τὴν πανήγυριν ἑορταζομένου Ἁγίου τελεστικὴ ζύγισις τῶν ἑορταστῶν ἰδίως τῶν παιδιῶν, ἐξελίσσεται εἰς συμβατικὴν προᾶξιν ἀπλῆς ἐπαφῆς τοῦ παιδιοῦ μὲ τὸν πρὸς ζύγισιν μεταφερθέντα στατήρα. Οὕτω τὸ κύριον ἐπεισόδιον τῆς πραγματικῆς ζυγίσεως παρεμερίσθη, παρέμεινε δὲ πᾶσι ἡ ἐκφώνησις ἐνὸς μεγάλου ἀριθμοῦ, δηλοῦντος μυθικὸν σωματικὸν βάρος. Αὕτη μαρτυρεῖ ὅτι ζύγισις προσεκτικὴ ἐγένετο ἄλλοτε, καὶ ἐπίσης ὅτι τὸ βάρος διὰ τὰ παιδιά θεωρεῖται δηλωτικὸν ὑγείας καὶ σφρόνους: «*Ἐτὸν Ἁγόν. Τὸν ἄνθρωπον διὰ γειτονίας, καὶ τὴν ἑσπέρην καὶ τὴν ἑσπέρην καὶ τὴν ἑσπέρην, ἡ Παναγία, τὸ Δεκάπενταχορον, ἔκει τὰ καλὰ χρόνια εἶχαν ἓνα καντάρι καὶ τὸ ἔδεναν σὲ μιὰν ἐλιά καὶ τὴν αὐτὴν οἱ πατεράδες τὰ μικρὰ παιδιά, ἀκουμποῦσαν ἐκεῖνα τὸ χέρι τους στὸ καντάρι καὶ φώναζε κάποιος: «—Χίλιες ὀκάδες! —Δυὸ χιλιάδες ὀκάδες!» Τάχα οὕτω ζυγίσθηκε τὸ παιδί καὶ βρέθηκε ὄχι ἀστενιάρικο ἀλλὰ θεόβαρο καὶ σκαστὸ ἀπὸ ὑγείας. Πλήρως ἐπειτα ὁ πατέρας μιὰ δραχμὴ γιὰ τὴν Παναγία. Αὐτὸ γινότανε γιὰ τὴν ὑγεία. Τὸ ἔχανε ἔθιμο ἐκεῖνη τὴ μέρα» (χειρόγρ. σελ. 16).*

Ἡ δευτέρα μαρτυρία ἀναφέρεται εἰς περίπτωσιν κατὰ τὴν ὁποίαν ἀβάπτιστον βρέφος ἀφιεροῦται εἰς τὴν εἰκόνα τῆς Παναγίας, ἀπὸ ἐκεῖ δὲ τὸ βρέφος παραλαμβάνεται παρὰ τοῦ πρώτου παρατυχόντος, ὁ ὁποῖος καὶ ὀφείλει νὰ τοῦ γίνῃ ἀναδόχος. Τὸ λατρευτικὸν τοῦτο ἔθιμον εἶναι βεβαίως πανελλήνιον, εἰς τὸν Τυρὸν ὅμως ἐπενοήθη, ὥς πρὸς τὴν διαδικασίαν τῆς ἀνακαλύψεως τοῦ μέλλοντος ἀναδόχου, νέος καὶ προσοδοφόρος τρόπος ἀνιχνεύσεως τῆς προτιμῆσεως τοῦ Θεοῦ. «*Παλιὰ εἶχαν τὸ ἔθιμο καὶ τάζανε τὸ παιδί νὰ τὸ ρίξουνε στὴν Παναγία, στὴν εἰκόνα της. Οἱ γυναῖκες εἶχανε πόνους, δὲν ἔνοιωθαν καλὰ καὶ λέγανε: «Παναγία μου, νὰ γεννήσω καλὰ καὶ νὰ τὸ ρίξω στὴν εἰκόνα σου!» Τότες, ὅποιος τὸ ἄρπαξε πρῶτος τὸ παιδί, ἐκεῖνος τὸ βάφτιζε. Γινόταν ὅμως σκοτωμός, ἄλλος ἄρπαζε τὴ σκούφια τοῦ παιδιοῦ, ἄλλος τὸ ποδαράκι του. Γιὰ νὰ μὴν τὰ ξεσκίσουν καμιὰ ὥρα τὰ μικρὰ παιδιά, τώρα καὶ ἀρκετὰ χρόνια τί βρῆκανε καὶ κάμανε; Γράφουν ὀνόματα καὶ*

πληρώνει ὁ καθένας ἀπὸ μιᾶ δραχμῇ τὸ ὄνομα. Πολλοὶ παίρνουν πολλοὺς τέτοιους κλήρους μὲ τ' ὄνομά τους, ἅμα θέλουν νὰ τοὺς τύχη αὐτουνῶν νὰ βαπτίσουν τὸ παιδί. Καὶ τὰ λεφτὰ πηγαίνουν στὴν ἐκκλησίᾳ. Ἔτσι οὔτε τσακώνονται, ποιοὺς θὰ πρωτοπάρῃ τὸ παιδί, οὔτε τὸ παιδί κινδυνεύει νὰ τὸ ξεσκίσουν. Ἀλλὰ καὶ ἡ ἐκκλησία κερδίζει ἔτσι χρήματα» (χειρόγρ. σελ. 17).

2) *Δημοτικὰ τραγούδια*: Εἰς τὸν τομέα τοῦτον παρατηρεῖ κανεὶς τὰ ἑπόμενα. Τραγούδια κλέφτικα, μὲ τὰ ὁποῖα εἶναι γεμάτη ἡ ὄρεινὴ Ἀρκαδία, δὲν ὑπάρχουν εἰς τὸν Τυρόν, εἰμὴ μόνον ὅσα ἔχουν μεταφερθῇ ἐκεῖ. Τὸ αὐτὸ συμβαίνει καὶ μὲ ὅλα σχεδὸν τὰ ἄλλα εἶδη ἁσμάτων, διότι καὶ αὐτὰ φέρονται εἰς κοινὴν γλῶσσαν καὶ ὄχι εἰς τσακωνικὴν. Τραγούδια εἰς τὴν τσακωνικὴν διάλεκτον δὲν εὔρον, εἰμὴ μόνον ἓν ἢ δύο νανουρίσματα καὶ τινὰ ἄλλα μικρὰ εἰς μορφήν ἀποσπασματικὴν. Μὲ ἐπληροφόρησαν ὅμως ὅτι παλαιότερα συνηθίζοντο, καὶ ὅτι ἀκόμη καὶ σήμερον λέγονται, μοιρολόγια εἰς τὴν τσακωνικὴν. Προσέθεσαν ὅμως ὅτι, ἐπειδὴ τὰ μοιρολόγια τοῦ εἶδους αὐτοῦ εἶναι κατὰ τὰ αὐτοσχέδια, διὰ τοῦτο δὲν φροντίζουν νὰ τὰ ἐνθυμοῦνται ὁλόκληρα. Ἡ παρατήρησις τὴν ὅτι εἶναι αὐτοσχέδια καὶ ὅτι δι' αὐτὸ δὲν τὰ ἐνθυμοῦνται, ἔχω λόγους νὰ νομίσω ὅτι ἐπενοήθη ἢ διὰ νὰ δικαιολογήσῃ τὸ γεγονός ὅτι οἱ πληροφωρισθέντες μὲν σκέπτεσθαι νὰ ἐνθυμούνται στίχους μοιρολογίων εἰς τὴν τσακωνικὴν, ἢ διότι ὑπέθετον, ὡς ὑπωπτεύθην, ὅτι «δὲν θὰ τοὺς βγῇ σὲ καλὸ», νὰ ἐπαναλάβουν, χωρὶς τὴν παρουσίαν νεκροῦ, ὁλόκληρον τὸ θλιβερὸν περιεχόμενον ἑνὸς μοιρολογίου. Εἰς τὴν συνειρμικὴν ἀντίληψιν τοῦ λαϊκοῦ ἀνθρώπου, τὸ γεγονός τοῦ θανάτου καὶ τὸ γεγονός ἀκούσματος ἑνὸς μοιρολογίου ἀποτελοῦν δύο στοιχεῖα ἀλληλένδετα. Συνεπῶς ὄχι μόνον ὁ θάνατος προκαλεῖ τὸ μοιρολόγημα, ἀλλὰ καὶ ἀντιστρόφως, ἀκουόμενον ἓνα μοιρολόγι ἴσως ἔχει, κατὰ τὴν αὐτὴν λαϊκὴν λογικὴν, ὡς ἐπακόλουθον καὶ τὴν ἀργὰ ἢ γρήγορα πρόκλησιν ἑνὸς ἀκόμη θανάτου. Ἐξ ἄλλου, ἐκ τοῦ παλαιότερου στρώματος τῆς δημοτικῆς ποιήσεως, δηλ. ἐκ τῶν ἀκριτικῶν καὶ τῶν παραλογῶν, ὄχι μόνον οἱ κάτοικοι γνωρίζουν ὀλίγα τραγούδια, ἀλλὰ καὶ ἐντοπίζουν εἰς τὴν γειτονικὴν τῶν ὄρεινῶν τοποθεσίαν «Παλιόχωραν» ὁλόκληρον τὴν ὑπόθεσιν τὴν ὁποίαν περιγράφει τὸ ἀκριτικὸν τραγούδι «τοῦ Μικροῦ Βλαχόπουλου» (χειρόγρ. σελ. 8).

Γενικῶς, ἐκ τῶν ἀνωτέρω συνάγεται ὅτι ἡ τσακωνικὴ διάλεκτος πιθανώτατα δὲν ἀνέπτυξεν ἰδίαν λαϊκὴν λογοτεχνικὴν παράδοσιν, ἢ ὅτι ἀνέπτυξε στοιχειώδη μόνον τοιαύτην καὶ εἰς χρόνους παλαιότερους. Ἔχει ὅμως παρατηρηθῇ ὅτι συνέβαινε καὶ εἰς τὴν Τσακωνίαν τὸ φαινόμενον τῆς μεταγλωττίσεως μερικῶν παλαιῶν

δημωδῶν ἁσμάτων ἐκ τῆς κοινῆς Ἑλληνικῆς εἰς τὴν Τσακωνικὴν. Τρία τραγούδια τῆς κατηγορίας αὐτῆς ἤδη ἔχουν δημοσιευθῇ πρὸ ἐτῶν ¹.

3) *Χορὸς τσακόνικος*: Εἶναι πασίγνωστος ὁ λεγόμενος «τσακόνικος χορὸς», κατὰ τὸν ὁποῖον οἱ χορευταί, χορεύοντες συρτὸν χορὸν, προχωροῦν εἰς σχηματισμούς, οἱ ὅποιοι ἄλλοτε μὲν λαμβάνουν τὴν μορφήν συμπτυσσομένων κύκλων, ἄλλοτε δὲ χωροῦντες βουστροφηδὸν προκαλοῦν διάλυσιν τοῦ συμπτυχθέντος κύκλου καὶ ἐξέλιξιν τοῦ χοροῦ πρὸς ἄλλας μορφάς. Εἰς τὸν Τυρὸν ὁ χορὸς οὗτος διακρίνεται μὲ ἰδιαίτερα χαρακτηριστικὰ στοιχεῖα εἰς τρεῖς παραλλαγάς: α) ὁ κλειστὲς (= ὁ κλειστός), β) ὁ ἀναταῖστὲς (= ὁ ἀνοικτός) καὶ γ) ἡ τεσσέρα. Γενικῶς, οἱ σχηματισμοὶ καὶ τῶν τριῶν τούτων τύπων εἶναι κατ' ἐξοχὴν ἰδιόρρυθμοι καὶ διαφορετικοὶ τῶν λοιπῶν ἀρκαδικῶν χορῶν. Ὅπως ἡ γλῶσσα τῶν κατοίκων ἔρχεται κατ' εὐθεΐαν ἀπὸ τὴν ἀρχαιότητα, οὕτω δὲν ἀποκλείεται νὰ συμβαίῃ ὁμοίως καὶ προκειμένου διὰ τοὺς χοροὺς τῆς Τσακωνίας.

Γενικὴ παρατήρησις, ἡ ὁποία προκύπτει ἐκ τῆς μελέτης τοῦ συγκεντρωθέντος μικροῦ εἰς ποσὸν λαογραφικοῦ ὕλικου, εἶναι ὅτι, ὅπως περιεσώθη ἡ ἀρχαία δωρική γλῶσσα, οὕτω πρέπει νὰ μὴ ἀποκλείεται καὶ ἡ παράλληλος ἐπιβίωσις ἀρχαϊκῶν δοξασιῶν ἀναφερομένων εἰς τὸν φυσικὸν βίον τοῦ λαοῦ. Μονομερὲς ἐπιβίωσις τῆς διαλέκτου θὰ ἦτο φαινόμενον παράδοξον, ἐνῶ ἡ μετ' αὐτῆς παράλληλος διατήρησις ἀρχαϊκῶν στοιχείων βίου εἶναι φυσική.

¹ Τὸ πρῶτον εἶναι τὸ τραγούδι «Πουλάκιον εἶχα στὸ κλουβί». Ἡ διασκευή του εἰς τὴν τσακωνικὴν διάλεκτον ἔχει δημοσιευθῇ ἀπὸ τὸν Νικόλαον Πολίτην (*Ἐκλογαί*, 1914, Ἔπιμετρον Β' ἀρ. 8). Τὸ πανελλήνιον πρότυπον εὐρίσκεται ὡς μοιρολόγι εἰς τὸ αὐτὸ βιβλίον τοῦ Ν. Πολίτου (ὑπ' ἀριθ. 204). Δεύτερον παράδειγμα ἀποτελεῖ τὸ ὑπὸ τοῦ Μιχαῆλ Δέφνερ ἀναφερόμενον μοιρολόγι εἰς τσακωνικὴν (βλ. εἰς *Λαογραφ.* τόμ. 7, 1923, σελ. 40). Τοῦτο προέρχεται ἀπὸ ἀντίστοιχον μοιρολόγι, τοῦ ὁποίου ὁ πρῶτος στίχος ἔχει: «Κρῦψε με, μάννα, κρῦψε με, νὰ μὴ μὲ πάρῃ ὁ Χάρος», τοῦ ὁποίου ἔχουν παραδοθῇ τρεῖς μόνον παραλλαγαί, δύο ἐκ τῆς Ἀρκαδίας καὶ μία ἐκ Μακεδονίας. Ἡ μακεδονικὴ παραλλαγή (*Μακεδονικά*, τόμ. Β', 1941 - 1952, σελ. 393) κατὰ κανόνα δὲν ἔχει τὰ δεύτερα ἡμιστίχια τῶν δεκαπεντασυλλάβων, ἀλλὰ μόνον τὰ πρῶτα καὶ οὕτω παρουσιάζει μορφήν μοιρολογίου ἀπληρτισμένου ἐξ ὀκτασυλλάβων. Ἐκ τῶν δύο ἀρκαδικῶν παραλλαγῶν, ἡ μία (*Λαογρ.* τόμ. 5, σελ. 163, ἀρ. 50) εὐρίσκεται ἐν συμφυρμῇ μὲ στίχους ἐξ ἄλλων τραγουδιῶν, ἐνῶ ἡ ἄλλη παραλλαγή (Λ. Α. 125, σελ. 213-214, ἀρ. CLXX (β')—Βαλτεσινίκος Γορτυνίας) εἶναι ἡ καλυτέρα ἐξ ὧν.

Τρίτον τραγούδι τῆς αὐτῆς κατηγορίας εἶναι τὸ «τοῦ Νεκροῦ Ἀδερφοῦ». Τοῦτο, μεταγλωττισμένον εἰς τσακωνικὴν διάλεκτον, ἀνεῦρε καὶ κατέγραψε τὸ θέρος τοῦ 1875 ὁ Μιχαῆλ Δέφνερ, ὁ ὁποῖος καὶ τὸ ἐδημοσίευσε βραδύτερον (*Λαογρ.* τόμ. 7, 1923, σελ. 37 - 39) ὑπὸ τὸν τίτλον «Ὁ Βουρκόακα» (= ὁ βρικόλακας).

Mission folklorique dans la région de Tyros
(province de Kynouria, Péloponnèse)
du 28 juillet au 8 août 1964

par Const. Romaïos

L'auteur expose les résultats de sa mission folklorique dans la région de Tyros de Kynourie (Péloponnèse) du 28 juillet au 8 août 1964.

Cette région se trouve isolée entre le golfe d'Argolikos et les rochers du mont Parnon. Dans cet arrondissement survit, comme langage vivant, le dialecte tsakonien, lequel, comme on sait, provient directement du dialecte antique dorien. Ainsi, quelqu'un qui entend les indigènes parler leur idiome archaïque dorique, a l'impression d'entendre une langue étrangère et incompréhensible.

Partant du principe qu'avec la langue archaïque ont dû survivre aussi d'autres éléments de la vie populaire, l'auteur a recueilli des informations relatives, surtout sur les coutumes du mariage, de la mort et du culte populaire. Il s'intéressa également aux chansons et danses populaires de cette région.

Dans les coutumes matrimoniales, l'auteur a remarqué qu'on observe le feu sacré familial du foyer, tandis que, parmi les coutumes funèbres, on conserve jusqu'à ce jour celle qui consiste à enterrer les morts ensemble avec des feuilles d'olivier, coutume que les anciens Spartiates pratiquaient (Plutarque, Lycurgue 27).

En ce qui concerne les chansons populaires, on remarque que dans le dialecte tsakonien, on n'a pas créé de chansons locales, originales, sauf des chants funèbres (mirologues) et des berceuses. Certaines chansons populaires des autres catégories qu'on trouve à Tyros, ont été introduites des provinces avoisinantes du Péloponnèse et ont été adaptées au dialecte tsakonien. Contrairement aux chansons qui sont importées, comme nous venons de le dire, les danses populaires paraissent être de tradition locale, et sont principalement des syrtos. On distingue trois variantes: a) le κλειστός, b) le «ἀναταϊστός» (=ἀνοιχτός), et c) la danse de «Tessera», toujours sur un rythme de syrtos.

Δ'.

ΕΚΘΕΣΙΣ ΛΑΟΓΡΑΦΙΚΗΣ ΑΠΟΣΤΟΛΗΣ ΕΙΣ ΣΑΜΟΝ

(13 ΙΟΥΛ. — 11 ΑΥΓ. 1964)

ΥΠΟ ΣΤΕΦ. Δ. ΗΜΕΛΛΟΥ

Ἐντὸς τοῦ πλαισίου τῶν τῇ ἐντολῇ τῆς Συγκλήτου τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν πραγματοποιουμένων ἐρευνητικῶν ἀποστολῶν τοῦ Λαογραφικοῦ Ἀρχείου εἰργασθὴν κατὰ τὸ θέρος τοῦ παρελθόντος ἔτους 1964 εἰς τὴν νῆσον Σάμον. Λόγῳ τοῦ περιορισμένου χρόνου τοῦ ἑνὸς μηνὸς ἐνετόπισα κατ' ἀνάγκην τὴν ἔρευνάν μου εἰς τέσσαρα μόνον χωρία, ἥτοι τὸ *Πυθαγόρειον* (πρῶν *Τηγάνι*), τὴν *Χώραν*, τοὺς *Μυτιληνοὺς* καὶ τὸ *Παλαιόκαστρον*, ἅτινα καλύπτουν τὴν πλησιέστερον πρὸς τὴν ἑναντι Μικρὰν Ἀσίαν παρὰ τὸν καλούμενον ἑξασταδίων πορθμὸν περιοχὴν τῆς νήσου.

Ἡ ἔρευνα εἰς τὴν νῆσον καθίστατο τοσοῦτω μᾶλλον σκόπιμος, ὅσῳ δὲν ὑπῆρχεν ἐξ αὐτῆς λαογραφικὸν ὕλικόν ἐν τῷ Λαογραφικῷ Ἀρχεῖῳ. Πλουσίαν σχετικῶς ὕλην εὗρισκει τις δημοσιευμένην εἰς ἑξακοσίας περίπου σελίδας τοῦ πέμπτου τόμου τοῦ ἔργου τοῦ Ἑπαμειν. Σταματιάδου¹ ἥτις ὁμῶς, ὥς φαίνεται, ἀφορᾷ εἰς ὁλόκληρον τὴν νῆσον, διότι ἐλλείπει εἰδικότερα μνηεῖα ὑπὸ τοῦ συγγρ. τῶν χωρίων ἐξ ὧν λαμβάνει τὸ παρ' αὐτοῦ δημοσιευόμενον ὕλικόν. Λαογραφικὴ ὕλη εὗρσκεται ἔτι ἐγκατεσπαρμένη εἰς τὸ ὑπὸ τοῦ Ν. Ζαφειρίου ἐκδιδόμενον Ἀρχεῖον Σάμου².

Ἐκ τῶν χωρίων εἰς τὰ ὁποῖα διεξήχθη ἡ ἐν λόγῳ ἔρευνα τὸ Πυθαγόρειον ἦτο παλαιότερον ἀκμάζουσα ἐμπορικῶς κωμόπολις. Οἱ κάτοικοι, ἀσχολούμενοι περὶ τὴν ναυτιλίαν, ἐξετέλουν εὐρὺ διαμετακομιστικὸν ἐμπόριον οὐχὶ μόνον ἐντὸς τῆς Ἑλληνικῆς ἐπικρατείας ἀλλὰ καὶ πέραν αὐτῆς πρὸς τὴν Μικρὰν Ἀσίαν καὶ γενικώτερον πρὸς τὰς ὑπὸ τῆς ἀνατολικῆς λεκάνης τῆς Μεσογείου βρεχομένας χώρας.

Πυκνοτάτῃ ἦτο ἡ ἐπικοινωνία μετὰ τῶν Μικρασιατικῶν ἰδίᾳ ἀκτῶν, ἔνθα πρὸ τῆς ἐκεῖθεν ἐκρίζωσης τοῦ Ἑλληνικοῦ στοιχείου κατὰ τὸ 1922 ὑπῆρχον συμπαγεῖς Ἑλληνικοὶ πληθυσμοί.

Τὸ Πυθαγόρειον ἀπετέλει ἔτι σπουδαιότατον ἀλιευτικὸν κέντρον. Σήμερον εὗρσκεται ἀπὸ τῆς ἀπόψεως αὐτῆς ἐν μεγίστῃ παρακμῇ συντελεσάσης πρὸς

¹ Σαμιακά, τόμ. 5, ἐν Σάμῳ 1887, σ. 23 - 612.

² Ἀρχεῖον Σάμου, τόμ. 1 - 6 (1946 - 1962).

τοῖς ἄλλοις καὶ τῆς προσφάτου ἀπαγορεύσεως τῶν τουρκικῶν ἀρχῶν νὰ ἀλιεύουν οἱ Ἕλληνες παρὰ τὰ Μικρασιατικά παράλια, ἔνθα ὑπάρχει ἀφθονία ἀλιευμάτων.

Ὁ πληθυσμὸς τοῦ χωρίου εἶναι ποικίλης προελεύσεως. Ἀποτελεῖται ἐκ κατοίκων ἐγκατεστημένων ἐνταῦθα ἐξ ἄλλων χωρίων τῆς νήσου¹ ἢ προσφύγων ἐκ τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, θυμάτων τῆς κατὰ τὸ 1922 ἐθνικῆς καταστροφῆς. Χαρακτηριστικὴ εἶναι ἡ ἀπάντησις, τὴν ὁποίαν λαμβάνει τις παρὰ τῶν κατοίκων, εὐθὺς ὡς ἤθελεν ἐρωτήσῃ περὶ τῆς καταγωγῆς αὐτῶν. «*Ἐδῶ οἱ Τηγανιώτες δὲν ἔχ'νε παππούς*», λέγουν, ὅπερ σημαίνει ὅτι οὗτοι εἶναι ἐπήλυδες.

Οἱ κάτοικοι τῶν λοιπῶν ἐρευνηθέντων χωρίων εἶναι κατὰ τὸ πλεῖστον γεωργοί. Ἀσχολοῦνται κυρίως εἰς τὴν καλλιέργειαν καπνοῦ καὶ δημητριακῶν. Ἡ ἐγγὺς Χώρα ἦτο παλαιότερον πρωτεύουσα τῆς νήσου. Μετὰ τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ Βαθέος, τῆς σημερινῆς πρωτεύουσας, καὶ τὴν ἐξ αὐτῆς μεταφορὰν τῶν ἐναπομεινασῶν δικαστικῶν, ἀστυνομικῶν κ.ἄ. ἀρχῶν εἰς τὸ Πυθαγόρειον, ἔχει περιπέσει εἰς μαρασμόν. Οἱ Μυτιληνοὶ ἀπετέλουν πρὸ ὀλίγων ἀποβλήτων μεγάλην ἐξ ἑπτὰ περίπου χιλιάδων κατοίκων κωμόπολιν μὲ ἀγροτικὸν καὶ γεωργικὸν χαρακτῆρα. Σήμερον τὸ ἡμῖς περιῖπου τῶν κατοίκων αὐτῶν ἔχει μετακινηθῆαι κυρίως εἰς τὴν περιοχὴν τῶν Ἀθηνῶν. Πλησιέστατα πρὸς τὴν πρωτεύουσαν Βαθὺ εὐρίσκεται τὴ μικρὸν χωρίον Παλαιόκαστρον, διὸ καὶ ἐπικοινωνία τῶν κατοίκων αὐτοῦ πρὸς τὸ ἀστικόν τοῦτο κέντρον εἶναι πυκνοτάτη.

Ἡ συλλεχθεῖσα ἐκ τῶν ὡς ἄνω χωρίων λαογραφικὴ ὕλη, ἣτις καλύπτει τὰς πλείστας τῶν ἐκδηλώσεων τοῦ κατὰ παράδοσιν λαϊκοῦ πολιτισμοῦ, κατεγράφη εἰς 418 σελίδας τετραδίου, σχήματος 8^{ου} μεγάλου, καὶ κατετέθη εἰς τὸ Λαογραφικόν Ἀρχεῖον ὑπ' αὐτῆς ἀρ. 2891. Αὕτη περιλαμβάνει: παροιμίας 72, πολὺστιχα ἄσματα 165, δίστιχα 42, ρίμας 3, παραδόσεις 49, ἐπιδάς 27, παραμύθια καὶ συναφεῖς διηγήσεις 6, εὐτραπέλους διηγήσεις 14, αἰνίγματα 80, παίγνια 9, ἔθιμα κατὰ τὴν γέννησιν, τὸν γάμον καὶ τὴν τελευτήν, δημῶδη ἱατρικὴν, μαγικὰς καὶ δεισιδαίμονας συνηθείας καὶ ἐνεργείας, λατρευτικὰ ἔθιμα, μαντικὴν, εἰδήσεις ἐκ τοῦ γεωργικοῦ, τοῦ ποιμενικοῦ καὶ τοῦ ἀλιευτικοῦ βίου, δημῶδη μετεωρολογίαν, εἰδήσεις περὶ τοῦ ἐνδύματος, τῆς βιοτεχνίας, τῆς οἰκίας, τῶν μουσικῶν ὁργάνων κλπ. Ἐξ ἄλλου

¹ Ἀλλὰ καὶ οὗτοι δὲν εἶναι ἐντόπιοι. Ὡς εἶναι γνωστόν, ἡ Σάμος ὑπέστη παντελῆ σχεδὸν ἐρήμωσιν κατὰ τὸν 15^{ον} αἰῶνα καταστᾶσα φωλεὰ πειρατῶν. Τὸ 1475 οἱ κάτοικοι τῆς νήσου ἐγκαθίστανται εἰς Χίον. Ὁ ἀνασυννοικισμὸς αὐτῆς ἤρχισεν ἀπὸ τοῦ 16^{ου} αἰῶνος. Κατὰ τὰς παραδόσεις οἱ νέοι κάτοικοι προῆλθον ἐκ Χίου, Πάτμου, Βουρλῶν, Μυτιλήνης, Πελοποννήσου, Νάξου, Ρόδου, Κύπρου, Κρήτης, Εὐβοίας κλπ. (Ἴδὲ σχετικῶς Ἀποστόλου Ε. Βακαλόπουλου, Ἱστορία τοῦ νέου Ἑλληνισμοῦ, τόμ. Β1, Θεσσαλονίκη 1964, σ. 106 - 109).

ἐπὶ ταινιῶν μαγνητοφώνου τύπου Butoba, λειτουργοῦντος διὰ ξηρῶν στοιχείων, ἠχογράφησα 79 μελωδίας δημοδῶν ᾠσμάτων καὶ λαϊκῶν χορῶν¹.

Γενικῶς ἐπισκοποῦντες τὴν ὥς ἄνω συλλεχθεῖσαν ὕλην παρατηροῦμεν ὅτι τὰ ἦθη καὶ ἔθιμα ἔχουν τοπικῶς ἀποχρωματισθῆ, τοῦτο δ' ὀφείλεται καὶ εἰς τὴν λαβοῦσαν χώραν παλαιότεραν ἐρήμωσιν τῆς νήσου, ἣτις διέκοψε τὴν ἀπὸ μακροῦ ὑπάρχουσαν παράδοσιν². Κατωτέρω προβαίνομεν εἰς εἰδικωτέρας τινὰς παρατηρήσεις ἐπὶ τοῦ ὕλικου τούτου.

Τὰ καταγραφέντα ᾄσματα, ἀποτελοῦντα σπουδαῖον μέρος τῆς συλλογῆς, εἶναι ποικίλων κατηγοριῶν, ἦτοι ἀκριτικά, παραλογαί, λατρευτικά, ἔρωτικά, γαμήλια κ.ἄ. Πολλὰ τούτων, ἰδίᾳ ἐν Πυθαγορείῳ, κατέγραψα ἐκ προσφύγων ἐκ Μικρᾶς Ἀσίας πληροφορητῶν, οἵτινες ἤδον ταῦτα ἐν τῇ προτέρᾳ πατρίδι αὐτῶν. Ἀλλὰ καὶ πολλὰ ᾄσματα κατέγραψα ἐκ Σαμίων, ἅτινα εἶχον ἐνίστε ἐκμάθει, ἰδίᾳ οἱ ἄνδρες, ἐκ προσφύγων ἢ κατὰ τὰ ταξίδια τῶν εἰς τὴν Μικρὰν Ἀσίαν.

Τὰ ᾄσματα ταῦτα μετεφέρθησαν ἀσφαλῶς ἐνταῦθα καὶ κατέστησαν κτῆμα καὶ πολλῶν ἄλλων ἐντοπίων. Ἐξ ὅσων πληροφοριῶν κατωρθώσα νὰ συλλέξω, τὰ πολυστιχα ταῦτα ᾄσματα ἤδοντο κατὰ κατὸν ἄλλον καθ' ὃν χρόνον τὰ μέλη τῆς οἰκογενείας ἠσχολοῦντο εἰς τὸ νὰ «βελανίσουν» τὰ συνκεντρωθέντα κατὰ τὰς πρώτας πρωΐνας πρὸ τῆς ἀνατολῆς τοῦ ἡλίου ᾠδὰς σὺν τῇ λύρᾳ καμποῦ. Αἱ μελωδίαί των δὲν ἔχουν μεγάλην ποικιλίαν. Τοῦναντίον πλείστα τούτων, ἰδίᾳ τὰ ἀκριτικά καὶ αἱ παραλογαί, ἔχουν τὴν αὐτὴν μελωδίαν. Ὡς πρὸς τὸ περιεχόμενόν των εἶναι γνωστὰ βεβαίως καὶ ἐξ ἄλλων τῆς λοιπῆς Ἑλλάδος περιοχῶν, ἂν καὶ τινὰ αὐτῶν παρουσιάζουν ἐνίστε ἐνταῦθα ἀξιοσημειώτους ιδιοτυπίας. Σχετικῶς διαδεδομένον ἀπαντᾷ τὸ δημῶδες ᾄσμα τὸ γνωστὸν ὡς ὄνειρον τῆς Παναγίας, ὅπερ κατέγραψα εἰς τρεῖς παραλλαγὰς ἐκ τῶν χωρίων Πυθαγορείου καὶ Χώρας. Τὸ ᾄσμα τοῦτο χρησιμεύει ἐνταῦθα, ὡς καὶ ἀλλαχοῦ, ὡς φυλακτήριον κατὰ παντὸς ἐπαπειλοῦντος κακοῦ³.

Περὶ ᾠσμάτων, οἷα τὰ ἀνωτέρω πολυστιχα, ἄδομένων κατὰ τοὺς χοροὺς οὐδεὶς δύναται νὰ γίνῃ σήμερον λόγος, τοῦλάχιστον ὡς ἀντελήφθην. Οἱ παλαιοὶ χοροὶ ἐξ ἄλλου παραμερίζονται ὁσημέραι μὲ γοργότατον ρυθμόν. «Πρῶτα γινότανε ἄλλοι χοροί. Τώρα ἔχουν ἀλλάξει. Δὲν ἔχει κανένα γνήσιο πρᾶμα» (χειρ., σ. 33).

¹ Πρὸς τοὺς κ. κ. Λεωνίδαν Μισιτζῆν, διδάσκαλον Πυθαγορείου, πρόεδρον τῆς κοινότητος Παλαιοκάστρου, πρὸς πάντας τοὺς καθ' οἷονδήποτε τρόπον συντελέσαντας εἰς τὴν ἐπιτυχίαν τῆς ἀποστολῆς μου καὶ πρὸς τοὺς εὐγενεῖς πληροφορητάς μου ἐκφράζω καὶ ἐντεῦθεν τὰς ἀπείρους εὐχαριστίας μου.

² Ἰδὲ καὶ ἐν Μεγ. Ἑλλην. Ἑγκυκλ. 21 (1933), σ. 511-512.

³ Ἰδὲ σχετικῶς Δ. Β. Οἰκονομίδου, Τὸ δημῶδες ᾄσμα «ὄνειρο τῆς Παναγίας», Ἑπετ. Λαογρ. Ἀρχείου, τόμ. ΙΓ'-ΙΔ' (1960-61), ἐν Ἀθήναις 1962, σ. 35-50.

Οὕτω βλέπει τις σήμερον τοὺς κατοίκους τῆς νήσου νὰ χορεύουν κατὰ τὰς λαϊκὰς κατὰ τόπους πανηγύρεις ποικίλους καὶ μᾶλλον συγχρόνους χοροὺς εἰσαχθέντας ἐκ τῶν ἀστικῶν κέντρων ὑπὸ τὴν συνοδείαν πλήρους, θὰ ἔλεγέ τις, ὀρχήστρας.

Βεβαίως δὲν ἐλλείπουν καὶ χοροί, οἷον ὁ πηδηχτός, ὁ μπάλλος, ὁ τσάμικος, ὁ συρτός στὰ τρία κ.ἄ. (χειρ., σ. 35-36), οἵτινες εἶναι ἐν χρήσει καὶ ἀλλαχοῦ τοῦ Ἑλ-

Εἰκ. 1. Ἄσκαυλος.

ληνικοῦ χώρου. Ἐνταῦθα σημειῶ ὅτι κατὰ τὸν χορὸν «στὰ τρία», τὸν ὁποῖον χορεύουν ἀναμιξ ἄνδρες μετὰ γυναικῶν «μὲ τὰ χέρια ἀγκάλιᾳ τὸ ἓνα πάνω ἀπὸ τὸ ἄλλο» ὁ σύρων αὐτὸν λέγεται κάβρος. Κάβρος δύναται νὰ εἶναι καὶ γυνή (χειρ., σ. 35). Ὁ ἐπὶ κεφαλῆς τοῦ χοροῦ καλεῖται οὕτω καὶ ἀλλαχοῦ. Ὁ Ἑπαμ. Σταματιάδης ἀναφέρει ὅτι ὁ πρῶτος χορευτὴς λέγεται: ὁ εἰς τὸν κάβρον¹.

Ὁ ἄσκαυλος (τσαμπούννα) ὡς μουσικὸν ὄργανον ἦτο παλαιότερον καὶ ἐνταῦθα ἐν εὐρείᾳ χρήσει. Σήμερον χρησιμοποιεῖται κατ' ἔθος μόνον κατὰ τὰς ἀπόκρως. Οὗτος ἀνήκει εἰς τὸν νησιωτικὸν τύπον, κύριον δὲ χαρακτηριστικὸν αὐτοῦ εἶναι ὅτι

¹ Ἐνθ' ἄνωτ., σ. 429. Τὰ περὶ χορῶν παρὰ Σαμίους γενικώτερον ἰδὲ αὐτόθι, σ. 429 κ.ἑξ.

ὁ μὲν δεξιὸς αὐτοῦ αὐλὸς φέρει 5 ὀπὰς, ὁ δ' ἀριστερὸς μίαν (ιδὲ εἰκ. 1). Περὶ τῆς κατασκευῆς του ὑπάρχει ἐν τῷ χειρογράφῳ λεπτομερὴς περιγραφή (χειρ., σ. 297-300)¹.

Ἐκ τῶν συλλεχθεισῶν παραδόσεων ἀναφέρω τὴν ἐν τῇ περιοχῇ τοῦ Παλαιοκάστρου περὶ ἵχνους ἐπὶ βράχου, ὅπερ ὁμοιάζει πρὸς πέταλον ἵππου. Διηγοῦνται ἐνταῦθα ὅτι τοῦτο εἶναι «τ' *Ἀι Γιωργιοῦ τὸ πέταλο*». Ἐκ τῆς περιοχῆς ταύτης πιστεύεται ὅτι διηλθέ ποτε ὁ Ἅγιος Γεώργιος. Ὁ ἵππος του ἐπάτησεν ἐπὶ τῆς πλακὸς καὶ ἀπέμεινεν ἐπ' αὐτῆς μέχρι τοῦ νῦν τὸ ἵχνος τοῦ πετάλου του εἰς φυσικὸν μέγεθος (χειρ., σ. 277).

Βράχος πελώριος κείμενος εἰς τὸν «*Κάβο τῆς γριᾶς ποδιᾶς*» καλεῖται «*τοῦ Σαμφῶν ὁ βράχος*». Κατὰ παράδοσιν τὴν ὁποίαν ἤκουσα ἐν Πυθαγορείῳ καὶ Παλαιοκάστρῳ ὁ βράχος οὗτος ἐξεσφενδονίσθη ὑπὸ τοῦ Σαμφῶν ἐκ Μικρᾶς Ἀσίας, ἐξ οὗ καὶ ἡ ὀνομασία (χειρ., σ. 33 καὶ 350). Ἐξ ἄλλου ὁ Σαμφῶν πιστεύεται ὡς «ὁ πῶ ἀντρειωμένος» (χειρ., σ. 355² πρβλ. καὶ σ. 351). Ὅμοιαν πρὸς τὴν ἀνωτέρω παράδοσιν τῆς ἐκσφενδονήσεως ὑπὸ τοῦ Σαμφῶν ὑπερμεγέθους βράχου ἔχει δημοσιεύσει ἤδη ὁ Ν. Γ. Πολίτης ἐκ Χίου³, ἡτοὶ ἐκ περιοχῆς οὐχὶ μακρὰν κειμένης ἐκείνης τῆς Σάμου.

Ἐξ ἄλλου κατὰ παράδοσιν ἐκ Φιγαλίας ἡ ὁποία ἐδημοσιεύθη ἐπίσης ὑπὸ τοῦ Πολίτου⁴, οἱ παλαιοὶ ἄνθρωποι θεωροῦνται «ἀντρειωμένοι σὰν τὸν Ἡρώλη καὶ τὸν Σαμφῶν». Ἡ πρώτη τῶν ἀνωτέρω παραδόσεων, παρετήρησεν ὁ αὐτὸς Πολίτης, ἔχει σχέσιν πρὸς τοὺς ἀρχαίους περὶ γίγαντομαχίας μύθους, ἀντὶ δὲ «ἀρχαίου λησμονηθέντος ὀνόματος, ὁ γίγας ἔλαβε τὸ ὄνομα τοῦ γνωστοτάτου ἀνδρειωμένου τῆς Ἑβραϊκῆς μυθολογίας Σαμφῶν»⁴. Ἡ γειτνίασις τῶν τόπων ἐξ ἄλλου ἔνθα οἱ βράχοι οὗτοι τοῦ Σαμφῶν καθιστᾷ πιθανὴν τὴν ὑποψίαν ὅτι ἡ πλασθεῖσα παράδοσις ἐκ τοῦ ἐνὸς μετεφέρθη καὶ ἀπεδόθη καὶ εἰς τὸν ἕτερον αὐτῶν.

Ἐν τῷ αὐτῷ χωρίῳ Παλαιοκάστρῳ κατέγραψα παράδοσιν ἀναφερομένην εἰς τὴν πῶσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ τὸν τελευταῖον αὐτοκράτορα αὐτῆς ἔχουσαν οὕτω. «*Πήγαινε στὴν Πόλι ὁ βασιλεὺς Κωνσταντῖνος κ' ἐπῆγε κάποια θεία δύναμις καὶ τοῦ προσέφερε ἓνα σπαθὶ ξύλινο. Ἄντε, λέει, καημένη, ποὺ θὰ πάρω τὸ ξύλινο σπαθί. Κ' ἐπῆγε ὁ Τοῦρκος κ' ἔκαμε τεμενὲ καὶ τό' πηρε κ' ἐκυρίεψε ὅλο τὸν*

¹ Ἰδὲ γενικώτερον περὶ αὐτοῦ Σπυρ. Δ. *Περὶ στέρη*, Ὁ ἄσκανλος (τσαμποῦνα) εἰς τὴν νησιωτικὴν Ἑλλάδα, Ἑπετ. Λαογρ. Ἀρχ., τόμ. ΙΓ' / ΙΔ' (1960-1961), ἐν Ἀθήναις 1962, σ. 52-72. Περί τῶν μουσικῶν δυνατοτήτων εἰδικῶς τοῦ ἐνδιαφέροντος ἡμᾶς τύπου ἰδὲ αὐτόθι, σ. 66.

² Ν. Γ. Πολίτου, *Παραδόσεις*, τόμ. Α', σ. 60, ἀρ. 112.

³ Ἐνθ' ἀνωτ., σ. 53, ἀρ. 93.

⁴ Ἐνθ' ἀνωτ., τόμ. Β', σ. 741-742. Ἰδὲ ἔτι καὶ τὰ σχόλια τῆς ὑπ' ἀρ. 93 παραδόσεως αὐτόθι, σ. 731. Πρβλ. καὶ Α. Β. *Οἰκονομίδην*, ἐν Λαογρ. 18 (1959), σ. 215, ἀρ. 29.

κόσμο. Τοῦ 'πε ἡ δύναμις, τὸ σπαθὶ αὐτὸ ποὺ σοῦ δίνω πᾶρ' το, θὰ κάμῃς ὅ,τι θέλεις» (χειρ., σ. 278).

Λαϊκαὶ διηγήσεις περὶ τῆς τύχης τῆς βασιλίδος τῶν πόλεων καὶ τοῦ τελευταίου αὐτοκράτορος τοῦ Βυζαντίου ἀπαντοῦν, ὡς γνωστόν, εὐρέως διαδεδομέναι¹. Μὲ περιεχόμενον ὡς ἡ ἀνωτέρω, καθ' ἣν ἡ πτώσις τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὀφείλεται εἰς τὴν ἄρνησιν τοῦ αὐτοκράτορος νὰ παραλάβῃ τὸ ἐκ ξύλου σπαθί, ὅπερ θεία δύναμις προσέφερεν εἰς αὐτόν, εἶναι λίαν περιορισμέναι. Κατὰ διήγησιν ἐκ Θράκης ὁ Κωνσταντῖνος ἐκ λάθους δὲν παρέλαβε τὸ ὑπὸ τῆς μητρὸς του προσφερθὲν ξύλινον σπαθὶ ἀλλὰ τὸ σιδηροῦν καὶ τὸ γεγονὸς τοῦτο ὑπῆρξεν ἡ αἰτία τῆς καταστροφῆς, διότι ὁ Τοῦρκος παραλαβὼν τὸ ξύλινον ἀνεδείχθη νικητῆς². Κατ' ἄλλας παραδόσεις τὸ ξύλινον σπαθὶ δίδει ἄγγελος Κυρίου εἰς τὸν Κωνσταντῖνον· περιφρονήσαντος δὲ τοῦ βασιλέως τὴν προσφορὰν ὡς εὐτελεῖ, ἐπέδωκε τοῦτο ὁ ἄγγελος εἰς τὸν Μωάμεθ ἢ γενικώτερον τὸν Τοῦρκον³. Ἄλλη παράδοσις ἐκ Καλύμνου Δωδεκανήσου, συμφυρομένη πρὸς τὴν γνωστὴν τῶν ἐπὶ τῶν ἀναμνησμένων ψαριῶν, ἀναφέρει ὅτι ὁ Κωνσταντῖνος ἐπροξένησε διὰ τοῦ ξύλινου σπαθιοῦ μεγίστην φθορὰν εἰς τοὺς Τούρκους, εὐθύς ὡς ἀνηγγέλθη εἰς αὐτόν ἡ πτώσις τῆς πρωτεύουσας. Τὸ σπαθὶ ὅμως περιήλθεν εἰς τοὺς Τούρκους. Ἀλλὰ καὶ εἰς αὐτοὺς μόνον προσαφίνως, διότι κατὰ τὴν παράδοσιν πάντοτε, τὰ τέκνα τοῦ Κωνσταντῖνου ἐξεσμένιστα τὸς Τούρκους διὰ δώρων ἔλαβον τοῦτο ὅπισω «καὶ τώρα κρατοῦν το οἱ Ἕλληνοὶ καὶ τ' ἀγρόνια τοῦ Κωσταντῆ. Καὶ μέλλει τώρα νὰ γῇ πόλεμος κ' ἡ ὥρα ποὺ θὰ παρθῇ ἡ Πόλη, θὰ βοηθήσῃ μιάλου πρᾶμα τὸ ξύλενο σπαθὶ καὶ θὰ παίξῃ θρῆνος στοὺς ἐχθρούς»⁴. Ὁ παραλαβὼν τὸ σπαθὶ τοῦτο Τοῦρκος τέλος εἶναι καθ' ἑτέραν Σαμίαν παράδοσιν καὶ ὁ ἀναγγεῖλας τὴν πτῶσιν τῆς Πόλεως εἰς τὴν καλόγριαν, «ποὺ τηγάνιζε τὰ ψάρια», ἥτις ἀπιστήσασα ἐν ἀρχῇ εἰς τὴν φοβερὰν εἵδησιν ἐπείσθη κατόπιν ἐκ τοῦ θαυμαστοῦ γεγονότος ὅτι ριφθέντες αἰφνιδίως οἱ ἰχθύες ἐντὸς παρακειμένης λίμνης ἔξωντάνευσαν (χειρ., σ. 278)⁵. Δέον νὰ σημειωθῇ ὅτι ξύλινον σπαθὶ

¹ Ἰδὲ Ν. Γ. Πολίτου, Παραδόσεις, τόμ. Α', σ. 19-27, ἀρ. 28-43, τόμ. Β', σ. 651-691.

² Στίλπ. Π. Κυριακίδου, Θρακικαὶ παραδόσεις, Η.Μ.Ε. 1922, σ. 251.

³ Ἀρχεῖον Θρακ. καὶ Λαογρ. Θησ., τόμ. Γ' (1936-37), σ. 117-118 (Μάδντος). André Mazon, Contes Slaves de la Macédoine sud-occidentale, Paris 1923, σ. 87, 17 καὶ σ. 182. (Ἰδὲ καὶ κρίσιν Στίλπ. Κυριακίδου, ἐν Λαογρ. 8 (1921-25), σ. 604). Ἡ διήγησις προφανῶς διεδόθη εἰς τοὺς Σλάβους ἐκ τοῦ Ἑλληνικοῦ χώρου.

⁴ Γιάννη Ζερβοῦ, Παραδόσεις - Ἱστορικὰ παραμυθολογήματα [κλπ.], Δωδ. Ἀρχεῖον, τόμ. 3 (1958), σ. 240.

⁵ Περὶ τῆς παραδόσεως ταύτης ἰδὲ Ν. Γ. Πολίτου, Παραδόσεις, τόμ. Α', σ. 21, ἀρ. 31 καὶ 32, τόμ. Β', σ. 656-658.

ἀπαντιᾷ καὶ εἰς τὰ παραμύθια¹, ἔχει δὲ τὴν ἀρχὴν του, καθ' ἣ γράφει ὁ Στίλπων Κυριακίδης, «εἰς τὴν ἰδέαν ὅτι πολλάκις ἀντικείμενα ἐξ ἄλλης ὕλης ἢ τῆς συνήθους, εἴτε εὐγενεστέρας εἴτε καὶ ἀτελεστέρας, ἔχουν δύναμιν ὑπερφυσικὴν»².

Ἐκ τῶν αἰτιολογικῶν παραδόσεων ἐνδιαφέροντα εἶναι ἡ κατωτέρω παρατιθεμένη, ἣτις πειρᾶται νὰ δείξῃ τὴν προέλευσιν τῆς πίστεως περὶ τῆς γυναικὸς ὡς πονηροῦ πλάσματος τῆς θείας δημιουργίας. «Ὁ Θεὸς διὰ εἶδε τὸν Ἀδάμ, τὸν ἐλυπήθηκε, πὺν ἦταν μόνος. Ἦθελε νὰ τοῦ κάμῃ κ' ἓνα σύντροφο καὶ ἀφοῦ ἀφῆρεσε ἀπὸ τὸν Ἀδάμ ἓνα κομμάτι κρέας, ἐπῆγε εἰς τὸ ἐργαστήριον ὁ Θεός, νὰ κάμῃ τὴν Εὐαν. Τὴν ὥραν πὺν ὁ Θεὸς βαστοῦσε τὸ κρέας μὴ ἀλεποῦ ἄρπαξε τὸ κρέας καὶ τὸ ἔβαλε στὰ πόδια. Μέχρις οὗτο φθάσῃ ὁ Θεὸς τὴν ἀλεπού, εἶχε μισοφαγωμένο τὸ κρέας. Τότε ὁ Θεὸς ὠργίστηκε καὶ διεμέλισε τὴν ἀλεπού καὶ συνεπλήρωσε τὸ κρέας πὺν εἶχε φάει καὶ ἐξ αὐτοῦ ἔπλασε τὴν Εὐαν. Γι' αὐτὸ ἡ γυναῖκα εἶναι πονηρὴ ἀλεπού» (χειρ., σ. 233).

Σημαντικὸν ἀριθμὸν παραδόσεων συνάγει καὶ περὶ τῶν Νεραίδων, τῶν ὁποίων τὰ χαρακτηριστικὰ εἶναι καὶ ἐνταῦθα κατὰ τὸ μέλλον ἢ ἦττον ὅμοια πρὸς τὰ γνωστά καὶ ἀλλαχόθεν τοῦ Ἑλληνισμοῦ. Σημειώται μόνον ἡ πίστις ὅτι αἱ Νεραίδες εἶναι καὶ εὐεργετικαὶ δαίμονες. «Ὁ Ἀντατιάδης μαγεῖται τὰν κ' ἐκρίνανε καλά. Ὁ ποιὸν ἐπῆλανε, δὲν τὸν ἐβλάπτανε, ἐδόσανε καὶ μαγεύματα οἱ φτωχοί». Τὰς πληροφορίας ὅμως ταύτας ἠρύσθη ἐκ γυναικὸς, ἣτις εἶχε ζῆσει εἰς τὴν Ἀνατολήν, ὡς μὲ ἐπληροφόρησεν. Ὁ Ἐπαμ. Σταματιάδης (ἐνθ' ἄν., σ. 396, σημ. 1) ἀναφέρει ὅτι παρὰ τοῖς Σαμίσις αἱ Νεραίδες θεωροῦνται οὐχὶ ὡς εὐεργετικὰ ἀλλ' ὡς κακοποιὰ δαιμόνια.

Ἐκ τῶν παραμυθιακῶν διηγήσεων εἰδικὸν ἐνδιαφέρον παρουσιάζει τὸ παραμῦθι, καθ' ὃ ἐκ τῆς κνήμης ἀνδρός, συζύγου ἀτέκνου γυναικὸς, καταστάντος ἐγκύου κατόπιν βρώσεως μαγικοῦ διὰ τὴν σύζυγον προοριζομένου μήλου, γεννᾶται παιδίον (χειρ., σ. 14-16). Τὸ παιδίον τοῦτο μετὰ πολλὰς εὐθὺς μετὰ τὴν γέννησίν του μακρὰν τῆς οἰκίας του περιπετείας ἐπανέρχεται εἰς αὐτήν, ἐνθα καὶ ἀναγνωρίζεται, ἀφοῦ ἀφηγήθη αἰνιγματωδῶς τὰς περιπετείας, αἷς ὑπέστη μακρὰν τοῦ πατρικοῦ οἴκου εὐρισκόμενον. Ὁ Δημ. Σ. Λουκάτος, ἐξετάσας ἐκτενῶς τὸ θέμα³, παραθέτει ἐκ

¹ Jean Pío, Νεοελληνικὰ παραμύθια, Copenhagen 1879, σ. 132· πρβλ. Στίλπ. Κυριακίδης, ἐν Λαογρ., ἐνθ' ἄνωτ. καὶ Γεωργ. Ἀ. Μέγα, Καλλιμάχου καὶ Χρυσορρόης ὑπόθεσις, Mélanges offerts à Octave et Melpo Merlier, τόμ. 2, 1956, σ. 159-160 (ἀνὰτ., σ. 13-14).

² Η.Μ.Ε., ἐνθ' ἄνωτ., σ. 252.

³ Δημ. Σ. Λουκάτος, Πατὴρ τίκτων. Σχετικαὶ περιπτώσεις εἰς δύο τύπους παραμυθίων, Ἑπετ. Λαογρ. Ἀρχ., τόμ. 11/12 (1958-59), ἐν Ἀθήναις 1960, σ. 27-42.

τῶν ὑπ' ὄψει του παραλλαγῶν τοὺς αἰνιγματικούς στίχους 14 παραλλαγῶν¹. Εἰς τούτους προσθετέοι οἱ στίχοι τῆς ἰδικῆς μου παραλλαγῆς, οἵτινες διαφέρουν ἐκείνων τοῦ Λουκάτου :

*Ἡ μάνα μου μ' ἀγόρασε
ἀφέντης μου γγαστρῶθηκε·
αὐτὸς μ' ἐπῆρε,
σιὰ παλάτια του μ' ἐπῆγε.
Μιὰ γριὰ μ' ἐγέλασε
κάτω μ' ἐκατέβασε.*

(χειρ., σ. 15-16).

Τὸ παραμῦθι τῆς Σταχτοπούτας, πανελληνίως γνωστὸν καὶ λίαν προσφιλές, κατέγραψα ἐν Χώρᾳ, διεσκευασμένον εἰς ποίημα εἰς ὁμοιοκαταλήκτους δεκαπεντασλλαβούς στίχους (χειρ., σ. 127). Ἐμμετρος ἀπόφθεξις αὐτοῦ ἐδημοσιεύθη τὸ πρῶτον ἐν Εἰρηναίου Κ. Ἀσωπίου Ἀττικῷ Παραλόγιῳ 1880, σ. 401-404, εἶτα ἐν Ζωγραφεῖῳ Ἀγῶνι, τόμ. Α' (1891), σ. 889-890 καὶ ἀλλοχού, φέρεται δ' ὡς ποίημα τῆς Μαριέττας Μπέτσου, ἐμπνευσθῆν ἐκ πλείοντος γαλλικοῦ κειμένου τῆς Σταχτοπούτας².

Ὀλίγας σχετικῶς εἰδήσεις συνεκέντρωσα ἀναφορικῶς πρὸς τὸ ἐπικρατοῦν παλαιότερον λαϊκὸν δίκαιον τῆς νήσου καὶ ἀπέτα, διότι οἱ κάτοικοι δὲν ἦσαν πολλάκις εἰς θέσιν ἐρωτώμενοι ὑπ' ἐμοῦ νὰ ἀποκριθῶν ἀλόλογόν τι. Ἐν Χώρᾳ κατέγραψα τὰς ἐξῆς δύο παροιμίας, αἵτινες ἔχουν ἴσως σχέσιν πρὸς τὸ λαϊκὸν δίκαιον : *Κράτα, γέρο, νά 'χης. Ὅποιος γέρος δὲν κρατεῖ, θέλει δέκα μὲ ταυτή.* (δηλ. τὴν μαγκούραν). Αἱ παροιμίαι σημαίνουν ὅτι οἱ γέροντες δέον ὅπως κρατοῦν δι' ἑαυτοὺς μέρος τῆς περιουσίας των, ἥτοι μὴ τὴν διανέμουν ὀλόκληρον εἰς τὰ τέκνα των, διότι ἄλλως τυχὸν ἐγκαταλειπόμενοι κινδυνεύουν νὰ περιστοῦν εἰς ἔνδειαν (χειρ., σ. 182)³.

Ἡ πρώτη παροιμία ὑπὸ τὸ αὐτὸ πνεῦμα εἶναι πολλαχοῦ γνωστὴ⁴, ἡ δὲ δευ-

¹ Ἐνθ' ἄνωτ., σ. 39. Παραλλαγή τοῦ παραμυθίου εἶναι γνωστὴ καὶ ἐν Μήλῳ· ἰδὲ αὐτόθι, σ. 292.

² Ἰδὲ σχετικῶς Δημ. Σ. Λουκάτου, Τὸ παραμῦθι τῆς Σταχτοπούτας στὶς ξένες καὶ στὶς ἑλληνικὰς παραλλαγάς, Παρνασσός, τόμ. Α' (Ἀθῆναι 1959), σ. 461-485. Ἐν σ. 474, σημ. 1 βιβλιογραφία τῶν παραλλαγῶν.

³ Ἰδὲ Ν. Γ. Πολίτου, Παροιμίας, τόμ. Γ', 1901, σ. 578 κ. ἐξ.

⁴ Εὐρῆται καὶ παρὰ Ἐπαμ. Σταματιάδῃ, ἔνθ' ἄνωτ., σ. 129, ὅπου ὁμοῦς ἐρμηνεύεται ὑπὸ τοῦ συγγρ. μεταφορικῶς «ὅτι δέον νὰ φυλάσσωμεν ἐγκαίρως, διὰ νὰ μὴ εἴμεθα μίαν ἡμέραν ἐνδεεῖς».

τέρα γνωστή καὶ ἀλλαχόθεν ἀπαντᾷ ὑπὸ τὴν αὐτὴν διατύπωσιν καὶ ἐν Νάξω¹.

Οἱ συνεταῖροι παλαιότερον ἐκαλοῦντο *κολλήγοι* (ἐν. ὁ *κολλήγας*) καὶ ὁ συνεταιρισμὸς *κολληγιά*. «Οἱ *κολληγές* εἶναι παντοῦ, στ' ἀμπέλια, στὰ χωράφια, παντοῦ» (χειρ., σ. 181). Οἱ ἀκτήμονες ἢ καὶ οἱ ἔχοντες ὀλίγα κτήματα ἐμίσθωνον συνήθως τὰ κτήματα τῶν ἄλλων, τὰ ἐκαλλιέργουν, εἰς τοὺς ἰδιοκτήτας δ' ἔδιδον τὸ ἥμισυ ἢ μέρος τῶν προϊόντων, κατὰ τὴν συμφωνίαν ἣν μετ' αὐτῶν εἶχον συνάψει.

Ὡσαύτως οἱ γεωργοί, οἵτινες διαθέτοντες ἓνα μόνον ἀροτῆρα βοῦν δὲν ἠδύναντο νὰ ὀργώσουν τοὺς ἀγρούς των, συνῆπτον *κολληγίαν* μετ' ἄλλων καὶ οὕτως ἐκ περιτροπῆς ἐκαλλιεργοῦντο τὰ ἀνήκοντα εἰς αὐτοὺς κτήματα.

Εἰδήσεις περὶ λατρευτικῶν ἐθίμων λίαν ἐνδιαφερόντων συνεκέντρωσα ἀρκείας. Περί τινων ἐξ αὐτῶν θὰ γίνῃ ἀμέσως κατωτέρω λόγος.

Κατὰ τὴν ἡμέραν τοῦ Ἁγίου Βασιλείου καὶ μετὰ τὸ πέρας τῆς λειτουργίας ἐπὶ τῇ πρώτῃ τοῦ νέου ἔτους γίνονται τὰ λεγόμενα «*ποδαρικά*»². Ἐν ἄτομον ἐκκινεῖ μετὰ τὴν ἀπόλυσιν τῆς ἐκκλησίας, προσηλύνει τῶν ἄλλων καὶ κατευθύνεται πρὸς τὴν οἰκίαν. Καθ' ὁδὸν δὲν ὀμίλει, εἰς ἀπὸστα ἀπευθύνει ἔστω καὶ χαιρετισμόν, ἐν ᾧ εἰς τὰ θηλάκιά του ὑπάρχει ἐν ῥόδι. Ὅπισθεν τῆς θύρας τῆς οἰκίας ἔχει τοποθετηθῇ ὕδωρ ἐντὸς δοχείου, ὡς καὶ αἰθεροῦν ἀντικείμενον, συνήθως κλείς. Εἰσερχόμενον τὸ ἄτομον ἐντὸς τῆς οἰκίας ποτεῖ ἐπὶ τῆς κλειδῆς καὶ λέγει: «*Καλὴ μέρα κι Ἀι Βασίλης, τὸ νέο ἔτος με ἀνέει καὶ ἐξουχία νὰ τὸ περάσωμε, σίδερό πατῶ, σιδερένιοι νὰ ἴμαστε*». Μετὰ ταῦτα λαμβάνει τὸ ὕδωρ, χύνει τρεῖς φορὰς καὶ λέγει ἐκάστοτε:

Ὡς τρέχει τὸ νερό,
νὰ τρέξῃ τὸ καλό.

Κατόπιν λαμβάνει τὸ ρόδι καὶ λέγει: «Ὡς εἶναι γεμᾶτο τὸ ρόιδο, νὰ εἶναι καὶ τὸ σπῖνι μας γεμᾶτο καὶ ὅπως θὰ σκάσῃ τὸ ρόιδο νὰ σκάσουν οἱ ὄχτροί μας», «καὶ θὰ τοῦ δώσῃ δυνατὴ κάτω, γιὰ νὰ σπάσῃ». Ἐπακολουθεῖ ὑπὸ τοῦ ἰδίου μεταφορὰ ἀμίλητου νεροῦ εἰς τὴν οἰκίαν καὶ πέτρας, τὴν ὁποίαν εὗρισκει εἰς τὴν βρύ-

¹ Λ.Α. ἀρ. 1609, σ. 28, Ἀπεράθου (Δ. Β. Οἰκονομίδης, 1934). Ὁ Ἐπαμ. Σταματιάδης, ἐνθ' ἀνωτ., σ. 142, παρέχει τὴν παραλλαγὴν «ὅποιος γέρο δὲν κρατεῖ θέλει δέκα μὲ ραβδί» καὶ ἐπιλέγει ἐρμηνεύων αὐτήν, «ὅτι δέον νὰ συγγινώμεθα τοῖς γέροισι διὰ τὸ πολὺπειρον αὐτῶν». Ὑπὸ τὴν διατύπωσιν ὅμως ταύτην εἶναι ἡ παροιμία ἀγνωστος ἀλλαχόθεν, ἐν ᾧ ἐλαφρότατα παραλλαγμένη, ἥτοι «ὅποιος γέρος δὲν κρατεῖ θέλει μιὰ μὲ τὸ ραβδί» ἀπαντᾷ ἐν Μάνῃ (Λ.Α. ἀρ. 1523α, σ. 75). Ὑποπτεύω ὅτι ὁ Σταματιάδης, μὴ καταγράψας ὀρθῶς τὴν παροιμίαν, ἔδωκεν εἰς αὐτὴν ἐρμηνείαν, ἥτις δὲν τῆς ἀνήκει.

² Περὶ τοῦ ἐθίμου ἰδὲ προχείρως Γ. Ἀ. Μέγα, Ἑλληνικαὶ ἐορταὶ καὶ ἐθίμα τῆς λαϊκῆς λατρείας, Ἀθήναι 1963, σ. 58-59.

σιν. Ρίπτει πάλιν ὕδωρ καὶ λέγει: «Καλημέρα καὶ Ὁ Βασιλεὺς, ὡς τρέχει τὸ νερὸ, καὶ τρέχει καὶ τὸ καλὸ. Ἐφερα ἓνα κομμάτι μάλαμα», ἀναφωνεῖ μετὰ ταῦτα καὶ ρίπτει τὴν πέτραν ὅπισθεν τῆς θύρας. Εἰσερχόμενα εἰς τὴν οἰκίαν τὰ λοιπὰ μέλη τῆς οἰκογενείας εὐχονται διὰ τῆς φράσεως «καλὴ χρονιά». Ἐὰν ὁ χρόνος ἀποβῇ πράγματι καλός, τότε τὸ ποδαρικὸν θὰ κάμῃ πάλιν κατὰ τὸ ἐρχόμενον ἔτος τὸ αὐτὸ ἄτομον. Ἐν ἐναντίᾳ περιπτώσει δοκιμάζουν τὴν τύχην ἑτέρου τινὸς (χειρ., σ. 108-110)¹.

Κατὰ τὴν ἑορτὴν τῆς κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου, τοῦ τιμίου Σταυροῦ, τῆς Ἀγίας Παρασκευῆς κ.ἄ. παρασκευάζουν τὴν τοπικῶς καλουμένην «γιορτὴν». Πρόκειται περὶ γεύματος, ὅπερ διαμοιράζεται εἰς τοὺς πανηγυριστὰς μετὰ τὴν ἀπόλυσιν τῆς ἐκκλησίας. Ἀλλὰ ἡ προετοιμασία τῆς γιορτῆς ἄρχεται ἀπὸ τῆς ἐσπέρας τῆς παραμονῆς. Ἡ ἐκκλησιαστικὴ ἐπιτροπὴ ἀπὸ ἡμερῶν συγκεντρώνει σιτάρι, κορμύνα, ρεβίθια καὶ ἔλαιον, ἅτινα προσφέρονται δωρεὰν ὑπὸ τῶν κατοίκων. Πρὸς τὸν αὐτὸν σκοπὸν προσφέρεται δωρεὰν καὶ ἡμερῶν τινὸς, ὅπερ «ἔχει τάξει»², σφάγιον ἢ ἀγοράζεται ὑπὸ τῆς ἐπιτροπῆς καὶ συγκεντρωθέντων δι' ἑράνου. Τὸ σφάγιον προσάγεται ἔξω τῆς ἐκκλησίας, σφάζεται καὶ τιθέμενον ἐντὸς λέβητος βράζει ἐπὶ πολλὰς ὥρας. Τα ὅσα τὰ κρέατα ἀραιώνονται ὡς ἀχνιστά καὶ μετὰ ταῦτα τίθενται τὸ σιτάρι καὶ τὰ λοιπὰ ὑλικά. Πάντα ταῦτα βράζουν ὁμοῦ δι' ὅλης τῆς νυκτός, τελικῶς δ' ἐκ τοῦ βρασμοῦ γίνονται ἐν μείγμα. Μετὰ τὸ πέρας τῆς λειτουργίας ὁ ἱερεὺς κάμνει ἁγιασμόν, ρίπτει ἐξ αὐτοῦ εἰς τὴν γιορτὴν καὶ ἐπακολουθεῖ ἡ διανομὴ (χειρ., σ. 106-107. Ἰδὲ καὶ εἰκ. 2 καὶ 3)³.

Τὸ πολλαχὺ διαδεδομένον ἔθιμον τῆς καύσεως τοῦ Ἰούδα⁴, εἶναι γνωστὸν καὶ ἐνταῦθα. Ὁ Ἰούδας καλεῖται, ὡς καὶ ἄλλαχού, Ἑβραῖος, ἢ καῦσις δ' αὐτοῦ λαμβάνει χώραν μετὰ τὸν ἐσπερινὸν τῆς ἡμέρας τῆς Ἀναστάσεως. «Τὸν κάνουν μὲ

¹ Ἰδὲ καὶ Ἐπαμ. Σταματιάδην, ἐνθ' ἀν., σ. 341 κ.ἑξ.

² Ἐν Παλαιοκάστρῳ μὲ ἐπληροφόρησαν ὅτι «ἐνὸς προφοῦσαν τὰ γίδια καὶ ἔταξε ἓνα τραῖ σὸν Ὁ Γιώργη. Τὸ ὅσαξε καὶ τὸ ὅωσε γιὰ τὴ γιορτὴ, δὲν κράτησε τίποτα καὶ σταμάτησε ἡ ἀρρώστια» (χειρ., σ. 333).

³ Ἰδὲ καὶ Νικ. Ἱ. Ζαφειρίου, Ἀρχεῖον Σάμου, τόμ. 5 (Ἀθῆναι 1956), σ. 177-178. Ἐν Πυθαγορείῳ ἤκουσα τὴν παροιμίαν: «ὅποιος καὶ στὴν γιορτὴ, φουσᾷ καὶ τὸ γιασούρι» (χειρ., σ. 6-7).

⁴ Περὶ τοῦ ἔθιμου ἰδὲ Γ. Α. Μέγα, Ὁ Ἰούδας εἰς τὰς παραδόσεις τοῦ λαοῦ, Ἐπετ. Λαογρ. Ἀρχ. ἔτ. 3-4 (1941-42), σ. 27-28 καὶ Δ. Β. Οἰκονομίδην, ἐν Θρησκευτ. Ἠθ. Ἐγκυκλ., τόμ. 6 (Ἀθῆναι 1965), στ. 939-942, ἐνθα καὶ παρατίθεται σχετικὴ βιβλιογραφία.

παλιά ροῦχα, ἄχυρα, καὶ μέσα ρίχνουν φτίλια καὶ μπαρούτι. Τὸ Μέγα Σάββατον τὸν φτειάνουν, γιὰ νὰ εἶναι ἑτοιμος. Τὸν κρεμοῦν τὸ πρωί. Εἶναι ὅλη μέρα κρεμα-

Εἰκ. 2. Πρασόχεν τῆς «γιορτῆς».

Εἰκ. 3. Πανηγυρίζται τρώγουν τὴν «γιορτὴν».

σμένος μέχρι πὺν νὰ τελειώσῃ ὁ ἑσπερινός». Μετὰ τὸ πέρας τοῦ ἑσπερινοῦ τὸν πυροβολοῦν ἢ ἄλλως θέτουν πῦρ εἰς αὐτόν (χειρ., σ. 164 καὶ 315-316). Κατὰ τὸν

αὐτὸν χρόνον ἀνήπτετο πυρά, ἣτις ἐκαλεῖτο «ἀφανός»¹. Ἐπ' αὐτῆς φαίνεται παρεδίδετο τὸ ὁμοίωμα τοῦ Ἰουδα, ὡς συμβαίνει καὶ ἀλλαχοῦ². Ἐπὶ τοῦ ἀφανοῦ τούτου ἐρρίπτετο καὶ ὁ Μάρτης, ἦτοι τὸ ἐκ νημάτων βραχιόλιον, ὅπερ φέρουν οἱ παῖδες ἀπὸ τῆς πρώτης Μαρτίου³ πρὸς προφύλαξιν αὐτῶν ἀπὸ τῶν καυστικῶν ἀκτίνων τοῦ ἡλίου (χειρ., σ. 164-165)⁴.

Λίαν ἐνδιαφέρουσα εἶναι καὶ ἡ λαμβάνουσα ἐνταῦθα χώραν σατυρικήν παράστασιν τοῦ καδῆ κατὰ τὴν τελευταίαν Κυριακὴν τῶν ἀπόκρεων (ἰδὲ περιγραφὴν εἰς χειρ., σ. 161-163). Διεξοδικώτατα περιγράφει αὐτὴν καὶ ὁ Ἑπαμ. Σταματιάδης⁵. Οὗτος φρονεῖ ὅτι «τὸ ἔθιμον τοῦτο σχέσιν ἔχει πρὸς τοὺς μεταξὺ Τούρκων καὶ Ρώσων πολέμους, οἵτινες ἐπὶ τινὰ χρόνον καὶ ἐν Σάμῳ καθήρεσαν τὴν τέως παντοδύναμον τουρκικὴν ἐξουσίαν, ἀντικαταστήσαντες ταύτην διὰ τῆς ρωσικῆς»⁶.

Ἀξιοσημεῖωτα εἶναι ἐπίσης τὰ ἐπικρατοῦντα παρὰ τοῖς γεωργοῖς ἔθιμα κατὰ τὴν ἑορτὴν τοῦ Ἁγίου Χαραλάμπους, θεοοικονομητοῦ προστάτου τῶν ζώων αὐτῶν (χειρ., σ. 333), αἱ φυλλομαντεῖαι κατὰ τὴν παραμονὴν τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου τοῦ ἐπιλεγομένου Κληδόνου (χειρ., σ. 91 καὶ 103-104), ὡς καὶ κατὰ τὴν παραμονὴν τῶν Ἁγίων Θεοδώρων (χειρ., σ. 234-235) διηγήσεις περὶ τοῦ σφατοῦ γεροντος καὶ τοῦ ἔθιμου τῆς γεροντοκτονίας (χειρ., σ. 229-230, 309-310, 351-353), δημῶδεις ὀνομασίαι οἶον μηνῶν (ὁ Ἰούνιος καλεῖται θεριστής, ὁ Ἰούλιος Ἀλωνιστής, ὁ Αὐγουστος Τρυγητής, ὁ Σεπτέμβριος Σταυριάτης, ὁ Οκτώβριος Αἰδημητριάτης, ὁ Νοέμβριος Μεσοσπορίτης) (χειρ., σ. 82) κ.ἄ.π.

¹ Ἀφανοὶ ἐκαλοῦντο καὶ αἱ κατὰ τὴν ἐσπέραν τῆς 23ης Ἰουνίου, παραμονὴν τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου «τοῦ Κληδόνου», ἀναπτόμεναι πυραί (χειρ., σ. 266). Περὶ τοῦ ἔθιμου γενικώτερον ἰδὲ Ἑπαμ. Σταματιάδην, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 380 κ.ἑξ.

² Ἰδὲ Ἑπαμ. Σταματιάδην, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 373-374 καὶ Γ. Ἀ. Μέγα, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 27. Περὶ τῆς προελεύσεως τῶν πυρῶν τούτων ἰδὲ ἀντόθι σημ. 2, ἐνθα σχετικὴ βιβλιογραφία.

³ Περὶ τοῦ ἔθιμου τούτου ἀπαντῶντος καὶ παρὰ Σαμίσις ἰδὲ χειρ., σ. 80.

⁴ Ἰδὲ καὶ Ἑπαμ. Σταματιάδην, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 374.

⁵ Ἀντόθι, σ. 368-371. Πρβλ. καὶ Λ.Α., ἀρ. 1529, σ. 1, ἐνθα τινὰ περὶ αὐτοῦ ἐν Χώρῳ Σάμον. Ἡ παράστασις ἐλάμβανε χώραν παλαιότερον καὶ ἐν Παλαιοκάστρῳ (χειρ., σ. 275-276). Ἐν Χίῳ συναφῆς παράστασις καλεῖται τοῦ ἀγᾶ. (Ἰδὲ περ. Θεατῆς, 19-3-1929. Ἐν Σάμῳ ἀγᾶς εἶναι παίγιον· ἰδὲ Ἑπαμ. Σταματιάδην, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 220). Γενικώτερον ἰδὲ Γ. Ἀ. Μέγα, Ζητ. Ἑλλ. Λαογρ., Ἑπετ. Λαογρ. Ἀρχεῖον, τόμ. 5 (1945-1949), ἐν Ἀθήναις 1950, σ. 4 (ἀνὰτ. τευχ. 3, σ. 68).

⁶ Ἐνθ' ἄνωτ., σ. 370-371.

RÉSUMÉ

Mission folklorique dans l'île de Samos
du 13 juillet au 11 août 1964.

par Stéf. Imellos

L'auteur expose les résultats de la mission folklorique, qu'il a accomplie dans les villages de Pythagorion, Hora, Mytilini et Palaiokastion de l'île de Samos. Le matériel rassemblé comprend 418 pages manuscrites et 79 chansons et danses populaires enregistrées sur bande magnétique.

1. **Chansons populaires :** L'auteur note qu'on ne chante plus les vieilles chansons narratives qui comprennent un grand nombre de vers, de même qu'on ne danse plus les anciennes danses locales. La tsabouna (la cornemuse des îles grecques) n'est plus utilisée que pendant le carnaval (p. 193). L'auteur remarque en outre que le chant religieux connu sous le nom de « Songe de la Vierge » est répandu dans l'île. Ce chant raconte la future crucifixion de son fils Jésus-Christ et est sensé protéger de toute espèce de mal (p. 192).

2. **Légendes :** Parmi les légendes rapportées, l'une concerne une empreinte de cheval sur un rocher. On croit que cette empreinte est celle du cheval de St Georges (p. 194).

Une autre légende a trait au rocher appelé « rocher de Samson », dont on croit qu'il a été jeté là par le célèbre héros de la Bible (p. 194).

Une troisième légende raconte la prise de Constantinople par les Turcs en 1453. Constantinople aurait été prise parce que le dernier empereur byzantin, Constantin, refusa une épée en bois offerte par la puissance divine, c-à-d. par un ange, tandis que le Turc, c-à-d. le sultan, l'accepta. L'auteur commente le thème de cette épée en bois, mentionnée non seulement dans les légendes concernant la chute de Constantinople, mais aussi dans les contes (p. 195-196).

¹ Voir Sp. Peristérís, la cornemuse (tsabouna) dans les îles de la Grèce, *Annuaire des Archives de folklore*, t. 13-14 (1960-61), p. 50-72.

Il rapporte ensuite une légende étymologique ayant pour sujet la fourberie féminine, qui ressemble à celle du renard. Il y est dit que Dieu utilisa même la chair de cet animal pour créer la femme (p. 196). Dans cette région les Fées, nymphes de l'antiquité qui ont survécu jusqu'à nos jours, sont considérées comme des démons bienfaisants (p. 196).

3. Contes : L'un des six contes notés par l'auteur rapporte l'histoire d'un enfant qui naît de la jambe d'un homme. Cet homme a conçu après avoir mangé une pomme enchantée. L'enfant connaîtra beaucoup d'aventures loin de sa maison paternelle, mais finalement, il reviendra chez lui (p. 196-197).

Le célèbre conte de Cendrillon (AaTh 510 A et B) se retrouve sous forme de poème narratif. Il a été publié pour la première fois en vers en 1880 (p. 197).

4. Droit populaire : On mentionne des proverbes relatifs au droit concernant les héritages etc. On dit que les vieillards agissent sagement en distribuant leur fortune à leurs enfants et en conservant pour eux-mêmes une part, qui leur permettra de subsister jusqu'à leur mort (p. 197-198).

5. Coutumes : On croit que le premier visiteur, le jour de la nouvelle année, apporte avec lui la chance ou la malchance pour la famille (ποδαριό).

Ensuite, l'auteur examine la coutume d'offrir un repas commun à ceux qui ont pris part aux fêtes des saints locaux (p. 199). Ce repas communautaire est appelé « γιορτή » (fête). Il s'agit d'une survivance des banquets publics de l'antiquité.

Parmi les coutumes pascales, la « mise à mort de Judas » occupe une place spéciale. L'après-midi du dimanche de Pâques dans la cour de l'église, on brûle un simulacre représentant Judas. Parmi les manifestations du peuple pendant le carnaval, manifestations surtout bachiques, la représentation de scènes tirées de la tradition populaire tient une place prépondérante. On y trouve notamment la représentation du Cadi, c.-à-d. une scène du tribunal où juge le Cadi. C'est une satire de la manière dont la justice était rendue dans l'île à l'époque de l'occupation turque (200-201).

Ε'.

ΕΚΘΕΣΙΣ ΜΟΥΣΙΚΗΣ ΑΠΟΣΤΟΛΗΣ ΕΙΣ ΕΠΑΡΧΙΑΝ ΠΥΛΙΑΣ

(16 ΙΟΥΛ. — 14 ΑΥΓ. 1964)

ΥΠΟ ΣΤ. ΚΑΡΑΚΑΣΗ

Εἰς τὴν ἐπαρχίαν Πυλίας (Μεσσηνίας) ἐπραγματοποιήθη ὑπ' ἐμοῦ ἀπὸ 16 Ἰουλίου μέχρι 14 Αὐγούστου 1964 λαογραφικὴ ἔρευνα πρὸς περισυλλογὴν καὶ μελέτην κυρίως τῆς δημώδους μουσικῆς ὕλης τῆς περιοχῆς δι' ἡχογραφήσεως αὐτῆς ἐπὶ ταινιῶν μαγνητοφώνου.

Ἐκ τῆς ἐρεύνης μου εἰς διάφορα χωρία, ὡς κατωτέρω, προῆλθον 386 ἡχογραφήσεις μουσικῆς ᾠσμάτων καὶ λαϊκῶν χορῶν, αἱ ὁποῖαι κατεχωρίσθησαν εἰς τὸ βιβλίον Εἰσαγωγῆς Μουσικῆς ὕλης ὑπ' ἀριθ. 10845-11233. Τὰ κείμενα τῶν τραγουδιῶν τούτων, καταγραφέντα εἰς τετραδίων ἐν σελ. 328 (σχ.8ον μέγα), κατετέθησαν ὑπ' αὐξ. ἀριθ. χ/φου 2893. Ἡ δὲ ἐργασία αὕτη συμπληροῦται ἔτι καὶ διὰ 33 φωτογραφιῶν τραγουδιστῶν καὶ τραγουδιστρίων.

Κατὰ τόπους πορелеύσεως εἰδικότερον τῆς ὕλης ταύτης αἱ ἡχογραφήσεις αὗται ἔχουν ὡς ἑξῆς: Μεσχωρί 7, Μεθώνη 29, Τάτια Μεθώνης 12, Περιβολάκια (Συνοικισμὸς Εὐαγγελισμοῦ) 23, Εὐαγγελισμὸς 54, Φοινικοῦντα (πρῶην Ταβέρνα) 34, Λαχανάδα 16, Ζιζάνι 23, Κατάλι 14, Γριζόκαμπος (συνοικισμὸς Φοινικοῦντος) 13, Χαρκοκοπιὸ 11, Χρυσοκελλάρι 39, Βασιλίτσι 80, Κορώνη 12, Πεταλίδι 15. Ἡ ὕλη αὕτη περισυνελέγη ἀπὸ 106 τραγουδιστῶν, τραγουδιστρίων καὶ ὀργανοπαίκτης. Ἠχογραφήθησαν προσέτι καὶ 15 ὕμνοι καὶ τροπάρια βυζαντινῆς ἐκκλησιαστικῆς μουσικῆς, ἡ ὁποία ἐξετελέσθη ὑπὸ τοπικῶν ἱεροψαλτῶν.

Ἐκ τῆς ἐπαρχίας Πυλίας εἶχε συγκεντρωθῇ λαογραφικὴ ὕλη μεθ' ἧς καὶ δημῶδη ᾠσματα κατὰ τὰ ἔτη 1938 καὶ 1939, κατόπιν ἐντολῆς τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν, ὑπὸ τῆς τότε γραφέως τοῦ Λαογραφικοῦ Ἀρχείου δος Γεωργίας Ταρσούλη, ἡ ὁποία καὶ ἐδημοσίευσεν τὸ ἔτος 1940 συλλογὴν ἐκ τούτων ὑπὸ τὸν τίτλον «Μωραΐτικα τραγούδια Κορώνης καὶ Μεθώνης». Μεγάλου ἀριθμοῦ τῶν περιεχομένων εἰς τὴν ἔκδοσιν ταύτην ᾠσμάτων ἐπέτυχεν τὴν ἡχογράφειν τῶν μελωδιῶν τῶν, μάλιστα δὲ εἰς ἀρκετὰς περιπτώσεις ἐκ τῶν ἰδίων προσώπων ἀπὸ τὰ ὅποια εἶχον καταγραφῇ ταῦτα τὸ 1938-39. Αἱ ἡχογραφήσεις ἰδίᾳ ἱστορικῶν καὶ κλέφτικων τραγουδιῶν ἐγένοντο κατὰ προτίμησιν ἀπὸ γέροντας, οἱ ὅποιοι εἶχον ἐκμάθει ταῦτα ἀπὸ ἀπογόνους ἀγωνιστῶν τῆς Ἐπαναστάσεως. Μεταξὺ τῶν τραγουδιστῶν, τούτων ἀναφέρομεν τοὺς Ἰωάννην Γ. Καραμήτσον, ἐτῶν 80 ἀπὸ τὰ Περιβολάκια Ἡλίου Καραμήτσον, ἐτῶν 90, ἀπὸ τὸν Εὐαγγελισμόν, Νικόλαον Γαλανόπουλον,

ἑτῶν 80, ἀπὸ τὸ Ζιζάνι, Δημήτριον Τσόκαν, ἑτῶν 94, ἀπὸ τὸ Καπλάνι, Νικόλαον Ἀ. Γεωργαράκην ἢ Χασομέρη, ἑτῶν 78, ἀπὸ τὸ Βασιλίτσι, τὴν Τασὼ Σπάλα, ἑτῶν 94, ἀπὸ τὴν Κορώνην, τὸν Βασίλειον Σκιρετῆν, ἑτῶν 91, καὶ τὴν Ἑλένην Τσατοπούλου ἑτῶν 80, ἀπὸ τὸ Πεταλίδι κ.ἄ. Πλὴν τούτων εἰς τὰ ὄρεινά πρὸ παντὸς χωρία ὑπάρχουν ἔτι καὶ νεώτεροι τραγουδισταὶ εἰς τοὺς ὁποίους τὸ δημοτικὸ τραγούδι ἐξακολουθεῖ νὰ ἀποτελῇ τὸ κύριον μέσον μὲ τὸ ὁποῖον συνεχίζουν νὰ ἐκφράζουν τὸν συναισθηματικὸν τῶν κόσμων. Οὗτοι δὲ εἶναι σήμερον οἱ συντηρηταὶ τῆς λαϊκῆς μουσικῆς παραδόσεως εἰς τὴν περιοχὴν ταύτην.

Μουσικὴ δημοτικῶν ἁσμάτων ἐκ Πελοποννήσου ἔχει δημοσιευθῇ μέχρι τοῦδε εἰς τὴν Βυζαντινὴν ἢ τὴν Εὐρωπαϊκὴν μουσικὴν γραφὴν: α) εἰς τὸ περιοδικὸν «Φόρμιγξ» (1901 - 1912)· β) εἰς τὸ δημοσίευμα τοῦ Ὡδεῖου Ἀθηνῶν «50 δημῶδη ἄσματα Πελοποννήσου καὶ Κρήτης», ἐν Ἀθήναις 1930 (ἔκδ. τοῦ Συλλ. Ὡφελ. Βιβλίων) ἐκ καταγραφῆς Κ. Ψάχου κατὰ τὰ ἔτη 1910-1911· γ) ὑπὸ Κ. Ψάχου, «Δημῶδη ἄσματα Γορτυνίας εἰς Βυζαντινὴν καὶ εὐρωπαϊκὴν παρασημαντικὴν», ἐν Ἀθήναις 1923· δ) ὑπὸ Σωτηρίου Περιστέρη, «Δημοτικά Τραγούδια Ἡπείρου καὶ Μορηᾶ εἰς βυζαντινὴ καὶ εὐρωπαϊκὴ παρασημαντικὴ», Ἀθήνα 1950 καὶ ε) ὑπὸ Σωτηρίου Τσιάνη (Soti Chianis), *Folk songs of Manti-neia, Greece* (University of California Press 1965).

Εἰς τὴν συλλεχθεῖσαν ὑπ' ἐμοῦ μουσικὴν ὄντων σημαντικὴν θέσιν κατέχουν τὰ ἱστορικὰ καὶ κλέφτικα τραγούδια, τὰ ὁποῖα ἀναφέρονται εἰς ἥρωας τῆς Ἐπαναστάσεως τοῦ 21, ὡς τοὺς Κολοκοτρωναίους, τὴν Παπαφλέσσαν, τὸν Ὀδυσσεά Ἀντροῦτσον, τὸν Γρίβαν, τὴν Τσαβέλαιναν, τὸν Κατσαντώνην, τὸν Δῆμον κ. ἄ., εἶναι δὲ ταῦτα καὶ τὰ πλέον δημοφιλεῖ. Τραγουδοῦνται κυρίως εἰς ἐλεύθερον ρυθμὸν (τοῦ τραπεζιοῦ) ἢ κατὰ τοὺς χοροὺς τσάμικον ἢ καλαματιανόν. Πλὴν τούτων ἡχογράφησα προσέτι καὶ τραγούδια τοῦ Χάρου, ἀκριτικά, μοιρολόγια, παραλογές, ἐρωτικά, τοῦ γάμου, τῆς ξενιτιᾶς, λατρευτικά, ληστρικά κ.ἄ.

Ἐκ τῆς ὕλης ταύτης παραθέτομεν ἐνταῦθα τὴν μουσικὴν ἁσμάτων τινῶν καὶ χορῶν, ὡς παρουσιάζουσιν χαρακτηριστικὰ γνωρίσματα: α) Τὸ τραγούδι Ὁ Κωσταντάκης ὁ μικρὸς κι Ἀλέξης ἀντρωμένος, ἀκριτικοῦ περιεχομένου, ὡς μουσικὴ ἀνήκει εἰς τὴν κατηγορίαν τῶν διπλῶν χορῶν¹, τοῦ συρτοῦ καὶ τοῦ τσάμικου. Τὸ πρῶτον μέρος τοῦ διπλοῦ τούτου χοροῦ ἀνήκει εἰς τὸν τόνον τοῦ (si^b = la²) καὶ τρόπον τοῦ la (la² = re²) Α' ἤχου τῆς βυζαντινῆς μουσικῆς. Ἡ μελωδία ἔχει ἔκτασιν μιᾶς τετάρτης καὶ ἐξελίσσεται κατὰ διαστήματα δευτέρας. Κα-

¹ Βλ. σχετικὴν μελέτην Σωτηρ. Τσιάνη, *Some observations on the mixed dance in the Peloponnesus*. Λαογρ., τόμ. ΙΗ' (1959), σ. 244-256.

λύπτει δὲ εἰς τέσσαρα μέτρα 4/4 ἓνα στίχον δεκαπεντασύλλαβον. Τὸ δεύτερον μέρος τῆς μουσικῆς ταύτης εἶναι εἰς κλίμακα τοῦ sol (do²=sol²) εἰς ἐξάσημον ρυθμόν¹.

Ἡ μελωδία ἔχει ἑκτασιν μιᾶς ἑκτῆς καὶ ἐξελίσσεται κατὰ διαστήματα δευτέρας, ἑκτὸς μιᾶς πέμπτῃς εἰς τὸ δεύτερον μέτρον, καλύπτει δὲ τὸ ἐπόμενον ἡμίστιχον. Συνεπῶς τὰ δύο μοτίβα (Α' καὶ Β') καλύπτουν ἓνα καὶ ἡμισυν στίχον δεκαπεντασύλλαβον, φαινόμενον τὸ ὁποῖον ἀποτελεῖ συνήθη μορφὴν εἰς τὰ κλέφτικα τραγούδια :

Α' $\text{♩} \sim 120$

Ὁ Κω - σταν.τά - κης - ὁ μι - κρὸς — κι' Ἀ -

λέ - ξης ἄ - . . , μω - ρέ, ἀν - τρειω - μέ - νος -

Β' $\text{♩} \sim 116$

ἄ - ντά - μα τρῶ - νω - ν και Κω - σταν -

τή, ἄ - ντά - μα τρῶ - νω - ν και πί - νου - . - νε

Α' Τον. Β' Τον.

Ὁ Κωσταντάκης ὁ μικρὸς κι Ἀλέξης ἄ - μωρὲ, ἀντρειωμένος
ἀντάμα τρῶν, μωρὲ Κωσταντή, - ἀντάμα τρῶ - νω - ν και πίνοννε,
ἀντάμα τρῶν και πίνοννε κι ἀντάμα τραγουδᾶνε,
ἀντάμα τρῶνε, γιὰ σου Κωσταντή,
ἀντάμα εἶχαν τοὺς μαύρους τους σ' ἓνα στάβλο - στάβλο δεμένους
τοῦ Κώστα τρώει - βρὲ Κωσταντή².

¹ Βλ. τὴν εἰδικὴν μελέτην τοῦ Σπ. Περιστερή, Ὁ ἐξάσημος ρυθμὸς εἰς τὰ Ἑλληνικὰ δημοτικὰ τραγούδια, Ἔπετ. τοῦ Λαογρ. Ἀρχ., τόμ. 15/16 (1962 - 63), ἐν Ἀθήναις 1963, σ. 201 - 229.

² Βλ. τὴν συνέχειαν εἰς τὸ γ/φον Λ.Α. 2893, 235-36. Ἀρ. εἰσ. μουσ. 11169, ταιν' 802 Α6. Τραγ. : Νικ. Λυμπέρης καὶ Ν. Γεωργαράκης (Βασιλίτσι).

β) Τὸ τραγούδι: Τὸ μάθατε τί ἔγινε ψηλὰ στ' Ἀνεμοδοῦρι τραγουδιέται ἐπίσης πρὸς διπλὸν χορὸν εἰς τὸν Α' ἤχον τῆς Βυζαντινῆς μουσικῆς: τρόπος *re* (= *la*) καὶ τόνος *la*.

Τὸ Α' μέρος εἰς 4/4 εἰς ρυθμὸν χοροῦ συρτοῦ καλύπτει εἰς 4 μέτρα ἕνα δεκαπεντασύλλαβον χωρὶς παρεμβολὰς ἢ τσακίσματα, τὸ δὲ Β' μέρος εἰς ρυθμὸν χοροῦ τσάμικου 6/4 καλύπτει εἰς 4 μέτρα τὸ ἐπόμενον ἡμίστιχον (ἕνα ὀκτασύλλαβον). Ἡ δευτέρα στροφὴ ἐπαναλαμβάνει εἰς τὸ Α' μέρος τὸ ἴδιον ἡμίστιχον εἰς ρυθμὸν συρτοῦ (4/4) καὶ συμπληρώνει ὁλόκληρον τὸν δεύτερον δεκαπεντασύλλαβον στίχον. Συνεχίζεται τὸ πρῶτον ἡμίστιχον τοῦ τρίτου στίχου εἰς ρυθμὸν τσάμικου καὶ οὕτω καθ' ἑξῆς.

1 ὦ - ρέ, Τὸ μά - - - θα - - - τί ἔ - γι -
νε ψη - λὰ στὸ Ἄ - νε - μο - δοῦ - ρι, στὸ Ἄ - νε - μο -
δοῦ - ρι, γιέ μ', πῶ - πῃ - ρε, μω -
ρέ, πό - - - πῃ - - -
n - - - ρό - - - λύ - - - κος 'να - παι - - -
δί - - - , 2 πό - πῃ - - - ρό - - - λύ - - - κος ...
Τον.

ὦρε, τὸ μάθαιαν τί ἔγινε ψηλὰ στὸ Ἄνε-, στὸ Ἄνεμοδοῦρι,
γιέ μ', πὸ πῇ ὁ λύκος ἵνα παιδὶ πὸ τὴν ποδιά τῆς μάννας.

Ἐῆντα νιουφέκια πᾶν κοντὰ καὶ δυὸ χιλιάδες πίσω
κ' ἡ μάννα ποὺ εἶχε τὸ παιδὶ στὸ πόδι τὸ πηγαίνει

ν - ἄσε μου, λύκο, τὸ παιδί καὶ πᾶρ' ἐμὲ τὴ μάνα,
 'πό 'χω κριάς καὶ κόκκαλα νὰ φᾶς καὶ νὰ σοῦ μείνῃ¹.

γ) Ὁ διπλὸς χορὸς: Δὲν σοῦ τὸ εἶπα παντρεμένη βασιῖζεται εἰς τρόπον καὶ τόνον τοῦ 1α εἰς δύο πεντάχορδα. Ἀντίστοιχον τῆς κλίμακος ταύτης ἀνευρίσκομεν εἰς τὸν πλάγιον τοῦ Α' τῆς βυζαντινῆς μουσικῆς ἐκ τοῦ φθόγγου κέ=1α, εἰς ἣν ὑπάγονται τὰ εἰρμολογικὰ μέλη του.

Τὸ Α' μέρος τῆς μελωδίας εἰς 4/4 καὶ εἰς 4 μέτρα ἀποτελεῖται ἀπὸ ἓν ἡμί-στιχον ὀκτασύλλαβον ἀκατάληκτον, τὸ ὅποῖον ἐπαναλαμβάνεται διὰ νὰ καλύψῃ τὴν μελωδιακὴν ἑκτασιν τοῦ μοτίβου. Τὸ Β' μέρος τῆς μελωδίας εἰς ἐξάσημον ρυθμὸν καλύπτει τὸ δευτέρον ἡμίστιχον ἐξ ἑπτὰ συλλαβῶν, καταληκτικόν, ἀντὶ ὅμως νὰ ἐπαναληφθῇ, ὥς εἰς τὸ Α' μέρος, ἡ μελωδία συμπληρώνεται δι' ἑνὸς γυρίσματος ἑπτὰ συλλαβῶν, ὥς π.χ. τοῦ «κουμπαρούλα μου νὰ ζῇς».

Δὲ σοῦ τόειπα, παντρεμένη, δὲ σοῦ τόειπα
 παντρεμένη, στο γιολό
 μὴν κατεβῆς, κουμπαρούλα
 μου, νὰ ζῇς.

Τον.

Δὲν σοῦ τόειπα παντρεμένη (δίς) στο γιολό μὴν κατεβῆς,
 κουμπαρούλα μου νὰ ζῇς,
 ὦρέ, κι ὁ γιολὸς φέρνει φουρτούνα (δίς) καὶ σὲ πάρη καὶ χαθῆς
 κουμπαρούλα μου νὰ ζῇς.

— Κι ἂν μὲ πάρ' ποῦ θὰ μὲ πάη (δίς), κάτον σὰ βαθιὰ νερά,
 κουμπαρούλα μου γλυκειά.

¹ Λ.Α. ἀρ. 2893, σελ. 138. Ἀρ. εἰσ. μουσ. 11027, ταιν. 784 Α5 Τραγ.: Δημήτριος Μίχος (62) (Ζιζάνι).

βάζω τὸ κορμί μου βάρακα (δίς), τὰ χερὰκια μου κονιά,
 κουμπιούλα σ' ἀγαπᾷ,
 τὸ μαντήλι μου παννάκι (δίς), ὥστε νά 'βγῶ στὴ στεριά·
 βόηθα Χριστέ καὶ Παναγιά¹.

δ) Τὸ ἱστορικὸν τραγούδι: *Τριάντα καράβια κίνησαν* εἶναι τοπικόν, ἀναφερόμενον εἰς τὴν ναυμαχίαν τοῦ Ναυαρίνου. Ἡ μουσικὴ του εἶναι ἐλευθέρου ρυθμοῦ καὶ εἰς τόνον καὶ τρόπον τοῦ γέ με ὑποτονικὴν (do) (Α' ἦχος τῆς βυζαντινῆς μουσικῆς). Τὸ 1a^b ἀποτελεῖ μίαν ἀπὸ τὰς χοράς τοῦ ἤχου τούτου. Ἡ μελωδία περιέχει τρία μέρη· τὸ Α' με κατέληξιν 1a - sol καλύπτει τὸ πρῶτον ἡμίστιχον ἐξ ὀκτῶ συλλαβῶν, τὸ Β' καλύπτει τὸ δευτέρον ἡμίστιχον ἐξ ἑπτὰ συλλαβῶν με τὸ γύρισμα «ἄιντε Σαχτούρη μ', αἱ» με κατέληξιν τὴν τονικὴν καὶ τὸ Γ' μέρος καλύπτει τὸ πρῶτον ἡμίστιχον τοῦ δευτέρου στίχου. Ἐν ὅλῳ ἡ μελωδία περιλαμβάνει ἓνα καὶ ἡμισὺν στίχον ὅπως ἀπαντᾶται συνήθως εἰς τὰ κλέφτικα τραγούδια:

Α' Ἐλευθέρου ρυθμοῦ ♩ ≈ 60

Τρι. ἀ. . . ντα κα. ρα, κα. ρά. δια κί. νη. σαν μέ.
 σ' ἀ. . απ' τή. δρέ τήν. Ἄγ γλί. α.
 αἱ. ντε σαχ. τού. ρημ'.
 αἱ. . . αι τὰ δέ καη. τα. . . νε
 ἦ. τα. νε φρά. γκι. . . κα.
 Τον.

¹ Δ.Α. ἀρ. 2893, σελ. 138. Ἀρ. εἰσ. μουσ. 11028, ταιν. 784 Α6. Τραγ.: Δημήτρακας Μίχος (62) (Ζιζάνι).

Τριάντα καρά - , καράβια κίνησαν 'πὸ μέσα ἀπ' τή, βρέ, τήν 'Αγγλία,
 ἄντε Σαχτούρη μ', ἄι,
 τὰ δέκα ἦτανε, ἦτανε, Φράγκικα, τὰ δέκα τῆς 'Αγγλίας
 κι ἄλλα δέκα τοῦ Μόσχοβα, τοῦ βασιλιᾶ τοῦ Ρούσσου.
 'Απ' τῇ Μεθώγῃ ἐπέρασαν στήν Πύλο πᾶν κι ἀράξαν
 καὶ διαταγὴ ἐδώσανε καὶ τοῦ Μπραΐμη λένε :
 «Φεῦγα, Μπραΐμ, ἀπ' τὸ Μοριά κι ἄδειασε τὸ λιμάνι.
 — 'Εγὼ Μπραΐμης ὁ πασᾶς διαταγὰς ἐκδίδω
 καὶ διαταγὰς δὲν δέχομαι»¹.

ε) Ὁ καλαματιανὸς χορὸς: 'Εσὺ 'σαι ἓνας ἥλιος ἔδεται εἰς ρυθμὸν 7/8 (3+2+2), εἶναι εἰς τὸν τρόπον καὶ τόνον τοῦ ΜΙ (SI'=MI⁹). Μέσος τοῦ Δ' ἢ Λέγετος (BOY=MI) τῆς βυζαντινῆς μουσικῆς. Τὸ Α' μέρος εἰς τέσσαρα μέτρα μὲ ἐπανάληψιν καλύπτει ἓνα στίχον δεκατρισύλλαβον μὲ κατάληξιν SOL, τρίτην βαθμίδα τῆς τονικῆς. Τὸ Β' μέρος, μὲ κατάληξιν τὴν τονικὴν ΜΙ, περιλαμβάνει ὁλόκληρον τὸν ἀκόλουθον στίχον. Ἡ μελωδία περὶ ἑξήκοντα ἑκτείνεται εἰς δύο στίχους, ἐξελίσσεται δὲ κατὰ διαστήματα δευτέρου τῆς ὁλῆς δύο σημείων (Β' μέρος 2ον καὶ 3ον μέτρον) ὅπου ὑπάρχει διάστημα τρίτης.

Α' ~ 216

Ε - σὺ 'σαι ἓ - νας ἡ - λιος — ἔν'

1. ἄ - στρι λα - μπι - ρό —, ρό —, μου σκό - τι - σες τὸ —

2. φῶς — μου — καὶ δὲν μπορῶ νὰ ἰ - δῶ —, μου

σκό - τι - σες τὸ — φῶς — μου — καὶ δὲν μπορῶ νὰ ἰ - δῶ —.

Τον.

'Εσὺ 'σαι ἓνας ἥλιος ἔν' ἄστρι λαμπρὸ (δίσ).

μου σκότισες τὸ φῶς μου καὶ δὲν μπορῶ νὰ ἰδῶ (δίσ).

¹ Λ.Α. ἀρ. 2893, σελ. 50 - 51. Ἄρ. εἰδ. μουσ. 10908, ταιν. 769 Α1. Τραγ. : ὁ Χρῆστος Καραγλάνης.

Ἀπ' ἔξω ἀπὸ τὴν Πόλιν στὴ Μαύρῃ θάλασσα (δὶς)
καράβι κινδυνεύει νὰ σχίζῃ τὰ παννιά (δὶς).
Δὲν κλαίου τὸ καράβι, δὲν κλαίου τὰ παννιά (δὶς),
μόν' κλαίου τὸν καπενάνιο καὶ τὰ ναυτόπουλα (δὶς)¹

στ) Ἡ παραλογή : Συμπεθερεύει ὁ βασιλιάς εἰς ρυθμὸν χοροῦ καλαματιανοῦ 7/8 εἶναι εἰς τρόπον καὶ τόνον τοῦ ΜΙ (SI² = MI²), Βοῦ τῆς βυζαντινῆς μουσικῆς, Μέσος τοῦ Δ' ἤχου ἢ Λεγέτου. Ἡ ἔκτασις τῆς μελωδίας εἶναι μία τετάρτη καὶ ἐξελίσσεται κατὰ δευτέρας μὲ ἓνα μόνον διάστημα τρίτης, καλύπτει δὲ εἰς 4 μέτρα ἓνα δεκαπεντασύλλαβον στίχον. Κάθε φθόγγος ἀναλογεῖ εἰς μίαν συλλαβὴν, χωρὶς τσακίσματα, παρεμβολὰς ἢ ἐπαναλήψεις. Αἱ ἐνδείξεις αὗται καθὼς καὶ ἡ μικρὰ ἔκτασις τῆς μελωδίας ἐπιτρέπουν νὰ ὑποθέσωμεν ὅτι πρόκειται περὶ παλαιᾶς μελωδίας.

Συμ-πε-θε-ρεύ-ει ὁ βα-σι-λιάς μὲ
τοὺς κε-φαλ-λο-νί-τες τρία χρό-νια γρά-φαν
τὰ προ-ικιά, τρί-τον τὸ πά-νω προ-ικι-...

Συμπεθερεύ² ὁ βασιλιάς μὲ τοὺς Κεφαλλονῖτες·
τρία χρόνια γράψαν τὰ προικιά, τρία τὸ πανωπροίκι.
Ἡ νύφη ἢ ἀρχοντόνυφη λιναροκοπανίστρα
ἐδύρασε κ' ἐπείνασε κ' ἔφαγε τὸ λινάρι
τῆς κόψαν τὰ μαλλάκια της νὰ κιώσουν τὸ λινάρι.
Γιὰ πᾶρτε με καὶ σῦρτε με στῆς μάννας μου τὶς βρύσες
π' ἔρχουντ' οἱ δοῦλες γιὰ νερό, οἱ μάγερές γιὰ ξύλα.
«Δοῦλες, γιὰ πέστε τῆς κυρᾶς μὴ θέλῃ κι ἄλλη δοῦλα
νὰ ὑφαίνῃ τὰ μεταξωτά, νὰ ξυφαίνῃ τὰ βελούδα»².

¹ Λ.Α. ἀρ. 2893, σελ. 270. Ἀρ. εἰσ. μουσ. 11211, ταιν. 808 Α5. Τραγ. : Ἀφροδίτη Κυριαζοπούλου (64) (Κορώνη).

² Λ.Α. ἀρ. 2893, σελ. 270. Ἀρ. εἰσ. μουσ. 11210, ταιν. 808 Α4. Τραγ. : Ἀφροδίτη Κυριαζοπούλου (64) (Κορώνη).

ζ) Τὸ τραγούδι: *Μιά προσαγή μεγάλη ἀπὸ τὸ βασιλιά εἶναι γνωστὸν μόνον εἰς τὴν Κορώνην, ἠχογραφεθὲν μάλιστα μόνον ἀπὸ μίαν οἰκογένειαν, τὴν τοῦ Παναγ. Σταματοπούλου. Φαίνεται ὅτι ἡ ὑπόθεσις του ἀνάγεται εἰς τι σχετικὸν περιστατικόν.*

Ἡ μελωδία εἶναι ὁμοία πρὸς τὴν τοῦ εὐρέως γνωστοῦ εἰς τὴν Πελοπόννησον ὅσματος «Ἡ δασκάλα»: Εἴμαστε ὠρκισμένα τὰ καημένα
καμμιὰ δεκαριὰ παιδιὰ κλπ.,

προσηρμόσθη δ' αὕτη εἰς τὸ κείμενον τοῦ ὑπὸ ἐξέτασιν τραγουδιοῦ δι' ἐπαναλήψεων λέξεων καὶ τσακισμάτων (γιὰ λέλι - λέλι κ.ἄ.). Ἐκτελεῖται εἰς τὸν ρυθμὸν τοῦ χοροῦ Καλαματιανοῦ 7/8 καὶ εἰς τρόπον καὶ τόνον Re³, Αου ἤχου τῆς βυζαντινῆς μουσικῆς. Τὸ Α' μέρος εἶναι εἰς 8 μέτρα καὶ ἡ μελωδία καλύπτει ἓνα ἑπτασύλλαβον μὲ ἐπαναλήψεις, κινεῖται δὲ εἰς τὰ πλαίσια μιᾶς πέμπτης (μὲ περαστικούς φθόγγους SOL καὶ SI) καὶ καταλήγει εἰς τὴν ὑποτονικὴν (do). Τὸ Β μέρος τῆς μελωδίας ἐκτείνεται εἰς ἓνα ἑξασύλλαβον μὲ τὴν παρεμβολὴν τσακισμάτων καὶ ἐπαναλήψεων, καταλήγει δὲ εἰς τὴν ὑποτονικὴν.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Μιά προ - - στα γή με - - γά - λη, με -
γά - - λη, μιὰ - - προ - - στα γή - - με - -
γά - λη, με - γά - - λη, ἄ - μάν, προ. στά - ζειό -
δα - - σι - - λιάς, για - λέ - λι - - λέ - - λι, ἄ -
μάν, προ. στά - ζειό - - δα - - σι - - λιάς - - .

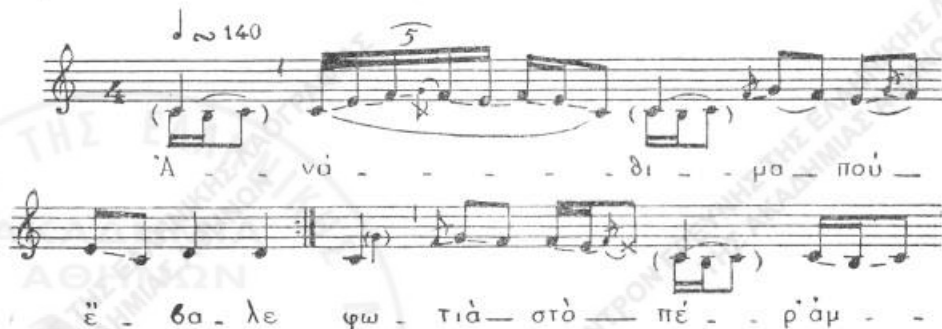
Τον.

*Μιά προσαγή μεγάλη, μεγάλη, (δὺς) προστάζει ὁ βασιλιάς, γιὰ λέλι λέλι
ἀμάν, προστάζει ὁ βασιλιάς*

νὰ βοῦνε τὰ καράβια νὰ πᾶν στὴν Μπαρμπαριά.
 Σαλπάρει ὁ Λουδοβίκος καὶ βγαίνει σι² ἀνοικτὰ
 φωνάζει κ' ἡ Ἀνέζω: πᾶρτε κ' ἐμὲ κοντὰ.
 Σαράντα μίλια (ἔξ' ἀπ' τὸν Πειραιᾶ), μέσ' στὸν κάβο Μαλιά
 ἀρρώστησε ἡ Ἀνέζω, ἡ καημένη, κάτω στὴν κάμαρα.
 Φωνάχτε τοῦ Κύρ Γιάννη, κατ' τὰν Γιάννη, ἀμάν, νὰ κουβεντιάσουμε
 πῶχω ἵνα γραμματάκι νὰ τὸ διαβάσουμε.
 Ὁ γδόντα μίλια ἔξω ἀπ' τὸν Πειραιᾶ, καρσὶ μὲ τὸ Μεμὶ
 ἐπέθαν' ἡ Ἀνέζω, ἡ καημένη, κάτω στὴν κάμαρα.
 Φωνάζει ὁ λωστρόμος νὰ προμήσουμε (ἢ πλευρίσουμε)
 Κορώνη γιὰ Μεθώνη νὰ τὰ πλευρίσουμε,
 Κορώνη γιὰ Μεθώνη νὰ τὰ γυρίσουμε.
 Καὶ στὴν Κορώνη στὸν Κάβο μπήκαμε
 καὶ στὸ λιμάνι ἀράξαμε
 καὶ μέσ' στὶς βάρκες τὴν κατεβάσανε
 καὶ στὸ μουράγιο τήνε βράσανε

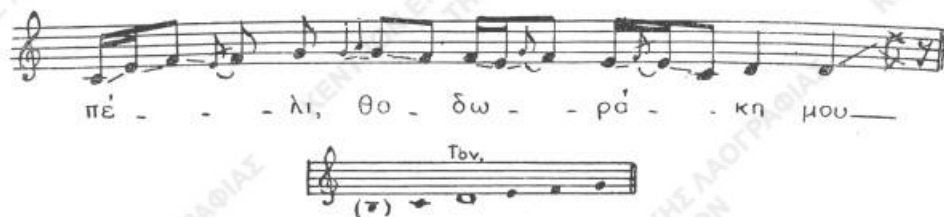
καὶ στὸν Ἅγιον Δημήτριον πρὸς τὸν Ἅγιον...¹
 ἢ τὰ μοιρολόγια πάντα εἶναι τρεπκόν της περικοπῆς. Εἶναι ρουθμοειδὲς καὶ εἰς
 τόνον καὶ τρόπον τοῦ RE (Si² = Re) ἢ ἄλλος τῆς βυζαντινῆς μουσικῆς μὲ
 ὑποτονικήν.

Ἡ μελωδία καλύπτει ἓνα δεκαπεντασύλλαβον στίχον μὲ ἓνα πεντασύλλαβον
 πρόσθετον, χαρακτηριστικὸν τῶν μοιρολογιῶν, ὡς «Θοδωράκη μου» ἢ «ξύπνα, μά-
 τια μου».

¹ Λ. Α. ἀρ. 2893, σ. 270 - 277. Ἄρ. εἰς. μουσ. 11216, ἀρ. ταιν. 808 Α10. Τραγ.: Χαρί-
 κλεια, Ἀγγελικὴ καὶ Παναγιώτης Σταματόπουλοι (Κορώνη).

Ὁ τραγουδιστής, ὡς γνωρίζει ἀπὸ τὸν παπποῦ του, πού ἀπέθανε τὸ 1942 εἰς ἡλικίαν
 ἑκατὸν ἐτῶν, λέγει ὅτι ὁ τάφος τῆς Ἀνέζως εὗρίσκετο πίσω ἀπὸ τὸν Ἅγιον Δημήτριον

Ἀνάδιμα πὸν ἔβαλε (δὶς) φωτιά στὸ πέρ' ἀμπέλι -, Θοδωράκη μου,
 ἄχ, κ' ἔπιασε ἡ φράχτη τ' ἀμπελιοῦ καὶ κήκε τ' ἀμπέλι -, ξύπνα, μάτια μου
 καήκανε τὰ δυὸ δεντριά (δὶς) πού 'χε τ' ἀμπέλι μέσα -, Θοδωράκη μου
 ἄχ, κεῖνο πὸν κήκε κ' ἔπεσε (δὶς) ἐξέγνοιασε καὶ πάει -, Θοδωράκη μου
 ἄχ, τ' ἄλλο πὸν τσουλουνφρήστηκε τὸ τ' ἔχει νὰ περάση -, ξύπνα μάτια μου.
 Μὰ πῆρε τὸ στρατί, στρατί, στρατί τὸ μονοπάτι
 τὸ μονοπάτι τό 'βγαλε σὲ πέτρινο γιοφύρι,
 κι ἀπάν' ἀνέβη κ' ἔκατσε καὶ κάθεται καὶ κλαίει
 καὶ τὸ στοιχειὸ τοῦ φεγγαριοῦ βγαίνει καὶ τὸ ροιζαί¹.

Μουσικὰ ὄργανα. Εἰς τὴν ἐστρατιάν, περιοχὴν τῆς Πυλίας δὲν διεπιστώσαμεν τὴν ὑπάρξειν λαϊκῶν μουσικῶν συγκροτημάτων ἐπαγγελματιῶν ἢ ἡμιεπαγγελματιῶν ὀργανοπαικτῶν.

Εἰς τὴν Μεθώνην ὑπάρχει ὁ μοναδικὸς ἡμιεπαγγελματίας βιολιστῆς Ἄθαν. Καλογερόπουλος καὶ εἰς τὸ Μεσοχώρι ὁ Γ. Κανελλόπουλος, πού παίζει σαντούρι. Εἰς τὸν Εὐαγγελισμόν ὁ Ἡλίας Μοσσός, πού ἔπαιζε ἄλλοτε φλογέραν, κατεσκεύασε μίαν κατόπιν παρακλήσεως ἡμῶν, διὰ νὰ ἠχογραφήσωμεν τὸ τραγούδι του. Ἡ ἔλλειψις αὕτη λαϊκῶν ὀργανοπαικτῶν εἰς τὴν περιοχὴν ταύτην, ὅπου τὸ δημοτικὸν τραγούδι καὶ οἱ λαϊκοὶ μας χοροὶ ἀκμάζουν εἰσέτι, ἀποτελεῖ φαινόμενον οὐχὶ σύνηθες. Τοῦτο ἐξηγεῖται πιθανῶς ἐκ τῆς διαδόσεως τῆς μουσικῆς διὰ τοῦ ραδιοφώνου καὶ δίσκων καὶ τοῦ περιορισμοῦ τῶν λαϊκῶν ἑορταστικῶν ἐκδηλώσεων (πανηγύρεις, γάμοι κλπ.) καὶ τῆς ἔνεκα τῶν λόγων τούτων μὴ ὑπάρξεως πλέον δυνατότητος εἰς ὀργανοπαίκτης ἀσκήσεως ἱκανοποιητικῶς τοῦ ἐπαγγέλματός των ἀπὸ ἀπόψεως κέρδους.

(Μητρόπολιν τῆς πόλεως) κάτω ἀπὸ ἓνα μεγάλο κυπαρίσσι. Τὸ κυπαρίσσι τοῦτο τὸ ἔκοψαν κατὰ τὸ 1950 διὰ λόγους πολεοδομικοῦς.

¹ Βλ. τὴν συνέχειαν εἰς τὸ χ/φον ἀρ. 2893, σ. 65-66. Ἄρ. εἰσ. μουσ. 10928, ταιν. 772 Α3, Τραγ.: Βασιλικὴ Τσατσᾶ (60).

**Mission musicale dans la province de Pylie (Messini-Péloponèse)
de 16 juillet au 14 août 1954,**

par St. Caracassis

Au cours de cette mission musicale l'auteur a effectué des recherches et procédé à des enregistrements sur bandes des magnetophone, dans les villages suivants: Messohori, Methoni, Tapia Methanis, Perivolakia, Evangelismos, Foinicounta, Lahanada, Zizani, Kaplani, Glirizocampos, Harokopio, Chryssozellaria, Vassilitsi, Coroni et Petalidi. Il a enregistré au total 386 chansons et danses populaires ainsi que 15 hymnes et motets de musique ecclésiastique byzantine traditionnelle.

L'Académie avait envoyé, pendant les années 1938-1939, une mission folklorique dans cette même région et qui avait collectionné les textes des chansons et des danses.

Au cours de la récente campagne, l'auteur a eu la fortune d'enregistrer des mélodies d'un grand nombre de ces chansons et parfois même interprétées par les personnes, qui avaient communiqué les textes poétiques.

Parmi le matériel musical qui a été rassemblé les chansons cleptiques et historiques ont une place prépondérante. La plupart de ces chansons sont interprétées sur un rythme libre (ad libidum) ou comme danses tsamikos (6/4) ou Kalamatianos (7/8). On a également enregistré des chansons et des danses appartenant à des catégories communes à toute la Grèce c.-à-d. des chansons acritiques, des ballades, des chansons du culte, de Charon, des mirologues (chansons funèbres), chansons d'amour et de mariage etc. Du matériel recueilli, sont publiées huit chansons et danses, transcrites en notation musicale européenne.

La chanson acritique de Constantaki (No 1) est une double-danse, dont la première partie est un «Syrτος» dans le ton de Sib (sib⁷ = la²) et dans le mode de la³ (La² = Ré³), premier mode de la musique ecclésiastique byzantine. L'ambitus est d'une quarte et évolue par intervalles de seconde. La mélodie en quatre mesures de 4/4 couvre un vers de quinze syllabes.

La seconde partie de cette double danse est dans la tonalité de sol ($do^2=sol^2$) et son rythme est de 6/4. L'ambitus est d'une sixte et la mélodie avec différentes exclamations et des mots intercalés, couvre le premier hémistiche du second vers, c.-à-d. que les deux motifs musicaux s'étendent à un vers et demie de quinze syllabes, ce qui est la forme habituelle des chansons cleptiques.

La chanson No 2 (p. 207) «Le loup et l'enfant» est également une double danse (syrtos-tsamikos) dans la tonalité de Ré ($Re=la$). Le no 3 (p. 208) est aussi une double danse dans le mode et dans le ton de La (en deux péntacordes) qui est relatif au 1er mode plagal de la musique ecclésiastique byzantine. Le premier motif musical (en 4/4) s'étend sur un vers de huit syllabes répété deux fois et le second motif (en 6/4) sur un vers de sept syllabes ajouté en guise de ritournelle.

La chanson no 4 (p. 209) «Trente années» est une chanson historique non dansée (dite «chanson de table»), qui se rapporte à la bataille de Navarin (1827). Le rythme est libre (*ad libitum*); la tonalité et le mode sont de Ré avec sous-tonique (do). La mélodie comprend trois parties: la 1ère avec cadence sur le La et le Sol (5ème et 4ème degrés) s'étend sur un octosyllabe, la 2ème partie comprend sept syllabes, ainsi que six syllabes intercalées et se termine par une cadence sur la tonique. La 3ème partie également avec cadence sur la tonique s'étend sur le premier hémistiche de huit syllabes du second vers.

La chanson No 5 (p. 210) est une danse de Kalamatianos en 7/8 dans le mode et le ton de Mi ($Si'=Mi^2$) 4ème ($Méσος \ \eta \ λέγετος$) ($Bou=Mi$) de la musique byzantine. La 1ère partie en quatre mesures, s'étend sur un vers de treize syllabes, avec cadence sur le sol troisième degré de la tonique. La deuxième partie avec une cadence sur la tonique (Mi) couvre le second vers c.a.d. que la mélodie s'étend sur deux vers et évolue par secondes sauf à la 2ème et 6ème mesure où il y a un intervalle de tierce.

La ballade no 6 (p. 211) sur le rythme du Kalamatianos est dans le même ton et le même mode que le no 5. L'ambitus est d'une quarte et la mélodie évolue par intervalles de seconde (sauf une tierce) chaque note correspondant à une syllabe et elle s'étend sur un vers de quinze syllabes.

La chanson no 7 (p. 212) est connue seulement à Coroni. La mélodie est une adaptation d'une autre chanson très répandue; le rythme est celui du Kalamatianos. La mélodie en huit mesures (de 7/8) s'étend sur un heptasyllabe avec diverses répétitions de mots et d'exclamations et son ambitus est d'une quinte avec cadence sur la sous-tonique (do). La deuxième partie s'étend sur un hexasyllabe avec cadence sur la tonique.

La mirologue (chant funèbre) no 8 (p. 218) est caractéristique de la région. Il est dans le mode et le ton de Ré avec sous-tonique. L'étendue de la mélodie est de quinze syllabes avec une exclamation de cinq syllabes.

ΣΤ'.

ΕΚΘΕΣΙΣ ΛΑΟΓΑΦΙΚΗΣ ΕΡΕΥΝΗΣ ΕΙΣ ΧΑΛΚΗΝ ΚΑΙ ΝΙΣΥΡΟΝ

(13 ΑΥΓ. — 13 ΣΕΠΤ. 1964)

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΘΗΝΩΝ

ΑΝΝΗΣ ΠΑΠΑΜΙΧΑΗΛ

Αἱ νῆσοι Χάλκη καὶ Νίσυρος ἀνήκουν, ὡς γνωστόν, εἰς τὸ σύμπλεγμα τῆς Δωδεκανήσου. Ἐκ τούτων ἡ Χάλκη, κειμένη πρὸς δυσμὰς τῆς Ρόδου, εἶναι μικρὰ καὶ βραχέως, κατοικεῖται δὲ ὑπὸ 621 ἀτόμων (ἀπογραφή 1951). Κυρία βιοτικὴ ἀπασχόλησις τῶν κατοίκων αὐτῆς σήμερον εἶναι ἡ ναυτιλία, ἐν μέρει δὲ ἡ κτηνοτροφία καὶ ἡ γεωργία. Παλαιότερον ἡ οἰκονομία τῆς νήσου ἐστηρίζετο κυρίως εἰς τὴν σπογγαλιείαν. Εἰς τὸ ἐπάγγελμα τοῦτο, τὸ ὁποῖον σημειωτέον ἦτο ἀρκετὰ προσοδοφόρον, κατεγίνοντο σχεδὸν ἀποκλειστικῶς ὄχι μόνον οἱ κάτοικοι τῆς Χάλκης ἀλλὰ καὶ οἱ τῶν νήσων Καλύμνου, Σύμης καὶ Καστελλορίζου. Κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη ἡ σπογγαλιεία εἰς τὴν ἐν λόγῳ νήσον ἔχει ἐγκαταλειφθῆ, ἐκ τούτου δὲ τὸ βιοτικὸν ἐπίπεδον τοῦ πληθυσμοῦ εἶναι πολὺ χαμηλόν.

Πρωτεύουσα τῆς Χάλκης εἶναι τὸ παραλιακὸν χωρίον Ἰμπορειός, τὸ ὁποῖον εἶναι καὶ ὁ μόνος κύριος συνοικισμὸς τῆς νήσου. Παλαιότερον ἐκ τοῦ φόβου τῶν πειρατῶν οἱ κάτοικοι ἦσαν ἐγκατεστημένοι εἰς τὸ μεσογειότερον κείμενον Χωριό, εἰς τὸ ὁποῖον σήμερον διαμένουν μόνον ὀλίγαι οἰκογένειαι ποιμένων.

Ἡ ἑτέρα νήσος Νίσυρος κεῖται πλησίον τῆς Κῷ. Ἔχει πληθυσμὸν 2327

(ἀπογρ. 1951) ἀτόμων, ἐγκατεστημένων εἰς τρία χωρία: τὸ Μανδράκιον, ὅπερ κεῖται παρὰ τὴν θάλασσαν καὶ εἶναι ἡ πρωτεύουσα τῆς νήσου, τὰ Νικιά καὶ τὸν Ἑμπορειόν. Οἱ κάτοικοι ἀσχολοῦνται εἰς τὴν ναυτιλίαν, ἐν μέρει δὲ εἰς τὴν γεωργίαν καὶ τὴν κτηνοτροφίαν. Ἡ οἰκονομία τῆς νήσου εἶναι εὐρωστωτέρα ἐκείνης τῆς Χάλκης, τοῦτο δὲ ὀφείλεται πλὴν ἄλλων καὶ εἰς τὴν ἐνταῦθα ὑπαρξίν θερμῶν πηγῶν, εἰς τὰς ὁποίας ἔρχονται πρὸς λουτροθεραπείαν ἐκ πολλῶν μερῶν τῆς Ἑλλάδος.

Εἰς τὰς νήσους ταύτας ἀπεστάλην ὑπὸ τοῦ Λαογραφικοῦ Ἀρχείου, κατόπιν σχετικῆς ἐντολῆς τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν (ἀριθμ. ἐγγρ. 49035/23.6.64), ἀπὸ 13 Αὐγούστου - 13 Σεπτεμβρ. 1964, πρὸς τὸν σκοπὸν, ὅπως μελετήσω τὸν κατὰ παράδοσιν λαϊκὸν πολιτισμὸν αὐτῶν καὶ συλλέξω σχετικὴν λαογραφικὴν ὕλην¹. Ἡ καταγραφεῖσα ὑπ' ἐμοῦ ὕλη περιελήφθη εἰς χειρόγραφον ἐκ σελ. 902 τετραδ., σχ. 8ου

¹ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Λαογραφικὰ δημοσιεύματα σχετικὰ πρὸς τὰς ἐξεταζομένας νήσους βλ. εἰς Νικ. Γ. Μανρῆ, Δωδεκανησιακὴ βιβλιογραφία, τόμ. Α', Ἀθῆναι 1966, σ. 205-215 (Νίσυρος), σ. 64, 32, 231-232 (Χάλκη).

² Ἀντιστοιχῶς ὑπάρχει καὶ ἀνέκδοτος ὕλη κατατεθειμένη εἰς τὸ Λαογραφ. Ἀρχεῖον, Ἐκ Νισύρου:

1) Χφον, ἀρ. 33. Γεωργ. Παπαδοπούλου, Συλλογὴ λέξεων καὶ διαφόρων δημοτικῶν ᾠσμάτων, παροιμιῶν καὶ αἰνιγμάτων τῆς νήσου Νισύρου, 1908, σχ. 4ον, σελ. 54.

2) Χφον, ἀρ. 175. Γεωργ. Παπαδοπούλου, Συλλογὴ δημοτικῶν ᾠσμάτων, παραμυθίων, λέξεων καὶ λοιπῶν ἐν τῇ γλώσσῃ τοῦ λαοῦ τῆς νήσου, 1892-3, σχ. 4ον, σ. 83.

3) Χφον, ἀρ. 178. Γεωργ. Παπαδοπούλου, Συλλογὴ λέξεων, ᾠσμάτων, μοιρολογίων, παραμυθίων κλπ. τοῦ ἐν τῇ νήσῳ Νισύρῳ Ἑλληνικοῦ λαοῦ, 1890, σχ. 4ον, σ. 65.

4) Χφον, ἀρ. 183. Γεωργ. Παπαδοπούλου, Συλλογὴ ἐρωτικῶν δημοτικῶν γαμηλίων ᾠσμάτων, μοιρολογίων, τοποθεσιῶν, κυρίων ὀνομάτων κλπ. ἐν τῇ γλώσσῃ τοῦ ἐν τῇ νήσῳ Νισύρῳ Ἑλληνικοῦ λαοῦ καὶ ἰδίως τοῦ χωρίου Νικεῖα, 1894, σχ. 4ον, σ. 97.

5) Χφον, ἀρ. 192. Ἀχιλλ. Διαμαντάρα, Λαογραφικὰ Νισύρου (ᾠσματα), 1929, σχ. 8ον, σ. 15.

6) Χφον, ἀρ. 207. Γεωργ. Παπαδοπούλου, Περιγραφὴ ἡθῶν καὶ ἐθίμων τοῦ ἐν τῇ νήσῳ Νισύρῳ Ἑλληνικοῦ λαοῦ καὶ συλλογὴ λέξεων, δημοτικῶν ᾠσμάτων, μοιρολογίων καὶ λοιπῶν, 1891, σχ. 4ον, σ. 79.

7. Χφον, ἀρ. 208. Γεωργ. Παπαδοπούλου, Συλλογὴ μοιρολογίων ἐρωτικῶν καὶ ἄλλων διαφόρων ᾠσμάτων ἐν τῇ γλώσσῃ τοῦ λαοῦ τῆς νήσου Νισύρου, 1895, σχ. 4ον, σ. 62.

8. Χφον, ἀρ. 455. Γεωργ. Παπαδοπούλου, Συλλογὴ λέξεων καὶ διαφόρων δημοτικῶν ᾠσμάτων, παροιμιῶν καὶ αἰνιγμάτων τῆς νήσου Νισύρου, 1908, σ. 1-118.

9. Χφον, ἀρ. 832. Περὶ τῆς νήσου Νισύρου, 1927, σχ. 8ον, σ. 27.

10. Χφον, ἀρ. 1548. Γ. Α. Μέγα, Λαογραφικὰ ἐκ Δωδεκανήσου (Νικεῖα Νισύρου, Τήλος), ἀφορῶντα εἰς τὸ κληρονομικὸν δίκαιον καὶ τὴν τέλεσιν τοῦ γάμου, 1946, σχ. 8ον, σ. 38.

μεγ., τὸ ὁποῖον κατετέθη εἰς τὸ Λαογραφ. Ἀρχεῖον ὑπ' ἀρ. 2892, ἀντιστοίχως δὲ ἐγένοντο καὶ 218 ἡχογραφήσεις μουσικῆς δημοδῶν ᾠσμάτων καὶ λαϊκῶν χορῶν (βλ. εἰς τὸ βιβλίον Μουσικῆς ὕλης τοῦ Λ.Α., ἀρ. 11311-11527).

Εἰς τὴν συλλεχθεῖσαν ὕλην περιλαμβάνονται στοιχεῖα ἐξ ὅλων σχεδὸν τῶν ἐκδηλώσεων τοῦ κατὰ παράδοσιν λαϊκοῦ πολιτισμοῦ, ἥτοι: α') ἐκ τοῦ ὕλικου βίου εἰδήσεις περὶ τοῦ ἐνδύματος, τῆς λαϊκῆς κατοικίας, τῶν τροφῶν, τῆς γεωργίας, τοῦ ποιμενικοῦ βίου, ὕφαντικῆς, βαφικῆς, πλεκτικῆς κ.ἄ. β') ἐκ τοῦ κοινωνικοῦ βίου τὰ κατὰ τὴν γέννησιν, τὸν γάμον καὶ τὴν τελευτὴν ἔθιμα, τὰ περὶ κοινωνικῆς ὁργανώσεως, λαϊκοῦ δικαίου κ.ἄ. καὶ γ') ἐκ τοῦ πνευματικοῦ βίου: δημῶδη ᾄσματα 227, δίστιχ. 457, νανουρ. 17, ταχτ. 10, παραδ. 218, παίγνια 12, παροιμ. 117, ἐπωδ. 19, πρὸς δὲ καὶ εἰδήσεις περὶ λαϊκῆς πίστεως καὶ λατρείας, μαγείας καὶ σχετικῶν δεισιδαιμόνων δοξασιῶν, λαϊκῆς ἱατρικῆς, ἀστρολογίας καὶ μετεωρολογίας, μαντικῆς κ.ἄ.¹

Κατωτέρω περιοριζόμεθα εἰς τινὰς παρατηρήσεις, αἱ ὁποῖαι ἀναφέρονται εἰς μέρος μόνον τοῦ συλλεχθέντος λαογραφικοῦ ὕλικου. Ἐκ τῶν λατρευτικῶν ἐθίμων κατὰ τὴν Πρωτοχρονιαν σημαίνουσαν τὸ ἔτος, «Τὴν ἡμέρα τ' Ἁι Βασιλεῖοῦ φέρουμε πριχοῦ τὴν ἐκκλησιὰ ἕνα πλοῦ ἕνα καὶ τὸ βάλλομε πά' στὸ τραπέζι μέγα 23 μέρες καὶ ὕστερα πάνω στὸ ἀνώγει ἀπὸ τὴ μέρα τὴν πόρτας ἢ πύας ἀπ' τὰς εἰκόνας στὸ κόνισμα καὶ ἅμα ἕνα τὸν γαλοέφουνε τὸν καπνίζομε μὲ τὴν ἐλιά αὐτὴ καὶ μὲ τὸ ματσάκι ποὺ δίνει ὁ γάμος τῆς σταυροπροσκύνησης» (χφ. σ. 70-71. Χάλκη). Τὸ ἔθος τοῦτο, ἀπαντῶμενος καὶ ἐν Κύπρῳ², ἔχει πιθανῶς τὴν ἀρχὴν του εἰς τὴν ἀρχαιότητα, ὅτε ἐκοσμοῦντο ὁμοίως τὰ πρόθυρα τῶν οἰκιῶν διὰ κλάδου δάφνης ἢ ἐλαίας³.

Ἐκ τῶν ἐθίμων τοῦ θερισμοῦ ἀναφέρομεν τὰ ἀκόλουθα: «Τὸ Μά' πού 'ταν νὰ θερίσωμε δὲν πηάιναμε νὰ ἀρκέσωμε νὰ θερίζωμε πριχοῦ ἂ πάη ἕνας ἂ κάμη τὸ σεφτέ (τὴν ἀρχήν). Αὐτὸς ποὺ θά 'καμνε τὸ σεφτέ τὸν διάλεε ὁ κοκιάς (δήμαρχος παλιά, ὕστερα δημοέφεοντας), ἥτο ὁ πλιὸ χορτασμένος, εἶχε αὐτὸς πολλὰ, ὅπου 'ρχοντο τὰ νιά καὶ βρόσκαν τὰ παλιά ἐκεῖνος ἐπήαινε καὶ ἐθέριζε ἀπὸ τὸ χωράφι του λίο, τὸ

¹ Πρὸς τοὺς συντελέσαντας εἰς τὴν ἐπιτυχίαν τῆς ἀποστολῆς μου ταύτης, τοὺς κ. Νομάρχην Δωδεκανήσου, δημάρχους Χάλκης καὶ Νισύρου, προέδρους καὶ γραμματεῖς τῶν κοινοτήτων, τὸν αἰδεσιμώτατον Νικόλ. Χατζόγλου, τὴν διδασκάλισσαν Φανὴν Κουκουλάκη, ὡς καὶ πρὸς πάντας τοὺς πληροφορητάς μου ἐκφράζω καὶ ἐντεῦθεν πλείστας εὐχαριστίας.

² Βλ. Γ. Κ. Σπυριδάκη, Λαογραφικὴ ἀποστολὴ εἰς Κύπρον, Ἑπετ. Λαογρ. Ἀρχείου, τόμ. ΙΓ'-ΙΔ', ἐν Ἀθήναις 1962, σ. 325-326.

³ Βλ. ἐνθ' ἄνωτ., σ. 326 ὅπου καὶ σχετικὴ βιβλιογραφία.

ξετριβγε στὸ ξετριφτούρι.... "Υστερα βάλαμέν το μέσα στὴ σκάφη καὶ τὸ ζύμωνα ἢ ὑναῖκα τοῦ χορτασμένον. Πρωτοῦ ν' ἀρχίσῃ ἂ ζυμώνῃ κάμνει τὸ σταυρὸ μὲ τὴν χέρα της καὶ λέει: «"Ελα Χριστέ». "Υστερα πρώτα ἀπ' ὅλα ἔκαμνε ἓνα κουβντί, τὸ λέμε καὶ κουφτί (=πρόσφορον), τὸ τύπωνε μὲ τὸ τυπάρι κ' ὕστερα ἔκαμνε κοφινίεσ (=κουλλούρια) καὶ σταυρούς. "Υστερα τὰ ᾤψηνε κ' ἐπῆαινε τὸ κουβντί στὴν ἐκκλησια καὶ τὸ βλόα ὁ παπὰς καὶ τὸ ῥοβγε κομματούλια καὶ τὸ διαμοίραζε... σὰν ἀντίδωρο καὶ ἐτρῶαμε ὅλοι, ὡς εἴμεθα καὶ φωμένοι. "Υστερα ἐμπαίναμε εἰς τὸ θέρος, τότε εἶχαμε τὸ ἐλεύθερο νὰ πᾶμε νὰ θερίσωμε ὅλοι, γιατί πρώτα φρούμεθα νὰ πᾶμε γιὰ νὰ μὴ κάωμε λί'ο κριθάρι...». (χφ., σ. 50-52. Χάλκη)¹.

Ἡ συνήθεια αὕτη τῆς παρασκευῆς καὶ διανομῆς ἄρτου ἐκ τῆς νέας παραγωγῆς πρὸ τῆς συγκομιδῆς αὐτῆς εἶναι ἀντίστοιχος πιθανώτατα δὲ καὶ συνέχεια τοῦ παρ' ἀρχαίοις ἐθίμου τῆς ἐκ τῶν ἀπαρχῶν τῆς συγκομιδῆς παρασκευῆς τοῦ θαλυσίου ἢ θαργηλίου ἄρτου².

Ἐκ τῶν θεωριστῶν, ἀμφοτέρων τῶν ἡλικιῶν, ὅποιοι ἤθελε «ἐκοβγε ἓνα κλαρὶ ἀμυγλαδιᾶς καὶ τὸ στολίζασί βάλαν κάρυλλας, ἐκασμῖλλες, καένα μαντηλάκι, κάρυτσεσ, σοκολάτεσ κι ὅ,τι ἄλλο γκλεοῦδι εἶχε ἐνικόν καὶ τραοῦδια π' ὁ ἓνα χαρτάκι». Ὁ κλάδος οὗτος ἐκαλεῖτο «σουβλιά». Τὸ χιτῶνος κατέστιν, ὅτι οἱ θεωρητὰ ἐροῦσίν, ὅτι οἱ ἡμερομίσθιοι, ἐδεικνουν εἰς τὸ σῶν τοῦ ἰδιοκτήτου, ὃ ἔχον στολίζει, ὡς ἀνωτέρω, τὴν «σουβλιά» «τὴν ἔστειλε μ' ἓνα πᾶνι νὰ τὴ δώσῃ π' αὐτὸν τραπεζί σ' ἐκείνη πού ἤθελε ἢ σ' ἐκεῖνο» (χφ., σ. 523. Νικιά Νισύρου). Τὸ ἐθιμον τοῦτο σήμερον ἔχει προσλάβει χαρακτηριστὰ παγινίου μεταξὺ τῶν νέων, ὅμως πρόκειται πιθανῶς περὶ παλαιότερας λατρευτικῆς συνήθειας, δοθέντος ὅτι ὁ ἐν λόγῳ κλάδος τῆς ἀμυγδαλῆς παρουσιάζει ἀναλογίαν πρὸς τὴν Εἰρεσιώνην τῶν ἀρχαίων, κλάδον ἐξ οὗ ἦσαν ἐξηρημένοι διάφοροι καρποὶ τῆς γῆς. Ἡ Εἰρεσιώνη περιεφέρετο, ὡς γνωστόν, ὑπὸ ἀμφιθαλοῦς παιδὸς εἰς ἀγροτικὰς ἐορτὰς τῆς συγκομιδῆς τῶν καρπῶν³.

Μετὰ τὴν γέννησιν «Στὰς ἐφτὰ ἡμέρες ἀπὸ τῆ γέννα... τοῦ μωροῦ τοῦ δίομε τ' ὄνομα ὅχι ὅτι τὸ γιαφτίζομε ἀλλὰ τοῦ δίομε τὸ ὄνομα γιὰ νὰ μποροῦμε νὰ τὸ φωνάζομε καὶ γιατί εἶτοι τὸ ῥαμε. Μόλις ἂ ῥτουν οἱ ἐφτὰ παίρομε τὸ σκαφιάνι

¹ Πρὸβλ. καὶ Κωνστ. Κ. Ἡλιάδου, Ἡ Χάλκη τῆς Δωδεκανήσου, τόμ. Α', Ἀθήναι 1950, σ. 235-236.

² Βλ. Ἀθῆν. 114 Α'· παρεῖδε δὲ τοῦτον ὁ Βλεψίας, ὥσπερ καὶ τὸν θάργηλον, ὃν τινες καλοῦσι θαλυσιον — Κράτης δ' ἐν β' Ἀττικῆς διαλέκτου θάργηλον καλεῖσθαι τὸν ἐκ τῆς συγκομιδῆς πρῶτον γινόμενον ἄρτον. *Εὑσταθ.* Παρεκβ. εἰς Ὅμ. Ι, 530, 772. Βλ. καὶ *L. Deubner*, *Attische Feste*, σ. 189 καὶ *Mart. Nilsson*, Ἑλληνικὴ λαϊκὴ θρησκεία, μετάφρ. Ἰ. Θ. Κακριδῆ, Ἀθήνα 1953, σ. 24.

³ Βλ. *Mart. Nilsson*, *Geschichte der griechischen Religion*, τόμ. 1, 1955, σ. 124 κέξ.

καὶ βάλλομε μέσα τὰ καλύτερα ρουχαλάκια του καὶ τοιμάζομε ὁμορφα ὅλα καὶ φωνάζομε καὶ τὸν παπὰ καὶ τὸ διαβάζει τὸ μωρὸ καὶ τοῦ δίνει τ' ὄνομα ὅχι νὰ τὸ γι�φτίση. Ἔχομε τότε τοιμάσει γλυκύσματα γιὰ νὰ γλυκαίνεται τὸ μωρὸ σ' ὅλα του τὰ χρόνια» (χφ., σ. 197 Χάλκη).

Κατὰ τὴν αὐτὴν ἡμέραν παρατίθενται διάφορα μειλίγματα πρὸς ἐξευμενισμόν τῶν Μοιρῶν, αἱ ὁποῖαι ἐπισκέπτονται τὸ βρέφος διὰ νὰ προκαθορίσουν τὸ μέλλον του. Τὰς Μοίρας προσκαλεῖ ἡ μαῖα διὰ διαφόρων ἐμμέτρων ἐπικλήσεων¹ (χφ., σ. 198, 204-205, Χάλκη).

Αἱ προσφοραὶ αὗται εἰς τὰς Μοίρας ἀπαντῶνται, ὡς γνωστόν, εὐρύτατα εἰς πλείστους ἑλληνικοὺς τόπους, γίνονται δὲ συνήθως κατὰ τὴν τρίτην ἀπὸ τῆς γεννήσεως τοῦ παιδὸς νύκτα. Τὸ ἔθιμον τῆς ὀνοματοθεσίας τοῦ παιδὸς κατὰ τὴν ἐβδόμην ἀπὸ τῆς γεννήσεως του ἡμέραν² εἶναι ἀντίστοιχον τῆς συνηθείας τῶν ἀρχαίων νὰ δίδουν τὸ ὄνομα εἰς τὸ νεογέννητον κατὰ τὴν ἐβδόμην ἢ δεκάτην ἀπὸ τῆς γεννήσεώς του ἡμέραν ἐν οἰκογενειακῇ ἐορτῇ κατὰ τὴν ἑθνήαν³.

Αἱ καταγραφαῖσαι δημώδεις παραδόσεις ἀναφέρονται εἰς εὐρύτερον γνωστὰ θέματα, τινὲς δ' ἐκ τούτων ἔχουν σχέσηιν εἰδικώτερον μὲ τὴν τοπικὴν ἱστορίαν τῶν νήσων.

Ἡ πρώτη εἰς τὴν ὑπαρξιν τῶν δαίμονων τοῦ δωδεκαημέρου, τῶν καλικάντζάρων, εἶναι ἰδιαιτέρως ζωηρά. Εἰς Χάλκην κατοῦνται οὗτοι γκάες (γκάς, ὁ) (χφ., σ. 29-31, 66-68), εἰς δὲ τὴν Νίσυρον καλικάζαροι, καλοβάρες, ὑπνοφάδες, κωλοβαρβάρες, καλοκαζάρες (χφ. σ. 251, 274, 276, 277, 287, 369, 391, 414-415 Νικιά, Ἐμπορειός, Μανδράκι)⁴.

Ἡ κακοποιὸς δρᾶσις τῶν βρικόλακων φαίνεται εἰς τὰς περὶ αὐτῶν σχετικὰς διηγήσεις. Οὗτοι κατοῦνται καταχανάδες (χφ., σ. 133, 194-195 Χάλκη), καλαμπάου-

¹ Βλ. παρόμοια εἰς Τριάντα καὶ Ἐμπωνα Ρόδου (*Α. Βρόντη*, Τῆς Ρόδου παραδόσεις καὶ τραγούδια, Ἐν Ρόδῳ 1930, σ. 38-39. Λ.Α., χειρ. 1568, σ. 465 (συλλ. Χ. Παπαχριστοδούλου, Ρόδος, Ἐμπωνας, 1932).

² Πρὸς ὃ πρβλ. συγγενὲς ἔθιμον ἐν Καρπάθῳ κατὰ τὴν τέλεσιν τοῦ ὁποίου πιστεύεται ὅτι ἀποκαλύπτεται, ποῖος θὰ εἶναι ὁ προστάτης ἅγιος τοῦ παιδίου. Βλ. *Μ. Μιχαηλίδου Νουάρον*, Λαογραφ. σύμμ. Καρπάθου, τόμ. 1, Ἀθήναι 1932, σ. 100-104.

³ Βλ. *Χαρ. Βουλοδήμον*, Δοκίμιον περὶ τοῦ ἰδιωτικοῦ βίου τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων, τόμ. Β', ἐν Ἀθήναις 1903, σ. 62-63 ὅπου καὶ αἱ παραπομπαὶ εἰς τοὺς ἀρχαίους συγγραφεῖς. *Γ. Κ. Σπυριδάκη*, Τὰ κατὰ τὴν γέννησιν, τὴν βάπτισιν καὶ τὸν γάμον ἔθιμα τῶν Βυζαντινῶν ἐκ τῶν ἀγιολογικῶν πηγῶν, Ἐπετηρ. Λαογρ. Ἀρχ., τόμ. Ζ' (1952), ἐν Ἀθήναις 1953, σ. 119.

⁴ Περὶ τῶν καλικάντζάρων καὶ τῶν ὀνομάτων αὐτῶν γενικῶς βλ. *Ν. Γ. Πολίτου*, Παραδόσεις, τόμ. Β', ἐν Ἀθήναις 1904, σ. 1242 κ. ἐξ.

ροι (χφ., σ. 266 Χάλη), βαρδάλακοι (χφ., σ. 377-378 Ἐμπορειὸς Νισύρου), βαρβάλακοι (χφ., σ. 553-554 Μανδράκι)¹, ἡ δ' ἀπόκρουσις αὐτῶν, ὡς πιστεύεται, ἐπιτυγχάνεται διὰ τῆς χρήσεως τῆς πεντάλφας: «ἀπὸ τοὺς μπρωτινοὺς ἀπεθαμένους πολλοὶ ἔινοντο καταχανάες κ' ἐπνίαν τὰς λεχοῦσες. Ἐπρεπε ἄ' ἔχουν σταυρὸν στήν πόρταν των γιὰ νὰ μὴ μποροῦν ἄ' ἔμπουν μέσα... ἀπὸ τότε ὅμως πού 'βγε ἡ πεντάλφα δὲν ἔχει καταχανάες, μόνο ἅμα ἔν ἔχη πεντάλφα ἴνεται ὁ ἀπεθαμένος καταχανάς (χφ., σ. 133 Χάλη).

Παραλλήλως ὑπάρχουν μὲ πλατεῖαν διáδοσιν καὶ αἱ δοξασίαι περὶ στοιχειῶν καὶ νεράιδων. Αἱ τελευταῖαι καλοῦνται ἐνταῦθα ἀνεράες, (χφ., σ. 135 Χάλη), καλομοῖρες, ἀνεράιδες, ἀντράες, ἀνεράδες² (χφ., σ. 269, 271, 276, 296, 375, 377, 544-545, 627 Νικιά, Ἐμπορειὸς, Μανδράκι Νισύρου).

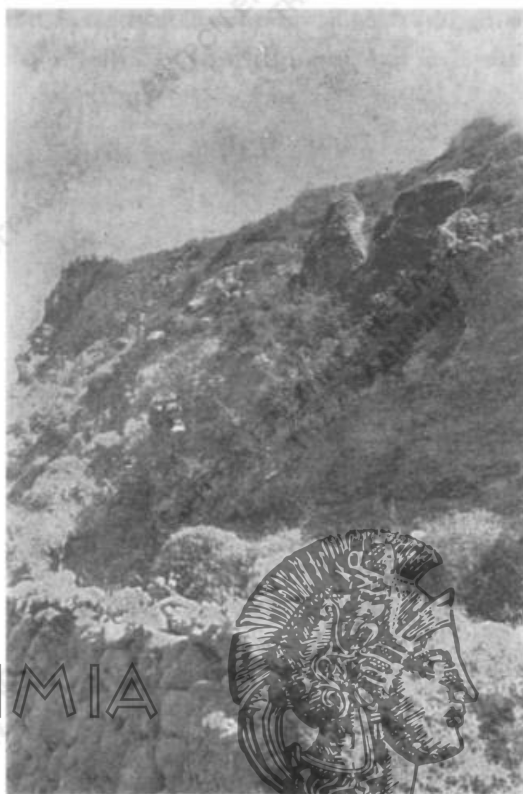
Ἐκ τῶν θρησκευτικῶν παραδόσεων δέον νὰ σημειωθοῦν ἰδιαίτερώς αἱ περὶ τῆς εὐρέσεως τῆς θαυματουργοῦ εἰκόνης τῆς Παναγίας τῆς Σπηλιανῆς εἰς Νίσυρον καὶ τῆς ἀνεγέρσεως τῆς ἐκκλησίας της. Κατὰ τὰς τῶν διηγήσεων τούτων «Στὴ Βρετοῦ ἐκεῖ πὺν περνοῦσαν μιὰ μέρα δι' ἄνθρωποι θωροῦσι πάνω καὶ εἶδαν ἓνα καντηλάκι κ' ἦντε μέσα σὲ μιὰ θυρίδα βράχου πικρὸν σιὸν ὀξὸ (= γκρεμνὸ) γιατί ἦτο ὀξὸς μέγας ἐκεῖ καὶ εἶδασι ἓνα κόμισμα ἡ τὸ κόνισμα τῆς Παναγίας. Πήρουν τὸ κόνισμα καὶ τὸ ἐπύρασι στὴ Παναγία τὴν Πηταμίτσα. Τυφῆκαν το ἐκεῖ. Τὴν ἄλλη μέρα πᾶσι καὶ δὲν τὸ εὐρίσκουν καὶ γράχασι νὰ ἰδοῦσι ποῦ ἦτο ἡ ποιοὶ τὸ πιάσασι κ' ὕστερα τὸ βρήκασι μέσα σὲ μιά σπηλιά, μέσα σὲ μιὰ σπηλιά. Αὐτὸ γίνηκε τρεῖς τέσσερεις βολές· ἔτσι ἔβαλε ὁ νοῦς τῶν κ' ἐκάμασι οἱ παλιοὶ μας σὲ σπηλάδι τὴν ἐκκλησίαν της καὶ γι αὐτὸ τὴν ὠνομάσασι Παναγιά ἡ Σπηλιανή (χφ., σ. 615-616 Μανδράκι. Βλ. εἰκ. 1 καὶ 2).

Τὸ ἔθος τῆς ἀπαλλαγῆς ἀσθενοῦς ἔκ τινος νόσου διὰ τῆς διόδου του δι' ὀπῆς (τρυποπέρασμα) ἀσκεῖται ἰδίᾳ διὰ παιδία. Περνοῦν ταῦτα διὰ θυρίδος εἰς ἐκκλησίαν ἢ διὰ παραθύρου³. Οὕτως ἡ ἀσθένεια «παμπούνιασμα» (ἀδυνάτισμα), ἡ ὁποία προσβάλλει τὸ παιδίον ὅταν «τὸ ξαποσκελίση γιὰ κάτης, γιὰ σκύλος, γιὰ γυναῖκα πὺν νὰ 'χη τὰ ροῦχα της», θεραπεύεται διὰ τῆς προσαγωγῆς αὐτοῦ κατὰ Σάββατον εἰς τὴν ἐκκλησίαν «Ἀ'ιὰ Δύναμι» (ΒΑ τοῦ χωρ.) (εἰκ. 3) ὅπου τελεῖται συγχρόνως καὶ λειτουργία διὰ προσφορᾶς τῶν οἰκείων τοῦ ἀσθενοῦς. «Ἐνα μικρὸ παῖ ἡ μιὰ

¹ Βλ. καὶ Στυλ. Δεινίκιν, ἐν Λαογρ., τόμ. 7 (1923), σ. 275-284.

² Βλ. γενικώτερον περὶ τῶν ὀνομάτων αὐτῶν Ν. Γ. Πολίτην, εἰς Λεξικογρ. Ἀρχεῖον, τόμ. Ε', ἐν Ἀθήναις 1918, σ. 17-32.

³ Βλ. Περὶ τῆς συνηθείας ταύτης εἰς Στεφ. Δ. Ἡμέλλον, Περὶ τοῦ ἐν τῇ νήσῳ Νάξῳ ἐθίμου τοῦ τρυποπεράσματος, Ἐπετηρ. Ἑταιρ. Κυκλαδ. Μελ., Α' (1961), σ. 515-528. Ἐνταῦθα καὶ βιβλιογραφία.

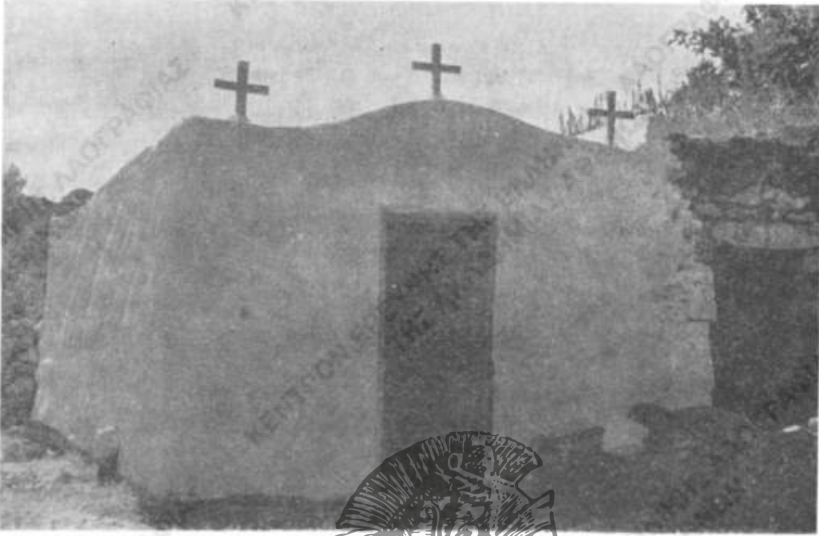

Εικ. 1. Τὸ σπήλαιον.

Εικ. 2. Ἡ Παναγία ἡ Σπηλιανή.

γενναῖκα κόρη πὸν νὰ τὴ λένε Μαρία καὶ νὰ ᾿χη μάννα καὶ πατέρα τὸ περνάει ἀπ' τὴ θύρα (εἰκ. 4) μετὰ τ' ἅγια πὸν βγάλλει ὁ παπὰς καὶ τὸ γδύνουν καὶ τὸ ᾿φήγουν

Εἰκ. 3. Ἡ ἐκκλησία Ἁγίας Δυνάμει.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΘΗΝΩΝ

τοῖσιδὸ καὶ ὕστερα τὸ παίρνει ἡ μάννα του καὶ τὸ γένει» ἢ «τὸ παίρνουν δυὸ Μα-

Εἰκ. 4. Ἡ θύρα.

ριές» ἢ μία καὶ ἡ μήτηρ τοῦ παιδίου καὶ τὸ περνοῦν τρεῖς διὰ τοῦ παραθύρου τῆς ἐκκλησίας τῆς Ἁγίας Δυνάμεως· ἀκολούθως τὸ ἐκδύουν ἀλλάσσουν τὰ ἐνδύματά

του δι' ἄλλων (χφ., σ. 381-382, Ἐμπορεῖος Νισύρου) (εἰκ. 5). Προσέτι ὅτε τὸ παιδίον «δὲν τρέφεται, τὸ παίρομε νὰ τὸ γιαιοσκελίση ὁ παπὰς μὲ τ' ἅγια ἢ τὸ περάσωμε ἀπ' τὸ παραθύρι τῆς Παναΐας ἢ τοῦ Σωτήρη».

Εἰκ. 5. Τὸ παράθυρον τῆς ἐκκλησίας.

Τὴν δίοδον τοῦ πάσχοντος διὰ τοῦ παραθύρου ἐκτελοῦν δύο γυναῖκες, αἱ ὁποῖαι φέρουν τὸ ὄνομα Μαρία, «ὅταν γιομίζη τὸ φεγγάρι, γιὰ νὰ γιομίζη καὶ τὸ μωρό, ὅπως γιομίζει τὸ φεγγάρι» (χφ., σ. 206. Χάλκη).

Μαγικαὶ ἐνέργειαι ὑπὸ νεανίδων πρὸς πρόκλησιν μαντικῶν ὀνείρων, ἀποκαλυπτικῶν τοῦ μέλλοντος συζύγου αὐτῶν, εἶναι καὶ ἐνταῦθα λίαν συνήθεις. Οὕτω κατὰ τὴν ἐσπέραν τῆς παραμονῆς τῆς ἑορτῆς τοῦ γενεσίου τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Προδρόμου (24 Ἰουνίου) παρασκευάζεται πρὸς τοῦτο τὸ «ἀρμυροπλίτι». «Μιὰ Μαρία θὰ φέρῃ ἅλατι καὶ ἀλεύρι, νὰ κάμῃ ἓνα πιττί. Θὰ τὸ ψήσῃ πάνω στὸ φανό, στὸ ἄττος (=σιτάχη) τοῦ φανοῦ καὶ θὰ τὸ μοιράσῃ σὲ τρεῖς Μαριές, αὐτὲς πού 'ναι λεύτερες καὶ θέλουσι νὰ δοῦσι τὴν μοῖρα τους, ποιὸν θὰ πάρουν ἀπ' αὐτὸ τὸ πιττί. Ὅταν τρώωσι τὸ πιττί λέουσι τὸ τραοῦδι:

ὦ Γενάρη καλαντάρη,
 καλαντοχτυπᾶς κοντάρη·
 ἐκεῖ πὸν πὰς στήν ἔρημο,
 στή Ψέρημο,
 σιτὸν Ἰορδάνη ποταμό,
 πού ᾿ναι οἱ μοῖρες τῶν μοιρῶν
 κ' οἱ μοῖρες τῶν μοιράδων·
 ἐκεῖ εἶν' κ' ἐμὲ ἡ Μοῖρα μου
 κι ὁ ἄνδρας πὸν θὰ πάρω·
 ἢ κοντσὸς ἢ στραβός,
 ἀπόψε θέλω νὰ τὸν δῶ.

Ὅποιο δοῦμε σιτὸν ὕπνο μας τότε καὶ μᾶς δώση νερό, αὐτὸν θὰ πάρωμε ἢ κάποιον
 συγγενῇ του» (χφ., σ. 540-541 Μανδράκιον Νισύρου). Τὸ ἄρμυροπίττι εἰς Χάλκην
 τὸ ζυμώνουν μὲ ἀμίλητο νερό (χφ., σ. 110-111).

Τὴν ἡμέραν ταύτην ἐπιδίδονται ἔτι καὶ εἰς τὴν κυανομαντείαν καὶ τὴν διὰ
 τῶν φύλλων συκῆς φύλλομαντείαν (χφ., σ. 541-542 Μανδράκι Νισύρου). Κατὰ τὴν
 ἡμέραν τῆς ἐροῆς γίνεται ἡ κληρονομαντεία (χφ., σ. 498-500 Ἐμπορεῖος Νισύρου).

Μαντικά τελεταὶ γίνονται ἔτι καὶ κατὰ τὴν ἐσπεραν τῆς παραμονῆς τοῦ Ἀ-
 γίου Βασιλείου, ὅτε παρασκευάζουν «το μνητὶ τοῦ Ἀγίου Βασιλείου». Πρόκειται περὶ
 πίττας ἐκ κριθῆς, ἣτις χρησιμεύει πρὸς προσέχρησιν μαντικοῦ ὄνειρου, ὥς καὶ τὸ μνη-
 μονευθὲν ἀνωτέρω ἄρμυροπίττι (χφ., σ. 495 Ἐμπορεῖος Νισύρου).

Λέον νὰ σημειωθῇ ὅτι καὶ διὰ τῆς πρώτης «βούκας», τοῦ τεμαχίου των τῆς
 βασιλόπιττας, μαντεύονται αἱ νεάνιδες περὶ τοῦ μέλλοντος αὐτῶν συζύγου. Τοῦτο
 θέτουν κάτωθεν τοῦ προσκεφαλαίου των κατὰ τὴν κατάκλισιν ἐπιλέγουσαι :

Ἄι Γιώργη καβαλλάρη·
 καὶ χρυσὲ καὶ καλαντάρη·
 εἰς τὴν ἔρημο πὸν πὰς
 καὶ τίς Μοῖρες ἀπαντᾷς
 ἂν ἰδῇς καὶ τὴ δική μου,
 ᾿ὰ μοῦ τήνε χαιρετᾷς.
 Ἐκεῖ ᾿ν' κ' ἐμὲ ἡ Μοῖρα μου
 λούεται χτενίζεται
 χρυσὴ κορδέλλα πλέκεται
 Ἄντε ᾿ὰ τῆς πῆς καὶ ᾿ὰ μοῦ πῆς

ποιὰ θά 'ν' κ' ἐμὲ ἡ μοῖρα μου
ποιὸν 'ὰ πάρω.

(χφ., σ. 432-433 Νικιά Νισύρου)¹.

Τὴν ἐσπέραν ταύτην γίνεται προσέτι καὶ κατοπτρομαντεία (χφ., σ. 500, Ἐμπορειὸς Νισύρου).

Περὶ τῶν καταγραφέντων πολυστίχων τραγουδιῶν, εἰς τὰ ὅποια ἀντιπρο-

Εἰκ. 6. Ὁ χορὸς τῆς κούπας.

σωπεύονται ὅλαι σχεδὸν αἱ κατηγορίαι αὐτῶν ἀναφέρομεν ὅτι ἤδοντο ταῦτα παλαιότερον, ὥς καὶ ἀλλαχοῦ, ὥς χορευτικά, ἀλλὰ καὶ κατὰ διαφόρους ἄλλας περιστάσεις, ὅπως π.χ. κατὰ τὸν θερισμόν. Τὰ τραγούδια ταῦτα ἔχουν πλέον ἐγκαταλειφθῆ, ἄδονται δ' ἐκ τούτων μόνον λατρευτικά τινα. Ἀντιθέτως ἀπαντᾶται ζωηρὰ ἡ χρῆσις τῶν διστιχῶν, τὰ ὅποια εἶναι προσφιλέστατον ποιητικὸν εἶδος εἰς τοὺς κατοίκους τῶν νήσων, χρησιμοποιοῦμενον εὐρύτατα εἰς τὰς ἐορταστικὰς τῶν ἐκδηλώσεις καὶ εἰς τοὺς χοροὺς τῶν. Ἡ νεωτέρα γενεὰ ἀπομνημονεύει ταῦτα, ἀλλὰ περισσότερον ἀρέσκειται εἰς τὰ νεώτερα ἄσματα, τὰ διαδιδόμενα διὰ τοῦ γραμμοφώνου καὶ τοῦ ραδιοφώνου.

Ἐκ τῶν λαϊκῶν χορῶν ἀναφέρομεν τὸν ἐν Νισύρῳ «χορὸν τῆς κούπας», ὁ ὁποῖος χορεύεται κατὰ τὰς πανηγύρεις, ἰδίᾳ τῆς Παναγίας τῆς Σπηλιανῆς (15 Αὐγούστου), τοῦ Σταυροῦ, τοῦ Ἀγίου Νικήτα καὶ τοῦ Προφήτου Ἡλία, κυρίως ὑπὸ

¹ Περὶ τῶν μαντικῶν τρόπων τούτων γενικώτερον βλ. Ν. Γ. Πολίτου, Μαγικαὶ τελεταὶ πρὸς πρόκλησιν μαντικῶν ὀνείρων περὶ γάμου, Λαογρ. σύμμ., τόμ. Γ', ἐν Ἀθήναις 1931, σ. 105-147.

νεανίδων, ένδεδυμένων τήν τοπικήν ένδυμασίαν. Τήν όνομασίαν του όφείλει είς τό γεγονός ότι ή κορυφαία του χορού κρατεί μίαν «κούπαν» (είκ. 6). Τά βήματα του χορού είναι του «Έμπρός». Είς νέος ή καί περισσότεροι χορεύοντες είς τήν ούραν

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΘΗΝΩΝ

Είκ. 8.

του χορού (είκ. 7) ή καί έκτός αύτου εύρισκόμενοι όδηγούν έναλλάξ είς τήν κορυφήν του τήν νέαν τής προτιμήσεώς των. Αύτη καθισταμένη κορυφαία του χορού παραλαμβάνει έκ τής προηγούμενης τήν κούπαν, ό συνοδός δέ νέος ύποχρεούται νά ρίψη έντός τής κούπας χρηματικών ποσόν (είκ. 8).

R É S U M É

**Mission folklorique dans les îles de Chalki et Nissyros
(Dodécanèse), du 13 août au 13 septembre 1964.**

par Anne J. Papamichael

L'auteur expose les résultats de la mission folklorique qu'elle a effectuée dans les îles de Chalki et de Nissyros. Le matériel rassemblé comprend 902 pages manuscrites ainsi que 218 chansons et danses populaires enregistrées sur bandes de magnétophone. Ce matériel à trait aux diverses manifestations de la vie matérielle, sociale et spirituelle de la population de ces îles.

Parmi les coutumes du culte, l'auteur mentionne notamment celle qui consiste à introduire une branche d'olivier dans la maison, le matin du 1er janvier. Livanius, déjà, au IVe siècle apr. J.-C., attestait la popularité de cet usage (edit. B. Foerster, VIII, p. 474).

Deux coutumes relatives à la moisson sont particulièrement intéressantes. La première est celle-ci : avant le début de la moisson, on prépare, avec des grains de la nouvelle récolte, un pain que l'on distribue aux parents et aux amis. Cet usage est considéré comme une survivance de l'antiquité, époque à laquelle, dans les mêmes circonstances, on préparait le pain appelé θαλύσιον ou θαργήλιον.

La deuxième est celle de la souvliá (σουβλιά). Les moissonneurs prennent une branche d'amandier, la décorent avec des rubans, un mouchoir, des bonbons, etc...et après, pendant le dîner que leur offre le propriétaire, chacun la fait porter par un garçon à la personne de son choix.

Cette coutume qui, aujourd'hui, a pris le caractère d'un jeu entre jeunes gens et jeunes filles, provient vraisemblablement d'une coutume de culte plus ancienne dans laquelle la branche d'amandier tenait la place et avait la signification de l'antique Εἰρεσιώνη.

Parmi les coutumes concernant la naissance la suivante retient plus spécialement l'attention de l'auteur : le septième jour après la naissance du nouveau-né, on donne son nom à l'enfant et cette cérémonie correspond aux antiques ἀμφιδρόμια.

1. Voir aussi G. Spyridakis, loc. cit., p. 328.

Des diverses légendes recueillies, il ressort que, dans ces îles, sont largement répandues celles qui se rapportent aux Καλικάντζαροι (êtres démoniaques) aux vampires, aux fantômes, aux fées etc., ainsi que, parmi les légendes religieuses, celles qui racontent la découverte, à Nissyros, de l'icône miraculeuse de la Vierge Σπηλιανῆς (de la caverne) et la construction d'une église en son honneur.

Pour guérir les enfants malades, on recourt au τρουποέρασμα, c-à-d. que l'on fait passer le malade par un trou dans l'église ou bien par la porte centrale du sanctuaire.

La veille et le jour de la St Jean (23 et 24 juin) ainsi que la veille de la St Basile, au soir, les jeunes filles accomplissent des actions magiques, destinées à provoquer des songes qui leur feront connaître leur futur mari. A cette fin, on utilise le gâteau des Rois (βασιλόπιττα), et ἀρμυρόπιττα (sorte de pain salé) et on joue au Κλήδονα (jeu divinatoire). On pratique également la divination au moyen de miroirs, de feves et de feuilles.

Les longues chansons narratives appartenant à presque toutes les catégories, qui étaient autrefois chantées et dansées, sont aujourd'hui délaissées. Les distiques, au contraire, sont devenus la forme poétique préférée des habitants des îles. Ils sont largement employés à l'occasion des fêtes et lorsqu'on se réunit pour danser.

Parmi les diverses danses populaires, l'auteur décrit celle qui est propre à Nissyros ὁ χορὸς τῆς Κούπας (la danse de la coupe).

Z'.

ΕΚΘΕΣΙΣ ΛΑΟΓΡΑΦΙΚΗΣ ΑΠΟΣΤΟΛΗΣ ΕΙΣ ΤΗΝ ΠΕΡΙΟΧΗΝ
ΤΟΥ ΝΟΜΟΥ ΦΛΩΡΙΝΗΣ (13 ΑΥΓ. — 14 ΣΕΠΤ. 1964)

ΥΠΟ ΑΓΓ. Ν. ΔΕΥΤΕΡΑΙΟΥ

Πρὸς λαογραφικὴν ἔρευναν καὶ συλλογὴν σχετικῆς ὕλης εἰργάσθησαν ἀπὸ τῆς 13 Αὐγ. μέχρι τῆς 14 Σεπτ. 1964 εἰς τὰ χωρία, πρῶτον «Ἄνω Κλειναὶ» (πρῶην Ἄνω Κλέστινα) (κάτ. 656),¹ «Κάτω Κλειναὶ» (κάτ. 955) «Ἀγία Παρασκευὴ» (κάτ. 644) καὶ Παπάγιαννης (κάτ. 1389), εἶτα δὲ καὶ εἰς τὸ Ἀνταρτικὸν (πρῶην Ζέλοβον)², (κάτ. 1047). Ἐκ τῶν συνοικισμῶν τούτων οἱ πρῶτοι κεῖνται παρὰ τοὺς

¹ Ἐπὶ τῇ βάσει τῆς ἀπογραφῆς τοῦ πληθυσμοῦ τοῦ ἔτους 1951.

² Τὸ ὄνομα ἔκ τινος Τούρκου ὀνόματι Τζέλο. Περὶ τῆς νῦν ὀνομασίας τοῦ χωρίου βλ.

πρόποδας καὶ τὰς κλιτῦς ὀρεινῶν προεξοχῶν τοῦ ὄρους «Βρανοῦς», βορείως τῆς πόλεως Φλωρίνης εἰς τὴν περιοχὴν πλησίον τῶν συνόρων πρὸς τὴν Γιουγκοσλαβίαν, ὃ δὲ τελευταῖος, τὸ Ἀνταρτικόν, παρὰ τὴν λίμνην τῆς Πρέσπας¹ εἰς ὕψος 1050 περίπου μέτρων².

Ὁ πληθυσμὸς τῶν χωρίων τούτων ἀποτελεῖται ἰδίᾳ ἐκ γηγενῶν, πρὸς δὲ καὶ ἐκ προσφύγων ἐκ Μ. Ἀσίας καὶ Ἀνατολικῆς Θράκης, ἐγκατασταθέντων ἐνταῦθα ἀπὸ τοῦ 1923.

Ἡ περιοχὴ αὕτη μὲ ἄφθονα ὕδατα εἶναι γενικῶς ὀρεινὴ μὲ πλουσίαν βλάστησιν. Ἐκ τοῦ τελευταίου τούτου συμφώνως πρὸς σχετικὴν παράδοσιν ἡ πόλις τῆς Φλωρίνης, ἡ ὁποία κεῖται ἐντὸς κοιλάδος καὶ εἰς τὸ στόμιον βαθυτάτης χαράδρας τῆς ὀροσειρᾶς Βρανοῦντος, ὠνομάζετο Χλωρίς³.

Υπὸ τοὺς ὄρους τούτους ὁ πληθυσμὸς στηρίζεται ἐκ παραδόσεως διὰ τὴν παραγωγὴν βιοτικῶν ἀγαθῶν εἰς τὴν ἄσκησιν ἰδίᾳ τῆς γεωργίας (καλλιέργειαν σιτηρῶν, γεωμῆλων, δενδροκαλλιέργειαν), πρὸς δὲ καὶ τῆς κτηνοτροφίας. Τὸ εἰσόδημα κατὰ οἰκογένειαν ἐπαυξάνεται διὰ τῆς ὁλοκληρᾶς ἐκ τῶν παρακειμένων πυκνῶν δασῶν.

Τὸ κλίμα ἐνταῦθα εἶναι ἡπειρωτικὸν μὲ ὑψηλὸν ψῦχος κατὰ τὴν περίοδον τοῦ χειμῶνος.

Ἐργασθεῖς εἰς τὴν ἐν λόγῳ περιοχὴν ἐπὶ 30 ἡμέρας ἐπέτυχον τὴν περισυλλογὴν πλουσίας λαογραφικῆς ὕλης, τὴν ὁποία κατέγραψα εἰς τετραδίου σχήματος 8 μεγ., σελ. 604⁴. Τοῦτο κατετέθη εἰς τὸ Λαογραφικὸν Ἀρχεῖον ὑπ' ἀριθμὸν εἰσαγωγῆς

ἐν Μεγ. Ἑλλ. Εγκυκλ., τόμ. Δ' (1928), σ. 833. Περὶ τῆς ἱστορίας τῆς Κοινότητος βλ. *Λάμπρον Ράλλη*, Ἀπὸ τὴν Ἱστορίᾳ τοῦ χωρίου Ἀνταρτικόν, Ἀριστοτέλης, τευχ. 12 (1958), σ. 47-49. Βλ. ἔτι καὶ «*Εἶθνος*», ἔβδομ. ἐφημ. τῆς Φλωρίνης, φύλλ. 31 Ἰουλίου 1937.

¹ Περὶ Πρέσπας πλὴν ἄλλων βλ. καὶ *Λαζάρου Βαφειάδης*, Ἡ Πρέσπα καὶ οἱ ὁμορφίαι της, Ἀριστοτ., τευχ. 8 (1958), σ. 30. Καὶ εἰς Α. Α. (=Λαογραφικὸν Ἀρχεῖον), ἀρ. χειρ. 2690 σ. 9 (συλλ. *Ἑλένης Ἀλεξίου*, Ἡθὴ καὶ ἔθιμα Ἀγίου Ἀχιλλείου Πρεσπῶν, 1962).

² Ἡ ἐργασία αὕτη ἐγένετο εἰς ἐκτέλεσιν τῆς ὑπ' ἀριθμ. 49035/1964 ἐντολῆς τῆς Ἀκαδημίας.

³ Βλ. καὶ *Γεωργ. Ἰ. Σημαντήρα*, Φλώρινα, ἡ ὀνομασία της διὰ μέσου τῶν αἰώνων ἐκ τῶν κειμένων, Φλώρινα 1964. Περὶ τοῦ ἐτύμου τῆς λέξεως βλ. καὶ Ἀντ. Χ. Χατζῆ, Ἰωάννινα—Φλώρινα, (Γέρας Ἀντωνίου Κεραμοπούλλου, Ἀθῆναι 1953, σ. 22-23).

⁴ Εἰς τὴν ἐπιτυχῇ ἐκτέλεσιν τῆς ἀποστολῆς ταύτης συνέβαλε τὰ μέγιστα ὁ ὑπάλληλος τῆς Νομαρχίας Φλωρίνης κ. Θωμᾶς Βράκας διὰ τῆς ὑποδείξεως εἰς ἐμὲ πολλῶν πληροφορητῶν. Διὰ τοῦτο τὸν εὐχαριστῶ καὶ ἀπὸ τῆς θέσεως ταύτης. Ἐπίσης τὴν εὐγνωμοσύνην μου ἐκφράζω πρὸς τὸν ἐν Φλωρίνῃ κ. Ἀντώνιον Σουτέρκον, ὅστις καθ' ὅλον σχεδὸν τὸ διάστημα τῆς ἀποστολῆς μου ἦτο πλησίον μου διὰ τὴν καλυτέραν μετὰ τῶν πληροφορητῶν μου ἐπικοινωνίαν καὶ ἐπαφήν, τέλος καὶ πρὸς πάντας τοὺς πληροφορητάς μου.

2894. Περιλαμβάνονται 127 παραδόσεις, 9 παραμύθια και εὐτράπελοι διηγήσεις, πληροφορίες διὰ τὴν λαϊκὴν κατοικίαν, τὸν ποιμενικόν, γεωργικὸν καὶ μελισσοκομικὸν βίον, τὴν κοινωνικὴν ὁργάνωσιν, τὸ παιδίον, τὸν γάμον, τὴν τελευτήν, τὰς μαγικὰς καὶ δεισιδαίμονας συνηθείας, τὴν δημόδιον ἱατρικὴν, τὴν ἀστρολογίαν καὶ μετεωρολογίαν, τὴν μαντικὴν καὶ τὴν λαϊκὴν λατρείαν.

Εἰς τὴν ἡχογραφηθεῖσαν μουσικὴν ἐπὶ 13 ταινιῶν μαγνητοφώνου περιλαμβάνονται ἄσματα ἐκτελεσθέντα ὑπὸ ἐντοπίων καὶ ὑπὸ προσφύγων ἐξ Ἀνατολικῆς Θράκης, Μικρᾶς Ἀσίας καὶ τοῦ Κάρος τοῦ Καυκάσου¹.

Ἐκ τῆς γενικῆς ἐξετάσεως τῆς ὕλης ταύτης παρατηροῦμεν ἐν συντόμῳ τὰ κάτωθι.

Τὸ σπίτι, ἐκτισμένον ἐντὸς περιμανδρωμένης αὐλῆς, εἶναι μονώροφον. Τὸ ἀνώγειον, εἰς τὸ ὁποῖον ἀνέρχεται τις δι' ἐσωτερικῆς κλίμακος, χρησιμεύει ὡς κατοικία. Τοῦτο ἀποτελεῖται ἐξ ἐνὸς κεντρικοῦ δωματίου πέριξ τοῦ ὁποίου ὑπάρχουν ἄλλοι βοηθητικοὶ χώροι. Ὁ ἰσόγειος χώρος διατίθεται διὰ τὸν σταβλισμὸν τῶν ζώων καὶ πρὸς φύλαξιν αὐτῶν, ἰδίᾳ παλαιότερον, ἐξ ἐπιδρομῶν ληστῶν, Τούρκων καὶ ἄλλων ἐχθρῶν. Ἐκ λόγων ἀσφαλείας τὰ πρὸς τὸν ἔξω κόσμον εἶναι κατεσκευασμένα μὲ μικρὸν ἀνοιγμὸν καὶ εἰς σημεῖον ἀποκεία ὑψηλὰ ἀπὸ τοῦ ἔδαφους. Πρὸς τὴν εἰσόδον εἰς τὴν κατοικίαν ἐντὸς τῆς αὐλῆς ἐκτίσεται τὸ ἀνάκτορον τὸν ἀλωναριὸν τῶν δημοτρίκων, κατεσκευασμένον κατὰ τὸ δάτεδον διὰ πλάκων.

Ἐκ τῶν ἐθίμων τοῦ γεωργικοῦ βίου ἀναφέρομεν τὸ τοῦ ἁγιασμοῦ τοῦ σπόρου ὑπὸ τοῦ ἱερέως πρὸ τῆς ἐνάρξεως τῆς σπορᾶς. Τὴν ἐορτὴν τοῦ Σταυροῦ (14 Σεπτεμβρ.) «*παίρνουμεν ἓνα πιάτο ἀπὸ βρίζα, ἓνα σταφύλι καὶ πάνω ἓνα σταυρὸ μὲ βασιλικὸν καὶ τὰ πηγαίνουμεν εἰς τὴν ἐκκλησίαν, ὅπου ὁ παπὰς κατὰ τὴν λειτουργίαν ἀγιάζει τὸν σπόρον*» (χφον, σ. 52). Τὸν σπόρον τοῦτον ὁ γεωργὸς ἀναμειγνύει μὲ τὸν ἄλλον σπόρον κατὰ τὴν ἡμέραν κατὰ τὴν ὁποίαν θὰ ἀρχίσῃ ἡ σπορά. Εἰς τὸ χωράφι, ἀφοῦ προηγουμένως «*θὰ γυρίσῃ εἰς τὸν ἥλιον*» (χφον, σ. 181), θὰ κάμῃ τὸν σταυρὸν του, καὶ ἐν συνεχείᾳ θὰ ρίξῃ πρῶτα τὸν ἡγιασμένον σπόρον εἰς τὴν γῆν, καὶ μετὰ θὰ ἀρχίσῃ τὴν ἄροσιν.

Πρὸς ἐπιτυχίαν τῆς γεωργικῆς παραγωγῆς ἀποβλέπει ἐπίσης καὶ τὸ ἔθιμον νὰ ρίπτονται κόκκοι σικάλεως εἰς τὸν ποταμὸν κατὰ τὸν ἁγιασμὸν τῶν ὑδάτων κατὰ τὰ Θεοφάνια διὰ νὰ ἁγιασθῇ οὕτως ἡ ὅλη παραγωγή (χφον, σ. 31), ὡς ἐπίσης καὶ

¹ Βλ. καὶ Γεωργ. Γρηγοριάδην, Οἱ Πόντιοι τοῦ Κάρος τῇ Χριστοῦ καὶ τὰ καλαντόφωτα. Ἀριστοτ., τευχ. 6 (1957), σ. 16 - 18. Τῶν ἰδίων, 1) Λαογραφικὰ τοῦ Πόντου. Ὁ γάμος. Ἀριστοτ., τευχ. 2 (1957), σ. 39 - 43. 2) Οἱ Πόντιοι τοῦ Καυκάσου. Ποντ. Ἑστία, ἔτ. II (1960) σ. 5725 - 28. 3) Οἱ Πόντιοι τοῦ Καυκάσου, Ἱστορία — Λαογραφία, Θεσσαλονίκη 1957.

ὁ ραντισμὸς διὰ τοῦ ἁγιασμοῦ τούτου τῆς οἰκίας, τῶν στάβλων καὶ τῆς τροφῆς τῶν ζώων.

Ἡ συνήθεια εἶτα τοῦ διὰ τοῦ φωτὸς τοῦ κηρίου τῆς Ἀναστάσεως καυαλί-
σματος τοῦ ἄκρου τῆς οὐρᾶς ἐκάστου καματεροῦ ζώου¹ ὡς ἐπίσης καὶ τῆς κατα-
σκευῆς σταυροῦ ἐπὶ τῆς θύρας διὰ τῆς φλογὸς αὐτοῦ ἢ μὲ κατράνι (βλ. εἰκ. 1) γί-
νονται «για νὰ μὴ μπαίνουν τὰ κακὰ δαιμόνια καὶ για νὰ προφυλάσσωνται τὰ
ζῶα μας ἀπὸ τίς ἀρρώστειες» (χφον, σ. 35). Τὸ ἔθιμον τοῦτο τῶν σταυρῶν εἰς τὴν

Εἰκ. 1. Ὁ σταυρὸς εἰς τὴν παραστάδα τῆς ἐξωθύρας.

εἴσοδον τῆς κατοικίας ἀπαντᾶται ὁμοίως καὶ ἀνατολικώτερον τῆς ὑπὸ ἐξέτασιν περι-
οχῆς, εἰδικῶς εἰς τὸ χωρίον Ἅγιος Ἀντώνιος Πέλλης. Ἐνταῦθα χαράσσονται σταυ-
ροὶ εἰς τὴν πόρταν κατὰ τοῦ ἑσπέρας τῆς παραμονῆς τοῦ Ἁγίου Γεωργίου².

Ζωηραὶ ἀπαντῶνται καὶ ἐνταῦθα αἱ λατρευτικαὶ τιμαὶ πρὸς τὸν Ἅγιον Μό-
δεστον, τὸν Ἁγ. Σπυριδῶνα, τὸν Ἁγ. Μηνᾶν, τὸν Ἁγ. Τρύφωνα ὡς προστάτας
τῶν ἀγροτῶν διὰ τὴν γεωργικὴν παραγωγὴν καὶ τὰ ζῶα των. Οὕτω πρὸς τιμὴν
τοῦ Ἁγίου Μοδέστου, προστάτου τῶν ζώων, φέρονται εἰς τὴν Ἐκκλησίαν κατὰ τὴν
ἐορτὴν του εἰδικὰ πρόσφορα³ (χφον, σ. 41). Πρόσφορον ἐπίσης παρασκευάζεται καὶ

¹ Τὸ ἔθιμον καὶ ἀλλαχοῦ, ὡς εἰς Ρόδον τὴν παραμονὴν τῶν Θεοφανίων (βλ. Γ. Α. Μέγα, ἐν Ἑπετ. Λαογρ. Αρχ., τόμ. Ε'-ΣΤ' (1943-44), σ. 134). Εἰς Ἀνατολ. Μακεδονίαν (Καλὴ Βρύση) ὁμοίως κατὰ τὸ Πάσχα (βλ. Λ.Α. ἀρ. χειρ. 2937, σ. 10 (συλλ. Γ. Αἰκατερινίδου, Καλὴ Βρύση Δράμας, 1965).

² Βλ. Γ. Κ. Σπυριδάκη ἐν Ἑπετ. Λαογρ. Ἀρχ. τόμ. ΙΓ'-ΙΔ' (1960-61), σ. 378.

³ Πρβλ. Λ.Α. ἀρ. χειρ. 2394, σ. 118 (συλλ. Γ. Κ. Σπυριδάκη, ἐκ νομοῦ Πέλλης, 1961). Κατὰ τὴν ἐορτὴν τοῦ Ἁγίου Μοδέστου «ὁ κάθε γεωργὸς ἔκανε πέντε ἄρτους καὶ τοὺς πῆγαινε

κομίζεται εις τὴν ἐκκλησίαν διὰ τὸν Ἅγ. Σπυρίδωνα, τὸ ὁποῖον, ἀφοῦ εὐλογηθῇ κατὰ τὴν θεϊαν λειτουργίαν, δίδεται νὰ τὸ φάγουν τὰ ζῶα (χφον, σ. 212). Εἰς τὸν Ἅγιον Μηνᾶν κατέφρευγον παλαιότερον, δηλ. πρὸ τοῦ 1940, διὰ τὴν ἀνέυρεσιν ἀπολεσθέντος ζῴου, κομίζοντες εἰς τὴν ἐκκλησίαν ἔριον ὡς ἀφιέρωμα εἰς αὐτὸν

Εἰκ. 2. Ἡ πηγὴ, ἀγίασμα, εἰς τὸ χωριὸν Ἄνω Κλειναί.

(χφον, σ. 111). Ὁ Ἅγιος Τρύφων τρώεται καὶ ἐνταῦθα ὡς ἄλλος διὰ τὰς ἀμπέλους (χφον, σ. 111, 180, 321, 322). Ἡ Ἁγία Βαρβάρα, εἰμιᾶτο παλαιότερον, πρὸ τοῦ 1920, διὰ τὴν εὐλογίαν, ὁ δὲ Ἅγιος Παναγιάμων δι' ὅλας τὰς ἀσθενείας (χφον, σ. 111, 221). Ἐν Φλωρίνῃ μάλιστα ὑπάρχει καὶ ἀγίασμα αὐτοῦ, ὅπου καὶ σήμερον καταφεύγουν ἀσθενεῖς παντὸς εἶδους. Εἰς ὕψωμα πλησίον τοῦ χωρίου Ἄνω Κλειναί ὑπάρχει πηγὴ τῆς ὁποίας τὸ ὕδωρ πιστεύεται ὅτι λαμβάνει ἱματικὴν δύναμιν ἀπὸ τὴν Παναγίαν. Τοῦτο «*κάνει καλὰ τὸν ἄρρωστο ἀπὸ ἀθεράπευτη ἀρρώστια, ἂν πάρῃ καὶ πιῇ λίγο (νερὸ) καὶ ἀλείψῃ τὸ σῶμα του... Τώρα ἐμεῖς παίρνουμε καὶ πᾶμε ἐκεῖ διάφορα ἀντικείμενα τοῦ ἀρρώστου ἀνάλογα μὲ τὴν ἀρρώστια του. Ἄν ποῖαν τὰ πόδια του, θὰ πᾶμε φορεμένα παπούτσια του... Ὅλα αὐτὰ τὰ κρεμᾶμε στὰ πυκνὰ δένδρα, ποὺ ὑπάρχουν πάνω ἀπὸ τὸ μοναστηράκι, ἐνῶ ἀπὸ κάτω τρέχει τὸ θανατουργὸ νερό... Δυνὸ ἄνθρωποι ἐπῆγαν ἐκεῖ καὶ ἔκλεψαν λεφτὰ καί, μόλις κατέβηκαν στὸ χωριό, τρελλάθηκαν*» (χφον, σ. 45-46) (βλ. εἰκ. 2)².

στὴν ἐκκλησία». Λ.Α. ἀρ. χειρ. 2779, σ. 162 (συλλ. Γ. Αἰκατερινίδου, Νομ. Σεργῶν, 1963).

¹ Πρβλ. Γ. Α. Μέγα, Ἑλληνικαὶ ἐορταὶ καὶ ἔθιμα λαϊκῆς λατρείας, Ἀθήναι 1956, σ. 32. Καὶ Ε. Ἀκογλου, Λαογραφικὰ Κοτυώρων, Ἀθήνα 1939, σ. 271.

² Ἡ πίστις εἰς τὴν διὰ τῆς θείας ἐνεργείας θεραπευτικὴν δύναμιν τοῦ ὕδατος εἶναι ἤδη ἀρχαία, συνεχίσθη δὲ ἐνισχυθεῖσα κατὰ τὴν Χριστιανικὴν περιόδον μέχρι σήμερον. Βλ. Martin

Ἐκ τῆς λαϊκῆς πίστεως καὶ λατρείας ἀναφέρεται ἐνταῦθα ἡ δοξασία περὶ τῆς ἐξαρτήσεως τῆς εὐτυχίας γενικῶς τῆς οἰκογενείας καθ' ἅπαν τὸ ἔτος ἐκ τοῦ προσώπου, τὸ ὁποῖον ἤθελεν εἰσέλθει πρῶτον εἰς τὸ σπίτι τὴν πρωΐαν τῆς Πρωτοχρονιάς. Ἐκ τούτου ἐπιδιώκεται ἡ πρώτη τότε ἐπίσκεψις νὰ γίνῃ ὑπὸ νέου παιδὸς ἀπὸ καλορρίζικον σπίτι, εἰς τὸ ὁποῖον τὰ ἀγαθὰ εὐρίσκονται ἐν ἀφθονίᾳ. «Τὴν Πρωτοχρονιά φροντίζουμε νὰ μπῇ στὸ σπίτι μας ἓνα ἀγοράκι μικρὸ μὲ τὸ δεξὶ του πόδι, γιὰ νὰ κάνουμε καὶ ἐμεῖς ἀγόρι μέσα στὸ χρόνον. Ἀμα θέλουμε νὰ γεννηθοῦν θηλυκὰ ζῶα, τότε στὸ στάβλο περιμένουμε νὰ μπῇ ἓνα κοριτσάκι, πὺν νὰ ζοῦν οἱ γονεῖς του καὶ νὰ ἔχουν στὸ σπίτι τους πολλὰ θηλυκὰ ζῶα. Τότε τοῦ δίνουμε μιὰ τριχὰ ἀπὸ τὰ δικὰ μας ζῶα, τὴν πᾶει στὸ ποτάμι, τὴν πλένει καὶ μετὰ τὴν ρίχνει μέσα στὸ δικό του κοπάδι, πὺν ἔχει πολλὰ θηλυκὰ» (χφον, σ. 39).

Ὡς εἰς τὸν λοιπὸν Ἑλληνικὸν κόσμον¹, οὕτω καὶ ἐνταῦθα ἀπαντᾶται ἡ πίστις περὶ δαιμονικῶν ὄντων, τῶν Καλικαντζάρων, περιφερομένων ἀπὸ τῆς παραμονῆς τῶν Χριστουγέννων μέχρι τῶν Θεοφανίων, οἱ ὁποῖοι πολλάκις εἰσδύουν καὶ ἐντὸς τῶν οἰκιῶν² (χφον, σ. 71). Οἱ Καλικαντζάρων εἰσπύεται ὅτι «ὅλο τὸ χρόνον εἶναι μέσα στῇ γῇ. Ἡ γῇ στηρίζεται σ' ἓνα δέντρο. Μόλις ὅμως μάθουν ὅτι ἐγεννήθηκε ὁ Χριστός, σπαιμάτοῦν νὰ κόβουν τὸ δέντρο καὶ ἔρχονται ἐπάνω ἐδῶ σ' ἐμᾶς τοὺς ἀνθρώπους. Τὸ δέντρο τις δώδεκα μέρας πρὶν μένουσιν αὐτοὶ ἐδῶ, ξανατρῆφει. Τὰ Φῶτα ὅμως, πὺν βγαίνει ὁ παπὰς καὶ ἀναίρει τὰ πάντα, αὐτοὶ κατατρομαγμένοι φεύγουν καὶ χώνονται πάλι μέσα στῇ γῇ, ὅπου κορρίζουν πάλι νὰ κόβουν τὸ δέντρο» (χφον, σ. 213. Ἀγία Παρασκευή).

Ἡ ἑορτὴ τοῦ Ἀγίου Γεωργίου ἔχει κατ' ἐξοχὴν ποιμενικὸν χαρακτήρα³. Τότε ἐορταίζουν οἱ κτηνοτρόφοι, οἱ ὁποῖοι σμίγουν τὰ ποίμνιά των, ἀφοῦ προηγουμένως τὴν ἡμέραν ταύτην διαμοιράσουν δωρεὰν γάλα καὶ κρέας εἰς ὅλους τοὺς κατοίκους. Γίνεται οὕτω λαμπρὰ πανήγυρις μὲ κοινὴν συνεστίασιν εἰς τὴν κεντρικὴν πλατεῖαν τοῦ χωρίου, ὅπου ψήνονται ἀρνιά καὶ θυσιάζεται ὁ καλύτερος

Ninck, Die Bedeutung des Wassers im Kult und Leben der Alten. Eine symbol. geschichtliche Untersuchung, Darmstadt 1960, σ. 49 κ.ἑξ. Γ. Σωτηρίων, Χριστιανικὴ καὶ βυζαντινὴ ἀρχαιολογία, Α', 1962, σ. 309 κ.ἑξ. καὶ Ἑλληνικὴς Σαραντὴ Σταμούλη, Ἀπὸ τὰ ἁγίασματα τῆς Θράκης. Θρακικά, τόμ. 18 (1943), σ. 219-290, τόμ. 19 (1944), σ. 308-390 καὶ τόμ. 20 (1944), σ. 210.

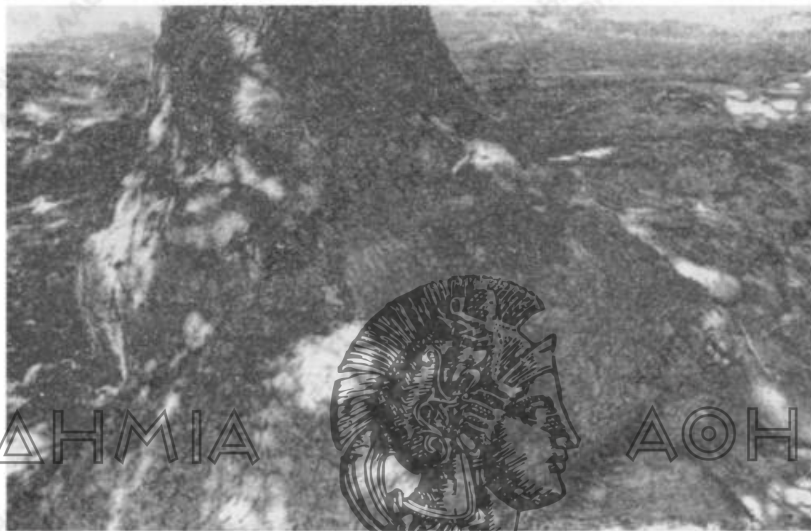
¹ Βλ. Κ. Ἀ. Ρωμαῖον, Οἱ Καλικαντζάρων, Byzant. Neugr. Jahrb. τόμ. 19 (1947), σ. 49-78. (= Τοῦ αὐτοῦ, Μικρὰ μελετήματα, Θεσσαλονίκη 1955, σ. 264-296).

² Βλ. Α.Α. ἀρ. χειρ. 2449, σ. 338, (σουλ. Γ. Κ. Σπυριδάκη, Ἰκαρία, 1962).

³ Βλ. καὶ G. K. Spyridakis, Saint Georges dans la vie populaire. Hell. Contemp., 6ème année (1952), Athènes 1952, (Ἀνάτυπον, σ. 18).

κρίδος πρὸς τιμὴν τοῦ Ἁγίου καὶ διὰ λογαριασμὸν τῆς ἐκκλησίας (χρον, σ. 123, 215, 253, 349). Στήνονται δὲ τότε καὶ κούνιες, εἰς τὰς ὁποίας κουνιοῦνται αἱ νέαι, συνεχιζομένου οὕτως εἰς αὐτὰς τοῦ ἀρχαίου ἐθίμου τῆς αἰώρας (χρον, σ. 181).

Πιστεύεται ὅτι τὸ Ψυχασάββατον τῆς Πεντηκοστῆς αἱ ψυχαὶ τῶν νεκρῶν περιφερόμεναι ἐπὶ τῆς γῆς ἀπὸ τῆς Μεγ. Παρασκευῆς ἐπιστρέφουν εἰς τοὺς τάφους. «Τότε (δηλ. τὸ ἑσπέρας τῆς παραμονῆς) πηγαίνομεν κόλλυβα εἰς τὴν ἐκκλη-

Εἰκ. 3. Ἡ ὁπὴ εἰς τὸν κορμὸν δένδρου ἀπὸ ὅπου ἐξέρχεται τὸ στοιχειό.
(Ἄνω Κλειναί).

σίαν. Μέσα στὰ πανέρια ὅμως βάζομε φύλλα καρδιᾶς ἢ δάφνης¹ γιὰ δύο λόγους. Πρῶτα γιὰ νὰ βαστᾶνε ἥσκιον στὸν νεκρό· θὰ τὰ ἀφήσωμεν ἐπάνω στὸ μνημα-
ῶπον καὶ οἱ ἴδιοι ξαπλώνομεν γιὰ πολλὴ ὥρα, καὶ δεύτερο γιὰ νὰ φέρουμε μερικὰ ἀπ' αὐτὰ στὸ σπύι καὶ νὰ τὰ βάλομε στὸ σεντούκι, νὰ μὴ τρώῃ ὁ σκόρος τὰ ρούχα» (χρον, σ. 218, 327, 349).

¹ Ἡ δάφνη ὡς γνωστὸν ἦτο κατὰ τὴν ἀρχαιότητα ἱερὸν δένδρον καὶ μὲ μαντικὴν δύναμιν. Ἀντιστοίχως ὅμως ἀναφέρεται χρῆσις τῶν φύλλων αὐτῆς καὶ πρὸς ἀποτροπὴν κακοῦ· ὁ Θεόφραστος, Χαρ. 16 λέγει: «Ὁ δὲ δεισιδαίμων τοιοῦτός τις οἶος ἐπὶ χοῶν ἀπονιψάμενος τὰς χεῖρας καὶ περιτρανάμενος, ἀπὸ ἱεροῦ δάφνην εἰς τὸ στόμα λαβὼν, οὕτω τὴν ἡμέραν περιπατεῖν». Πρβλ. ἐπίσης καὶ Θεοκρ. Εἰδ. 23 κ.ἐξ. Ἡ δάφνη ἀπαντᾷται κατόπιν εἰς μεταγενεστέρους χρόνους εἰς μαγικάς πράξεις. Βλ. Γ.Κ. Σπυριδάκη, Ἐξορκισμοὶ καὶ μαγικοὶ κατάδεσμοὶ ἐκ Κρητικῶν χειρογράφων, Ἐπετ. Λαογρ. Ἀρχ., τόμ. Γ'-Δ' (1941-42), σ. 72, ὡς καὶ Ἀντ. Κεραμοπούλλου, Φυσιολατρεία, Ἡμερ. τοῦ Ὁδοῦ, Συνδέσμου, ἔτ. Β' (1926), ἐν Ἀθήναις, σ. 50.

Περὶ τοῦ στοιχειοῦ, διὰ τὸ ὅποιον διασώζεται παλαιοτάτη παράδοσις¹, ἀναφέρομεν, ὅτι εἰς τὸ χωρίον Ἄνω Κλειναὶ καὶ πλησίον τοῦ περιβόλου τῆς ἐκκλησίας ὑπάρχει ὑψηλὸν δένδρον, εἰς τοῦ ὁποίου πρὸς τὸ κάτω μέρος τοῦ κορμοῦ ὑπάρχει ὀπή (βλ. εἰκ. 3). Ἐκ τῆς ὀπῆς ταύτης, ὡς πιστεύεται, ἐξέρχεται τὸ στοιχείο, τὸ ὅποιον οἱ κάτοικοι δέχονται εὐχαρίστως εἰς τὰς οἰκίας των θεωροῦντες αὐτὸ ὡς καλὸν οἶωνόν. «Αὐτὸ δὲν κάνει νὰ τὸ σκοτώσουμε, θὰ τὸ ἀφήσουμε νὰ φύγῃ μόνο

Εἰκ. 4. Διακρίνεται ἡ ὀπή ἐπὶ τῆς θύρας, δεξιὰ κάτωθεν τοῦ μανδάλου.

του, εἶναι τὸ φίδι, ποὺ φυλάει ὅλο τὸ χωριό, μάλιστα ἔχουμε καὶ τρυπες νὰ μπαίῃ μέσα ἀπὸ τίς πόρτες μας. Τὸ φίδι αὐτὸ τὸ γνωρίζουμε καὶ γυρίζει σ' ὅλα τὰ σπίτια τοῦ χωριοῦ» (χφον, σ. 4) (βλ. εἰκ. 4).

Ἐνδιαφέρον μέρος τῆς συλλογῆς ἀποτελοῦν καὶ αἱ θρησκευτικαὶ παραδόσεις, λίαν διαδεδομέναι, σχετικαὶ μὲ τὴν ἀνέγερσιν² ἐκκλησιῶν εἰς τόπους ὑποδειχθέντας ἐν ὀνειρῷ ὑπὸ τῶν Ἀγίων καὶ τὴν ἀνεύρεσιν εἴτα εἰκόνας (χφον, σ. 103, 107),

¹ Ὡς π.χ. εἰς τὰ μυθολογούμενα περὶ τοῦ οἰκουροῦ ὄφεως εἰς τὴν Ἀκρόπολιν. Ἡροδ. VIII, 41 : «Λέγουσιν Ἀθηναῖοι ὅφιν μέγαν φύλακα τῆς Ἀκροπόλεως ἐνδαιτᾶσθαι ἐν ἱερῷ». Βλ. βιβλιογραφίαν ὑπὸ Γ. Κ. Σπυριδάκη ἐν Ἑπετ. Λαογρ. Ἀρχ., τόμ. ΙΑ'-ΙΒ' (1958-59), σ. 294.

² Βλ. Ν. Γ. Πολίτου, Παραδόσεις Α' (1904), σ. 169, ἀρ. 298 ἐξ Ἀρκαδίας. Ἐπίσης ἐκ Λάσσης Γορτυνίας ὑπ' ἀρ. 299. Πρβλ. Κ. Ρωμαίου, Ἀχνάρια ἐπάνω σὲ βράχους, Ἀρχ. Θεσ., τόμ. 13 (1944 - 47), σ. 209 - 227.

ἡ διὰ τῆς ἐμφανίσεως καθ' ὕπνον τοῦ οἰκείου Ἀγίου ἢ τῆς Παναγίας¹ (χφον, σ. 43).

Ἡ εἰς πολλά μέρη τῆς Ἑλλάδος διαδεδομένη παράδοσις περὶ τῆς ἀπολιθωμένης γριᾶς² μετὰ τοῦ ποιμνίου της ἐκ τοῦ ἐνσκήψαντος ψύχους τοῦ Μαρτίου, δανεισθέντος παρὰ τοῦ Φεβρουαρίου μίαν ἡμέραν, ἐπιχωριάζει καὶ ἐνταῦθα (χφον, σ. 122, 188).

Ἐκ τῶν καταγραφεισῶν ἱστορικῶν παραδόσεων ἀναφέρω τὰς σχετικὰς πρὸς τὴν ἀντίστασιν τοῦ πληθυσμοῦ κατὰ τῶν Κομιτατζήδων ὡς καὶ τινὰς περὶ τοῦ Μεγ. Ἀλεξάνδρου³ καὶ τοῦ ἵππου του (χφον, σ. 291 - 92).

Εἰς τὴν συλλεχθεῖσαν ὕλην, σχετικὴν πρὸς τὰ κατὰ τὴν γέννησιν, τὸν γάμον καὶ τὴν τελευτὴν νόμιμα, παρατηρεῖται ταυτότης πρὸς ἀντιστοιχοῦς ἐκδηλώσεις εἰς ἄλλους ἑλληνικοὺς τόπους. Οὕτω εἶναι καὶ ἐνταῦθα εὐκαταία ἢ ἀπόκτησις ἄρρενος τέκνου (χφον, σ. 241). Αἱ Μοῖραι, πιστεύεται ὅτι τὴν τρίτην νύκτα ἀπὸ τῆς γεννήσεως καθορίζουν τὴν τύχην εἰς τὸ νεογέννητον βρέφος· διὸ ἀφήνεται ἡ τράπεζα ἐστρωμένη μὲ φαγητά, ἵνα ἐλθόντες αἱ Μοῖραι γευθῶν τούτων καὶ διατεθῶν εὐμενῶς διὰ τὸ βρέφος (χφον, σ. 35 - 367).

Ἐκ τῶν δοξασιῶν κατὰ τὴν τελευτὴν σημειώμενον τὴν πίστιν περὶ τῆς ἐλεύσεως κατὰ τὴν ὥραν τοῦ θανάτου τοῦ Ἀγαπηνέλου, διὰ τὴν ὁδηγήσῃ τὴν ψυχὴν τοῦ ψυχορραγούντος, ἐάν αὕτη δὲν εἶναι ἀμαρτωλὴ, πλησίον τοῦ Θεοῦ (χφον, σ. 17). Ἡ πανελλήνιος συνήθεια τῆς τοποθετήσεως ὀβελοῦ εἰς τὰ θυλάκια ἢ τὸ στόμα τοῦ νεκροῦ, «για νὰ ἔχη νὰ πληρώσῃ τὸν βαρκάση καὶ νὰ περάσῃ στὸν ἄλλο κόσμον» (χφον, σ. 49), ἀπαντωμένη καὶ ἐνταῦθα, συνεχίζεται, ὡς γνωστόν, ἐκ τῆς ἀρχαιότητος· «ταῦτα οὕτως ἰσχυρῶς περιελήλυθε τοὺς πολλούς, ὥστε ἐπειδὴν τις ἀποθάνῃ τῶν οἰκείων, πρῶτον μὲν φέροντες ὀβολὸν εἰς τὸ στόμα κατέθηκαν αὐτῷ, μισθὸν τῷ πορθμει τῆς ναυτιλίας γενησόμενον, οὐ πρότερον ἐξετάσαντες ὁποῖον τὸ νόμισμα νομίζεται καὶ διαχωρεῖ παρὰ τοῖς κάτω ... (Λουκ. Περὶ πένθους, 10).

Εἰς τὸν κύκλον τῶν μαγικῶν συνηθειῶν ὑπάρχει πλὴν τῶν ἄλλων καὶ τὸ ἔθιμον τῆς «περπερούνας», ἥτοι τῆς διὰ μαγικῶν μέσων προκλήσεως βροχῆς εἰς περιστάσεις ἀνομβρίας, (χφον, σ. 46, 47, 74 - 75, 176 - 177, 350 - 351). Κατὰ τὴν τέλεσιν τῆς περπερούνας τραγουδοῦν :

¹ Πρβλ. Χ. Παλαχριστοδούλου, Ἡ λατρεία τῆς Παναγίας στὴ Ρόδο, Τέχνη 1 (1946), σ. 144 - 145 καὶ σ. 168 - 69.

² Πρβλ. Κ. Α. Ρωμαιοῦ, Ἡ Γριά, μυθικὴ μορφή ἀρχαία. (Προσφορά εἰς Στίλπ. Π. Κυριακίδην, Θεσσαλονίκη 1953, σ. 561 - 580).

³ Βλ. Γ. Κ. Σπυριδάκη, Συμβολὴ εἰς τὴν μελέτην τῶν δημοδῶν παραδόσεων καὶ δοξασιῶν περὶ τοῦ Μεγ. Ἀλεξάνδρου (Γέρας Ἀντωνίου Κεραμοπούλλου, Ἀθήναι 1953, σ. 385-419).

*Περπερούνα γυρνοῦσε,
τὸ Θεὸ παρακαλοῦσε¹:
Κύριε, σιάξε, Κύριε, βρέξε
μιὰ λιανή, λιανὴ βροχούλα,
γιὰ νὰ γίνουν τὰ σταράκια
καὶ τῆς γῆς τὰ χορταράκια (χφον, σ. 46).*

Ἐκ τῆς ἐν συντόμῳ ἐκθέσεως περὶ τῆς συλλεχθείσης ὕλης ἐκ τῆς ἀκριτικῆς ταύτης περιφερείας προκύπτει ὅτι εἰς αὐτήν, παρὰ τὰς ἀναποφεύκτους ἐπιδράσεις ἐκ τῶν γειτονικῶν ξένων λαῶν εἰς τὸν βίον τοῦ λαοῦ, οὗτος διατηρεῖ τὴν πολιτιστικὴν ἐθνικὴν παραίδοσίν του εἰς τὰ κύρια στοιχεῖα αὐτῆς.

R É S U M É

Mission folklorique dans la région de Florina (Grèce du Nord)**(13 août - 14 septembre 1964)**par *Ang. Dettencos*

L'auteur expose les résultats de la mission folklorique qu'il a accomplie dans les villages de Ano et Kato Kinnai, Aghia Paraskevi, Papayanis et Andartikon, du département de Florina, au Nord-Ouest de la Macédoine, près des frontières Gréco-Yougoslaves.

Après une brève introduction où il examine le caractère morphologique du terrain et les éléments de la vie économique de la région, il décrit le type de l'habitation populaire. Celle-ci est entourée par une haute muraille et est composée d'un rez-de-chaussée où sont logées les bêtes, et d'un premier étage où habite la famille. Dans la cour, devant l'entrée de la maison se trouve l'aire pour le battage des grains.

¹ Πρβλ. *Ἱφίγενείας Διδασκάλου, Παρακαλῶντας τὴ βροχή, ἡ «Ντουντούλα», Ἀριστοτ., τευχ. 7 (1958), σ. 26 - 27 :*

*Βαί, βαί, Ντουντούλε.
Περπερούνα περπατεῖ,
τὸ Θεὸ παρακαλεῖ,
γιὰ νὰ βρέξῃ τὴ βροχή,
μιὰ βροχὴ καλὴ, καλὴ,
γιὰ νὰ γίνῃ τὸ ψωμί
καὶ τὸ ἀραποσίτερο.*

Les manifestations populaires relatives au culte et les autres coutumes sont communes à celles des autres régions de la Grèce, comme par ex. les coutumes des douze jours (του Δωδεκαημέρου), de Noël à l'Épiphanie (25 dec-6 janvier) avec les Kalikantzari (êtres démoniaques), les festivités des jours de Pâques, le culte de St. Tryphon, qui est considéré comme le protecteur de la vigne, de Ste Barbara, qui protège de la petite vérole et de St Panteléimon qui protège contre toutes les maladies, ainsi que d'autres fêtes de circonstance, durant l'année.

Dans la région visitée, la croyance à l'existence d'un démon (στοιχειό) qui a l'aspect d'un serpent équivalent au serpent du foyer ou démon bien-faisant des anciens Grecs, est très répandue. Au village d'Ano Klinai on croit que le serpent sort du trou d'un arbre qui se trouve près de la cour de l'église. Pour faciliter l'entrée du serpent dans leurs maisons, les habitants ouvrent un trou dans leur porte, considérant cette visite comme bien-venue.

L'auteur a recueilli diverses légendes comme par ex. celles qui se rapportent à la construction d'églises dans la apparition ou songe d'un Saint, des Moïres (des Fées) qui déterminent le destin du nouveau né la troisième nuit après sa naissance etc. On a également la coutume de mettre dans la poche du mort une pièce de monnaie métallique comme cela se faisait dans l'antiquité (l'obole de Charon). Parmi les coutumes magiques l'auteur rapporte celle de la «Perperouna» que l'on accomplit pendant les périodes de secheresse pour provoquer la pluie.

Outre le matériel folklorique qui a été noté dans 604 pages 8^{ov}, l'auteur a également enregistré 80 chansons et danses populaires sur 13 bandes de magnetophone.

De l'étude de ce matériel en général il ressort que malgré certaines coutumes locales, les différents éléments de la civilisation populaire de cette région sont communs à ceux des autres régions de la Grèce.

ΛΑΟΓΡΑΦΙΚΑΙ ΣΥΛΛΟΓΑΙ ΚΑΤΑΤΕΘΕΙΣΑΙ ΕΙΣ ΤΟ ΛΑΟΓΡΑΦΙΚΟΝ ΑΡΧΕΙΟΝ ΚΑΤΑ ΤΟ ΕΤΟΣ 1964

(Collections folkloriques, déposées
aux Archives de folklore pendant l'année 1964)

1. Κωνστ. Τρούκης, Λαογραφική συλλογή ἐκ τοῦ χωρίου Γεωργανάδων τῆς περιφερείας Τρικάλων, Καρδίτσα 1962, 4ον, σελ. 246 (Α.Ε. 2781).

2. Σταῦρ. Ζαλιμίδης, Τόμος Ξάνθης. Λαογραφικά - Ἱστορικά, Ξάνθη 1964, 4ον, σελ. 323 (Α.Ε. 2782).

3. Δημ. Νοτόπουλος, Δημοτικά τραγούδια ἐκ Λεβαδείας καὶ Κρήτης, 1954, 4ον, σελ. 4 (Α.Ε. 2783).

4. Σταῦρ. Κουτίβας, Συλλογή δημοτικῶν τραγουδιῶν, παροιμιῶν κλπ. ἐκ Θυρέας Κυνουρίας, Ἄστρος 1954 - 1958, 4ον, σελ. 66 (Α.Ε. 2784).

5. Ἀριστ. Ν. Μαντρατζῆς, Λαογραφικὰ στοιχεῖα συλλεγόμενα ἀπὸ τὸ χωρίον Ξινὸ Νερό Ἀμυνταίου. Ἐν Ξινῷ Νερῷ 1963, 4ον, σελ. 63 (Α.Ε. 2785).

6. Ἰωάνν. Φωτιάδης, Λαογραφικὰ στοιχεῖα Ἀχλάδας Φλωρίνης, Φλώρινα 1963, 4ον, σελ. 35 (Α.Ε. 2786).

7. Προκ. Πατανούσης, Λαογραφικὰ χοροὶ Σιταριάς Φλωρίνης, Σιταριά 1963, 4ον, σελ. 35 (Α.Ε. 2787).

8. Δημ. Φορτομάρης, Λαογραφικὰ βέγορα Ἀμυνταίου, Βέγορα Ἀμυνταίου 1963, 4ον, σελ. 33 (Α.Ε. 2788).

9. Μαίρη Λιάκου, Λαογραφικὰ Ἀγίου Παντελεήμονος Φλωρίνης, Ἅγιος Παντελεήμων 1963, 4ον, σελ. 21 (Α.Ε. 2789).

10. Γεώργ. Μπούτσης, Λαογραφικὲς εἰκόνες ἐκ Περικοπῆς Φλωρίνης, Περικοπή 1963, 4ον, σελ. 45 (Α.Ε. 2790).

11. Ἰορδάν. Παπαδόπουλος, Τὸ λαϊκὸν δίκαιον ἐν Ἀγίῳ Παντελεήμονι Ἀμυνταίου Φλωρίνης, Ἅγιος Παντελεήμων Φλωρίνης 1963, 4ον, σελ. 9. (Α.Ε. 2791).

12. Ἀστέρ. Παπανικολάου, Λαογραφικὰ Ἐλασσόνας, Ἐλασσών 1963, 4ον, σελ. 223 (Α.Ε. 2792).

13. Χρ. Τσώτσης, Λαογραφικὰ Βυθοῦ Κοζάνης, Βυθὸς 1964, 4ον, σελ. 58 (Α.Ε. 2793).

14. Βασίλ. Γ. Ματαντσηῆς, Λαογραφικὰ Κασσάνδρας, Κασσάνδρα 1963 Θεσσαλονίκη 1964, 4ον, σελ. 103. (Α.Ε. 2794).

15. Γεώργ. Δ. Γκλέκας, Μοιρολόγια ἀπὸ τῆ Βόρειο Λακεδαιμόνα, Σπάρτη, 1964, 4ον, σελ. 29 (Α.Ε. 2796).

16. **Ἄννα Ἰ. Παπαμιχαήλ**, *Λαογραφικὴ συλλογὴ ἐξ ἀποστολῆς εἰς τὴν ἐπαρχίαν Κορινθίας*, 1964, 8ον μέγα, σελ. 666. (Α.Ε. 2797).

17. **Γεώργ. Ν. Αἰκατερινίδης**, *Λαογραφικὴ συλλογὴ ἐξ ἀποστολῆς εἰς νομὸν Χανίων*, 1964, 8ον μέγα, σελ. 459. (Α.Ε. 2798).

18. **Γεώργ. Ν. Αἰκατερινίδης**, *Λαογραφικὴ συλλογὴ ἐξ ἀποστολῆς εἰς νομὸν Χανίων*, 1964, 8ον μέγα, σελ. 249. (Α.Ε. 2799).

19. **Γ. Κ. Σπυριδάκης - Γεώργ. Αἰκατερινίδης**, *Λαογραφικὴ συλλογὴ ἐξ ἀποστολῆς εἰς Κάλυμνον*, 1964, 8ον μέγα, σελ. 81 (Α.Ε. 2800).

20. **Μαρία Μιχαλαριά - Βογιατζή**, *Λαογραφικὰ τῆς νήσου Σύμης, Σύμη* 1964, 8ον μέγα, σελ. 184 (Α.Ε. 2801).

21. **Εἰρήνη Κυδωνάκη - Μαστοράκη**, *Λαογραφικὰ ἐξ Ἱεραπέτρας καὶ Σητείας, Ἱεράπετρα* 1964, 4ον, σελ. 60 (Α.Ε. 2802).

22. **Καλλιόπη Τζανιδάκη**, *Λαογραφικὰ ἐκ Κρήτης, Ἱεράπετρα* 1964, 4ον, σελ. 66 (Α.Ε. 2803).

23. **Ἀθανασία Τυράκη**, *Λαογραφικὸν ὕμνον ἐκ Καλαμαύκας Ἱεραπέτρας* Καλαμαύκα 1963, 4ον, σελ. 94 (Α.Ε. 2804).

24. **Γεώργ. Παπαδάκης**, *Λαογραφικὰ γόρτυς Μακρονήσου Ἱεραπέτρας, Μακρονήσος* 1964, 4ον, σελ. 91 (Α.Ε. 2805).

25. **Γεώργ. Περάκης**, *Λαογραφικὰ ἐκ Κρήτης*, 1964, 4ον, σελ. 10. (Α.Ε. 2806).

26. **Αἰκατερίνη Ἑμμ. Δανδουλάκη**, *Συλλογὴ λαογραφικῆς ὕλης ἐκ Σφάκας Σητείας, ἐν Σφάκᾳ* 1963, 4ον, σελ. 32 (Α.Ε. 2807).

27. **Νικόλ. Ρουσσομουστακάκης**, *Συλλογὴ λαογραφικῆς ὕλης τῆς ἐπαρχίας Σητείας Κρήτης (Σκοπὴ, Ζίρος)*, 1963, 4ον, σελ. 65 (Α.Ε. 2808).

28. **Ἰωάνν. Ἀπιδιανάκης**, *Συλλογὴ λαογραφικοῦ ὕλικου ἐξ Ἀρμένων Σητείας Κρήτης, ἐν Ἀρμένιοις* 1963, 4ον, σελ. 25 (Α.Ε. 2809).

29. **Ἐλένη Νικολαΐδου**, *Λαογραφικὰ Σταυροχωρίου Σητείας, Σητεία* 1963, 4ον, σελ. 21 (Α.Ε. 2810).

30. **Ἑμμ. Φραγκιαδάκης**, *Λαογραφικὸν ὕλικον ἐκ Ζίρου Σητείας, ἐν Ζίρῳ* 1693, 4ον, σελ. 33 (Α.Ε. 2811).

31. **Ἀντών. Μανδαλάκης**, *Λαογραφικὴ συλλογὴ ἐκ Κρήτης, ἐν Πλουτῇ* 1963, 4ον, σελ. 17 (Α.Ε. 2812).

32. **Ἡλίας Ἀγγελιδάκης**, *Λαογραφικὰ Φανερωμένης Γόρτυνος Κρήτης, Ἐν Φανερωμένῃ* 1963, 4ον, σελ. 10 (Α.Ε. 2813).

33. **Ἀνδρ. Κασσωτάκης**, *Συλλογὴ λαογραφικῆς ὕλης ἐκ Γρηγορίας Ἡρακλείου, ἐν Γρηγορίᾳ* 1963, 4ον, σελ. 31 (Α.Ε. 2814).

34. Δ. Γεωργιλαδάκης, *Λαογραφικά Ρουφᾶ Ἡρακλείου*, ἐν Ρουφᾷ 1963, 4ον, σελ. 12 (Α.Ε. 2815).

35. Νικόλ. Χαλκιαδάκης, *Συλλογὴ λαογραφικοῦ ὕλικου ἐκ Κρήτης*, ἐν Νυβρίτῳ 1963, 4ον, σελ. 25 (Α.Ε. 2816).

36. Χαρίδ. Μανιδάκης, *Συλλογὴ λαογραφικῆς ὕλης ἐκ Παναγίας Καινουργίου Ἡρακλείου Κρήτης*, ἐν Παναγίᾳ 1963, 4ον, σελ. 27 (Α.Ε. 2817).

37. Γρηγόριος Χρυσοῦ, *Συλλογὴ λαογραφικῆς ὕλης ἐξ Ἀπομαρμῶν Γέρ- γερης Καινουργίου Κρήτης*, Ἀπομαρμὰ Καινουργίου 1964, 4ον, σελ. 37 (Α.Ε. 2818).

38. Ἀντ. Φωτάκης, *Συλλογὴ λαογραφικοῦ ὕλικου ἐκ Λαγολίου Ἡρακλείου*, ἐν Λαγολίῳ 1963, 4ον, σελ. 18 (Α.Ε. 2819).

39. Βασίλ. Φρογάκης, *Λαογραφικά Μαγαρικαρίου Ἡρακλείου*, Μαγαρι- κάριον 1963, 4ον, σελ. 24 (Α.Ε. 2820).

40. Ἰωάνν. Παρασύρης, *Στοιχεῖα λαογραφικοῦ ὕλικου ἐκ Κορφῶν Κρήτης*, ἐν Κορφαῖς 1963, 4ον, σελ. 24 (Α.Ε. 2821).

41. Θέμις Λεοντῆ, *Συλλογὴ λαογραφικοῦ ὕλικου ἐκ Νυβρίτου Καινουργίου Ἡρακλείου*, ἐν Νυβρίτῳ 1963, 4ον, σελ. 9 (Α.Ε. 2822).

42. Νικ. Γαρυφαλάκης, *Λαογραφικά Μαραθίου Μαλαβλίου Κρήτης*, ἐν Μαραθῷ 1964, 4ον, σελ. 29 (Α.Ε. 2823).

43. Ἐμμ. Μανουσάκης, *Λαογραφικά τοῦ συντοκισμοῦ Βουρβουλίτου τῆς κοινότητος Ἀγίων Δέκα Καινουργίου Κορίθου*, ἐν Βουρβουλίτῃ 1963, 4ον, σελ. 92 (Α.Ε. 2824).

44. Ἰωάνν. Συμυρνιωτάκης, *Κρητικὲς παροιμίαι*, Νεροχώριον Ἀποκορώ- νου Χανίων 1963, 4ον, σελ. 42 (Α.Ε. 2825).

45. *Λαογραφικά Βατολάκκου Κυδωνίας Χανίων*, 1964, 4ον, σελ. 8 (Α.Ε. 2826).

46. Μαρία Ψαράκη, *Λαογραφικά Σκοπῆς Σητείας*, Σκοπὴ 1964, 4ον, σελ. 37 (Α.Ε. 2827).

47. Μαρία Σκανδάλη, *Λαογραφικά Ἀρμένων Ἀποκορώ- νου Χανίων*, Ἀρ- μένοι 1964, 8ον μικρ., σελ. 73 (Α.Ε. 2828).

48. Μιχ. Χαλκιαδάκης, *Συλλογὴ λαογραφικοῦ ὕλικου ἐκ Στροβλῶν Σέλι- νου Χανίων*, Στροβλὲς 1963, 4ον, σελ. 35 (Α.Ε. 2829).

49. Δημήτρ. Βακάκης, *Λαογραφικά Βουλγάρω Κισσάμου Κρήτης*, Βουλ- γάρω 1963, 4ον, σελ. 20 (Α.Ε. 2830).

50. Ἐλευθ. Παπαδάκης, *Συλλογὴ λαογραφικοῦ ὕλικου ἐκ Λουσακιῶν, Καλουνδιανῶν Καστελλίου Κρήτης*, ἐν Καστελλίῳ 1963, 4ον, σελ. 16 (Α.Ε. 2831).

51. **Ἰωάνν. Κουτσαυτάκης**, Συλλογὴ λαογραφικοῦ ὕλικου ἐκ Καμάρτσου Κισσάμου, Καμάρτσο 1963, 4ον, σελ. 11 (Α.Ε. 2832).

52. **Βασίλ. Ξερογιαννάκης**, Συλλογὴ λαογραφικοῦ ὕλικου ἐκ Γλώσσης Κισσάμου, 1964, 4ον, σελ. 21 (Α.Ε. 2833).

53. **Γεώργ. Ἀγγουράκης**, Λαογραφικά ἐκ Κάτω Βιάννου καὶ Χόνδρου Ἡρακλείου Κρήτης, 1964, 8ον μικρ., σελ. 4 (Α.Ε. 2834).

54. **Νικόλ. Ἀ. Ὁρφανός**, Λαογραφικὴ συλλογὴ ἐκ Κούμων Ρεθύμνης, 1964, 4ον, σελ. 16 (Α.Ε. 2835).

55. **Εὐάγγ. Καπαρουνάκης**, Λαογραφία τῆς περιοχῆς Ἀξοῦ Μυλοποτάμου, Ἀξός 1963, 4ον, σελ. 16 (Α.Ε. 2836).

56. **Μανώλ. Ἰ. Καλοκύρης**, Συλλογὴ λαογραφικοῦ ὕλικου ἐκ τῆς κωμοπόλεως Ἀνωγείων Ρεθύμνης, Μετόχιον 1963, 4ον, σελ. 147 (Α.Ε. 2837).

57. **Ζαχαρ. Κασσωτάκης**, Λαογραφικά Μυριοκεφάλων Ρεθύμνης, ἐν Μυριοκεφάλοις 1963, 4ον, σελ. 68 (Α.Ε. 2838).

58. **Μαρία Λουκάκη**, Λαογραφικά Κρήτης, ἐν Καλογέρῳ Ἀμαρίου 1964, 4ον, σελ. 6 (Α.Ε. 2839).

59. **Λαογραφικὴ συλλογὴ ἐξ Ἀποκρήτης Ρεθύμνης**, [Ἐπισκοπὴ Ρεθύμνης] 1964, 4ον, σελ. 10 (Α.Ε. 2840).

60. **Ἐλευθ. Βουμβουλάκης**, Συλλογὴ λαογραφικοῦ ὕλικου ἐκ Βρυσῶν καὶ Ἀνω Μέρους Ἀμαρίου Ρεθύμνης, Βρύσην 1964, 4ον, σελ. 15 (Α.Ε. 2841).

61. **Ἀνδρ. Καριανάκης**, Λαογραφικά ἐκ τῆς περιοχῆς Ρουστίκων καὶ Ἀρολιθίου Ρεθύμνης, 1963, 4ον, σελ. 42 (Α.Ε. 2842).

62. **Ἰωάνν. Χρηστάκης**, Λαογραφικά Μύθων Ἱεραπέτρας, Λοχρία Ἀμαρίου 1964, 4ον, σελ. 9 (Α.Ε. 2843).

63. **Παῦλ. Ἀντωνιουδάκης**, Λαογραφικά ἐκ Κρήτης (ἐξ Ἀκτούντων Ἀρδάκτον Ἀγίου Βασιλείου καὶ πέριξ χωρίων), 1964, 4ον, σελ. 93 (Α.Ε. 2844).

64. **Ἐλπιδοφ. Πελεκανάκης**, Συλλογὴ λαογραφικῆς ὕλης ἐκ Βάτου Ἀρδάκτον Ἀγίου Βασιλείου Ρεθύμνης Κρήτης, [Βάτος] 1964, 4ον, σελ. 116 (Α.Ε. 2845).

65. **Ἀριστοφ. Χουρδάκης**, Λαογραφικά στοιχεῖα τοῦ χωρίου Ἀγίας Παρασκευῆς Πεδιάδος Ἡρακλείου, 1963 - 64, 4ον, σελ. 69 (Α.Ε. 2846).

66. **Εὐάγγ. Χουρδάκης**, Συλλογὴ λαογραφικοῦ ὕλικου ἐκ Κρήτης, Ἡράκλειον 1964, 4ον, σελ. 20 (Α.Ε. 2847).

67. **Κωνστ. Σταματάκης**, Συλλογὴ λαογραφικοῦ ὕλικου ἐκ Λιονυσίου Μονοφατοῦ Ἡρακλείου, ἐν Ἡρακλείῳ 1964, 4ον, σελ. 11 (Α.Ε. 2848).

68. **Βασίλ. Χαραλαμπάκης**, Συλλογὴ λαογραφικοῦ ὕλικου ἐκ τοῦ χωρίου

Βουτῶν Ἡρακλείου Κρήτης, Βούται 1963, 4ον, σελ. 19 (Α.Ε. 2849).

69. Γεώργ. Χριστοφακάκης, Λαογραφικὸν ὑλικὸν ἐκ Πλώρας Καινουρίου Ἡρακλείου, Πλώρα 1963, 4ον, σελ. 71 (Α.Ε. 2850).

70. Ἐμμ. Καραμανωλάκης, Συλλογὴ λαογραφικοῦ ὑλικοῦ ἐξ Ἀμουργελλῶν Μονοφατίου Ἡρακλείου, ἐν Ἀμουργέλλαις 1963, 4ον, σελ. 23. (Α.Ε. 2851).

71. Ἀγαθ. Σφυράκης, Συλλογὴ λαογραφικοῦ ὑλικοῦ ἐκ Δάφνου Τεμένους Ἡρακλείου, Δαφνές 1964, 4ον, σελ. 14 (Α.Ε. 2852).

72. Στυλ. Βιλανάκης, Λαογραφικὸν ὑλικὸν ἐξ Ἀγίου Ἀντωνίου Μοιρῶν Κρήτης, ἐν Ἀγίῳ Ἀντωνίῳ 1963, 4ον, σελ. 20 (Α.Ε. 2853).

73. Νικόλ. Παπαδόπουλος, Λαογραφικὸν ὑλικὸν ἐξ Ἀγίων Δέκα Καινουρίου Κρήτης, Ἀγιοὶ Δέκα 1964, 4ον, σελ. 30 (Α.Ε. 2854).

74. Ἐμμ. Παπουτσάκης, Λαογραφικὸν ὑλικὸν ἐκ Σίβας Μαλεβιζίου Κρήτης, [Σίβα 1964], 4ον, σελ. 17 (Α.Ε. 2855).

75. Θωμ. Μακράκης, Συλλογὴ λαογραφικοῦ ὑλικῆς ἐκ Κάτω Καστελλιανῶν Μονοφατίου Κρήτης, Κάτω Καστελλίαν 1963, 4ον, σελ. 13 (Α.Ε. 2856).

76. Γεώργ. Κονταξάκης, Συλλογὴ λαογραφικοῦ ὑλικοῦ ἐκ Φουρνοφαράγγου Μονοφατίου Κρήτης, Φουρνοφαράγγον 1963, 4ον, σελ. 40 (Α.Ε. 2857).

77. Ε. Κογκάκης, Συλλογὴ λαογραφικοῦ ὑλικῆς ἐκ Κουμάσας Μονοφατίου Κρήτης, [Κουμάσα 1963], 4ον, σελ. 50 (Α.Ε. 2858).

78. Μιχ. Παπαδάκης, Συλλογὴ λαογραφικοῦ ὑλικοῦ ἐκ Βαρβάρου Πεδιάδος Ἡρακλείου Κρήτης, Βάρβαρον 1963, 4ον, σελ. 45 (Α.Ε. 2859).

79. Μαρία Χαλαμπαλάκη, Συλλογὴ λαογραφικοῦ ὑλικοῦ ἐκ Ψυχροῦ Λασιθίου Κρήτης, [Ψυχρὸν 1964], 4ον, σελ. 41 (Α.Ε. 2860).

80. Γεώργ. Τουτουδάκης, Συλλογὴ λαογραφικοῦ ὑλικοῦ ἐκ Κρήτης καὶ Μακεδονίας, 1964, 4ον, σελ. 30 (Α.Ε. 2861).

81. Μαρία Ἀντωνανάκη, Συλλογὴ λαογραφικοῦ ὑλικοῦ ἐξ Ἀρχοντικοῦ Μονοφατίου Κρήτης, [Ἀρχοντικὸν 1964], 4ον, σελ. 20 (Α.Ε. 2862).

82. Ἐλένη Σαριδάκη, Συλλογὴ λαογραφικῆς ὑλικῆς ἐκ Καστελλίου Πεδιάδος Ἡρακλείου, ἐν Καστελλίῳ 1963, 4ον, σελ. 56 (Α.Ε. 2863).

83. Χαράλ. Βαβουρανάκης, Λαογραφικὰ Κάτω Βιάννον Ἡρακλείου Κρήτης, ἐν Παρανύμφοις 1963, 4ον, σελ. 3 (Α.Ε. 2864).

84. Ἐμμαν. Πιταροκοίλης, Συλλογὴ λαογραφικοῦ ὑλικοῦ ἐκ Καλλιθέας Πεδιάδος Ἡρακλείου, [Καλλιθέα 1964], 4ον, σελ. 17 (Α.Ε. 2865).

85. Ἐμμαν. Νικηφοράκης, Λαογραφικὰ στοιχεῖα Σγουροκεφαλίου Πεδιάδος Ἡρακλείου Κρήτης, Σγουροκεφάλιον 1963, 4ον, σελ. 61 (Α.Ε. 2866).

86. **Έμμ. Σαμπαθιανάκης**, *Λαογραφικά* ἐξ *Ἀποστόλων Πεδιάδος Ἡρακλείου*, ἐν *Ἀποστόλοις* 1963, 4ον, σελ. 39 (Α.Ε. 2867).

87. **Ἄλεξ. Λαυρεντάκης**, *Λαογραφικὸν ὕλικόν ἐκ Μαλίων Πεδιάδος Κρήτης*, [Μάλια 1964], 4ον, σελ. 36 (Α.Ε. 2868).

88. *Λαογραφικὴ συλλογὴ ἐκ Θήρας καὶ Ἀμοργοῦ*. (Συλλογὴ ὑπὸ μαθητῶν τοῦ Γυμνασίου Θήρας), 1964, 4ον καὶ 8ον μέγα, σελ. 66 (Α.Ε. 2869).

89. **Δημήτρ. Φούρλας**, *Λαογραφικά σημειώματα ἀπὸ τὸ Νεοχώρι Ναυπακτίας*, Νεοχώριον 1964, 4ον, σελ. 73 (Α.Ε. 2870).

90. **Χαράλ. Τζουμπές**, *Λαογραφικὴ συλλογὴ ἐξ Ἰσώματος Κιλκίς*, Ἴσωμα 1964, 4ον, σελ. 50 (Α.Ε. 2871).

91. **Λουκ. Ἰ. Κοκολιός**, *Λαογραφικά Λαγκαδᾶ*, Θεσσαλονίκη 1964, 8ον μέγα, σελ. 5 (Α.Ε. 2872).

92. **Ἄνδρ. Στεφόπουλος**, *Λαογραφικά στοιχεῖα κοινότητος Χρυσῆς Καστορίας*, ἐν *Ἰωαννίνοις* 1964, 4ον, σελ. 73 (Α.Ε. 2873).

93. **Ἀπόστ. Γιωτάκος**, *Συλλογὴ λαογραφικῆς ὕλης ἐκ Σοφάδων Καρδίσης*, Σοφάδες 1964, 4ον, σελ. 93 (Α.Ε. 2874).

94. **Νικόλ. Ξηλιόπουλος**, *Λογὰ τοῦ χωριοῦ*, Ἀθήνα 1964, 4ον, σελ. 32, (Α.Ε. 2875).

95. **Ὁδ. Μπέτσος**, *Συλλογὴ λαογραφικῆς ὕλης ἐκ τῆς περιοχῆς Φαναρίου Πρεβέζης*, ἐν *Πρεβέζῃ* 1964, 4ον, σελ. 34 (Α.Ε. 2876).

96. **Νικ. Γακίδης**, *Λαογραφία Πενκόφυτον Καστορίας*, Πενκόφυτον 1964, 4ον, σελ. 79 (Α.Ε. 2877).

97. **Βασ. Ματαυτσηῆς**, *Λαογραφικά Κασσάνδρας. Παιγνίδια ποὺ παίζαμε κατὰ τὴν παιδική μας ἡλικία*, Θεσσαλονίκη 1964, 4ον, σελ. 86 (Α.Ε. 2878).

98. **Ἀστέρ. Παπανικολάου**, *Λαογραφικά ἐπαρχίας Ἐλασσόνας*, Ἐλασσών 1963, 4ον, σελ. 114 (Α.Ε. 2879).

99. **Δημήτρ. Λαμπαδάρης**, *Λαογραφικά Πηλίου*, [Βόλος 1964], 4ον, σελ. 59 (Α.Ε. 2880).

100. **Χαρίλ. Φίτζιος**, *Συλλογὴ λαογραφικοῦ ὕλικου ἐκ Λεχόβου Φλωρίνης*, 1964, 4ον, σελ. 66 (Α.Ε. 2881).

101. **Χρῆστ. Ροντογιάννης**, *Ὁ θησαυρὸς τοῦ χωριοῦ μου. Ἐκθεσις λαογραφικῶν στοιχείων τοῦ χωρίου Τσουκαλάδων τῆς νήσου Λευκάδος*. Τσουκαλάδες 1958, 4ον, σελ. 75 (Α.Ε. 2882).

102. **Ἄγγ. Φιλίππου**, *Τραγούδια ἐξ Ἀγίου Νικολάου Λευκάδος*, 1963, 4ον, σελ. 3 (Α.Ε. 2883).

103. **Γεώργ. Ν. Αϊκατερινίδης**, *Λαογραφική συλλογή ἐξ ἀποστολῆς εἰς Κρήτην* (νομ. Ἡρακλείου), 1964, 8^{ον} μέγα, σελ. 500 (Α.Ε. 2884).

104. **Λ. Κοκολιός**, *Λαογραφικά ἐξ Ἡρακλείου καὶ Περιβολακίου Λαγκαδᾶ, Αἰτωλικοῦ καὶ Μεσολογγίου Αἰτωλίας καὶ Ἀκαρνανίας* 1964, 4^{ον}, σελ. 8 (Α.Ε. 2885).

105. **Σπ. Περιστέρης**, *Μουσική συλλογή ἐξ ἀποστολῆς εἰς νομὸν Φωκίδος*, 1964, 8^{ον} μέγα, σ. 196 (Α.Ε. 2886).

106. **Ἄνδρ. Στεφόπουλος**, *Λαογραφικά Χρυσῆς Καστορίας*, 1964, 4^{ον}, σελ. 80 (Α.Ε. 2887).

107. **Κωνστ. Ἰωαννίδης**, *Περιγραφὴ «νυφιάτικης τσάμικης στολῆς»*, ἐν Θεσσαλονίκῃ 1963, 8^{ον} μικρ., σελ. 39 (Α.Ε. 2888).

108. **Γεώργ. Ν. Αϊκατερινίδης**, *Λαογραφική συλλογὴ ἐξ ἀποστολῆς εἰς Μεσολόγγιον, Μεσολόγγιον* 1964, 8^{ον} μέγα, σελ. 51 (Α.Ε. 2889).

109. **Γεώργ. Κ. Σπυριδάκης**, *Λαογραφικὴ ὕλη περιεχομένη εἰς τὸ Ἀρχεῖον Παύλου Γ. Βλαστοῦ ἐν τῷ Ἱστορικῷ Ἀρχεῖῳ Κρήτης*, Χανιά 1964, 8^{ον} μέγα, σελ. 134 (Α.Ε. 2890).

110. **Στέφ. Ἡμελλος**, *Λαογραφικὴ συλλογὴ ἐξ ἀποστολῆς εἰς Σάμον*, 1964, 8^{ον} μέγα, σελ. 431 (Α.Ε. 2891).

111. **Ἄννα Ἰ. Παπαμιχαήλ**, *Λαογραφικὴ συλλογὴ ἐξ ἀποστολῆς εἰς Χάλκην καὶ Νίσυρον*, 1964, 8^{ον} μέγα, σελ. 902 (Α.Ε. 2892).

112. **Σταῦρ. Καρακάσης**, *Μουσικὴ συλλογὴ ἐξ ἀποστολῆς εἰς ἐπαρχίαν Πυλίας*, 1964, 8^{ον} μέγα, σελ. 330 (Α.Ε. 2893).

113. **Ἄγγ. Δευτεραῖος**, *Λαογραφικὴ συλλογὴ ἐξ ἀποστολῆς εἰς παραμεθόρια χωρία βορείως τῆς Φλωρίνης τοῦ νομοῦ Φλωρίνης*, 1964, 8^{ον} μέγα, σελ. 604 (Α.Ε. 2894).

114. **Γεώργ. Ν. Αϊκατερινίδης**, *Α' λαογραφικὴ συλλογὴ ἐξ ἀποστολῆς εἰς τὴν περιοχὴν τοῦ νομοῦ Δράμας*, 1965, 8^{ον} μέγα, σελ. 444 (Α.Ε. 2895).

115. **Γεώργ. Ν. Αϊκατερινίδης**, *Β' λαογραφικὴ συλλογὴ ἐξ ἀποστολῆς εἰς τὴν περιοχὴν τοῦ νομοῦ Δράμας*, 1964, 8^{ον} μέγα, σελ. 371 (Α.Ε. 2896).

116. **Σωτ. Ἀθαν. Φάσσας** (Ἐπιθεωρητὴς Στοιχ. Ἐκπαιδεύσεως, ἐν συνεργασίᾳ μετὰ τῶν ἐκπαιδευτικῶν λειτουργῶν τῆς περιφ. Βισαλτίας), *Λαογραφικὸν ὕλικόν ἐκ τῆς περιφερείας Βισαλτίας*, 1964, 4^{ον}, σελ. 547 (Α.Ε. 2897).

117. **Κωνστ. Δεληζώνας**, *Λαογραφικὴ συλλογὴ ἐκ τῆς κοινότητος Κρανιάς Ἐλασσόνης*, [Κρανέα] 1963/1964, 4^{ον}, σελ. 69 (Α.Ε. 2898).

118. **Ἀριστ. Μπακαῖμης**, *Λαογραφία Ζώνης Βοῖου Κοζάνης*, Ἀθήνα 1964, 4^{ον}, σελ. 145 (Α.Ε. 2899).

119. Γεώργ. Γεωργιάδης, *Ἱστορικολαογραφικά περιοχῶν Βερμίου, Ἑδέσσης καὶ Ἀλμωπίας*, Ἑδεσσα 1958, 1964, 4ον, σελ. 95 (Α.Ε. 2900).

120. Ἰωάνν. Θεοδώρου, *Συλλογὴ λαογραφικῶν στοιχείων ἐκ Δοξαρά Λαρίσης καὶ ἄλλων περιοχῶν Θεσσαλίας*, ἐν Δοξαρά 1964, 4ον, σελ. 31 (Α.Ε. 2901).

121. Σωκρ. Δ. Γεωργούλας, *Λαογραφικά Ἀμμουδιᾶς Πρεβέζης καὶ Πλατανούσσης Δωδώνης*, ἐν Ἀμμουδιᾷ καὶ Πλατανούσση 1964, 4ον, σελ. 73 (Α.Ε. 2902 Α' Β').

122. Κωνστ. Χινοβίτης, *Λαογραφία καὶ ἱστορία τῆς κωμοπόλεως Βλάστης Ἑορδαίας*, ἐν Βλάστη 1964, 4ον, σελ. 90 (Α.Ε. 2903).

123. Χρῆστος Παππᾶς, *Συλλογὴ λαογραφικῆς ὕλης ἐξ Αὐλοτόπου Σουλίου Θεσπρωτίας*, Αὐλότοπος 1964, 8ον, σελ. 399 (Α.Ε. 2904).

124. Κωνστ. Παπαμιχαήλ, *Συλλογὴ ἀνεκδότων ἱστοριῶν, σατιρικῶν ποιημάτων καὶ λαϊκῶν τραγουδιῶν*, ἐν Θεσπρωτικῷ 1964, 8ον, σελ. 54 (Α.Ε. 2905).

125. Περικλῆς Μπάρκας, *Λαογραφικά στοιχεῖα Χώρας Τριφυλίας*, Χώρα 1964, 4ον, σελ. 52 (Α.Ε. 2906).

126. Παναγ. Σκουφάκης, *Καταγραφαὶ τῆς ἱστορίας τῆς Χώρας [Τριφυλίας] μετὰ τῶν λαογραφικῶν στοιχείων αὐτῆς*, Χώρα 1964, 4ον, σελ. 12 (Α.Ε. 2907).

127. Ζωὴ Ζαχαροπούλου, *Συλλογὴ λαογραφικῆς ὕλης ἐκ Χώρας Τριφυλίας*, ἐν Χώρα 1964, 4ον, σελ. 23 (Α.Ε. 2908).

128. Ἀγγελικὴ Νιάρχου, *Λαογραφικά στοιχεῖα κωμοπόλεως Πεταλιδίου, [Πυλίας]*, ἐν Πεταλιδίῳ 1964, 4ον, σελ. 32 (Α.Ε. 2909).

129. Παναγ. Ντόκοιλας, *Σταυρούλα Μουδάκη, Ἱστορία τοῦ Βασιλιτσίου Πυλίας*, Βασιλιτσίου 1964, 4ον, σελ. 27 (Α.Ε. 2910).

130. Ἑμμ. Μίχος, *Καταγραφή τῆς ἱστορίας τοῦ χωρίου Κάμπων [Πυλίας] καὶ τοῦ σχολείου μετὰ τῶν λαογραφικῶν στοιχείων αὐτοῦ*, Κάμποι 1964, 4ον, σελ. 17 (Α.Ε. 2911).

131. Εὐθύμιος Μπίτζας, *Ἱστορικὴ μετὰ λαογραφικῶν στοιχείων ἐκθεσις τοῦ χωρίου Κακορρεύματος Πυλίας καὶ τοῦ δημοτικοῦ σχολείου αὐτοῦ*, Ἐν Κακορρεύματι 1964, 4ον, σελ. 10 (Α.Ε. 2912).

132. Μελπομένη Ἀλαφρῇ, *Ἱστορία καὶ λαογραφία τῆς Κορώνης*, ἐν Κορώνῃ 1964, 4ον, σελ. 23 (Α.Ε. 2913).

133. Γρηγόρ. Καλογερόπουλος, *Κανέλλα Τσερέπη, Ἱστορία καὶ λαογραφία τῆς κωμοπόλεως Κορώνης*, ἐν Κορώνῃ 1964, 4ον, σελ. 21 (Α.Ε. 2914).

134. Χαράλ. Μάραντος, *Ἱστορία καὶ λαογραφία τῆς Κορώνης*, ἐν Κορώνῃ 1964, 4ον, σελ. 31 (Α.Ε. 2915).

135. **Νικόλ. Γκόνης**, *Καταγραφή τῆς ἱστορίας τοῦ χωρίου Καλλιθέας καὶ τοῦ σχολείου μετὰ λαογραφικῶν στοιχείων αὐτοῦ*, ἐν Καλλιθέᾳ Πυλίας 1964, 4^{ον} σελ. 11 (Α.Ε. 2916).

136. **Γεώργ. Ζόμπολας**, *Λαογραφικὰ στοιχεῖα τοῦ χωρίου Χαροκοπίου* [Πυλίας], Χαροκοπίον 1963/64, 4^{ον}, σελ. 11 (Α.Ε. 2917).

137. **Νικόλ. Λογιώτης**, *Λαογραφία τοῦ χωρίου καὶ σχολείου Μαθίας Πυλίας* ἐν Μαθίᾳ 1964, 4^{ον}, σελ. 5 (Α.Ε. 2918).

138. **Νικόλ. Ψώνης**, *Καταγραφή τῆς ἱστορίας τοῦ χωρίου Δροσιά Πυλίας καὶ τοῦ σχολείου αὐτοῦ μετὰ τῶν λαογραφικῶν στοιχείων αὐτοῦ*, ἐν Δροσιᾷ 1964, 4^{ον}, σελ. 6 (Α.Ε. 2919).

139. **Κωνστ. Δαρσακλῆς**, *Στοιχεῖα λαογραφίας τῆς Πλατανόβρυσης* [Μεσσήνης]. Πλατανόβρυση 1964, 4^{ον}, σελ. 7 (Α.Ε. 2920).

140. **Εὐγενία Γκλεγκλέ**, *Λαογραφικὰ στοιχεῖα Καλαμακίου* [Πυλίας], Καλαμάκιον 1964, 4^{ον}, σελ. 6 (Α.Ε. 2921).

141. **Νικόλ. Σπηλιώτης**, *Λαογραφία Δάφνης Πυλίας*, Δάφνη 1964, 4^{ον}, σελ. 3 (Α.Ε. 2922).

142. **Παντ. Μπούζας**, *Καταγραφή τῆς ἱστορίας τοῦ χωρίου καὶ τοῦ σχολείου Πανιπερίου* [Πυλίας] μετὰ τῶν λαογραφικῶν στοιχείων αὐτοῦ, ἐν Πανιπερίῳ 1964, 4^{ον}, σελ. 3 (Α.Ε. 2923).

143. **Γεώργ. Δαμιανάκης**, *Καταγραφή τῆς ἱστορίας τοῦ χωρίου Φαλάνθης* [Πυλίας] καὶ τοῦ σχολείου μετὰ τῶν λαογραφικῶν στοιχείων αὐτοῦ, Φαλάνθη 1964, 4^{ον}, σελ. 10 (Α.Ε. 2924).

144. **Αἰκατερίνη Χριστοπούλου καὶ Θεόδ. Γάλλος**, *Λαογραφία κωμοπόλεως Λογγᾶς* [Πυλίας], Λογγὰ 1964, 4^{ον}, σελ. 4 (Α.Ε. 2925).

145. **Γεώργ. Μητσώνης**, *Καταγραφή τῆς ἱστορίας τοῦ χωρίου Φλεσσιάδος* [Τριφυλίας] καὶ τοῦ σχολείου μετὰ τῶν λαογραφικῶν στοιχείων αὐτοῦ, ἐν Φλεσιάδι 1964, 4^{ον}, σελ. 16 (Α.Ε. 2926).

146. **Ἀσπασία Δενδούλη**, *Λαογραφικὰ στοιχεῖα τοῦ χωρίου Χανδρινοῦ*, [Πυλίας]. Χανδρινὸς 1964, 4^{ον}, σελ. 8 (Α.Ε. 2927).

147. **Βασίλ. Μπίζος**, *Ἱστορικὴ ἀναδίφηση καὶ παραδόσεις, Χωματερὸ* [Πυλίας] 1964, 4^{ον}, σελ. 7 (Α.Ε. 2928).

148. **Δημοσθ. Μπουσούνης**, *Λαογραφικὰ στοιχεῖα τοῦ χωρίου Ἀχλαδοχωρίου Πυλίας*, Ἀχλαδοχώριον 1964, 4^{ον}, σελ. 7 (Α.Ε. 2929).

149. **Ἑλένη Πυρπιρῆ**, *Ἡ ἱστορία τοῦ χωρίου Καστάνια* [Πυλίας] καὶ τοῦ σχολείου του, ἐν Καστανίῳ 1964, 4^{ον}, σελ. 4 (Α.Ε. 2930).

150. Ἄντ. Τσούμης, Ὁ Ριζόμυλος: ἱστορία- θρύλος-παράδοσις, ἐν Ριζο-
μύλῳ [Πυλίας] 1964, 4ον, σελ. 4 (Α.Ε. 2931).

151. Θεόδ. Δαρσακλῆς, Ἱστορία τῶν χωρίων Λυκίσσης, Γαμβριᾶς, Ἀγναν-
τίου τῆς κοινότητος Λυκίσσης [Πυλίας] μετὰ τῶν λαογραφικῶν αὐτῶν στοιχείων, ἐν
Λυκίσσῃ 1964, 4ον, σελ. 9 (Α.Ε. 2932).

152. Παναγ. Τσώνης, Καταγραφή τῆς ἱστορίας τοῦ χωρίου Γριζοκάμπου
[Πυλίας] καὶ τοῦ σχολείου μετὰ τῶν λαογραφικῶν στοιχείων, ἐν Γριζοκάμπῳ 1964,
4ον, σελ. 92 (Α.Ε. 2933).

153. Δημ. Σάκκας, Ἡ Βερδικούσια Ἐλασσόνος, Ἀθῆναι 1964, 8ον, σελ.
166. (Α.Ε. 2933Α).

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΘΗΝΩΝ

ΚΙΝΗΜΑΤΟΓΡΑΦΗΣΕΙΣ ΜΟΡΦΩΝ ΤΟΥ ΛΑΪΚΟΥ ΒΙΟΥ ΚΑΤΑ ΤΑ ΕΤΗ 1962 - 1964

(Archives de Cinematographie. Materiel folklorique cinematographié.
pendant les années 1962-1964).

Ἀπὸ πολλοῦ ἦτο αἰσθητὴ ἡ ἀνάγκη τῆς περισυλλογῆς ἐκδηλώσεων τοῦ λαϊκοῦ βίου, ὡς ἔθιμικῶν τελετῶν λατρευτικοῦ περιεχομένου, μορφῶν τοῦ κοινωνικοῦ βίου (γάμου, λαϊκῶν χορῶν κ.ἄ.) ὡς καὶ τοῦ φυσικοῦ, καὶ διὰ τῆς ἀποτυπώσεως αὐτῶν ἐπὶ κινηματογραφικῆς ταινίας πρὸς τὸν σκοπὸν τῆς πληρεστεράς οὕτως ἐπιστημονικῆς ἐξετάσεως αὐτῶν.

Ἡ ἔναρξις τῆς ἐκτελέσεως τοῦ ἔργου τούτου ἐπετεύχθη μόλις τὸ 1962, ὅτε κατέστη δυνατὴ ἡ προμήθεια συσκευῆς κινηματογραφικῆς λήψεως, εἴτα δὲ καὶ εἰδικοῦ προβολέως.

Κατωτέρω παρατίθεται πίναξ τῶν κινηματογραφηθέντων θεμάτων κατὰ τὰ ἔτη 1962 - 1964 κατ' ἀρχὰς ὑπὸ τοῦ διευθυντοῦ τοῦ Ἀρχείου Γ. Κ. Σπυριδάκη, εἴτα δὲ συστηματικώτερον ὑπὸ τοῦ φιλόλογου Γ. Ν. Αἰκατερινίδου, συνεργάτου του εἰς τὴν ἐκτέλεσιν εἰδικοῦ προγράμματος λαογραφικῆς ἐρευνῆς διὰ τῆς οἰκονομικῆς χορηγίας τοῦ Βασιλικοῦ Ἰδρυάτος Ἑρευνῶν.

Α') ΕΤΟΥΣ 1962

1. α) Τὸ ἔθιμον τῆς παρασκευῆς τῶν προζυμῶν διὰ τὸ ζύωμα τῶν ἄρτων τοῦ γάμου εἰς Λευκάδα.
 - β) Λαϊκοὶ χοροὶ εἰς Λευκάδα.
- (Κινημ. ὑπὸ Γ. Κ. Σπυριδάκη εἰς Λευκάδα κατ' Αὐγουστον 1962. Ταιν. μ. 30)

Β') ΤΟΥ ΕΤΟΥΣ 1963

2. — Ὑπερπήδησις πυρῶν «Φωτιὲς τοῦ Ἀη Γιάννη» κατὰ τὸ ἐσπέρας τῆς παραμονῆς τοῦ Γενεσίου τοῦ Ἀγίου Ἰωάννου τοῦ Προδρόμου (24 Ἰουνίου).
(Κινημ. ὑπὸ Γ. Κ. Σπυριδάκη, ἐν Ἀθήναις 1963. Ταιν. μ. 30).
3. — Ἐθιμον κατὰ τὴν παραμονὴν τῆς Πρωτομαγιάς εἰς Μέγαρα. [Προσφορὰ στεφάνου ἀνθέων καὶ δώρων ὑπὸ τῆς μνηστῆς εἰς τὸν ἀρραβωνιαστικόν της].
(Κινημ. ὑπὸ Γ. Κ. Σπυριδάκη εἰς Μέγαρα, 30 Ἀπριλίου 1963). Ἡχητικὴ ταινία μ. 80. Χφον ἀρ. 2770).
4. — Ἡ τελετὴ τῶν Ἀναστεναγίων (τὴν 21 Μαΐου, ἑορτὴν τῶν Ἀγίων Κωνσταντίνου καὶ Ἑλένης) εἰς Ἀγίαν Ἑλένην Σερρών.
(Κινημ. ὑπὸ Γ. Κ. Σπυριδάκη εἰς Ἀγίαν Ἑλένην Σερρῶν ἀπὸ 20 - 22 Μαΐου

1963. Βοηθοί: Ν. Καλύβας — Γ. Ν. Αϊκατερινίδης. Ήχητική ταινία μ. 334. Χφον αρ. 2742).
5. — *Εορταστικά τελετάι τήν 15 Αὐγούστου εἰς Κίμωλον.*
(Κινημ. ὑπὸ Γ. Κ. Σπυριδάκη εἰς Κίμωλον κατ' Αὐγούστον 1963. Ταιν. μ. 36. Χφον αρ. 2758).
6. — *Τελετὴ γάμου εἰς Κίμωλον.*
(Κινημ. ὑπὸ Γ. Κ. Σπυριδάκη εἰς Κίμωλον κατ' Αὐγούστον 1963. Ταιν. μ. 77. Χφον αρ. 2758).
7. — *Ύφαντικὴ εἰς Κίμωλον. (Προετοιμασία τοῦ νήματος ἐκ βάμβακος κλπ.). Διάσπμο καὶ πέραςμα εἰς τοὺς μίτους. Ύφανσις).*
(Κινημ. εἰς Κίμωλον ὑπὸ Γ. Κ. Σπυριδάκη, κατ' Αὐγούστον 1963. Ταιν. μ. 60. Χφον αρ. 2758).
8. — *Χοροὶ Μακεδονίας (κότσαρι, γαμήλιοι, χασάπικος, συρτός, τῆς Γερακίνας).*
(Κινημ. ὑπὸ Γ. Ν. Αϊκατερινίδου εἰς τὸ χωρίον Μελενικίτσι, Βαμβακόφυτον καὶ Σησαμιὰν τοῦ νομοῦ Σερβίων κατὰ Νοέμβριον καὶ Δεκέμβριον 1963. Ταινία ἡχητικὴ μέτρ. 120. Χφον αρ. 2759).
9. — *Χοροὶ Κρήτης (Χανιώτικος συρτός, πεντοζάλης, σούσια Κρητικὰ).*
(Κινημ. ὑπὸ Γ. Ν. Αϊκατερινίδου εἰς Μᾶζα Σελίνου Χανίων κατὰ Μάρτιον 1964. Ταιν. μ. 65. Χφον αρ. 2798).
10. — *Φάμπρικα (= ἐλαιοτριβεῖον). (Ἐκθλιρὶς τοῦ ἐλαιοκάρπου εἰς παλαιὸν ἱποκίνητον ἐλαιουργεῖον).*
(Κινημ. ὑπὸ Γ. Ν. Αϊκατερινίδου εἰς τὸ χωρίον Μᾶζα Σελίνου Χανίων. Μάρτιος 1964. Ταιν. μ. 45. Χφον αρ. 2798).
11. α) *Σχολικὴ ἐορτὴ κατὰ τὴν 25 Μαρτίου 1964 εἰς Κουστογέρακον Χανίων.*
β) *Ἐκτέλεισις χορῶν: Χανιώτικος συρτός καὶ πεντοζάλης.*
(Κινημ. ὑπὸ Γ. Ν. Αϊκατερινίδου εἰς Κουστογέρακον Χανίων τὴν 25 Μαρτίου 1964. Ταιν. μ. 60. Χφον αρ. 2798).
12. α) *Ἔθιμα τῶν σπογγαλιέων τῆς Καλύμνου κατὰ τὸν ἀπόπλουν αὐτῶν πρὸς σπογγαλιεῖαν κατὰ τὸ θέρος.*
β) *Ἔθιμον εἰς Κάλυμνον κατὰ τὸ Πάσχα. (Ἀγορὰ τοῦ πασχαλινοῦ ἄμνου κατὰ τὸ πρὸ τῆς ἐορτῆς τοῦ Λαζάρου Σάββατον).*
γ) *Κοπάνισμα τοῦ οἴτου διὰ τὴν παρασκευὴν ἀλεύρου.*
δ) *Μεταφορὰ φρυγάνων διὰ τὸ ἄναμμα τοῦ φούρνου. Πύρωμα αὐτοῦ πρὸς ὀπτῆσιν Πασχαλινῶν ψωμιῶν καὶ ἔψησιν ἄμνου.*

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

Γ' ΤΑΥΤΕΡΟΣ 1964

ΑΘΗΝΩΝ

- ε) Μεταφορά ειδικού ἄρτον ὑπὸ τῆς νεονύμφου εἰς τὴν πενθεράν της.
 ς) Ὑφαντική εἰς Κάλυμνον (ξάνσις τοῦ ἐρίου, κλωσῖς, ὕφανσις).
 ζ) Χοροὶ Καλύμνου: α) Καλύμνικος. β) σούστα Κρητικιά.
 (Κινημ. ὑπὸ Γ. Κ. Σπυριδιάκη εἰς Κάλυμνον ἀπὸ τῆς 18 - 20 Ἀπριλίου 1964.
 Ταιν. μ. 290. Χφον ἄρ. 2800).
13. — Τὸ κάψιμο ὁμοιώματος τοῦ Ἰούδα κατὰ τὸ Πάσχα μετὰ τὴν τελετὴν τῆς Δευ-
 τέρας Ἀναστάσεως εἰς Ἀσὴ Γωνιά Χανίων.
 (Κινημ. ὑπὸ Γ. Ν. Αἰκατερινίδου εἰς Ἀσὴ Γωνιά Χανίων τὴν 3 Μαΐου 1964.
 Ταινία ἡχητική, μ. 30. Χφον ἄρ. 2799).
14. — Ποιμενικὴ πανήγυρις εἰς Ἀσὴ Γωνιά Χανίων κατὰ τὴν ἐορτὴν τοῦ Ἀγίου
 Γεωργίου. (Συγκέντρωσις τῶν κοπαδιῶν τῆς περιφερείας κατὰ τὴν πρωΐαν
 τῆς ἐορτῆς τοῦ Ἀγίου Γεωργίου εἰς τὸν περίβολον τῆς ἐκκλησίας ἁμελῖς,
 προσφορὰ τοῦ γάλακτος εἰς τοὺς πανηγυριστάς, εὐλογία ὑπὸ τοῦ ἱερέως τῶν
 ποιμνίων καὶ τῶν ποιμένων διασκέδασις).
 (Κινημ. ὑπὸ Γ. Ν. Αἰκατερινίδου εἰς τὴν Ἀσὴ Γωνιά Χανίων τὴν 4 Μαΐου
 1964. Ταιν. μ. 213. Χφον, ἄρ. 2799).
15. — Ἐκ τοῦ ποιμενικοῦ βίου εἰς τὴν Ἀσὴ Γωνιά Χανίων (Ἀπομυμνήσκειον
 Ἀμειγμὰ αἰγοπροβάτων. Μετὰ τὴν γάλακτος πρὸς τυροκομίαν. Ἐξόδος τοῦ
 ποιμνίου πρὸς βοσκήν).
 (Κινημ. ὑπὸ Γ. Ν. Αἰκατερινίδου εἰς τὴν περιοχὴν Ἀσὴ Γωνιάς Χανίων
 τὴν 11 Μαΐου 1964. Ταιν. μ. 30. Χφον, ἄρ. 2799).
16. — Χοροὶ Κρήτης (σούστα Κρητικιά).
 (Κινημ. ὑπὸ Γ. Ν. Αἰκατερινίδου εἰς Ἀσὴ Γωνιά Χανίων κατὰ Μάιον 1964.
 Ταιν. μ. 30. Χφον ἄρ. 2799).
17. — Τὸ πανηγύρι τοῦ Ἀη Συμοῦ ἐπὶ τρεῖς ἡμέρας τὴν Πεντηκοστὴν εἰς τὴν πε-
 ριοχὴν τοῦ Μεσολόγγιου (μονὴ Ἀη Συμοῦ, Κλείσοβα καὶ πόλις τοῦ Μεσο-
 λόγγιου).
 (Κινημ. ὑπὸ Γ. Ν. Αἰκατερινίδου εἰς Μεσολόγγιον ἀπὸ 21-23 Ἰουνίου 1964.
 Ταιν. μ. 236. Χφον ἄρ. 2889).
18. — Ἀλωνισμός: α) Ἀλωνισμός δημοτικῶν μὲ βωλόσυρο, β) λίχισμα.
 (Κινημ. ὑπὸ Γ. Ν. Αἰκατερινίδου εἰς τὸ χωρίον Παράνυμφοι Ἡρακλείου
 Κρήτης κατὰ Ἰούλιον 1964. Ταιν. μ. 96. Χφον ἄρ. 2884).
19. — Περισχονισμός πρὸς ἀποτροπὴν κακοῦ. (Περίζωσις διὰ νήματος τῆς ἐκκλη-
 σίας καὶ ἐν συνεχείᾳ ὁλοκλήρουν τοῦ χωρίου Παράνυμφοι πρὸς κατάπανσιν
 τοῦ σφοδρῶς πνέοντος ἀνέμου).

- (Κινημ. ὑπὸ Γ. Ν. Αἰκατερινίδου εἰς τὸ χωρ. Παράνυμφοι Ἑρακλείου Κρήτης κατ' Ἰούλιον 1964. Ταιν. μ. 30. Χφον ἀρ. 2884).
20. — *Χοροὶ Κρήτης: σιγανὸς καὶ Μαλεβιζιώτικος.*
(Κινημ. ὑπὸ Γ. Ν. Αἰκατερινίδου, Ἄνω καὶ Κάτω Ζαρὸς Ἑρακλείου Κρήτης, Ἰούλιος 1964. Ταιν. μ. 60. Χφον ἀρ. 2884).
21. — *Κατεργασία τοῦ λίνου πρὸς κατασκευὴν νήματος εἰς Κάτω Ζαρὸν Ἑρακλείου Κρήτης.*
(Κινημ. ὑπὸ Γ. Ν. Αἰκατερινίδου εἰς Κάτω Ζαρὸν Ἑρακλείου κατ' Ἰούλιον 1964. Ταιν. μ. 30. Χφον ἀρ. 2884).
22. — *Χοροὶ Μακεδονίας: συρτός.*
(Κινημ. ὑπὸ Γ. Ν. Αἰκατερινίδου εἰς τὸ χωρίον Καλλιθέα Δράμας κατ' Οκτώβριον 1964. Ταιν. μ. 30. Χφον ἀρ. 2895).
23. — *Χοροὶ Μακεδονίας: κασάπικος καὶ συρτός.*
(Κινημ. ὑπὸ Γ. Ν. Αἰκατερινίδου εἰς τὸ χωρίον Καλὴ Βρύση Δράμας, Οκτώβριος 1964. Ταιν. μ. 60. Χφον ἀρ. 2895).
24. — *Σπορὰ δημοτριακῶν. (Προετοιμασία τοῦ γεωργοῦ διὰ τὴν σποράν. Ἐκκίνησης πρὸς τὸν ἀρόν. Ἡ σπορὰ. Ἐκκίνησης τῶν βοῶν εἰς τὸ ἐλάγιον ἀροτρον. Τὸ ἔργωμα τοῦ ἀρόν.)*
(Κινημ. ὑπὸ Γ. Ν. Αἰκατερινίδου εἰς τὸ χωρίον Πύργοι Δράμας κατὰ Νοέμβριον 1964. Ταιν. μ. 60. Χφον ἀρ. 2896).
25. — *Καλαθοπλεκτική.*
(Κινημ. ὑπὸ Γ. Ν. Αἰκατερινίδου εἰς τὸ χωρίον Βῶλαξ Δράμας κατὰ Νοέμβριον 1964. Ταιν. μ. 30. Χφον ἀρ. 2896).
26. — *Χοροὶ Μακεδονίας: κοντιὰ καὶ συρτός.*
(Κινημ. ὑπὸ Γ. Ν. Αἰκατερινίδου, Βῶλαξ Δράμας, Νοέμβριος 1964. Ἡχητ. ταινία μ. 60. Χφον ἀρ. 2896).

ΕΚΘΕΣΙΣ ΠΕΠΡΑΓΜΕΝΩΝ ΤΟΥ ΛΑΟΓΡΑΦΙΚΟΥ ΑΡΧΕΙΟΥ ΚΑΤΑ ΤΟ ΕΤΟΣ 1964

(EXPOSÉ SUR L'ACTIVITÉ DES ARCHIVES DE FOLKLORE PENDANT L'ANNÉE 1964)

Τὸ ἔργον τοῦ Λαογρ. Ἀρχείου κατὰ τὸ ἔτος 1964 συνεχίσθη ἐκτελούμενον ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ προσωπικοῦ, ὡς ἀναφέρεται περὶ τούτου εἰς τὰς προηγουμένας ἐκθέσεις τῶν ἐτῶν 1962 καὶ 1963 (βλ. Ἐπετ. Λαογρ. Ἀρχ., τόμ. ΙΕ/ΙΣΤ (1962/63) σ. 388, 391), ἐνισχυθέντος διὰ τῆς προσληφθείσης ἀπὸ 1 Ἰουλίου εἰς τὸ ἐπιστημονικὸν προσωπικὸν φιλόλογον Ἀννης Παπαμιχαήλ.

Α'. Εἰσαγωγή λαογραφικῆς καὶ μουσικῆς ὕλης.

1. Εἰς τὸ Ἀρχεῖον περιήλθον 145 λαογραφικοὶ συλλογαὶ λαογραφικῆς ὕλης ἐκ σελίδων ἐν συνόλῳ 10.260. Ἐκ τῶν συλλογῶν τούτων 124 ἀπεστάλησαν ὑπὸ διδασκάλων (66 συλλογαὶ προέρχονται ἐκ Κρήτης πεταχθεῖσαι συμφώνως πρὸς σχετικὴν ἐγκύκλιον τοῦ Γεν. Επιμελητοῦ τοῦ Στοιχειώδους Ἐκπαιδευτικοῦ κ. Παν. Νεῖτη). Ἐκ τῶν ὑπολοίπων 23 συλλογῶν 8 ἐδωρήθησαν ὑπὸ διαφόρων προσώπων, φίλων τοῦ λαϊκοῦ πολιτισμοῦ, ἕτεραι 8 κατετέθησαν ὑπὸ τοῦ ἐπιστημονικοῦ προσωπικοῦ τοῦ Ἀρχείου ἐξ εἰδικῶν λαογραφικῶν καὶ μουσικῶν ἐρευνῶν αὐτοῦ, ἦτοι, α) τοῦ Διευθυντοῦ Γ. Κ. Σπυριδάκη 1) εἰς Κάλυμνον καὶ 2) εἰς Χανιά Κρήτης εἰς τὴν ἐν τῷ Ἱστορικῷ Ἀρχεῖῳ λαογραφικὴν συλλογὴν τοῦ Π. Βλαστοῦ (βλ. ἀνωτ., σ. 172-73)· β) τοῦ συντ. Κ. Ρωμαίου εἰς ἐπαρχίαν Κυνουρίας (βλ. ἀνωτ., σ. 185-189)· γ) τοῦ συντ. μουσ. Σπυρ. Περιστέρη εἰς περιοχὴν Φωκίδος (βλ. ἀνωτ., σ. 173-184)· δ) τοῦ συντ. Στεφ. Ἡμέλλου εἰς Σάμον (βλ. ἀν., σ. 190-203)· ε) τῆς συντ. Ἀννης Παπαμιχαήλ εἰς τὰς νήσους Χάλκην καὶ Νίσυρον (βλ. ἀν., σ. 217-230)· στ) τοῦ ἐκτ. μουσ. Στ. Καρακάση εἰς Πυλίαν καὶ Κορώνην (βλ. ἀνωτ., σ. 204-217)· ζ) τοῦ ἐκτ. συντ. Ἀγγ. Δευτεραίου εἰς συνοικισμοὺς τοῦ νομοῦ Φλωρίνης (βλ. ἀν., σ. 230-240). Τέλος κατετέθησαν εἰς τὸ Λ.Α. 7 συλλογαὶ ἐκ σελ. 2740, προερχόμεναι ἐκ τοῦ εἰδικοῦ προγράμματος λαογρ. ἐρεῦνης (συστηματικὴ περισυλλογὴ λαογρ. ὕλης), ἐκτελουμένου εἰς τὸ Λαογρ. Ἀρχεῖον ὑπὸ τοῦ Διευθυντοῦ αὐτοῦ κ. Γ. Κ. Σπυριδάκη μετὰ τῶν συνεργατῶν του φιλόλογων, τῆς Ἀννης Παπαμιχαήλ μέχρι τέλους Ἰουνίου τοῦ ἔτους τούτου καὶ τοῦ Γεωργ. Αἰκατερινίδου, διὰ τῆς οἰκονομικῆς χορηγίας τοῦ Βασιλικοῦ Ἰδρύματος Ἐρευνῶν. Ἐντὸς τοῦ ἐν λόγω προγράμματος ἐγένετο ἔρευνα εἰς περιοχὰς

τῆς Κορινθίας, τῆς Κρήτης, τῆς Καλύμνου, τοῦ Μεσολογγίου καὶ τῆς Δράμας.

2. Ἡ Ἑθνικὴ Μουσικὴ Συλλογὴ ἐπλουτίσθη διὰ 2637 ἠχογραφήσεων δημώδους μουσικῆς (μελωδιῶν ᾠσμάτων καὶ μουσικῆς λαϊκῶν χορῶν), πρὸς δὲ καὶ διὰ 36 ἠχογραφήσεων ἄλλης λαογρ. ὕλης (παραμυθιῶν κλπ.).

Ἡ μουσικὴ ὕλη αὕτη προῆλθεν ὡς ἀκολούθως: α) ἐκ τῶν ὡς ἄνω ἀποστολῶν τοῦ προσωπικοῦ τοῦ Ἀρχείου ἠχογραφήσεις 992, ἥτοι 45 ἐκ Καλύμνου, 76 ἐκ Σάμου, 201 ἐκ Φωκίδος, 217 ἐκ Χάλκης, 385 ἐκ Πυλίας καὶ 68 ἐκ τοῦ νομοῦ Φλωρίνης. β) Ἐκ τοῦ εἰδικοῦ, ὡς ἄνω, προγράμματος ἐρεῦνης διὰ τῆς ἐνισχύσεως τοῦ Β.Ι.Ε. ἠχογραφήσεις 1144, ἥτοι 443 ἐκ Κρήτης, 306 ἐκ τῆς ἐπαρχίας Κορινθίας, 9 ἐκ Μεσολογγίου καὶ 386 ἐκ τῆς περιοχῆς Δράμας. γ) Ἐκ παραχωρήσεως τῆς Ἑταιρείας Εὐβοϊκῶν σπουδῶν 312. δ) Ἐκ τῆς συλλογῆς τῆς σπουδαστρίας ἐν τῷ Λαογραφ. Ἀρχεῖῳ, ἀμερικανίδος, Ellen Frye 158 ἠχογραφήσεις καὶ ε) ἐξ ἀνταλλαγῆς πρὸς ἑλληνικὴν μουσικὴν 41 μελωδιῶν καὶ χορῶν μουσικῆς ἐκ Μαρόκου καὶ Τουρκίας ἐκ συλλογῆς τῆς ἐλβετίδος μουσικοῦ G. Wintenberg.

3. Εἰς τὴν Διςκοθηκὴν τῆς Μουσικῆς Συλλογῆς προστετέθησαν 61 δίσκοι, ἥτοι 51 ἐξ ἀγορᾶς καὶ 10 ἐκ δωρεῶν. Ἐκ τῶν τελευταίων οἱ 5 προσεφέρθησαν ὑπὸ τοῦ ὁρμηγίου Καθηγητοῦ κ. Μ. Γορ. Ἐκ τῶν ἀγορασθέντων 4 κινηματογραφικὰ ἁρμόδια ἁρμόδια. Κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο ἀπετυπώθησαν ἐπὶ κινηματογραφικῆς ταινίας τῶν 16 καλ. μήκους ἐν συνόλῳ 1500 μέτρων, αἱ κάτωθι ἐκδηλώσεις τοῦ λαϊκοῦ (βλ. α) διὰ τοῦ διευθυντοῦ Γ. Κ. Σπυριδάκη, ἐργασθέντος εἰς Κάλυμνον 1) ἔθιμον τῶν σπογγαλιῶν κατὰ τὸν ἀπόπλουν αὐτῶν διὰ τὴν σπογγαλιεῖαν κατὰ τὸ θέρος· 2) ἔθιμα κατὰ τὸ Πάσχα· 3) κατεργασία νήματος πρὸς ὕφανσιν· 4) χοροὶ τῆς Καλύμνου (Καλύμνικος, σοῦστα Κρητικιά)· β) διὰ τοῦ φιλολόγου Γεωργ. Αἰκατερινίδου, ἐργαζομένου εἰς τὴν ἐκτέλεσιν εἰδικῆς λαογραφικῆς ἐρεῦνης, ὡς ἀνωτέρω.

1) Χοροὶ Κρήτης: α) Χανιώτικος πεντοζάλης, σοῦστα εἰς Μᾶζαν Ροδοβανίου, Κουστογέρακον καὶ Ἀσῆ Γωνιὰν τοῦ νομοῦ Χανίων· β) σιγανὸς καὶ Μαλεβιζιώτικος εἰς Ἀνω καὶ Κάτω Ζαρόν τοῦ νομοῦ Ἡρακλείου.

2) Χοροὶ Μακεδονίας: συρτός, κασάπικος καὶ κοντσὸ εἰς Καλλιθέαν, Καλὴν Βρούση καὶ Βώλακα τοῦ νομοῦ Δράμας.

3) Φάμπρικα (=ἐλαιουργεῖον) εἰς Μᾶζαν Ροδοβανίου Χανίων.

4) Σχολικὸν ἔθιμον εἰς Κουστογέρακον Χανίων τὴν 25ην Μαρτίου.

5) Τὸ ἔθιμον «κάψιμο τοῦ Ἰούδα» κατὰ τὸ Πάσχα εἰς Ἀσῆ Γωνιὰν Χανίων.

6) Ποιμενικὴ πανήγυρις κατὰ τὴν ἑορτὴν τοῦ Ἁγίου Γεωργίου εἰς Ἀσῆ Γωνιὰν Χανίων.

7) Ποιμενικὸς βίος (μητᾶτο) εἰς τὴν περιφέρειαν Ἀσῆ Γωνιάς Χανίων.

8) Ἡ λαϊκὴ πανήγυρις τοῦ Ἀη Συμιοῦ κατὰ τὴν Πεντηκοστὴν εἰς Μεσολόγγιον.

9) Σπορὰ δημοτικῶν εἰς χωρίον Πύργοι Δράμας.

10) Ἀλωνισμὸς εἰς τὸ χωρίον Παράνυμφοι τοῦ νομοῦ Ἡρακλείου Κρήτης

11) Περισχοινισμὸς πρὸς ἀποτροπὴν κακοῦ εἰς τὸ χωρίον Παράνυμφοι τοῦ νομοῦ Ἡρακλείου.

12) Κατεργασία λιναριοῦ εἰς Κάτω Ζαρόν Ἡρακλείου.

13) Καλαθοπλεκτικὴ εἰς Βώλακα τοῦ νομοῦ Δράμας.

Β' Ἀπονομὴ ἐπαίνων εἰς συλλογεῖς λαογραφικῆς ὕλης

Συμφώνως πρὸς τὴν ὑπ' ἀρ. 27761/1952 ἐγκύκλιον τῆς Ἀκαδημίας περὶ ἀπονομῆς τιμητικῶν διακρίσεων εἰς ἐκπαιδευτικοὺς λειτουργοὺς, ὑποβάλλοντας διὰ τὸ Λαογρ. Ἀρχεῖον λαογραφικὰς συλλογὰς, ἀπενεμήθησαν ὑπ' αὐτῆς οἱ κάτωθι ἔπαινοι μετὰ σχετικὴν εἰσήγησιν τοῦ Διευθυντοῦ τοῦ Ἀρχείου καὶ πρότασιν τῆς Ἐφορευτικῆς Ἐπιτροπῆς.

α) Ἐπαινος μετὰ χρηματικῆς ἐνισχύσεως 3.000 εἰς τοὺς :

1. Κωνστ. Γωγανίδην, διδάσκαλον τοῦ 60οῦ δημοτ. σχολείου Θεσσαλονίκης Γ' εκπαιδ. περιφερ. Θεσσαλονίκης διὰ τὴν λαογραφικὴν συλλογὴν αὐτοῦ ἐκ τοῦ χωρίου Κωστάνας Θεσπρωτίας (ἀρ. χφον 2748).

2. Βασίλ. Παυλίδην, διδάσκαλον τῶν δημοτ. σχολ. Μάνδρας, διὰ λαογραφικὰς συλλογὰς του ἐκ τῆς περιοχῆς Παραμυθίας Ἡπείρου (ἀρ. χφον 2740 2756, 2768).

3. Γεώργ. Χρ. Παγώνην, διδάσκαλον δημοτ. σχολ. Τριοβασάλων Μήλου διὰ τὴν συλλογὴν του ἐκ τῆς νήσου Μήλου (ἀρ. χφον 2777).

4. Εἰρήνην Οὐσταγιαννάκη-Ταχατάκη, διδασκάλισσαν Ἀ' δημοτ. σχολ. Ἀνω Ἀρχανῶν Κρήτης, διὰ τὴν συλλογὴν της ἐξ Ἀνω Ἀρχανῶν (ἀρ. χφον 2774).

β) Δεύτερος ἔπαινος μετὰ χρηματικῆς ἐνισχύσεως 2.000 εἰς τοὺς :

1. Ἡλίαν Κ. Σαμαράν, διδάσκαλον διὰ τὴν συλλογὴν του ἐκ Κλειστοῦ Εὐρυτανίας (ἀρ. χφον 2775).

2. Τάσον Παπαποστόλου, λογοτέχνην, διὰ λαογραφικὰς συλλογὰς του ἐξ Εὐβοίας (ἀρ. χφον 2734, 2778).

γ) Τρίτος ἔπαινος μετὰ χρηματικῆς ἐνισχύσεως 1.500 εἰς τοὺς :

1. Γεώργ. Λαγωνίκαν, διδάσκαλον, διευθυντήν τοῦ δημοτ. σχολείου Χριστοῦ Ἰκαρίας, διὰ τὴν λαογραφικὴν συλλογὴν του ἐξ Ἰκαρίας (ἀρ. χφου 2735).

2. Γεώργ. Κολιόν, διδάσκαλον, διευθυντήν δημοτ. σχολ. Ἀγίων Ἀποστόλων Παπαδάτων Πρεβέζης, διὰ τὴν συλλογὴν του ἐξ Ἀσου Πρεβέζης (ἀρ. χφου 2739).

3. Γ. Α. Χαλαζιάν, διδάσκαλον 2ου δημοτ. σχολ. Ν. Ἑλβετίας Ζ' περιφ. Ἀθηνῶν, διὰ τὴν λαογραφικὴν ἐργασίαν του : «Ρουμελιώτικες χαρὲς καὶ λύπες» (ἀρ. χφου 2750).

δ) Ἐπαινος ἄνευ χρηματικῆς ἐνισχύσεως εἰς τοὺς :

1. Πέτρον Ἀνανιάδην, διδάσκαλον 1ου δημ. σχολ. Μεγάρων Ἀττικῆς, διὰ τὴν λαογραφικὴν συλλογὴν του ἐκ προσφύγων ἐκ Κουβουκλίων Προύσης καὶ Γαλατᾶ Καλλιπόλεως Ἀνατ. Θράκης (ἀρ. χφου 2737).

2. Βασιλικὴν Θεοδωροπούλου, διδασκάλισσαν τοῦ δημοτ. σχολ. Νυμφόπετρας Λαγκαδᾶ, διὰ τὴν λαογραφικὴν συλλογὴν της ἐκ γηγενῶν Μακεδόνων καὶ προσφύγων ἐκ Θράκης Πόντου καὶ κατοίκων τοῦ χωρίου Νυμφόπετρας Λαγκαδᾶ (ἀρ. χφου 2738).

3. Εὐάγγελον Βλ. Νεόκλειον, διδάσκαλον Κρήτανόμοιοι Ἀγίου Ὁρεστικοῦ, διὰ τὴν συλλογὴν του ἐκ Παλαιολογίου Συράκου τοῦ νομοῦ Ἰωαννίνων (ἀρ. χφου 2755).

4. Δημ. Β. Φούρλαν, διδάσκαλον δημοτ. σχολ. Ἀγίου Δημητρίου Ναυπακτίας, διὰ τὴν συλλογὴν του ἐκ Νεοχωρίου Ναυπακτίας (ἀρ. χφου 2755).

Γ'. Ἀποδελτίωσις καὶ κατάταξις λαογραφικῆς ὕλης

1) Διὰ τοῦ βοηθητικοῦ προσωπικοῦ τοῦ Ἀρχείου (γραφέων) ἀπεδελτιώθη ἐκ 39 χειρογράφων συλλογῶν καὶ ἐντύπων ποικίλη λαογραφικὴ ὕλη, ἥτοι ἄσματα 1183, δίστιχα 200, δημ. παραδόσεις 270, παραμύθια 90, αἰνίγματα 446, παροιμῖαι 1938, εὐχαὶ 168, κατάροι 166 καὶ ἄλλη ὕλη, ἀναφερομένη εἰς τὸν φυσικόν, κοινωνικόν καὶ πνευματικόν βίον, εἰς δελτία 5911.

2) Ἐκ τῆς ἀποδελτιωθείσης ὕλης ἐγένετο κατάταξις καὶ τοποθέτησις εἰς τὸ Ἀρχεῖον: α) δημοδῶν ἁσμάτων 1508. Ἐκ τούτων 750 ἐπεξεργάσθη ὁ συντ. Κ. Ρωμαῖος καὶ 748 ὁ συντ. Στέφ. Ἡμελλος. Τῆς ὑπολοίπου λαογρ. ὕλης ἐκ δελτίων 6408 ἐγένετο γενικὴ κατάταξις ὑπὸ τοῦ συντ. Δημ. Οἰκονομίδου.

3) Εἰς τὸ τμήμα τῆς Ἑθνικῆς Μουσικῆς Συλλογῆς ἐγένετο ὑπὸ τοῦ συντ. μουσ. Σπ. Περιστερή κατὰ γραφὴν ἐκ ταινιῶν μαγνητοφώνου τῆς μουσικῆς

93 ἡσμάτων εἰς τὴν εὐρωπαϊκὴν μουσικὴν γραφὴν, ὑπὸ δὲ τοῦ ἑκτ. μουσ. Σ π. Κ α ρ α κ ᾶ σ η ἐσυνεχίσθη ἡ καταγραφὴ τῶν στοιχείων ἡχογραφηθείσης νέας μουσικῆς ὕλης εἰς τὸ σχετικὸν Βιβλίον Εἰσαγωγῆς (ἀρ. 7822-10316) καὶ εἰς τὸ βιβλίον Ἡχογρ. Λαογραφικῆς ὕλης (ἀρ. 217 - 312).

Δ'. Δημοσιεύματα

Ἐσυνεχίσθη ἡ ἐκτύπωσις τῆς Μουσικῆς Ἑκλογῆς ὑπὸ τῶν Γ. Κ. Σ π υ ρ ι - δ ᾶ κ η καὶ Σ π υ ρ. Π ε ρ ι σ τ ῆ ρ η ὥσανύτως καὶ τῆς Ἐπετηρίδος τοῦ Λαογραφικοῦ Ἀρχείου τῶν ἐτῶν 1962-1963 εἰς διπλοῦν τόμον ΙΕ'/ΙΣΤ'. Τέλος ἐγένετο ἑναρξίς τῆς ἐκτυπώσεως εἰς δευτέραν ἐκδοσιν, βελτιωμένην, τοῦ ἀπὸ πολλοῦ ἐξηντημένου δημοσιεύματος τοῦ Λαογραφικοῦ Ἀρχείου: Ἑλληνικὴ Λαογραφία, Μέρος Α', ὑπὸ Σ τ ῖ λ π. Κ υ ρ ι α κ ῖ δ ο υ.

Ε'. Βιβλιοθήκη

Ἡ Βιβλιοθήκη τοῦ Λαογρ. Ἀρχείου ἡ ἀπὸ τῆς εἰδικῆς λαογραφικῆς βιβλιοθήκης ἐν Ἀθήναις, ἐπλουτίσθη διὰ 238 τόμων καὶ φυλλαδίων (ἀρ. εἰς. 3656-3894) βιβλίων καὶ περιοδικῶν. Ἐκ τούτων 139 προσήλθαν ἐξ ἀνορθῶν, 27 ἐξ ἐνταλλάγης πρὸς τὴν Ἐπετηρίδα τοῦ Ἀρχείου καὶ 98 ἐκ δωρεῶν.

ΣΤ'. Μουσικαὴ Συλλογὴ

Ἡ Μουσικαὴ Συλλογὴ ἐπλουτίσθη διὰ 99 λαογραφικῶν ἀντικειμένων ὡς ἑξῆς: α) ἐκ δ ω ρ ε ᾶ ς 51: ἦτοι 2 ἐκ Καρδίτσης (δωρ. φροντίδι Ἄννης Παπαμιχαήλ), 1 ἐξ Ἡπείρου (δωρ. Κ. Ἰωαννίδη), 3 ἐκ Δράμας (δωρ. φροντίδι Γ. Αἰκατερινίδου), 11 ἐκ Κοζάνης (δωρ. 10 ἀντικ. ὑπὸ τοῦ Ἀριστ. Μπακαΐμη καὶ 1 ὑπὸ τοῦ Χρ. Τσώτση), 12 ἐκ Μεγάρων (δωρ. Ἰακ. Ἡλία), 3 ἐκ Κορινθίας (δωρ. φροντίδι Ἄννης Παπαμιχαήλ), 2 ἐκ Μεθώνης (δωρ. φροντίδι Στ. Καρακάση), 2 ἐκ Σπάρτης (δωρ. Μ. Δρεπανιά), 3 ἐκ Σάμου (δωρ. φροντίδι Στ. Ἡμέλλου), 1 ἐκ Νισύρου (δωρ. φροντίδι Ἄννης Παπαμιχαήλ), 11 ἐκ Κρήτης (δωρ. φροντίδι Γ. Αἰκατερινίδου). β) ἐξ ᾠ ρ ᾶ ς 48, ἦτοι: 22 ἐκ Φλωρίνης καὶ 1 ἐξ Ἡπείρου διὰ τῆς χρηματ. χορηγίας τοῦ Β. Ι. Ε., 18 ἐκ Καρδίτσης, 6 ἐκ Δράμας καὶ 1 ἐκ Κρήτης.

Ζ' Ἐπιστημονικὰ Συνέδρια καὶ γενικωτέρα δρᾶσις

Τὸ Λαογρ. Ἀρχεῖον, Ἰνστιτοῦτον εὐρύτατα γνωστὸν καὶ ἔξω τῆς Ἑλλάδος, προσφέρει ἐπιστημονικὰς ὑπηρεσίας, πλὴν τῶν Ἑλλήνων τῶν ἀσχολουμένων περὶ

τὸν λαϊκὸν ἐκ παραδόσεως πολιτισμὸν, καὶ εἰς ξένα ὁμοειδῆ Ἰδρύματα καὶ εἰδικοὺς ἐπιστήμονας. Κατὰ τὸ λήγον ἔτος ἐφιλοξενήθησαν ἐπ' ἀρκετὸν διάστημα χρόνου 2 ἄλλοδαποί, οἵτινες ἀσχολοῦνται εἰς τὴν σύνταξιν ἐναισίμων διατριβῶν ἐπὶ θεμάτων τῆς δημώδους ἑλληνικῆς παραδόσεως, ἡ Ἀμερικανίς, δις Ellen Frye, καθ' ἅπαν τὸ ἔτος, μελετήσασα δημώδη μουσικὴν, καὶ τελευταίως ὁ φιλόλογος ἐκ Παρισίων Michel Saunier. Προσέτι ἐπεσκέφθησαν 32 ἄλλοι ἄλλοδαποὶ τὸ Λαογρ. Ἀρχεῖον πρὸς ἐπιστημονικοὺς σκοποὺς. Τέλος καὶ δι' ἀλληλογραφίας παρεσχέθησαν πληροφορίες ἐπὶ διαφόρων λαογραφικῶν θεμάτων εἰς πολλοὺς εἰδικοὺς ἐπιστήμονας καὶ ἰδρύματα.

Ὁ Διευθυντὴς τοῦ Λαογρ. Ἀρχείου κ. Γεώργ. Σπυριδάκης καὶ οἱ συντάκται κ. Δημ. Οἰκονομίδης καὶ κ. Ἀ. Ρωμαῖος μετέσχον τοῦ συγκροτηθέντος ἐν Ἀθήναις ἀπὸ 1-6 Σεπτ. Διεθνoῦς Συνεδρίου τῶν Ἑρευνητῶν τῶν λαϊκῶν διηγήσεων, προέβησαν δὲ καὶ εἰς ἀνακοινώσεις ἐργασιῶν των, ὁ πρῶτος τῆς ὑπὸ τὸν τίτλον: *Die alte Frau als Verräterin in einigen neugriechischen Volkssagen*¹, ὁ δεύτερος τῆς: *Vells dans les traditions de peuples hellénique et roumain*² καὶ ὁ τρίτος τῆς: *Digenis and the Valiant ones*³.

Ἐν Ἀθήναις τῇ 31 Δεκεμβρίου 1964.

ὁ Διευθυντὴς

Καθηγητὴς Γεώργ. Κ. Σπυριδάκης

¹ Ἐδημοσιεύθησαν εἰς τὸ περ. «Λαογραφία», τόμ. 22 (1965), σ. 577-580 καὶ σ. 328-334.

² Ἡ ἀνακοίνωσις τοῦ πρώτου ἐδημοσιεύθη καὶ εἰς τὴν ἑλληνικὴν μετὰ περιλήψεως εἰς τὴν γαλλικὴν ἐν τῷ παρόντι τόμῳ, σελ. 3-8.

³ Ἐδημοσιεύθη εἰς τὴν ἑλληνικὴν εἰς τὸ περ.: Ἀρχεῖον τοῦ Πόντου, τόμ. 26 (1964) σ. 197-230.

ΠΕΡΙΟΔΙΚΑ ΛΗΦΘΕΝΤΑ ΚΑΤΑ ΤΟ ΕΤΟΣ 1964
ΕΞ ΑΝΤΑΛΛΑΓΗΣ ΠΡΟΣ ΤΗΝ ΕΠΕΤΗΡΙΔΑ, ΔΩΡΕΩΝ ΚΑΙ ΑΓΟΡΑΣ

(Revue reçues pendant l'année 1964 par donations, achat
et en échange de l'Annuaire des Archives de Folklore)

Α' ΕΛΛΗΝΙΚΑ
(en langue grecque)

Ἀθηνά. Σύγγραμμα περιοδικὸν τῆς ἐν Ἀθήναις Ἐπιστημονικῆς Ἑταιρείας, ἐν Ἀθήναις, τόμ. 67 (1964).

Ἀρχεῖον Πόντου. Σύγγραμμα περιοδικόν. Ἐκδιδόμενον ὑπὸ τῆς Ἐπιτροπῆς Ποντιακῶν Μελετῶν, ἐν Ἀθήναις, τόμ. 24 (1961), τόμ. 25 (1964).

Ἐπετηρὶς Ἑταιρείας Κυκλαδικῶν Μελετῶν. Ἐν Ἀθήναις, τόμ. Α' (1961), τόμ. Β' (1962), τόμ. Γ' (1963).

Ἐπιστημονικὴ Ἐπετηρὶς τῆς Φιλοσοφικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν. Ἐν Ἀθήναις, τόμ. ΙΕ' (1964-65).

Ἡώς. Μηνιαία εἰκονογραφημένη ἀφιθεώρησις ἐκδιδόμενη ἐν Ἀθήναις, ἔτ. 4 (1961), ἔτ. 5 (1962), ἔτ. 6 (1963), ἔτ. 7 (1964).

Ἰκαριακά. Μηνιαία ἔκδοσις τῆς Παύλου Πάριση Ἀδελφότητος Ἀθηνῶν. Ἀθῆναι, τεύχος 34 (1965).

Κνωσός. Περιοδικὴ ἔκδοσις τοῦ Συλλόγου Κρητῶν «Ἡ Κνωσός», ἔτ. 1-12 (1953-1965). Κρητικὴ Ἑστία. Μηνιαῖο ἱστορικὸ-λαογραφικὸ καὶ λογοτεχνικὸ περιοδικό. Χανιά, χρόν. ΙΓ'-ΙΕ' (1961-63).

Κυπριακαὶ Σπουδαί. Δελτίον τῆς Ἑταιρείας Κυπριακῶν Σπουδῶν. Ἐν Λευκωσίᾳ Κύπρου, τόμ. ΚΗ' (1964), τόμ. ΚΘ' (1965).

Λαογραφία. Δελτίον τῆς Ἑλληνικῆς Λαογραφικῆς Ἑταιρείας. Ἐν Ἀθήναις, τόμ. ΚΑ' (1963-64).

Μαθητικὴ Ἑστία. Περιοδικὸν τῶν μαθητῶν τοῦ Παγκυπρίου Γυμνασίου. Λευκωσία Κύπρου, φ. 37-39 (1963-65).

Μικρασιατικὰ Χρονικά, τόμ. 11 (1964).

Β' ΞΕΝΑ
(en langues étrangères)

Arts et Traditions Populaires, douzième année 1964. Paris.

HÉLÈNE GUILCHER, La danse traditionnelle à Saint-Nicolas-de-Veroce (Haute-Savoie)

σ. 3-29.

Χορογραφικὴ καὶ μουσικολογικὴ μελέτη.

CHARLES MARCHEL-ROBILLARD, Forges et forgerons du pays Chartrain, σ. 30-71.

Μελέτη περιγραφική μετά σχεδίων και εικόνων, αναφερομένη εις τὰ σιδηρουργεῖα καὶ τοὺς σιδηρουργοὺς τοῦ παρελθόντος αἰῶνος ἐν Chartrain.

JEAN FAVIÈRE, Mobiliers et meubles ruraux du Haut-Berry, σ. 101-138, 215-229.

A. HAJDI, La loki djili des Tsiganes Kêlderâs, σ. 139-177.

Ἐρευνῶνται τὰ ἐλευθέρου ἀργοῦ ρυθμοῦ ἄσματα τῶν λεβητοποιῶν Ἀθιγγάνων, λεγόμενα loki djili.

MARIE-LOUISE TENÈZE, Le conte populaire français: Réflexions sur un itinéraire, σ. 193-203.

Ἡ συγγρ., ἀναφέρουσα νεωτέρας παραμυθιολογικὰς μελέτας, διατυπώνει ἐνδιαφερούσας σκέψεις ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὸν παραμυθᾶν, τὸ ἀκροατήριον καὶ ρεπερτόριόν του.

S. F. SANDERSON, État des études de la vie traditionnelle en Grande-Bretagne et en Irlande, σ. 247-254.

Πληροφορίαι περὶ τῶν σπουδῶν τοῦ κατὰ παράδοσιν λαϊκοῦ βίου ἐν Μεγάλῃ Βρεταννίᾳ καὶ Ἰρλανδίᾳ

Δ. Β. Οἱ.

Bulletin folklorique d'île-de-France, Nos. 21-28, Paris... 1963-1964, σελ. 641-863.

Τὸ περιοδικὸν τοῦτο εἶναι ὄργανον τῆς λαογραφικῆς Ἑταιρείας τῆς Île-de-France. Σημειώμεν τὰ ἄρθρα: α) «Ὁ Rabelais καὶ ἡ λαογραφία» τοῦ M. Françon (σελ. 643, 744-5), β) «Ἡ γλῶσσος τῆς Île-de-France» τοῦ André-Louis Mercier (σελ. 649-50, 719-20, 751-2, 814-5, 840-43), γ) «Ἄνθ' λαογραφικὰ καὶ φιλολογικὰ σημειώσεις» ὑπὸ τοῦ M. Françon, σελ. 711, δ) «Ἀρχαιολογία καὶ λαογραφία εἰς τὰς πηγὰς τοῦ Σηκουάνα» τοῦ A. Colombet, σ. 808-810, ε) πλῆθος ἄρθρων ὑπὸ τὸν τίτλον «λαογραφικὰ χρονικά», καὶ συστηματικὰ βιβλιογραφικὰ ἀναλύσεις περιοδικῶν, μελετῶν καὶ ἄρθρων γαλλικῶν καὶ ξένων.

Δ. Β. Οἱ.

Fabula. Zeitschrift für Erzählforschung, hrsg. von Kurt Ranke. Berlin, 6. Band (1964).

EL. LEGROS, A propos d'une étude sur le conte populaire Wallon, σ. 1-54.

BELA GUNDA, Die Funktion des Märchens in der Gemeinschaft der Zigeuner, σ. 95-107.

Μελέτη περὶ τῆς θέσεως τοῦ παραμυθιοῦ εἰς τὴν κοινωνικὴν ζωὴν τῶν Ἀθιγγάνων.

RICH. BAUMAN, The Folktale and Oral Tradition in the fables of Robert Henryson, σ. 108-124.

ROLF WILH. BREDNICH, Der Teufel und die Kerze, σ. 141-161.

Ἐξετάζεται τὸ θέμα τῆς προσελύσεως καὶ διαδόσεως λαϊκῆς διηγήσεως περὶ τοῦ ἑξαπατηθέντος διαβόλου (ΑαTh 1187).

L. KRETZENBACHER, «Stabbrechen» im Hochzeitsritus, σ. 195-212.

KATH. LUOMALA, Motif A 728: Sun Gaught in Snare and Certain Related Motifs, σ. 213-252.

HEL. KAPETUS, Türkische Volkserzählungen in der polnischen Literatur des XVI. Jhdts, σ. 253-257.

Ἐξετάζονται αἱ Τουρκικαὶ λαϊκαὶ διηγήσεις εἰς τὴν Πολωνικὴν φιλολογίαν κατὰ τὸν 16ον αἰῶνα.

Σ. Δ. Η.

Hessische Blätter für Volkskunde, Giessen, Bd. 55 (1964).

HANS MOSER, Der Folklorismus als Forschungsproblem der Volkskunde, σ. 9-57.

INGEBORG WEBER-KELLERMANN, Die Maskenmacher auf dem Thüringer Wald, σ. 109-122.

Μελετῶνται οἱ κατασκευασταὶ προσωπείων εἰς τὸ «Thüringer Wald» τῆς Γερμανίας. Παρατίθενται 14 εἰκόνες δεικνύουσαι εἶδη προσωπείων ὡς καὶ τὸν τρόπον κατασκευῆς αὐτῶν.

KAI DETLER SIEVERS, Die Mitwirkung der dithmarsischen Geschlechter beim Hochzeitsbrauchtum, σ. 123-139.

FRIEDRICH KARL AZZOLA, Das doppelballige Kreuz als Grabzeichen in Hessen, σ. 181-184.

Ὁ συγγρ. ἀσχολεῖται μὲ τὸν διπλὸν σταυρὸν ὡς συμβολὸν ἐπὶ τῶν τάφων.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

Journal of American Folclore, τόμ. 57 (1964).

Σ. Δ. Η.
ΑΘΗΝΩΝ

GEORGE MONTEIRO, Parodies of Scripture, Prayer and Hymn, σ. 45-52

Ἀναφέρονται παραδείγματα ἐμμέτρων παραποιήσεων ἐκ τῆς Βίβλου, ἐκ τῶν προσευχῶν καὶ ἐκ τῶν Ὑμνων τῆς Ἀντικῆς Ἐκκλησίας ἀμέσως δὲ εἰς ἐκάστην περίπτωσιν παρατίθενται παραλλαγαὶ ἀντιστοιχῶν λαϊκῶν διακωμωδήσεων, αἱ ὁποῖαι ἔχουν συντεθῆ εἰς τὸ αὐτὸ μέτρον, διατηροῦν δὲ τὸ αὐτὸ ὕφος καὶ κατὰ κανόνα τὴν αὐτὴν ὁμοιοκαταληξίαν.

S. J. SOECKETT, Poetry and Folklore: Some points of affinity, σ. 143-153.

Ἐξετάζεται ἡ συγγένεια μεταξὺ ποιήσεως καὶ λαογραφικῶν μνημείων τοῦ λόγου. Ἰδίως ἐξετάζεται ἡ μεταφορικὴ χρῆσις τῶν ἐννοιῶν, φαινόμενον τὸ ὁποῖον παρατηρεῖται τόσον εἰς τὴν ποίησιν διὰ τῆς παρομοιώσεως καὶ δὴ τῆς μεταφορᾶς, ὅσον καὶ εἰς αἰνίγματα, τῶν ὁποίων ἡ σύνθεσις βασίζεται ἐξ ὁλοκλήρου εἰς τὴν μεταφορικὴν χρῆσιν τῶν ἐννοιῶν.

K. P.

Journal of the International Folk Music Council, τόμ. XVI - 1964 - σελ. 170.

Τὸ μεγαλύτερον μέρος τοῦ τόμου εἶναι ἀφιερωμένον εἰς τὸ 16ον Συνέδριον τοῦ IFMC, τὸ ὁποῖον ἐπραγματοποιήθη τῷ 1962 εἰς τὰ Ἱεροσόλυμα, μὲ τὸν γενικὸν τίτλον «Ἀνατολὴ καὶ Δύσις εἰς τὴν Μουσικὴν». Τὴν ἐναρκτήριον ὁμιλίαν ἔκαμεν ὁ Οὐγγρος συνθέτης Zoltan Kodaly προσπαθῆσας νὰ δώσῃ τὸν ὁρισμὸν τῆς Ἀνατολικῆς καὶ τῆς Δυτικῆς μουσικῆς.

PETER CROSSLEY - HOLLAND, Preservation and renewal of Traditional music.

(=Διατήρησις καὶ ἀνανέωσις τῆς δημοτικῆς καὶ παραδοσιακῆς μουσικῆς). Αἱ παραδοσιακαὶ μορφαὶ τῆς μουσικῆς—ποὺ σήμερον διαφέρουν πολὺ ἀπὸ τὴν πρωταρχικὴν των μορφήν—εἶναι ἡ δημοτικὴ μουσικὴ, ἡ λειτουργικὴ (ἐκκλησιαστικὴ) καὶ ἡ λογία μουσικὴ (Learned music), αἱ ὁποῖαι ὁμῶς εὐρίσκονται εἰς τὸ χεῖλος τῆς καταστροφῆς των ἔνεκα ἐγκαταλείψεώς των καὶ τῆς συγχύσεως ποὺ προκαλοῦν αἱ νόθαι μορφαὶ λαϊκῆς τέχνης, ποὺ δημιουργοῦνται. Τίθεται τὸ ἐρώτημα, ἐὰν πρέπει καὶ πῶς δύνανται νὰ διασωθῶν αἱ παλαιότεραι παραδόσεις τραγουδιῶν καὶ λαϊκῶν χορῶν, ποὺ εἶναι συνδεδεμένα μὲ λειτουργικὰ κοινωνικὰ ἔθιμα καὶ τὰ ὁποῖα προερχόμενα ἐκ παλαιότερων χρόνων θὰ ἐξαφανισθῶν ἀσφαλῶς.

DIEGO CARPITELLA, A propos du folklore «Reconstruit» (σ. 22).

(=Ἐπὶ τῆς ἀνασυστάσεως τῆς Λαογραφίας). Τονίζεται ὅτι κατὰ τὰ τελευταῖα 25 ἔως 30 ἔτη ἡ ἐθνομουσικολογία ἐξετάζει πρὸ παντὸς τὰ μουσικὰ κείμενα ἐν σχέσει μὲ τὴν κοινωνικὴν των λειτουργίαν καὶ τὰς συνθήκας ὑπὸ τὰς ὁποίας ἐκτελοῦνται. Ἐρευνῶνται αἱ κοινὰ ρίζαι, ποὺ συνδέουν τὴν ἐθνομουσικολογίαν μὲ τὰς ἄλλας κοινωνικὰς καὶ ἱστορικὰς ἐπιστήμας. Ἐκ τῆς μελέτης ταύτης προέκυψεν ἡ ἀνακάλυψις τῆς συνεχείας τῆς προφορικῆς παραδόσεως ἐξ ἑκείνων κατανῆς ὅπως ἡ γραπτὴ παράδοσις). Ἡ λέξις «ἀνασυστάσις» ἔχει ἐνταῦθα τὴν ἐννοίαν οὐκ τῶν μεταβολῶν, ἃς ὑφίσταται λαϊκὴ τις ἐκδήλωσις μετακινουμένη ἐντὸς τῆς κοινωνίας, ἀλλὰ τῆς ἀναβιώσεως αὐτῆς, οὗτος ἀποκεκομμένης ἀπὸ τὴν ἱστορικὴν τῆς συνεχείαν ὑπὸ διακοινωνουμένην, ὅπως δὲ ἀνακινουμένην, μορφήν.

Σ. Κ.

L'Homme. Revue française d'Anthropologie. Paris, tome III, 1963, No 1-3.

DENISE PAULME, Un conte de Fées Africain: Le garçon Travesti ou Joseph en Afrique, No 2, σ. 5-21.

Ἐξετάζεται τὸ Ἀφρικανικὸν παραμῦθι: «τὸ παιδί Travesti ἢ ὁ Ἰωσήφ».

JEAN PIERRE VERNANT, Hestia-Hermès. Sur l'expression religieuse de l'espace et du mouvement chez les Grecs, No 3, σ. 12-50.

Θρησκευτολογικὴ μελέτη εἰς ἣν συζητεῖται ὁ σύνδεσμος καὶ ἡ κοινωνικὴ καὶ λατρευτικὴ σχέσις τῶν θεοτήτων Ἑστίας καὶ Ἑρμοῦ.

HENRI LAVONDÈS, Magie et langage. Note à propos de quelques faits malgaches, σ. 109-117.

Ἐξετάζονται μαγικαὶ τινες πράξεις καὶ αἱ σχετικαὶ πρὸς αὐτάς γλωσσικαὶ ἐκφράσεις τῶν ἰθαγενῶν κατοίκων τῆς Μαδαγασκάρης.

Δ. Β. Οἰ.

Narodno Stvaralawtvo Folklor. (Folklore de l'Union des associations des Folkloristes de Yougoslavie), Beograd, vol. 5-8 (1963).

Zw. LJOVRENČEVIČ, Tambura «samica» Puokoliri Bjelovara, σ. 313-324, 390.

Ἐξετάζεται ὑπὸ τοῦ συγγρ. τὸ λαϊκὸν ὄργανον samica εἰς τὴν περιοχὴν Bjelovara τῆς

Γιουγκοσλαβίας, παρατιθεμένων καὶ παραδειγμάτων τῆς μουσικῆς ἀποδόσεώς του. Πρόκειται περὶ ὄργανον, μορφῆς τετραχόρδου μανδολίνου, τὸ ὁποῖον ἀπαντᾷται εἰς τρεῖς τύπους: διατονικόν, χρωματικόν καὶ διατονικὸν χρωματικόν.

KAREL HORALIK, Južnoslovenski deseterac, σ. 325-327, 390.

Ὁ συγγρ. κάμνει λόγον περὶ τοῦ δεκασυλλάβου στίχου εἰς τὴν δημώδη ποίησιν τῶν Νοτιοσλάβων.

STOJAN DZUDZEN, Zrte is gvyota narodnix Pesana, σ. 347-354, 391-92.

Συζητεῖται τὸ ζήτημα τῆς δημιουργίας παραλλαγῶν εἰς θέματα τῆς δημώδους μουσικῆς καὶ τῆς δυνατότητος τῆς ἐξετάσεως εἰς αὐτὰς τῆς ἱστορικῆς ἀρχῆς ἐκάστου μουσικοῦ θέματος.

SLOBODAN ZEĐENIĆ, Homerop ep i naše narodne igre, σ. 485-493, 558.

Παρατηροῦνται ὑπὸ τοῦ συγγρ. εἰς χορούς καὶ Νοτιοσλαβικά ἐπικά ἄσματα στοιχεῖα, τὰ ὁποῖα ἀνευρίσκονται ὁμοίως εἰς τὴν Ἰλιάδα καὶ τὴν Ὀδύσειαν.

VINCO ZGANEĆ, Stjepan Banović, σ. 515-516, 519.

Ἐκ τοῦ ἔργου τοῦ Βανοβίć ἐξαιρεται ἡ ποικιλία τοῦ μὲ τίτλον: Θεματικά στοιχεῖα ἐκ τῆς Ὀδυσσεΐας εἰς Κροατικὰ δημῶδη ἄσματα τῆς Μαρκάσκας.

SLOB ZEĐENIĆ, Jugoslovenski myti folklora yuzymia stranatsa i slovena, σ. 602-609, 639.

Ὁ συγγρ. ὑποστηρίζει, ἀντιθέτως πρὸς ἑξῆς, μὴ Σλάβους ἐρευνητάς, ὅτι εἰς τοὺς Νοτιοσλάβους, ὡς καὶ εἰς ἄλλους λαούς, διασώζεται πλουσία μυθολογικὴ παράδοση, ἡ ὁποία συνεχίζεται ζωντανῇ εἰς τὴν λαϊκὴν τέχνην.

ALEK. LININ, Tradicionalna praxay narodnoi instrumentalnoj musizi Makedonije, σ. 618-624, 640.

Πληροφοριακὸν ἄρθρον περὶ τῆς ἐκτελέσεως τῆς ἐκ παραδόσεως δημώδους ὁργανικῆς μουσικῆς εἰς τὴν περιοχὴν τοῦ κράτους τῶν Σκοπίων.

Vol. 9-12 (1964)

CVJETCO RIHTMAN, Dva problema naje organologije: bubanj na dertina i slavic, σ. 653-57.

Ἐξετάζονται τὰ λαϊκὰ ὄργανα: τὸ τύμπανον καὶ ἡ φλογέρα.

ZW. LOVRENČEVIĆ, Ladarice, σ. 711-716.

Κατὰ τὸ ἐσπέρας τῆς παραμονῆς τῆς ἐορτῆς τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου (24 Ἰουνίου) εἰς τὴν περιοχὴν Bjelovar τῆς Γιουγκοσλαβίας ὁμάδες ἐκ τεσσάρων κορασίων, ἡλικίας 10-12 ἐτῶν, χορεύουν καὶ τραγουδοῦν ἔμπροσθεν κάθε οἰκίας, λαμβάνουσαι δῶρα. Τὸ ἔθιμον τοῦτο σχετίζει ὁ συγγρ. πρὸς τὴν ἀρχαίαν σλαβικὴν θεότητα Lado. Νομίζω ὅτι ἀνεξαρκῆτως τῆς ἱστορικῆς του ἀρχῆς εἰς τὴν ἐξωτερικὴν του μορφὴν ἔχει ὑποστῇ ἐπίδρασιν ἐκ τῶν ἀγεργῶν κατὰ τὸ Σάββατον τοῦ Λαζάρου.

H. CURIČ, Neke naše narodne legende 5 kraja XIX vijeka, σ. 714-721.

Ἐξετάζονται δύο δημῶδεις παραστάσεις ἐκ Βοσνίας, τοῦ τέλους τοῦ 19 αἰ., εἰς τὰς ὁποίας ἀναφέρονται ὡς ἥρωες ὁ Μάρκος Κράλιεβιτς καὶ ὁ I. Madjarin.

ANDR. COJČOVIĆ, Cigani i musika, σ. 722-728.

Συζητείται τὸ θέμα τῆς σχέσεως τῶν Ἀθιγγάνων πρὸς τὴν μουσικὴν, ἐξεταζομένου τούτου διὰ σχετικῶν στοιχείων ἱστορικῶν καὶ ἐθνοκοινωνικῶν.

Γ.Κ.Σ.

Objets et Mondes, La revue du Musée de l'homme, Tome III (1963)
(Un choix des articles).

JOSEPH CHELHOD, Une enquête chez les nomades du Négueb (= Ἐρευνα τῶν νομάδων τοῦ Νεγκέμπ). σ. 59-70.

Ἐξετάζεται ἡ νομαδικὴ φυλὴ τῶν Βεδουϊνῶν εἰς Νεγκέμπ εἰς ἐκδηλώσεις τοῦ κοινωνικοῦ τῶν βίου (ὥς τοῦ γάμου, τῆς οἰκογενείας, ἀδελφοποιίας) καὶ τοῦ θρησκευτικοῦ βίου.

MONIQUE ROUSSEL DE FONTANES, Les costumes traditionnels Calabrais; (mission de Juin 1962) (= Τὸ ἐκ παραδόσεως ἔνδυμα εἰς τὴν Καλαβρίαν), σ. 71-80.

Γίνεται λόγος ἰδίᾳ περὶ τοῦ ἐνδύματος εἰς περιοχὰς ὅπου ἔχουν ἐνταῦθα ἐγκατασταθῇ ἄποικοι κατὰ τὸν 15ον αἰῶνα.

P. S. WAKANKAT, Peintures rupestres Indiennes (= Εἰκόνες ἐπὶ βράχου εἰς Ἰνδίαν). σ. 129-150).

Πρόκειται περὶ εἰκόνων ζώων διὰ ζωγραφιστῶν ἐκ παλαιᾶς καταφύγια. Αἱ εἰκόνες δ' αὐταὶ προέρχονται ἐκ διαφόρων χρόνων, τὰς παλαιότατων ἐκ τῆς ἐποχῆς τοῦ λίθου.

JACQUES MILLOT, Sardaigne 1963 (= Σαρδηνία 1963), σ. 133-204.

Ἐκ τῶν ἐκδηλώσεων τοῦ λαϊκοῦ βίου τῆς νήσου ἐξετάζεται τὸ ἐνδυμα, τὰ κοσμήματα, ἡ ξυλοτεχνία, ἡ ὑφαντικὴ.

Tome IV (1964)

A. B. BAJPUT, Le monde perdu des Kalash (Kaliristan), σ. 3-28.

Εἰς τὴν ἐξτεταμένην ὄρεινὴν περιοχὴν τοῦ βορείου τμήματος τοῦ δυτικοῦ Πακιστάν ἐντὸς τριῶν κοιλάδων διαμένει λαὸς καλούμενος Kalash, ὁ ὁποῖος διαφέρει τῶν γειτονικῶν φυλετικῶς. Θεωρεῖται ὁ λαὸς οὗτος ὅτι εἶναι ἀπόγονος Ἑλλήνων στρατιωτῶν, Περσῶν ἢ Πάρθων, οἱ ὅποιοι ἤλθον καὶ ἐγκατεστάθησαν εἰς τὴν ἀπομεμονωμένην αὐτὴν περιοχὴν. Οἱ κάτοικοι ταύτης ἀνέρχονται εἰς 1.200. Τοῦ λαοῦ τούτου ἐξετάζεται ἡ ἀμφίεσις, ἡ κατοικία, ἡ οἰκονομία τοῦ τόπου, ἡ θρησκεία, ὁ γάμος, ἡ τελευτὴ καὶ αἱ ἐορταί. Πρόκειται περὶ ἐντελῶς πρωτογόνου λαοῦ εἰς ὅλας τὰς ἐκδηλώσεις τοῦ βίου.

ANNE MASSION, Les bâtons Africains décorés du Musée de l'homme, σ. 157-186.

Ἐξετάζονται ράβδοι καὶ βακτηρίαι ἐξ Ἀφρικῆς μετὰ διακοσμῆσεων, εὗρισκόμεναι εἰς Musée de l'homme εἰς Παρισίους. Ἡ ράβδος, ὥς γνωστόν, ἐκ παλαιότατων χρόνων εἰς τοὺς ἱστορικοὺς λαοὺς ἀλλὰ καὶ εἰς ἄλλους, ἀποτελεῖ ἔμβλημα πολιτικῆς ἢ θρησκευτικῆς ἐξουσίας. Γνωστὸν εἶναι ἤδη ἀπὸ τῶν Ὀμηρικῶν χρόνων τὸ βασιλικὸν σκήπτρον. Εἰς τὸ παρὸν ἄρθρον ἐρευνᾶται ἡ μαγικὴ, θρησκευτικὴ καὶ γονιμικὴ σημασία τῶν ράβδων τούτων, ἡ διακοσμητικὴ κλπ.

ROBERT CRESSWELL, La poterie libanaise, σ. 187-198.

Ἐξετάζεται ἡ τεχνικὴ τῆς λαϊκῆς κεραμευτικῆς εἰς τὸν Λίβανον.

Γ.Κ.Σ.

Oesterreichische Zeitschrift für Volkskunde, Neue Serie, Bd. XVIII, Wien 1964.

FRIEDR. JOH. FISCHER, Faschingritt, Ringelstechen, Pferderennen. Archivalische Nachrichten über den Untergang des Pferdekultes in Salzburg, σ. 1-8.

Ἐξέτασις ἐθίμων ἵπποδρομῶν καὶ ἵππασίας κατὰ τὰς Ἀπόκρεως καὶ τὴν ἑορτὴν τοῦ Ἁγίου Γεωργίου εἰς Σαλτσβοῦργον κατὰ τὸ δεῦτερον ἡμῖς τοῦ 18ου αἰῶνος.

ROBERT SCHINDLER, Der 100. und der 200. Tag in Bauernkalender und Wetterregel, σ. 76-88.

Σημασία τῆς ἑκατοστῆς καὶ διακοσιοστῆς ἡμέρας εἰς τὸ ἡμερολόγιον τῶν ἀγροτῶν καὶ εἰς τὴν λαϊκὴν μετεωρολογίαν, λογιζομένης πρὸς τοῦτο τῆς ἀρχῆς τοῦ ἔτους ἀπὸ τῆς 24 ἢ 25 Δεκεμβρίου.

L. SCHMIDT, Arthur Haberlandt zum Gedächtnis. Nachruf und Bibliographie (Mit 1 Abbildung), σ. 217-271.

Ἐκθεσις περὶ τῆς ἐπιστημονικῆς δράσεως καὶ βιβλιογραφικῆς ἀναγραφῆς τῶν δημοσιευμάτων τοῦ αὐστριακοῦ καθηγητοῦ Arthur Haberlandt (1889-1964), ἰδρυτοῦ ἐν Βιέννῃ μετὰ τοῦ πατρὸς του τοῦ Λαογραφικοῦ Μουσείου, ὡς καὶ τῆς Λαογραφικῆς ἐκεῖ ἐπιστήμης, ἀσχοληθέντος προσέτι καὶ μετὰ τὸν λαϊκὸν πολιτισμὸν τῆς Νοτιο-ανατολικῆς Εὐρώπης.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

Γ.Κ.Σ.
ΑΘΗΝΩΝ

Revista de Etnografie și Folclor, anul IX, București, 1964.

MIHAI POP, Caracterul istoric al epicii populare, σ. 5-15.

Ἐξετάζονται αἱ σχέσεις τοῦ δημώδους ἑθνικοῦ ᾄσματος μετὰ τὴν ἱστορίαν καὶ δὴ α) οἱ ἰδιαιτεροὶ τρόποι τῶν διαφορῶν κατηγοριῶν αὐτοῦ, εἰς τὸ ὁποῖον ἀντικατοπτρίζεται ἡ πραγματικότητα, καὶ β) ἡ ποσότης ἱστορικῶν πληροφοριῶν, πού παρέχει ἑκάστη κατηγορία τῶν ᾄσμάτων τούτων.

GH. CIOBANU, Intrudirea dintre ritmul dansurilor și al colindelor, σ. 33-69.

Μουσικολογικὴ μελέτη περὶ τῆς συγγενείας μεταξὺ τοῦ ρυθμοῦ τῶν χορῶν καὶ τῶν καλάντων.

A. FOCHI, Dimitrie Cantemir etnograf și folclorist, σ. 71-101, 119-142.

Ἱστοριολαογραφικὴ μελέτη, ἐν ᾗ ἐξετάζεται τὸ ἔργον τοῦ Δημητρίου Καντεμῖρ ἀπὸ «ἐθνογραφικῆς» καὶ λαογραφικῆς ἀπόψεως μετὰ παράθεσιν ποικίλων στοιχείων ἐκ τοῦ ἔργου τούτου.

AL. AMZULESCU, Cîteva observații cu privire la versul popular, σ. 105-111.

Παρατηρήσεις ἐπὶ τῆς μετρικῆς καὶ τοῦ ρυθμοῦ τῆς δημώδους ρουμανικῆς στιχογραφίας.

RADU OCTAVIAN MAIER, Așezările de călive la Arominii din Albania, σ. 183-189.

Περιγράφονται καὶ εἰκονίζονται μετὰ σχέδια καὶ εἰκόνας αἱ καλύβαι τῶν Κουτσοβλάχων τῆς Ἀλβανίας (*Αρβανιτόβλαχοι).

ANCA GIURCHESCU, Analiza structurii dansului popular românesc, σ. 191-199.

Μουσικολογικὴ ἀνάλυσις τοῦ ρουμανικοῦ λαϊκοῦ χοροῦ.

ELISABETA DOLINESCU, Pătrunderea unor creații culte și semiculte în cîntecul popular, σ. 261-274.

Μουσικολογική μελέτη περί της εισαγωγής μερικῶν λογίων καὶ ἡμιλογίων δημιουργιῶν εἰς τὰ δημῳδῆ ᾄσματα.

PAUL HENRI STAHL, Din istoricul cercetărilor de arhitectură populară romînească, σ. 275-291.

Ὁ συγγρ. ἀναφέρεται εἰς τὴν ἱστορίαν τῶν ἐρευνῶν διὰ τὴν ρουμανικὴν λαϊκὴν ἀρχιτεκτονικὴν.

MARIANA KAHANE, Baza prepentatonică a melodicii din Oltenia subcarpatică, σ. 387-411.

Μουσικολογική μελέτη τῆς προπεντατονικῆς βάσεως τῆς μελωδίας ἐν τῇ περιοχῇ τῆς ὑπὸ τὰ Καρπάθια Ὀλιτενίας.

G. SULITEANU, Introducere în culegerea și studierea folclorului muzical al Tătarilor Dobrogeni, σ. 545-576.

Εἰσαγωγή εἰς τὴν συλλογὴν καὶ μελέτην τῆς μουσικῆς λαογραφίας τῶν Τατάρων τῆς Δοβρουτσᾶς.

ELISABETA MOLDOVEANU-NESTOR, Cîntina Sărbătoare a secerişului. Cîntecele de seceriş din ținutul Năsăud-Transilvania, σ. 614-634.

Γίνεται λόγος περί τῆς ἑορτῆς τοῦ θερισμοῦ τῶν ἀμμητριακῶν μετὰ τῶν γενηκῶν ᾄσμάτων τοῦ θεοῦ εἰς τὴν περιοχὴν Năsăud τῆς Τρανσυλβανίας.

Δ. Β. Οἱ.

Revue des Études Sud-Est Européennes, tome I. Bucarest, 1963, No 1-4. (Éditions de l'Académie de la République Populaire Roumaine)

A. ROSETTI, Sur le traitement des groupes KS, KT dans les langues Balkaniques, σ. 153-154.

Ἐξετάζεται ἡ χρησιμοποίησις τῶν συμπλεγμάτων *ks, kt* εἰς τὰς βαλκανικὰς γλώσσας.

MIHAI POP, Le premier festival de folklore des pays balkaniques et de la zone de la mer adriatique, σ. 177-178.

Ἐκθεσις περί τῆς πρώτης λαογραφικῆς ἑορτῆς τῶν βαλκανικῶν χωρῶν καὶ τῆς περιοχῆς τῆς Ἀδριατικῆς, ἣ ὁποία ἔγινεν εἰς τὸ Βουκουρέστιον ἀπὸ 27 Ἰουλίου μέχρι τῆς 4 Αὐγούστου 1962.

ADRIAN FOCHI, Parallèles folkloriques Sud-Est Européens, σ. 517-550.

Ὁ συγγρ. ἐρευνᾷ συγκριτικῶς τὰς γνωστάς του παραλλαγὰς ᾄσμάτων τῶν βαλκανικῶν λαῶν μὲ θέμα τὸν ἥρωα (κλέφτην ἢ χαϊντούκ), πού πεθαίνει καὶ παραγγέλλει εἰς τοὺς συντρόφους του πῶς νὰ κτίσουν τὸ μνημα του καὶ πῶς νὰ ἀναγγεῖλουν τὸν θάνατόν του εἰς τοὺς οἰκείους του. Τὰ ᾄσματα τοῦ θέματος τούτου δὲν μετεδόθησαν κατὰ τὸν συγγρ. διὰ «μεταναστεύσεως», ἀλλ' ἐδημιουργήθησαν παντοῦ ἀνεξαρτήτως τὸ ἐν τοῦ ἄλλου. Τὰ προβλήματα τῆς μελέτης τίθενται χωρὶς νὰ λύωνται, ὥς ὁ ἴδιος λέγει.

Δ. Β. Οἱ.

Schweizeirsches Archiv für Volkskunde.**Band 59 (1963)**

CARL - HERMAN TILLAGEN, Zigeunerforschung in Skandinavien, σ. 2-13.

Ἐρευναι περὶ τῶν Ἀθιγγάνων εἰς τὴν Σκανδιναβίαν, ἐγκατασταθέντων εἰς τὴν Σουηδίαν τὸ πρῶτον ἀπὸ τοῦ ἔτους 1512.

DAN BEN - AMOS, Folklore in Israel, σ. 14-24.

Σύντομος ἔκθεσις περὶ τῶν λαογραφικῶν σπουδῶν εἰς τὸ Ἰσραήλ.

TRILOCHAN PANDE, The Concept of Folklore in India and Pakistan, σ. 25-30.

Συζητεῖται ἡ ἔννοια τοῦ ὅρου Folklore εἰς τὴν Ἰνδίαν καὶ εἰς τὸ Πακιστάν.

ABEL COETZEE, Afrikaans Folklore and Regional Ethnology (= Ἀφρικανικὴ λαογραφία καὶ περιφερειακὴ ἔθνολογία), σ. 31-35. Σύντομος ἔκθεσις τῶν λαογραφικῶν καὶ ἔθνολογικῶν μελετῶν εἰς νότιον Ἀφρικήν.

EIKE HABERLAND, Zur Volkskunde der Hoch - Äthiopier (Amhara and Tigray), σ. 35-48.

Συμβολὴ εἰς τὴν λαογραφίαν τῆς ὀρεινῆς Αἰθιοπίας (Amhara καὶ Tigray).

Band 60 (1964)

GEORG DUTHALER, Die Melodien der Alten Schweizermarsche, σ. 18-32.

Παρελάσεις λαϊκῶν μουσικῶν με ἑκατοντάδες τοσπάνων καὶ αὐλῶν κατὰ τὰς ἀποκρίας. Παρακίθονται ἀλέκτελόμενα μελωδία καὶ ἐξετάζεται ἡ ἀρχὴ τοῦ ἐθίου πιθανῶς ἐκ τοῦ 18 αἰ.

WALTER ESCHER, Das Schweizerische Hirtenland, σ. 53-72.

Ὁ συγγραφεὺς παρέχει εἰκόνα με χαρακτηριστικὰ στοιχεῖα τοῦ ποιμενικοῦ βίου εἰς τὴν Ἑλβετίαν.

HANS TRÜMPY, Aus Eduard Hoffmann-Krayers Briefwechsel, σ. 113-132.

FL. GUGGENHEIM - GRÜNBERG, Eduard Hoffmann-Krayer und die jüdische Volkskunde σ. 133-140.

Περὶ τοῦ Ed. Hoffmann-Krayer (1864-1936), ἰδρυτοῦ τῆς Λαογραφικῆς Ἐπιστήμης εἰς Ἑλβετίαν, πρῶτου ἐκδότου τῆς Διεθνoῦς Λαογραφικῆς βιβλιογραφίας καὶ συνεργάτου εἰς τὴν ἔκδοσιν τοῦ Λεξικοῦ τῶν Γερμανικῶν δεισιδαιμονιῶν, δημοσιεύεται εἰς τὸ πρῶτον ἄρθρον ἀνέκδοτος ἀλληλογραφία μετ' ἄλλων, ξένων, λαογράφων. Τὸ δεῦτερον ἄρθρον ἀναφέρεται εἰς τὴν προσφορὰν αὐτοῦ πρὸς μελέτην τῆς Ἰουδαϊκῆς λαογραφίας.

ROBERT WILDHABER, Bibliografische Einführung in die amerikanische Volkskunde, σ. 164-218.

Ὁ συγγραφεὺς εἰς τὸ μακρὸν τοῦτο ἄρθρον παρέχει παραστατικὴν εἰκόνα τῆς λαογραφικῆς δραστηριότητος εἰς τὴν Ἀμερικὴν εἰς σχετικὰ δημοσιεύματα, αὐτοτελῆ καὶ περιοδικά, ἐπίσης καὶ ἐπὶ τῶν σκοπῶν καὶ τῶν τάσεων γενικῶς τῆς ἐρεῦνης τοῦ λαϊκοῦ πολιτισμοῦ.

Studii de istorie literara și folclor, 1964. (Editura Academiei Republicii Populare Pomîne.

ION MUȘLEA, «Cîntare și vers la Constantin». Sfîrsitul lui Brîncoveanu în repertoriul dramatic al minerilor Romîni din nordul Transilvaniei, σ. 21-61.

Ὁ συγγρ. δημοσιεύει ἀνέκδοτον κείμενον λαϊκοῦ ἐμμέτρου δράματος, ἀναφερομένου εἰς τὸ τραγικὸν τέλος τοῦ ἡγεμόνος τῆς Βλαχίας Κωνσταντίνου Μραγοβιάνου. Τοῦτο ἐπαίξετο κατὰ τὸν παρελθόντα αἰῶνα εἰς λαϊκὰς παραστάσεις κατὰ τὰς χειμερινὰς ἑορτὰς ὑπὸ τῶν μεταλλωρῶν τῆς βορείου Τρανσυλβανίας.

D. POP, Folclorul literar al «Tribunei», σ. 107-162.

Εἰς τὴν μελέτην τοῦ ὁ συγγρ. σταχυολογεῖ καὶ βιβλιογραφεῖ συλλογὰς, μελέτας καὶ ἄρθρα λαογραφικοῦ περιεχομένου, ποὺ ἐδημοσιεύθησαν ἀπὸ τοῦ 1884-1903 εἰς τὴν ἐφημερίδα «Tribuna» τοῦ Sibiu τῆς Τρανσυλβανίας.

ENGEL KAROLY καὶ D. POP, Culegere de basme romînești a lui Zeyk János, σ. 223-242.

Ἐδῶ ἐξετάζεται ἡ συλλογὴ παραμυθίων τοῦ Οὐγγρου συγγραφέως Zeyk János (1786-1855).

A. B. OI.

Südosteuropa - Jahrbuch, Bd. 6 (Die Volkskultur der Südosteuropäischen Völker), München 1962.

ZORAN KONSTANTINOVIC, Die Volksprache der europäischen Südostens, σ. 10-11.

Εἰς ταύτην μελέτην εἰσάγει τὸν συγγρ. τὰ λαογραφικὰ γνωρίσματα καὶ τὰς κοινὰς ἀποχρῶν εἰς τὴν λαϊκὴν ποίησιν τῶν λαῶν τῆς νοτιοανατολικῆς Εὐρώπης.

CVETANA ROMANSKA, Die Haiducken in der bulgarischen Volksdichtung, σ. 34-41.

Κατατοπιστικὸν ἄρθρον περὶ τῶν τραγουδιῶν τῶν Βουλγάρων διὰ τὴν δράσιν τῶν Χαϊντούκων, δηλ. τῶν σωμάτων τῶν Κλεφτῶν εἰς αὐτοὺς, κατὰ τὴν τουρκοκρατίαν.

ELEUTHERIOS N. PLATIS, Die neugriechische Volksdichtung, σ. 42-57.

Πληροφοριακὸν ἄρθρον περὶ τῆς ἀρχῆς τῆς γενέσεως τῶν Ἑλληνικῶν δημοτικῶν τραγουδιῶν, τῶν συλλογῶν αὐτῶν καὶ τῆς αισθητικῆς ἀξίας των. Ἀκολουθοῦν ἀναλύσεις ἀκριτικῶν τραγουδιῶν, παραλογῶν, κλέφτικων καὶ ἄλλων.

RICHARD WOLFRAM, Der Volkstanz als kulturelle Ausdruckform der südosteuropäischen Völker, σ. 63.

Ἀξιόλογος πραγματεία μετὰ παραθέσεως εἰκόνων περὶ τοῦ λαϊκοῦ χοροῦ εἰς τὴν νοτιοανατολικὴν Εὐρώπην ὡς μέσου ἐκφράσεως πολιτισμοῦ. Γίνεται λόγος καὶ περὶ Ἑλληνικῶν χορῶν.

ROBERT SCHWANKER, Volksmusik und Volkslied in Albanien. Neue Forschungen und Ergebnisse, σ. 85-95.

Ἐκθεσις περὶ τῶν μελετῶν ἐπὶ τῆς ἀλβανικῆς λαϊκῆς μουσικῆς καὶ τῶν δημοτικῶν τραγουδιῶν.

HRISTO VAKARELSKI, Charakteristische Merkmale der bäuerlichen Volkskultur in Bulgarien, σ. 125-133.

Χαρακτηριστικὰ γνωρίσματα τοῦ ἀγροτικοῦ λαϊκοῦ πολιτισμοῦ εἰς Βουλγαρίαν.

Γ. Κ. Σ.

Zeitschrift für Balkanologie, Jahrgang II, 1964.

FR. DÖLGER, Hochzeit in Prosotsani, σ. 33-37.

Περιγραφή της τελετής του γάμου εις Πρωσοτσάνην Δράμας.

DEM. J. GEORGACAS, Place and other Names in Greece of various Balkan origins, σ. 38-76.

‘Ο συγγρ. εξετάζει τοπωνύμια ἔθνικα, ὡς τὰ Βουρβά, Βέρβενα, Βρόνας, Δραγάτοι, Νούδα, Τρίκαλα, Μελιγκοί, Ἐξερίται κ.λ.π. ὡς πρὸς τὴν ἔτυμολογικὴν ἀρχὴν αὐτῶν.

WILH. LETTENBAUER, Die Volkskultur der Balkanslaven in ihren Beziehungen zu auserslavischen kulturkreisen, σ. 113-125.

Ἐξετάζεται ὁ λαϊκὸς πολιτισμὸς τῶν Σλάβων τῆς Χερσονήσου τοῦ Αἴμου εἰς διαφόρους ἐκδηλώσεις του, ἰδίᾳ εἰς τὸ κεφάλαιον τῆς λαϊκῆς πίστεως καὶ τῆς δεισιδαιμονίας ἐν συγκρίσει πρὸς ἀναλόγους εἰς τοὺς γειτονικοὺς λαϊκοὺς πολιτισμούς, ἰδίᾳ τὸν Ἑλληνικόν.

MILAN VASIC, Die Martolosen im osmanischen Reich, σ. 172-189.

Συζητεῖται ὁ θεσμὸς τῶν ἀρματολῶν εἰς τὸ Ὄσμανικὸν κράτος τῆς Βαλκανικῆς, ὁ ὁποῖος ὑποστηρίζεται ὅτι παρελήφθη ἐκ τῶν Βυζαντινῶν κατὰ τὸ πρῶτον ἡμῖς τοῦ 15ου αἰῶνος.

WALT. WÜNSCH, Geschichte und Namen der volkstümlichen Streichinstrumente des Balkans, σ. 180-197.

Γίνεται λόγος περὶ τῆς ἱστορίας εἰς τοὺς λαοὺς τῆς Χερσονήσου τοῦ Αἴμου τῆς χρήσεως τῶν λαϊκῶν ὀργάνων καὶ τῶν ὀνομασιῶν, τὰ ὅποια παίζονται μὲ τόξον (οἶον ἡ λύρα, ὁ κεμεντζές, ἡ gadulka, ἡ gusle, τὸ tarabab, κ.λ.π.).

Γ. Σ. Κ.

Zeitschrift für Volkskunde, 60 Jahrgang 1964, W. Kohlhammer Verlag, Stuttgart.

HERM. HINZ, Zur Vorgeschichte der Niederdeutschen Halle, σ. 1-22.

‘Ο συγγρ. ἐρευνᾷ εἰς τὴν πεδινὴν Γερμανίαν τὴν λαϊκὴν ἀρχιτεκτονικὴν μορφήν τῆς στοᾶς (Halle), ἡ ὁποία ὡς μορφή οἰκοδομίας ἐμφανίζεται ἐνταῦθα κατὰ τοὺς μεσαιωνικοὺς χρόνους κλπ.

ELF. GRABNER, Verlorenes Mass und heilkräftiges Messen. Krankheitserforschung und Heilhandlung in der Volksmedizin, σ. 23-34.

‘Ο συγγρ. ἐξετάζει τὸ ἐνδιαφέρον θέμα τῆς ἀπωλείας τῆς σωματικῆς δυνάμεως καὶ τοῦ ἀναστήματος ἐξ αἰτίας ὀρισμένων ἀσθενειῶν καὶ τῆς θεραπείας τῆς βλάβης ταύτης διὰ τῆς μετρήσεως τοῦ ὕψους τοῦ σώματος διὰ νήματος, τὸ ὁποῖον κατόπιν καταστρέφεται.

GÜNTER BIRKNER, Eine musikalische Katalogisierung des neueren deutschen Volkslieds, σ. 35-53.

Προτείνεται εἰδικὸν σύστημα συντάξεως καταλόγου τῶν μελωδιῶν τῶν νεωτέρων γερμανικῶν τραγουδιῶν.

Γ. Κ. Σ.

ΠΙΝΑΞ ΤΟΠΩΝΥΜΙΩΝ

Ἁγία Παρασκευή 230
Ἀμάριον Ρεθύμνης 172
Ἀμοργὸς 3,4,6,7, 40
Ἀναθεματισμένη, Ἀναθεματί-
στρα 5
Ἀνεμοδούρι 207
Ἀνταρτικὸν (πρόφην Ζέλοβον)
230
Ἀργυρόκαστρον 5
Ἀστράκα 14
Βυζάριον 172

Γαῖα βλ. Γραιά
Γαλανάδες Νάξου 4
Γραιά ὡς Γαῖα—Γραιὰς γκράιμα
— μνήμα — πήδημα — σω-
ρὸς 6

Ἐμπορειὸς βλ. Ἱμπορειὸς
Ἡπειρος 3,13,14,15,16,17,19,
20
Ἡράκλειον 172

Θράκη 3, Ἀνατολική Θράκη
3, 232

Θραψίμι Καρδίτης 3,5
Θεσσαλία 3

Ἱμπορειὸς 217,218

Κάβος τῆς γραιᾶς ποδιᾶς 194
Καρδίτσα 5

Καρθαία 4
Κὰρς Καυκάσου 232
Κάστρο Ρήγαινας βλ. Ρήγαι-
νας Κάστρο
Κέα 3,4
Κλειναί (Ἄνω) 230,234, 237
— Κάτω 230
Κολοκριά 5
Κομοτηνή 53
Κούτρα: κορυφή τῆς Ροδό-
πης 5
Κύθηρα: 3,4
Κύπρος 3,5,6,7, 97

Λειβαδάκι τοῦ Ρομποῦ 14
Λεύκαρον Ἡπείρου 3

Μανδράκιον 218
Μαρκουλή (τά) 4
Μαύρη θάλασσα 178
Μεστά Χίου 5
Μικρά Ἀσία 232
μνήμα Γραιᾶς βλ. Γραιᾶς μνήμα
Μυτιληνοὶ 190,191

Νάξος 3,6
Νικιά (τά) 218
Νίσυρος 217

Ὀριον Εὐβοίας 5

Παλαιόκαστρον 190, 191, 194

Παλιόχωρα 187
Παπάγιαννης 230
πήδημα Γραιᾶς βλ. Γραιᾶς πῆ-
δημα
Πυθαγόρειον (πρόφην Τηγάνι)
190,191,194
Πυλία 204
Πύργος Ἀγίας Μαρίνας 4
Ρέθυμνος 172
Ρήγαινας κάστρο 3
Ρωμυλία Ἀνατολ. 3,6

Σαμόκοβον Ἀνατ. Θράκης 5
Σάμος (Χώρα) 190, 191, 197
Σαμυρὸν (βράχο) 194
Σατουνεῖκα 185
Σπόλες 4
Στενίμαχος Ἀνατ. Ρωμυλίας
5,7
σωρὸς Γραιᾶς βλ. Γραιᾶς σωρὸς
Σωφράτικα 5

Τυρὸς Τσακωνίας 185
Τυροῦ παραλία 185

Φιγαλία 194
Φιλώτιον 4

Χάλκη 217
Χίος 3
Χλωρίς 231
Χώρα (Σάμου) 190,191,197

ΠΙΝΑΞ ΛΕΞΕΩΝ, ΚΥΡΙΩΝ ΟΝΟΜΑΤΩΝ ΚΑΙ ΠΡΑΓΜΑΤΩΝ

*Αγία Αικατερίνη 12
 — Βαρβάρα 234
 — Μαρίνα 3, 4
 αγίασμα 234
 αγιασμός σπόρου 232
 *Άγιος Γεώργιος 49, 235
 — 'Ηλίας 29
 — Μηνάς 233, 234
 — Μόδεστος 233
 — Σπυρίδων 233, 234
 — Παντελεήμων 234
 — Τρύφων 233, 234
 *Αγίου Δημητρίου φρούριον 5
 *Αδάμ 11, 12, 13, 21, 22, 24,
 25, 27, 28, 29, 30 — ζώμα 31
 — σπυρίδιον 31
 *Αη Συμὸς 253
 *Α'ιά Δύναμι 224
 Αἰγιαλλού· βλ. Γιαλλού
 αἰμοστασία 71
 ἀκονάκι 70
 *Αλέξανδρος : Μέγας *Αλέξαν-
 δρος 238
 ἀλετрасίδερο 92
 ἀλωνισμοῦ ἔθιμον· βλ. ἔθιμα
 ἀμυγδαλίτις 70
 *Αναξαρέτη 7
 *Αναστενάρια 251
 ἀνεμοστρόβιλος 75
 *Ανεράδες· βλ. Νεράϊδες
 ἀνθραξ 59, 70
 anneau 110
 *Αντίχριστος 26
 *Αντράες· βλ. Νεράϊδες
 ἀξίνη 85, 90
 ἀπολίθωσις γριᾶς 6, 7, 238
 — ἐκ κατάρας 7· βλ. καὶ γραιᾶ
 «ἀπολυτός» συρτός· βλ. χορός
 argent en lame 109
 *Αρης 7
 *Αρχεοφῶν 7

ἀρμυροπίττι 225, 226
 ἀρρενογονία 53
 *Αρσινόη 7
 *Αρτας γεφύρι 49
 *Αρχάγγελος 238
 ἄσκαυλος (τσαμπούνα) 193
 ἄσματα ἀκριτικά 192 — γαμήλια
 192 — ἐσὺ 'σαι ἕνας ἥλιος 210
 — ἔρρυθμα 174 — κλέφτικα
 καὶ ἱστορικά 205 — Κωσταν-
 τάκης ὁ μικρός 192 — Αἰέτης
 ἀντρεωμένος 205 — Αἰτρεν-
 τικά 192 — Μῶ — ἀποσταλὴν
 μεγάλη 212 — *Οὐρανὸς τῆς
 Παναγίας 192 — *Τεμάχαι
 τί ἔγινε· πηλὰ πρὸ *Ανεμο-
 δούρι 207 — Τριάντα κατὰ
 βία κίνησαν 209
 ἀστραπή 76
 ἄττος 225
 ἀφανός 201
 *Αφροδίτη 7
 βαρδάλακες, βαρδάλακοι· βλ.
 βρικόλακες
 βάτος 49
 βελόνη 54, 55
 βελονιάζω 192
 βιβλιογραφία τῆς Ἑλληνικῆς
 λαογραφίας τοῦ ἔτους 1963
 115 — 171 — Χάλκης καὶ Νι-
 σύρου 218
 βιολὶ 177
 Βλαστός Παῦλος 172
 Βογόμιοι 11, 23 — Βογόμιλος
 *Ιερεμίας 24
 βουβάλι 18
 βούκα 226
 βραχνάς 75
 βρικόλακες 74, 221, 222
 γαμήλιος συρτός 252

γάμου τελεταί 252
 γαστρεντερίτις 70
 Γελλού· βλ. Γιαλλού
 Γερακίνας χορός· βλ. χορός
 γεροντοκτονία 201
 Γιαλλού 51, 52, 54
 Γιαλλουδοχάρτι 41
 γίδα 15 — γίδια 16, 17
 Γιλλόβρωτα : νεογέννητα παι-
 διὰ 50
 γιορτή 199, 200
 γκαμήλα 18
 γκουριτζά 14
 Γλυκᾶς Μιχ. 21
 Γνωστοί 11, 23
 γραιᾶ προδοταί : εἰς παραδόσεις
 3 - 7 — εἰς παροιμίας, μαγι-
 κάς πράξεις, παραμύθια 6.
 βλ. καὶ ἀπολίθωσις γριᾶς
 δαίμων 13
 δάφνη 49, 236
 δεσίματα (κατάδεσμοι) 59, 80
 δέσμο 77
 Διγενὴ θάνατος 49
 δῆγματα 72
 διάβολος 11, 12, 13, 14, 15, 16,
 17, 18, 19, 20, 21, 22, 24, 25,
 26, 27, 28, 30, 32, 33, 35, 36,
 37, 38 — κουτσός 13, 32 —
 λυκοφαγωμένος 32 — μονο-
 πόδαρος 32
 διατονικὸν γένος 176
 δίκαιον λαϊκὸν 197
 δόδιος διὰ πάσχοντας 225
 δοθῆντες 57
 δρεπάνι 92 — δρέπανον 85, 90
 δρόμπα 76
 διαβαστάριον 40, 43
 διπλός (χορός)· βλ. χορός
 Δωδεκαήμερον δαιμόνια 221

ἔθιμα: ἁλωνισμού 253 — θερισμοῦ 219, 220 — πασχαλινὰ 252 — πρωτοχρονιάς 219 — σπογγαλιέων 252

Ἐκθέσεις Λαογραφικῶν ἐρευνῶν: εἰς τὸ ἀρχεῖον Παύλου Βλαστοῦ ἐν τῷ Ἱστορικῷ Ἀρχεῖφ Κρήτης 172-173 — εἰς τὴν περιφέρειαν Φωκίδος 173-183 — εἰς τὴν περιοχὴν Τυροῦ Τσακωνίας 185-188 — εἰς Σάμον 190-201 — εἰς ἐπαρχίαν Πυλίας 204-214 — εἰς Χάλκην καὶ Νίσυρον 217 — εἰς τὴν περιοχὴν τοῦ νομοῦ Φλωρίνης 230-239

Ἐκθέσεις πεπραγμένων τοῦ Λαογραφικοῦ Ἀρχείου κατὰ τὸ ἔτος 1964 255-260

ἐλαία 49

ἐλάτι 36

ἐλμινθίασις 71

Emploi des métaux dans diverses superstitions, ainsi que dans d'autres pratiques magiques se rapportant à la vie social du peuple 108 - 114

Ἐνετοί 3

ἐνενάσημος 176

ἐξάσημος ρυθμὸς 175

Exorcismes de Gello d'après des manuscrits d'Amorgos 51-52· βλ. καὶ Γιαλλοῦ

ἐξορκισμοὶ 40-51

ἐπιληψία 57, 69

ἐπούλωσις τραύματος 71

ἐπτάσημος ρυθμὸς 175

ἐργαλεῖα γεωργικά: κατὰ τὸν γάμον 85-89 — κατὰ τὴν γέννησιν, βάπτισιν, καὶ θερισμὸν 89-90

Ἐρησιάναις 7

ἐρυσίπελας 69

Εὔα 12, 22, 24, 28, 29

Εὐχίται 23

Femme: La vieille femme comme traîtresse dans les légendes populaires grec-

ques 8 - 10

fer à cheval 110

ζεύγλη 85

ζηληκούρις 73

Ζιγαβηνὸς Εὐθύμιος 22, 29

ζιοῦρα 70

ζουρνὰς 178

ζύγισις τελεστικὴ ἑορταστῶν 186

ἦλοι 53-68 — ἦλος ἄβαλτος

57 — ἄβριχους 56 — ἦλων

χεῖσις πρὸς θεραπείαν δια-

φόρων νόσων 56-59 — ἦλω-

σις 60-68· βλ. καὶ καρφί

Ἡρακλῆς 194

Instruments agricoles 112

Ἰούδα καὺσις ἐθῶν κατὰ τὸ

Πάσχα. 199-200, 253

Ἰφίς 7

κάβρος 138

κάγιοι 74

Καδῆ παραστάσις 208

κακοψύχη 71

καλαθοπλεκτική 254

Καλαματιανὸς συρτός· βλ. χορός

Καλικάντζαροι 75, 235

Καλομοῖρες 222

Καλύμνικος χορός· βλ. χορός

καματερό 82

καψάλισμα οὐρᾶς ζῴου 233

καρφί ἄβαλτο 59 — ἄφορο 57

— καινούργιο 54· βλ. καὶ ἦλοι

καρφίς 5, 54, 55

κάρφωμα 54 — μαχαιριοῦ 82

— καρφώματα 59, 66 — εἰς τὸν

γάμον 62-64

κατάδεσμοι· βλ. δεσμάτα

καταπασσάλευσις ἢ καταπερό-

νησις 58, 65, 66, 80, 81—Χά-

ρον 55

καταπερόνησις· βλ. καταπα-

σάλευσις

κατοπτρομαντεία 227

κεραυνὸς 93

κιθάρα 177

Κινηματογραφῆσεις μορφῶν

τοῦ λαϊκοῦ βίου 251-254

ciseaux 110

κλαρίνο 177

clef et la serrure 110

κληδονομαντεία 226

κληματαριά 49

clous 110

κότσαρι χορός· βλ. χορός

κουνητὸς συρτός· βλ. χορός

κούνιες 236

κούπας χορός· βλ. χορός

κουτσὸς χορός· βλ. χορός

Κρήτης χορός· βλ. χορός

κρίκος σιδηροῦς 102

κολλήγοι 198

κομιτατζήδες 238

«κουνητὸς» συρτός· βλ. χορός

couteau 111

κουτσοπόδαρος· βλ. διάβολος

κυρολόγημα 59

κυαμομαντεία 226

κώδωνες 94, 95

λάβωμα 72

λαγός 17

Λάνδος Ἀγάπης 27

λαοῦτο 177

λαουτοκίθαρον 177

λατρευτικά ἔσματα· βλ. ἔσματα

λέβης 93

Légendes dualistes néo-hel-

léniques inédites 38-39

Légendes sur la petrifica-

tion d'une vieille femme

traîtresse 10

λίθος 5

λίνου κατεργασία 254

λουθ'νάρια 56

λούμπινα 49—λουμπουναριά 49

λούσματα 98

λύκος 13, 14

Λυκόφρων 6

Μαγικαὶ ἐνέργειαι πρὸς πρό-

κλησιν μαντικῶν ὄνειρων

225

Μακεδονίας χορός· βλ. χορός

Μαλεβιζιώτικος χορός· βλ.

χορός

μανάρα 91

μαντικὴ 83

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

Μάρτης (μήνας) 6—Μάρτης (τό
ἐκ νημάτων βραχιόλιον τῆς
1ης Μαρτίου) 201

μασά, μασιά 93, 96

μάτι κακὸ 55, 59

μάχαιρα 75—μαχαίρας ἡ μα-
χαιριῶν προστατευτικὴ ση-
μασία 77-79 —χοῖσις πρὸς
ἀποδίωξιν τοῦ κακοῦ ἀπὸ
τοῦ νέου ζεύγους 79-80
—χοῖσις εἰς τὸν γάμον 73,
77-81 —μαχαίρι μαυρομά-
νικο 68, 69, 70, 72, 76, 77,
84 —εἰς τὴν λεγὼν καὶ τὴν
βασκανίαν 73

μελῳδαίαι συλλαβικαὶ καὶ με-
λῳδαίαι πεποικιλμέναι μὲ διά-
φορα μελίσματα 174

Μεσσαλιανοὶ 23

μετάδοσις δυνάμεως 82

métal simple 109

μέταλλα: χοῖσις εἰς μαγικάς,
διδασκαλίας καὶ ἄλλας
ἐπεργασίας καὶ πράξεις τοῦ
παιδ. 73, 114

μήλον βρώσις 196

μητᾶτο 253

Μιαροῦσα 72

Mission folklorique: dans la
région de Tyrös (province
de Kynouria, Péloponnè-
se) du 28 juillet au 8 août
1964, 189 —dans l'île de
Samos du 13 juillet au 11
août 1964, 202-203—dans
les îles de Chalki et Nis-
syros Dodécannèse, du 13
août au 13 septembre 1964,
229-230—dans la région
de Florina (Grèce du
Nord) (13 août au 14 sept.
1964) 239-240 — Mission
musicale dans la province
de Phocide du 16 juillet
au 6 août 1964, 183-184—
dans la province de Pylie
(Messini-Péloponnèse) de
16 juillet au 14 août 1964,
215-217

Μοῖραι 238: βλ. καὶ προσφοραὶ

μοιρολογία: Θεοδωράκη μου

213 — ξύπνα, μάτια μου 213

μολυβδομαντεία 104, 107

μόλυβδος 104

μοναστήρι Ἀγίας Μαρίνας 4

— Χοζοβιωτίσσης 40

monnaie 109: βλ. καὶ νόμι-
σμα

μουρνιά 82

μουσικὰ ὄργανα 214

μουσικαὶ ἀποστολαί: εἰς τὴν
περιφέρειαν Φωκίδος 173-
183 — εἰς ἐπαρχίαν Πυλίας
204-214

μουσική, ρυθμοὶ ἐξάσημοι, ἐ-
πτάσημοι 75

μπάλλος: βλ. χορὸς

μύλος 18, 19, 35

mythe de la vieille traitresse
dans l'antiquité 19

Νεράϊδες 67, 74, 196-222

νόμισμα 55, 109: βλ. καὶ mon-
naie 109
νταούλι 86, 178

Objets domestiques, ustensi-
les, outils 102-113: βλ. καὶ

οἰκιακὰ ἀντικείμενα

ὀβολὸς 238

οἰκία 232

οἰκιακὰ ἀντικείμενα (ἐργαλεῖα,
σκευὴ κ.ἄ.) 93-104: βλ. καὶ
objets domestiques

ὀκτάσημος 176

ὄμβρος 93

ὀφθαλμῶν ἀσθένεια 70

παμπούνιασμα 222

πανήγυρις Ἀθ. Συριοῦ 253 —
ποιμενική 253

παραδόσεις αἰτιολογικαὶ 196 —
δυϊστικαὶ 13 — θρησκευτικαὶ
222, 237 — περὶ Νεράϊδων
196 — γραῖα προδότις 3-7
— γιὰ τὴν Πόλιν καὶ τὸν
Κων/νο Παλαιολόγο 194-196

παραθύρι Παναΐας ἡ τοῦ Σω-
τήρη 225

παραλογαὶ 192

Πάσχα 252: βλ. καὶ ἔθιμα

πάτημα 71

Παυλικιανοὶ 11, 23

πειραταὶ 4

πέλεκυς 85

πεντάσημος 176

πεντοζάλης: βλ. χορὸς

περίαπτα 59: βλ. καὶ φυλακτὸν

Περιοδικὰ ληφθέντα κατὰ τὰ
ἔτη 1964-1965 ἐξ ἀνταλλαγῆς
πρὸς τὴν Ἑπετηρίδα, δω-
ρεᾶς καὶ ἀγορᾶς 261-270

περισχοινισμὸς 253

περόνη 55

περπερούνα 238

πέταλο τ' Ἀι Γιωργίου 194

Petrification de la vieille
traitresse par Aphrodite
— par malediction 10

πηδηχτός βλ. χορὸς

Πίναξ ὀνομάτων συγγραφέων
τῆς λαογραφικῆς βιβλιο-
γραφίας 161-168 — περιεχο-
μένων τῆς βιβλιογραφίας
169-171

πιττί τ' Αἰοῦ Βασιλείου 226

Πλάτων 23

plomb 114

ποδαρικό 198

πονοκέφαλος 70

πονομάσταρος 73

πρόβατα 13, 14, 17

προστάτης (ἀσθένεια) 70

προσφοραὶ εἰς Μοῖρας 221: βλ.

καὶ Μοῖραι — πρόσφορον 233

Πρωτομαγιά 251

πελέα 49

πῦρ οἰκογενειακὸν 185

πυρετός ἐπιλόχιος 57

πυροστιά 94, 103

Recherches folkloriques sur
les archives de Pawl Vla-
stos aux Archives Histo-
riques de Crète, à la Canée
172-173

Revue reçue pendant les
années 1964-1965 par dona-
tions, achat et en échange

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΘΗΝΑΝ

de l' Annuaire des Archives de Folklore 261-270

ρίμμα 70

ρυθμός ἐλευθερός 174 — ἐννεάσημος 176 — ἐξάσημος, ἐπτάσημος 175 — ὀκτάσημος 176 — πεντάσημος 176 τετράσημος 175

Σαϊτανᾶς Σαϊτάνης, Σαταναήλ, Σατανᾶς· βλ. διάβολος

Σαμψών 194

σαντούρι 177

σεϊτανικά 73

σιγανός χορός· βλ. χορός

σιδερικά (ζυγί, ὄνι κ λ.π.) 92

σίφων 76

σουβλί σιδερένιο 59 — σουβλιά 220

σούστα χορός· βλ. χορός

σπλήν 91 — πάθησις 69 — φλόγωσις 73

σπαγγαλιών ἔθιμα· βλ. ἔθιμα ἀπορὰ δημοτικῶν 254

Σταχτοπούτα 197

στοιχειό 236

στέρφον 81

στέφανα 99

στρόφος 91

Συλλογαὶ λαογραφικαὶ κατατεθεῖσαι εἰς τὸ Λαογραφικὸν Ἀρχεῖον κατὰ τὸ ἔτος 1964, 241-250

συναπάντημα κακὸν 68

συρτός χορός· συρτός σιὰ τρία βλ. χορός

ταβούλι· βλ. νταούλι

ταιψὶ ἢ τειψὶ 95, 96

τενεκέδες 94

τέρριν 72

τετράσημος 175

τειψὶ βλ. ταιψὶ

τζαμάρα· βλ. τζουρλας

Τζέτζης Ἰω. 6, 7

τζουρλας ἢ τζαμάρα 20

τόντζι : μυτερό σίδερο 19

τραγουδία κλέφτικα καὶ ἱστορικά· βλ. ἄσματα

τρισκατάρατος· βλ. διάβολος

τσάμικος· βλ. χορός

τσαμπούνα· βλ. ἄσκαυλος

τυφὼν 93

ὕδρωπικία 79

ὄνι 85

ὕφαντικὴ 252, 253

φάμπρικα (ἐλαιοτριβεύον) 252

φανός 225

φίλτρα 65, 80

Φίλων ὁ Ἰουδαῖος 23

φλόγωσις τοῦ πνεύμονος 73 — τοῦ ἥπατος 73 — τοῦ σπληνός· βλ. σπλήν

φόβος 70

φρούριον 3

φυλακτὸν 102· βλ. καὶ περιόπτα

φυλλομαντεῖα 201, 226

φωτιᾶς Ἀη Γιάννη 251

χάλαζα 76, 93

Χαλκίδιος 23

χανιωτικὸς συρτός· βλ. χορός

χασάπικος χορός· βλ. χορός

χειραψία χορευτικὴ 186

χελώνια 56, 70

Χοζοβιωτίσης μονή· βλ. μοναστήρι

χοιρόλαιμος 73

Χορός : ἀπολυτός συρτός 176

— γαμήλιος συρτός 252 —

Γερακίνας 252 — διπλὸς 208

— Καλαματιανὸς συρτός 176

— Καλὺνιος 253 — κότσαρι

252 — κουνητός συρτός 176

— κούπας 227 — κουτσός 254

Κρήτης 254 — Μακεδονίας

254 — Μαλεβιζιώτικος 254 —

μπάλλος 193 — πεντοζάλης

252 — τηρητικός 193 — τσιγανός

254 — τούστα 253 — στα φέτα

193 — συρτός 252, 254 — τσά-

μικος 176, 193 — Χανιώτικος

συρτός 252 — χασάπικος 254

Χριστός, 12, 13, 14, 15, 16,

17, 20

ψαρόμυγα 18

Ψελλὸς Μ. 50

Ψυχοσάββατον Πεντηκοστῆς 236

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ
(TABLE DES MATIÈRES)

σελ.

Γ. Κ. Σπυριδάκης: Ἡ γράϊα ὡς προδότις εἰς δημῳδαίς νεοελληνικάς παραδόσεις· (La vieille femme comme traîtresse dans les légendes populaires grecques) 3— 10

Δημ. Β. Οικονομίδης: Ἀνέκδοτοι δυϊστικαὶ παραδόσεις τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ. (Légendes dualistes néo-helléniques inédites) 11— 39

Σ. Δ. Ἡμελλος: Ἐξορκισμοὶ τῆς Γελλοῦς ἐκ χειρογράφων ἐξ Ἀμοργοῦ. (Exorcismes de Gello d'après de manuscrits d'Amorgos) 40 —52

Ἄννα Παπαμειχάλη: Χρήσις τῶν μετάλλων εἰς μαγικάς, δεισιδαιμόνας καὶ ἄλλας ἐνεργείας εἰς τὸν κοινωνικὸν βίον τοῦ λαοῦ. (Emploie des métaux dans diverses superstitions, ainsi que dans d'autres pratiques magiques se rapportant à la vie sociale du peuple) 53—114

Ἄγγ. Ν. Δευτεραῖος: Βιβλιογραφία τῆς ἑλληνικῆς λαογραφίας τοῦ ἔτους 1963. (Bibliographie du folklore grec de l'année 1963) 115—171

Ἐκθέσεις περὶ τῶν λαογραφικῶν ἀποστολῶν κατὰ τὸ ἔτος 1964).
(*Rapports sur les missions folkloriques pendant l'année 1964*)

Γ. Κ. Σπυριδάκης: Λαογραφικὴ ἔρευνα εἰς τὸ Ἀρχεῖον Παύλου Βλαστοῦ ἐν τῷ Ἱστορικῷ Ἀρχεῖῳ Κρήτης. (Recherches folkloriques sur les archives de Paul Vlastos, aux Archives Historiques de Crète, à la Canée) 172—173

Σπυρ. Δ. Περιστέρης: Λαογραφικὴ μουσικὴ ἀποστολὴ εἰς τὴν περιφέρειαν Φωκίδος (16 Ἰουλίου - 6 Αὐγούστου 1964). (Mission musicale dans la province de Phocide du 16 Juillet au 6 août 1964, 173—184

Κωνστ. Ρωμαῖος : Ἐκθεσις λαογραφικῆς ἐρεῦνης εἰς τὴν περιοχὴν Τυροῦ Κυνουρίας (28 Ἰουλ. - 8 Αὐγούστ. 1964). (Mission folklorique dans la région de Tyros (province de Kynouria, Péloponèse du 14 Juillet au 8 août 1964)	185—189
Σ. Δ. Ἡμελλος : Ἐκθεσις λαογραφικῆς ἀποστολῆς εἰς Σάμον (13 Ἰουλ. - 11 Αὐγ. 1964). (Mission folklorique dans l'île de Samos du 13 Juillet au 11 août 1964)	190—203
Σταῦρ. Καρακάσης : Ἐκθεσις μουσικῆς ἀποστολῆς εἰς ἐπαρχίαν Πυλίας (16 Ἰουλ. - 14 Αὐγ. 1964). (Mission musical dans la province du Pylie (Messini - Péloponèse) de 16 Juillet au 14 août 1964)..	204—217
Ἄννα Παπαμιχαήλ : Ἐκθεσις λαογραφικῆς ἐρεῦνης εἰς Χάλκην καὶ Νίσυρον (13 Αὐγ. - 13 Σεπτ. 1964). (Mission folklorique dans les îles de Chalki et Nisyros (Dodécanèse), du 13 août au 13 septembre 1964)	217 - 230
Α. Ν. Δευτεραῖος : Ἐκθεσις λαογραφικῆς ἀποστολῆς εἰς τὴν περιοχὴν τοῦ νομοῦ Φλωρίνης (13 Αὐγ. - 14 Σεπτ. 1964). (Mission folklorique dans la région de Florina (Grèce du Nord) (13 août - 14 septembre 1964))	230—240
Λαογραφικαὶ συλλογαὶ κατατεθεισά εἰς τὸ Λαογραφικὸν Ἀρχεῖον κατὰ τὸ ἔτος 1964. (Collections folkloriques, déposées aux Archives de folklore pendant l'année 1964) .. .	241—250
Κινηματογραφῆσεις μορφῶν τοῦ λαϊκοῦ βίου κατὰ τὰ ἔτη 1962 - 1964. (Archives de Cinematographie. Matériel folklorique cinématographié pendant les années 1962-1964) .. .	255—260
Γ. Κ. Σπυριδάκης : Ἐκθεσις πεπραγμένων τοῦ Λαογραφικοῦ Ἀρχείου κατὰ τὸ ἔτος 1964. (Exposé sur l'activité des Archives de Folklore pendant l'année 1964)	251—254
Περιοδικὰ ληφθέντα κατὰ τὸ ἔτος 1964 ἐξ ἀνταλλαγῆς πρὸς τὴν Ἑπετηρίδα, δωρεῶν καὶ ἀγορᾶς. (Revue reçues pendant l'année 1964 par donation, achat et en échange de l'Annuaire des Archives de Folklore)	261—270
Πίναξ τοπωνυμίων	271
Πίναξ λέξεων, κυρίων ὀνομάτων καὶ πραγμάτων	272—275

ΔΗΜΟΣΙΕΥΜΑΤΑ ΤΟΥ ΛΑΟΓΡΑΦΙΚΟΥ ΑΡΧΕΙΟΥ ΤΗΣ ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ ΑΘΗΝΩΝ

1) Ν. Γ. ΠΟΛΙΤΟΥ, Λαογραφικά σύμμεικτα. Τόμ. Α'. 'Εν 'Αθήναις 1920, 8ον, σελ. 304. Δρχμ. 100

2) Ν. Γ. ΠΟΛΙΤΟΥ, Λαογραφικά σύμμεικτα. Τόμ. Β'. 'Εν 'Αθήναις 1921, 8ον, σελ. 375 [Ἐξηντηλήθη]

3) ΣΤΙΑΠ. Π. ΚΥΡΙΑΚΙΔΟΥ, Ἑλληνική Λαογραφία. Μέρος Α'. Μνημεῖα τοῦ λόγου. 'Εν 'Αθήναις 1922, 8ον, σελ. 446 [Ἐξηντηλήθη].

5) ΔΗΜ. ΛΟΥΚΟΠΟΥΛΟΥ, Αἰτωλικά ὀικήσεις, σκευὴ καὶ τροφαί. Μετὰ 77 εἰκόνων καὶ σχεδίων. 'Εν 'Αθήναις 1925, 8ον, σελ. η' + 145 [Ἐξηντηλήθη].

6) Ν. Γ. ΠΟΛΙΤΟΥ, Λαογραφικά σύμμεικτα. Τόμ. Γ'. 'Εν 'Αθήναις 1931, 8ον, σελ. 393. Δρχ. 100

7) Ἑλληνικά δημοτικά τραγούδια, (Ἐκλογή). Τόμ. Α'. 'Εν 'Αθήναις 1962. Δρχ. 180

8) ΣΤΙΑΠ. Π. ΚΥΡΙΑΚΙΔΟΥ, Ἑλληνική Λαογραφία, Μέρος Α'. Μνημεῖα τοῦ λόγου. Ἔκδ. Β'. 'Εν 'Αθήναις 1965. Δρχ. 100

ΕΠΕΤΗΡΙΣ ΤΟΥ ΛΑΟΓΡΑΦΙΚΟΥ ΑΡΧΕΙΟΥ. Ἔν. Α' (1939)				'Εν 'Αθήναις 1939 Δρχμ. 60	
»	»	»	» Β' (1940)	»	» 1940 » 60
»	»	»	» Γ' Α' (1941-1942)	»	» 1951 » 60
»	»	»	» Ε' ΣΤ' (1943-1944)	»	» 1949 » 100
»	»	»	» Ζ' (1945-1949)	»	» 1950-1951 » 60
»	»	»	» 6 (1950-1951)	»	» 1951 » 60
»	»	»	» 7 (1952)	»	» 1953 » 60
»	»	»	» 8 (1953-1954)	»	» 1956-1957 » 60
»	»	»	» 9/10 (1955-1957)	»	» 1958 » 100
»	»	»	» 11/12 (1958-1959)	»	» 1960 » 100
»	»	»	» 13/14 (1960-1961)	»	» 1962 » 100
»	»	»	» 15/16 (1962-1963)	»	» 1964 » 100
»	»	»	» 17 (1964)	»	» 1965 » 60

Γ. Α. ΜΕΓΑ, Ζητήματα Ἑλληνικῆς Λαογραφίας. Τεύχ. Α'-Γ'. (Ἀνατύπώσεις ἐκ τῆς Ἑπετ. τοῦ Λαογρ. Ἀρχείου, ἔτ. 1939, σ. 99-149, ἔτ. 1940, σ. 118-205. ἔτ. 1941-1942, σ. 77-115, ἔτ. 1943-1944, σ. 86-144). [Ἐξηντηλήθη].

Γ. Κ. ΣΠΥΡΙΔΑΚΗ, Ὁδηγίαὶ πρὸς συλλογὴν Λαογραφικῆς ὕλης. 'Εν 'Αθήναις 1962. Ἀνατύπωσης ἐκ τῆς Ἑπετηρ. τοῦ Λαογρ. Ἀρχείου, τόμ. ΙΓ'/ΙΔ' (1960/61), σ. 73-147]

ΕΝΤ. ΛΥΝΤΕΚΕ, Ἑλληνικά δημοτικά τραγούδια. Ἐκλογή καὶ μετάφρασις εἰς τὴν γερμανικὴν. Μέρο. Α'. Ἑλληνικά κείμενα. Ἀθῆναι 1943-1947, 8ον, σελ. 367 » 90
Μέρος Β'. Κείμενα εἰς τὴν γερμανικὴν, Ἀθῆναι 1964, 8ον, σελ. 344. [Ἐκδοσις τῆς Ἀκαδημ. Ἀθηνῶν]. » 150

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΘΗΝΩΝ

ΕΞΕΔΟΘΗ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑΙ ΤΟΥ ΔΙΕΥΘΥΝΤΟΥ
ΚΑΘΗΓΗΤΟΥ ΓΕΩΡΓ. Κ. ΣΠΥΡΙΔΑΚΗ
Η ΕΚΤΥΠΩΣΙΣ ΕΠΕΡΑΤΩΘΗ ΤΟΝ ΟΚΤΩΒΡΙΟΝ ΤΟΥ 1966